

**Борис Кузик
Василь Білошапка**

ТОМ II

КІРОВОГРАДЩИНА:

**ІСТОРИЯ ТА СУЧАСНІСТЬ
ЦЕНТРУ УКРАЇНИ**

**Дніпропетровськ
АРТ-ПРЕС
2005**

УДК 94(477.65)(09)
ББК 63.3(4Укр-4Кір)
К 89

Кузик Б. М., Білошапка В. В.

К 89 Кіровоградщина: історія та сучасність центру України: В 2 т. – Д.: АРТ-ПРЕС, 2005. – Т. 2. – 452 с.

ISBN 966-348-022-X (загальний)
ISBN 966-348-021-1

Книга розповідає про минуле й теперішнє Кіровоградської області, що географічно знаходиться в самісінькому центрі України. Це видання – перша спроба не тільки якомога повніше охарактеризувати регіон, але й розказати про славетних уродженців області та видатних людей, чия доля так чи інакше пов'язана з краєм. Книга містить великий ілюстративний матеріал і розрахована на широке коло читачів, серед яких автори передусім бачать учнів загальноосвітніх шкіл, студентів, педагогів, краєзнавців, музейних працівників – словом, усіх, кому не байдужа історія й сьогодення України.

УДК 94(477.65)(09)
ББК 63.3(4Укр-4Кір)

ISBN 966-348-022-X (загальний)
ISBN 966-348-021-1

© Кузик Б. М.,
Білошапка В. В., 2005
© АРТ-ПРЕС, 2005

- Географічне розташування
- Адміністративний устрій
- Символи району
- Населення
- Природні умови і природні ресурси
- З історії краю
- Економіка
- Гуманітарна і соціальна сфери
- Персоналії

НОВГОРОДКІВСЬКИЙ РАЙОН

Ти йдеш, Новгородко, моя степовичко,
В шерензі новій, трудовій.
За волю козацьку і за Україну
Готова на труд і на бій.

А. Кайдаш

К І Р О В О Г Р А Д С Ь К А   О Б Л А С Т Ь

НОВГОРОДКІВСЬКИЙ РАЙОН

ГЕОГРАФІЧНЕ РОЗТАШУВАННЯ

Район розташований у південно-східній частині області. Межує на півночі зі Знам'янським та Олександрійським районами, на сході – з Петрівським, на півдні – з Долинським, а на заході – з Компаніївським та Кіровоградським районами. Крайні точки району: північна – на північ від с. Митрофанівки, південна – на південний схід від с. Інгуло-Кам'янки, західна – біля с. Козирівка, східна – на північному сході від с. Спасового.

Територія району становить 0,9994 тис. км².

АДМІНІСТРАТИВНИЙ УСТРІЙ

В адміністративному відношенні район поділено на одну селищну та 10 сільських рад, які об'єднують 27 населених пунктів: Новгородківська селищна рада (смт Новгородка, с. Велика Чечеліївка, с. Воронцівка), Верблюзька сільська рада (с. Верблюжка), Вершино-Кам'янська сільська рада (с. Вершино-Кам'янка), Інгуло-Кам'янська сільська рада (с. Інгуло-Кам'янка), Куцівська сільська рада (с. Куцівка, с. Білозерне, с. Просторе, с. Ручайки, с. Сотницьке), Митрофанівська сільська рада (с. Митрофанівка), Новоандріївська сільська рада (с. Новоандріївка, с. Бережинка, с. Веселе, с. Перше Травня, с. Рибчине), Новомиколаївська сільська рада (с. Новомиколаївка, с. Спільне), Петрокорбівська сільська рада (с. Петрокорбівка, с. Білопіль, с. Дубівка, с. Корбомиколаївка), Спасівська сільська рада (с. Спасове), Тарасівська сільська рада (с. Тарасівка, с. Козирівка, с. Ольгівка).

СИМВОЛИ РАЙОНУ

Опис герба

У червоному полі срібний стовп, на якому зображений чорний кірасирський палаш у піхвах руків'ям догори, гардою вправо.

Опис прапора

Прямокутне полотнище зі співвідношенням сторін 2:3 складається з трьох рівновеликих вертикальних смуг – червоної, білої та червоної.

Пояснення символіки

У XIX ст., за часів військових поселень, на терені Новгородківщини були розміщені ескадрони Новгородського кірасирського полку, від якого й отримало назву селище, що згодом стало центром однойменного району. Сформований в Україні Новгородський кірасирський полк особливо відзначився і прославився в боях Вітчизняної війни 1812 року. Під час свого перебування в Південних військових поселеннях був визнаний кращим кавалерійським полком. Палаш

*Герб і прапор
Новгородківського району*

у піхвах символізує не тільки мирний стан, але й потенціальну можливість дати відсіч будь-яким зазіханням на спокійні життя та працю. Гербовий щит прикрашений терновими та дубовими галузками й увінчаний стилізованою короною з одинадцяти пшеничних колосків. Галузки тернику (символ недоторканості) символізують чудову заповідну місцину Новгородківського району – урочище «Терник». Дубове листя з жолудями (емблема зрілості та повної сили) означають сформованість поглядів та відповідальність рішень. Галузки перевиті сінньою стрічкою із золотим девізом: «Любити–жити–творити». Пшеничне колосся символізує розвинуте сільське господарство та родючість новгородківської землі, кількість колосків відповідає кількості територіальних громад району. Композиція та барви прапора тотожні діленню та колористиці герба. Символіка затверджена у 2002 році. Її автор К. В. Мигуль.

НАСЕЛЕННЯ

Населення району становить 18,4 тис. чоловік, з них міське населення – 6, сільське – 12,4 тис. чоловік.

На території району проживають переважно українці, але є і представники інших національностей: вірмени, грузини, чеченці, корейці, євреї, росіяни, білоруси, молдовани.

У Новгородківському районі діють 11 релігійних громад. Православні церкви є в Новгородці, Петрокорбівці, Білозерному (Московський патріархат) та у Вершино-Кам'янці (УАПЦ). Громади євангельських християн-баптистів створені у Верблюжці, Новгородці, Спасовому, адвентистів сьомого дня, п'ятидесятників (дві), Свідків Іегови – у Новгородці.

Важливою подією останніх років у житті району було відкриття Свято-Троїцького храму. Так сталося, що в селі Петрокорбівці, яке виникло із козацького зимівника в другій половині XVIII століття, та в навколишніх селах ніколи не було своєї церкви. Як не дивно, але навіть до революції 1917 р., до настання ери атеїзму, серед тодішніх панів – власників села – не знайшлося жодної посправжньому христолубивої людини, яка б потурбувалася про спасіння душі своєї та селян. Для відчуття повноцінності історичного буття славній Петрокорбівці явно бракувало власного Храму Божого. І от, нарешті, у червні 2002 р. на Зелені свята (День Святої Трійці) було освячено новозбудований Петрокорбівський Свято-Троїцький храм. Незвичайна для Центральної України культова споруда збудована у традиціях дерев'яного зодчества народних майстрів Прикарпаття та Закарпаття. Смерекове диво вражає не монументальністю, а своєрідністю форм, гармонійно злитих з навколишнім мальовничим краєвидом, приваблює якоюсь особливою затишністю.

У районі діють осередки 21 політичної партії (Народно-демократичної партії – 178 членів, Народного руху України – 71 член, Української селянської демократичної партії – 63 члени, Партії регіонів – 120 членів, Партії промисловців і підприємців – 78 членів, Селянської партії України – 30 членів, Української соціал-демократичної партії – 3 члени, Комуністичної партії України (оновленої) – 75 членів, «Яблука» – 51 член, «Єдності» – 70 членів, Соціалістичного конгресу молоді – 33 члени, Ліберальної партії України – 3 члени, Партії пенсіонерів України – 3 члени, Партії солідарності жінок України – 3 члени, партії «Союз» – 3 члени, ВО «Єдина родина» – 3 члени, «Молодої України» – 10 членів, ВО «Центр» – 4 члени, Української морської партії – 3 члени, Партії національно-економічного розвитку України – 160 членів, Соціал-демократичної партії України (об'єднаної) – 302 члени).

НОВГОРОДКІВСЬКИЙ РАЙОН

Працездатне населення в районі становить 8 399 чоловік: зайняте – 5 812, безробітне – 2 587 чоловік. Найбільша частина зайнятого населення працює в сільськогосподарському виробництві (3 709 чоловік), а також у сфері освіти (466 чоловік) та займається підприємництвом (407 чоловік).

ПРИРОДНІ УМОВИ І ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Геологічна будова

Район знаходиться в межах Українського кристалічного щита. Зверху він покритий неогеновими й палеогеновими відкладами.

Рельєф

Район лежить у межах Придніпровської височини. Його рельєф являє собою лесову підвищену хвилясту рівнину, яка унизана річковими долинами та численними балками і ярами. У долинах річок та глибоких балок виходять на поверхню кристалічні породи, які місцями утворюють скельні береги. Найвища точка – 204 м – знаходиться на північний схід від с. Митрофанівки.

Клімат

Район розташований у Дністровсько-Дніпровській північностеповій фізико-географічній провінції, у посушливій, дуже теплій агрокліматичній зоні. Середня температура січня $-5,5^{\circ}\text{C}$, липня $+20,9^{\circ}\text{C}$. Період з температурою понад $+10^{\circ}\text{C}$ становить 170 днів. Середньорічна кількість опадів – 476 мм, більша частина їх випадає в теплий період року (у середньому 280–335 мм). Улітку це переважно дощі, які здебільшого мають зливовий характер. Бувають і бездощові періоди тривалістю 30–40 днів. Сніговий покрив утворюється кожної зими, лежить у середньому 60–80 днів. Висота снігового покриву 8–10 см.

Поверхневі води

На території Новгородківського району велика кількість річок та джерел басейну ріки Південний Буг. Найбільш значними з них є річки Інгул і його притока річка Кам'янка. У східній частині району тече річка Верблюжка зі своєю лівою притокою річкою Суха.

Ґрунти

Основний тип ґрунтів – чорноземи звичайні середньогумусні (33,8 % від загальної площі району); є також лучно-чорноземні та алювіальні ґрунти.

Флора та фауна

Новгородківський район знаходиться в східній частині області та належить до третьої південно-східної степової зони. Природна рослинність (різнотравна, ксерофільна й петрофільна з байрачними лісами й чагарниками) збереглася по долинах річок, у балках. Основна порода лісів – дуб (95 % від загальної площі), є ясен, сосна, акація.

Для Новгородківського району притаманний тваринний світ степів. Це жаба зелена, ропуха зелена, степова гадюка, водяний вуж, жовтобрюхий полоз, жайворонок, сіра куріпка та інші.

Природно-ресурсний потенціал

На території району залягають граніти, суглинки, піски та частково буре вугілля. Як будівельний камінь використовуються докембрійські кристалічні породи гранітів та гнейси, виходи яких на поверхню спостерігаються в долинах

річок та глибоких ярах. Крім того, поширені покривні лесоподібні суглинки та червоно-бурі глини, які є сировиною для виробництва цегли та черепиці. Поблизу смт Новгородка є радонові води, на базі яких функціонує завод мінеральних вод «Кришталеве джерело», що випускає лікувально-столову мінеральну воду «Кришталева». Поклади бурого вугілля та графіту незначні, промисловій обробці вони не підлягають.

На території району 66 ставків з площею водного дзеркала 630 га, 5 водосховищ з площею водного дзеркала 1 006 га. Прогнозні й затверджені запаси підземних вод становлять 1,5 млн м³ на рік.

Екологія, охорона природи

У районі є заповідне урочище місцевого значення «Терник», ботанічні заказники місцевого значення «Білопіль», «Волова балка», «Квітуча балка» та ботанічний заказник загальнодержавного значення «Шурхи».

Заповідне урочище місцевого значення «Терник» площею 73,2 га розташоване за 2 км від південно-східної околиці смт Новгородка. На степових ділянках у значній кількості зростає цінна лікарська рослина – цмин пісковий. Виявлено три види рослин, занесених до Червоної Книги України, – астрагал шерстистоквітковий, ковила волосиста, волошка руська. Заліснена частина балки представлена середньовіковим дубовим лісом із кленом польовим та татарським, в'язом гладким, тополею чорною. В урочищі знайдено два види метеликів, занесених до Червоної Книги України, – бражник молочний південний та махаон.

Ботанічний заказник місцевого значення «Білопіль» площею 53,5 га розташований за 1,5 км від с. Білопіль, у балці з пологими схилами, які заросли лісовими масивами та чагарниками. Тут ростуть дуб, в'яз, клен гостролистий, липа, біла акація, глід колючий, бузина чорна, ліщина звичайна та інші дерева й чагарники. З трав'янистої рослинності поширені: чистотіл звичайний, конвалія травнева, звіробій звичайний, горицвіт весняний, сон-трава лучна, ромашка лікарська та багато інших. На території заказника та навколо нього проживають козулі, дикі кабани, лисиці, зайці.

Ботанічний заказник місцевого значення «Волова балка» площею 63,3 га розташований на околиці с. Спільне. «Волова балка» створена з метою збереження в природному стані типових ландшафтів степового краю з рідкісним складом рослинного і тваринного світу.

Ботанічний заказник загальнодержавного значення «Шурхи» площею 38,3 га створений для збереження в природному стані та охорони умов відновлення рідкісних степових угруповань. Заказник розташований у балці з пологими схилами, з виходом на поверхню каменю. Уся балка вкрита чагарниками та різноманітною трав'яною рослинністю. Тут зустрічається ковила Лессінга, ковила волосиста, волошка руська, півники понтійські, які занесені до Червоної Книги України.

З ІСТОРІЇ КРАЮ

Заселення території сучасної Новгородківщини розпочалося в першій половині XVIII ст. Тут знаходилися зимівники козаків Буго-Гардівської паланки Запорозької Січі. На їх місці й виникали населені пункти.

За сенатським указом від 18 серпня 1753 р. сучасна територія району була віддана під Новослобідське козацьке поселення, яке указом від 14 травня 1754 р.

реорганізоване в Новослобідський козачий полк. Саме в цей період почали виникати села майбутньої Новгородківщини. Сотенними слободами полку були села Вершино-Кам'янка та Верблюжка.

Перші хронологічні відомості про цей край датуються 1751 роком – згадується Верблюжка як слобода Новокозачого полку, а в 1754 р. – Вершино-Кам'янка як слобода Новослобідського козацького полку.

Історична хронологія Новгородки починається з 1770 р. Тоді цей населений пункт був хутором Куцівка, заснованим козаком Куцим, а в 1822 р. названий Новгородкою на честь Новгородського кірасирського полку. Після ліквідації військових поселень Новгородка стає державним селом, яке в 1860 р. дістало статус містечка і стало центром волості Олександрійського повіту Херсонської губернії.

У 1764 р. Новослобідський козачий полк був переформований у Єлисаветградський пікінерський полк, а його територія ввійшла до складу Єлисаветградської провінції Новоросійської губернії, створеної за указом від 22 березня 1764 р. У Вершино-Кам'янці та Верблюжці розмістилися 2-га та 3-тя пікінерські роти.

У зв'язку з поділом провінцій Новоросійської губернії на повіти, який відбувся в 1775–1776 рр., територія майбутнього Новгородківського району ввійшла до складу Єлисаветградського повіту. У кінці 1782 р. Єлисаветградська провінція була скасована. У 1783 р. за указом від 30 березня 1783 р. Новоросійська губернія реформована в Катеринославське намісництво. Поселення Єлисаветградського пікінерського полку стали державними селами Єлисаветградського повіту.

За указом від 27 січня 1795 р. Єлисаветградський повіт увійшов до складу новоствореного Вознесенського намісництва, яке проіснувало до 12 грудня 1796 р., після чого опинився в знову створеній Новоросійській губернії.

За указом від 8 жовтня 1802 р. про розділ Новоросійської губернії Єлисаветградський повіт став складовою частиною Миколаївської губернії, яка 15 травня 1803 року у зв'язку з переведенням адміністративного центру до Херсона була перейменована на Херсонську. 1 січня 1806 р. Єлисаветградський повіт розділювався на два – Єлисаветградський та Олександрійський, і територія Новгородківського району ввійшла до складу останнього.

У 1817 р. в усіх, крім Тираспольського, повітах Херсонської губернії почався процес створення військових поселень. Початок йому поклав указ від 16 квітня 1817 р. про перетворення Бузького козацького війська на Бузьку уланську дивізію. У 1822 р. у Куцівці, Вершино-Кам'янці, Інгуло-Кам'янці, Верблюжці та Спасовому були поселені ескадрони Новгородського кірасирського полку 3-ї кірасирської дивізії 2-го резервного кавалерійського корпусу. У Куцівці містилися штаби полку та його першого ескадрону, а також 4-го кавалерійського округу та управління його I волості. Куцівка у зв'язку з цим дістала назву Новгородки. Штаб 2-го ескадрону полку та управління II волості 4-го кавалерійського округу розміщалися в с. Верблюжці. Військові частини протягом існування поселень переміщувалися (наприклад, на терені Новгородківщини пізніше стояли також взводи запасних ескадронів Малоросійського кірасирського полку), але номери округів і волостей не змінювалися.

Після ліквідації військових поселень (проводилася з 4 червня 1857 р. до 9 вересня 1863 р.) кавалерійські поселення були переведені в стан державних сіл. Новгородка, яка у 1860 р. отримала статус містечка, та Верблюжка стали волосними центрами Олександрійського повіту Херсонської губернії.

З відміною військових поселень економіка краю почала розвиватися інтен-

сивніше. У містечку зміцнювалася промисловість з переробки сільськогосподарської сировини. Пожвавилася торгівля.

***

Улітку 1918 р. 175 селян Верблюжки організували повстанський загін, який згодом зріс до полку, у якому налічувалося 4 тисячі бійців. Він брав участь у розгромі кайзерівських окупантів, петлюрівців. Вихідці з Верблюжки А. П. Останній, Ф. Г. Момот, Г. Н. Авраменко брали участь у II Всеукраїнському з'їзді Рад.

У травні 1919 р. Херсонську губернію розділено на дві – Одеську та Херсонську, останню 13 березня 1920 р. було перейменовано на Миколаївську.

У січні 1920 р. радянські війська визволили край від білогвардійців.

У травні 1920 року було створено Кременчуцьку губернію, до складу якої увійшов Олександрійський повіт. Адміністративно-територіальні зміни того періоду були недовговічними – у жовтні 1922 р. Кременчуцька губернія була розформована, а Миколаївська губернія ввійшла до складу Одеської.

У 1923 р., згідно з постановою ВУЦВК від 7 березня 1923 р., затвердженою другою сесією ВУЦВК 12 квітня 1923 р., в Одеській губернії був створений Олександрійський округ, а в його складі – Верблюзький та Новгородківський райони.

За постановою ВУЦВК від 3 червня 1925 р. були ліквідовані губернії та укрупнені округи, внаслідок чого скасовано Олександрійський округ, п'ять його районів, у тому числі Верблюзький і Новгородківський, які увійшли до складу Зінов'ївського (до 8 липня 1924 р. – Єлисаветградського) округу.

За постановою ВУЦВК та РНК УРСР від 13 червня 1930 р. та 12 вересня 1930 р. всі округи були ліквідовані, райони стали підпорядковуватися безпосередньо республіканському центру. Тоді ж був скасований Верблюзький район.

У лютому 1931 р. було скасовано Новгородківський район, а його територія приєднана до Новопраського району.

9 лютого 1932 р. серед перших п'яти областей України була створена Дніпропетровська, у Новопраському районі якої знаходилася територія колишніх Верблюзького та Новгородківського районів.

22 вересня 1937 р. за Указом Президії Верховної Ради СРСР була створена Миколаївська область, до складу якої увійшов Новопраський район.

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 10 січня 1939 р. була створена Кіровоградська область, серед тридцяти районів якої був Новгородківський район, виділений з Новопраського.

Після закінчення громадянської війни розпочалося інтенсивне відродження господарства. Жителі району самовіддано працювали на трудовому фронті. Колгоспники і робітники виявляли масовий трудовий героїзм, добиваючись високих показників на всіх ділянках виробництва. Найкращі брали участь у Всесоюзних сільськогосподарських виставках.

Суворим випробуванням для жителів району стали роки Другої світової війни. У перші її дні понад 3 тисячі новгородчан стали на захист Батьківщини. Уже в серпні 1941 р. район було окуповано німецько-фашистськими загарбниками. Під час німецької окупації (7 серпня 1941 р. – 10 березня 1944 р.) Новгородківський район був у складі Долинського гебіту, що входив до Миколаївського генерального округу, підпорядкованого рейхскомісаріату України. Окупанти жорстоко розправлялися з активістами, відправляли в табори смерті комуністів, вивозили до Німеччини юнаків і дівчат, грабували населення. Та жорстокий терор не злякав патріотів. Населення чинило опір окупантам: не виходило на роботу, зривало будівництво шляхів, перешкоджало вивезенню

до Німеччини награвованого хліба, худоби. Мешканці району врятували життя великій кількості втікачів з фашистських таборів та військовополонених.

У роки Великої Вітчизняної війни багато жителів району показали зразки мужності й героїзму в боротьбі з фашистами. Велика кількість учасників війни нагороджена бойовими орденами й медалями, а І. О. Кобилянський, І. В. Кравченко, І. С. Кравцов, Г. Т. Невпряга, Д. І. Семенов, В. Ф. Скопенко, А. І. Труд, Т. Х. Уманський удостоєні звання Героя Радянського Союзу.

У боях за Новгородку загинуло близько 2 тисяч радянських бійців і офіцерів, серед яких Герой Радянського Союзу сержант-артилерист В. С. Авер'янов.

28 жовтня 1943 р. радянські війська майже визволили село Верблюжку, але внаслідок контратаки гітлерівців 42-й полк і 32-й батальйон 39-го полку 13-ї гвардійської дивізії потрапив в оточення. Велику допомогу цим частинам Радянської Армії надали місцеві жителі П. А. Люта-Лаптева та І. В. Гострик. Вони інформували штаб про пересування гітлерівців у центрі села, а потім вказали шлях можливого виходу з ворожого

*Пам'ятник односельцям,
загиблим у роки Великої
Вітчизняної війни
у снт Новгородка*

*У Новгородці
випустили
поштову
листівку
про рідне
селище*

кільця. За сприяння радянським військам П. А. Люту-Лаптеву нагороджено орденом Вітчизняної війни II ступеня, І. В. Гострика – медаллю «За бойові заслуги». У боях за Верблужку полягло смертю хоробрих близько 4 тисяч солдатів та офіцерів, зокрема начальник штабу 41-ї гвардійської стрілецької дивізії Герой Радянського Союзу гвардії полковник О. П. Беляєв, Герой Радянського Союзу гвардії лейтенант Г. М. Стрепетов. Кавалерами ордена Слави стали 12 жителів Верблужки.

Відступаючи, ворог залишив після себе руїни та згарища. Німецькі окупанти завдали району великих збитків. Ще було чути гуркіт гармат, а жителі району розпочали відбудову господарства. На кінець першої післявоєнної п'ятирічки господарства колгоспів та МТС в основному були відбудовані й досягли довоєнного рівня. Відновили роботу медичні, навчальні й культосвітні заклади. Методом народної будови були зведені лікарні, дитячі садки, школи, клуби, бібліотеки, крамниці, різні господарські та адміністративні приміщення, житлові будинки.

30 грудня 1962 р. район було ліквідовано, а згідно з Указом Президії Верховної Ради УРСР від 4 січня 1965 р., його було відновлено в сучасних межах.

У травні 1965 р. Новгородка дістала статус селища міського типу.

ЕКОНОМІКА

Промисловість

У зв'язку з близькістю промислових підприємств Кіровограда промисловість Новгородківського району не набула значного розвитку.

На сьогодні основними підприємствами району є агрофірма «МЮННТ» (займається торгово-посередницькою діяльністю, підтримує економічні зв'язки з підприємствами таких великих міст України, як: Київ, Одеса, Донецьк, Дніпропетровськ, Івано-Франківськ та іншими), ТОВ «Кришталеве джерело» (випуск мінеральної води), ТОВ «Калина» (виготовлення безалкогольних напоїв). Роботу сільського господарства обслуговують Відкриті акціонерні товариства «Райагрохім», «Куцівський елеватор», «Новгородківська Райагропромтехніка».

Агропромисловий комплекс

Загальна площа сільськогосподарських угідь Новгородківського району становить 89 101 га, у тому числі ріллі – 78 036 га, багаторічних насаджень – 384 га, пасовищ – 8 539 га, водного дзеркала – 1 300 га, сінокосів – 842 га.

Станом на 1 січня 2004 р. у Новгородківському районі на базі 17 колишніх КСП діяло 140 сільськогосподарських підприємств, з якими громадянами-власниками земельних ділянок укладено 8 169 договорів оренди. 696 громадян працюють одноосібно.

Більшість господарств району зберегли цілісність майнових комплексів, укладено договори на спільне володіння та використання майна із 5 793 власниками. Реформування аграрного сектору економіки позитивно вплинуло на результати господарської діяльності сільськогосподарських підприємств, зріс рівень їх рентабельності, яка по району за 2003 р. становить 51 %. Найвища рентабельність у господарствах ПП А/Ф «Митрофанівська» – 110,80 %, ТОВ «Прогрес» – 59,40 %, ПСП «Чечелівське» – 40,70 %, МПП «МЮННТ» – 41,10 %. У 2003 р., який був несприятливим для вирощування ранніх сільськогосподарських культур, у районі вироблено валової продукції на суму 74 662 тис. грн, з них із рослинництва – на суму 50 398 тис. грн та з тварин-

ництва – на суму 24 264 тис. грн. На одного жителя вироблено валової продукції на суму 4 058 грн.

Основними напрямками виробництва сільськогосподарської продукції в галузі рослинництва є вирощування зернових культур, соняшника і цукрових буряків.

Середня урожайність зернових і зернобобових культур становить 33,9 ц/га. Земля – надзвичайно чутливий індикатор до нашої господарської діяльності. І там, де дбають про її родючість та раціональне використання, вона віддячує врожаєм. Це можна сказати про ВАТ «Райагрохім», де врожай озимої пшениці з 1 га становить 65 ц/га, ФГ «Михайлівське» – 62 ц/га, ПП А/Ф «Митрофанівська» – 57 ц/га, ФГ «Шевченко» та ТОВ «Прогрес» – 50 ц/га. Для одержання високих врожаїв та якісної продукції в районі вирощують нові сорти та гібриди вітчизняної та зарубіжної селекції озимої пшениці: «Бор 1», «Бор 2», «Зимородок», «Фарандаль», «Румба», «Ренон», «Віртуоз»; ячменю: «Розсада», «Тайна», «Вакула». У районі працюють два насінневих господарства: ТОВ «Прогрес» та ПСП «Старт», які займаються вирощуванням та реалізацією для потреб району посівного матеріалу зернових культур.

На території десяти сільських та однієї селищної рад станом на 1.08.2004 р. за всіма категоріями господарств налічується великої рогатої худоби – 8 343 голів, у тому числі корів – 3 944 голови; свиней – 9 571 голова; птиці – 144 834 голови. У сільськогосподарських підприємствах поголів'я ВРХ становить 2 039 голів, у тому числі корів – 595 голів; свиней – 2 043 голови; птиці – 2 681 голова. Вироблено всіма категоріями господарств за 2003 рік 2 456 т м'яса, 13 586 т молока, 7 190 тис. шт. яєць. Середньодобовий приріст худоби на вирощуванні та відгодівлі по ВРХ за минулий рік становить 710 г, по свинях – 290 г. Основою ведення тваринництва в господарствах району є племінне ядро. Так, ТОВ «Прогрес» присвоєно статус племінного репродуктора, у якому налічується 200 голів племінної худоби породи українська чорно-ряба. Усього в господарстві утримується 1 325 голів ВРХ, у тому числі корів – 313 голів; 421 голова свиней та 2 481 голів птиці. Надій молока в середньому на одну фуражну корову в цьому господарстві становить 4 600 кг.

Господарства району активно займаються переробкою сільськогосподарської продукції. ПА «МЮННТ», наприклад, виготовляє макаронні вироби, різні крупи, переробляє пшеницю на муку, випікає для потреб району 70 % хлібобулочних та кондитерських виробів. ПСП «Вершинокам'янське» та ФГ «Явір» також виготовляють муку, різні крупи, олію. ПСП «Старт» випікає хлібобулочні вироби та виробляє крупи.

Звання заслуженого працівника сільського господарства України удостоєні В. Я. Жданюк, В. В. Шульга, В. О. Плахотній.

Транспорт

Через Новгородківський район проходить автомагістраль Кіровоград–Кривий Ріг. З автостанції в районному центрі можна дістатися до цих та інших міст.

Район перетинає залізнична лінія Знам'янка–Долинська. Пасажирів обслуговує станція Куцівка.

Зв'язок

Послуги зв'язку в районі здійснюють 15 поштових відділень Українського державного підприємства поштового зв'язку «Укрпошта».

Телефонний зв'язок забезпечують відділення Українсько-американсько-

Яке свято без вареників?

Магазин у смт Новгородка

голландсько-німецького Закритого акціонерного товариства «Утел» та Відкритого акціонерного товариства «Укртелеком».

Побутове обслуговування населення

У районі працюють два готелі та ряд приватних підприємств з побутового обслуговування населення.

Банківська сфера

У районі функціонують три безбалансових відділення банків: акціонерного поштово-пенсійного банку «Аваль», комерційного банку «ПриватБанк», Ощадбанку (№ 10010/089).

ГУМАНІТАРНА І СОЦІАЛЬНА СФЕРИ

Освіта і наука

У районі працюють 18 загальноосвітніх шкіл (2 – початкові, 4 – неповні середні, 12 – середніх), у яких навчається 2 635 учнів; 17 дитячих дошкільних закладів, у яких виховується 302 дитини; міжшкільний навчально-виробничий комбінат, який охоплює навчанням 290 дітей 8–11 класів шкіл району; Будинок дитячої та юнацької творчості, який відвідують 965 дітей району; філіал Кіровоградського кібернетико-технічного коледжу, де нараховується 69 учнів 10–11 класів за спеціальностями «програмування» та «фінанси»; ДПТУ № 36, у якому навчається 292 дітей за трьома робітничими професіями.

Усі заклади району забезпечені сучасною комп'ютерною технікою, аудіо- та відеотехнікою, технологічним обладнанням.

У 2003 р. започатковано районну педагогічну премію імені П. Ф. Козуля – заслуженого вчителя, соратника В. Сухомлин-

ського. У цьому ж році цю премію було вручено на серпневій конференції двом педагогічним колективам: Великочечеліївської загальноосвітньої школи I–III ступенів, Інгуло-Кам'янської загальноосвітньої школи I–III ступенів, а також трьом кращим освітянам району: Аллі Павлівні Братухіній – учителю Новоандріївської загальноосвітньої школи I–III ступенів, Вірі Миколаївні Шаповаловій – завідуючій районним методичним кабінетом, Олександрі Григорівні Козуль – учителю-пенсіонеру, дружині й соратнику П. Ф. Козуля.

Педагогічну еліту району представляють три заслужених учителі України, п'ять вчителів-методистів, двадцять сім старших учителів, шістдесят вісім вчителів, які нагороджені знаком «Відмінник освіти України».

За останні роки значно розширена мережа позашкільної освіти. 70 % гуртків Будинку дитячої та юнацької творчості працюють на базах сільських шкіл. 80 % дітей залучені до роботи в різноманітних гуртках, клубах, секціях при школах, Будинку дитячої та юнацької творчості, міжшкільному навчально-виробничому комбінаті.

У районі стабільно працюють 9 пришкільних оздоровчих таборів та 7 таборів праці та відпочинку.

Усі випускники-медалісти отримують стипендію голови районної державної адміністрації, а діти-сироти – відмінники навчання – стипендію народного депутата України О. Єдіна.

В усіх школах району організовано гаряче харчування.

На виконання програми «Шкільний автобус» здійснюється підвіз усіх учасників навчально-виховного процесу, які цього потребують, до місця навчання, роботи й додому.

З 2003/2004 навчального року розпочато перехід на профільне навчання, відкрито профільні класи гуманітарного та природничого напрямків на базах Новгородківської № 1 та Великочечеліївської загальноосвітніх шкіл.

В усіх школах району відкриті шкільні музеї бойової і трудової слави, історії села, історії розвитку школи та освіти.

Охорона здоров'я

У Новгородківському районі діють центральна районна лікарня на 105 ліжок (терапевтичне, гінекологічне, акушерське, хірургічне, дитяче, інфекційне відділення), Верблюзька дільнична лікарня, 15 фельдшерсько-акушерських пунктів, дві амбулаторії. У районі працює лікарняна каса. Центральна районна лікарня забезпечена апаратурою ультразвукової діагностики захворювань.

Культура та мистецтво

Сфера культури району налічує 37 закладів, у тому числі 16 закладів клубного типу, 18 бібліотек, дитячу школу мистецтв, музей історії району і кінотеатр «Дружба».

Чотири аматорські колективи мають звання народного: агітаційно-художня бригада районного Будинку культури (керівник Л. Бархота), хор ветеранів війни та праці районного Будинку культури (керівник Н. Дарій), кіновідеостудія «Маяк» районного Будинку культури (керівник Г. Кляцький) та народний аматорський фольклорний ансамбль «Чарівниці» Петрокорбівського сільсько-Будинку культури (керівник Т. Гончаренко).

Крім державного музею, що знаходиться на утриманні районного бюджету, у районі діє ще чотири музеї, які працюють на громадських засадах: у селах Петрокорбівці, Верблюжці, Новоандріївці та Вершино-Кам'янці. Музей історії села Верблюжки має звання народного.

НОВГОРОДКІВСЬКИЙ РАЙОН

Бібліотеки району об'єднані в централізовану бібліотечну систему. У смт Новгородка знаходяться центральна районна бібліотека для дорослих, районна бібліотека для дітей, міська філія, а в інших населених пунктах 15 сільських бібліотек-філій. Бібліотечний фонд становить – 254 209 примірників книг. Протягом року бібліотечними закладами району в середньому обслуговується понад 10 тисяч відвідувачів.

По всій території Новгородківщини можна побачити свідків нашої історії – могили та оборонні споруди скіфського часу VII–III ст. до н. е. та часів Запорозької Січі. На території с. Інгуло-Кам'янки археологи дослідили курган скіфського часу, у якому знайшли золоті прикраси та монети. У районі під охороною держави знаходиться 93 пам'ятки археології, з них одна (на території Тарасівської сільської ради) має статус пам'ятки національного значення, та 42 пам'ятки історії та культури. На території підприємства «Агропромтехніка» (смт Новгородка) встановлений пам'ятний знак на місці колишнього табору військовополонених у роки Великої Вітчизняної війни та пам'ятник трудової слави – трактор «Універсал». При в'їзді в райцентр знаходиться пам'ятник радянським воїнам-артилеристам (гармата) на честь визволення селища воїнами 93-ї стрілецької дивізії 57-ї армії 3-го Українського фронту. У районі встановлені також пам'ятники радянським воїнам, які в роки Великої Вітчизняної війни полягли в боях за звільнення населених пунктів від фашистських загарбників.

З архітектурних пам'яток на території району є дві пам'ятки місцевого значення: навчальний корпус професійно-технічного училища № 36 та частина навчального приміщення загальноосвітньої школи с. Спасового.

На початку 70-х років минулого сторіччя в Новгородку з Устинівки переїхала сім'я Босих. Голова сім'ї Георгій Миколайович Босий народився в 1930 році в сім'ї, у якій самодіяльними художниками, музикантами були і батько, і дідусь, і прадід.

Тільки Георгій Миколайович уже мав освіту як музичну, так і за спеціальністю художника, а також педагога мистецьких наук.

Він автор музики багатьох ліричних і патріотичних пісень. Створив галерею портретів своїх рідних і близьких, відомих політичних діячів. У його діяльності як художника значне місце посідають твори на Шевченківську тематику (уся сім'я шанує і любить поета: у сім'ї багато книг Т. Шевченка – тільки «Кобзаря»

*Будинок
культури
в селі
Петрокор-
бівці*

Учасники фестивалю вокально-хорового мистецтва «Калиновий спів», 2002 р.

*Народний аматорський фольклорний ансамбль «Чарівниці»
Петрокорбівського сільського Будинку культури*

10 видань). Це ілюстрації до творів «Причинна», «Сонце заходить, гори чорніють», «Утоплена», «Портрет Т. Г. Шевченка в Орській фортеці» та інші. У музеї історії району зберігаються його картина «Побратими» та гіпсовий бюст Т. Г. Шевченка.

Син Олександр та дочка Лариса (1958 і 1966 років народження) – продовжувачі сімейного таланту і творчої діяльності. Олександр Босий – художник, музикант і композитор, історик-етнограф. У 1984 р. він закінчив художньо-графічний факультет Одеського педінституту, зараз викладач Кіровоградського педагогічного університету, кандидат історичних наук. Поява в наш час слова «ексампей» пов'язана з діяльністю Олександра Босого як етнографа. Ексампей давня назва річки Синюхи та місцевості між Дніпром і Бугом. О. Босий наряду з викладацькою діяльністю займається зі студентами реконструкцією історичної та культурної спадщини України: збирають етнографічні матеріали, відроджують традиційні ремесла, здійснюють театралізовані постановки давніх українських обрядів. У майстерні-лабораторії виготовляються давні українські музичні інструменти: гуслі, гудок, кобза, скаринка, дрімба, джоломія, пастуший барабан та інші. Все це у своїй діяльності використовує гурт «Ексампей», заснований О. Босим. У колекції Олександра безліч старовинних рушників, одягу, обрядів, звичаїв. Видано кілька народознавчих книг: «Втілений час», «Гончарний круг» та інші. Ще його захопленням є українські орнаменти. Він готує до випуску книгу про їх історію.

Олександр створив кілька фільмів про історичні місця Кіровоградщини та України («Монастирища» про Устинівський район, «Добровеличківка – центр України» та інші).

Лариса Георгіївна Зоріна (Боса) – дочка Г. Босого – самодіяльна художниця, музикант, майстриня. Основна її робота пов'язана з музикою. З 1977 р. вона музичний керівник у дитячому садку. Активний учасник хорového колективу оркестру народних музичних інструментів.

У 1980 р. Л. Г. Зоріна закінчила Олександрійське культосвітнє училище, а у 2004 р. Кіровоградський педуніверситет імені Володимира Винниченка. Від батькового роду успадкувала здібності до музики, малювання, вишивки. Її картини яскраві та привабливі, вона їх і малює, і вишиває. Найчастіше це ілюстрації до казок, пісень, веснянок. Серед її творів картини «Жили у бабусі два веселі гуси», «Русалка», «Жар-птиця», «Ой, там на товчку, на базарі» та інші.

Матеріали про творчість Лариси безліч разів друкувалися в районній та обласній пресі, а картини й вишивки експонувалися на різних рівнях, у тому числі й у Києві. Наприклад, у листопаді 1997 р. близько півсотні картин Л. Зоріної були представлені в обласному кінотеатрі «Зоряний», а в 1998 р. виставка її робіт відбулась у головному відділенні «Промінвестбанку». Вишиті гладдю картини важко відрізнити від намальованих. Роботи Л. Г. Зоріної знаходяться й у приватних колекціях жителів Канади і США.

А ще Лариса – оформлювач літературних видань та методичних посібників.

Видавнича діяльність та ЗМІ

У районі видається районна газета «Новгородківські вісті» та функціонує районне радіомовлення.

Фізична культура і спорт

У районі збережено існуючу мережу спортивних споруд, спортивних шкіл, поліпшено фізкультурно-оздоровчу роботу серед молоді. Спортсмени району взяли участь у 14 обласних змаганнях у рамках спартакіади районів і міст об-

ласті та продовжують лідирувати у II групі районів за набраними очками. Найбільш вдало виступили велосипедисти та легкоатлети.

Соціальний захист населення

В органах праці та соціального захисту населення на обліку знаходиться 859 сімей, які одержують різні види державної допомоги, що становить 13,6 % від загальної кількості сімей у районі.

Допомоги фінансуються вчасно, заборгованості з виплати немає.

В органах Пенсійного фонду на обліку перебувають 6,0 тис. пенсіонерів, які одержують пенсії на підставі 24 законодавчих актів України.

У районі субсидіями користується майже 1,0 тис. сімей. Їх витрати за рахунок субвенції державного бюджету місцевим бюджетам за призначеними субсидіями у 2003 р. зменшено майже на 274,9 тис. грн, які профінансовано в повному обсязі. Субсидії на придбання скрапленого газу та твердого палива в районі надані більше ніж 560 сім'ям на суму 129,1 тис. грн, які профінансовано з державного бюджету в повному обсязі. Кошти отримали всі сім'ї, яким була призначена субсидія.

На обліку в управлінні праці та соціального захисту населення перебуває 3 258 пільговиків, з них: 1 841 ветеран війни, 3 094 ветерани праці, 321 громадянин, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

За 2003 рік надано пільг на загальну суму 334,3 тис. грн, на відшкодування яких спрямовано 308,3 тис. грн.

До складу територіального центру управління праці та соціального захисту населення Новгородківської райдержадміністрації входить відділення соціальної допомоги вдома. Територіальним центром надаються послуги перукаря та чоботаря. Протягом 2003 р. надано різних видів соціальних послуг 694 особам.

ПЕРСОНАЛІЇ

АВЕР'ЯНОВ Василь Савелійович (1917, с. Тураєво Калінінської області, Російська Федерація – 17.12.1943, смт Новгородка)

Учасник визволення області від гітлерівських загарбників, Герой Радянського Союзу (1943). Навчався в школі с. Гнилиці, там же працював у споживчому товаристві. До лав Червоної Армії призваний у 1938 р. Закінчив школу молодших командирів. Мужньо воював з фашистами під Сталінградом, на Курській дузі. Старший сержант, командир гармати, відзначився при форсуванні Дніпра і в боях на Кіровоградському напрямку. На правобережному плацдармі південніше Кременчука особисто знищив п'ять ворожих танків, за що і був представлений до вищої відзнаки. Разом з 1 720 радянськими воїнами загинув смертю хоробрих при визволенні районного центру Новгородка. Його ім'ям названа одна із вулиць у цьому селищі.

АНДРЕЙКОВИЧ Тимофій Павлович (1917, с. Митрофанівка)

Прозаїк, пише російською мовою. У 1932 р. закінчив сільську семирічку та вступив до Єнакіївської школи педтехнікуму. Перші вірші опублікував у 1938 р. в альманасі «Літературний Донбас». Учасник Великої Вітчизняної війни: військовий журналіст, політпрацівник. Автор численних нарисів, оповідань, повістей, книги вибраного «Сердце солдата» (1960), документальних повістей про рідне село «Подвиг села» («Кіровоградська правда», 1968), «Село моє – біль мій» (1995).

БЕЛЯЄВ Олександр Пилипович (1908, с. Малий Яльчик, Чувашія – 1943, с. Верблюжка)

Учасник визволення Кіровоградщини від гітлерівських загарбників, Герой Радянського Союзу (1943, посмертно). Закінчив педагогічний технікум, учителював. У Червоній Армії з 1929 р. Закінчив Військову академію ім. Фрунзе. Гвардії підполковник, командир дивізії, загинув у бою в с. Верблюжці Новгородківського району. На могилі Героя встановлено пам'ятник.

ВАСИЛЕНКО Федір Іванович (27.08.1948, с. Верблюжка)

Кандидат технічних наук, професор, академік Міжнародної кадрової академії, член-кореспондент Інженерної академії України, проректор з науково-педагогічної роботи Кіровоградського національного технічного університету. У 1972 р. закінчив Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування, працював старшим інженером науково-дослідного сектора Кіровоградського інституту сільськогосподарського машинобудування. З 1976 р. старший науковий співробітник, з 1984 р. – старший викладач кафедри «Металорізальні верстати». У 1986 р. захистив кандидатську дисертацію, доцент кафедри теорії механізмів і деталей машин (1986), доцент департаменту експлуатації машин та технічного сервісу (1993), професор кафедри експлуатації та ремонту машин (2000). З 1993 р. – перший заступник завідувача департаменту експлуатації машин та технічного сервісу, декан факультету проектування та експлуатації машин (1996). Учений секретар спеціалізованої ради К 13.01.03 із захисту дисертацій (1996–1997). Учений секретар Ради ректорів вищих навчальних закладів Кіровоградського регіону. Наукові дослідження проводить у галузі переробки полімерних матеріалів та їх композитів. Основні результати стосуються ультразвукового зміцнення під час виготовлення виробів. Автор понад 100 наукових праць із проблем відновлення деталей, ремонту машин, надійності та довговічності техніки, з них 7 навчальних посібників.

ГОРЧАР (Ковальчук) Катерина Георгіївна
(5.08.1957, с. Інгудо-Кам'янка)

Поетеса, член Національної спілки письменників України з 1997 р. Закінчила філологічний факультет Кіровоградського педінституту. Працювала в газетах області, зокрема, з 1994 р. є власним кореспондентом «Кіровоградської правди». Поезії друкувались у колективних збірках «Поезія-88» (Київ, 1988), «Котигорошкове поле» (Дніпропетровськ, 1989). Автор поетичних книг «Пелюстка світу» (Київ, «Радянський письменник», 1989), «Листи до любові» (Кіровоград, «Степ», 1994), «Неприручений птах» (Кіровоград, «Степ», 2001), «Мій серпень» (Кіровоград, «Поліграф-Терція», 2003).

ДМИТРОВСЬКА Катерина Петрівна
(24.12.1906, с. Новгородка)

Герой Соціалістичної Праці (1966). Освіта початкова. Однією з перших подала заяву з проханням прийняти її в колективне господарство. У 1929–1937 рр. працювала дояркою колгоспу імені газети «Правда», потім керувала рільничою ланкою. У 1944 р. очолила колектив молочнотоварної ферми колгоспу імені Леніна і беззмінно залишалася на цій посаді 30 років. Нагороджена орденами Леніна, Жовтневої Революції, медалями.

ДОЛОМАН Євмен Михайлович
(20.08.1919, с. Ольгівка)

Український письменник, член Спілки письменників України (з 1951 р.). Навчався в Одеському індустріальному технікумі та Харківському державному університеті. Учасник Великої Вітчизняної війни. Був тричі поранений. Після демобілізації з армії (1951) працював у редакції журналу «Дніпро», займався видавничою справою. Перша книга поезій «Плем'я переможців» вийшла в 1950 р. Автор ряду збірок віршів, повістей, оповідань «Славна молодість» (1954), «Земне і космічне» (1964), «Васко да Гама» (1965), «На безіменній висоті» (1967), «Вирок після бою» (1968), «Квітує літо» (1970), «Ще не кінець війні» (1971), «Випробування вірності» (1976) та інших книг. Окремі твори перекладалися російською, білоруською, вірменською, чеською та угорською мовами. Нагороджений орденами Вітчизняної війни I та II ступенів, Червоного Прапора, Червоної Зірки, медалями та двома Почесними грамотами Президії Верховної Ради Української РСР.

ЖОЛДАК Олесь Іванович
(30.03.1918, с. Верблюжка)

Український поет, член Спілки письменників України (з 1961 р.). У 1940 р. закінчив Запорізький педагогічний інститут. Учасник Великої Вітчизняної війни. Був командиром взводу «катюш», начальником зв'язку мінометного дивізіону. Нагороджений бойовими орденами і медалями. Після війни працював у редакціях обласних і республіканських видань. Окремими книгами видав ліричні та гумористичні поезії «Орлята» (1953), «Відколювання номерів» (1960), «Перевесло» (1964), «Вибрики пегаса» (1968) та інші. Перекладав з російської, білоруської, болгарської, польської та інших мов.

ЗАДИРАКА Пилип Макарович **(14.09.1890, с. Інгуло-Кам'янка – 1953)**

Учений-зоолог. Вищу освіту здобув у Харкові. У 1927 р. викладав біологію в одному з технікумів Херсона. Пізніше читав курс зоології в Херсонському сільськогосподарському інституті. Опублікував більше 50 наукових праць.

ІВАНОВ Дмитро Йосипович **(22.10.1946, с. Тарасівка)**

Поет, член Спілки письменників України (з 1978 р.). Закінчив філологічний факультет Київського університету (1983). Працював муляром-монтажником, літпрацівником кіровоградської газети «Зоря комунізму», слюсарем у радгоспі, старшим редактором обласного Будинку народної творчості. Нині – голова Чернігівського літоб'єднання. Автор збірок «Зерно і любов» (1977), «Грай, сопілонько моя» (1980), «Заповіт мого роду» (1983), «Стремено» (1986), «Красный корень» (1987). Лауреат Республіканської комсомольської премії імені М. Островського та обласної комсомольської премії імені О. Десняка.

ІЩЕНКО Іван Ілліч **(8.07.1925, с. Вершино-Кам'янка)**

Учасник Великої Вітчизняної війни, повний кавалер ордена Слави. Працював у колгоспі рідного села. На фронті – з грудня 1943 р. Був у розвідці. Не минуло й місяця, як у боях за визволення Кіровоградщини удостоївся ордена Слави III ступеня. Пізніше, у листопаді 1944 р. і червні 1945 р. нагороджений орденом Слави II і I ступенів. Живе на Далекому Сході. Працював залізничником.

КОБИЛЯНСЬКИЙ Іван Олександрович **(3.07.1921, с. Верблюжка – 22.04.1945, м. Краків, Польща)**

Учасник Великої Вітчизняної війни. Герой Радянського Союзу (1942). З 1929 р. жив у Кривому Розі. До війни закінчив авіаучилище. Відзначився ще в оборонних боях. На початок 1942 р. на рахунку стрілка-бомбардира було вже 13 знищених танків, дві гармати, 285 автомашин, багато іншої бойової техніки та живої сили противника. Цей рахунок Герой примножив під Сталінградом, на Курській дузі, при звільненні Знамянки і Долинської, при штурмі Ковеля і Берліна. Загинув, повертаючись з бойового завдання. Похований у Кракові.

КРАВЦОВ Іван Савелійович
(19.02.1914, с. Новгородка)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1944). Після закінчення школи працював у Кривому Розі. У 1936 р. за комсомольською путівкою вступив до Єйського училища льотчиків. З 1939 р. – у винищувальній авіації. Воював в основному на Балтиці. Старший лейтенант, командир ланки, а згодом ескадрильї І. С. Кравцов здійснив 432 бойових вильоти, збив 45 ворожих літаків. Нагороджений орденами Леніна, чотирма орденами Червоного Прапора, орденом Нахімова II ступеня, двома орденами Вітчизняної війни I ступеня, багатьма медалями. Проживає в Геленджику.

КРАВЧЕНКО Володимир Ілліч
(5.03.1920, с. Новомиколаївка)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945). Рано осиротівши, виховувався тіткою, яка проживала в Кіровограді. З 1939 р., після закінчення Новобузької педагогічної школи, вчителює. 12 липня 1941 р. добровільно пішов на фронт. У вересні отримав поранення в боях під Одесою. Закінчив Бакинське зенітно-артилерійське та Пушкінське танкове військові училища. Особливо відзначився в боях за взяття міст Жірандув, Сохачів і Бромберг. Під Сохачевом його взвод знищив аеродромну команду, склади з боєприпасами і військовим майном і протягом доби утримував підступи до ворожого аеродрому. Наступного дня захопив залізничний вокзал і утримував його до приходу наших підрозділів. Після війни закінчив Військову ордену Леніна Червонопрапорну ордену Суворова академію імені М. В. Фрунзе, продовжував службу в Збройних Силах СРСР. З 31 жовтня 1970 р. – полковник запасу. З 1979 р. – директор Дубнинського автосервісу Московської області.

КУШНІР Василь Андрійович
(9.07.1949, с. Новгородка)

Доктор педагогічних наук, професор кафедри математики Кіровоградського державного педагогічного університету ім. Володимира Винниченка. У 1967 р. закінчив Новгородківську середню школу № 1. Після закінчення фізико-математичного факультету Кіровоградського державного педагогічного інституту ім. О. С. Пушкіна працював учителем математики та фізики Митрофанівської середньої школи Новгородківського району Кіровоградської області. У 1979 р. закінчив факультет прикладної математики й механіки Воронізького державного університету. З 1976 р. працює в Кіровоградському державному педагогічному університеті ім. Володимира Винниченка. Закінчив аспірантуру при Київському державному педагогічному інституті ім. О. М. Горького. У 1987 р. захистив кандидатську дисертацію з асимптотичної теорії диференціальних рівнянь. Закінчив докторантуру при кафедрі педагогіки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. Володимира Винниченка. У 2003 р. захистив докторську дисертацію зі спеціальності «теорія та методика професійної освіти». Працює на посаді

професора кафедри математики в Кіровоградському державному педагогічному університеті ім. Володимира Винниченка, має близько 100 друкованих праць, у тому числі монографії, методичні посібники, статті. Коло наукових інтересів проф. В. А. Кушніра досить широке: асимптотичні методи в диференціальних рівняннях; моделювання складних систем, у тому числі з активним людським фактором; теоретико-методологічні дослідження сучасних проблем педагогічного процесу; розробка й впровадження в педагогічний процес нових методів навчання й виховання на основі парадигм діалогу.

НЕВПРЯГА Микола Тимофійович **(25.12.1925, с. Новгородка)**

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945). Навчався в Новгородці, а згодом у селі Красиному на Криворіжжі, куди переїхали батьки, потім у ремісничому училищі м. Дніпропетровська. У травні 1944 р. призваний до лав Радянської Армії. У ніч з 4 на 5 грудня 1944 р. відзначився під час форсування Дунаю між населеними пунктами Печ і Мартонварош під Будапештом. Разом з групою десантників закріпився на невеликій висоті й узяв участь у відбитті 16 контратак ворожих танків і піхоти, у яких було знищено понад 550 гітлерівців, кілька танків і бронетранспортерів, 5 станкових і 12 ручних кулеметів, два шестиствольних міномети. Потому визволяв Угорщину, Австрію, Чехословаччину. У післявоєнні роки працював завідуючим їдальнею в Кривому Розі. Нині живе в місті Новомосковську Дніпропетровської області. Нагороджений орденом Леніна, Вітчизняної війни I ступеня, медалями.

НІМЕНКО Андрій Васильович **(20.06.1925, с. Інгуло-Кам'янка)**

Український скульптор і мистецтвознавець, поет, заслужений діяч мистецтв Грузинської РСР (з 1969 р.), член Спілки письменників України (з 1976 р.). Закінчив у 1951 р. Київський художній інститут (у майстрів М. Г. Лисенка та М. Гельмана). Кандидат мистецтвознавства. Твори: композиція «Сини вітчизни» (1967); рельєфи – на станції Київського метрополітену «Арсенальна» (1960); скульптури «Шота Руставелі» (1966), «Алішер Навої» (1968); пам'ятники (у співавторстві) – Д. Гурамшвілі в Миргороді (1969), Лесі Українці в Луцьку (1977); ілюстрації до книг, серії гравюр. Праці: «Українська скульптура другої половини 19 – початку 20 ст.» (1963), «Пам'ятники Тарасові Шевченку» (1964), «Кавалерідзе – скульптор» (1967). Автор збірок поезій «Понад плаєм плаї» (1969), «Мідні карби» (1971), «Бузько-забудько» (1974), «Вогонь і камінь» (1975), «Сонячний дім», «Сонячна брама» (1985), «Грифонажі» (1990), книги прози «Лісові фантазії» (1991), сценаріїв документальних фільмів.

ПАНЧЕНКО Дмитро Іванович **(11.02.1906, с. Новгородка)**

Невропатолог, заслужений діяч науки УРСР (1951), доктор медичних наук (1941), професор. У 1932 р. закінчив Військово-медичну академію. Професор Львівського медичного інституту (1946–

1951, 1949–1951 – директор) та Київського інституту удосконалення лікарів (1951–1978). З 1960 р. – головний редактор журналу «Врачебное дело». Автор ідеї створення біотрону, який вперше було обладнано в Києві.

СЕМЕНОВ Дмитро Іванович
(21.10.1913, с. Новгородка)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945). Рано залишившись без матері, у 13-річному віці розпочав свою трудову діяльність. У 1936 р. закінчив Новгородківський сільськогосподарський технікум, у 1941 р. – Одеське військове артилерійське училище. Бойове хрещення отримав під Могильовом (Білорусь). Воював з ворогом на Дону і в Донбасі, під Житомиром і Львовом. Особливо відзначився в Угорщині. У жовтні 1944 р. разом з групою сміливців форсував Дунай і, встановивши телефонний зв'язок з лівим берегом, вміло корегував вогонь нашої артилерії. Коли ж на десантників рушили ворожі танки, командир дивізіону викликав на себе вогонь нашої артилерії. Брав участь у Параді Перемоги 24 червня 1945 р. у Москві. Живе в Кіровограді. Працював начальником будівельно-монтажного управління «Кіровоградводбуд».

СКОПЕНКО Віктор Васильович
(18.12.1935, с. Верблюжка)

Герой України (1999), професор, дійсний член НАН України (1988), академік АПН України (1992), заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (1990, 1995). Син Героя Радянського Союзу В. Ф. Скопенка. Закінчив хімічний факультет Київського державного університету. Ректор Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка (з 1985 р.). Почесний доктор Московського, Ягеллонського (Польща), Братиславського (Словаччина), Цзілінського (Китай) та інших університетів. Президент Спілки ректорів вузів України (з 1993 р.), голова вищої атестаційної комісії (з 1998 р.). Почесний громадянин Києва. Спеціаліст у галузі хімії координаційних з'єднань, хімії псевдогалогенідів. Автор понад 360 наукових праць, 12 монографій і підручників, має 50 авторських свідоцтв.

СКОПЕНКО Василь Федорович
(1912, м. Кривий Ріг – 1945, м. Сандомир, Польща)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1944). Трудову діяльність розпочав до війни на Новгородківщині. Він був директором Верблюзької школи. У роки Великої Вітчизняної війни – полковник, командир полку. Відзначився в боях на Сандомирському плацдармі. Нагороджений також орденами Червоної Зірки, Вітчизняної війни.

СУМАРОКОВ Павло Іванович **(27.08.1927, с. Митрофанівка)**

Поет, прозаїк. Працював малярем та художником на підприємствах Олександрії. З 1957 р. до 1962 р. навчався на філологічному факультеті Дніпропетровського державного університету, після закінчення якого вчителював. З 1985 р. – керівник Оріхівської літературної студії «Ластівка» (Запорізька обл.) Перший вірш надруковано наприкінці 40-х років у журналі «Радянський Львів». Учасник колективних збірок «Великий луг» (Запоріжжя, 1992), «Веселий курінь» (Запоріжжя, 1993); упорядник і редактор літературного альманаху поетів Оріхівщини «Передзвін» (1993).

СУМСЬКИЙ В'ячеслав Гнатович **(6.09.1934, с. Верблюжка)**

Український актор, народний артист УРСР (з 1981 р.). Закінчив у 1956 р. Київський інститут театрального мистецтва (керівники К. Хохлов і Л. Олійник). Працював у Львівському українському драматичному театрі ім. М. Заньковецької, з 1967 р. – у Запорізькому українському музично-драматичному театрі. Ролі: Еней («Енеїда» за І. Котляревським), Ярема («Гайдамаки» за Т. Шевченком), Гриць («У неділю рано зілля копала» за О. Кобилянською), Микита («Ярослав Мудрий» за І. Кочергою), Максим Лихограй («Запорізька Січ» за М. Коломійцем).

ТКАЧЕНКО Галина Іванівна **(28.02.1930, с. Браниця Чернігівської області –** **16.12.2000, с. Білозерне)**

Герой Соціалістичної Праці (1971). Освіта середня спеціальна. Працювала зоотехніком на Чернігівщині. З 1956 р. проживала в с. Білозерному Новгородківського району. З 1958 р. до 1997 р. працювала бригадиром свинокомплексу сільгоспідприємства «Третій вирішальний». За цей час невелика свиноферма перетворилася в потужний відгодівельний комплекс із замкненим циклом виробництва з технологічними процесами, що постійно прогресували. Нагороджена також орденами «Знак Пошани» (1966), Трудового Червоного Прапора (1973), другим орденом Леніна (1977), Жовтневої Революції (1986).

ТРУД Андрій Іванович **(20.08.1921, с. Інуло-Кам'янка)**

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1944). Початкову освіту здобув у рідному селі, а сім класів закінчив у СШ № 10 міста Кривого Рогу Дніпропетровської області в 1940 р. 20 червня 1940 р. добровільно вступив до лав Червоної Армії. У червні 1941 р. закінчив Качинське вище військове авіаційне училище. Воював на Північному Кавказі, на Південному, Північнокавказькому, 4-му, 2-му і 1-му Українських фронтах. Пройшов шлях від сержанта до майора, від льотчика до помічника командира частини. Брав участь у звільненні Румунії, Польщі, Чехословаччини, громив фашистів у небі над Берліном, в Австрії. У травні 1943 р. тяжко поранений. У 1955 р. закінчив Військово-повітряну академію. З 15 березня 1972 р. – полковник запасу. Жив у Ростові-на-Дону, а потім у Сумах. Нагороджений орденом Леніна, Червоного Прапора (трьома), Вітчизняної війни I ступеня (двома), Трудового Червоного Прапора, Червоної Зірки (двома), медалями.

УМАНСЬКИЙ Терентій Хомич
(23.12.1906, с. Верблюжка)

Учасник Великої Вітчизняної війни, генерал-майор, Герой Радянського Союзу (1943). З 13 серпня 1941 р. воював на фронтах Великої Вітчизняної. Особливо відзначився восени 1943 р., коли його дивізія першою в корпусі форсувала Десну і вийшла на східний берег Дніпра, 4 листопада вийшла на околиці Києва, а 6-го відвоювала його. Тривалий час працював директором заводу в Києві. Нагороджений орденами Леніна (двома), Червоного Прапора (трьома), Кутузова II ступеня, Вітчизняної війни I ступеня, Червоної Зірки, медалями.

ШАПОВАЛОВ Сергій Гаврилович
(15.05.1943, с. Інгуло-Кам'янка)

Художник-живописець, член Співки художників СРСР (з 1989 р.), член Національної спілки художників України (1991). У 1974 р. закінчив Київський державний художній інститут (нині Національна академія мистецтв і архітектури, живописний факультет (майстерня В. Шаталіна та Т. Голембієвської). 1974–1989 рр. – художник Кіровоградських художньо-виробничих майстерень Художнього фонду УРСР. З 1986 р. бере участь у республіканських та всеукраїнських художніх виставках. Персональні виставки – 1989, 1997, 2000, 2002 рр. (Кіровоград). Твори зберігаються в Кіровоградському обласному художньому музеї та художньо-меморіальному музеї О. О. Осмьоркіна (Кіровоград), дирекції виставок Національної спілки художників України (Київ), у численних приватних колекціях. Основні твори: «Нічне подвір'я» (1987), «Літнє кафе» (1983), «Будинок О. Осмьоркіна» (1989), «Добрый вечір, щедрый вечір» (1989), «Чумацький шлях» (1989); серія натюрмортів «Польові квіти» (1989–1999); серія міських пейзажів «Моя степова перлина» (1999–2002). Віддає перевагу малому жанру – пейзаж, натюрморт. Особливе місце у творчості займає тема «Квіти». Твори вирізняються насиченістю колориту, особливою манерою письма – живопис мастихіном.

ЩЕДРОВ Гаврило Павлович
(7.04.1905, с. Інгуло-Кам'янка)

Учасник Великої Вітчизняної війни, повний кавалер ордена Слави. Після закінчення початкової школи разом з батьками займався хліборобством, пізніше працював на різних роботах у місцевому колгоспі «Політвідділ», згодом переїхав на постійне місце проживання в Ставропольський край. У серпні 1941 р. мобілізований в армію. Був старшиною саперного взводу. У складі 1133-го стрілецького Севастопольського полку 339-ї стрілецької Таманської Червонопрапорної дивізії пройшов шлях від Сталінграда до Берліна. Нагороджений орденом Слави I, II та III ступенів, орденом Вітчизняної війни II ступеня, кількома медалями.

ЯНІВ Анатолій Микитович
(15.12.1945, с. Митрофанівка)

Художник-живописець, член Спілки художників України (з 1989 р.). У 1974 р. закінчив живописний факультет Київського художнього інституту (майстерня В. В. Шаталіна, Г. Н. Голімбієвської). У 1974–1994 рр. – художник-живописець Кіровоградських художньо-виробничих майстерень Художнього фонду України (Кіровоград), 1994–1996 рр. – викладач Кіровоградського педагогічного університету ім. В. Винниченка, 1996–1999 рр. – викладач дитячої художньої школи (Кіровоград). Брав участь у республіканських художніх виставках (з 1978 р.). Основні твори: «Серпень» (1983), «Лист солдата» (1988), «Швея» (1989), «Ранок» (1991); серія пейзажів «Крим–2000» (2000).

- Географічне розташування
- Адміністративний устрій
- Символи району
- Населення
- Природні умови і природні ресурси
- З історії краю
- Економіка
- Гуманітарна і соціальна сфери
- Зовнішньоекономічна діяльність
- Персоналії

НОВОАРХАНГЕЛЬСЬКИЙ РАЙОН

**І врожаїтись стали поля,
Поселявся козацький наш рід,
Українська прадавня земля,
До Синюхи протоптаний слід.**

Володимир Сідун

К І Р О В О Г Р А Д С Ь К А   О Б Л А С Т Ь

НОВОАРХАНГЕЛЬСЬКИЙ РАЙОН

ГЕОГРАФІЧНЕ РОЗТАШУВАННЯ

Район розташований у північно-західній частині Кіровоградської області, межує на півночі з Уманським, Тальнівським і Катеринопільським районами Черкаської області, на півдні – з Голованівським, Вільшанським, Добровеличківським районами Кіровоградщини, на заході – з Уманським Черкаської, на сході – з Маловисківським і Новомиргородським районами Кіровоградської області. Крайні точки району: північна – на північний захід від с. Кальниболот, південна – на південь від с. Зрубанців, західна – на захід від с. Небелівки, східна – на схід від с. Надлака.

Займає площу 1,2 тис. км² (120 581) га.

АДМІНІСТРАТИВНИЙ УСТРІЙ

На території району 57 населених пунктів: 56 сіл та 1 селище міського типу, які підпорядковуються 21 сільській та одній селищній раді: Новоархангельська селищна рада (смт Новоархангельськ, с. Журівка, с. Комишеве, с. Лозуватка, с. Синюха, с. Солдатське), Вільшанська сільська рада (с. Вільшанка, с. Шляхове), Ганнівська сільська рада (с. Ганнівка, с. Кагарлик, с. Новопетрівка), Іванівська сільська рада (с. Іванівка, с. Вукитичево), Кальниболотська сільська рада (с. Кальниболота, с. Жеванівка, с. Калинівка, с. Кіндратівка, с. Низове, с. Приют), Кам'янецька сільська рада (с. Кам'янече), Копенкуватська сільська рада (с. Копенкувате, с. Борщова, с. Урожайне, с. Шевченка), Мартинівська сільська рада (с. Мартинівка, с. Костянтинівка), Мар'янівська сільська рада (с. Мар'янівка, с. Диковичево, с. Сабове, с. Червінка), Над-

В'їзд у Новоархангельський район із боку Черкаської області

лацька сільська рада (с. Надлак, с. Бондареве, с. Коновалове, с. Малоконовалове, с. Тимофіївка), Небелівська сільська рада (с. Небелівка), Нерубайська сільська рада (с. Нерубайка, с. Станіславівка), Підвисоцька сільська рада (с. Підвисоке, с. Володимирівка), Покотилівська сільська рада (с. Покотилове, с. Орлове, с. Тарасівка), Покровська сільська рада (с. Покровка), Розсохуватецька сільська рада (с. Розсохуватець), Свердликівська сільська рада (с. Свердликівське), Скалівська сільська рада (с. Скалева, с. Голубенка), Скалівсько-хутірська сільська рада (с. Скалівські Хутори, с. Кринички, с. Новомиколаївка), Тернівська сільська рада (с. Тернівка), Торговицька сільська рада (с. Торговиця, с. Левківка), Ятранська сільська рада (с. Ятрань, с. Вербівка, с. Зрубанці).

СИМВОЛИ РАЙОНУ

Опис герба

На червоному полі широка срібна балка, з обох сторін якої дві срібні вузькі балки. У верхній частині – золоті перехрещені булава та перо, внизу – золотий козацький хрест.

Опис прапора

Прямокутне полотнище зі співвідношенням сторін 2:3 складається з горизонтальних смуг: синьої, білої, синьої, білої, синьої, білої та жовтої (співвідношення їх ширини: 7:2:1:3:1:2:7), у верхньому лівому куті перехрещені золоті булава та перо.

*Герб і прапор
Новоархангельського району*

Панорама села Торговиці

НОВОАРХАНГЕЛЬСЬКИЙ РАЙОН

Пояснення символіки

Срібні балки символізують річки Синюху, Ятрань та Велику Вись, що протікають територією Новоархангельського району. Крім історичного значення (знаменита битва на Синіх Водах, у якій українсько-литовські війська під проводом князя Ольгерда розгромили монголо-татарську орду), водні артерії Новоархангельщини відомі як найбільш романтичні й мальовничі річки Кіровоградщини, яким присвячені численні поетичні рядки та пісні.

Булава символізує славне козацьке минуле краю, пов'язане з діяльністю кошового отамана Івана Сірка, ставка якого з 1654 р. до 1679 року розміщала біля Торговиці.

Перехрещене з булавою золоте перо нагадує про видатних синів Новоархангельщини: поетів Євгена Маланюка та Анатолія Загравенка, письменників Василя Козаченка та Кузьму Гриба. Лапчастий хрест – символ, що завжди був на козацьких знаменах. Сам по собі хрест є одним із найдавніших і найпоширеніших символів людства: відображає союз землі й неба, духу й матерії, життя й безсмертя. Насамперед, це символ віри, честі, лицарської доблесті, тому він був основним символом христолубивого воїнства – українського козацтва.

Застосовані в гербі кольори мають такі значення: червоний – мужність та сміливість, золотий (жовтий) – багатство й велич, срібний (білий) – шляхетність та добротність.

У прапорі використані основні гербові фігури й кольори: синій колір полотнища символізує духовність та вірність.

Декоративне оздоблення щита складене з елементів, що доповнюють зміст символіки основних гербових фігур, розташованих на щиті.

У верхній частині щит увінчаний декоративним сувоєм, на якому зображений план укріплення Архангелгорода (Новоархангельська), у центрі якого вміщено хрест Архістратиґа Михайла – предводителя небесного воїнства, на честь якого назване містечко – теперішній районний центр Новоархангельськ.

В оздобленні щита застосовані декоративні гілки та листя дуба, клена, ясеня – порід дерев, характерних для цього лісостепового регіону, а також квітки барвінку – однієї з найпоширеніших квітучих рослин України, що є символом вічності життя, пам'яті, світлих споминів та щастя в одруженні.

Дуб символізує міць, силу, славу, могутність та витривалість. Це дерево, найпоширеніше серед місцевих порід, а на території ландшафтного заказника «Когутівка» знаходиться рідкісна для Кіровоградщини заплавна діброва. Ясен у міфології є Деревом Життя, джерелом безсмертя, клен означає стриманість та послідовність. Розташоване в основі декоративного вінка стилізоване колосся пшениці є символом хліборобського краю, достатку та впевненості.

Декоративне оздоблення створене безпосередньо для герба Новоархангельського району і не має аналогів. При його розробці витримані основні стильові особливості традиційного декору, прийняті Українським геральдичним товариством для районів Кіровоградської області.

НАСЕЛЕННЯ

Населення району переважно сільське і налічує близько 31,2 тис. чол. Більшість жителів району – українці, представників інших національностей небагато (трохи більше 1 % від загальної кількості мешканців).

З часу проголошення незалежності України в районі значно змінилася релігійна ситуація. За цей час зареєстровано і діє 9 громад Української православної церкви Київського патріархату, 6 громад Української православної церкви Московського патріархату, дві громади адвентистів сьомого дня, 3 громади євангельських християн-баптистів, одна громада Свідків Іегови.

У політичному плані найбільшими за кількістю членів є районні організації ВО «Батьківщина», «Жінки за майбутнє», Соціалістичної партії України, Партії регіонів, Соціал-демократичної партії України (об'єднаної), Комуністичної партії України.

Працездатне населення на території району становить 13,9 тис. чол., непрацездатне – 17,2 тис. чол. У різних сферах зайнято 9,3 тис. чол. Переважна більшість населення зайнята в сільськогосподарському виробництві (4,4 тис. чол.). У закладах освіти трудиться майже 0,9 тис. чол., медицини – 0,4, у сфері торгівлі та підприємництва – приблизно по 0,3 тис. чол. Решта зайнятих жителів району працюють у сфері зв'язку, на державній службі тощо. Не мають роботи майже 0,5 тис. чол.

ПРИРОДНІ УМОВИ І ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Геологічна будова

Основною тектонічною структурою, у межах якої розташований район, є Український кристалічний щит, що являє собою виходи до поверхні фундаменту Східноєвропейської платформи. Він утворений давніми кристалічними

На Новоархангельщині відкривають нові храми

НОВОАРХАНГЕЛЬСЬКИЙ РАЙОН

породами магматичного походження (гранітами, лабрадоритами, гнейсами, габро). Щит перекритий плащем осадочних порід кайнозойської ери (вапняки, піски, глини). Виходи на поверхню кристалічних порід зустрічаються на берегах річок Синюхи, Великої Висі, Ятрані.

Рельєф

Район знаходиться в межах Придніпровської височини. Поверхня – підвищена пологохвиляста лесова рівнина, розчленована долинами, подекуди каньйоноподібними балками, ярами; поширені виходи на поверхню кристалічних порід. Висота над рівнем моря – 160 – понад 200 м. Найвища точка – 219 м – знаходиться на схід від с. Вільшанки.

Клімат

Клімат району помірно континентальний з довгим жарким літом і короткою малосніжною зимою.

Середньомісячна температура повітря у січні $-5,5^{\circ}\text{C}$, у липні $+20^{\circ}\text{C}$.

Річна кількість опадів становить 485 мм. Найбільша кількість вологи випадає влітку. Найбільша товщина снігового покриву (8–10 см) спостерігається в січні–лютому.

Поверхневі води

Територія району пронизана річками басейну Синюхи – притоки Південного Бугу. Найбільшими з них є Велика Вись, Кагарлик, Торговичка, Стрільцева,

*Гідро-
електро-
станція
на річці
Синюсі*

Ятрань, Кильтень. Річкова сітка помірно розвинена. Її середня густина з урахуванням річок довжиною менше 10 км становить 0,3 км/км², а без їх урахування – 0,14 км/км². Ширина заплав змінюється в значних межах: від 50 до 500 м. Вони в більшості сухі, вкриті заростями лучних трав і кущів. Русла річок звивисті, не розгалужені. Середній уклон річок є незначним, і через це швидкість водних артерій невелика (0,1–0,2 м/с).

Ґрунти

Ґрунтовий покрив району є досить строкатим. Це пов'язано, перш за все, з різноманітними умовами рельєфу поверхневого та ґрунтового зволоження, складом ґрунтоутворних порід, але провідну роль відіграли особливості розвитку природної рослинності та складної взаємодії лісу і степу. На Новоархангельщині виділено 101 відміну та різновид ґрунтів.

Основний тип чорноземних ґрунтів утворився на вкритих лесовими породами плато під лучно-степовою рослинністю.

Вододільні території району вкриті переважно трьома видами ґрунтів: чорноземами типовими, опідзоленими та реградованими. У заплавах річок та на днищах балок складний комплекс гігоморфних ґрунтів: лучні чорноземи, лучно-болотні й болотні ґрунти.

Група опідзолених ґрунтів на лесових породах представлена сірими опідзоленими, темно-сірими ґрунтами та чорноземами опідзоленими. На території району вони розподілені нерівномірно.

Флора і фауна

Рослинний світ району представлений видами як лісової, так і степової рослинності.

У природних насадженнях лісів домінують дуб, ясен, берест, в'яз, липа, граб, ільм, клен, ліщина, горобина, калина, глід, терен, жостір, шипшина, бузина, ожина. У трав'яному покриві зустрічаються перлівка ряба, чистець, ряст, маренка, копитень, медунка, тюльпан лісовий, анемона жовтицева, конвалія, тонконіг лісовий, фіалка лісова та інші.

Степова рослинність зазнала впливу людини, тому ділянки різнотравно-типчакково-ковилових степів збереглися лише на схилах долин і балок. Тут ростуть типчак, ковила (зрідка), стоколос, тонконіг вузьколистий, тимофіївка степова, пирій степовий, буркун, молочай, горицвіт, гвоздика, шавлія, конюшина, ромашка, ведмеже вухо, сокирки, подорожник тощо.

Тваринний світ утворений видами, які характерні для Лісостепу, а саме: козулями, благородними оленями, дикими кабанами, зайцями-русаками, лисицями, борсуками, видрами, фазанами, дикими качками, водяними курочками, куликами, лисками, лебедями, сірими куріпками.

Природно-ресурсний потенціал

На території району добувають граніти (Торговицьке родовище, запаси 800 тис. м³; Сабівське, запаси 50 тис. м³; Свердловівське, запаси 250 тис. м³; Підвисоцьке, запаси 250 тис. м³), піски та суглинки. Обсяги добування корисних копалин досить незначні, вони використовуються лише в місцевому будівництві.

Земельний фонд становить 120 581 га, у т. ч. у користуванні недержавних сільськогосподарських підприємств знаходиться 62 622 га. За основними угіддями земельний фонд у районі розподілений таким чином: рілля – 89 760 га (74 %), багаторічні насадження – 1 051 га (1 %), сіножаті – 1 033 га (1 %), пасовища – 9 704 га (8 %), лісовкриті площі – 11 422 га (9 %).

НОВОАРХАНГЕЛЬСЬКИЙ РАЙОН

*Археологічні розкопки
в Новоархангельському
районі*

*Пам'ятний знак
на честь 650-річчя
заснування села Торговиці*

Загальна площа лісового фонду становить 6 800 га. Здебільшого – це ясен, дуб, клен, граб.

На території району 150 ставків із площею водного дзеркала 415 га, 4 водосховища з площею водного дзеркала 1 163 га. Прогнозні й затверджені запаси підземних вод становлять 4,3 млн м³ на рік. У межах району виділяється чотири водоносні горизонти. Глибина залягання ґрунтових вод у лесоподібних породах залежно від рельєфу місцевості змінюється в межах від 3 до 20 м. Продуктивність колодязя – 5–8 м³ на добу. Для виробничих потреб використовуються свердловини нижчих водоносних горизонтів (50–100 м), продуктивність яких становить 2–7 м³/год.

Екологія, охорона природи

На території району розташовані три заповідні об'єкти: ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Когутівка», заповідні урочища місцевого значення «Фомиха» та «Кучери». Загальна площа природно-заповідного фонду становить 75 га.

З ІСТОРІЇ КРАЮ

Про давнє заселення краю свідчать археологічні знахідки, зроблені в Новоархангельщині.

Поблизу сел. Новоархангельськ знайдено стоянку людини доби пізнього палеоліту (40–13 тис. років тому).

У с. Володимирівці досліджено велике поселення епохи трипільської культури, що датується IV тис. до н. е.

Поблизу с. Орлове виявлено скарби бронзових знарядь праці та зливки бронзи, що датовані кінцем VIII – початком VII ст. до н. е.

Біля с. Кам'янечого виявлено залишки ранньослов'янського поселення VI–VIII ст.

Сліди поселень Київської Русі (IX–XII ст.) знайдені біля сіл Свердликове, Нерубайка, Підвисоке.

Студенти Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка під керівництвом доцента кафедри історії України Нінель Михайлівни Бокій уже тривалий час досліджують досить велике середньовічне місто золотоординського періоду на берегах річки Синюха біля с. Торговиці. Воно існувало в першій половині XIV ст. Підставу для такого датування дали знахідки монет ханів Узбека, Новруза та інших. Знайдені тут фрагменти антропологічних матеріалів дослідила науковець з Інституту археології НАН України Людмила Литвинова. Вона дійшла висновку, що на початку XIV ст. на Синюсі мешкало корінне населення європоїдної раси з домішками монголоїдної.

В одному із шурфів археологи розкопали залишки спалених будівель і виявили шар попелу. Це свідчить про те, що місто було спалене.

Пам'ятний знак на честь перебування в с. Торговиці отамана Івана Сірка

Дослідження Н. М. Бокій підтвердили, що Велике князівство Литовське стало причиною загибелі міста. Ординське військо було розгромлене в битві біля Синіх Вод (Синюхи), що й спричинило вигнання чужинців з українських земель.

***

Поселення, що заснував козак Миргородського полку Д. Звенигородський у 1742 році дістало назву Архангельського городка. Одночасно козаки Миргородського полку під керівництвом полковника Капніста за проектом інженера де Боскота збудували військове укріплення для оборони запорозьких земель від нападів польської шляхти.

Основними жителями Архангельського городка були козаки, а також селяни-втікачі. У 1876 році тут налічувалось 60 дворів.

На початку 50-х років XVIII століття Архангельський городок під назвою Архангелгорода ввійшов до складу поселень Нової Сербії. У березні 1764 року в поселенні розміщено штаб сьомої роти новоутвореного Чорного гусарського полку. Жителі його, крім військової служби, займались хліборобством, бджільництвом, рибальством. З того часу тут дозволено записувати в торговельні й ремісницькі цехи старообрядців, розкольників, євреїв-переселенців із Польщі та Молдови. Так виник торговий посад. Поселення з того часу почало називатись Новоархангельськ.

У 1774 році Новоархангельськ перетворюється на значний торговельний центр, де налічується 300 дворів купців і ремісників. Починаючи з 1765 року тут щорічно відбувалось 3 ярмарки.

Пам'ятний знак у Зеленій Брамі увіковічує тяжкі оборонні бої 1941 року

НОВОАРХАНГЕЛЬСЬКИЙ РАЙОН

З 1784 року Новоархангельськ увійшов до Новомиргородського повіту, а в 1807 році став волосним центром Ольвіопольського повіту Херсонської губернії.

У 1821 році в Новоархангельську розташувався штаб II Українського уланського полку, пізніше – VI округу Новоросійського військового поселення. Жителі, за винятком міщан і відставних чинів, стали військовими поселенцями.

Із скасуванням військових поселень мешканців перевели на становище державних селян. Серед них було багато колишніх солдат, звільнених із служби безстроково.

Населення Новоархангельська займалось малоефективним сільським господарством. Землі оброблялись примітивними знаряддями, врожаї збирались низькі. З плином часу селянство збіднювалось, занепадали дрібні селянські господарства. Становище найбідніших жителів села стало нестерпним на початку XX ст. У цей час зростала класова свідомість. Відбулося багато страйків та інших актів громадської непокори.

Перша світова війна ускладнила соціально-економічну ситуацію в Новоархангельську. Працездатних чоловіків мобілізували в армію, реквізували коней. Посилювались революційні настрої серед бідноти.

* * *

Радянську владу в Новоархангельську встановлено в січні 1918 року. Але вже на початку квітня Новоархангельськ був окупований австро-німецькими військами. На зміну окупантам прийшли петлюрівці. Після їхнього розгрому радянську владу було відновлено в березні 1919 року.

У серпні село захопили денікінці, повернулись поміщики, відбувся черговий перерозподіл влади, почалися єврейські погроми. Населення чинило опір.

У січні 1920 року війська Червоної Армії вигнали денікінців з села, але ще деякий час його жителям доводилось вести боротьбу із залишками петлюрівських банд, що діяли в цьому районі.

Весною 1920 року радянську владу було відновлено.

У 1927 році на річці Синюха побудовано невеличку електростанцію.

Перша сільськогосподарська артіль з'явилася в Новоархангельську в 1929 році.

У 1931 році було створено першу МТС, що обслуговувала 44 колгоспи і мала 50 тракторів, 12 молотарок, 7 двигунів, 10 автомашин і ремонтну майстерню.

У січні 1932 року почала виходити районна газета «Під прапором перемоги».

Передвоєнні роки характеризувалися підйомом народного господарства. Збільшувались обсяги виробництва сільськогосподарської продукції, формувалися мережі навчальних та лікувальних закладів, розширювалось будівництво житла та об'єктів соціально-культурного призначення.

Війна на територію Новоархангельського району прийшла на початку серпня 1941 року, коли після виснажливих кровопролитних боїв із переважаючими силами фашистських військ були оточені частини 6-ї та 12-ї армій.

Під час окупації населення району брало участь в організації рішучого опору ворогу. Для цього були створені й активно діяли підпільні групи і партизанські загони з числа військовополонених та місцевих жителів.

У боях за Батьківщину взяли участь близько 7 000 жителів району, з них 5 100 загинули на фронті.

У середині березня 1944 року Новоархангельщину було звільнено від окупації і почалася відбудова зруйнованого господарства.

У тому ж році сільськогосподарські підприємства району виростили перший врожай за мирного часу і здали його до фонду оборони країни.

З кожним наступним роком сільськогосподарські підприємства зміцнювалися, збільшувались обсяги виробництва продукції, зростали прибутки держави.

Усе це додавало можливість докорінно поліпшити умови праці. У селах району з'явилася сучасна інфраструктура з новими об'єктами соціально-культурного призначення.

ЕКОНОМІКА

Промисловість

Нині економіка району являє собою комплекс високотоварного багатогалузевого сільськогосподарського виробництва зернового, буряківничого, олійницького напрямку в поєднанні з м'ясо-молочним виробництвом та промисловою переробкою продукції сільського господарства.

Одним із найбільших промислових підприємств району є Відкрите акціонерне товариство «Новоархангельський сирзавод» потужністю 700 т на рік сиру «Буковинський», яке видало першу продукцію в 1965 р. У 2003 р. продукція підприємства була представлена на міжнародній виставці «Золота осінь» (Берлін, Німеччина).

У 1972 р. розпочав роботу Новоархангельський міжгосподарський комбікормовий завод, на сьогодні – Товариство з обмеженою відповідальністю «Новий світ» (потужність 5 тис. т продукції на рік). Підприємство займається переробкою зернових культур, соняшнику, виготовленням комбікормів.

Двічі Герой Соціалістичної Праці Л. Й. Шліфер

Продукція Новоархангельського сирзаводу

НОВОАРХАНГЕЛЬСЬКИЙ РАЙОН

Агропромисловий комплекс

На території району функціонує близько 200 агроформувань, із яких сільськогосподарських виробничих кооперативів – 2, товариств з обмеженою відповідальністю – 17, приватно-орендних та приватних підприємств – 24, фермерських господарств – 140.

Найбільші сільськогосподарські товаровиробники – кооперативи «Лан» (с/гт Новоархангельськ), «Авангард» (с. Ганнівка), «Дружба» (с. Підвисоке), «Нива» (с. Покотилове), Товариство з обмеженою відповідальністю «Україна» (с. Кальниболота).

Під сільськогосподарськими угіддями зайнято 101,5 тис. га землі, із них посівна площа становить 91,1 тис. га. Серед зернових культур провідне місце займає озима пшениця. Вирощують також ярий ячмінь, кукурудзу, зернобобові, просо, гречку; із технічних культур – цукрові буряки, соняшник. У тваринництві переважає м'ясо-молочне виробництво.

Із січня 1953 р. і до нині на посаді голови правління сільгоспідприємства «Зоря» (нині ТОВ «Добробут») у с. Надлаку працює двічі Герой Соціалістичної Праці, заслужений працівник сільського господарства СРСР Л. Й. Шліфер. Під його керівництвом господарство досягло значних успіхів у сільськогосподарському виробництві й було нагороджене орденом Трудового Червоного Прапора.

За роки незалежності України звання заслуженого працівника сільського господарства України удостоєні В. І. Михайлик, І. Ю. Белінський, Г. Я. Гончарук, В. І. Давискиба.

Транспорт

Через район проходить автомагістраль, що з'єднує Кіровоград з Уманню. Районне шляхове ремонтно-будівельне управління (створене в січні 1945 р.) обслуговує 82 км доріг державного значення і 397 км – місцевих доріг.

У районі функціонує ВАТ «Новоархангельське автотранспортне підприємство 13 544». Воно має 20 автобусів, які забезпечують автобусне сполучення на 9 приміських і 2 міжміських маршрутах. Міжміські перевезення на Київ, Кіровоград, Гайворон здійснюють приватні підприємці.

Вантажі перевозить ВАТ «Новоархангельське РТП».

Зв'язок

Населення району обслуговують Новоархангельський вузол поштового зв'язку Кіровоградської дирекції УДППЗ «Укрпошта» із відділеннями в селах району.

Стационарний телефонний, телеграфний зв'язок, трансляцію радіомовлення здійснює цех електрозв'язку № 6 Кіровоградської філії ВАТ «Укртелеком». Передачі першого каналу Українського радіо транслюють Новоархангельський, Кальниболотський, Підвисоцький, Іванівський, Тимофіївський, Ганнівський радіовузли.

Новоархангельський телеретранслятор забезпечує подачу сигналу трьох каналів телебачення та покриття мобільного зв'язку в межах 20–30 км.

На території району послуги мобільного зв'язку надають оператори UMC та «Київстар GSM».

Будівництво

У межах району будівельні роботи виконуються в основному на приватній основі. Діє також ТОВ «Агробуд».

Житлово-комунальне господарство

У 2003 р. на базі комунального підприємства створено ПП «Акрополь», яке надає послуги водопостачання й водовідведення, обслуговує житловий фонд, займається благоустроєм смт Новоархангельськ.

Побутове обслуговування населення

Пошиття та ремонт одягу й взуття, ремонт телерадіоапаратури, перукарські та фотографічні послуги, прокат предметів господарського вжитку, ритуальні та транспортні послуги в районі здійснює ТОВ «Світанок». Крім нього на Новоархангельщині працюють дві приватні майстерні з ремонту телерадіоапаратури.

Торгівля

Торговельна мережа району складається з 1 727 торговельних точок, у т. ч. 83 стаціонарних. Тричі на тиждень у райцентрі працює ринок, на якому представлені товари не тільки з Кіровоградської, а й із сусідньої Черкаської області.

Банківська сфера

Свої відділення в районі мають акціонерно-комерційний банк «Приват-Банк», акціонерний поштово-пенсійний банк «Аваль», ВАТ «Ощадний банк України» та банк «Надра».

*Кафе
«Застава»*

ГУМАНІТАРНА І СОЦІАЛЬНА СФЕРИ

Освіта і наука

На території Новоархангельського району знаходиться 27 загальноосвітніх шкіл: 16 шкіл – I–III ступеня, 11 шкіл – I–II ступеня, а також Торговицьке СПТУ № 30.

Охорона здоров'я

З лікувальних закладів у Новоархангельському районі є центральна районна лікарня на 240 ліжок та 2 дільничні лікарні, 31 фельдшерсько-акушерський пункт, 4 профілакторії та 7 аптек.

Культура та мистецтво

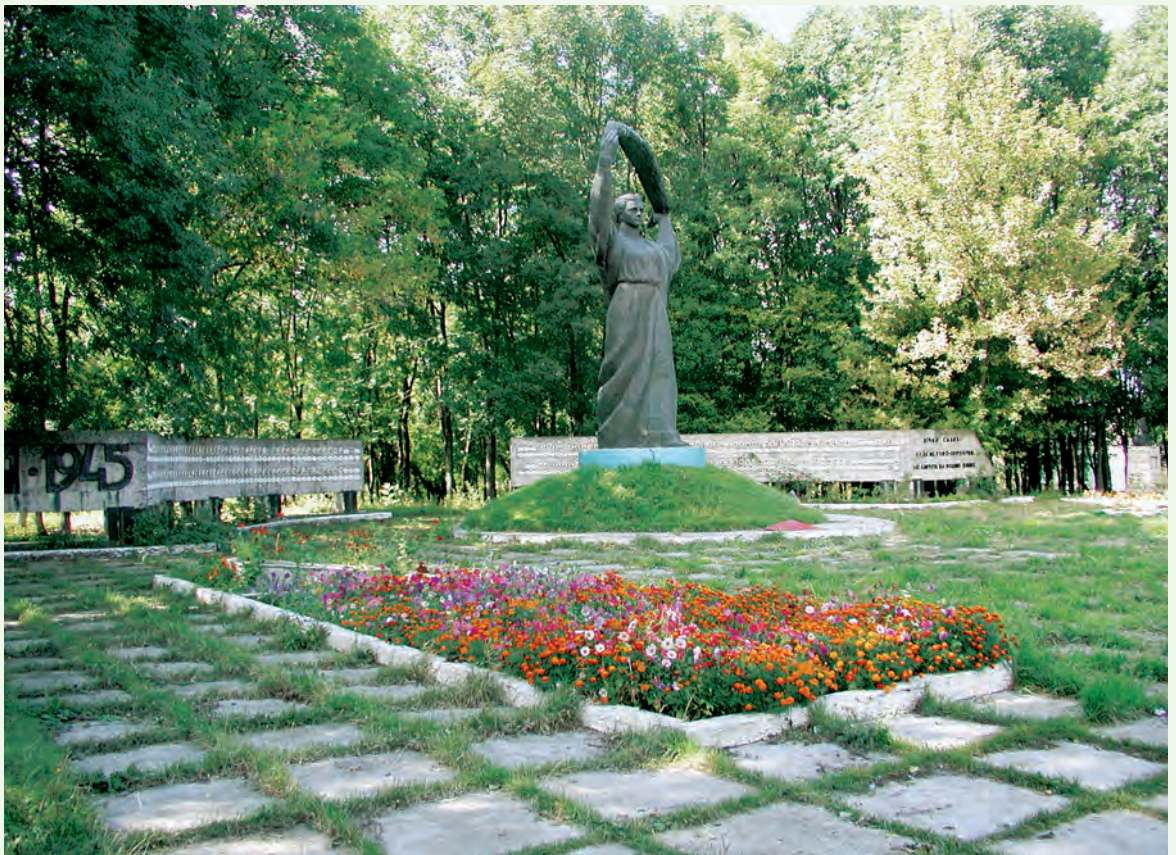
У районі працюють 43 клубних заклади, у т. ч. районний Будинок культури, 3 міських Будинки культури, 19 сільських Будинків культури і 20 сільських клубів. Є 25 бібліотек, із яких 22 знаходяться в селах.

У районі створено ряд музеїв: Підвисоцький народний історичний музей, Кам'янецький народний історичний музей, Кальниболотський народний історичний музей, Нерубайський історико-краєзнавчий музей, Надлацький народний історико-краєзнавчий музей, Новоархангельський народний музей історії школи, Шляхівський музей бойової слави.

У районному центрі працює музична школа, у якій навчаються діти не тільки з райцентру, а й із сел.

У с. Нерубайка збереглася мурована церква, а в с. Ятрань – дерев'яна споруда Пречистенської церкви, що є пам'ятками архітектури XIX століття.

Меморіальний комплекс на честь загиблих земляків у с. Кам'яночому

Пам'яткою архітектури є також садибний будинок у с. Скалівські Хутори, де нині розміщена місцева школа.

На Новоархангельщині 71 пам'ятка історії та монументального мистецтва.

У населених пунктах району вдячними нащадками споруджено 15 меморіальних комплексів на честь загиблих земляків та знаходиться 43 братські могили воїнів-визволителів.

У краї 56 пам'яток археології, у т. ч. пам'ятка національного значення – трипільське поселення на правому березі р. Синюха біля с. Володимирівки.

Видавнича діяльність та ЗМІ

У районі працює редакція районної газети «Колос», тираж якої друкується в Новоархангельській районній друкарні.

Фізична культура і спорт

При районному стадіоні «Колос» функціонують дитячо-юнацька спортивна школа відділу освіти районної державної адміністрації й міжгосподарська дитячо-юнацька спортивна школа кооперативно-профспілкового фізкультурно-спортивного товариства «Колос». У селах району діє 16 спортивних залів, 15 футбольних полів і 6 тирів. У с. Кам'яночому створено дитячо-юнацький спортивний клуб «Колос» (керівник О. М. Піддубник).

Туризм, санаторно-курортна справа

На території району знаходиться дитячий оздоровчий табір «Бригантина». За період його існування (з 1986 р.) тут оздоровлено понад 15 тисяч дітей з усіх районів Кіровоградської, Дніпропетровської, Київської, Житомирської, Миколаївської, Черкаської областей, м. Києва, а також з Росії та Болгарії. У «Бригантині» діє власна поліклініка, є клуб, їдальня на 350 місць, спортивні майданчики, басейн, пляж на березі річки Синюха.

У дитячому оздоровчому таборі «Бригантина»

У дитячому оздоровчому таборі «Бригантина»

Соціальний захист населення

В органах праці та соціального захисту населення на обліку знаходиться 1 010 сімей, які одержують різні види державної допомоги, що становить 9,6 % від загальної кількості сімей у районі.

В органах Пенсійного фонду на обліку перебувають 10,6 тис. пенсіонерів, які одержують пенсії на підставі 24 законодавчих актів України.

У районі субсидіями користуються більше 3,8 тис. сімей. Їх витрати за рахунок субвенції державного бюджету місцевим бюджетам за призначеними субсидіями у 2003 р. зменшено на 980 тис. грн, які профінансовано в повному обсязі. Субсидії на придбання скрапленого газу та твердого палива в районі надані 3,7 тис. сімей на суму 871,2 тис. грн, які профінансовано з державного бюджету в повному обсязі. Кошти отримали всі сім'ї, яким була призначена субсидія.

На обліку в управлінні праці та соціального захисту населення перебуває 7 230 пільговиків, із них: 3 682 ветерани війни, 3 400 ветерани праці, 110 громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи та 38 ветерани військової служби та органів внутрішніх справ.

За 2003 р. надано пільг на загальну суму 704,4 тис. грн, на відшкодування яких спрямовано 654,2 тис. грн.

До складу територіального центру управління праці та соціального захисту населення Новоархангельської райдержадміністрації входять: два відділення соціальної допомоги вдома та відділення медико-соціальної реабілітації. Територіальним центром надаються послуги швачки. Протягом 2003 р. надано різних видів соціальних послуг 943 особам.

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Торговицьке лісництво має прямі торгові зв'язки з ФРН. У Німеччину поставляються паркетні заготовки, дошки, бруси. З цієї ж країни у район надходить високопродуктивна техніка для переробки деревини.

ПЕРСОНАЛІЇ

БАЙДЕБУРА Павло Андрійович (1.03.1901, с. Нерубайка – 2.01.1985)

Член Спілки письменників СРСР (з 1934 р.). У 1930 р. закінчив Харківський університет. Працював на шахтах Донбасу, у редакціях газет і видавництвах у Харкові. Учасник Великої Вітчизняної війни. Друкуватися почав у 20-х роках у журналах «Забой» і «Гарт». Автор багатьох збірок оповідань, новел, нарисів про життя донецьких шахтарів, книг для дітей. Серед них: «Біля врубівки» (1931), «Вугільні дні» (1933), «Діти шахтарів» (1941), «Рідні горизонти» (1947), повість «Зустріч» (1969). Нагороджений двома орденами Трудового Червоного Прапора, медалями.

БЕВЗЕНКО Степан Пилипович (1920, с. Станіславка, нині с. Нерубайка)

Український учений-мовознавець, доктор філологічних наук (1962), професор (1964). Брав участь у Великій Вітчизняній війні. У 1945 р. закінчив Одеський університет. Працював викладачем, завідувачем кафедри Ужгородського університету. З 1962 р. завідує кафедрою української мови Одеського університету. Спеціалізується на історичній граматиці та діалектології. Опублікував понад сто наукових праць. Нагороджений орденами Червоної Зірки, Вітчизняної війни II ступеня, медалями.

ВАРЯНИЦЯ Іван Федорович (1925, с. Іванівка)

Учасник Великої Вітчизняної війни, повний кавалер ордена Слави. На фронті з квітня 1944 року. Був гвардії сержантом, командиром кулеметного відділення. Нагороджений орденами і медалями (21.08.1944, 6.10.1944 і 10.04.1945). Після перемоги тривалий час служив у Радянській Армії.

ВЕРБОВСЬКИЙ Іван Устимович (7.11.1910, с. Іванівка, – 12.10.1978, м. Тирасполь)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945). Трудову діяльність розпочав у рідному селі, згодом працював у риболовецькій артілі на Кубані, матросом на пароплаві «Волга», ковалем на кінному заводі, конюхом у радгоспі «Запорізький». У серпні 1941 р. призваний до армії. Воював у складі 1-го Українського фронту. Закінчив курси санітарних інструкторів. Виніс з поля бою близько 500 поранених бійців і командирів разом з їх особистою зброєю, знищив або взяв у полон велику кількість супротивників. Війну закінчив у Чехословаччині. Демобілізувався у вересні 1945 року. Нагороджений орденом Червоного Прапора, медалями. Мешкав у Тирасполі.

ГНАТЮК Григорій Михайлович
(13.06.1951, с. Небелівка)

Член Співки художників України (з 1987 р.). Закінчив Харківське державне художнє училище (1975), живописно-педагогічне відділення. Працював у художньо-виробничих майстернях (Чита, 1975–1979). З 1980 р. до 1987 р. – художник-оформлювач Кіровоградського художньо-виробничого комбінату Художнього фонду УРСР. З 1987 р. бере участь у всесоюзних, республіканських та всеукраїнських художніх виставках. Міжнародні виставки: «Сучасний радянський живопис» (1987, Токіо), «Імпреза-89» (1989, Івано-Франківськ), «Калінінград-90». Персональні виставки: Кіровоград (1986, 1987), Київ (1989, 1990), Австрія (1998). Твори знаходяться в Галереї сучасного радянського та східноєвропейського мистецтва «Червоний квадрат» (Лондон), дирекції виставок Міністерства культури Російської Федерації, дирекції виставок Міністерства культури України, Кіровоградському обласному художньому музеї, приватних колекціях Мартіна Мюлера (Цюрих), США, Канади, Німеччини, Австрії. Основні твори: «Збір картоплі» (1981), «Двір» (1964), «Домашні клопоти» (1986), «Солять помідори» (1993), «Зникаючи блюзи» (1996), «Моя мати» (1999), «Біля криниці» (2000), «Очікування» (2002). Для творчості характерні філософічність, глибокий психологізм образів, своєрідне поєднання української народної традиції та західноєвропейського постімпресіонізму.

ГРИШКО Павло Савич
(22.12.1916, с. Небелівка – 14.12.1944, Угорщина)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945, посмертно). У 1938 р. закінчив Гайсинське піхотне училище. Брав участь у визволенні Західної України і в радянсько-фінській війні. Під час Великої Вітчизняної війни на підступах до Будапешта особисто знищив два ворожих танки і близько 20 гітлерівців. Загинув у бою.

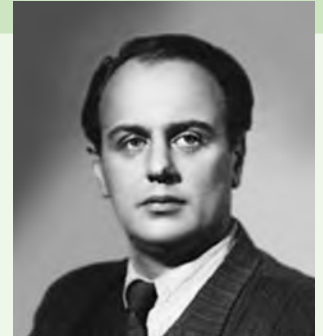
ДЗЮБА Марія Севастянівна
(7.01.1932, с. Небелівка –
14.11.1998, с. Надлак)

Герой Соціалістичної Праці (1966). Закінчила Уманський сільськогосподарський інститут (1975). Трудову діяльність розпочала в 1949 р. різноробочою заводу ім. Петровського в Дніпропетровську. Згодом переїхала на постійне проживання в с. Надлак (1955). З того часу до виходу на пенсію (1995) працювала в місцевому сільгоспідприємстві «Зоря комунізму» (нині ТОВ «Добробут») спочатку дояркою, потім ланковою, бригадиром рільничої бригади, завідуючою фермою. Керована нею ланка в 1965 р. одержала 401 ц/га цукрових буряків, 67 ц/га кукурудзи і 23 ц/га соняшнику. Нагороджена орденом «Знак Пошани».

ДОЛМАТОВСЬКИЙ Євген Аронович
(5.05.1915, м. Москва – 1994)

Відомий російський поет. Перша збірка «Лірика» вийшла в 1934 р. Автор багатьох книг поезій, текстів популярних пісень, перекладач Т. Г. Шевченка й українських радянських поетів. Є. Долматовський брав участь у Великій Вітчизняній війні. У 1941 р. був учасником подій, описаних у його документальній книзі «Зелена брама», де достовірно відобразив безсмертний подвиг воїнів 6-ї та 12-ї радянських армій, які тримали героїчну оборону в районі с. Підвисокого. Цьому ж селу поет присвятив вірш «Ланкова».

ЗАГРАВЕНКО Анатолій Романович
(7.04.1938, с. Новоархангельськ)

Поет, член Національної спілки письменників України (з 2004 р.). Закінчив Московський літературний інститут (1971). Працював у газетах Кіровоградської області, був редактором міської газети «Знам'янські вісті». Друкуватися почав у 1956 р. Вірші публікував у газетах і часописах «Жовтень», «Україна», колективних збірках «Вітрила», «Кроки», «Там, де Ятрань». Автор поетичних збірок «Іскрини дощу» (1990), «Спадок» (1997), «Дике поле» (1998), «Меди полинові» (1999), «Доля» (2000), «Сповідь» (2001), «Часослов» (2002).

ІТКІС Мойсей Абрамович
(20.04.1929, с. Торговиця)

Відомий радянський спортсмен, чемпіон СРСР і світу з кульової стрільби. З юнацьких років захопився стрільбою з гвинтівки. Навчаючись у Москві (1946–1949), виступав за «Трудові резерви», а з 1949 р. – за СКА (Ленінград). Починаючи з 1954 р. був семиразовим чемпіоном світу в командних змаганнях. Чемпіон світу і світовий рекордсмен (1958) із стрільби стоячи з малокаліберної гвинтівки (374 очки). Був багатократним чемпіоном світу, Європи, СРСР, срібним і бронзовим призером ряду міжнародних і європейських чемпіонатів. Згодом перейшов на викладацьку роботу в Ленінградський військово-інженерний інститут імені О. Ф. Можайського. Кандидат педагогічних наук, доцент. Нагороджений орденом «Знак Пошани», медалями. Заслужений майстер спорту.

КАЛЬНИБОЛОТСЬКИЙ Максим Леонтійович
(1900, с. Торговиця)

Український учений-енергетик, професор. Закінчив Київський енергетичний (тепер політехнічний) інститут. Весь час був на викладацькій роботі в цьому вузі. Завідував кафедрою. Вів дослідження в галузі розвитку енергетики. Співавтор книг «Токи короткого замикання», «Електрообладнання теплових електростанцій», які витримали кілька видань. Опублікував понад 30 наукових праць. Удостоївся двох орденів Трудового Червоного Прапора та інших нагород.

КИРИЛЕНКО Василь Пилипович
(1925, с. Орлове)

Учасник Великої Вітчизняної війни, повний кавалер ордена Слави. На фронті з березня 1944 року. Гвардії молодший сержант, комсорг батальйону. Відзначився в боях за визволення Молдавії, Угорщини. Нагороджений орденом Слави (1944, 1945, 1946). Відзначений також орденами Червоної Зірки, Вітчизняної війни, багатьма медалями.

КОВЕРГА А. С.
(с. Тернівка)

Учений-біолог, лауреат Державної премії СРСР. Тривалий час працював директором Нікітського ботанічного саду.

КОЗАЧЕНКО Василь Павлович
(25.03.1913, с. Новоархангельськ – 2.03.1995)

Український письменник, член Спілки письменників України (з 1938 р.). Навчався в Уманському інституті соціального виховання, закінчив філологічний факультет Київського університету (1938). Учительовав, був на журналістській роботі. Учасник Великої Вітчизняної війни. Обороняв Київ, був у партизанському підпіллі на Кіровоградщині. Після війни – на редакційній роботі. У 1973–1979 рр. – перший секретар Спілки письменників України. Обирався членом ЦК Компартії України, депутатом Верховної Ради СРСР, Верховної Ради УРСР. Друкується з 1936 року. У складі делегації Української РСР брав участь у роботі Генеральної Асамблеї ООН (1957). Автор повістей «Ціна життя» (1945), «Атестат зрілості» (1946), «Гарячі руки» (1960), «Блискавка» (1962), «Листи з патрона» (1967), «Яринка Калиновська» (1969), «Біла пляма» (1970) та інших книг прози й публіцистики. Відзначений двома орденами Леніна, Жовтневої Революції, Трудового Червоного Прапора, Великої Вітчизняної війни II ступеня, «Знак Пошани», медалями, Почесною грамотою Президії Верховної Ради Української РСР. Лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка (1971), республіканської комсомольської премії імені М. Островського (1963), премії імені О. О. Фадеева.

КРАМАРЕНКО Андрій Макарович
(16.05.1918, с. Кам'яне – 30.04.1965, м. Київ)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945). Учасник радянсько-фінської війни. Потім працював будівельником у Києві. Добровольцем пішов на фронт. Гвардії старший лейтенант А. М. Крамаренко зі своєю ротою 26 січня 1945 р. першим форсував Одер під сильним вогнем противника. Рішучою атакою була захоплена висота північніше м. Кебен. Три контратаки ворога було відбито, знищено 120 гітлерівців і захоплено дот і сім кулеметів. Після війни жив і працював у Києві. Похований на Байковому кладовищі.

ЛИСОВ Михайло Сергійович
(1920, станиця Холмська Абинського району
Краснодарського краю – 12.03.1944)

Учасник боїв за визволення Кіровоградщини від німецько-фашистських загарбників, Герой Радянського Союзу (1943). Закінчив вісім класів, працював столяром у школі ФЗН м. Новоросійська. У Червону Армію призваний у 1940 році. Командир саперного відділення, гвардії старший сержант. Відзначився в боях за Дніпро. Поблизу с. Домоткаль Верхньодніпровського району Дніпропетровської області протягом двох діб безперервно переправляв піхоту й артилерію на правий берег. Загинув у бою при визволенні с. Кам'яного Новоархангельського району. На його могилі встановлено пам'ятник. Ім'я Героя має центральна вулиця Кам'яного і піонерська дружина місцевої школи.

МАГАР Володимир Герасимович
(23.05(5.07).1900, с. Кальниболота – 11.08.1965, м. Запоріжжя)

Український актор і режисер, народний артист СРСР (1960). Учасник громадянської війни. У 1934 р. закінчив Київський музично-драматичний інститут. З 1936 р. працював художнім керівником у театрах Києва, Житомира, Запоріжжя. Здійснив постановки багатьох спектаклів за п'єсами Кропивницького, Корнійчука, Вишневського. Зіграв головні ролі Івана («Дай серцю волю, заведе в неволю» Кропивницького), Гайдая, Галушки, дяка Гаврила («Загибель ескадри», «В степах України», «Богдан Хмельницький» Корнійчука), Боженка («Щорс» Дольд-Михайлика) тощо. Нагороджений орденами Трудового Червоного Прапора, «Знак Пошани», медалями.

МАЛАНЮК Євген Філімонович
(2.02.1897, с. Новоархангельськ – 16.02.1968, м. Нью-Йорк)

Поет, літературознавець, культуролог, історіософ. Народився в родині вчителя. Закінчив Єлисаветградське земське реальне училище (1914), Київське військове училище (1916). Учасник визвольної боротьби доби УНР. З 1921 р. в еміграції (Польща, Чехословаччина, Німеччина). Закінчив Подебрадську господарську академію (1928). У Подебрадах Є. Маланюк стає членом Ліги українських націоналістів. Співробітничав в журналі ЛУН «Державна нація». У Варшаві міцніє перо Маланюка – публіциста, критика. Окрім рецензій на твори еміграційної літератури, письменник відгукується й на новинки західноукраїнських авторів та твори, що з'явилися в Україні радянській. У періодиці з'являються його статті та есе, приурочені Т. Шевченку, П. Кулішу, М. Гоголю, М. Бажану. З 1949 р. проживав у США, працював на інженерній посаді в Нью-Йорку. Автор книг поезій «Стилет і стилос» (1923), «Гербарій» (1926), «Земля і залізо» (1930), «Земна Мадонна» (1934), «Нариси з історії нашої культури» (1954, 1992), «Малоросійство» (1959). Похований на кладовищі в Банд-Бруці в Нью-Джерсі, яке часто називають українським пантеоном.

МАМАЛАТ Олександр Самойлович
(12.09.1910, с. Кальниболота)

Учений-фтизіатр, доктор медичних наук, професор (1911), заслужений діяч науки УРСР (1975). У 1936 р. закінчив Київський медичний інститут. Відтоді й до 1979 р. працював директором Київського НДІ туберкульозу й грудної хірургії імені М. В. Яновського, потім – завідувачим відділом цього інституту. Його праці присвячені питанням методів лікування туберкульозу. Відзначений орденом Жовтневої Революції, іншими нагородами.

МОНАША Марія Антонівна
(6.10.1945, с. Надлак – 30.05.1994)

Герой Соціалістичної Праці (1985), заслужений працівник сільського господарства України. У 1958 р. розпочала трудову діяльність у місцевому колгоспі «Зоря комунізму», де працювала до кінця свого життя дояркою. Обиралась депутатом Верховної Ради СРСР. Нагороджена орденами «Знак Пошани», Жовтневої Революції.

МОТОРНИЙ Василь Іванович
(28.08.1935, с. Вукитичеве)

Герой Соціалістичної Праці (1971), лауреат премії Ленінського комсомолу, Державної премії України. Закінчив Уманський сільськогосподарський інститут (1983). Трудову діяльність розпочав різноробочим колгоспу ім. Кірова в с. Іванівці. З 1959 р. до 1961 р. працював механізатором, з 1962 р. до 1985 р. – бригадиром тракторної бригади цього ж господарства. З 1985 р. – заступник директора ТОВ «Добробут» (с. Надлак). Нагороджений також орденами Жовтневої Революції, Трудового Червоного Прапора, медалями.

М'ЯТОВИЧ Валерій Павлович
(15.02.1952, с. Кальниболота)

Заслужений журналіст України (1997). У 1969 р. закінчив Хмельівську середню школу, у 1975 р. – Одеський державний університет ім. І. І. Мечникова. Працював завідуючим відділом редакції районної газети, редактором районних газет «Хлібороб» (Одеська область, 1980–1983), «Зоря комунізму» (Кіровоградська область, 1984–1986), завідуючим відділом обласної газети «Кіровоградська правда». З жовтня 1990 р. – в. о. головного редактора, а з 10 січня 1991 р. – головний редактор обласної газети «Народне слово».

ПАМПУЩЕНКО Петро Макарович
(15.07.1928, с. Миропіль
Маловисківського району)

Герой Соціалістичної Праці (1977). Після закінчення школи (1949) працював у колгоспі ім. Горького Надлацької сільської ради. З 1953 р. проживає у с. Надлаці, де працював механізатором, а з 1968 р. – бригадиром тракторної бригади. Нагороджений орденом Леніна та Трудового Червоного Прапора.

ПИСАКОВ Прокіп Артемович
(1927, с. Надлак – 09.1994)

Герой Соціалістичної Праці (1972), заслужений агроном України. Закінчив Уманський сільськогосподарський інститут (1958). Трудову діяльність розпочав різноробочим місцевим колгоспу ім. Будьонного (1944). З 1958 р. до 1997 р. – головний агроном колгоспу «Зоря комунізму». Нагороджений орденами Жовтневої Революції, Трудового Червоного Прапора, Вітчизняної війни II ступеня.

РИБАК Натан Самійлович
(3.01.1913, с. Іванівка – 11.09.1978)

Прозаїк, лауреат Державної премії СРСР (1950), член Спілки письменників України (1934). Навчався в Київському хіміко-технологічному інституті (1929–1931). Потім був на літературній роботі. Учасник Великої Вітчизняної війни. Автор збірок оповідань «Останній маршал» (1930), «Дорогами змагань» (1931), «Наснага», «Секрет майстра» (1932), «Історія одного кулемета» (1933), «Кут падіння», «Мужність» (1934), «Оповідання» (1936), «Оповідання про М. Ф. Фрунзе», «Новий день» (1937), «В дорозі» (1939), «На світланку» (1940), «Подвиг» (1941), «Прапор» (1942), «Сонце Башкирця» (1943), «Остання ніч» (1956), «О чем рассказывала песня» (1960), «Поруч з нами» (1963); романів «Гармати жерлами на схід» (1934), «Київ» (1936), «Дніпро» (1937–1939), «Помилка Оноре де Бальзака» (1940), «Зброя з нами» (1943), «Переяславська рада» (1948–1953), «Час сподівань і звершень» (1960), «Солдати без мундирів» (1966), «Пора надєжд и свершений» (1973); збірки оповідань для дітей «Що сталося в останню хвилину» (1971); п'єси «Лавина» (1971); збірок віршів «Країна роботи» (1932), «Похід колон» (1933), «Робочий день» (1934). Нагороджений орденами Жовтневої Революції, Вітчизняної війни I та II ступенів, Трудового Червоного Прапора (двома), Червоної Зірки, медалями.

СВИРЕНЬ Микола Олександрович
(23.05.1955, с. Кам'янече)

Академік Академії технологічних наук України. У 1977 р. закінчив Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування. Нині кандидат технічних наук, доцент кафедри сільськогосподарського машинобудування, завідувач галузевої науково-дослідної лабораторії з висівних систем і робочих знарядь сільськогосподарських машин Кіровоградського національного технічного університету. Наукові дослідження проводить у галузі висівних систем точного посіву зернових культур та дизайну. Автор 60 наукових праць та 10 винаходів.

СЕЛЕЦЬКИЙ Петро Іванович
(31.07.1956, с. Шляхова)

Поет, член Національної спілки письменників України (з 1993 р.). Закінчив Мелітопольський інститут механізації сільського господарства. Працював інженером у колгоспі рідного села. Згодом працює в журналістиці: районна газета «Колос», обласні «Молодий комунар», «Вечірня газета», «Народне слово», «Кіровоградська правда», «21 канал», «Президентський вісник» (Київ). Друкується з 1974 року. Вірші публікував у журналах «Дзвін», «Київ», «Україна», «Степ», «Вежа» та інших. У колективних виданнях «Кроки» («Промінь», 1985), «Вітрила» («Молодь», 1985), «Поезія» («Радянський письменник», 1987), «Ранкові вікна» («Промінь», 1988), «Котигорошкове поле» («Промінь», 1989), «Трилисник» (разом із П. Біливодою та М. Будлянським, «Радянський письменник», 1990), «Свята вода» (разом із В. Бондарем та В. Вакуличем, «Вечірня газета», 1993). Автор поетичних збірок «Сліди багать» («Степ», 1993), «Місто без імені» («Український письменник», 1994), «Заклання ночі» («Степ», 1995), «Магічні кола днів» («Євшан», 2000), «Осінній звір» (Центрально-Українське

видавництва, 2002), «Втілений час» (1990). Лауреат літературної премії імені Євгена Маланюка (2004). Переможець Міжнародного літературного конкурсу «Гранослов» (1992).

СЛИВКА Антон Романович (9.08.1918, с. Підвисоке)

Учасник Великої Вітчизняної війни, генерал-майор авіації, Герой Радянського Союзу (1944). У дворічному віці зостався без батька. З 1931 р. жив у Ворошиловграді, де закінчив школу ФЗН. У 1936 р. закінчив педагогічний робітфак, а в листопаді 1938 р. став курсантом 11-ї авіашколи пілотів імені Пролетаріату Донбасу. На фронті з першого дня війни: до травня 1942 р. – командир ланки в бомбардувальній авіації, до листопада 1944 р. – у розвідувальній. На Карельському фронті здійснив 170 успішних вильотів на розвідку важливих об'єктів ворога. Усього ж за час війни на рахунок Антона Романовича Сливки – 214 бойових вильотів. Після війни закінчив Військово-повітряну академію імені Ю. О. Гагаріна та Військову академію Генерального штабу Збройних Сил СРСР імені К. Є. Ворошилова. Командував авіаполком, авіаз'єднанням, служив у центральному апараті Військово-Повітряних Сил. З 5 червня 1975 р. – у запасі. З 1979 р. – начальник відділу Центральної аерологічної обсерваторії в Долгопрудному Московської області. Нагороджений двома орденами Леніна, трьома – Червоного Прапора, двома – Вітчизняної війни I ступеня, Вітчизняної війни II ступеня, двома – Червоної Зірки, «За службу Батьківщині у Збройних Силах СРСР» III ступеня, медалями.

ТАНСЬКИЙ Дмитро Іванович (20.10.1943, с. Надлак)

Поет. Закінчив філологічний факультет Кіровоградського педінституту (1971). Працював слюсарем на заводі «Червона зірка», журналістом на радіо і в газетах, був редактором кіровоградської районної газети «Зоря». Автор книг «Цибуля і секс» (1992), «Знахарі з-під колодки» (1993).

ФАРТУШНЯК Дмитро Іванович (7.10.1922, с. Давидівка Голованівського району)

Учитель, заслужений працівник культури України, краєзнавець, лауреат обласної краєзнавчої премії ім. В. Ястребова (1999). Після закінчення Підвисоцької середньої школи в 1939–1941 рр. навчався в Одеському індустріальному інституті. У 1941 р. брав участь в обороні Одеси, у 1944 р. – у Кишинівській, Будапештській, Віденській та Празькій військових операціях. У повоєнний час працював у Перегонівській та Полонинській середніх школах й одночасно навчався на історичному факультеті Одеського державного університету. З 1953 р. до 1994 р. – учитель у селі Підвисокому. Усе своє життя збирав матеріали, на базі яких у 1967 р. створив музей історії села Підвисокого (у 1973 р. музею присвоєно звання народного). Нагороджений орденами Слави III ступеня, Вітчизняної війни II ступеня, «За мужність» III ступеня та 16 медалями.

ЧЕРЧИК Зосим Трифонович (17.04.1911, с. Копенкувате)

Герой Соціалістичної Праці (1967). Працював бригадиром тракторної бригади колгоспу «Червона комуна» у с. Копенкуватому.

- Географічне розташування
- Адміністративний устрій
- Символи району
- Населення
- Природні умови і природні ресурси
- З історії краю
- Економіка
- Гуманітарна і соціальна сфери
- Зовнішньоекономічна діяльність
- Персоналії

НОВОМИРГОРОДСЬКИЙ РАЙОН

В добрім догляді поле й городи,
І левади, й розкішні сади.
Де ще легше зведеться твій подих,
Де такої нап'єшся води.

Анатолій Загравенко

К І Р О В О Г Р А Д С Ь К А   О Б Л А С Т Ь

НОВОМИРГОРОДСЬКИЙ РАЙОН

ГЕОГРАФІЧНЕ РОЗТАШУВАННЯ

Новомиргородський район розташований у північній частині Кіровоградської області. Межує на північному заході та півночі із Шполянським та Смілянським районами Черкаської області, на сході та південному сході – з Олександрівським та Кіровоградським, на півдні – з Маловисківським, на заході – з Новоархангельським районами Кіровоградської області. Крайні точки району: північна – біля с. Оситняжки, південна – на південь від с. Оситної, західна – на південний захід від с. Петроострова, східна – біля с. Пенькіного.

Територія району – 1,03 тис. км², що становить 4,2 % від загальної території області.

АДМІНІСТРАТИВНИЙ УСТРІЙ

Район має 49 населених пунктів (22 адміністративні одиниці): Новомиргородська міська рада (м. Новомиргород, с. Бирзулове, с. Лікареве), Капітанівська селищна рада (смт Капітанівка, с. Рівне, с. Прищепівка), Веселівська сільська рада (с. Веселівка, с. Арсенівка), Дібрівська сільська рада (с. Дібрівка, с. Бурти, с. Василівка, с. Зелене), Йосипівська сільська рада (с. Йосипівка, с. Розлива, с. Защита, с. Кам'януватка), Жовтнева сільська рада (с. Жовтневе, с. Моргунівка), Кам'янська сільська рада (с. Кам'янка), Канізька сільська рада (с. Каніж), Коробчинська сільська рада (с. Коробчине, с. Крупське, с. Сухолітівка), Листопадівська сільська рада (с. Листопадове, с. Андріївка), Мартоносська сільська рада (с. Мартоноша, с. Котовка), Оситнязька сільська рада (с. Оситняжка, с. Писарівка, с. Берегове), Оситнянська сільська рада (с. Оситна), Панчівська сільська рада (с. Панчеве), Петроострівська сільська рада (с. Петроострів, с. Лев-Балка, с. Мостове), Пурпурівська сільська рада (с. Пурпурівка, с. Іванівка, с. Мар'янопіль), Шпаківська сільська рада (с. Шпакове, с. Бровкове, с. Пенькіне), Рубаномостівська сільська рада (с. Рубаний Міст, с. Щербатівка, с. Троянове), Тишківська сільська рада (с. Тишківка), Туріянська сільська рада (с. Турія), Костянтинівська сільська рада (с. Костянтинівка, с. Ганнівка), Мар'ївська сільська рада (с. Мар'ївка).

СИМВОЛИ РАЙОНУ

Опис герба

У червоному полі срібний голуб у кільці з двадцяти однієї золотої п'ятипелюсткової квітки, над ними – золота вузька глава.

Опис прапора

Прямокутне полотнище зі співвідношенням сторін 2:3 складається з двох горизонтальних смуг – червоної, яка займає 2/3 ширини прапора, і жовтої. На червоній смузі, біля древка, білий голуб у кільці з двадцяти однієї жовтої п'ятипелюсткової квітки.

Пояснення символіки

Червоне поле символізує основну територію району, яка довгий час була пов'язана з військовими поселеннями – у період Нової Сербії (1752–1764), Чорного гусарського полку (1764–1776), інших полків (1764–1783), Південних військових поселень (1820–1863). Золота глава (жовта смуга) уособлює територію колишнього Златопільського району, яка в 1959 р. була приєднана

до Новомиргородського району. Срібний (білий) голуб символізує мирний характер подальшого розвитку території району. Двадцять одна золота (жовта) п'ятипелюсткова польова квітка символізує кількість територіальних громад у сучасному адміністративно-територіальному устрої Новомиргородського району.

Символіку затверджено у 2002 році. Автор В. А. Русецький.

НАСЕЛЕННЯ

Населення району становить 34,1 тис. чоловік, у тому числі міське – 15,6, сільське – 18,5 тис. чоловік.

На Новомиргородщині проживають 33,5 тисячі українців, 468 росіян. Мешкають також у незначній кількості молдовани, азербайджанці, сірійці, башкири, білоруси, болгари, вірмени, гагаузи, грузини, естонці, німці, поляки, румуни, таджики, татари, туркмени, угорці, удмурти, узбеки, цигани, чехи.

Населення розмовляє переважно українською мовою. У селах Мартоноші й Каніжі місцеве населення зберегло молдовську мову.

У районі зареєстровано 16 релігійних організацій: 10 – Української православної церкви, 3 – християн віри євангельської, 2 – євангельських християн-баптистів, 1 – адвентистів сьомого дня.

У Новомиргородському районі зареєстровано 44 районні партійні організації, 7 громадських та близько 20 профспілкових організацій. Найбільшими за кількістю членів є районні організації Партії регіонів, ВО «Батьківщина», Народної аграрної партії України, СДПУ(о), партії «Трудова Україна».

На обліку в районному центрі зайнятості перебуває 1 403 чоловіки. Статус безробітних мають 1 378 чоловік, працевлаштовані 732 чоловіки.

ПРИРОДНІ УМОВИ І ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Геологічна будова

Територія району приурочена до Українського кристалічного щита – потужного шару кристалічних порід докембрій-

*Герб і прапор
Новомиргородського району*

Місто Новомиргород

НОВОМИРГОРОДСЬКИЙ РАЙОН

ського походження, вкритого товщами осадових порід (від 5 до 50 м). Виходи кристалічних порід можна зустріти в долинах річок та на схилах балок і ярів. Осадовий чохол утворений глинами, пісками.

Рельєф

Район розташований на Придніпровській височині. Поверхня – підвищена пологохвиляста лесова рівнина, розчленована прохідними, каньйоноподібними долинами, балками, ярами; є виходи на поверхню кристалічних порід. Середня висота над рівнем моря – близько 100 м. Найвища точка району знаходиться західніше с. Пурпурівки (228 м).

Клімат

Район міститься в недостатньо вологій, теплій агрокліматичній зоні. Клімат – помірно континентальний. Зима помірно холодна з частими відлигами. Літо тепле, помірно жарке. Осінь і весна дощові, з частими заморозками, що негативно впливає на вирощення деяких сільськогосподарських культур. Середня температура січня $-5,8^{\circ}\text{C}$, липня $+20,2^{\circ}\text{C}$. Період з температурою понад $+10^{\circ}\text{C}$ становить 163 дні. Середньорічна кількість опадів 471 мм; випадають в основному в теплий період року. Висота снігового покриву до 15 см. Діє метеостанція в Новомиргороді.

Поверхневі води

Територія району належить здебільшого до басейну Південного Бугу. Головною водною артерією є річка Велика Вись – притока Синюхи. Ріка часто мандрує, утворюючи заболочені заплави. Загальний напрям річки – зі сходу на захід. Має притоки Турія (Гептурка) та Мала Вись. На півночі річки належать до басейну Дніпра. Зокрема, це Мокрий Ташлик – притока Тясмину.

Ґрунти

Найпоширеніші чорноземи типові середньогумусні (61 % площі району), є також лучно-чорноземні, алювіальні ґрунти. Зустрічаються чорноземи опідзолені, сірі опідзолені, темно-сірі опідзолені, дерново-лучні ґрунти. Потужність гумусного горизонту 100–130 см. Структура чорноземів кулькувато-зерниста. У механічному складі ґрунту глини становлять 50–55 %. У багатьох місцях негосподарське використання ґрунтів призвело до їх виснаження.

Флора і фауна

Район розташований у Дністровсько-Дніпровській лісостеповій фізико-географічній провінції. Природна рослинність (степи і ліси) збереглася по долинах річок, у балках. Для території характерним є чергування невеликих ділянок широколистих лісів з великими за площею просторами лучних степів (у минулому). На сьогодні степи майже повністю розорані. Долини балок і ярів вкриті лучною й болотною рослинністю.

Найбільшими лісовими урочищами є «Бровківський ліс» та «Зайців ліс». Трохи менші ліси Григоращ, Паліївський та інші. Основна порода лісів – дуб (21 % площі лісів), ростуть також граб, ясен, клен.

Степова рослинність представлена ковилою вузьколистою, ковилою перистою, тимофіївкою степовою, тонконогом лучним, конюшиною, гвоздикою, васильками, стоколосом безостим, сокирками.

У зв'язку з тим що район розташований у лісостеповій зоні, у тваринному світі поєднуються тварини лісу й степу, фауна водойм і лучно-болотних біоценозів. У лісах водяться козуля європейська, борсук, тхір звичайний, ласка, білка,

вовчок, миша лісова, кріт, їжак, сліпак. Багато птахів: яструб, орел-могильник, орел сизий, або беркут, підорел великий, шуліка чорний, шуліка бурий. Зустрічаються ворон, ворона сіра, сойка звичайна, іволга, шишкар, зяблик, синиця, мухоловка сіра, дрізд-омелюх, зозуля, голуби, горлиці. Із амфібій та рептилій є жаба трав'яниста, лісова гадюка, ящірки.

У безлісних частинах району багато ссавців, переважно гризунів: заєць-русак, тхір степовий, куниця степова. Гніздяться в степу і птахи: дрохва, сіра куріпка, перепел, жайворонок. Водяться тут також хом'як, хом'ячок сірий, миша польова, пацюки, кажани, ящірка звичайна, ящірка зелена, вуж звичайний.

Природно-ресурсний потенціал

Район багатий на мінеральні ресурси осадового й неметалевого походження. У товщах осадових порід добувають глину, пісок, каолін. У багатьох місцях знайдені потужні пласти бурого вугілля. У долині річки Турія є поклади торфу. У кристалічному фундаменті залягають граніти, базальти, лабрадорити та інші породи.

На території району 88 ставків з площею водного дзеркала 754 га, 4 водосховища з площею водного дзеркала 511 га. Прогнозні й затверджені запаси підземних вод становлять 75,2 млн м³ на рік.

*Яке село
можна
уявити
без ставка!*

Екологія, охорона природи

На Новомиргородщині створено 16 заповідних об'єктів, які займають площу 1 146,9 га. Це заказник загальнодержавного значення «Велика Вись», а також об'єкти місцевого значення – частина ландшафтного заказника «Карпенків край», ландшафтні заказники «Панські гори», «Витоки р. Інгул», лісові заказники «Коробчино», «Балка Бонче», «Окіп», «Луки», «Ліс Охотовича», ботанічні заказники «Балка Троянівська», «Гусиний острів», «Острів», гідрологічна пам'ятка природи «Вила», ботанічна пам'ятка природи «Дивосил-зілля», заповідні урочища «Василівське» та «Матвіїв яр».

З ІСТОРІЇ КРАЮ

Найдавніші сліди перебування первісних людей на території району відносяться до муст'єрської епохи, яка датується приблизно 150–40 тисяч років тому.

Одна з найбільших за площею і найдавніша стоянка неандертальців на території сучасної України – с. Андріївка. Відкрита стоянка в 1983 році, а досліджена й датована кандидатом історичних наук Л. В. Кулаковською. Матеріали, а це приблизно три тисячі кременів, знаходяться у фондах Інституту археології НАН України.

У результаті багаторічного дослідження відкриті стоянки пізнього палеоліту на території сіл Коробчиного – 4 пункти, Лікаревого – 7, Бирзулового – 6, Троянового – 6, Андріївки – 5. Менші за розміром і кількістю знайденого матеріалу стоянки в селах Костянтинівці, Кам'янці, Мартоноші, Панчевому, Іванівці (Янополі), Рубаному Мосту, Турії, Листопадовому та на території Новомиргорода.

Невеликі стоянки періоду мезоліту знайдені в районі Новомиргорода та сіл Костянтинівки, Кам'янки, Мартоноші, Панчевого, Каніжу, Листопадового, Андріївки, Троянового, Бирзулового, Коробчиного й Жовтневого.

Знахідок періоду неоліту в районі небагато. Усі вони належать до дніпродонецької культури і датуються V–III тисячоліттям до нашої ери. Поодинокі знахідки специфічної кераміки і знарядь праці зроблені в районі Виноградівки, Новомиргорода і Гребішівки (Панські Гори), на західній околиці села Коробчиного та на південь від села Кам'януватки (Луніна Роща).

На території Новомиргородського району перше поселення трипільської культури знайдено біля с. Андріївки, яке було відкрито археологом С. С. Гамченко в 1928 році. Поселення площею близько 50 га розташоване на мисоподібному виступі на правому березі р. Гептурка (територія колишньої комуні «Наділ»). На жаль, воно майже знищено постійною оранкою та земляними роботами колишнього цегельного заводу.

Бронзовий вік на території району характеризується великою кількістю курганів, яких налічується до 400. Великі

Ручка грецького кратера із зображенням Горгони (курган Мартоноша, бронза, VI ст. до н. е., з колекції Ермітажу)

Навершиник (курган поблизу с. Защити, бронза, кінець V ст. до н. е., розкопки Н. М. Бокій, Кіровоградський обласний краєзнавчий музей)

курганні групи виявлені біля сіл Кам'янки, Костянтинівки, Мартоноші, Панчєвого, Коробчиного та навколо Новомиргорода. На деяких з них були проведені охоронні розкопки археологом Н. М. Бокій у 1966–1968 роках. Виявлені поховання належать до ямної та зрубної культури (II тис. до н. е.).

Поселення середнього періоду бронзового віку площею близько 2 га (друга чверть II тис. до н. е.) знайдено на західній околиці с. Коробчиного. Тут знайдені знаряддя праці з кременю та характерна кераміка.

Поселення пізнього бронзового віку (XII–VIII ст. до н. е.) представлені сабати́нівською культурою. Вони виявлені в селах Кам'янци (садиба Гнатовського), Костянтинівці (біля інкубаторної станції), Ганнівці (південна околиця), Ганно-Грабському (північна частина села), Лікарєвому.

Поселення ранніх скіфів відкрите й досліджене археологом Н. М. Бокій у 1966 р. на північній околиці смт Капітанівка між дорогою на Оситняжку та колишнім колгоспним садом. Займає площу до 70 га. Крім ліпної кераміки тут знайдені уламки грецьких амфор і декілька дволопате́вих бронзових наконечників стріл. На площі поселення є місця, де виплавляли залізу й мідну руду.

У с. Оситняжці поселення площею близько 3 га розташовано на південно-західній околиці. Тут знайдені кераміка, наконечник стріли і пряслице.

Сарматський період (I ст. до н. е. – I ст. н. е.) відображений ґрунтовим похованням на полі навпроти сучасної організації «Райагробуд». При проведенні газопроводу було знайдено залишки поховання жінки.

На території району розвідано 30 поселень черняхівської культури, 16 з них досліджено. Їх площа коливається від 2 до 30 га. Майже біля кожного сучасного населеного пункту є одне і більше поселень черняхівської культури. На території й поблизу Новомиргорода знайдено 3 поселення, біля сіл Кам'янки – 5, Веселівки – 1, Канижу – 2, Буртів – 1, Василівки – 1, Жовтєвого – 2, Моргунівки – 1, Крупського – 1, Трояного – 1, Іванівки – 1, Листопадового – 1, Андріївки – 3, Мартоноші – 1, Оситняжки – 1, Писарівки – 1, Панчєвого – 1, Турії – 3.

***

У період із V до середини XV ст. край входив до Дикого поля. Організовані поселення людей були відсутні.

У 1440 р. північні землі краю ввійшли до складу Київського воєводства Великого князівства Литовського.

У 1569 р. Литва й Польща за Люблинською унією 28 червня 1569 р. об'єдналися в єдину державу – Річ Посполиту. За новим адміністративним поділом північні землі сучасного Новомиргородського району відійшли до Королівства Польського, а саме до Чигиринського староства Київського воєводства, південні ж – до козацької Запорозької Січі.

У 1743 р. вся південна частина сучасного Новомиргородського району, розташована вздовж кордону, була закріплена за Миргородським козацьким полком.

Чіткого кордону поміж землями Речі Посполитої та землями козацької автономії Запорозької Січі не існувало, але зважаючи на суто геополітичні особливості ним стала річка Вись. Цей факт значною мірою зумовив особливий, не схожий з іншими регіонами, розвиток історії Новомиргородщини.

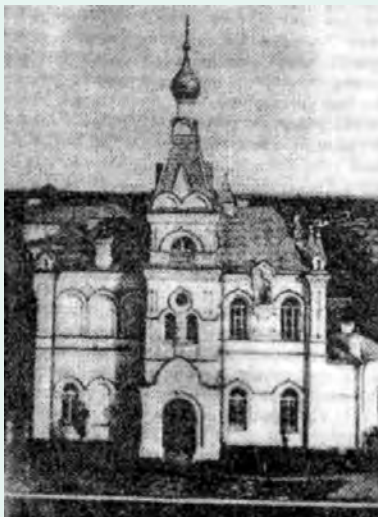
Ще з середини XVII століття на території північної частини міста Новомиргорода, яка була власністю польських князів Любомирських, з'являється поселення під назвою Гуляйполе. Справа в тому, що до 1739 р. територія сучасного Новомиргорода була розділена: північна частина міста входила до Речі Посполитої, а південна – до Дикого поля. Кордоном між ними служила річка Велика

НОВОМИРГОРОДСЬКИЙ РАЙОН

Родовий герб Любомирських

Златопільська гімназія

Герб Новомиргорода
1845 року

Вись. У 1739 р. за умовами Белградського миру обидві частини міста ввійшли до складу Російської імперії.

На лівому узбережжі річки Велика Вись наприкінці XVII ст. виник козацький зимівник Тресяги. Його назва в перекладі з польської мови означає «болото, плавні», що дійсно відповідає природному ландшафту. Козацька старшина пішла звідси в 1709 році, після невдалої спроби І. Мазепи здобути незалежність України за допомогою військ Карла XII. Жителі Миргородського та Полтавського полків почали масово переселятися на землі колишнього козацького зимівника, що привело до появи нового міста. Офіційно виникнення Новомиргорода датується 1740 роком.

З 1794 р. до 1804 р. Новомиргород, коли собор Святого Миколая став кафедральним, мав статус губернського та єпархіального міста.

Станом на 1752 рік південна частина краю порівняно з іншими населеними пунктами Дикого поля була вельми заселеним регіоном. Тому не випадково, що після утворення Нової Сербії Новомиргород (1752–1764) був її військово-адміністративним центром, а Петроострів, Коробчине, Мартоноша, Панчеве та Каніж – основними форпостами.

Слід відзначити, що в період існування Нової Сербії земляні укріплення існували в селах Коробчиному, Мартоноші, Панчевому та Каніжі.

***

У 1791 році, після смерті князя Потьомкіна його родичі – графиня Браницька, Енгельгарди, генерал Висоцький, граф Самойлович та інші – поділили між собою всі землі. Після затяжних судових процесів господарем Златопільських земель став генерал Висоцький (1801). До складу його володінь увійшли села Капітанівка, Тишківка, Кошарка, Листопадове та Турія. Оситняжка дісталася генеральші Катерині Давидовій, яка згодом продала це село Антону Котюжинському та Герасиму Грудзинському (1832).

Після смерті Потьомкіна с. Рейментарівка дісталася генералу Леву Давидову, який продав село хорунжому Тремболовському (1807). Пізніше його придбав Кастан Осипович Красинський.

У 1819 році полковник Василь Давидов заснував село Василівку, яке в подальшому було продане декільком поміщикам.

Під час перебування в руках генерала Висоцького м. Златопіль значно змінилося й набуло вигляду досить розвинутого містечка.

Зазнали економічного піднесення й навколишні села. Так, станом на 1808 рік у Капітанівці налічувалося 794 подвір'я з населенням 598 чол. та існувала церква, побудована в 1785 році; у Тишківці – 118 дворів, 1 092 чол. й Покровська церква (1777); у Кошарці – 93 двори, 687 чол. і Михайлівська церква (1808); у Кам'януватці (попередня назва – Янка) –

224 чол.; в Оситняжці, разом із Писарівкою, – 195 дворів, 2 452 чол., церква (1764) та уніатська каплиця (1816); у Рейментарівці – 98 дворів, 992 чол.; у Листопадовому – 79 дворів, 658 чол. і Богородицька дерев'яна церква (II пол. XVIII ст.); у Турії – 212 дворів, 1 861 чол. і дві дерев'яні церкви – Вознесенська (1756) та Богородицька (1780).

***

Економіка Новомиргорода в середині XVIII століття була представлена гончарним, шевським і кравецьким ремеслами. Крім того, жителі займалися видобуванням каоліну й каменю. У 1773 році Новомиргороду надано статус міста. На той час тут налічувалося близько 4 тис. душ населення. Через місто проходив чумацький шлях, яким за кордон йшли валки з хлібом.

У 1874 р. Новомиргород було перетворено на посад. Із створенням Вознесенської губернії він став повітовим містом, яке в 1803 р. увійшло до складу Херсонської губернії.

З лютого 1820 р. Новомиргород підпорядкували відомству військових поселень. У зв'язку з цим відбулися заворушення, які придушили війська. Перебування у складі військових поселень дуже гальмувало економічний розвиток міста. Але торгово-промислове життя Новомиргорода мало турбувати військове командування. В одному з указів говорилося: «...щодо жителів Новомиргорода, купців і міщан, то вони повинні переселитися звідси за своїм вибором». І справді, більшість новомиргородців переселилася до інших міст Херсонщини, особливо до сусіднього Златополя, який до 1793 р. був власністю магнатів Любомирських, а потім увійшов до Чигиринського повіту Київської губернії. Основну масу населення Новомиргорода в середині XIX ст. становили військові поселенці. У 1846 р. із загальної кількості населення 3 714 душ їх налічувалося 3 321. Тому в місті працювали тільки ті підприємства, що обслуговували потреби військових.

Після скасування військових поселень у Новомиргороді мешкало 5 883 чол. У Златополі на початку 60-х років – близько 5 тис. чол.

На початку 90-х років XVIII ст. Гуляйполе стало власністю російського князя Потьомкіна. Після першого візиту нового господаря до містечка за останнім закріпилася назва Златопіль. Основними заняттями жителів Златополя були торгівля та промисли. У XIX – на початку XX століття особливо славився місцевий ярмарок.

Великий слід в історії Златополя залишили брати Лопухіни, які з 1830 р. володіли містечком.

Після реформи 1861 року, розвиток промисловості й торгівлі в Новомиргороді та Златополі дещо поживав культурне життя. У 1868 р. на базі повітового дворянського училища відкрилася Златопільська чоловіча гімназія, а згодом почала працювати й жіноча. У 1909 р. на околиці міста відкрито агрономічну школу. У 1911 р. був збудований військовий госпіталь св. Ганни. У 1913 р. у Новомиргороді збудовано платну міську лікарню.

***

З містом пов'язані життя та діяльність багатьох видатних людей. Одним з них був славнозвісний генерал Текелій, який проживав тут з 1776 р. і на кошти якого розпочато будівництво Миколаївського собору.

У 40-х роках XIX століття в Златополі відбував заслання О. Тулуб.

У місті народився майбутній декабрист Є. П. Оболенський, тут відбував військову службу відомий російський поет А. А. Фет. У 1706 р. побував у Ново-

НОВОМИРГОРОДСЬКИЙ РАЙОН

миргороді І. П. Котляревський, а в Златополі проживала сестра поета Ганна Скоробогач.

Під час заслання на Південь у місті тричі побував О. С. Пушкін.

Побувавши тут у 1824 році, Тарас Шевченко описав свої враження в повісті «Наймичка».

З краєм пов'язані імена таких відомих діячів культури, як М. І. Гнедич, Г. І. Грушевський, В. С. Печерін.

***

Великий вплив на життя місцевого населення мала земельна реформа 1861 року. У червні відбувся бунт у с. Оситняжці. Вимагаючи належні їм землі, селяни відмовилися працювати. Подібні виступи відбулися в селах Тишківці, Рейментарівці, Турії та Юзефівці. Проте більшість селян і після реформи залишилися без землі.

У 1883 році в Новомиргороді діяло 10 малопотужних промислових підприємств, де працювало 32 найманих робітники. Наприкінці 90-х років у місті налічувалося 2 броварні, гуральня, 2 цегельні заводи, 3 млини, майстерня з виробництва виїзних екіпажів, друкарня та свічна фабрика. У 1897 р. населення міста становило 9 364 чол.

У 1923 році Новомиргород став районним центром Єлисаветградського округу, а Златопіль – райцентром Шевченківського округу. На той час у Новомиргороді проживало 8 400, а у Златополі – 11 200 осіб.

У 1940 р. у Новомиргороді проживало 8 920 чол., у Златополі – 6 780 чол.

У 1959 р. Новомиргород і Златопіль об'єднані в одне місто районного підпорядкування. На час об'єднання в Новомиргороді проживало 7 200, у Златополі – 4 280 чол.

ЕКОНОМІКА

Промисловість

Промисловий комплекс Новомиргородського району займає близько 20 % у виробництві валової продукції району.

Основним промисловим підприємством району є Закрите акціонерне товариство «Новомиргородський цукор». У сезон цукроваріння на заводі працює 550 робітників.

На початку 90-х років це підприємство переробляло до 200 тис. т цукрової сировини й виробляло по 17–18 тис. т цукру на рік.

У 2003 р. цукровари району отримали 7,7 тис. т цукру на суму 17,4 тис. грн. Сировину для переробки акціонерне товариство закупляє і в інших регіонах країни.

На Новомиргородському плодоконсервному заводі Кіровоградської обласної споживспілки зараз працює 50 робітників (при повному завантаженні потужностей заводу – 300 чол.). На заводі є 5 цехів: з випуску м'ясних і плодово-овочевих консервів, ковбасний цех, винний цех та цех безалкогольних напоїв. Завод випускав за рік близько 5 200 туб плодово-овочевих та 400 туб м'ясних консервів при середньорічних потужностях відповідно 6 000 та 5 000 туб. У даний час підприємство практично не працює.

АТЗТ «Джерело» також є одним із переробних підприємств району. Тут виробляють олію соняшникову, борошно, крупи. Проектна потужність підпри-

ємства з виробництва олії – 500 т/рік, борошна І гатунку – 600 т/рік, крупи – 100 т/рік. Фактично за 2003 р. вироблено 217 т олії, 158 т борошна І гатунку, 47 т крупи. На підприємстві працює 32 особи.

ДП «Комета» АТ «Мега Фідучарія СА» – підприємство з іноземними інвестиціями, зареєстроване на орендованих площах АТЗТ «Шкірзавод». У червні 1998 р. підприємство було газифіковано. У 2001 р. дочірнім підприємством «Комета» розпочато виробництво хромового напівфабрикату «Вет-Блу» із шкіри свиней та великої рогатої худоби. У 2002 р. тут розпочато випуск товарів народного споживання (шкіряні куртки та штани). У середньому за місяць випускається продукції на суму 800 тис. грн. Чисельність працюючих на підприємстві – 150 осіб.

АТ «Гарант» виробляє безалкогольні напої та борошно. На підприємстві працює 35 чоловік. Щомісячно випускається продукції на суму 40 тис. грн.

На території району діє хлібопекарне підприємство ДП «Мартоніське», яке щодобово випікає 0,4–0,5 т хлібобулочних виробів при потужності 2 т хліба за добу.

ПП «Новомиргородізоляція» – одне з перших приватизованих підприємств району. Сьогодні на заводі працює 37 чоловік. Цеглу на заводі не виробляють з 1995 року. На підприємстві нині діє цех з виготовлення теплоізоляційних матів.

Агропромисловий комплекс

В економіці району провідне місце займає сільське господарство – 80 %.

Кількість реформованих сільськогосподарських підприємств – 32, з них ТОВ – 18; приватних підприємств – 8; селянських фермерських господарств – 6. Загальна площа сільськогосподарських угідь району становить 89 974,92 га, у тому числі 13 537,32 га в селянських фермерських господарствах

*Новомир-
городський
плодо-
консервний
завод*

НОВОМИРГОРОДСЬКИЙ РАЙОН

та 51 995,82 га – по агроформуваннях району. Усього в районі зареєстровано 93 селянських (фермерських) господарства.

Валової продукції сільського господарства за всіма категоріями господарств у 2003 р. вироблено (порівняно з цінами 2000 р.) на суму 91,3 тис. грн.

Сільськогосподарське виробництво характеризується вирощуванням зернових культур – 61,1 тис. т, цукрових буряків – 24,9 тис. т, олійних культур – 19,9 тис. т, у тому числі соняшнику 18,5 тис. т, картоплі – 16 тис. т, молока – 21,14 тис. т, яєць – 8,422 тис. шт., м'яса – 3,5 тис. т (дані за 2003 р.). У 2004 р. по агроформуваннях району площі посіву зернових і зернобобових культур становили 37 026,04 га, у тому числі озимих зернових – 11 530,3 га, ярих зернових і зернобобових – 25 495,7 га, посіяно цукрових буряків – 1 821,5 га та 12 386,4 га соняшнику.

Поголів'я великої рогатої худоби по сільськогосподарських підприємствах району становить станом на 1 липня 2004 р. 4 585 голів, у тому числі корів – 1 676 голів, свиней – 4 118 голів, овець – 361 голова, птиці – 414 голів.

Транспорт

Через територію району з півночі на південь проходить ділянка Одеської залізниці Черкаси–Одеса протяжністю 25 км, на якій розташовані залізничні станції Новомиргород та Капітанівка. Протяжність автошляхів становить близько 800 км, із них з твердим покриттям – 566 км, обласного підпорядкування – 22 км.

У районі діє автотранспортне підприємство ВАТ «АТП-13545». Автобусний парк обслуговує 9 міжміських та 4 приміських маршрути, що охоплюють усі сільські пункти району.

*Зріє хліб
на полі*

Зв'язок

На території району працює два підприємства зв'язку: цех електрозв'язку № 5 центру № 6 Кіровоградської дирекції ВАТ «Укртелеком», який обслуговує 4,5 тис. телефонних апаратів, у тому числі в населення – 3,85 тис. Районний вузол зв'язку КДППЗ «Укрпошта» налічує 15 відділень та 6 пунктів поштового зв'язку.

Будівництво

На території району зареєстровано чотири будівельні організації: філія «Новомиргородський райавтодор» (налічує 35 працюючих, обслуговує шляхи районного та обласного значення), ВАТ «Райагробуд», ВАТ «Новомиргородська ПМД-138» та міжгосподарська шляхобудівельна дільниця. Останні три не працюють.

Житлово-комунальне господарство

У районі працює виробниче управління житлово-комунального господарства, яке має багатогалузевий характер і надає населенню послуги з водопостачання, водовідведення, тепlopостачання, вивезення твердих побутових відходів і рідких нечистот. На підприємстві працює 150 чоловік.

Побутове обслуговування

Побутове обслуговування населення району здійснюють: Акціонерне товариство закритого типу «Райпобуткомбінат», три майстерні з пошиття та ремонту одягу, сім перукарень, майстерня з ремонту взуття, три телеательє, два фотосалони, станція технічного обслуговування, пункт технічного обслуговування, 2 пункти шиномонтажу, 2 ритуальних салони, ПП «Будсервіс», райсільгоспкомунгосп.

Торівля (споживчий ринок)

Роздрібна торговельна мережа району включає 105 магазинів, з них 52 розташовані в місті Новомиргороді, інші – у сільській місцевості. У районі працює 25 закладів громадського харчування, а саме 10 кафе, 5 барів, 9 буфетів та 1 їдальня.

На території району діє два ринки з продажу продовольчих і непродовольчих товарів. Ринок райспоживтовариства розрахований на 740 торгових місць. Ринок державного комунального підприємства «Міськсервіс», який належить до комунальної власності Новомиргородської міської ради, має 210 торгових місць.

Банківська сфера

Банківські послуги населенню надають три відділення банків: відділення Кіровоградського регіонального управління «ПриватБанк», який нараховує 42 активних корпоративних клієнтів й більше тисячі клієнтів індивідуального бізнесу, 240 позичальників – фізичних осіб; територіально-відокремлене безбалансове відділення банку «Аваль», яке налічує 270 клієнтів – юридичних осіб та 2 100 – фізичних; безбалансове відділення № 3 «Новомиргородське» філії Кіровоградського центрального відділення Промінвестбанку, яке обслуговує близько 100 юридичних осіб.

ГУМАНІТАРНА І СОЦІАЛЬНА СФЕРИ

Освіта та наука

У районі налічується 25 загальноосвітніх шкіл із загальною кількістю 4 576 учнів. З них: I ступеня – 2 школи (23 учні), I–II ступенів – 9 шкіл (576 учнів),

НОВОМИРГОРОДСЬКИЙ РАЙОН

I–III ступенів – 13 шкіл (3 798 учнів). Працюють також Златопільська гімназія (м. Новомиргород), Новомиргородська загальноосвітня спецшкола-інтернат ІПК, Новомиргородська загальноосвітня спецшкола-інтернат для глухих дітей, Новомиргородський районний Центр дитячої та юнацької творчості.

Усього педагогічних працівників у районі – 562, з них: учителів – 495, вихователів – 67; мають вищу освіту – 473, середню спеціальну – 74, незакінчену вищу – 15. Учителів з вищою категорією – 58, мають звання вчитель-методист – 8, старший учитель – 28, знаком «Відмінник освіти України» нагороджено 48 педагогів.

На території району проживає 1 712 дітей дошкільного віку (від 1 до 6 років), з них дошкільною освітою охоплено 494 дітей, що становить 29 %.

У районі функціонує 16 дошкільних навчальних закладів, які знаходяться на балансі місцевих рад, зокрема: дошкільний навчальний заклад № 1 «Теремок», № 2 м. Новомиргорода, Капітанівський, Пурпурівський, Кам'янський, Туріянський, Мартоніський, Листопадівський, Тишківський, Панчівський, Канізький, Рубаномостівський ДНЗ, а також організовано роботу прогулянкових груп при Листопадівській, Коробчинській, Жовтневій, Петроострівській загальноосвітніх школах.

Охорона здоров'я

У галузі охорони здоров'я Новомиргородщини працюють центральна районна лікарня (156 ліжок), райтубдиспансер, лікарні в Капітанівці й Коробчиному, лікарські амбулаторії в Панчевому, Петроострові, Оситняжці, 28 фельдшерсько-акушерських пунктів (196 ліжок).

Культура та мистецтво

У районі функціонують 30 клубних закладів, 28 бібліотек, дитяча школа мистецтв, чотири музейні заклади.

У клубних закладах діє 205 клубних формувань, з них 162 гуртки художньої самодіяльності, 19 любительських об'єднань та клубів за інтересами, 22 молодіжні дискотеки.

Почесного звання народного аматорського удостоєні чотири колективи: ансамбль української пісні «Веселка» районного Будинку культури, фольклорний ансамбль «Туріяни» Туріянського сільського Будинку культури, жіночий вокальний ансамбль «Оксамит» дитячої школи мистецтв, хоровий колектив Кам'янського сільського Будинку культури.

Старовинний будинок у Новомиргороді

Аматори району брали участь у творчому звіті майстрів мистецтв та художніх колективів Кіровоградщини в м. Києві (народний самодіяльний фольклорний ансамбль «Туріяни» та народний самодіяльний ансамбль української пісні «Веселка»), у Всеукраїнському конкурсі майстрів розмовного жанру (читець районного Будинку культури В. І. Яцейко).

Користувачів бібліотек 19 584, бібліотечний фонд становить 419 083 екземпляри. При бібліотечних закладах створені й працюють 14 читацьких клубів за інтересами.

Пропагандою історико-культурної спадщини в районі займаються районний історико-краєзнавчий музей та три сільські музеї на громадських засадах (у селах Турія, Каніж та Веселівка).

Дитяча школа мистецтв є естетичним центром з виховання дітей. Тут працює три відділення: хореографічне, образотворчого мистецтва та музичне. 19 викладачів навчають самодіяльному мистецтву 196 учнів.

До пам'яток архітектури й містобудування належать споруди лікарні (1913 рік), колишньої Златопільської гімназії (кінець XIX століття), Миколаївської церкви (друга половина XIX століття), магазину (остання третина XIX століття) у м. Новомиргороді.

На обліку в районі перебуває 141 пам'ятка, з них історії – 86, культури – 1, археології – 54.

Видавнича діяльність та ЗМІ

Районна друкарня виготовляє різні бланки на замовлення.

У районі зареєстровано районну газету «Новомиргородщина» (тираж 2 100 примірників).

Фізична культура і спорт

У Новомиргородському районі діють один стадіон, 40 спортивних майданчиків, 9 футбольних полів, 3 стрілецьких тири, 16 спортивних залів, 14 приміщень для фізкультурно-оздоровчих занять. Фізкультурно-оздоровчу, спортивну й навчальну роботу забезпечує 31 спеціаліст фізичної культури, з який 23 мають вищу спеціальну освіту, 3 – середню спеціальну освіту.

У районі проводиться робота зі створення мережі груп фізкультурно-спортивної спрямованості за місцем проживання, уже функціонують 4 міські та 4 сільські групи. У сільській місцевості створено 10 фізкультурно-спортивних клубів при сільських радах, які координують роботу з проведення спортивних заходів на селі.

У районі в грудні 2002 р. створено районну дитячо-юнацьку спортивну школу «Колос» відділу з питань фізичної культури і спорту райдержадміністрації. Відкриті філіали районної ДЮСШ у сільській місцевості. Провідними видами спорту в ДЮСШ є волейбол (юнаки), баскетбол (дівчата) та греко-римська боротьба. Вихованці ДЮСШ з цих видів спорту гідно представляють район на обласній арені, а також захищають честь області на всеукраїнських змаганнях.

Соціальний захист населення

В органах праці та соціального захисту населення на обліку знаходиться 1 706 сімей, які одержують різні види державної допомоги, що становить 14,3 % від загальної кількості сімей у районі.

В органах Пенсійного фонду на обліку перебувають 1 1,8 тис. пенсіонерів, які одержують пенсії на підставі 24 законодавчих актів України.

НОВОМИРГОРОДСЬКИЙ РАЙОН

У районі субсидіями користується більше 3,3 тис. сімей. Їх витрати за рахунок субвенції державного бюджету місцевим бюджетам за призначеними субсидіями у 2003 році зменшено майже на 1 186,2 тис. грн, які профінансовано в повному обсязі. Субсидії на придбання скрапленого газу та твердого палива в районі надані 3,4 тис. сім'ям на суму 1 611,4 тис. грн, які профінансовано з державного бюджету в повному обсязі.

На обліку в управлінні праці та соціального захисту населення перебуває 7 966 пільговиків, із них: 3 579 ветеранів війни, 3 615 ветеранів праці, 674 громадяни, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, 96 ветеранів військової служби та органів внутрішніх справ та два реабілітованих громадянина, які стали інвалідами внаслідок репресій або є пенсіонерами.

За 2003 р. надано пільг на загальну суму 878,0 тис. грн, на відшкодування яких спрямовано 870,3 тис. грн.

До складу територіального центру управління праці та соціального захисту населення Новомиргородської райдержадміністрації входять: відділення соціальної допомоги вдома, відділення медико-соціальної реабілітації, відділення соціально-побутової реабілітації та стаціонарне відділення. Територіальним центром надаються послуги перукаря, швачки та чоботаря. Протягом 2003 р. надано різних видів соціальних послуг 879 особам.

У м. Новомиргороді організована робота Новомиргородського будинку-інтернату для дітей-інвалідів на 160 ліжко-місць, де на повному державному утриманні перебуває 150 вихованців.

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Зовнішньоекономічну діяльність у Новомиргородському районі здійснює дочірнє підприємство «Комета» Акціонерного товариства «Мега Фідучарія СА». Експортний оборот напівфабрикату «Вет-блу» становить на рік близько 1 130 тис. дол. США. Обсяг зовнішньоторговельного обороту по району становить близько 1 300 тис. дол. США.

ПЕРСОНАЛІЇ

АНДРІЄВСЬКИЙ Олексій Олександрович (1845, м. Канів – 1902)

Український педагог, історик і публіцист ліберального напрямку. Закінчив Київський університет. Викладав у гімназіях Катеринослава та Одеси. Переслідувався за свої прогресивні погляди. Був засланий до Златополя, де працював інспектором гімназії. Написав ряд статей з історії Правобережної України, видавав популярні брошури.

АНИКІЄНКО Олександра Іванівна (1913)

Майстер сільськогосподарського виробництва. Герой Соціалістичної Праці (1951). Високого звання удостоїлась, працюючи бригадиром рільничої бригади Капітанівського бурякорадгоспу. Потім тривалий час трудилася в колгоспі ім. Ватутіна (тепер «Жовтень») Новоукраїнського району. Нині персональний пенсіонер. Мешкає в с. Кам'януватка.

АФНАСЬЄВ Данило Якович

Доктор біологічних наук, автор наукової праці «Заплавні луки річки Велика Вись». Усе життя присвятив проблемам екології міста.

АФНАСЬЄВ Павло Пилипович (26.07.1916, с. Софіївка – 12.01.1984)

Герой Соціалістичної Праці (1973). Трудову біографію розпочав у 14 років. У 1935 р. закінчив курси і почав працювати трактористом Новомиргородської МТС. З 1937 р. служив у Червоній Армії, учасник Великої Вітчизняної війни. Після демобілізації (1947) був призначений помічником бригадира тракторної бригади Новомиргородської МТС. З 1958 р. – бригадир тракторної бригади колгоспу ім. Чкалова. З 1977 р. – персональний пенсіонер союзного значення, працює в колгоспі інженером техніки безпеки. Нагороджений двома орденами Леніна, орденами Жовтневої Революції, Вітчизняної війни II ступеня, Червоної Зірки, «Знак Пошани», медалями.

АХРІМЕНКО Ничипір Якимович (1914, м. Петропавловськ, Казахстан – 21.01.1944)

Учасник визволення області від фашистських загарбників, Герой Радянського Союзу (1944, по-смертно). У Червоній Армії з 1941 року, гвардії молодший сержант. Командував відділенням 116-ї стрілецької дивізії 5-ї гвардійської армії. Безсмертний подвиг звершив у бою біля с. Канежа. Під час нічної атаки наші підрозділи оволоділи траншеями противника. Зав'язався жорстокий бій. Під час сьомої контратаки противника на позиції прорвався гітлерівський танк. Командир відділення, обв'язавшись гранатами, кинувся під нього і зупинив ціною власного життя. На його могилі в Каніжі встановлено меморіальну плиту.

БИЛИНЬКА-БОГДАНОВИЧ Ганна (1857, м. Златопіль, нині м. Новомиргород – 8.04.1893, м. Варшава)

Польська художниця. Дитинство провела в Києві. Перші уроки малювання їй дав художник Андріоллі (1869–1871). З 1882 р. навчається в студії Р. Жюльєна в Парижі. Відзначена медаллю на конкурсі живописців, з успіхом виставлялася в Салоні (1885). У 1885–1887 рр. викладає в одній з майстерень студії Жюльєна. Пише портрети, періодично навідується до Польщі та України. Свої симпатії до України виявила в «Автопортреті в українському вбранні» (1880, зберігається в Мюнхенській картинній галереї). У 1892 р. повернулася до Варшави, де відкрила школу мистецтв для жінок.

БІБА Петро Микитович
(1.07.1913, м. Новомиргород)

Український поет, заслужений працівник культури УРСР, член Спілки письменників України (1948). Закінчив Нікопольський учительський інститут (1950). Працював у Новомиргородській районній і Нікопольській міській газетах. Учасник Великої Вітчизняної війни. Після її закінчення повернувся до журналістики. Редагував альманах «Вогні Придніпров'я». У 1962–1975 рр. працював головним редактором газети «Культура і життя». Вірші почав писати ще зі шкільних років. Автор поетичних збірок «Братерство» (1948), «Великий почин» (1951), «А ми – навколо сонця» (1961), «Струм» (1967), «Вись» (1970), «Час» (1973), «Краплини тепло-го дощу» (1980), «Година зоряна – життя» (1982), «Братерство» (1983), «З вершини літа» (1986), «Цвіт багрянний» (1988). Ряд віршів перекладені російською, білоруською, вірменською, азербайджанською, естонською, чеською, болгарською та іншими мовами. Нагороджений орденами Вітчизняної війни I ступеня, Трудового Червоного Прапора, «Знак Пошани», медалями, Почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР.

БОЙКО Іван Кіндратович
(16.11.1922, с. Андріївка – 29.01.1987, м. Новомиргород)

Краєзнавець, громадський діяч. У 1940 р. закінчив середню школу. У 1940–1941 рр. навчався в Ровенському спеціальному артилерійському училищі. Учасник Другої світової війни. З червня 1941 р. до травня 1945 р. перебував у концтаборах. Після звільнення деякий час працював перекладачем військової місії посольства СРСР у Норвегії. У грудні 1945 р. повернувся на батьківщину й почав працювати вчителем німецької мови в Липнязькій середній школі Кіровоградської області. З 1947 р. до 1951 р. вчився в Ленінградському державному бібліотечному інституті ім. Н. К. Крупської й одночасно працював учителем вечірньої школи. З 1951 р. до 1956 р. працював інспектором Златопільського РВНО й викладачем англійської мови в середній школі. З 1956 р. працював завідуючим Новомиргородською районною бібліотекою ім. Т. Г. Шевченка. Займався краєзнавчою роботою та громадською діяльністю.

БОРИСКО Василь Никифорович
(11.04.1916, м. Новомиргород – 22.01.1986)

Герой Соціалістичної Праці (1970). Учасник Великої Вітчизняної війни. За бойові заслуги удостоївся орденів Вітчизняної війни I ступеня та Червоної Зірки. Демобілізувавшись, закінчив Кіровоградський технікум механізації сільського господарства. У 1955 р. був обраний головою колгоспу ім. Чкалова Новомиргородського району. Обирався депутатом Верховної Ради Української РСР восьмого і дев'ятого скликань. Нагороджений орденами Леніна, Жовтневої Революції, Трудового Червоного Прапора.

БРОВАР Яків Іванович
(29.04.1864, с. Капітанівка – 25.01.1941, м. Ленінград)

Живописець. Навчався в Академії мистецтв у М. К. Клодта, А. І. Куїнджі, І. І. Шишкіна (1863). Отримав срібні медалі у 1889, 1890 та 1892-му роках. У 1894 р. удостоєний звання класного художника 2-го ступеня. Учасник престижних виставок. За картину «Старий будинок» отримав премію С. Г. Строганова (1890), а за пейзаж «Осіньна дорога» – премію імені А. І. Куїнджі (1905). Твори зберігаються в музеях Києва, Рязані, Самари, Іркутська, Ульяновська. Персональні виставки влаштовувались у Петербурзі (1908, 1912).

БРУН Клара Ісаківна
(19.11.1876, м. Златопіль, нині м. Новомиргород –
25.10.1959, м. Київ)

Оперна співачка (лірично-драматичне сопрано), заслужений діяч мистецтв УРСР (1938). Вокальну освіту здобула у Віденській консерваторії. У 1899–1926 рр. виступала на сценах російських та зарубіжних оперних театрів, виконала майже 100 партій. Співачку називали «кращим сопрано початку ХХ століття». У 1926–1952 рр. – викладач Київської консерваторії.

БУЗЬКО Дмитро Іванович
(1890, м. Новомиргород – 14.11.1937, за ін. від. 18.10.1943)

Прозаїк, кіносценарист, член Спілки письменників України (з 1934 р.). Закінчив сільськогосподарський факультет Копенгагенського університету. Літературну діяльність почав у 1923 році. Автор книжок оповідань та повістей «Лісовий звір» (1924), «Смерть Івана Матвійовича» (1926), «Кіно й кінофабрика» (1926), «Про що розповідала ротаційка» (1929), «Джерело св. паски», «На світанку», «За ґратами», «Хто він?» (1930), «З тайожного краю» (1931), «Бетонярка Дніпробуду Марія Жукова», «Домна» (1932), «Нащадки хоробрих» (1933), «Ядвіга і Малка – поліські партизанки» (1936); романів «Чайка» (1929), «Голландія» (1930), «Кришталевий край» (1935). Існує версія про те, що письменник репресований і розстріляний у 1937 р.

ВОЗНИЙ М. Ф.
(с. Рементайлівка)

Герой Соціалістичної Праці, почесний шахтар Казахстану.

ГАВРАСЬЄВ Андрій Микитович
(14.12.1906, с. Мартоноша)

Військовий діяч, генерал-лейтенант. У Червоній Армії з 1928 року. Закінчив Військово-політичну академію (1938) і Академію Генерального штабу (1948). Під час Великої Вітчизняної війни командував полком, потім дивізією. Після війни залишається на командних постах. З 1961 р. – у відставці. Автор книги «Версты мужества» (Кишинів, 1976). Нагороджений двома орденами Леніна, іншими радянськими та іноземними орденами й медалями.

ГНЄДИЧ Микола Іванович
(13.02.1784, м. Полтава – 15.02.1833, м. Москва)

Російський поет і перекладач. Походив з українського козацького роду. Відомий тим, що переклав на російську мову «Іліаду» Гомера. Мав невеликий маєток у с. Шпаковім, де в 1821 р. гостював О. С. Пушкін.

ГОНЧАРЕНКО Борис Аврамович
(16.06.1925, м. Новомиргород – 08.1993)

Український письменник і журналіст, член Спілки письменників України (1961). Виходець з учительської сім'ї. Учасник Великої Вітчизняної війни. Був тяжко поранений. Працював у редакціях газет Кіровоградщини і Буковини. Заочно закінчив Чернівецький учительський інститут і ВПШ при ЦК Компартії України. Займав відповідальні посади в редакціях одеської обласної газети «Чорноморська комуна» і республіканської «Сільські вісті». Опублікував збірки оповідань і нарисів «Твоя школа» (1957), «Естафета» (1960); повісті «Стоїть гора високая» (1961), «Дні нашого життя» (1967), «Повість про перше й останнє» (1974), «Орлиний клекіт» (1985) та інші. Окремі твори перекладені російською й білоруською мовами. Нагороджений орденом Вітчизняної війни I ступеня, медалями, Грамотою Президії Верховної Ради Української РСР.

ГОНЧАРЕНКО Владлен Гнатович
(7.01.1931, м. Златопіль, нині м. Новомиргород)

Доктор юридичних наук (1982), професор (1985), академік Академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України (1992). Закінчив юридичний факультет Київського університету (1954). З 1957 р. до 1962 р. науковий співробітник відділу трасологічних і балістичних досліджень Київського НДІ судових експертиз. З 1962 р. працює в Київському університеті: завідувач кафедри криміналістики (1968), декан юридичного факультету (1987–1997). Голова науково-методичної комісії з права Міністерства освіти і науки, адвокат. Автор праць з теорії і практики криміналістики та судової експертизи, зокрема книг «Кібернетика у кримінальному судочинстві» (1985), «Лазери в криміналістиці і судових експертизах» (1986), «Криміналістика і криміналісти» (1989, у співавторстві) та інших.

ГОНЧАРЕНКО Семен Устимович
(9.06.1928, с. Шпакове)

Доктор педагогічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України. Закінчив фізико-математичний факультет Київського державного педагогічного інституту ім. О. С. Пушкіна (1952). З 1955 р. працює в НДІ педагогіки УРСР. Підготував 20 докторів і 50 кандидатів наук. Опублікував понад 250 наукових праць. Дійсний член АПН України, академік-секретар відділення дидактики, методик та інформаційних технологій у навчанні (1992). Досліджує проблеми гуманітаризації шкільної освіти, методології педагогіки, вивчення фізики в середній школі. Автор підручників з фізики для середньої школи, педагогіки й методики навчання фізики для педвузів, упорядник «Українського педагогічного словника» (1997).

ГОРБАТЮК Євген Михайлович
(23.10.1914, с. Копитинці Хмельницької області –
2.03.1978, м. Москва)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1942). Тривалий час жив на Кіровоградщині. Закінчив Златопільський зооветеринарний технікум. Працював у райкомі ЛКСМУ, з 1936 року – у Червоній Армії. Старший лейтенант, командир авіаескадрильї, відзначився в боях під Москвою, збив чотири фашистські літаки. Після війни закінчив Військову академію Генштабу. Генерал-полковник авіації (1967), займав високі командні пости у Військово-Повітряних Силах.

ДАВИДОВ Володимир Миколайович
(Горелов Іван Миколайович) (19.01.1849,
м. Новомиргород – 23.06.1925)

Російський актор і педагог, народний артист республіки (1922). Навчався в 2-й Київській гімназії. У 1867–1880 рр. працював у театрах Орла, Воронежа, Тамбова та інших міст. У 1880–1924 рр. – актор Александринського театру (Петербург), з 1924 р. – Малого театру (Москва). Викладав у Петербурзькому театральному училищі. Його учнями були В. Коміссажевська, К. Зубов та інші знамениті артисти.

ДІГТЯР Ярина Харитонівна
(1926, смт Капітанівка)

Герой Соціалістичної Праці (1948). Працювала робітницею відділка бурякорадгоспу, була ланковою. У 1947 р. її ланка збрала по 31,4 ц/га пшениці. Пізніше переїхала в с. Дібрівку, працювала телятницею того ж Капітанівського бурякорадгоспу. З 1981 р. – персональний пенсіонер союзного значення.

ДУДЧЕНКО (Ковбасенко) Іван Степанович
(1.10.1857, м. Новомиргород – 19.06.1917)

Відомий вітчизняний лікар. У 1885 р. закінчив медичний факультет Київського університету. Працював лікарем в Україні, на Далекому Сході, у Сибіру. Вивчав проблеми епідеміології, мікробіології, санітарної статистики, клінічної медицини. Найбільшою його заслугою стало створення перших бактеріологічних лабораторій на Далекому Сході.

ЖОВНА Олександр Юрійович
(15.02.1960, м. Новомиргород)

Член Національної спілки письменників України (1994). Закінчив дефектологічний факультет Київського державного педінституту ім. М. Горького (тепер Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова). На п'ятому курсі вперше долучився до творчості. Сюжет оповідання з грецькою назвою «Сапенсіо», як зазначає в одному з інтерв'ю сам автор, йому переповів Войцех Ліпковський. Дебют відбувся в Польщі, чужою мовою. Твір було надруковано польською як переклад з російської. Більшість оповідань того часу написані російською. Здобувши освіту, повертається додому і вчителює в Новомиргороді. Працюючи за покликанням, продовжує літературну працю, але вже українською мовою. Перші твори рідною мовою надруковані в 1991 р. львівським часописом «Дзвін»: «Історія одного похорону», «Вчитель з минулого», «Наталочка». У тому ж році журнал «Дніпро» публікує оповідання «Вдовушка». Далі численні публікації в журналах «Україна», «Донбас», «Кур'єр Кривбасу», «Вітчизна», «Вежа», «Поріг», «Степ», «Лель» та інші. Перша книжка «Партитура на могильному камені» (1991) отримала назву від однойменної повісті, яка стала літературним сценарієм художнього фільму, знятого на Одеській кіностудії (1995). Ця ж повість здобула премію в літературному конкурсі «У свічаді слова» Євгена Бачинського (США). Автор створює ще кілька повнометражних кіносценаріїв, у т. ч. «Дорога», «Визрівання», «Вдовушка». Останній дав ім'я другій книзі оповідань і повістей (1996), що була відзначена Національною спілкою письменників України як кращий прозовий твір з врученням літературної премії «Благовіст» (1999). Відзначені нагородами й інші твори. У 2000 р. лауреатом конкурсу «Коронація слова» стала повість «Експеримент», а наступного

року в цьому ж конкурсі відзначено повість «Дорога». Повість «Маленьке життя» – лауреат конкурсу Міністерства культури України. У 2003 р. кіровоградський ВПЦ «Мавік» видав третю прозову книгу «Експеримент», яка об'єднала раніше друковані та нові повісті й оповідання, а у 2004 р. побачила світ книга «Маленьке життя». Твори Олександра Жовни друкувались у колективних збірниках «Квіти у темній кімнаті» (Київ, «Генеза», 1998), «Приватна колекція» (Львів, ЛА «Піраміда», 2002). У 2004 р. за його кіно-сценарієм знятий фільм «Світла ніч».

ЗЕРОВ Микола Костянтинович **(26.04.1890, м. Зіньков на Полтавщині – 12.10.1941)**

Літературознавець, професор української літератури (1921). Після закінчення Київського університету до 1917 р. викладав у Златопільській гімназії. Тоді ж почав друкуватися. Входив до складу групи так званих неокласиків. У 1919–1920 рр. був редактором бібліографічного журналу «Книгар». Працював у Київському інституті народної освіти. Відомий як перекладач Овідія, Горація, Вергілія та інших римських поетів, творів Пушкіна, Лермонтова, Брюсова. Перекладав твори з англійської, французької, польської та інших мов. Виступав як літературний критик. Окремими виданнями вийшли книги: «Антологія римської поезії» (1920), «Нове українське письменство. Історичний нарис» (1924). «До джерел. Літературно-критичні статті» (1926), «Вибране» (1966). Його творчість високо цінував М. Рильський.

КАРПЕНКО-КАРИЙ (Тобілевич Іван Карпович) **(17(29).09.1845, с. Арсенівка – 2(15).09.1907, м. Берлін)**

Український драматург, актор, режисер, театральний діяч. Один з основоположників нового українського театру. У 1865 р. разом з М. Кропивницьким – організатор і режисер-аматор гуртка в Єлисаветграді. Як драматург виступив з демократичних позицій, показав класове розшарування на селі, створив образи бунтарів проти соціального гноблення. Автор сатиричних комедій «Розумний і дурень» (1885), «Сто тисяч» (1890), «Хазяїн» (1900); реалістично-побутових драм – «Бурлака» (1883), «Наймичка» (1885), «Безталанна» (1886); історичних п'єс – «Бондарівна» (1884), «Сава Чалий» (1899) та ін. Виступав у трупах М. Старицького (1883–1884), М. Садовського (1888–1890), один з керівників трупи П. Саксаганського (1890–1907). Ролі: Назар і Хома («Назар Стодоля» Шевченка), Микита і Жлудь («Дай серцю волю, заведе в неволю», «Дві сім'ї» Кропивницького), Пузир («Хазяїн» Карпенка-Карого), Городничий («Ревізор» Гоголя), Жадов («Тепленьке місце» О. Островського). Автор критичних статей і рецензії з проблем сценічного мистецтва. У 1956 р. відкрито музей-заповідник драматурга – «Хутір Надія». На могилі й у заповіднику встановлено пам'ятники (1969, скульптор О. Ковальов).

КЛИЧКО Федір Федорович **(1911, с. Катеринівка – 1942)**

Живописець. У 1935–1941 рр. навчався в Київському художньому інституті. Його пензлю належить портрет депутата Верховної Ради СРСР П. В. Гусятникової (1937), полотно «Г. І. Котовський ліквідує банду Матюхіна» (1939, не закінчена) та інші. Учасник Великої Вітчизняної війни. Загинув на фронті.

КОВАЛЬ Юрій Андрійович
(1.01.1942, м. Новомиргород)

Поет, член Спілки письменників України (з 1970 р.). Закінчив факультет журналістики Львівського університету (1965). Був літпрацівником районної газети в Новомиргороді, зав. відділом поезії, а з 1973 р. – відповідальним секретарем редакції журналу «Жовтень». Автор збірок оповідань «Віднайдена фея» (1965), «Зелена Україна» (1966), «Гармонія» (1969); нарисів «Львів» (1975), «Аптека-музей у Львові» (1976); документальної повісті «Село, а над ним – лелеки» (1979). Окремі новели перекладені латиською та молдавською мовами. Нагороджений Грамотою Президії Верховної Ради УРСР.

КОВАЧЕВИЧ Аркадій Федорович
(3.05.1919, м. Новомиргород)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1943), генерал-лейтенант авіації. Навчався в школах Новомиргорода та Знамянки, у Кіровоградському технікумі механізації сільського господарства. У 1938 р. закінчив Одеську авіашколу. Бився з гітлерівцями під Калініним, Одесою, Сталінградом. На закінчення Сталінградської битви на рахунок старшого лейтенанта, командира авіаескадрильї було вісім збитих фашистських літаків. До вересня 1944 р. цей рахунок він довів до 26. Крім того, 19 ворожих літаків було збито у групових боях. Закінчив Військово-повітряну академію та академію Генерального штабу Збройних Сил СРСР. Викладав у Військово-повітряній академії імені Гагаріна.

КОВПАН Валентина Іванівна
(28.02.1950, с. Петроострів)

Заслужений майстер спорту. Виступала за львівську команду товариства «Буревісник». Чемпіонка світу 1973 і 1975 рр. у командних змаганнях із стрільби з лука. Чемпіонка Європи (1978) в особистих і командних змаганнях. Срібний призер першості світу 1973 і 1975 рр. в особистих змаганнях.

КОЛОДЯЖНИЙ Анатолій Йосипович
(14.02.1939, м. Златопіль, нині м. Новомиргород)

Поет, пише російською мовою. Закінчив Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування (1969). Працював у профспілках, в облуправлінні «Сільгосптехніки», у малому підприємстві. Друкується з 1957 року. Автор збірки поезій «Крик журавлей» (1993).

КРАВЕЦЬ Петро Явтухович
(1924, с. Лип'янка Черкаської області)

Учасник Великої Вітчизняної війни, повний кавалер ордена Слави. Жив у Тульській області, працював на Мищинському арматурно-ливарному заводі. На фронті з березня 1942 року. Старший сержант, командир гармати. Дійшов до Кенігсберга. Удостоївся орденів солдатської доблесті в грудні 1943 р., липні й листопаді 1944 р. Після війни жив у Тишківці, нині – у Новомиргороді. Працюючи шофером, нагороджений орденом Жовтневої Революції.

МАЛЄЄВ Павло Терентійович (1943, м. Новомиргород)

Прозаїк, член Національної спілки письменників України. Працював на будові, у колгоспі, літпрацівником райгазети. Закінчив філологічний факультет Кіровоградського педінституту. Працював у газетах Кіровоградщини, Черкащини, Київщини. Нині вчителює в сільській школі на Київщині. Автор книжок прози «Полудень» (1992) та поезії «Синьоока Вись» (1994).

МАМУНЯ Василь Захарович (26.12.1924, с. Жовтневе)

Герой Соціалістичної Праці (1971). Брав участь у Великій Вітчизняній війні. За бойові подвиги удостоївся ордена Слави (два), ордена Вітчизняної війни II ступеня, медалей. Після демобілізації з Радянської Армії працював рахівником у колгоспі, економістом у районних організаціях Новомиргородського і Хмельівського районів. З посади заступника голови Хмельівського райвиконкому пішов у колгосп. У 1970 р. закінчив Полтавський сільгоспінститут. 22 роки керував ордену Леніна колгоспом ім. Карла Маркса. Потім два роки був головою виконкому Хмельівської сільради. Нагороджений двома орденами Леніна, орденом Жовтневої Революції, медалями. Зараз персональний пенсіонер. Живе у Хмельовому.

МАТКЕВИЧ Валентин Трохимович (24.03.1937, с. Панчеве)

Доктор сільськогосподарських наук, професор. У 1968 р. закінчив агрономічний факультет Білоцерківського сільськогосподарського інституту. З 1968 р. до 1970 р. працював агрономом у господарствах Кіровоградщини. З 1971 р. старший науковий працівник лабораторії кормовиробництва Кіровоградської державної сільськогосподарської дослідної станції, з 1988 р. і донині – завідувач лабораторії. У 1975 р. захистив кандидатську дисертацію. У 1978 р. одержав звання старшого наукового співробітника. З 2000 р. – професор кафедри загального землеробства Кіровоградського національного технічного університету. Фахівець у галузях рослинництва і кормовиробництва. Розробив агротехнічні та технологічні методи підвищення урожайності та якості кормових культур і технологію заготівлі високоякісного вітамінного сінажу. Член республіканської координаційної ради з питань кормовиробництва. Автор понад 250 наукових праць у галузі рослинництва, заготівлі та зберігання кормів, у тому числі 7 підручників та навчальних посібників, однієї монографії. Співавтор виведення одного сорту еспарцету. Автор чотирьох прозових книг, однієї – віршів. Нагороджений медалями «За трудову доблесть», «Ветеран праці».

МОКРІЄВ Юрій Олександрович (14.04.1901, м. Новомиргород – 05.1991)

Драматург і прозаїк, член Спілки письменників України (1934). Автор п'єс «Віддай партквиток» (1930), «Союз відважних», «Зона» (1935), «Сигнали з моря», «Сповідь» (1939), «Жита цвітуть», «Скрипка гудула» (1940, 1967), «Журавлі летять» (1943), «Мата» (1945), «Зорі над копрами» (1947), «Творець пісні» (1955), «Рідна мати моя» (1963), «Сава і його Слава»

(1963), «Продана дитина» (1964), «Веселі заручини» (1965), «Королева тюльпанів», «Квітка папороті» (1968), «Чужа» (1971), «Три тополі», «Чие ж то весілля?» (1972), «А мимо пролітають поїзди» (1975), «Чемодан надії» (у співавторстві, 1978), «Не тільки про любов» (у співавторстві, 1980), «День у Веселівці» (1981), «Вибух о 16-й» (1985); гумористичних збірок «Усмішки Гордія Смішки» (1943), «Веселий салют» (1945), «Карась у сметані» (1948), «Льока» (1955), «Миші в роялі» (1956), «Сто колючок в боки» (1961); романів «Плавні палають» (1959), «Чорна буря» (1961), «Слід на землі» (1969); книжок оповідань та повістей «Старий млин» (1955), «Острів Забутий» (1958), «Спрага» (1965), «Зустрічі» (1958), «Дніпрові брати» (1967), книжки спогадів «Таке близьке» (1974), сценаріїв художніх фільмів «Рейд» (1932), «Долина синіх скель» (1956), «Весела змова» (1957). Нагороджений орденом «Знак Пошани», медалями, Грамотою Президії Верховної Ради Української РСР.

НАЗАРЕВСЬКИЙ Олександр Андріанович
(12.12.1887, м. Златопіль, нині м. Новомиргород – 30.09.1977)

Літературознавець, професор. Закінчив Київський університет (1910) і викладав там з 1914 р. Протягом 1928–1950 рр. був науковим співробітником АН УРСР. Друкувався з 1907 р. Автор досліджень з історії давніх української й російської літератур. Займався проблемами текстології, бібліографії, фольклористики. Окремими виданнями виходили книги «Бібліографія древнерусской повести» (1955), «Очерки из области русской исторической повести начала XVII века» (1958) та інших.

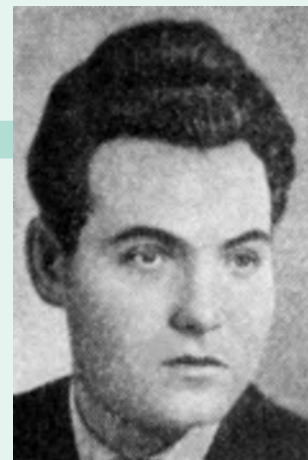
ОБОЛЕНСЬКИЙ Євгеній Петрович
(1796, м. Новомиргород – 1865)

Декабрист. Був ад'ютантом при командуючому піхотою гвардійського корпусу генерал-ад'ютанта Бістроме. У 1817 р. вступив до Союзу Благоденства й організував Вільне Товариство для залучення нових членів. У Північному Товаристві близько зійшовся з К. Рилєєвим. Брав участь у детальній розробці плану перевороту 14 грудня. Коли Трубецький, обраний диктатором, не з'явився на Сенатській площі, взяв на себе командування. Вирок – смертна кара, що була замінена довічною сибірською каторгою. За царським маніфестом (1856) отримав громадянські права. Після повернення із заслання оселився в Калузі. Автор спогадів, що були видані кілька разів за кордоном і передруковані у збірнику «Общественные движения в России в первую половину XIX века» (1905). Листування можна знайти в «Русском Архиве» (1873, том I) та «Историческом Вестнике» (1890, книга 1).

ПАСТУШЕНКО Аркадій Юхимович
(4.03.1934, с. Андріївка – 29.06.1983)

Прозаїк, член Спілки письменників України (з 1966 р.). Закінчив факультет журналістики Львівського університету (1962). Працював зав. відділом публіцистики, відповідальним секретарем журналу «Жовтень», директором видавництва «Каменярь», редактором Львівського телебачення. Автор збірок оповідань «Матері не вмирають» (1964), «Полинове стебло» (1966), «Журавлиний острів» (1972), «Тавріка» (1974); роману «Під мечем Дамокла» (1969).

ПЕТРУШЕНКО Леонід Михайлович
(2.12.1924, с. Жовтневе
Новомиргородського району)

Учасник Великої Вітчизняної війни, повний кавалер ордена Слави. З березня 1944 року – у Радянській Армії. Воював у складі 2-го Українського фронту, з боями пройшов від Південного Бугу до Праги. Артилерист-навідник. Після демобілізації з армії повернувся до с. Хмельове. Працював інструктором Хмельівського райвиконкому, секретарем сільської Ради народних депутатів у с. Жовтневому. З 1961 р. – інспектор Маловисківського відділення Держстраху, потім – заступник голови Панчівського сільського споживчого товариства. Нині – пенсіонер. Нагороджений орденом Слави I, II та III ступенів, орденом Вітчизняної війни I ступеня, кількома медалями.

ПОНЕДІЛОК Микола
(24.09.1922, м. Новомиргород – 1976, США)

Письменник. Навчався в Одеському університеті (1939–1941). З 1943 р. – в еміграції. Працював в українському та німецькому відділах книгарні в Нью-Йорку (1955–1976). Дебютував оповіданням «Червона хустина» (1947). Автор книг гумору та сатири «Вітаміни» (1957), «Соборний борщ» (1960), «Смішні сльози» (1966); прозових творів «Говорить лише поле» (1962), «Зорепад» (1969); п'єс «Знедолені», «Лейтенант Фляєв». Переклав п'єси Ж. Ануя «Антигона» і «Медея». Майстерно читав свої твори на зборах українських громад США та Канади.

ПОПОВКІН Євген Юхимович
(26.02.1907, с. Петроострів – 02.1968)

Російський письменник. Жив і працював у Новомиргороді та Єлисаветграді. Закінчив Московський університет (1931). Друкується з початку 20-х років. Працював на Дону в газетах МТС, редагував армійську газету «Мужество», очолював Кримську письменницьку організацію, редагував журнал «Москва». Автор книг «Висока вода» (1940), «Сім'я Рубанків» (1947, 1951), «Таврида» (1951) та інших.

РИТОВ Михайло Васильович
(17.01.1846, м. Новомиргород – 17.04.1920)

Учений-природознавець. Закінчив юридичний факультет Московського університету (1871), потім природничий відділ фізико-математичного факультету. З 1879 р. працював у Гори-Горецькому (нині Горки) землеробському училищі в Білорусії. Викладав ботаніку, фізіологію рослин, фізику, мінералогію, плідівництво та метеорологію. Заклав на власні заощадження ботанічний розсадник і сад. У 1887 р. на всеросійській виставці у Харкові його роботи з ботаніки та овочівництва відзначені малою золотою медаллю. Автор багатьох підручників, що вважаються класикою в галузі рослинництва. Уперше дав науковий опис близько 2 000 сортів насінневих рослин. Його називають «батьком вітчизняного овочевого насінництва». У 1918 р. обрано професором Петроградського агрономічного та Воронежського сільськогосподарського інститутів. Організатор акціонерних товариств садівників Росії, учасник міжнародних з'їздів овочівників (1893) та садівників (1899). У Горках, де він працював понад 40 років, встановлено пам'ятник.

СТЕПАНОВ Юрій Іванович
(1.02.1920, с. Панчеве)

Заслужений архітектор УРСР (1981). Закінчив Одеський інженерно-будівельний інститут (1947). Відомі споруди, зведені в Одесі: готель (1977–1980), комплекси гуртожитків по вул. Ювілейній (1973–1983), забудова Північного району міста (1981–1990).

СТОЯН Микола Олександрович
(1919, с. Панчеве)

Прозаїк. Отримав педагогічну освіту, працював у школі. Протягом десятиліть активний автор республіканської й обласної періодики. Автор оповідань, нарисів, гуморесок.

ТКАЧЕНКО Анатолій Якимович
(24.05.1924, с. Кам'януватка)

Учасник Великої Вітчизняної війни, повний кавалер ордена Слави. Після закінчення семирічки виїхав до Ростовської області. Навчався в фабрично-заводському училищі, працював на заводі. До лав Червоної Армії призваний у травні 1942 р. Старшина, командир 76-міліметрової гармати 1379-го стрілецького Червонопрапорного полку 87-ї стрілецької Перекопської Червонопрапорної дивізії 51-ї армії. З боями пройшов Україну, Крим, Прибалтику. Двічі поранений. Після війни працював у Ташкенті. Нагороджений орденом Слави I, II та III ступенів, орденом Вітчизняної війни I ступеня, кількома медалями.

ТКАЧЕНКО Василь Іванович
(10.07.1921, с. Бровкове)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945). З 23 травня 1940 р. – у прикордонних військах у Прибалтиці. У 1941 р. закінчив окружну школу прикордонних військ НКВС. З першого дня війни: на Західному, Воронезькому, 1-му Українському фронтах. Тричі поранений. Особливо відзначився під час штурму Берліна. На чолі передового загону першим увірвався до цитаделі фашизму. Після війни закінчив Вищі стрілецько-тактичні курси удосконалення офіцерського складу «Выстрел». Працював у Ленінградському обласному військовому комісаріаті. З 4 червня 1974 р. у відставці. Відзначений п'ятьма орденами і п'ятнадцятьма медалями.

ТРОСТЯНЕЦЬКИЙ Арон Абрамович
(17.07.1914, м. Златопіль, нині м. Новомиргород – 7.11.1986)

Критик, літературознавець, доктор філологічних наук, член Спілки письменників України (1943). Закінчив Київський педінститут (1939). Працював у журналі «Літературна критика», газеті «Література і мистецтво», ст. науковим співробітником Інституту літератури АН України. Автор праць «Фашисти – руйнівники культури» (1942), «Література гніву і помсти» (1943), «Маяковський і Україна» (1946), «Володимир Маяковський» (1950), «Маяковський і українська радянська поезія», «Юрій Японський» (1959), «Крила романтики» (1962), «Шляхом боротьби та шукань» (1968), «На бистрині часу» (1985). Нагороджений медалями.

ТУРГЕЛЬ Михайло Миколайович

(1909, м. Новомиргород – 20.03.1975, м. Ленінград)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1944). Трудову діяльність розпочав у Дніпропетровську на заводі імені Г. І. Петровського. До лав Червоної Армії призваний у березні 1942 р. з посади старшого інженера-конструктора одного з ленінградських підприємств. У ніч з 25 на 26 вересня 1943 р. першим висадився на правий берег Дніпра на чолі штурмового загону, утримуючи плацдарм біля села Військового (Дніпропетровська область). Після звільнення в запас (1954) працював головним інженером в одному з проектних інститутів Ленінграда. Нагороджений орденами Вітчизняної війни I, II ступенів і Червоної Зірки.

ХОРВАТ Іван Самойлович

(поч. XVIII ст., Сербія – 1780)

Генерал-лейтенант російської армії. Керував переселенням вихідців з Балканських країн на територію сучасної Кіровоградщини (межиріччя Дніпра та Синюхи). Був призначений правителем Нової Сербії (центр – Новомиргород) та командиром Новосербського корпусу (1752). Для захисту Нової Сербії від набігів татар і запорозьких козаків була закладена фортеця Св. Єлисавети (18.06.1754). За зловживання владою і знущання над поселенцями в 1763 р. засуджений на довічне ув'язнення до Вологди.

ШАПОВАЛОВ Опанас Опанасович

(25.03.1908, м. Златопіль, нині м. Новомиргород – 27.09.1978, м. Харків)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945). У Червоній Армії – з жовтня 1931 р. Учасник боїв біля озера Хасан і на Халхін-Голі, радянсько-фінської війни. На фронтах Великої Вітчизняної – з першого дня війни. Відзначився під час боїв у Берліні. Після війни жив у Харкові, де працював директором гастроному. Нагороджений орденами Леніна, Червоного Прапора (двома), Вітчизняної війни II ступеня (двома), Червоної Зірки, медалями.

ШУЛЬГА Віктор Андрійович

(7.11.1923, м. Новомиргород)

Поет, прозаїк. Закінчив два курси Одеського художнього училища (1948). До виходу на пенсію працював у районній газеті «Червона зірка». Автор книжки «На тихій пристані» (1995).

- Географічне розташування
- Адміністративний устрій
- Символи району
- Населення
- Природні умови і природні ресурси
- З історії краю
- Економіка
- Гуманітарна і соціальна сфери
- Зовнішньоекономічна діяльність
- Персоналії

НОВОУКРАЇНСЬКИЙ РАЙОН

Гуркотіли навали ворожі,
І кривавим ставав небосхил.
Ніби чую я поклик сторожі
На вершинах прадавніх могил.

Де гриміли бої в чистім полі,
Дозрівають хлібів колоски.
Пошануймося в праці і волі,
Дорогії мої земляки.

О. Антоненко

К І Р О В О Г Р А Д С Ь К А   О Б Л А С Т Ь

НОВОУКРАЇНСЬКИЙ РАЙОН

ГЕОГРАФІЧНЕ РОЗТАШУВАННЯ

Новоукраїнський район знаходиться в південно-західній частині Кіровоградської області. На півночі він межує з Маловисківським районом, на сході – з Кіровоградським і Компаніївським районами, на півдні – з Бобринецьким районом Кіровоградської та Братським районом Миколаївської областей, на заході – з Добровеличківським районом. Загальна площа Новоукраїнського району – 1 668,5 км².

АДМІНІСТРАТИВНИЙ УСТРІЙ

Усього населених пунктів – 77, які підпорядковані Новоукраїнській міській та 21 сільській радам: Новоукраїнська міська рада (м. Новоукраїнка, с. Звірівка, с. Новоолександрівка, с. Яблунівка), Ганнівська сільська рада (с. Ганнівка, с. Громуха, с. Шутеньке, с. Юр'ївка), Глодоська сільська рада (с. Глодоси, с. Вербівка, с. Мар'янівка), Григорівська сільська рада (с. Григорівка, с. Караказелівка), Диминська сільська рада (с. Димине), Захарівська сільська рада (с. Захарівка, с. Далеке), Іванівська сільська рада (с. Іванівка, с. Квітка, сел. Костянтинівка, с. Октябрське, с. Петрівське, с. Солдатське, с. Степове), Комишуватська сільська рада (с. Комишувате, с. Водяне, с. Дическулове, с. Софіївка), Кропивницька сільська рада (с. Кропивницьке, с. Вільні Луки, с. Дмитрівка, с. Павлівка, с. Трудолюбівка), Лісківська сільська рада (с. Ліски, с. Козакова Балка), Малопомічнянська сільська рада (с. Мала Помічна, с. Висоцьке, с. Ковалівка, с. Піддубне), Малотимошівська сільська рада (с. Мала Тимошівка, с. Варварівка, сел. Новоселівка), Мар'янопільська сільська рада (с. Мар'янопіль, с. Кам'яний Міст), Новогорівська сільська рада (с. Новогорівка, с. Веселий Кут, с. Леонтовичеве, с. Нововодяне), Новомиколаївська сільська рада (с. Новомиколаївка, с. Войнів-

*Краєвид
села
Кропив-
ницького*

ка, с. Михайлівка, с. Новоподимка, с. Петрівка, с. Подимка), Помічнська сільська рада (с. Помічна, с. Новопавлівка, с. Червоний Розділ), Приютівська сільська рада (с. Приют, с. В'юнки, с. Куликова Балка), Рівнянська сільська рада (с. Рівне, с. Вільне, с. Іванівці, с. Лозуватка, с. Радісне, с. Червоний Ташлик), Семенастівська сільська рада (с. Семенасте, с. Нерубайка), Сотницько-Балківська сільська рада (с. Сотницька Балка, с. Арепівка, с. Воронівка, с. Єгорівка, с. Схід, с. Улянівка), Фурманівська сільська рада (с. Фурманівка, с. Щасливка), Шишкінська сільська рада (с. Шишкіне, с. Острівка).

СИМВОЛИ РАЙОНУ

Опис герба

На синьому полі золотий скіфський казан, обабіч якого розміщені дві золоті восьмипроменеві зірки, та золота трикутна база.

Опис прапора

Синє прямокутне полотнище (співвідношення сторін 2:3) з жовтим трикутником у нижній діагональній частині, над яким жовте кільце з жовтою крапкою в центрі, обабіч якого дві золоті восьмипроменеві зірки.

Пояснення символіки

Основною фігурою герба є скіфський казан, який символізує прадавнє минуле та природні багатства краю.

Згідно з гіпотезою відомого вченого Б. А. Рибаківа, річка Чорний Ташлик (одна із головних у Новоукраїнському районі) за часів Скіфії називалась Еksamпеєм, навколишня місцевість мала таку саму назву. Давньогрецький історик Геродот називав її також Священими Шляхами. За легендою, зафіксованою Геродотом, саме тут стояв велетенський казан царя Аріанта, відлитий у зв'язку зі своєрідним переписом населення Скіфії – всі підвладні йому скіфи мали принести по

*Герб і прапор
Новоукраїнського району*

Краєвид села Воронівки

НОВОУКРАЇНСЬКИЙ РАЙОН

наконечнику стріли, з яких був зроблений казан, що прославив велич і могутність краю та його властителя.

На казані у три ряди зображені:

- солярні (сонячні) знаки;
- скіфський орнамент, подібний до давньогрецької літери альфи (асоціація з ініціалом легендарного царя Аріанта);
- клини (підземний світ).

Для лаконізму композиції в прапорі замість казана використано тільки один з його орнаментальних елементів – сонячне коло.

Дві восьмипроменеві зірки (улюблені елементи козацької символіки) у гербі та сонячне коло в прапорі нагадують про належність території району свого часу до Запорозької Січі.

Золота трикутна база (нижня частина гербового щита) символізує:

- по-перше, знаходження на території району найвищої в Кіровоградській області точки (269 м над рівнем моря);
- по-друге, курган як характерну прикмету новоукраїнського степу;
- по-третє, розташування території району на височині, звідки беруть початок кілька річок.

Поєднання золотої (жовтої) та синьої барв символіки збігається з національними кольорами України, що опосередковано асоціюється з назвою району – Новоукраїнський.

НАСЕЛЕННЯ

Населення району становить 48,6 тис. чоловік. Серед них переважно українці, але є і росіяни, молдовани, вірмени, цигани, які не мають чітко виражених районів проживання, майже всі говорять українською мовою і всі розуміють її. Релігія – християнська, різних конфесій. Зареєстровані громади Української православної церкви Київського патріархату (7 громад), євангельських християн баптистів, адвентистів сьомого дня, «Церкви Божої в пророцтвах в Україні», Української автокефальної православної церкви та інші. Усього – 16 громад.

У районі діють різні політичні партії. Серед людей похилого віку ще відчутний вплив КПУ, СПУ, традиційно підтримкою користується Селянська партія України, Народно-демократична партія, «Жінки за майбутнє», «Партія малого та середнього бізнесу». Своїх прихильників має серед електорату району кожна з зареєстрованих партій.

Трудові ресурси району становлять 24 тис. чоловік, близько 30 % яких можна буде використати під час створення нового виробництва у сільському господарстві та промисловості, а також транспорті в результаті реалізації інвестиційних проектів. Рівень безробіття в районі – 5,1 %.

ПРИРОДНІ УМОВИ І ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Геологічна будова

У геоструктурному відношенні територія Новоукраїнського району лежить у межах Українського кристалічного щита, а саме його центральної частини – Кіровоградського тектонічного блоку, зокрема центрального підняття – Новоукраїнського блоку. Являє собою гранітні масиви центрального підняття антиклінорії, кристалічний фундамент якого це протерозойські метаморфізовані

породи (граніти, гнейси, сланці), зібрані в лінійні складки, та їх продукти вивітрювання. Відслонюються ці породи лише в річкових долинах, на схилах балок. Осадочний чохол потужністю від кількох до 150 м залягає на денудованій поверхні фундаменту. У будові осадового чохла поширені неоген-нижньоантропогенові червоно-бурі глини. Антропогенові відклади представлені на плато лесами, у річкових долинах – давнім і сучасним алювієм, що сформувались у денудаційні підвищені рівнини південних відрогів Придніпровської височини.

Рельєф

Район розташований на Придніпровській височині. Поверхня – підвищена пологохвиляста лесова рівнина, розчленована ярами, балками, каньйоноподібними і прохідними долинами. На півдні висота до 269 м над рівнем моря (найбільша в Кіровоградській області).

Клімат

Крайня північна частина району лежить у межах Дністровсько-Дніпровської лісостепової фізико-географічної провінції, решта території – у межах Дністровсько-Дніпровської північностепової фізико-географічної провінції. Середня температура січня $-6,1^{\circ}\text{C}$, липня $+20,5^{\circ}\text{C}$. Період з температурою понад $+10^{\circ}\text{C}$ становить 160 днів. Середньорічна кількість опадів 450–470 мм на рік, основна частина їх випадає у теплий період року. Висота снігового покриву 10–15 см. Зберігається в основному в посушливій, дуже теплій агрокліматичній зоні.

Поверхневі води

Річки району представлені Чорним Ташликом з притоками Плетений Ташлик, Грузька та Помічна, а також Сухий Ташлик (верхів'я).

Ґрунти

Найпоширеніші ґрунти – чорноземи звичайні середньогумусні (62 % від загальної площі району), є також чорноземи типові середньогумусні (у північній частині району), чорноземи опідзолені, темно-сірі опідзолені ґрунти.

*Ставок, споруджений у балці,
на схилах якої колись знайдено глосоські скарби,
нині приваблює лебедів*

НОВОУКРАЇНСЬКИЙ РАЙОН

*Комплексна
пам'ятка
природи
місцевого
значення
«Ташлицькі
скелі»*

*Ентомо-
логічний
заказник
місцевого
значення
«Якимів-
ський»*

Ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Войнівський»

НОВОУКРАЇНСЬКИЙ РАЙОН

Флора і фауна

Природна рослинність (лучна, лучно-степова, петрофільна, лісова) збереглася по долинах річок, на схилах балок, по узліссях. Площа лісів і чагарникових насаджень 5,1 тис. га. Основна лісоутворююча порода – дуб (до 84 % від загальної площі лісів), є також ясен, липа. Серед чагарників поширені шипшина, глід, терен, акація жовта, ліщина.

На території району зустрічаються дикий кабан, козуля, заєць-русак, лисиця, акліматизовані фазан, енотовидний собака, у байраках – борсук, а також перелітні птахи та інші тварини, характерні для даної фізико-географічної провінції.

Природно-ресурсний потенціал

Корисні копалини району – граніти (Капустинське родовище та ін.), глини.

Із загальної площі району (166 тис. 782 га) землі сільськогосподарського призначення становлять 152 тис. 885 га, у тому числі рілля 134 тис. 690 га (88 %). Багаторічні насадження займають 1813 га, з них садів – 1 473 га, сіножаті займають 814 га, пасовища – 11 883 га (переважно балки).

Район належить до лісодефіцитних: ліси та інші лісовкриті площі становлять 5 964 га (3,6 %). При цьому полезакисні лісосмуги займають 2 353 га. Протягом 2003 р. насаджено 12 га лісових насаджень, у 2004 р. – 13,4 га.

На території району 236 ставків з площею водного дзеркала 989 га, 13 водосховищ з площею водного дзеркала 571,3 га. Прогнозні й затверджені запаси підземних вод становлять 1,5 млн м³ на рік.

Екологія, охорона природи

У районі створено чотири заповідні об'єкти, що займають площу 78,9 га (ландшафтний заповідник загальнонаціонального значення «Войнівський», заповідні об'єкти місцевого значення: ентомологічний заказник «Явдокимівський», комплексна пам'ятка природи «Ташлицькі скелі», заповідне урочище «Горіхівська балка»).

На Новоукраїнщині зустрічаються рослини, занесені до Червоної Книги України. Це тюльпан бузький, рябчик малий, шафран сітчастий, півники понтичні, ковила волосиста, ковила гранітна, ковила Лессінга, астрагал шерстистоквітковий, гвоздика бузька, сон чорніючий, сон великий. А також тварини району, занесені до Червоної Книги України: шуліка рудий, канюк степовий, лунь польовий, боривітер степовий, пугач, видра річкова, борсук, тхір степовий, горностай, мишівка степова, вечірниця мала, гадюка степова, полоз жовтий та ряд комах.

З ІСТОРІЇ КРАЮ

На території сучасної Новоукраїнщини здавна кочували, зупинялися й селилися різні племена. Перші сліди людини датуються археологами добою неоліту (IV тис. до н. е.).

Досліджені кургани біля сіл Помічної, Захарівки, Глодосів, міста Новоукраїнки. У скіфські часи (VI–III ст. до н. е.), за Геродотом, між Гіпанісом (Південним Бугом) і Борисфеном (Дніпром) існувала місцина під назвою Еksamпей (у грецькому варіанті – Священні Шляхи), де скіфський цар Аріант встановив величезний казан, виготовлений із бронзових наконечників стріл, кількість яких відповідала кількості населення Скіфії. Існує наукова гіпотеза, що Гіпаніс починався Синюхою, а його ліва притока, від якої названо місце, це – річка Чорний Ташлик.

Глодоські скарби

Найвизначнішою археологічною пам'яткою, знайденою на цій території, є знаменитий Глодоський скарб – поховання багатого і знатного вождя кінця VII – початку VIII ст. н. е. з великою кількістю золотих і срібних виробів. Обрядова специфіка дає можливість припущення слов'янської приналежності похованого.

У добу козаччини терен, зайнятий тепер Новоукраїнським районом, входив до вольностей Війська Запорозького. Унаслідок невдалої для Росії війни з Туреччиною в 1710–1713 рр. ці землі підпали під владу Османської імперії, але після поразки турків у війні 1735–1739 рр. відійшли до складу Бугогардської паланки Нової Січі. До тих часів землі Новоукраїнщини були своєюрідною «нейтральною зоною» між Росією, Туреччиною та Польщею, що не сприяло їх господарському освоєнню.

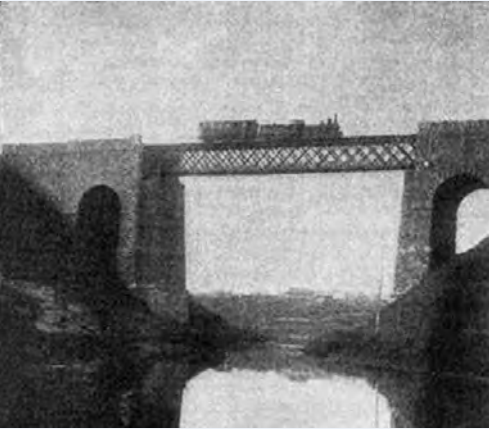
У 1753 р. ця територія була віддана Новослобідському козачому поселенню, з якого 14 травня 1754 р. був сформований Новослобідський козачий полк. Сотенною слободою полку був Сухий Ташлик (Глодоси).

У 1764 р. цей полк був переформований у Єлисаветградський пікінерський полк, яким командував Микола Одобаш (це відобразилося пізніше в назві залізничної станції).

У 1769 р. на цих землях був поселений Молдавський гусарський полк, сформований з турецьких підданих православного віросповідання, які перейшли на бік Росії під час російсько-турецької війни розпочатої в 1768 р. За «прожектором» генерал-аншефа П. І. Паніна, командуючого II Російською армією, з осені 1769 р. спеціально для розміщення штаб-квартири цього полку в 1770 р. на ліво-

НОВОУКРАЇНСЬКИЙ РАЙОН

*Міст на річці
Чорний Ташлик
(з книги «Ілюстрований
путеводитель
по Юго-Западной железной
дороге», 1899 р.)*

му березі річки Чорний Ташлик між річками Помічна і Грузька був заснований редут Павлівськ (Новоукраїнка), в якому і розмістилась перша рота і штаб молдавського гусарського полку. На другому березі Чорного Ташлика у Чорноташлицькому шанці розміщала четврта рота. Між запорожцями та прибульцями не раз виникали конфлікти, які уряд незмінно вирішував не на користь запорожців. Командував полком Василь Зверев (від цього походить назва с. Звереве).

З 1776 р. провінції Новоросійської губернії були поділені на повіти, більша частина рот Молдавського гусарського полку увійшла до Катерининського (з 1781 р. – Ольвіопольського) повіту Єлисаветградської провінції.

Після приєднання Криму до Росії почалося активне заселення теренів Новоукраїнщини.

У 1787 р., наприклад, у посаді Павлівськ у 175 дворах проживало понад 1000 чоловік. З 1775 р. одне за одним виникають нові села і слободи до тих, що вже існували: Бешбайраки (Кропивницьке), Мишарошове (Новоєгорівка), Татарове (Комишувате) та ін. Уряд роздає землі офіцерам, поміщикам, вельможам та «людям всякого звання», крім кріпаків. Життя було важким: чума в 1771 р. знищила понад чверть населення, голод і вимирання спричинила посуха 1774 р., лихо принесло нашестя сарани в 1780 р. Із створенням військових поселень на Півдні України Павлівськ у 1821 р. передано у відомство III Української уланської дивізії, тут розміщують штаб I Українського уланського полку, у зв'язку з чим у 1830 р. посад перейменовано на Новоукраїнку. У 1857 р. у посаді проживало 6 346 чоловік.

Під час реформи 1861 р. населення Новоукраїнки підтримувало виступи селян навколишніх сіл. У 1869 р. закінчено

*Місто Новоукраїнка.
Районна дитяча бібліотека.
Пам'ятка архітектури
кінця XIX – початку XX ст.*

прокладання залізниці Одеса–Кременчук, збудовано залізничну станцію Новоукраїнка, виникають майстерні для виготовлення та ремонту сільськогосподарських знарядь, млини, крупорушки, олійні, кустарні кравецькі й шефські майстерні. Щороку відбувалися три ярмарки.

На початку ХХ ст. посилюються соціальні протиріччя, які використали в роботі серед населення різні революційні групи. Революційні виступи 1905–1907 рр. охопили також робітників і селян Новоукраїщини.

Перша світова війна призвела до різкого зuboжіння більшості населення і загострення класових протиріч.

Перемога Лютневої революції в Петрограді дала поштовх революційним подіям і в Новоукраїщині.

Громадянська війна з усіма своїми жорстокостями, насильством і злигоднями не обминула й цю землю. Її жертвами стали представники різних воюючих сторін: батарея Марка Мокряка, червоного героя, підбила денікінський бронепоезд, яким командував офіцер, поміщик з Новоукраїщини, Воликовський. Червоні Воликовського розстріляли.

Запеклі бої між махновцями і денікінцями з тисячами жертв з обох сторін тривали влітку 1919 р. у чотирикутнику Новоукраїнка–Помічна–Глодоси–Піщаний Брід.

5 квітня 1921 р. утворився Новоукраїнський район.

З перемогою більшовиків у 1920–1941 рр. в районі відбулися величезні соціально-економічні перетворення, що супроводжувалися великими матеріальними, моральними й людськими жертвами (голодомор 1932–1933 рр., масові репресії 30-х років).

Важкі злигодні та страждання, людські й матеріальні втрати принесла Новоукраїщині Велика Вітчизняна війна. Уже 2 серпня 1941 р. фашисти увійшли в Новоукраїнку. Майже три роки окупації супроводжувалися грабунком господарств району стратами непокірних, відправкою молоді на роботи до Німеччини, масовими розстрілами євреїв та циган, загибеллю понад 10 000 тис. військовополонених у концтаборі Адабаш. У Новоукраїнці діяла антифашистська підпільна молодіжна група, зв'язана з підпіллям Олександрії та Помічної, під керівництвом Володимира Поповкіна. (Ще мало досліджена діяльність ОУНівського підпілля на Новоукраїщині.) Начальник друкарні Кирик, заступник начальника поліції Кривий, начальник поліції Дей сформували з місцевої молоді активну групу, яка була розгромлена фашистами. Комуністичне й ОУНівське підпілля не тільки не взаємодіяли, а й ворогували між собою.

17 березня 1944 р. у результаті наступу частин 2-го Українського фронту місто було звільнено від фашистів, які встигли зруйнувати найважливіші об'єкти Новоукраїнки. За мужність і відвагу, виявлені на фронтах Великої Вітчизняної війни, понад 3 900 воїнів-уродженців району нагороджені бойовими орденами і медалями, а десятьом з них присвоєно звання Героя Радянського Союзу. З більше ніж 11 тис. чоловік, що воювали на фронтах Великої Вітчизняної війни, 5 529 не повернулися додому. Прямі збитки, завдані місту і району, становили понад 600 млн крб. (це у довоєнних цінах). За роки окупації фашисти насильно відправили на роботи в Німеччину 705 юнаків і дівчат.

Завдяки самовідданій праці трудящих району на кінець четвертої п'ятирічки в сільському господарстві району було повністю освоєно довоєнні посівні площі, збільшилося поголів'я худоби та її продуктивність.

У післявоєнні роки інтенсивно розвивалась промисловість: у 1958–1962 рр.

НОВОУКРАЇНСЬКИЙ РАЙОН

збудовано Новоукраїнський цукровий завод, у 1970 р. розширено й реконструйовано цегельний завод, нарощено потужності маслосирзаводу, щебеневого заводу, харчокомбінату, промислового й побутового комбінатів, збудовано меблеву фабрику «Зірка», автопідприємства та інші підприємства.

Разом з усією Українською державою Новоукраїнський район успішно долає труднощі переходу до ринкової економіки, йде складною дорогою державотворення, розвиваючи самоуправління, демократію, толерантність.

ЕКОНОМІКА

Промисловість

У районі виробляється десята частина продукції області.

Промисловість району становлять сім підприємств, які виробляють продукції на суму близько 90 млн грн у рік.

На базі продукції сільського господарства розвинена переробна промисловість. Дочірнє підприємство ДАК «Хліб України» «Новоукраїнський комбінат хлібопродуктів» з потужним круп'яним заводом виробляє продукції на суму 38,6 млн грн у рік. Очолює підприємство заслужений працівник промисловості України Володимир Тадеушевич Гулавський. Цього почесного звання він удостоєний у 2002 році за вагомий особистий внесок у розвиток харчової й переробної промисловості.

Переробку цукрових буряків здійснює Новоукраїнський цукровий завод.

Сім років тому створено товариство «Степ-Агро». За цей час воно розвинулося в міцне сільськогосподарське виробниче підприємство, що в прямому й

*Вид
Ново-
українки*

переносному значенні годує хлібом жителів цього та сусідніх районів. Очолує його колектив В. Арсірій.

На основі багатой мінерально-сировинної бази району розвинулась промисловість будівельних матеріалів. Працюють п'ять кар'єрів, які займаються розробкою гранітних родовищ та виробництвом щебеню, гранітних блоків. У районі знаходиться всесвітньо відоме родовище унікального червоного капустянського граніту, який, зокрема, використовувався під час спорудження в Москві пам'ятника Невідомому Солдату, пам'ятника Перемоги на Поклонній горі, Московського метрополітену та набережної р. Неви в Санкт-Петербурзі. У родовищі щорічно видобувається більше 7 тис. м² блоків червоного граніту.

Агропромисловий комплекс

У процесі реформування агропромислового комплексу в районі утворилося 43 агроформування, у тому числі СВК – 3, ВАТ – 4, ЗАТ – 2, ТОВ – 22, ПП – 10, ДП – 1. Створено та працює 196 фермерських господарств.

Орні землі в районі становлять 136 тис. га.

Валова продукція сільського господарства за всіма категоріями реформованих та фермерських господарств за рік становить 200 млн грн. У структурі виробництва рослинництво займає 62 %, тваринництво – 38 %.

У сприятливий 2003 р. тільки зернових культур у районі було вирощено 214 тис. т.

Звання заслуженого працівника сільського господарства України за роки незалежності удостоєні А. М. Литвин, М. О. Осінній, В. А. Лісничий, А. М. Єфіменко, М. М. Краснов, В. І. Лелека, М. Г. Макодзьоба, А. Є. Яковець.

Транспорт

Через район проходить залізниця Київ–Одеса (станція Адабаш), у Добровеличківському районі на межі з Новоукраїнським розташована вузлова станція Помічна.

Найбільшим транспортним вузлом району є Новоукраїнка, до якої сходяться 7 доріг з твердим покриттям та залізниця Харків–Одеса. Через район проходить бетонна автотраса Кишинів–Кіровоград. Майже всі населені пункти району зв'язані з районним центром дорогами з твердим покриттям або покращеними дорогами. Працівники Новоукраїнського райавтодора здійснюють догляд за 1246 км доріг, з них 486 км – з твердим покриттям. Основний автоперевізник у районі – ВАТ АТП-13546, яке займається перевезенням пасажирів у місті й на приміських маршрутах, охоплюючи 9-ма кільцевими маршрутами території всіх сільрад.

Зв'язок

Районний вузол поштового зв'язку організувався як окрема структура з 1.01.1995 р. До нього входять такі структурні підрозділи: міське відділення, 21 сільське відділення і вісім сільських пунктів поштового зв'язку. Поштовим зв'язком охоплені всі населені пункти району; населенню, організаціям та підприємствам надається понад 60 видів послуг.

У районі працює традиційна телефонна мережа, планується установка цифрової АТС на 4,5 тис. номерів. Територія району покрита мобільним зв'язком. На черзі запровадження районного FM-радіомовлення.

Будівництво

У районі завершено будівництво школи на 120 місць у с. Ганнівці. За рахунок коштів населення щорічно вводиться в експлуатацію житло (будинки садибно-

НОВОУКРАЇНСЬКИЙ РАЙОН

го типу загальною площею 3,2 тис. м²). На черзі будівництво газопроводу-відводу вартістю понад 18 млн грн, що вирішить питання газифікації району.

Житлово-комунальне господарство

Житлово-комунальне обслуговування населення здійснюють два підприємства у м. Новоукраїнці й п'ять – у селах. Взятий напрямок на подальше розширення мережі сільських житлово-комунальних підприємств для збільшення обсягу послуг сільському населенню. Обсяг платних послуг по району становить майже 1,4 млн грн за рік.

Торівля

Торговельна мережа складається із 154 магазинів та кіосків у Новоукраїнці та 105 у сільській місцевості, 30 закладів громадського харчування, трьох заготівельних пунктів, які забезпечують роздрібний товарообіг в обсязі понад 18 млн грн на рік, причому за останні три роки щорічний темп росту становить близько 30 %. Товарообіг на одну особу за рік – 377,1 грн.

Банківська сфера

У районі працюють структури банків «Аваль», «ПриватБанк», Ощадного банку України.

ГУМАНІТАРНА І СОЦІАЛЬНА СФЕРИ

Освіта і наука

Освітню діяльність забезпечують 31 загальноосвітня школа, допоміжна школа-інтернат для дітей з затримкою психічного розвитку, центр дитячої та

*Місто Новоукраїнка.
Вулиця
Леніна*

юнацької творчості, професійно-технічне училище № 40 в м. Новоукраїнці. У районі навчається 6 184 учні, а у 25 дитячих садках виховується 997 дітей. Працюють 759 педагогічних працівників, 89,8 % з них мають вищу освіту. Три вчителі удостоєні звання «Заслужений учитель України», 40 чоловік – «учитель-методист», 87 чоловік – «старший учитель», 6 чоловік – «вихователь-методист». У Новоукраїнці є своя гімназія.

У 1997 р. звання зразкового хореографічного колективу присвоєно ансамблю «Веснянка» Новоукраїнського центру дитячо-юнацької творчості (керівники – подружжя Залужних).

Охорона здоров'я

Лікувально-профілактичну допомогу населенню Новоукраїнського району надають Новоукраїнська центральна районна лікарня, Рівнянська районна лікарня № 1, Комишуватська і Глодоська дільничні лікарні, Помічнянська та Іванівська лікарські амбулаторії, 45 фельдшерсько-акушерських пунктів. З 2001 р. проводиться реорганізація первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини. Як заклади сімейної медицини працюють Помічнянська лікарська амбулаторія, Глодоська дільнична лікарня та приписна дільниця в поліклініці центральної районної лікарні. У районі працюють 79 лікарів та 312 працівників середнього медперсоналу.

Звання заслуженого лікаря України мають О. А. Губенко та О. І. Поповкін.

Культура та мистецтво

Жителів району обслуговують чотири міських та 16 сільських Будинків культури, 22 сільських клуби. Діяльність клубів забезпечують 83 працівники культури, 53 з них – у сільській місцевості.

У клубних закладах діє 221 клубне формування, у яких беруть участь 2 913 учасників.

У районі працює 166 творчих колективів, з яких 18 мають звання народних.

Народні самодіяльні колективи постійно беруть участь у міжнародних, всеукраїнських та обласних оглядах-конкурсах, фестивалях.

Народний аматорський колектив «Заспів» Центрального Палацу культури «Ювілейний» (керівник – О. Міркунов) – учасник та дипломант обласного фестивалю-конкурсу вокально-хорового мистецтва «Калиновий спів» у 2002 р.

Хоровий колектив «Хлібодари» Новоукраїнського міського Будинку культури № 1 (керівник – заслужений працівник культури України О. Соколенко) також брав участь та став дипломантом фестивалю-конкурсу вокально-хорового мистецтва «Калиновий спів». Народний аматорський квартет «Сузір'я» цього ж Будинку культури – постійний учасник обласних та районних мистецьких заходів.

Народний аматорський ансамбль танцю «Степівчанка» Центрального Палацу культури «Ювілейний» (керівник – О. Сокальський) – учасник відбіркового туру Всеукраїнського фестивалю народної хореографії імені П. Вірського та учасник відкриття обласної регіональної виставки в м. Кіровограді.

Народні аматорські театральні колективи Центрального Палацу культури «Ювілейний» (керівник – А. Телков), Рівнянського (О. Ніколаєнко), Шишкінського сільських Будинків культури (О. Партем) – постійні учасники обласних оглядів-конкурсів «Театральна весна» та свята «Вересневі самоцвіти».

Серед колективів музичного жанру в районі звання народного отримали оркестр народних інструментів Центрального Палацу культури «Ювілейний»

(О. Зазимко), ансамбль народної музики (О. Павелков), духовий оркестр «Сурмач» (П. Гриценко), які беруть участь у проведенні Всеукраїнського дня музики, мистецьких заходів міста, району, області, благодійних акцій.

Народний аматорський гурт «Сяйво» Центрального Палацу культури «Ювілейний» (керівник – А. Бондар) – постійний учасник міжнародних, всеукраїнських, обласних оглядів-конкурсів, фестивалів. Солістка гурту Юлія Олійник протягом року брала участь у Всеукраїнському фестивалі «Веселі канікули осені» (I премія), телевізійному фестивалі «Зірки, на сцену!» («Гран-прі»), Всеукраїнському фестивалі «Кришталевий жайвір» (I премія, м. Тернопіль), Всеукраїнському фестивалі «Перлини України – 2002» (м. Київ), Всеукраїнському фестивалі «Азовські вітрила» (I премія, м. Бердянськ), фестивалі «Кримські зорі» (1-е місце, Крим). 1 жовтня 2002 р. Юлія Олійник взяла участь у святковому концерті в Національній музичній академії ім. П. І. Чайковського.

На Новоукраїнщині функціонують 34 бібліотеки, у тому числі дві міські, районна бібліотека для дітей та центральна районна бібліотека, 30 бібліотек у сільській місцевості.

При центральній районній бібліотеці діють публічний центр регіональної інформації та інформаційно-ресурсний

Народний самодіяльний хорівий колектив «Заспів»

центр, створений у рамках проекту «Мережа громадської освіти» за підтримки Національного Фонду Демократії (США).

Бібліотеки району обслуговують 21 910 читачів. Книжковий фонд бібліотек становить 304 584 екземпляри.

У двох дитячих музичних школах (Новоукраїнській та Рівненській) навчається 241 учень у класах гри на фортепіано, баяні, акордеоні, духових інструментах, гітарі, скрипці.

Протягом 2003 р., співпрацюючи з ВО «Кіровоградкіновідеопрокат», здійснено 23 кінопокази та 44 сеанси в дев'яти закладах культури району. Сеанси відвідали 3740 чоловік. У Центральному Палаці культури «Ювілейний» збереглась стаціонарна кіноустановка.

У Новоукраїнському районі діє 5 музеїв. Це музей історії в м. Новоукраїнка, музей М. Л. Кропивницького в с. Кропивницькому, літературний музей в с. Рівному, музеї Трудової Слави в с. Комишуватому та в КСП «Нива», а також 4 історико-краєзнавчі музейні кімнати в Іванівській, Глодоській, Рівнянській № 2 та Новоукраїнській № 3 загальноосвітніх школах.

У районі є кілька пам'яток архітектури й містобудування. Серед них – муровані церкви Олександра Невського в м. Новоукраїнці та Покровська в с. Гладосах.

На території Новоукраїнського району зареєстровано 87 нерухомих пам'яток історії й монументального мистецтва та 48 пам'яток археології (курганів).

Видавнича діяльність та ЗМІ

У районі з довоєнних часів видається газета «Новоукраїнські новини» (колишня «Колгоспник», «Радянське село»). Періодичність – двічі на тиждень. Газета – друкований орган Новоукраїнської районної ради та райдержадміністрації. Працює редакція районного радіомовлення.

Фізична культура і спорт

До послуг населення району 5 стадіонів, 36 спортивних залів, дитяча юнацька спортивна школа, спортивний комплекс Новоукраїнського комбінату хлібопродуктів.

Спортсмени Новоукраїнщини в останні роки все вагомніше заявляють про себе в області, в Україні та за її межами. Поряд з молоддю успішно представляють район ветерани спорту. Прикладом їх вагомих здобутків може служити вихід команди ветеранів «Геркулес» комбінату хлібопродуктів до півфіналу Кубка України з футболу. Золотими літерами вписано в історію українського спорту ім'я Вілія Ютиша, який у 1997 р. у російському м. Липецьку став чемпіоном світу з гирьового спорту. До здобутків молодих спортсменів можна віднести 3-тє місце футбольної команди району в чемпіонаті області у 2001 р. та завоювання ними Кубка Анатолія Кравченка у 2000 р. Цей кубок у 2001 р. розігрувався серед ветеранів і його володарями стала команда «Геркулес». У 2000 р. вихованець клубу «Відвага» Новоукраїнського ЦДЮТ П. Рибка (керівник – В. Лихоліт) здобув звання чемпіона України зі східних єдиноборств.

До активу можна віднести впевнену перемогу збірної району з шашок на обласних змаганнях та 2-ге місце команди з шахів.

На сьогоднішній день п'ять спортсменів району навчаються у вузах України на факультетах фізкультури та спорту, що свідчить про неабиякий кадровий потенціал району та можливість подальшого розвитку галузі.

Туризм, санаторно-курортна справа

У районі діє санаторно-курортний заклад «Гусарське урочище». Це перший на Кіровоградщині подібний заклад загальноукраїнського значення. Воду Гусарського урочища включено до Кадастру мінеральних вод України. За висновками Одеського науково-дослідного інституту курортології, ця вода має активні діючі промивні властивості та сприяє очищенню печінки, нирок та інших органів людини від шкідливих речовин.

Соціальний захист населення

В органах праці та соціального захисту населення на обліку перебуває 1 551 сім'я (9,6 % від загальної кількості сімей у регіоні), що одержує різні види державної допомоги.

В органах Пенсійного фонду на обліку перебувають 15,2 тисяч пенсіонерів, які одержують пенсії на підставі 24 законодавчих актів України.

У районі субсидіями користується майже 3,9 тис. сімей. Їх витрати, за рахунок субвенції державного бюджету місцевим бюджетам за призначеними субсидіями у 2003 р., зменшено майже на 759,9 тис. грн, які профінансовано в повному обсязі.

Субсидії на придбання скрапленого газу та твердого палива в районі надані більше ніж 3 тис. сімей на суму 703,5 тис. грн, які профінансовано з державного бюджету в повному обсязі. Кошти отримали всі сім'ї, яким була призначена субсидія.

На обліку в управлінні праці та соціального захисту населення перебуває 7 941 пільговик, із них: 4 324 ветерани війни, 3 330 ветеранів праці, 253 громадяни, які постраждали

*Місто Новоукраїнка.
Будинок позавідомчої
охорони.
Пам'ятка архітектури
кінця XIX – початку XX ст.*

*Види
Ново-
українки*

внаслідок Чорнобильської катастрофи та 34 ветерани військової служби та органів внутрішніх справ.

За 2003 р. надано пільг на загальну суму 1 023,0 тис. грн, на відшкодування яких спрямовано 1 001,5 тис. грн.

До складу територіального центру управління праці та соціального захисту населення Новоукраїнської райдержадміністрації входять: відділення соціальної допомоги вдома, відділення медико-соціальної реабілітації, відділення соціально-побутової реабілітації. Протягом 2003 року надано різних видів соціальних послуг 798 особам.

У селі Веселий Кут функціонує психоневрологічний інтернат на 100 ліжко-місць, у якому на повному державному забезпеченні перебуває 80 підопічних.

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Зовнішньоекономічну діяльність здійснюють два підприємства: ДП ДАК «Хліб України» і ЗАТ «Капустинський граніт», якими у 2003 році реалізовано продукції на суму 343,4 тис. у. о.

ПЕРСОНАЛІІ

АЛЕКСЄЄВ Георгій Олександрович
(1917, с. Костянтинівка – 28.02.1943, м. Армавір,
тепер Російська Федерація)

Учасник Великої Вітчизняної війни, капітан, Герой Радянського Союзу (1942). Працював у місцевому радгоспі. Потім переїхав до м. Макіївки Донецької області, де трудився на металургійному заводі. Навчався в аероклубі, пізніше закінчив авіаційне училище. На фронті – з перших днів війни. Командував ланкою 50-ї авіадивізії. Воював на Північному Кавказі та Кубані. Виявляв особливу винахідливість, виконуючи накази командування при вильотах на бомбардування зосереджень фашистів у районах Армавіра, Тихорецької, міст Донбасу. Тільки в одному бою його ланка в Армавірі знищила майже 70 літаків, три зенітні батареї, багато іншої бойової техніки і живої сили противника. Загинув у бою.

АНДРІЯШ Віктор Степанович
(1.02.1930, м. Новоукраїнка – 29.10.1995)

Герой Соціалістичної Праці (1973), заслужений працівник сільського господарства України (1970). У 1972 р. закінчив Кіровоградський технікум механізації сільського господарства. З 1944 р. – тракторист Новоукраїнської МТС. У 1950–1953 рр. – служив у лавах Радянської Армії, потім був бригадиром тракторної бригади Малопоміччанської МТС. У 1958 р. очолив колектив тракторної бригади колгоспу «Росія», якою керує до цього часу. Послідовник О. В. Гіталова. Немало зробив у справі вдосконалення організації праці механізаторів, підвищення ефективності використання машинно-тракторного парку. Нагороджений двома орденами Леніна, орденом «Знак Пошани», медалями.

БАЙБАРЕНКО Григорій Миколайович
(3.05.1919, с. Ганнівка)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1943). Закінчив Ворошиловградське військово-авіаційне училище, Вищу офіцерську авіаконструкторську школу. У лавах Червоної Армії з 1939 р. Воював у складі інженерних військ. Старший сержант, командир відділення. Під бомбуванням і артобстрілом противника за короткий час навів переправу через Дніпро, чим забезпечив просування наших підрозділів. Після війни працював у Ворошиловграді (нині Луганську). Нині мешкає в Черкасах.

БАЛАН Анастасія Іванівна
(2.05.1927, с. Новогорівка)

Герой Соціалістичної Праці (1948). У перші післявоєнні роки працювала ланковою в колгоспі «Червоний прапор» (згодом «Україна»). За вирощення рекордних на той час урожаїв удостоїлась звання Героя Соціалістичної Праці.

ВОЛКОВ Юрій Іванович
(5.03.1938, с. Мар'янопіль)

Доктор фізико-математичних наук (1991), професор (1992). Закінчив Новоукраїнську середню школу № 6 і продовжив навчання на фізико-математичному факультеті Кіровоградського державного педагогічного інституту, який у 1959 р. закінчив з відзнакою. Працював два роки учителем у школі (спочатку в Ульяновці, а потім у с. Скопіївці Добровеличківського району). Навчався в аспірантурі Київського державного університету. Після аспірантури отримав направлення на роботу до Вінницького національного технічного університету, де пройшов шлях від асистента до професора, 15 років завідував кафедрою вищої математики. З березня 1993 р. працює в Кіровоградському державному педагогічному університеті ім. В. Винниченка. З січня 2000 р. завідує кафедрою математики. Має 75 публікацій, з них дві монографії та два навчальних посібника. Наукові зацікавлення: наближення функцій комплексної змінної, лінійні додатні оператори, ймовірнісні розподіли, дискретна математика, методика навчання математики. Серед учнів є кандидати наук, доктори наук і член-кореспондент Національної академії наук України. З березня 1993 р. керує міським науковим семінаром «Математика, її застосування та викладання», де відбулося більше 130 засідань, на яких виступали з доповідями математики з різних регіонів України. Редактор «Наукових записок Кіровоградського педуніверситету, серія: фізико-математичні науки». Відмінник освіти України.

ГАЙДА Лариса Анатоліївна
(7.03.1956, с. Глодоси)

Педагог, краєзнавець. Закінчивши в 1970 р. Вербівську восьмирічну школу, розпочала навчання в Одеському медичному училищі № 3 на відділенні фармації. Працювала за отриманою спеціальністю в ряді медичних закладів міст Одеси та Кіровограда. З 1985 р. навчалась на історичному факультеті Кіровоградського педагогічного інституту імені О. Пушкіна. За фахом – учитель історії та суспільствознавства. Розпочала педагогічну діяльність у Созонівській середній школі Кіровоградського району. У подальші роки працювала в обласному центрі дитячо-юнацького туризму та краєзнавства керівником гуртків, методистом. Організувала в центрі відділ краєзнавства, який очолювала протягом десяти років. Відділом організовано і проведено обласні масові заходи з учнівською молоддю: зльоти юних краєзнавців, учнівські історико-краєзнавчі конференції, зльоти юних геологів, любителів природи, олімпіади, експедиції з учнями з дослідження історії краю. Член творчої групи при Міністерстві освіти і науки з формування проектів нормативно-правової бази дитячого краєзнавства. Неодноразово працювала у складі Головної суддівської колегії Всеукраїнських зльотів юних краєзнавців, є автором методичних розробок та програмного забезпечення із вказаної теми. З 2001 р. працює в Кіровоградському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти імені В. Сухомлинського, очолює навчально-методичний кабінет українознавства та краєзнавства. Проводить широку краєзнавчо-просвітницьку роботу, у тому числі організувала і провела чотири обласні науково-практичні історико-краєзнавчі конференції. Очолює методичне об'єднання керівників громадських музеїв. Займається викладацькою, громадською діяльністю: голова обласного історико-культурологічного товариства «Ойкумена», заступник голови обласної організації Всеукраїнської спілки краєзнавців, член ради обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, секретар комісії з присудження обласної краєзнавчої премії ім. В. Ястребова. Має ряд публікацій

на краєзнавчу тематику в наукових, профільних та популярних виданнях України. Автор книги «Вчителі краєзнавці – засновники музеїв Кіровоградщини» (2004). Нагороджена Грамотами Міністерства освіти і науки, Всеукраїнської спілки краєзнавців, Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, знаком «Відмінник освіти України».

ПІТАЛОВ Олександр Васильович
(27.05.1915, с. Комишувате – 17.03.1994)

Знатний механізатор країни, державний діяч, двічі Герой Соціалістичної Праці (1948, 1958). Народився в сім'ї селянина-бідняка. У 1934 р. закінчив курси механізаторів і був призначений бригадиром тракторної бригади Малопоміччанської МТС. Брав участь у Великій Вітчизняній війні. Демобілізувавшись, повернувся в МТС. З 1958 р. працює бригадиром тракторної бригади колгоспу імені ХХ з'їзду КПРС. У 1956 р. виступив ініціатором комплексної механізації вирощування просапних культур. Тракторна бригада О. Піталова стала всесоюзною школою передового досвіду вдосконалення організації й технології виробництва, опорним пунктом низки науково-дослідних інститутів. Обирався делегатом багатьох з'їздів КПРС та Компартії України, членом ЦК Компартії України, депутатом Верховної Ради СРСР кількох скликань, членом Президії Верховної Ради СРСР дев'ятого–одинадцятого скликань, членом радянського Комітету захисту миру. Автор ряду книг і публіцистичних статей. За статтю «Дума про хліб» (1973) удостоївся республіканської премії імені Ярослава Галана. Лауреат Державної премії СРСР (1975). У 1961 р. у рідному селі відкрито бронзовий бюст двічі Герою Соціалістичної Праці. Нагороджений чотирма орденами Леніна, орденами Жовтневої Революції, Вітчизняної війни II ступеня, Дружби народів, Трудового Червоного Прапора, багатьма медалями.

ГОЛЬШТЕЙН Матвій Абрамович
(30.12.1918, м. Новоукраїнка – 03.1993)

Письменник, член Спілки письменників України з 1947 р. Навчався в технікумі, на комсомольських курсах при Всесоюзному комуністичному інституті журналістики. Працював у редакціях райгазет. У 1935–1950 рр. – у лавах Червоної (Радянської) Армії. Був солдатом, політруком, редактором дивізійної газети. Після демобілізації працював у Харкові та Кіровограді. Пише єврейською мовою, друкується в журналі «Советише Геймланд» («Советская Родина»). Окремими книгами вийшли його поезії «Іскри» (1938), «З гвинтівкою у руках» (1946) та інші твори.

ДАЛЕКИЙ (Алексєєв) Микола Олександрович
(22.11.1909, с. Димине Рівнянського, нині Новоукраїнського району – 2.10.1976)

Український письменник, член Спілки письменників України з 1950 р. Працював рибалкою в Одесі, робітником на шахтах Донбасу. У 1935 р. закінчив Московський інститут кінематографії, працював на Київській кіностудії. Брав участь у Великій Вітчизняній війні, мав бойові нагороди. У 1947 р. вийшли його збірки оповідань «Зустріч» і нарисів «В гостях у мільйонера». Широку популярність мають його пригодницькі повісті «Не відкриваючи обличчя» (1950), «Практика Сергія Рубцова» (1957), «Ромашка» (1959), «Танки на мосту!» (1971), «Полювання на тигра» (1974); роман «По живу і мертву воду» (1968). За його сценарієм знято художній фільм «Щедре літо» (1950).

ДЕМЕНТЬЄВ Володимир Андрійович (27.12.1926, м. Новоукраїнка)

Художник кіно, лауреат премії Ленінського комсомолу Білорусії. У 1956 р. закінчив Дніпропетровське художнє училище, а в 1962 р. – Всесоюзний державний інститут кінематографії. З 1962 р. працює художником-постановником на кіностудії «Белорусьфільм». Брав участь у створенні кінострічок «Вулиця молодшого сина» (1962), «Третя ракета» (1963), «Через кладовище» (1964), «Іван Макарович» (1967), «Я, Франциск Скорина» (1968) та багатьох інших.

ДМИТРЕНКО Юрій Михайлович (псевдонім Максим Думич, 4.05.1951, с. Глодоси)

Прозаїк, публіцист, журналіст. Закінчив Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування (1973). Працював у газетах Кіровоградщини, Полтавщини, головним редактором інформаційно-видавничого агентства «Астра» у Полтаві. Друкується з 1976 р. Автор книжок «Червоний грозівий» (1988 р., у співавторстві), «Слідчий експеримент» (1989), «Гонорар за злочин» (1990), «Я, батько Махно...» (1991), «Я, комбриг, батько Махно...», збірки іронічних казок для дітей «Лісорубія» (1990), численних повістей та гуморесок, опублікованих у періодиці. З 1980 р. активно працює в детективно-пригодницькому жанрі; неодноразовий лауреат республіканських конкурсів на кращий твір про роботу міліції. Автор ряду пригодницьких творів для дітей: «Версія для комісара міліції», «Обшук без дозволу», «Тіньовий слідчий», «Абсолютно секретний агент», «Тайник у підземеллі». А також цілої серії гостросюжетних повістей про слідчого Максима Карого, що вийшли у видавництвах Києва, Харкова, Полтави: «Скарби мовчать», «Розшук», «Смерть аноніма», «Замах на слідчого», «Гонорар за злочин», «Рекет», «Рекет-2, або Слідами «Чорної відьми» та інші.

ДОБРОВОЛЬСЬКИЙ Спиридон Петрович (26.12.1894, с. Єлизаветівка – 30.11.1977)

Український письменник, член Спілки письменників України з 1960 року. Учасник Першої світової, громадянської та Великої Вітчизняної воєн. У пресі почав публікуватися з 1924 р. Окремими виданнями вийшли повість «Залізний кінь» (1929); збірки оповідань «Прикре непорозуміння» та «Харбі-Назир» (1931); роман «Тече річка невеличка» (1961); історичні романи «Очаківський розмир» (1956), «Карасунський Кут» (1968); спогади «Про моє дитинство і братову юність» (1971) та інші книги. Відзначений орденами Трудового Червоного Прапора, Червоної Зірки, Вітчизняної війни II ступеня, медалями.

СМЕЛЬЯНОВА Ніна Петрівна (16.11.1912, м. Новоукраїнка)

Відома піаністка і педагог, народна артистка РРФСР з 1966 р. Навчалася в музичному технікумі в Ростові-на-Дону. У 1935 р. закінчила Московську консерваторію по класу фортепіано, а ще через три роки – аспірантуру. Загальне визнання прийшло після успішного виступу в 1937 р. на Міжнародному конкурсі піаністів імені Шопена, що проходив у Варшаві. З 1938 р. – викладач, з 1960 р. – професор, з 1965 р. – завідувача кафедрою Московської консерваторії. Побувала на гастролях у Болгарії, Корей, Угорщині, Югославії, Великобританії.

ЖУРАВЛЬОВА Марія Антонівна
(1923, с. Новоолександрівка)

Лауреат Державної премії СРСР 1983 р. Трудову діяльність почала в 1938 р. робітницею на Новоукраїнському кам'яно-щелебеновому заводі. Після війни проживала в Смоленській області. У 1947–1968 рр. працювала ланковою колгоспу імені Суворова (тепер імені Ленінського комсомолу). Потім була кормачем на фермі колгоспу «Дружба». З 1978 р. – оператор з відгодівлі великої рогатої худоби Новоукраїнського міжгосподарського підприємства. За рекордні виробничі показники нагороджена орденами Леніна, Жовтневої Революції, медалями. Бере активну участь у громадській роботі.

ІЩЕНКО Іван Митрофанович
(20.05.1912, с. Новоподимка – 17.01.1979, м. Уфа)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1944). Працював вантажником на станції Каспій, звідки в 1941 р. призваний в армію. Як командир відділення автоматників сержант прославився під час визволення Білорусії. Зі своїми солдатами він замкнув кільце оточення значного угруповання противника, перерізав дорогу Вітебськ–Бешенковичі, де було знищено близько 400 ворожих автомашин. Після війни жив в Уфі.

КАРЄВ Григорій Андрійович
(14.02.1914, с. Бежбайраки, нині с. Кропивницьке)

Російський письменник, член Спілки письменників України з 1964 р. Закінчив Військово-політичну академію імені В. І. Леніна (1954). Трудову біографію почав робітником на новобудовах першої п'ятирічки. Був на вчительській, газетній і радянській роботі в Центральному Чорнозем'ї. З 1936 р. до 1961 р. служив на флоті, брав участь у Великій Вітчизняній війні, обороняв Одесу, Сталінград, був військовим кореспондентом. Автор збірок віршів «Вымпел» (1945), «Соленый ветер» (1981); книжок нарисів «В гостях у финнов», «Алексей Лобченко – герой» (1959), «Одесса – город-герой» (1979); збірок оповідань «На океанской волне» (1962), «Тайфун» (1963), «Одетые в бушлаты» (1964), «Мандат капитан-лейтенанта Юникова» (1978), «Шли мальчишки в огонь» (1982); повістей «В морской пучине» (1961), «Экипаж «Бедового» (1962), «Синее безмолвие» (1963), «Твой сын, Одесса!» (1969); романів «Пылающий берег» (1966), «Хлеб мой, моя вода» (1974), «Зеленые орехи» (1985). Нагороджений орденами Червоного Прапора, Вітчизняної війни I ступеня, Червоної Зірки (двома), медалями, Почесною грамотою та Грамотою Президії Верховної Ради УРСР.

КОЗАЧИНСЬКИЙ Феодосій Сафонович
(1864, с. Глодоси – 1922, м. Єлисаветград)

Художник, представник реалістичного живопису, фундатор образотворчого мистецтва в Єлисаветграді. Народився в багатодітній сім'ї дядька. Оскільки він не отримав середньої освіти, це в кінцевому підсумку й перешкодило йому закінчити Академію мистецтв. Він вступив до неї вільним слухачем і навчався в І. Рєпіна. Після смерті батька сім'я залишилась без будь-яких засобів існування. Не маючи можливості платити за навчання в Академії, змушений був просити видати йому «свідоцтво

про бідність», на підставі якого вручався безкоштовний білет на відвідування класів, що допомогло йому 5 років відвідувати Академію. З 1887 року змушений був перервати навчання. У ті тяжкі роки він звернувся до найпопулярнішого часопису «Нива». Майже 20 років співробітничав у цьому виданні як художник-ілюстратор. У 1904 р. повертається додому, працює учителем малювання та креслення Єлисаветградського земського реального училища, а з 1906 р. очолює вечірні рисувальні класи, випускниками яких стала ціла плеяда відомих художників, що прославили Кіровоградщину далеко за межами України та є гордістю нашого краю: Олександр Осмьоркін, Петро Покаржевський, Амшей Нюренберг, Олександр Фойницький. У 1913 р. був членом комітету із влаштування першої Єлисаветградської художньої виставки. У Державному архіві Кіровоградської області зберігається документ, який свідчить, що Ф. Козачинський був одним з фундаторів картинної галереї у Єлисаветграді, її першим завідуючим-керівником художньої частини музею з відділу образотворчого мистецтва. З сумним повідомленням вишла елисаветградська газета «Червоний шлях» 12 липня 1922 р.: «На Петропавлівському кладовищі поховано художника академіка Феодосія Сафоновича Козачинського». Існують здогадки, що помер він від голоду. Відомо сім живописних творів художника. Усі вони зберігаються в Кіровоградському обласному художньому музеї. Серед цих творів є пейзажі, сповнені життєрадісним настроєм, тонким сприйняттям природи, жанрова сцена «Бабуся з онукою», проте особливо сильне враження справляють портрети «Голівка горбатой дівчинки» та «Гімназистка».

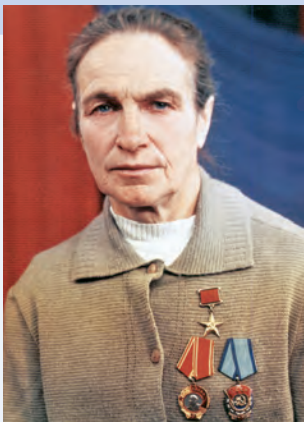
КОЛІСНИЧЕНКО Василь Єфремович (4.04.1915, с. Кропивницьке – 1.07.1942)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1943, посмертно). Жив у Кіровограді. Тут у 1936 р. закінчив будівельний технікум. Працював на новобудовах Сталінграда. Там закінчив авіашколу молодшим лейтенантом. Здійснив 93 бойових вильоти. В останньому бою під Воронежем таранив фашистський літак і сам отримав смертельні рани.

КРАВЧЕНКО Лідія Микитівна (22.02.1928, с. Татарове, нині с. Комишувате – 21.12.2003)

Герой Соціалістичної Праці (1966). Після отримання неповної середньої освіти працює на молочнотоварній фермі, потім дояркою колгоспу імені XX з'їзду КПРС (с. Комишувате). Завдяки самовідданій праці досягла високого рівня надоїв молока на корову. Нагороджена орденами Леніна, Трудового Червоного Прапора.

КРОПИВНИЦЬКИЙ Марко Лукич
(10(22).05.1840, с. Бежбайраки,
нині с. Кропивницьке – 8(21).04.1910, м. Харків)

Драматург, театральний діяч, композитор. Закінчив Бобринецьке повітове училище (1856), у 1862–1863 рр. був вільно слухачем юридичного факультету Київського університету. Працював канцеляристом у різних установах Бобринця, Єлисаветграда, брав участь в аматорських виставах. У 1863 р. написав драму «Микита Старостенко или не почувствуешь, как горе придет», у 1873 р. – перероблена у «Дай серцю волю, заведе в неволю». У 1871 р. дебютував на професійній сцені в ролі Стецька «Сватання на Гончарівці» Квітки-Основ'яненка в театрі І. та Д. Моркових і М. Чернишова Одесі. У 1873–1874 рр. грав у трупі А. Колюпанова-Олександрова у Харкові. У 1874 р. створив власну трупу, гастролював з нею в Петербурзі. У 1875 р. працював актором і режисером у театрі «Руська бесіда» у Галичині. У 1876 р. повертається до Центральної України і до 1881 р. працює в різних трупах. У 1881 р. створює трупу, що започаткувала народження українського професійного театру виставою «Наталка Полтавка» за І. Котляревським (1882, м. Єлисаветград) за участю М. Заньковецької, М. Садовського та ін. Пізніше створює ще дві трупи. У репертуарі переважали твори українських драматургів: І. Котляревського, І. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка, М. Старицького та ін. Сам писав п'єси «Поки сонце зійде – роса очі виїсть», «Глитай або ж Павук», «По ревізії», «Дві сім'ї», «Олеся» та ін. Інсценував твори Т. Шевченка, І. Гоголя, І. Котляревського. Марко Кропивницький був яскравою особистістю – чудовим актором, режисером, реформатором театру. Продовжував реалістичні традиції М. Щепкіна. Створив власну школу режисури та сценічного мистецтва. Був талановитим музикантом, співаком, композитором. Розвивав традиції українського театру як музично-драматичного.

КУВІКА Іван Іванович
(21.05.1919, с. Рівне – 2.05.1982, м. Ленінград)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1944). Після восьмого класу вступив до Оріхівського сільськогосподарського технікуму Запорізької області. Працював агрономом Рівнянської МТС та агрономом з вирощування винограду в Кримській області, звідки в листопаді 1939 р. Сакським райвійськкоматом призваний до лав Червоної Армії. Закінчив полкову школу, Архангельське військово-інженерне училище (1941) та Вищу офіцерську інженерно-мінну школу (1945). На фронті – з серпня 1941 р. Воював на Брянському і Центральному фронтах. Тільки в серпні–жовтні 1943 р. під його керівництвом на 700-кілометровому шляху полку виявлено і знешкоджено чотири мінних поля, розміновано понад 100 кілометрів шосейних доріг, сотні будинків. 28–29 вересня 1943 р. відзначився під час форсування Дніпра в Брагинському районі Поліської області, де керував наведенням переправи і відправкою на правий берег ріки підрозділів та боєприпасів. У 1950 р. закінчив Військову академію імені М. В. Фрунзе, а з вересня 1951 року – старший викладач військових академій: Військово-морської імені К. Є. Ворошилова та Академії зв'язку імені С. М. Будьонного в Ленінграді. З 1973 р. – заступник голови Лентерради з управління курортами профспілок.

ЛЕВИЦЬКИЙ Федір Васильович
(2(14).05.1858, м. Новоукраїнка – 19.02.1933, м. Чернівці)

Український актор, режисер, театральний діяч, заслужений артист Республіки з 1926 р. У 1877 р. закінчив духовну семінарію. У 1888–1892 роках працював у трупах М. Кропивницького, М. Садовського, О. Суслова. З 1905 р. до 1908 р. мав власну трупу; 1909–1917 рр. працює в театрі М. Садовського в Києві, у 1917–1919 рр. – у Національному зразковому театрі та Київській держдрамі, у 1919 р., 1925–1929 рр. – в Українському драматичному театрі ім. Т. Шевченка (з 1927 р. – у Дніпропетровську), 1930–1931 рр. – в українському театрі «Жовтень» у Ленінграді. Виконував ролі: Черевика («Сорочинський ярмарок» за Гоголем), Копистка («97» Куліша), Юсова («Тепленьке місце» Островського), Кобуса («Загибель Надії» Гейкерманса).

ЛИТВИН Микола Степанович
(4.03.1943, с. Федорівка)

Прозаїк, поет, публіцист, член Національної спілки письменників України. Закінчив Львівську державну консерваторію (1970). Працював музикантом, був на видавничій та журналістській роботах. Автор збірок прози «Зорі на дні криниці» (1987), «Лети, павутинко» (1990), «Струни золотії» (1994), «Могутній дух Мазепи» (1995); поезії – «Вітряки» (1988); авторських пісень – «Пісні волі» (1995).

ЛОГВИНЕНКО Віталій Андрійович
(28.01.1928, с. Дическулове)

Український письменник, член Спілки письменників України (з 1958 р.). Добровольцем пішов у армію, брав участь у Великій Вітчизняній війні. У 1947 р. закінчив військово-морське авіаучилище. Навчався в інституті іноземних мов. Займався комсомольською роботою в Кіровоградській області та на Чорноморському флоті. Друкуватись почав з 1952 р. У 1957 р. вийшов перший роман «Літа молодії». Окремими книгами вийшли збірки оповідань і повістей «Давні роки» (1961), «Сузір'я» (1963), «Біоструми» (1970); романи «Вінчання» (1965), «Рубікон» (1966), «Важка вода» (1972), «Росава» (1975), інші книги. Ряд його творів перекладено на російську та інші мови. Лауреат премії імені Головка (1982). Нагороджений орденами Вітчизняної війни I і II ступенів, має «Знак Пошани», медалі.

МАКСЮТА Микола Кирилович
(26.05.1947, с. Захарівка Новоукраїнського району)

Російський державний діяч. У 1965 р. з відзнакою закінчив Миколаївський кораблебудівний інститут за фахом «Інженер-механік». У 1971 р. після закінчення інституту по розподілі був направлений на Волгоградський суднобудівний завод, де пропрацював до 1995 р. Почав роботу помічником майстра, був заступником начальника, начальником цеху, начальником виробництва. У середині 80-х років став директором заводу. У жовтні 1995 р. обраний депутатом Волгоградської міської думи (пізніше – Рада народних депутатів). На першому засіданні обраний головою думи. Першим рішенням, що він прийняв як голова, стало перейменування думи в Раду народних депутатів. 29 грудня 1996 р. переміг

на губернаторських виборах у Волгоградській області. Входив у Раду Федерації Федеральних Зборів Російської Федерації другого скликання. Був членом Комітету з бюджету, податкової політики, фінансового, митного і валютного регулювання, банківської діяльності. У квітні 2000 р. на пленумі обласної організації КПРФ був висунутий кандидатом від КПРФ на губернаторських виборах у грудні 2000 р. 24 грудня 2000 р. на губернаторських виборах був обраний губернатором Волгоградської області на другий термін. Склав повноваження члена Ради Федерації ФЗ РФ. У 2002 р. отримав чин полковника Всевеликого Війська Донського. За підготовку до 60-річчя Перемоги в Сталінградській битві, завдяки активній позиції губернатора, у 2003 році Волгоградська область нагороджена Вищою суспільною нагородою РФ «Орден Петра Великого». За підсумками 2003 р. став лауреатом премії «Обличчя року» у номінації «Губернаторський стиль». У 2004 р. очолив робочу комісію з підготовки до святкування 60-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні. У липні включений до складу Російського організаційного комітету «Перемога», головою якого є Президент РФ В. В. Путін. У новому складі оргкомітету всього чотири керівники суб'єктів Російської Федерації – Волгоградської області, Московської області, м. Санкт-Петербурга і м. Москви. Нагороджений орденом «Знак Пошани» (1986), медаллю «300-річчя Російського флоту», є академіком Академії проблем якості РФ (1996), нагороджений Почесною грамотою Уряду РФ (1997), має звання заслуженого машинобудівника РФ (1997).

МАРЧУК Валентин Мефодійович
(21.02.1928, с. Новаківка, тепер частина с. Мар'янополя)

Доктор юридичних наук (1981), професор. Закінчив юридичний факультет Київського університету (1952). Викладав кримінальне право у навчальних закладах держбезпеки. З 1960 р. до 1995 р. працював науковим співробітником держави і права АН УРСР, був доцентом юридичного факультету Київського університету, начальником кафедри адміністративного права Вищої школи МВС СРСР та інших київських вузах. З 1995 р. – завідувач кафедри права Міжрегіональної академії управління персоналом. Досліджує проблеми теорії держави і права, адміністративного права, наукової організації державного управління. Автор чотирьох монографій.

МАСЕНКО Терень (Терентій) Германович
(10.11.1903, с. Глодоси – 6.08.1970)

Поет, член Спілки письменників України з 1934 р. Закінчив у Харкові Комуністичний університет імені Артема (1930). Працював у редакціях газети «Червоний кордон», журналів «Молодняк» і «Перець», у роки війни – на радіостанції імені Т. Г. Шевченка та в редакції газети «Соціалістична Харківщина». Почав друкуватися з 1924 р. Автор збірок «Степова мідь» (1929), «Південне море» (1929), «Ліричні поеми», «Ключ пісень» (1930), «Бетоняр Марусін (ліропоема)», «П'ятнадцята весна» (1932), «Наша Азія» (1933), «Книга лірики» (1935), «Нові поезії» (1936), «Вітчизняна» (1937), «Вірші та поеми» (1939), «Гірські дороги» (1941), «У стані воїнів» (1944), «Срібна дорога» (1946), «Цвіт землі» (1948), «Київські каштани» (1954), «Весняні журавлі» (1956), «Як пахне земля» (1958), «Пісня миру» (1959), «Багряні жоржини» (1969); роману у віршах «Степ» (кн. 1 – 1938 р., кн. 2 – 1968 р.); прозової книжки «Роман пам'яті» (1970); збірок нарисів, статей та книжок для дітей; Творів у 2 т. (1963), Вибраного (1975).

МЕЛЕШКО Фотій Минович (25.08.1889, с. Глодоси – 6.12.1970)

Драматург, прозаїк, мемуарист, доктор філософії Українського університету в Празі. Брав активну участь у визвольних змаганнях доби УНР. З 1921 р. перебуває в еміграції (Чехія, США). Автор епопеї з селянського життя «Три покоління» (1943), драми «Понад Дніпром» (1921), низки оповідань, фейлетонів, спогадів.

МИКИТЕНКО Іван Кіндратович (6.09.1897, с. Рівне – 4.10.1937)

Прозаїк, драматург, член Спілки письменників України (з 1934 р.). Навчався в Херсонському військово-фельдшерському училищі. З початку 1915 р. перебував на фронті. Брав участь у діяльності революційних полкових комітетів. З 1922 р. навчався в Одеському медичному інституті й водночас брав активну участь у літературно-мистецькому житті міста, очолював філію «Гарту», завідував літературною частиною Одеського українського драмтеатру. У 1927 р. переїхав до Харкова, де закінчив інститут і став одним з керівних діячів ВУСППУ, ВОАППУ. З 1934 р. – секретар правління СПУ. Учасник Міжнародних антифашистських конгресів на захист культури в 1935 р. (у Парижі) та в 1937 р. (у Мадриді), член Міжнародного бюро боротьби проти фашизму. Був членом ЦВК України з 1931 р. Окремими виданнями вийшло близько ста п'ятдесяти книжок, серед них оповідання, повісті, нариси: «На сонячних гонах» (1926), «Брати» (1927), «Вуркагани», «Гавриїл Кириченко – школяр» (1928), «Пирхвирія» (1929), «Будні», «Кадильниця», «Нуник», «Тринадцята весна» (1930), «Торт» (1931); репортаж «Голуби миру» (1930); роман «Ранок» (1933); поема «Вогні» (1927); п'єси «Іду» (1927), «Диктатура» (1931), «Кадри», «Справа честі» (1932), «Дівчата нашої країни» (1933), «Бастиля божої матері», «Маруся Шурай», «Соло на флейті» (1935), «Дні юності» (1937); критико-публіцистичні праці «Пролетарська література за доби реконструкції» (1929), «За гегемонію пролетарської літератури» (1930), «На інтернаціональному фронті» (1931), «Про створення Спілки радянських письменників» (1934); Твори в 3 т. (1932), Вибрані твори у 2 т. (1957), Зібрання творів у 6 т. (1964–1965), «Театральні мрії. Публіцистика. Листи» (1968), Твори у 4 т. (1982–1983).

МОКРЯК Марко Ісайович (1886, с. Новоукраїнка – 26.10.1919)

Повний Георгієвський кавалер, учасник громадянської війни. Навчався в місцевій чотирикласній школі. З 12 років працював на поміщика. Першу світову війну закінчив підпрапорщиком. Повернувшись у 1918 р. в Новоукраїнку, вступив до червоного партизанського загону, що воював проти австро-німецьких окупантів. У лютому 1919 р. призначений помічником військового комісара, а трохи пізніше разом із батальйоном добровольців вирушає на Південний фронт. За його ініціативою створюється артилерійська батарея. Як командир батареї 57-ї стрілецької дивізії відзначився хоробрістю в боях проти денікінців під Орлом, Зеньковим, Бахмачем. Загинув у районі Севська поблизу станції Комарині. Похований біля Кремлівської стіни на Красній площі в Москві. За мужність у роки Першої світової війни нагороджений чотирма Георгієвськими хрестами і чотирма медалями. Посмертно нагороджений радянським орденом Червоного Прапора.

**НОВИКОВА Анастасія Андріївна
(1914, м. Новоукраїнка)**

Доктор біологічних наук, професор. У 1929 р. закінчила семирічну школу і разом з сім'єю переїхала до Маріуполя. У 1933 р. закінчила Маріупольський металургійний технікум, а в 1940 р. – біологічний факультет Дніпропетровського державного університету, де захопилась біохімією. У 1940 р. почала працювати асистентом кафедри біохімії Дніпропетровського медичного інституту. У 1941 р. евакуювалась у Донецьк, де з немовлям на руках вимушена була залишитись на окупованій території та переїхати до Новоукраїнки. Працювала лаборанткою при районній санстанції. Після війни повернулась до зруйнованого Дніпропетровська. Знову стає асистентом кафедри біохімії Медичного інституту, де й працювала до 1953 р. Починає серйозно займатись науковою діяльністю, у 1951 р. захищає кандидатську дисертацію, а в 1953 р. вже доцент, завідувача кафедрою біохімії. Читає в Медичному інституті курси «Фізична і колоїдна хімія», «Біологічна хімія». У 1962 році блискуче захищає дисертацію на здобуття вченого ступеня доктора біологічних наук на тему «Білки м'язів після накладення і зняття кровоспинного джгута», а в 1964 р. їй присвоюють звання професора. У 1970-х роках завідує кафедрою біохімії Медичного інституту. Має понад 40 друкованих праць.

**РІЗНИЧЕНКО Семен Федорович
(1911, с. Новомиколаївка – 7.12.1944, м. Кишинів)**

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945, посмертно). Навчався в рідному селі, потім у дніпропетровській школі ФЗН. Працював на заводі. У лавах Червоної Армії з 1933 р. Після закінчення військового піхотного училища назавжди пов'язав своє життя з військовою службою. Учасник боїв на озері Хасан. На фронті – з перших днів Великої Вітчизняної війни. Проїшов воєнними дорогами від стін Сталінграда до Дунаю. 5 грудня 1944 р. його полк одним з перших форсував Дунай і оволодів залізничним вузлом Баракча, що відкривав шлях на Будапешт. Під час бою був смертельно поранений осколком снаряда. Похований на меморіальному кладовищі в столиці Молдови. Відзначений орденами Леніна, Червоного Прапора, Кутузова III ступеня, медалями.

**СЕРГІЄНКО Раїса Михайлівна
(13.07.1925, м. Новоукраїнка – 20.03.1987, м. Одеса)**

Українська співачка (мецо-сопрано), народна артистка СРСР з 1973 року. Закінчила Одеську консерваторію (1951). Була солісткою Одеського театру опери та балету. Основні партії: Ярославна («Князь Ігор» Бородіна), Ліза («Пікова дама» Чайковського), Аїда («Аїда» Верді), Наташа («Русалка» Даргомижського).

СКРИПНИК Лариса Григорівна (21.04.1921, с. Єгорівка)

Доктор філологічних наук (1976), професор (1981), лауреат Державної премії СРСР (1983). Закінчила Київський університет (1947). Працювала в Інституті мовознавства АН УРСР (1952–1977), у Київському інституті культури (1977–1983). Один з авторів праці «Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія» (1973), укладачів і редакторів 11-томного «Словника української мови» (1970–1980).

СТЕПАНЕНКО Катерина Яківна (25.04.1938, с. Подимка)

Герой Соціалістичної Праці, заслужений працівник сільського господарства України (1988). Після закінчення семи класів Перлівської школи пішла працювати на свиноферму. Була дояркою колгоспу імені К. Маркса. Нагороджена орденами Леніна (1966), Трудового Червоного Прапора (1976), Дружби народів (1983). Нині мешкає в с. Новомиколаївці.

СТРАШНОВА Поліна Антонівна (13.01.1905, с. Глодоси – 14.08.1970)

Прозаїк, член Спілки письменників України (з 1959 р.). Закінчила педагогічний технікум та учительський інститут. Працювала в школах. Окремими виданнями вийшли романи «Степовими шляхами» (1956), «Глухі села» (1959), «Нечуйвітри зводяться».

ТАРАСЕНКО Іван Іванович (27.09.1923, с. Іванівка – 16.01.1943, ст. Красновка Ростовської області)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1943, посмертно). Навчався в рідному селі, згодом – у Магнітогорську. У 1940 році одержав спеціальність токаря з металу, закінчивши залізничне училище. Працював у вагонно-колісних майстернях. У лавах Червоної (Радянської) Армії з 1942 р. У січні 1943 р. відзначився в бою під час звільнення селища Донського (нині Красновка) Ростовської області. Біля перону станції Красновка споруджено пам'ятник тринадцятьом Героям. Його іменем названо вулицю та міське професійно-технічне училище № 42 в м. Картали Челябінського обласного управління профтехосвіти.

ТКАЧЕНКО Володимир Матвійович
(2.01.1903, с. Помічна, тепер місто)

Учасник Великої Вітчизняної війни, генерал-лейтенант, Герой Радянського Союзу (1945). Спочатку працював діловодом у Бузулуцькому повітовому земельному відділі. У 1920 р. добровільно вступив до лав Червоної Армії та присвятив військовій службі все життя. Закінчив четверту Казанську військово-інженерну школу командного складу (1924), курси удосконалення комскладу інженерних військ ОЧДСА (1936). На фронті Великої Вітчизняної війни з серпня 1942 р. Особливо блискуче здійснив інженерні операції під час форсування Вісли 1 серпня 1944 р. Подолання Вісли з допомогою десантних засобів дозволило захопити плацдарм, налагодити важкі поромні переправи, навести понтонний міст, по якому протягом ночі без втрат перейшли війська 8-ї гвардійської армії. Після війни – начальник штабу і заступник начальника цивільної оборони Української РСР. Відзначений двома орденами Леніна, п'ятьма орденами Червоного Прапора, орденом Суворова II ступеня, хрестом Грюнвальда (ПНР).

ФІЛІПЕНКО Леонід Миколайович
(5.03.1914, с. Варварівка)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945). Початкову освіту здобув у рідному селі, вісім класів вечірньої школи закінчив у 1933 р. у м. Бобруйську. Там же в 1936 р. закінчив педагогічний робітфак і працював обліковцем Бобруйської панчішнотрикотажної фабрики «КИМ». У лавах Червоної Армії з 15 вересня 1936 р. Учасник радянсько-фінської війни. Брав участь у Великій Вітчизняній війні з червня 1941 р., воював на Західному, Волховському, Донському, Сталінградському, Центральному і всіх трьох Білоруських фронтах. Тричі поранений: під Сталінградом, Орлом, Гомелем. Особливо відзначився в січні-лютому 1945 р. у боях у Східній Пруссії, де його батальйон серед перших форсував річку Пасарге, відбив чотири ворожі контратаки й утримав плацдарм глибиною 500 метрів. Батальйон знищив близько ста гітлерівців, 11 станкових і 18 ручних кулеметів, протитанкову гармату, чотири міномети. З 1960 р. – підполковник запасу. Жив у Вітебську, працював на трикотажній фабриці. Відзначений орденом Леніна, трьома орденами Вітчизняної війни I ступеня, Червоного Прапора, Червоної Зірки, медалями.

ЦЕРТІЙ Микола Мефодійович
(28.10.1930, м. Новоукраїнка – 12.03.2001)

Герой Соціалістичної Праці (1977). Працював бригадиром тракторної бригади колгоспу «Росія». Нагороджений орденами Леніна (1971), Жовтневої Революції (1983), медалями.

ЧОРНОМОРЕЦЬ Володимир Данилович
(1924, с. Караказелівка – 30.11.1943, м. Лоїв Гомельської області,
нині Республіка Білорусь)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1944, посмертно). У рідному селі здобув чотирикласну освіту, працював на різних роботах у колгоспі. У 1940 р. вступив до школи ФЗН у Харкові. На фронт пішов добровольцем. Учасник боїв за Курськ, Орел. Винятковий героїзм виявив під час визволення Брагинського району Поліської області в Білорусії. У ніч на 29 жовтня 1943 р. разом із взводом автоматників одним із перших переправився через Дніпро в районі селища Любеча на Чернігівщині й дістався ворожої траншеї. Протягом двох діб відбивали контратаки гітлерівців. Особисто знищив 35 фашистів. Загинув у бою. Нагороджений орденом Леніна, медаллю «За відвагу».

ЮР'ЄВ Валерій (Валер'ян) Олексійович
(26.06.1937, с. Лозуватка – 6.11.1980)

Поет, член Спілки письменників України. Навчався в Кіровоградському педагогічному інституті. Працював у Будинку народної творчості, у редакціях газет. Автор збірок «Монологи землі» (1965), «Доля» (1967), «Орбіта дня» (1974), «Силует матері» (1981); п'єси «Залізна троянда» (1972); повістей «Отой Вітька Паливода!» (1975), «Золота неділя» (1983).

- Географічне розташування
- Адміністративний устрій
- Символи району
- Населення
- Природні умови і природні ресурси
- Історія краю
- Економіка
- Гуманітарна і соціальна сфери
- Зовнішньоекономічна діяльність
- Персоналії

ОЛЕКСАНДРІВСЬКИЙ РАЙОН

Понад Тясмином, понад Тясмином,
Там, де верби схилившись стоять,
Олександрівські, олександрівські,
Олександрівські зорі горять.

Олександр Ястреб

К І Р О В О Г Р А Д С ь К А   О Б Л А С Т ь

ОЛЕКСАНДРІВСЬКИЙ РАЙОН

ГЕОГРАФІЧНЕ РОЗТАШУВАННЯ

Олександрівський район розташований на межі Лісостепу і Степу, у помірному поясі центральної частини України, на північному заході Кіровоградської області. На півночі район межує з Чигиринським, на північному заході – з Кам'янським районами Черкаської області, на сході й південному сході – зі Знам'янським, на півдні – з Кіровоградським, на заході – з Новомиргородським районами Кіровоградської області. Район простягається з північного сходу на південний захід на 95 км, з півночі на південь – на 50 км. Крайні точки району: північна – на північ від с. Поселянівка, південна – південніше с. Мар'янівки, західна – західніше с. Світова Зірка, східна – східніше с. Ружичевого. Географічні координати райцентру смт Олександрівка – 49° північної широти і 32°15' східної довготи. Відстань від Олександрівки до Кіровограда становить 54 км.

Площа району становить 1,1160 км². Територія Олександрівщини займає 0,2 % площі України і 4,9 % площі Кіровоградської області.

АДМІНІСТРАТИВНИЙ УСТРІЙ

У районі 2 селищні та 20 сільських рад, яким підпорядковано 2 селища міського типу та 48 сіл: Єлизаветградківська селищна рада (смт Єлизаветградка, с. Плішки), Олександрівська селищна рада (смт Олександрівка, с. Китайгород, с. Северинівка), Бірківська сільська рада (с. Бірки), Бовтиська сільська рада (с. Бовтишка), Букварська сільська рада (с. Букварка, с. Роздолля, с. Тарасівка), Веселівська сільська рада (с. Веселе, с. Гайове, с. Польове), Вищеверещаківська сільська рада (с. Вищі Верещаки, с. Бурякове, с. Любомирка, с. Настине), Голиківська сільська рада (с. Голикове, с. Кримки), Івангородська сільська рада (с. Івангород, с. Стримівка), Красносілівська сільська рада (с. Красносілка, с. Бандурове), Красносілівська сільська рада (с. Красносілля, с. Гутницька), Михайлівська сільська рада (с. Михайлівка, с. Григорівка), Несватківська сільська рада (с. Несваткове), Підлісненська сільська рада (с. Підлісне), Родниківська сільська рада (с. Родниківка, с. Липівка, с. Мар'янівка, с. Могилів Курінь, с. Ясинуватка), Розумівська сільська рада (с. Розумівка, с. Миколаївка), Соснівська сільська рада (с. Соснівка, с. Нижчі Верещаки), Ставидлянська сільська рада (с. Ставидла, с. Світова Зірка, с. Хайнівка), Староосотська сільська рада (с. Стара Осота, с. Іванівка, с. Нова Осота, с. Поселянівка), Триліська сільська рада (с. Триліси, с. Антонівка), Цвітненська сільська рада (с. Цвітне, с. Ружичево), Ясинівська сільська рада (с. Ясинове).

СИМВОЛИ РАЙОНУ

24 квітня 2001 р. 17-та сесія райради 23-го скликання затвердила герб і прапор району. Символи розробив авторський колектив у складі В. В. Білошапки, В. С. Лисенко та І. В. Лисенко.

Опис герба

У верхній частині зубчасто розтятого щита на зеленому тлі – срібне погруддя оленя, у нижній – на золотому тлі два синіх серпи з червоними ручками, спрямовані вістрям один до одного. Щит увінчаний короною, на золотому обручі (вінці) якої – зубці, утворені складеним навпіл зеленим листком і черво-

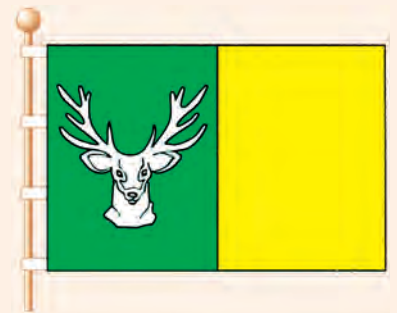
ним кетягом калини. Щит прикрашено вінком з двох колосків жита, двох гілок сосни з трьома гілками, двох головок соняшника з жовтими пелюстками і чорним денцем та трьома зеленими листками, двома гілками дуба з трьома листками, вплетеними у голубу стрічку, складену внизу. На трьох складках стрічки внизу – девіз жовтими літерами: «Гуртом до загального добра».

Опис прапора

Прапор являє собою прямокутне полотнище із співвідношенням сторін 2:3, розділене по вертикалі на дві рівні частини: зеленого (від дубка) та жовтого кольорів. У зеленому полі – біле погруддя оленя. Жовте поле вільне. Прапор двосторонній. Зворотна сторона дзеркальна до лицьової.

Пояснення символіки

Щит розділено на дві частини, бо територія району завжди перетиналася кордоном. Тут була межа найбільшого в Європі Дніпровського зледеніння, лежали кордони Київської Русі й Дикого поля, Польщі й Кримського ханства, Польщі й Росії, межа Чигиринського повіту Київської губернії та Олександрійського повіту Херсонської губернії. Тут проходить межа Лісостепу й Степу. Та й сформувався район з території Олександрівського (північ) та Єлизаветградківського (південь) районів. Назва Олександрівка, за народним переказом, походить від імені першого поселенця Олександра, що в перекладі з грецької означає «мужній оборонець, захисник людей». Такою ж мужньою і мирною твариною є олень, силует якого зображено на гербі смт Олександрівка, що робить герб району співзвучним гербові райцентру. Серпи – символи хліборобської праці – було зображено на гербі Олександрійського повіту, куди колись належав південь району. Тим паче, що південь району – в основному родючі степи, освоєні працьовитими руками селян. Кетяги і листки калини на короні свідчать про приналежність території до України. Вінк навколо щита включає колоски жита і головки соняшника, бо ці культури вирощуються в районі; гілки сосни і дуба, бо третину території краю становлять ліси. Гілки дуба символізують могутність і витривалість його жителів. На прапорі відтворено кольори герба Олександрівського району і зображення верхньої частини цього герба. Зелений колір символізує ліси, жовтий – родючі поля краю. Погруддя оленя – геральдичний символ Олександрівки й Олександрівського району. Олені водяться в тутешніх лісах. Вони були тотемними тваринами прадавнього населення краю – скіфів.

*Герб і прапор
Олександрівського району*

НАСЕЛЕННЯ

Населення району становить 33,073 тис. чол., у тому числі міське – 11,8, сільське – 21,3 тис. чол. (на 1.01.2005 р.).

ОЛЕКСАНДРІВСЬКИЙ РАЙОН

Свято-Миколаївська церква в с. Бірках

Свято-Успенська церква в смт Олександрівка

Кількість населення району з часом зменшувалася (у тис. чоловік): 1959 р. – 65,8; 1970 р. – 59,7; 1975 р. – 55,4; 1979 р. – 49,8; 1980 р. – 49,0; 1985 р. – 45,5; 1989 р. – 41,9; 2002 р. – 36,1. Природне скорочення в 1994 р. становило 542 чол., у 1998 р. – 543 чол., у 1999 р. – 575 чол. Це результат зменшення народжуваності й високої смертності. Якщо в 1994 р. народилося 543 чол., то в 1998 р. – 286 чол. (у міських поселеннях – 96, у сільських – 190 чол.). Відповідно в 1994 р. померло 975 чол. (у міських поселеннях – 274, у сільських – 701 чол.), у 1998 р. – 829 чол. (у міських поселеннях – 242, у сільських – 587 чол.). У 2004 р. народилось 275, померло – 798 чол.

На демографічні процеси негативно впливає зменшення кількості шлюбів – з 337 у 1994 р. до 218 у 1998 р., а також зростання кількості розлучень – з 116 у 1994 р. до 123 у 1998 р. На 1 000 жителів у 1998 р. зареєстровано 5,7 шлюбу і 3,2 розлучення.

Відбувається процес міграції населення з сіл до райцентру, з малих сіл у великі. З району населення мігрує у великі міста Кіровоградської та Черкаської областей, є незначна міграція за кордон.

Чоловіків у районі менше, ніж жінок – відповідно 45 і 55 % (2002 р.). Середній вік населення – 42,4 р., у тому числі чоловіків – 37,8, жінок – 45,9 року (2000 р.).

Працездатного населення в районі – 17 108 чол., з них у міських поселеннях – 6 350 чол., у сільській місцевості – 10 758 чол. (2000 р.).

Національний склад майже однорідний: українці (96,5 %), росіяни (2,2 %), білоруси (0,3 %) (2002 р.).

У районі переважає сільське населення.

У районі діють 20 православних релігійних громад, 14 з яких належать до Української православної церкви Московського патріархату, 1 – до Української православної церкви Київського патріархату, 1 – до Української автокефальної православної церкви.

У районі є три громади євангельських християн-баптистів, одна громада адвентистів сьомого дня, одна Свідків Ієгови, одна Союзу християн віри євангельської, одна християн повного євангелія «Церква Ісуса Христа».

У дореволюційний час у Федварі (Підлісному), в Олександрівській, Триліській, Цвітнянській волостях були розкольники. На початку ХХ ст. у Ставидлянській волості жили лютерани.

У період, коли північна частина краю належала Польщі, з'явилися послідовники католицизму. Кам'яний костюл у середині ХІХ ст. був в Олександрівці, дерев'яний – в Антонівці.

Єврейське населення краю дотримувалося іудаїзму. На початку ХХ ст. діяли дві синагоги в містечку Олександрівці, були молитовні будинки в містечку Ставидлах, у селах Цвітному і Федварі (Підлісному). Кількість іудеїв в Олександрівці в 60-х роках ХІХ ст. становила 39 %, у 1897 році – 74 %.

Свято-Параскевська церква в с. Кримках

Україночки

ОЛЕКСАНДРІВСЬКИЙ РАЙОН

На території Олександрівщини діють районні організації понад 30 політичних партій, які об'єднують більше 700 жителів району. Найбільші за кількістю членів районні організації КПУ, НДП, СДПУ(о), ДПУ, НРУ.

Громадські організації представлено районними ланками організації ветеранів Великої Вітчизняної війни, праці і Збройних Сил, Товариства сприяння обороні України, Товариства Червоного Хреста України, Українського товариства мисливців та рибалок, автомотолюбителів, книголюбів, Педагогічного товариства України, товариства «Просвіта» та інших.

На Олександрівщині діють райкоми профспілки працівників державних установ, культури, агропромислового комплексу, освіти й наукових установ, профкоми підприємств, організацій та установ. Діє координаційна рада профспілок району.

У 1990-х роках в Олександрівці було відкрито районний центр зайнятості. Якщо в 1992 р. до центру звернулися 245 чол., то у 2003 р. зареєстровано вже понад 2 000 безробітних. У 2004 р. працездатне населення становило 15 780 чол., непрацездатне – 19 397, зайняте – 14 363, безробітне – 1 427 чол.

Більшість населення зайнята в сільському господарстві (3 337), підприємстві (2 888), освіті (937), охороні здоров'я (635) та торгівлі (550 чол.).

ПРИРОДНІ УМОВИ І ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Геологічна будова

Район розташований у центральній частині Українського кристалічного щита, утвореного докембрійськими кристалічними породами, що перекриті продуктами руйнування і піщано-глинистими відкладами неогенового й четвертинного періодів. Докембрійські кристалічні породи представлені різними гранітами, кристалічними сланцями, частково гнейсами та іншими породами. Виходи кристалічних порід на поверхню спостерігаються лише в долинах Тясмину та його приток. Загальне занурення поверхні кристалічного масиву з північного заходу на північний схід.

Покриття кристалічного масиву дуже нерівне й характеризується наявністю великих і малих підвищень та западин, а також тектонічних тріщин і розломів.

Продукти руйнування давніх кристалічних порід перекриті відкладами балтської свити. Поблизу річки Тясмин балтські відклади лежать на кристалічних породах і представлені пісками й глинами. Потужність цих відкладів становить від 5 до 25 м. Вище залягають піски, що їх умовно можна віднести до неогену – четвертинного періоду.

*Краєвид
с. Омель-
города*

Четвертинні відклади представлені алювіальними водно-льодовиковими, зольно-делювіальними відкладами. Алювіальні розташовані в долинах річок. У заплавах рік вони залягають на кристалічних породах або продуктах їх руйнування. Водно-льодовикові відклади представлені пісками, що лежать під лесом, або жовто-бурими глинами. Зольно-делювіальні відклади займають плато, їх схили, давні тераси.

Четвертинні відклади в стратиграфічному відношенні представлені всіма трьома відділами: давніми, середнім і новим. Потужність піщано-глинистих відкладів четвертинного періоду досягає 25 м.

Рельєф

Поверхня району являє собою горбисту лесову рівнину, порізану долинами річок, ярами та балками, і є складовою Придніпровської височини Східноєвропейської рівнини. Середня висота над рівнем моря – від 120 до 150 м, на вододільних плато – понад 200 м. Найвища точка – 232 м – знаходиться між селами Кримки, Ясинуватка і Ставидла.

Клімат

Клімат району помірно континентальний з чітким чергуванням пір року. Формується під впливом континентальних, трансформованих тропічних і арктичних повітряних мас.

Середньорічна кількість опадів у смт Олександрівка – 516,6 мм. Основна частина атмосферних опадів пов'язана з океанічними повітряними масами, повітрям помірних і тропічних широт. В Олександрівці найбільша кількість опадів спостерігається в літній період: у червні – 63 мм, у липні – 66 мм, у серпні – 47 мм. Найменша місячна кількість опадів, за багаторічними спостереженнями, у березні – 20 мм. Абсолютний максимум місячної кількості опадів зафіксовано в червні 1980 р. – 183 мм, абсолютний мінімум – у лютому 1972 р. – 1 мм. Середньорічна кількість днів з грозою – 30, з туманами – 68.

Сумарна сонячна радіація становить 107–108 ккал/см². Більшу частину сонячної радіації земна поверхня Олександрівщини одержує в травні–вересні.

Середня річна температура повітря становить +7 °С. Найвища середньомісячна температура повітря в Олександрівці спостерігається в липні й становить +20,5 °С. Найнижча в січні й становить –6,6 °С. Абсолютна максимальна температура повітря в Олександрівці +36,5 °С, абсолютна мінімальна температура –30 °С. Тривалість безморозного періоду в Олександрівському районі становить 160 днів, з температурою повітря вище 0 °С – 250 днів, вище 5 °С – 210 днів, вище 10 °С – 165 днів, вище 15 °С – 120 днів. Температура повітря 0 °С і нижче спостерігається протягом 120–125 днів

Середньорічна відносна вологість повітря становить 61 %. Відносна вологість повітря для найспекотнішого місяця – 62 %, для найпрохолоднішого – 84 %.

В Олександрівському районі переважають північні й північно-західні вітри, що негативно впливає на зимостійкість озимих культур. Південні й південно-східні вітри в літній період часто приносять суховії, що теж знижує урожай. Середньорічна швидкість вітру – 3,4 м/с.

Літо помірно тепле, іноді спекотне, посушливе, дощове. Зима помірно холодна, з частими відлигами, тонким сніговим покривом та дощами. Весна затяжна, прохолодна. Осінь – чудова пора з теплими, ясними днями і «бабиним літом».

Бувають суховії, бурі, град. Сильні засухи із суховіями трапляються один раз на 5–10 років і тривають протягом 1,5–2 місяців. Особливо сильні зафіксовано в 1906, 1920, 1931, 1946 і 1959-му роках. Бурі із швидкістю вітру до 30–35 м/с спо-

Зима в лісі

Літо

стерігалися в 1983, 1993-му роках. У середньому на рік буває два дні з градом. Градини великих розмірів на Олександрівщині рідкісне явище. Приміром, 2 вересня 1993 р. у с. Підлісному град вкрив землю шаром до 5 см і лежав два дні. Окремі градини були розміром з горіх або куряче яйце. У ніч з 27 на 28 червня 1996 р. жителі с. Михайлівки спостерігали градини розміром з сірникову коробку.

Згідно зі схемою кліматичного районування Олександрівщина розташована в Атлантико-континентальній області, рівнинній підобласті.

Поверхневі води

Водою на території району зайнято 1 541 тис. га землі. Це річки і ставки. Густота річкової мережі становить 0,2–0,5 км/км² на півночі та 0,2–0,3 км/км² на півдні. Річки Тясмин та Інгулець належать до басейну Дніпра. Тясмин має широкі тераси між Соснівкою та Олександрівкою, у багатьох місцях заболочена. Найбільшими притоками Тясмину є Бовтишка, Осотянка, Сухий Тясмин, Сухий Ташлик, Ірклій.

Інгул належить до басейну Південного Бугу.

Живлення річок змішане. Максимальний стік характерний для весняного водопілля, мінімальний – для літньо-осінньої межени.

Ґрунти

Ґрунтовий покрив території району складний. Ґрунтовірними породами є лес, який залягає на глибині 20–25 см, а також суглинки, глини, піски, делювіальні відклади. Переважають опідзолені чорноземи, чорноземи з плямами світло-сірих і темно-сірих опідзолених ґрунтів, типові середньо- і мало гумусні чорноземи. Виявлено 147 ґрунтових відмін. Ґрунтовий покрив району сприяє розвиткові сільськогосподарського виробництва.

*Річка
Тясмин
взимку*

Річка
Бовтишка

Флора і фауна

Територією району проходить межа Лісостепу і Степу. Цим зумовлюються особливості рослинного і тваринного світу. Лісами зайнято 18 052 га. Тут переважають дуб, граб, клен, липа, ясен, сосна звичайна і кримська, ялина, ліщина, калина, глід, ожина. Степову рослинність на схилах річкових долин, ярів і балок представлено багаторічними травами, у першу чергу злаками – тонконогом лучним та вузьколистим, пирієм повзучим, стоколосом тощо. Лучна і болотна рослинність збереглася в заплавах річок. До рідкісних зникаючих рос-

Річка
Ингулець

лин належать астрагал шерстистоквітковий (занесений до Європейського червоного списку), ковила волосиста, лілія лісова, підсніжник звичайний, сон великий, барвінок малий, валеріана лікарська, звіробій звичайний, конвалія звичайна, ромашка та інші.

Фауна району представлена тваринами лісу й степу. Із савців трапляються козуля, лось, дика свиня, лисиця, заєць-русак, куниця лісова, борсук, ласка, білка, тхір звичайний, їжак, кріт, миша лісова, хом'як, кілька видів кажанів та інші, серед птахів – горлиця кільчаста, орел, шуліка (рудий і чорний), ворона, сойка, іволга, зяблик, дятел, дрізд, берестянка, горихвістка, соловей, синиця, вівсянка, щиглик, снігур, зозуля, жайворонки, перепел, галка, шпак, сорока, сорокопуд, кібчик, сова сіра, сипуха, пугач, коноплянка, мухоловка та інші. З плазунів є, приміром, ящірки, жовтобрюх, гадюка степова, вуж звичайний, із земноводних – ропуха сіра, жаба зелена, часничниця, кумка, тритон, черепаха та інші. До рідкісних і зникаючих видів належать шуліка рудий, скопа, канюк степовий, пугач, орел-могильник, орел-карлик, борсук, широкоух звичайний, полоз лісовий, шовкопряд кульбабовий, занесені до Червоної Книги України. За історичний час на території району зникли тури, куріпки білі, орли степові, журавлі, дрохви, тетеруки та багато інших тварин.

Природно-ресурсний потенціал

Район багатий на мінерально-сировинні ресурси.

У Бовтиській западині розташоване найбільше в Україні Бовтиське родовище горючих сланців з запасами сировини 3,0–3,7 млрд т. Приконтурними населеними пунктами родовища є Косарі, Юрчиха, Стара Осота, Китайгород, Бірки, Івангород, Бовтишка, Несваткове.

На Олександрівщині виявлено поклади бурого вугілля (Тясминське, Сентівське, або Родниківське, Ставидлянське родовища Дніпровського буровугільного басейну). Запаси

Лелеки

Лебеді

Гілка дуба

бурого вугілля Ставидлянського родовища становлять близько 17,7 млн т. У складі енергетичного вугілля виділяються 7,6 млн т з вмістом бітуму, придатного для виробництва гірського воску. Середня глибина залягання вугільного пласта – 67,2 м, середня потужність – 5,6 м (максимальна – 10 м). Ставидлянське буре вугілля придатне для пилоподібного спалювання в топках ТЕЦ, як сировина для виробництва будівельних матеріалів.

У долинах Тясмина і його приток зустрічається торф. Невелике родовище торфу є в долині річки Бовтишки (Бовтиша) біля с. Івангорода.

У західній частині району знайдено ільменіт, придатний для одержання металічного титану і титанового білила.

Родовища піску є в Новій Осоті, Бірках, Соснівці, Стримівці, Цвітному, Омельгороді, Голиковому, родовища глини – в Олександрівці, Новій Осоті, Єлизаветградці, Несватковому, білої глини – у Ставидлах, пісковіку – у Букварці, граніту – у Поселянівці, Красносілці, Миколаївці та Розумівці. Розробляються лише родовища піску, глини, граніту.

Сільськогосподарські угіддя становлять 69,5 % площі району, у тому числі рілля – 60,3 %.

Площа земель лісового фонду на території району становить понад 21,4 тис. га, у т. ч. 17,671 тис. га підпорядковані Олександрівському та Черноліському держлісгоспам Кіровоградського державного лісгосподарського об'єднання «Кіровоградліс», 1,5 тис. га належать міжгосподарському лісництву сільгоспідприємств, 2,2 тис. га експлуатуються Черкаським військовим лісництвом Міністерства оборони України.

Пташиний наліт

На території району 62 ставки з площею водного дзеркала 1193 га, 4 водосховища з площею водного дзеркала 295 га. Прогнозні запаси підземних вод становлять 139 млн м³ на рік.

Екологія, охорона природи

Для охорони рідкісних і зникаючих представників флори й фауни в районі створено 11 заповідних об'єктів загальною площею 439,54 га, серед них заказники загальнодержавного значення «Миколаївський» і «Редьчине», заповідне урочище «Шавлієва балка», заказники місцевого значення «Чагар», «Розумівська балка» і «Братерські яри», п'ять пам'яток природи місцевого значення: «Братерські яри», «Георгіївський гай», «Жовтий льон», «Степові кургани», «Дуби-велетні» (ботанічні) та «Витоки р. Тясмина» (гідрологічна).

З ІСТОРІЇ КРАЮ

Перші поселенці на території нинішнього Олександрівського району з'явилися в добу пізнього палеоліту (10–12 тис. років тому), коли відступило найбільше в Європі Дніпровське зледеніння.

У добу неоліту, міді та бронзи тут жили племена ямної, катакомбної та інших культур. Їх змінили племена чорноліської культури (X–VIII ст. до н. е.), поселення яких відкрито біля сіл Нова Осота і Китайгород і в смт Олександрівка.

У добу раннього заліза, починаючи з VII ст. до н. е., територію заселяли скіфи-орачі, які вели торгівлю з античними державами.

Починаючи з III–II ст. до н. е., частина сарматських племен витіснила скіфів у басейні річки Тясмин. Сліди сарматів знайдено біля Цвітного, Нової Осоти, Старої Осоти, Ружичевого. Черняхівську культуру (II–VI ст.) представлено поселеннями в районі Івангорода, Михайлівки, Родниківки, Кримок, Бірок. Поселення пенківської культури (VI–VII ст.) виявлено в Білявіці.

З утворенням давньоруської держави територія району опинилася на її південних кордонах. Перші літописні згадки про край належать до 1190 р. і пов'язані з перебуванням на Тясмині руських князів Святослава і Рюрика та з набігом половців на град Боровий, який, на думку деяких дослідників, був на території с. Бірок.

Монголо-татарські орди, наче вогняний смерч, пронесли краєм, зруйнувавши все, зокрема град Боровий (Бірський).

У XIV ст. землі на річці Тясмин захопили литовські феодали, а після Люблінської унії ці землі перейшли до польських магнатів Любомирських і Яблоновських. Північна частина району ввійшла до складу Київського воєводства.

Територією району пролягав Чорний шлях, яким татари чинили набіги на Київщину. У лісах Нерубай, Чута у XVI–

Горлечко давньогрецького глиняного глечика другої чверті VII ст. до н. е., знайдене в кургані біля с. Бовтишки

Скіфський посуд

Кахля козацької доби із с. Бірок (реконструкція Віктора Кірмана, із фондів Олександрівського районного краєзнавчого музею)

Екслібрис Василя Колісника

Картосхема містечка
Олександрівка
(з плану дороги від
Олександрівки до кордону
Катеринопільського повіту,
Державний архів Київської
області, Ф 1542 – Оп. 1
– Оз. 2995, 1797 р.)

XVII ст. татарські орди зосереджували сили для нападів і відпочивали після походів. Чутянський ліс у 1596 р. дав притулок козацькому ватажкові Северину Наливайку, який рятувався тут з військом від польської армії, очолюваної коронним гетьманом Жолкевським. Наприкінці XVI ст. на території району виник ряд козацьких зимівників.

Гетьман Богдан Хмельницький, згідно з привілеєм польського короля Яна Казимира (1649), підтвердженням російським царем Олексієм Михайловичем (1654), володів лісами Бовтишем, Нерубаєм та с. Бірками. Хмельницький зупинявся в Бірках (1653), щоб зібрати полки для походу. Сюди до гетьмана приїздили послы російського царя, кримського хана, турецького султана. У Бірках гетьман писав листи до польських вельмож. Село згадується в багатьох документах російських послів та рішеннях Земського собору.

Через територію району в 1677–1678 рр. турки здійснювали походи на Чигирин.

У XVIII ст. селяни зазнавали на польських землях значного гніту. Громада с. Соснівки в 1789 р. писала скарги до Києва, що селянам забороняють рубати ліс, використовувати поля й луки під селом, відбирають худобу.

У цей час заможних мешканців сіл допускали до участі в міському самоврядуванні. У міський уряд Медведівки (1747) входили двоє осотянських мешканців. Тоді Осота належала до Медведівського ключа Чигиринського староства – володіння Яна-Каєтана Яблоновського, центром якого було містечко Медведівка.

Першим міським поселенням на території краю у XVIII столітті стала Олександрівка. Як містечко вона згадується в привілеї польського короля Станіслава Августа, який 17 травня 1785 р. дозволив проведення дванадцяти щорічних ярмарків і двох щотижневих торгів.

У другій половині XVIII ст. не припинялися напади татар на територію краю. Один з них трапився в 1769 році. Татари напали на с. Бовтишку і захопили в полон частину її мешканців.

До кінця XVIII ст. землі Мотронинського монастиря доходили до сучасної Олександрівщини. Орні землі й сіножаті у Цвітному, що належали монастиреві, у 1797 р. князь Любомирський передав дворянину Павловському.

З середини 30-х років XVIII ст. Чутянський, Бовтиський і Нерубайський ліси стали центрами зосередження загонів гайдамаків. На початку 1737 р. вони налічували до тисячі осіб і «снували по селах і лісах понад річкою Тясмином». У 1750 р. запеклий бій між польськими військами та гайдамаками відбувся біля Чутянського лісу. У цьому ж лісі на хуторі Литвинівці, біля сучасного Ружичевого, стояли гайдамацькі загоны Василя Мележка і Марка Мамає. Під час Коліївщини в загоні Семена Неживого було чимало жителів с. Цвітного. Гайдамаки діяли в Бірках, Бовтищі, Ставидлах, Осоті.

*Похвальний лист
Федварського земського
народного однокласного
училища (1909)*

У середині XVIII ст. південна частина району ввійшла до лінії військових поселень Нової Сербії. Окремі роти полків І. Хорвата розмістили в Сентовому (нині Родниківка), Федварі (нині Підлісне), Вуковарі (нині Букварка).

У 1787 р. у красносільські маєтки було переселено кілька тисяч бузьких козаків, яких згодом перевели на становище державних селян. Вони заснували станиці в Красносіллі, Михайлівці, Гутницькій, Нерубайці. Більшість населених пунктів району виникла в сучасних межах у XVII–XVIII ст.

*Конверт із зображенням
Івана Фундуклія*

ОЛЕКСАНДРІВСЬКИЙ РАЙОН

Після ліквідації Бузького війська козаків красносільських станиць було переведено на становище військових поселенців, з яких у Сентовому, Вуковарі та Федварі створено поселення Української уланської дивізії. Тут у 1817 р. сталося заворушення козаків з центром у Михайлівці (Єлизаветградці), де квартирував 4-й уланський полк. Каральні війська за наказом царської адміністрації придушили повстання. У 1848–1849 рр. у Красносіллі та Єлизаветградці проходив військову службу Афанасій Фет.

Північна частина краю наприкінці XVIII ст. увійшла до складу Росії та стала власністю російського князя Григорія Потьомкіна та його родичів.

У Вітчизняній війні 1812 р. жителі краю виявили зразки мужності й звитяги. У Розумівці поховано героя війни генерала М. М. Раєвського, у Трилісах – полковника Івана Безрадецького. Частиною Нижчих Верещаків володів учасник цієї війни генерал-майор Віктор Скаржинський.

Історія краю тісно пов'язана з декабристським рухом. У Бовтишці, Розумівці, Трилісах, Іванівці, Олександрівці жили або бували С. Г. Волконський, В. Л. Давидов, брати Поджио, В. М. Лихарев, М. Ф. Орлов, А. В. Єнтальцев. Услід за чоловіками-декабристами до Сибіру з Бовтишки вирушила М. М. Волконська, а з Олександрівки – О. В. Єнтальцева.

Селяни Старої Осоти двічі повставали проти панського гніту (1833 та 1838), а жителі Олександрівки й сусідніх з нею сіл брали участь у Київській козащині (1855).

Реформа 1861 р. не виправдала сподівань селян. Вони одержали земельні наділи набагато менші від тих, якими користувалися раніше. Невдоволення селян спричинило заворушення в Китайгороді й Северинівці.

У 1883 р. сталися селянські «бунти» у селах Бовтишка і Красносілка.

Наприкінці 40-х – початку 50-х років XIX ст. почала зароджуватися промисловість. Цукроварні з'явилися в Старій Осоті, Бірках, Стримівці, Нижчих Верещаках, Олександрівці. Цукроварня Старої Осоти належала спочатку київському губернатору І. І. Фундуклію, потім цукрозаводчикам Терещенкам, а цукрозавод в Олександрівці в 60-х роках XIX ст. орендував торговий дім Яхненків і Смиренка.

У 1876 р. відкрився залізничний рух на ділянці Знам'янка–Фастів, через станції Цибулеве і Фундукліївка.

У 1894 р. ліберальний народник, артільний батько М. В. Левитський організував у Сентовому першу в Росії землеробську артіль, а згодом ще кілька артілей у цьому ж селі та в Єлизаветградці.

Під час революції 1905–1907 рр. страйки робітників та селянські заколоти вибухнули в містечках Олександрівці, Ставидлах, у селах Красносілці, Розумівці, Бовтишці, Івангороді, Старій Осоті та інших.

Після лютневої революції в Олександрівці починає активно діяти товариство культурної самодіяльності «Просвіта», що організовувало лекції, концерти та вистави. На Олександрівщині з'являються осередки Української селянської спілки та Української вчительської спілки.

Радянську владу в районі встановлено на початку 1918 р., але вже в березні територію окупували австро-німецькі війська, боротьбу з якими вели партизанські загони на чолі з Т. О. Колісником, П. І. Олизьком та І. К. Тихоненком.

У 1919 р. частину району захопили війська М. О. Григор'єва та Н. І. Махна. У липні в Сентовому за наказом останнього було вбито М. О. Григор'єва.

Із серпня 1919 р. до січня 1920 рр. територія району частково потрапила

Гроші отамана Нестора Махна

під контроль денікінців, які вчинили в Олександрівці єврейський погром.

У 1918–1922 рр. села району перебували під значним впливом Холодноярської повстанської організації, ліквідованої червоними військами, зокрема Першою кінною армією. Тут діяли отамани Пилип Хмара, Іван Гонта (Лютий-Лютенко), Мефодій Голик-Залізник, Яків Щериця, Василь Кваша, Ларіон Завгородній (Загородній), брати Чучупаки, Чорний Ворон та інші, які тримали зв'язок з урядом Української Народної Республіки. Події, що відбувалися в цей період, описав учасник повстання, український письменник Ю. Горліс-Горський у книзі «Холодний Яр».

Після остаточного встановлення радянської влади у 1920 р. в районі виникали комітети незаможних селян, розподі-

Гроші холодноярського отамана Пилипа Хмари (із фондів Олександрівського районного краєзнавчого музею)

ОЛЕКСАНДРІВСЬКИЙ РАЙОН

Пам'ятник жертвам голодомору 1932–1933 років (сmt Олександрівка)

Командуючий 2-м Українським фронтом І. С. Конєв і начальник штабу фронту М. В. Захаров (20 лютого 1944 р., с. Бовтишка)

лялися землі між малоземельними селянами, відкривалися школи, лікарні, велася боротьба з неписьменністю, створювалися товариства спільного обробітку землі, споживчі товариства.

Відновлення радянської влади зустріло опір частини заможних селян. У 1920 р. в Івангороді під керівництвом члена Центральної Ради О. С. Діброви відбувся окружний з'їзд селян, делегати якого закликали боротися за самостійну Україну.

На території краю розгортається діяльність Української автокефальної православної церкви (УАПЦ). Варто зазначити, що уродженці району Іван Павловський (Соснівки) та Юрій Жевченко (Єлизаветградки) були серед керівників УАПЦ. У жовтні 1921 р. рішення про заснування української православної парафії та приєднання її до Всеукраїнської спілки православних церков прийняли жителі села Івангорода. Заснували автокефальну громаду і в Соснівці. Навесні 1922 р. молодь з релігійної громади Свято-Успенської церкви Олександрівки підтримала єпископа Павловського, а стару громаду «близько 300 осіб» розігнали. На середину 1920-х років більшість храмів на Олександрівщині перебувала під контролем УАПЦ, бо цьому сприяли симпатії населення. Така українізація церкви викликала занепокоєння влади і привела згодом до ліквідації громад УАПЦ і репресій стосовно її парафіян.

У 1923 р. активізувались залишки холодноярських повстанців, зокрема загін Завгороднього, що діяв у Михайлівці та Федварі.

Для повного знищення повстанського руху органи радянської влади створили трійки боротьби з бандитизмом. У села були введені військові загони: у Цвітне – 18 кавалеристів (командир Сімонов), у Соснівку – кавалерійський загін Джава-

Алея Героїв у центрі Олександрівки

хова у 22 шаблі, у Вищі Верещаки – 22 піхотинці під командуванням Гончаренка, у Бовтишку – піхотний загін Гольберга у 21 штик, в Олександрівку – загін «надтрійки в 15 штиків». Але їхні дії не завжди були ефективними. В одному з рапортів Сімонов писав: «Стою з пішим загonom у Цвітнянських хуторах. Розкрив значну кількість осіб (головним чином, дівчат), які мають зв'язок з бандою».

З початком колективізації сільського господарства в 1929–1930 рр. у селах створювалися колгоспи, відкривалися МТС. Колективізація відбувалася в гострій боротьбі. Станом на грудень 1930 р. в Олександрівському районі розкуркулено 199 господарств, у Єлизаветградці – 24.

Під час голоду в 1932–1933 рр. у селах району за неповними даними померло близько 6 тисяч чоловік, траплялися випадки канібалізму.

5 серпня 1941 р. територію району окупували німецько-фашистські загарбники. Вони встановили жорстокий режим терору. Тільки в Олександрівці в 1942 р. було розстріляно 967 євреїв. За період окупації на території району розстріляно понад 1 000 безневинних людей, 3 665 осіб вивезено на каторжні роботи до Німеччини. Жителі району вели безперервну боротьбу з окупантами в партизанських загонах. Підпільні групи діяли в Бовтишці, Олександрівці, Красносіллі, Кримках та інших селах. У лютому 1943 р. через район проліг рейд кавалерійського партизанського з'єднання під командуванням М. І. Наумова. У листопаді 1943 р. за зв'язки з партизанами окупанти розстріляли 43 жителів с. Кримок, а в грудні в с. Соснівці закатували 38 мешканців, спалили 180 будинків. Наприкінці того ж року фашисти спалили с. Могилів Курінь.

У листопаді 1943-го – січні 1944 р. район визволено від німецько-фашистських окупантів. У січні–лютому 1944 р. у с. Бовтишці перебував штаб 2-го Українського фронту (командуючий І. С. Конев, начальник штабу М. В. Захаров), який здійснював підготовку до Корсунь-Шевченківської битви.

На фронтах Великої Вітчизняної війни воювали 12 867 жителів району, понад 7 тисяч з них загинули.

У післявоєнний період народне господарство району було відбудовано, у населених пунктах з'явилися нові школи, клуби, магазини, поштові відділення, житлові будинки тощо. У 1946 році на місці зруйнованого цукрозаводу почалося будівництво нового, оснащеного устаткуванням з Чехословаччини.

У 1957 р. Олександрівка і Єлизаветградка стали селищами міського типу.

У період 1960–1980 рр. в Олександрівці споруджено залізничний вокзал, автовокзал, приміщення районного вузла зв'язку, універмагу, лікарні, кінотеатру, бібліотеки, двох Будинків культури, школи, стадіону, хлібозаводу, банно-праль-

Відзнака «За заслуги перед районом»

Відзнака «Почесний громадянин»

Нагрудний знак лауреата премії Бориса Кузика

ОЛЕКСАНДРІВСЬКИЙ РАЙОН

ного комбінату, а також з'явилося чимало підприємств виробничої сфери, сільськогосподарських споруд, об'єктів соціальної сфери і штучне водоймище на річці Тясмин.

У 1959 р. ліквідовано Єлизаветградківський район, більша частина сільських і селищних рад якого ввійшла до Олександрівського району.

У 70-х роках через територію району прокладено газопровід «Союз», одну з ділянок якого споруджувала молодь з Німецької Демократичної Республіки. Одночасно поблизу Олександрівки відкрито газокompресорну станцію та ремонтну базу.

У ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС брали участь близько 400 жителів району. У 1991 р. у новозбудований житловий масив у с. Несватковому переселилися понад 500 мешканців ураженого радіоактивним брудом с. Виступовичі Овруцького району Житомирської області.

Наприкінці 80-х – початку 90-х років у районі погіршилася економічна ситуація. Було закрито Цибулівський консервно-сушильний завод, швейний і галантерейний цехи фабрики «Україна», пивзавод, банно-пральний комбінат в Олександрівці, гончарний цех у Цвітному, майже всі магазини й комплексні приймальні пункти райпобуткомбінату.

У 90-х роках у районі проведено приватизацію промислових підприємств, а також розпайовані сільськогосподарські землі.

ЕКОНОМІКА

Промисловість

В Олександрівському районі переважають підприємства з переробки сільськогосподарської сировини (ВАТ «2-й імені Петровського цукровий завод», заводи продтоварів, комбікормовий, молокоцех, харчокомбінат райспоживтовариства в Олександрівці). Працюють також районна друкарня, інкубаторно-птахівнича станція, ремонтно-транспортне підприємство, сільгоспхімія, лінійне виробниче управління магістральних газопроводів, рембаза, держлісгосп, геологорозвідувальна партія, товариство «Побутовець», Фундукліївське і Цибулівське хлібоприймальні підприємства, Цибулівський деревообробний комбінат, рибгосп у Бовтишці.

Агропромисловий комплекс

Олександрівщина спеціалізується на вирощуванні зернобобових і технічних культур, виробництві молока і м'яса. Тут працюють 27 сільськогосподарських товариств з обмеженою відповідальністю, два приватні орендні підприємства, одне відкрите акціонерне товариство, два сільськогосподарські виробничі кооперативи, два дослідних та 53 селянські (фермерські) господарства.

Найкращі результати господарювання у СТОВ «Тясмин» (директор Михайло Ткаченко) та «ОлТо» (генеральний директор Анатолій Шинкаренко).

У СТОВ «ОлТо» у 2004 р. досягнуто рекордних надоїв молока на корову – 6 831 кг. На сучасно обладнаній цвітненській молочнотоварній фермі діє племінний завод з розведення чорно-рябої молочної породи, де утримують 583 голови худоби, у тому числі 320 корів, та племінний репродуктор з розведення абердин-ангуської м'ясної породи (усього 172 голови, у тому числі 120 корів). На найближчу перспективу підприємство планує мати 500 корів молочної породи та 200 голів м'ясної, а ще 100 свиноматок великої білої породи. Свиноферма теж має статус племінного репродуктора.

Транспорт

На Олександрівщині розвинуто залізничний, автомобільний і трубопровідний транспорт.

Залізницю відкрито в 1876 р. Тоді вона називалася Фастівською і з'єднала Знам'янку з Фастовом. Довжина залізниці в межах Олександрівського району становить близько 30 км. Територією району проходить залізниця Київ–Донецьк, де розташовані дві станції: Фундукліївка й Цибулеве. Колись була й третя станція – Соснівка. Залізничні станції підпорядковано Шевченківському відділку Одеської залізниці. Зі станції Фундукліївка без пересадки можна дістатися до Києва, Дніпропетровська, Луганська, Миколаєва, Трускавця, Ясинуватої, Маріуполя, Львова, Кривого Рогу, Сімферополя, Феодосії, Житомира, Херсона, Ковеля, Умані, Москви.

Довжина автомобільних шляхів району – 320 км, у тому числі з твердим покриттям – 289 км. Територією району проходять відрізки доріг державного значення – магістральної автомобільної дороги Київ–Луганськ–Ізварино (на Волгоград через Кам'янку, Дніпропетровськ, Донецьк) та регіональної автомобільної дороги Олександрівка–Кіровоград–Миколаїв.

В Олександрівці діє автостанція, з якої можна дістатися не тільки до сіл району, а й до Києва, Кіровограда, Черкас, Кривого Рогу, Олександрії, Чигирини, Кам'янки та інших міст.

Територією району прокладено ділянку магістрального газопроводу «Союз», по якому подається природний газ з Росії до країн Європи.

Зв'язок

Послуги зв'язку надають цех електрозв'язку та вузол поштового зв'язку з багатьма відділеннями в населених пунктах району.

Вокзал залізничної станції Фундукліївка

ВАТ «2-й імені Петровського цукровий завод» у смт Олександрівка

ОЛЕКСАНДРІВСЬКИЙ РАЙОН

Будівництво

Основним стабілізуючим фактором роботи будівельних підприємств району у 2003 р. було залучення та освоєння коштів з державного та місцевого бюджетів, а також власних коштів підприємств на будівництво, ремонт та утримання автомобільних доріг, продовження будівництва дозвільного центру в с. Несватковому, ремонт та реконструкцію об'єктів і споруд залізничного транспорту станцій Фундукліївка і Цибулеве, продовження газифікації сіл Стара Осота, Нова Осота, Бірки та Красносілля, благоустрій центральної частини смт Олександрівка, продовження реконструкції спортивного комплексу, а також коштів населення на житлове будівництво. У будівельному комплексі за 2003 р. введено в дію житла на суму 1 388,5 тис. грн, що на 15 % більше, ніж у 2002 р., загальною площею 3 021,8 м², у тому числі – 1 056,1 м² у сільській місцевості.

Житлово-комунальне господарство

Житлово-комунальні послуги населенню в смт Олександрівка надають водоканал, ПП «Моноліт», ряд комунгоспів у селах.

Побутове обслуговування

В Олександрівці діє підприємство «Побутовець», радіотелеательє, ряд приватних перукарень та майстерень з ремонту взуття та пошиття одягу.

Торгівля

На Олександрівщині діють 194 торговельні точки (з них 132 – приватні), у т. ч. 180 стаціонарних, 7 тимчасових, 7 заїзних. Працює районне споживче товариство, яке має мережу магазинів, ресторан, кафе, харчокомбінат. Діють ряд приватних кафе, барів, магазинів, два ринки в смт Олександрівка, базари у великих селах.

Банківська сфера

Населення та юридичних осіб району обслуговують відділення Ощадного банку України, представництва банків «Аваль», «Промінвестбанк», «ПриватБанк».

ГУМАНІТАРНА І СОЦІАЛЬНА СФЕРИ

Освіта та наука

У районі працюють 27 загальноосвітніх шкіл, де отримують знання 4 250 учнів. Школярів навчає 486 педагогів, з них 90 % мають вищу освіту. Близько 50 % освітян фахівці вищої та першої категорій. У селах Бандуровому і Любомирці працюють навчальні комплекси «школа-дитячий садок». У 20 дошкільних закладах перебуває 517 малят.

Переважна більшість педагогів району раціонально, вміло поєднують новаторські й традиційні підходи. Серед них: І. В. Кошман (Івангородська), С. М. Крохмальова (Красносілківська), А. М. Павловська (Вищеверещаківська), Н. А. Вікторенко (Бірківська), Т. В. Русенко (Красносілківська), В. М. Назаренко (Соснівська), О. М. Гребенюк (Цвітненська), Ю. В. Буряк (Олександрівська № 2), К. М. Данов (Олександрівська № 1), Л. О. Якимчук (Несватківська), Н. В. Чабан (Підлісненська), І. Д. Корнута (Олександрівська № 1), С. М. Бірець (Михайлівська), Г. В. Ковальчук (Красносілківська), М. Ф. Волошина (Олександрівська № 2), С. М. Січкара (Івангородська) школи.

Юні спортсмени Олександрівської ДЮСШ, яку довгі роки очолює М. П. Іванов, неодноразові переможці обласної спартакіади учнівської молоді.

Далеко за межами області відомі керівники гуртків та вихованці Олександрівського районного центру дитячо-юнацької творчості (директор Н. М. Нівінська). Тут працює народний художній фольклорний колектив «Джерельце». Серйозно заявили про себе дослідницькою діяльністю на всеукраїнському рівні юні екологи з Підлісненської школи (директор Н. В. Чабан).

У районі працює філія Кіровоградського професійного ліцею побутового обслуговування, є плани його розширення, а можливо, і виділення в самостійний ліцей. Діє підготовче відділення Кіровоградського педагогічного університету. Аналогічні пропозиції є від Кіровоградської філії Київського національного університету культури. На базі Олександрівської школи № 2 створено навчально-консультаційний пункт Кіровоградського кібернетико-технічного коледжу, де учні 10 класів паралельно з навчанням у школі мають змогу заочно одержувати фахову підготовку за спеціальностями «фінанси» та «програмування для електронно-обчислювальної техніки та автоматизованих систем».

Охорона здоров'я

Медичну допомогу надають центральна районна лікарня, чотири дільничні лікарні, дві лікувальні амбулаторії, 29 фельдшерсько-акушерських пунктів. Працює Староосотський дитячий санаторій.

Центральну районну лікарню очолює головний лікар В. Д. Щур. Під його керівництвом зміцнена матеріальна база

Внучка Т. Г. Шевченка по сестрі Катерині Антоніна Єремівна Красицька (у першому ряду в центрі), яка народилась в Олександрівці, з олександрівськими вчителями

О. П. Костенко, керівник хору «Тясмин»

Народний самодіяльний хор «Тясмин» Олександрівського районного Будинку культури

закладів охорони здоров'я, зокрема в Олександрівці створено сучасний діагностичний центр.

У районі діють центральна районна аптека № 13 (в Олександрівці) з трьома аптечними кіосками, аптеки в смт Єлизаветградка, селах Красносіллі, Цвітному, Трилісах, Родниківці, Ставидлах. Майже у всіх фельдшерсько-акушерських пунктах є аптечні кіоски. Жителів райцентру обслуговують також приватна аптека фірми «Галеніка», кіоски Кам'янської аптеки, аптека «Ветеран» Знам'янської аптеки.

Культура та мистецтво

На Олександрівщині діють два міських та 16 сільських Будинків культури, 13 клубів, у т. ч. 6 клубів-бібліотек.

Високе звання народних самодіяльних мають хор «Тясмин», агітаційно-художня бригада «Голос часу», театральний колектив, дискотека «Райдуга» Олександрівського районного Будинку культури, фольклорні колективи «Барвінок» Розумовського, «Вербиченька» Бовтиського, «Бірківчани» Бірківського сільських Будинків культури, «Явір» Кримківського сільського клубу. Звання зразкових удостоєні дитячий фольклорний колектив Бірківського сільського Будинку культури й дитячий хореографічний колектив «Зодіак» Олександрівського районного Будинку культури.

На Олександрівщині діють 27 бібліотек, у т. ч. 3 міські й 24 сільські, книжковий фонд яких становить 395 тис. примірників. Найбільші бібліотеки – районна для дорослих і районна для дітей в Олександрівці та Єлизаветградківська міська. Бібліотеки району обслуговують 14 тис. читачів.

У районі працюють Олександрівський районний краєзнавчий музей (фонди налічують понад 7,5 тис музейних предметів), який має філіал – кімнату-музей Л. М. Мацієвича, громадські музеї: народний музей історії села Розумівки, музеї історії села Підлісного та смт Єлизаветградка.

Музичну освіту надає Олександрівська дитяча музична школа.

В Олександрівському районі є пам'ятка архітектури й містобудування загальнодержавного значення – Хрестовоздвиженська церква, сімейна усипальниця Раєвських. Тут, зокрема, поховано героя Вітчизняної війни 1812 р. М. М. Раєвського.

До переліку пам'яток архітектури місцевого значення Кіровоградської області в Олександрівському районі включено дерев'яні церкви Різдва Богородиці (XIX ст., Іванівка), Свято-Миколаївську церкву (XIX ст., Бірки), муровану Свято-Параскевську церкву (поч. XX ст., Кримки), муровану Свято-Успенську церкву (XIX ст., Бандурове), будинок контори ВАТ «2-й імені Петровського цукровий завод» (1949, смт Олександрівка), будинок колишньої церковнопарафіяльної школи (XIX ст., смт Єлизаветградка).

На території Олександрівщини є 98 археологічних пам'яток, серед яких одне поселення (пам'ятка загальнодержавного значення), 97 курганів та курганних груп різних періодів, в основному скіфських, що знаходяться біля

Л. І. Гунько, керівник агітаційно-художньої бригади

Виступ народної самодіяльної агітаційно-художньої бригади «Голос часу» Олександрівського районного Будинку культури

ОЛЕКСАНДРІВСЬКИЙ РАЙОН

*Керівник колективу «Зодіак»
Т. В. Стукало*

*Дитячий зразковий
хореографічний колектив
«Зодіак» Олександрівського
районного Будинку культури*

Олександрівки, Єлизаветградки, сіл Бандурове, Бірки, Вищі Верещаки, Нова Осота, Поселянівка, Іванівка, Китайгород, Красносілка, Кримки, Любомирка, Михайлівка, Розумівка, Соснівка, Ставидла, Стара Осота, Триліси, Цвітне.

На території району встановлені пам'ятники Т. Г. Шевченку (два в смт Олександрівка), В. І. Леніну (смт Олександрівка, Єлизаветградка, села Красносілка, Красносілля), Г. І. Петровському (смт Олександрівка), Ф. Е. Держинському (с. Цвітне), Героям Радянського Союзу Ф. К. Павловському (с. Соснівка), Д. Т. Гуляєву (с. Іванівка), два пам'ятники на братських могилах партизан, загиблих у 1943 р. (с. Підлісне), пам'ятники на могилах радянських воїнів, загиблих у роки Великої Вітчизняної війни (смт Олександрівка, Єлизаветградка, села Бандурове, Бірки, Бовтишка, Букварка, Вищі Верещаки, Голикове, Гутницька, Івангород, Іванівка, Кам'яний Яр, Красносілка, Красносілля, Кримки, Любомирка, Мар'янівка, Михайлівка, Несваткове, Нижчі Верещаки, Плішки, Підлісне, Роздолля, Розумівка, Родниківка, Соснівка, Ставидла, Хайнівка, Ясинуватка, Ясинове), пам'ятники землякам, загиблим у Великій Вітчизняній війні (смт Олександрівка, Єлизаветградка, села Бандурове, Бірки, Букварка, Вищі Верещаки, Голикове, Івангород, Красносілка, Красносілля, Кримки, Михайлівка, Несваткове, Нижчі Верещаки, Нова Осота, Омельгород, Підлісне, Поселянівка, Розумівка, Родниківка, Соснівка, Ставидла, Цвітне, Ясинове), пам'ятники на могилах борців за владу рад (села Михайлівка, Підлісне), пам'ятники Трудової Слави (автомобіль ЗІС-5В у смт Олександрівка та трактор «Універсал» у с. Красносілці), пам'ятний знак (стела)

на честь Героїв Радянського Союзу – земляків (сmt Олександрівка), пам'ятний знак на честь звільнення села Плішок від німецько-фашистських загарбників у 1943 р. (гармата біля с. Плішок), пам'ятний знак на честь гетьмана Б. Хмельницького (с. Бірки), пам'ятник жертвам голодомору 1932–1933 років (сmt Олександрівка), 7 меморіальних дошок.

Народні промисли й ремесла на Олександрівщині існують з давніх-давен. Одним з найстаріших є керамічне виробництво. Глиняний посуд, очевидно, тут виробляли ще зі скіфських часів, про що свідчать знахідки уламків.

На Олександрівщині виготовлялася не тільки побутова (посуд, керамічні вироби малих форм – іграшки, світильники, люльки), а й архітектурно-декоративна кераміка (кахлі).

Одним із центрів гончарства було с. Цвітне. Вироби цвітненських майстрів відомі з XIX ст. На початку XX ст. Цвітне було одним з найбільших осередків виробництва полив'яного нерозмальованого посуду на Наддніпрянщині. Перед Першою світовою війною тут налічувалося 242 гончарних двори, діяли два гончарних заводи. У Цвітньому гончарною справою займалося 80 % чоловічого населення. А виготовляли тут посуд із світлої пластичної глини.

Вироби з Цвітнього були добре відомі не лише в краї, а й у Миколаєві, Херсоні, Одесі, Молдові, на Полтавщині. Спеціалізувалися цвітненські майстри на виготовленні полив'яного столового посуду – чайників, глечиків, барилець, мисок, полумисків, кухлів. Робили також свічники, сільнички, фігурний посуд, іграшки, скульптурки. Вироби обливали зеленою і жовтою, рідше коричневою поливами. Неполив'яний посуд Цвітнього представлено макітрами, горщиками, глечиками, риночками, формами для випікання тіста.

У 30-х роках XX ст. у місцевому колгоспі організували гончарну бригаду, з якої в 1933 р. утворили артіль. У цей час цвітненські гончарі їздили опановувати підполив'яний розпис до Опішні, що на Полтавщині. Кращими малювальниками довоєнного часу були Мар'яна Свороба і Михайло Погрібний, повоєнного – Ксенія Бурмій, Олександра Комар, Валентина Білоус. Серед знаних цвітненських майстрів народної керамічної скульптури – Марко і Василь Кучеренки, Агей Койда, Аврам Кабак, Каленик Головка.

Вироби цвітненських гончарів початку XX ст. зберігаються в Музеї українського народного декоративного мистецтва у Києві. Цвітненську кераміку представлено в музеях Кіровограда, велику колекцію зібрано в Олександрівському районному краєзнавчому музеї. У Цвітньому в гончарській родині народилася відома майстриня декоративного розпису, заслужений художник України Тамара Гордова.

На жаль, гончарне виробництво у Цвітньому наприкінці 90-х років XX ст. припинилося.

У XVI–XVII ст. у с. Соснівці існував поташний промисел. У курганах-могилах біля села виготовлялися селітра і порох.

Меморіальна дошка на честь Івана Фундуклія, відкрита на станції Фундукліївка у 2004 році

Пам'ятний знак на честь перебування гетьмана Богдана Хмельницького в с. Бірках

ОЛЕКСАНДРІВСЬКИЙ РАЙОН

У XVIII ст. у с. Гутницькій розвивалася гутна справа. У XIX – на початку XX ст. у багатьох селах Олександрівщини були свої ковалі, кушніри, римарі, шевці, кравці, теслярі, столярі й інші майстри. На початку XX ст. існувало Київське кустарне товариство, яке влаштовувало в Києві виставки ужиткового мистецтва і кустарних виробів. У каталозі виставки 1909 р. зазначено, що зусиллями Ю. Л. Давидова майстри з с. Бандурового виставляли дерев'яні вироби й ляльки. Це виробництво мало філіали в Бірках, Бовтишці, Красносілці й навіть Чигирині.

Загальнопоширеним промислом на Олександрівщині було ткацтво. Ткали тонке і грубе полотно, скатерті, доріжки, рушники, рядна. Кожна жінка вміла вишивати. У XIX ст. вишивали переважно хрестиком червоними і чорними нитками, а у XX ст. почали використовувати нитки інших кольорів. Вишивали рушники, наволочки, скатерті, сорочки тощо. У вишивках переважали рослинний, геометричний орнаменти й зображення птахів. Ткацькі вироби й вишивані речі зберігаються у фондах Олександрівського районного краєзнавчого музею, народного музею історії с. Розумівки, у шкільних музеях Олександрівщини.

Видавнича діяльність, ЗМІ та творчі спілки

У районі працює редакційно-видавниче об'єднання «Олександрівщина», очолюване головним редактором Н. М. Долею. Ним видається районна газета «Вперед» та готуються передачі районного радіомовлення. Зареєстровані газета Народного руху України «Мета», дві церковні газети.

На Олександрівщині діють районні організації Національної спілки журналістів України, Всеукраїнської спілки краєзнавців.

Фізична культура і спорт

В Олександрівці є стадіон, працює дитячо-юнацька спортивна школа.

Олександрівська аматорська футбольна команда «Тясмин» довгий час виступала на першості області. У 2002 р. вона стала фіналістом кубка області.

Одним з кращих на Кіровоградщині є олександрівський волейбольний клуб «Тясмин», який двічі за останні роки здобував медалі першості України серед колективів фізкультури.

Хороші результати на обласних і загальноукраїнських змаганнях демонструють юні олександрівські та михайлівські дзюдоїсти.

На олександрівському стадіоні кілька разів проводилися фінали обласних сільських спортивних ігор, на яких перемагала команда Олександрівського району.

Бірки визнавалися кращим спортивним селом Кіровоградщини.

Звання майстра спорту міжнародного класу удостоєний легкоатлет Володимир Білокінь, майстрів спорту – легкоатлети Наталка Авраменко, Володимир Рибалка, самбістка Надія Мулявка, велогонщиця Ірина Шпильова. Чемпіоном світу з гирьового спорту серед ветеранів став Олег Борисенко.

У 1960–1980 рр. на Олександрівщині завдяки зусиллям голови райкому ДТСААФ Бориса Безсмолого були досить популярними технічні види спорту. З 1968 р. до 1990 р. в Олександрівці існувала єдина в області мотобольна команда, що виступала на першості України. Злет цієї команди був у 70-х роках, коли мотоболісти ставали чемпіонами України, кілька разів виборювали срібні й бронзові медалі. У складі команди в різні роки виступали Петро Цимбал, Юрій Байбутліді, Василь Болюк, Борис Безсмолий, Іван Кубряченко, Микола Вдовиченко, Василь Захаров, Анатолій Дудник, Владислав Сінкін.

На олександрівському мотобольному полі тричі проводилися фінали юнацької першості України з мотоболу.

Колектив редакції районної газети «Вперед»

Практикувалися в Олександрівці й гонки на гаревій доріжці – спідвей. Мотогогонщики успішно виступали на різних змаганнях у Києві, Полтаві, Донецьку. Серед кращих гонщиків були Василь Болюк та Олександр Демченко. Чемпіонами України зі спортивної радіопеленгації були кандидати в майстри спорту Юрій і Тетяна Десятники.

Честь Олександрівки в обласних змаганнях з мотокросу захищали спортсмени-першорозрядники Михайло й Анатолій Сергієнки, Юрій Давидов, Ігор Тищенко, Віктор Шпарко, Олександр Демченко, Євгеній Безсмолий.

У 80-х роках не було рівних на Кіровоградщині олександрівській команді картингістів у складі Анатолія Салія, Сергія Піщуліна, Ігоря Тищенка.

Звання чемпіона області з кульової стрільби здобував Юрій Коровін.

Мотобольна команда «Тясмин»

ОЛЕКСАНДРІВСЬКИЙ РАЙОН

Туризм, санаторно-курортна справа

Район включено до кількох міжнародних туристичних маршрутів. Є перспективи для розвитку «зеленого туризму», бо на цій території існує чимало прекрасних місць для відпочинку в лісах, на річках і ставках. У селі Бірках розташований дитячий табір відпочинку імені Героя Радянського Союзу І. Х. Календюка.

Соціальний захист населення

В органах праці та соціального захисту населення на обліку знаходиться 989 сімей, які одержують різні види державної допомоги, що становить 8,2 % від загальної кількості сімей у районі.

В органах Пенсійного фонду на обліку перебувають 12,8 тис. пенсіонерів, які одержують пенсії на підставі 24 законодавчих актів України.

У районі субсидіями користується більше 5,4 тис. сімей. Їх витрати за рахунок субвенції державного бюджету місцевим бюджетам за призначеними субсидіями у 2003 р. зменшено майже на 1 068,9 тис. грн, які профінансовано в повному обсязі. Субсидії на придбання скрапленого газу та твердого палива в районі надані майже 3,0 тис. сімей на суму 614,5 тис. грн, які стовідсотково профінансовано з державного бюджету. Кошти отримали всі сім'ї, яким була призначена субсидія.

На обліку в управлінні праці та соціального захисту населення перебуває 10,5 тис. пільговиків, із них: 4 243 ветерани війни, 5 645 ветеранів праці, 513 громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, 50 ветеранів військової служби та органів внутрішніх справ та 5 реабілітованих громадян, які стали інвалідами внаслідок репресій або є пенсіонерами.

За 2003 р. надано пільг на загальну суму 937,7 тис. грн, на відшкодування яких спрямовано 911,2 тис. грн.

До складу територіального центру управління праці та соціального захисту населення Олександрівської райдержадміністрації входять відділення соціальної допомоги вдома та відділення медико-соціальної реабілітації (10 ліжко-місць при лікарні). Територіальним центром надаються послуги перукаря. Протягом 2003 р. надано різних видів соціальних послуг 708 особам.

У смт Єлизаветградка та с. Білявці функціонують 2 інтернатні заклади – чоловічий та жіночий психоневрологічні інтернати на 150 та 125 ліжко-місць, у якому на повному державному забезпеченні перебуває відповідно 150 та 121 підопічний.

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Зовнішньоторговельний оборот товарів у районі за 2003 рік становив 331,59 тис. дол. США, що на 6,2 % більше показника 2002 р. Найбільше експортує товарну продукцію Олександрівське державне лісогосподарське підприємство, яке у 2003 р. поставило її більш ніж у 10 країн світу на суму 303,64 тис. дол. США, що у 1,8 раза більше проти 2002 року.

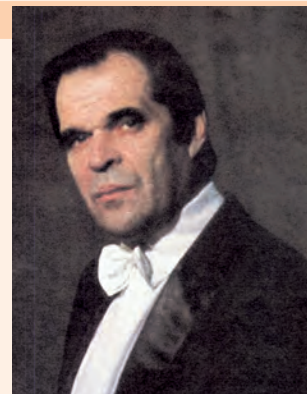

ПЕРСОНАЛІ

АВДІЄВСЬКИЙ **Анатолій Тимофійович** (16.08.1933, с. Федвар, нині с. Підлісне)

Український хоровий диригент, народний артист СРСР (1983), дійсний член Академії мистецтв України (1996), Герой України (2003). У 1958 р. закінчив Одеську консерваторію. Художній керівник і головний диригент Поліського ансамблю пісні й танцю «Льонок» (1958–1963), Черкаського українського народного хору (1963–1966), художній керівник, генеральний директор Національного заслуженого академічного українського народного хору ім. Г. Верьовки (1966). Викладач київських вузів: консерваторії (1971–1976), інституту культури (1977–1980), педінституту (1980). Нині – завідувач кафедри методики музичного виховання, співів та хорового диригування Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова, професор (1986). З 1991 р. – голова Всеукраїнської музичної спілки, з 1995 р. – президент Національного музичного комітету України Міжнародної музичної ради ЮНЕСКО. Автор «Привітальної хороводної», «Не громи в степах гудуть», «Над широким Дніпром», обробок українських пісень («Колискова», «Павочка ходить», «Діброва зелена») і пісень народів світу. Лауреат Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка (1968), Державної премії СРСР (1978).

АДОНІН **Іван Єгорович** (19.02.1915, с. Скорodne Белгородської області – 30.05.1997, м. Кіровоград)

Організатор сільськогосподарського виробництва, Герой Соціалістичної Праці (1971). У 1937 р. закінчив Московський політехнікум зв'язку. Працював за спеціальністю. Учасник Великої Вітчизняної війни. Воював на 1, 2, 3-му Українських фронтах. Капітан, помічник коменданта, комендант визволеного болгарського м. Пловдив. У 1947–1955 рр. – заступник завідуючого відділом Кіровоградського обкому КПУ. У 1955–1979 рр. очолював колгосп «Росія» Олександрівського району. За досягнення у зміцненні економіки й виконанні планів продажу державі сільськогосподарської продукції кероване ним господарство нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора. З 1979 р. на пенсії. Нагороджений трьома орденами Леніна, двома орденами Вітчизняної війни II ступеня, орденом Червоної Зірки, медалями.

АНТОНОВ **Антон Антонович** (1919, с. Родниківка – 13.04.1944, с. Ташлик, Молдова)

Герой Радянського Союзу (посмертно). З дитячих літ жив у Кіровограді. Тут навчався, працював токарем у механічному цеху заводу сільськогосподарського машинобудування «Червона Зірка». Під час Великої Вітчизняної війни був гвардії рядовим, кулеметником стрілецького батальйону 290-го гвардійського стрілецького полку 95-ї гвардійської стрілецької Полтавської Червонопрапорної дивізії 5-ї гвардійської армії. Визволяв Кіровоградщину, Миколаївщину, Одещину, Молдову. Загинув у бою, відбивши кілька ворожих контратак на правому березі Дніпра.

БАРАБАШ Світлана Григорівна
(30.06.1941, смт Олександрівка)

Заслужений працівник освіти України, член-кореспондент Міжнародної кадрової академії, доктор філологічних наук (2004), професор, літературознавець, критик, поетеса, член Національної спілки письменників України (2004). Закінчила філологічний факультет Львівського університету ім. І. Франка. Працювала журналістом, учителем, викладала українську літературу в Донецькому університеті та в Кіровоградському педагогічному інституті. Нині завідує кафедрою українознавства Кіровоградського національного технічного університету. Автор понад 200 наукових праць з історії української літератури, фольклору, питань сучасного літературного процесу та культури. Окремими виданнями вийшли праці: «Чарівне джерело поезії» (1985), «Серце вільне і пісенне» (1989), «Душа прозріє Всесвітом очей...», «Поетичний світ Ліни Костенко», «Ліна Костенко: Філософія поетичного живопису» (2003), «Лірика кохання Ліни Костенко: спроба осягнення» (2003), «Поетична історіософія Ліни Костенко: безсмертя Духу» (2003) та ін. Автор збірки поезій «Золоті причали» (1998). Разом з Б. М. Кузиком впорядкувала збірку українських народних пісень «Пісні з маминого голосу» (2003). Ведуча публіцистичної програми Кіровоградського обласного телебачення «Вітальня Світлани Барабаш». Лауреат премії ім. В. Винниченка кіровоградської обласної газети «Народне слово».

БАРАННИКОВ Матвій Гнатович
(1915, смт Єлизаветградка)

Герой Соціалістичної Праці (1965). Працював механізатором Карагандинської сільськогосподарської дослідної станції (Казахстан).

БЕРЕЗОВСЬКИЙ Тимофій Захарович
(1914, с. Цвітне – 1951, с. Цвітне)

Учасник Великої Вітчизняної війни, повний кавалер ордена Слави. Після закінчення семи класів місцевої школи працював у колгоспі. У 1936 р. за комсомольською путівкою поїхав до Горлівки, звідки в серпні 1941 р. призваний до лав Червоної Армії. Проїшов складними дорогами війни від Донбасу до Берліна, був тричі поранений. Помічник командира взводу 463-го стрілецького Мелітопольсько-Вісленського ордена Червоної Зірки полку 119-1 стрілецької Мелітопольської дивізії 5-ї гвардійської армії. Старший сержант. Після війни працював у колгоспі в рідному селі. Нагороджений орденом Слави I, II, та III ступенів, кількома медалями.

БИРЗУЛ Василь Іванович
(30.10.1958, с. Тарасівка)

Заслужений журналіст України. Закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка (1980). Працював у редакції інформації Українського радіо редактором програми «Промінь». У 1981 р. призначений спеціальним кореспондентом «Останніх вістей». Висвітлював найважливіші події життя України, готував актуальні репортажі з проблем економіки, політики, культури, а також радіофільми про людей праці. Одночасно був ведучим інформаційних програм у прямому ефірі. З перших днів Чорнобильської катастрофи протягом року в складі спеціальної групи

вийжджав до чорнобильської зони і в спеціальних репортажах розповідав про хід рятувальних робіт. З 1994 р. – ведучий інформаційних програм УТН Українського телебачення. Працює також як кореспондент. Вів репортажі з «гарячих» точок – Косово, Південний Ліван, Сьєрра-Леоне. Нині віце-президент Національної телекомпанії України. Нагороджений медаллю «За трудову відзнаку».

БІЛАН Микола Іванович
(30.04.1935, с. Красносілка – 16.05.2000, с. Володимирівка
Знам'янського району)

Краєзнавець, лікар. Закінчив Київський медичний інститут (1959). Працював головним лікарем Сабліно-Знам'янського цукрокомбінату. Автор краєзнавчих статей в обласних і районних газетах, статті «Пушкін на іменинах Любочинської» у збірці «Весь Кіровоград–97».

БІЛОКІНЬ Володимир Валерійович
(13.02.1969, смт Олександрівка)

Легкоатлет, майстер спорту міжнародного класу. Закінчив Київський інтернат олімпійського резерву. Срібний призер чемпіонату Європи (1990), учасник чемпіонатів світу серед юніорів та Ігор доброї волі (1992). Чемпіон (1986) і рекордсмен СРСР серед юніорів, неодноразовий чемпіон України з бігу на 110 і 60 м з бар'єрами. Перший тренер – В. Г. Черкас.

БІЛОШАПКА Катерина Володимирівна
(5.03.1958, с. Голикове)

Актриса, режисер аматорського театру, заслужений працівник культури України (2004). Закінчила Харківський інститут мистецтв ім. І. Котляревського (1979). Працювала в театрах Дрогобича, Кіровограда, Рівного. Нині режисер народного самодіяльного театру Олександрівського районного Будинку культури. Поставила понад 30 вистав. Автор сценаріїв театралізованих свят, дитячої музичної п'єси «Пригода в лісі, або дружба врятує завжди!».

БІЛЮЧЕНКО Юлія Валеріївна
(13.03.1972, м. Кіровоград)

Поетеса. Проживає в с. Несватковому. Вірші друкувалися в періодичних виданнях, увійшли до колективної збірки «Написане не зникає» (1994) та шкільного посібника з української літератури «Із цілющих джерел рідного краю» (1999). Автор книги поезій «За крок до щастя» (2004).

БОНДАРЕНКО Микола Феодосійович
(10.04.1940, с. Івангород)

Заслужений працівник сільського господарства України. Працював механізатором у сільгоспідприємстві «Прогрес».

БОРИСЕНКО Анатолій Макарович
(10.02.1947, с. Івангород)

Композитор, виконавець. Закінчив Олександрівське училище культури за спеціальністю «керівник духового оркестру» (1971). Чотири роки працював викладачем Олександрівської дитячої музичної школи. Згодом сім років був музикантом у військовому духовому оркестрі в Чехословаччині. У 1991 р. знов викладав у музичній школі. Створив п'ять духових оркестрів. З 2000 р. керує духовим оркестром «Золота нота» Олександрівської загальноосвітньої школи № 3. Учасник вокального дуету «Вранішні роси» (разом з Наталією Журило). Автор музики пісень на слова В. Кондратенко, Н. Купчинської, А. Корінь, Д. Танського, О. Бака. Твори опубліковані у збірнику пісень «Мед мудрості» (2003).

БОРИСЕНКО Олег Йосипович
(1.01.1944, с. Івангород)

Майстер спорту, чемпіон світу з гирьового спорту серед ветеранів (2002). Працював будівельником у райагробуді.

БОРОЗНЯК Василь Ілліч
(24.08.1919, с. Красносілля)

Лікар, Герой Соціалістичної Праці (1978). Учасник Великої Вітчизняної війни. Закінчив Івано-Франківський медичний інститут (1956). З 1946 р. працював на різних посадах у лікарнях і санаторіях Олександрівського і Знам'янського районів. З 1962 р. до 1985 р. – головний лікар Цвітненської дільничної лікарні. Нагороджений орденами Леніна, двома орденами Вітчизняної війни, двома орденами Червоної Зірки та ін.

БОСИЙ Павло Іванович
(1900, смт Єлизаветградка – м. Київ)

Чекіст, генерал-майор прикордонних військ. Учасник ВВВ. Служив на Закавказзі. Нагороджений 11 орденами, у тому числі орденами Леніна, Червоного Прапора, Вітчизняної війни, Червоної Зірки, «Знак пошани». Автор книги «Годы пограничные» (1975).

ВЕЛИЧКО Віктор Григорович
(24.01.1967, смт Олександрівка)

Художник-формаліст. Закінчив Львівську академію мистецтв. Роботи експонувались на виставках в Україні та закордоном.

ВИТРИЩАК Валентин Якович
(20.06.1937, с. Красносілка)

Доктор медичних наук, професор, академік. Закінчив Тернопільський медичний інститут. Працює завідуючим кафедрою загальної гігієни та екології Луганського державного медичного інституту.

ВИТРИЩАК Василь Якович
(16.06.1921, с. Красносілка – 26.01.2000)

Доктор медичних наук (1967), заслужений лікар Латвії, військовий лікар. Закінчив Київський стоматологічний інститут (1941). Учасник Великої Вітчизняної війни. Автор наукових праць із стоматології та пластичної хірургії.

ВОЛКОНСЬКА Марія Миколаївна
(1805 – 22.07.1863, с. Вороньки Чернігівської області)

Княгиня. Дружина декабриста С. Г. Волконського, дочка героя Вітчизняної війни 1812 року М. М. Раєвського. У 1827 р. із с. Бовтишка поїхала за засудженим на каторгу чоловіком у Забайкалля. Автор «Записок» (видані у 1904).

ГАЙ Анатолій Іванович
(15.10.1952, с. Бірки)

Член Спілки письменників України (1986), заслужений працівник культури України, лауреат літературної премії ім. І. С. Нечуя-Левицького. Закінчив факультет журналістики Київського університету (1974). Служив в Афганістані. Працював кореспондентом газет «Радянська Житомирщина» та «Київська правда». Голова Київського обласного творчого об'єднання письменників. Проживає в Білій Церкві. Автор 14 прозових книг для дітей і дорослих, у тому числі збірок повістей та оповідань «Зажинки» (1979), «Хамаль – місяць весняний» (1984), «Сім струн райдуги» (1985), «Тиша над полігоном» (1986), «На тих афганських рубежах» (1991), «Чорна рота» (1995), «Вужик» (1998), «Палаючий перевал» (1999), «Блаженна Марія» (2002), «Біла Церква – Афганістан – Вічність» (2004).

ГОЛОВАНІВСЬКИЙ Сава Овсійович

(29.05.1910, смт Єлизаветградка – 2.05.1989, м. Київ)

Поет, прозаїк, драматург, член Спілки письменників СРСР (1934). Навчався в Одеському сільськогосподарському інституті. Учасник Великої Вітчизняної війни. Перша книжка вийшла в 1927 р. Написав майже 50 творів, які перекладено російською, німецькою, чеською, польською, румунською та англійською мовами. Нагороджений орденами Червоного Прапора, двома орденами Вітчизняної війни II ступеня та медалями.

ГЕТЬМАНЕЦЬ Михайло Федосійович **(16.09.1923, с. Китайгород)**

Літературознавець, доктор філологічних наук (1981), професор (1983). У 1950 р. закінчив Харківський університет. З 1955 р. завідувач кафедри російської та зарубіжної літератури. Учасник Великої Вітчизняної війни. Автор праць з історії радянської літератури, сучасного літературного процесу, а також досліджень «Слова о полку Ігоревім». Головні твори: «А. С. Макаренко – літературний критик» (1971), «А. С. Макаренко и концепция нового человека в советской литературе 20–30-х годов» (1978), «Тайна реки Каялы» (1982).

ГОРДОВА Тамара Федорівна **(30.08.1948, с. Цвітне)**

Заслужена художниця України (1997), член Спілки художників України (1984). Займається декоративним розписом, живописом, графікою. Нині мешкає в Черкасах.

ГРАБОВСЬКИЙ Міхал (Михайло) Антонович **(псевдонім Едвард Тарша)** **(25.09.1804, с. Золотіїв,** **нині у складі Рівного – 19.11.1863, м. Варшава)**

Польський письменник, критик і публіцист, представник «української школи» у польській літературі. Дитячі роки провів в Олександрівці. Навчався в Умані та Одесі, працював у Варшаві. У 1825–1850 рр. постійно проживав в Олександрівці, у 1850–1862 рр. – у Києві. У повістях «Коліївщина і степи» (1838), «Гуляйпільська станиця» (1841), «Тайкури» (1846), «Пан канівський староста» (1856), «Заметіль у степах» (1862) нівелював соціальну боротьбу між українським народом і шляхтою. Автор статей: «Українські мелодії» (1828), «Про українські пісні» (1837), «Про українські народні легенди» (1845), «Україна давня і сучасна» (1850) та ін. Підтримував стосунки з українськими письменниками, листувався з П. Кулішем, який писав йому в Олександрівку. За деякими відомостями, у 1843 р. до Грабовського в Олександрівку приїздив Т. Г. Шевченко і двічі (1843 і 1844) – П. Куліш.

**ГРИГОР'ЄВ Микола (Матвій) Олександрович
(1878–1919, с. Сентове)**

Один з отаманів періоду громадянської війни, воював проти радянської влади. Із заможних селян. Учасник Першої світової війни, штабс-капітан. Служив у військах Центральної Ради (1917–1918), пізніше – у гетьмана Скоропадського. У грудні 1918 р. приєднався до петлюрівців, а після їхньої поразки 2 лютого 1919 р. перейшов на бік Червоної Армії. Командир 1-ї Задніпровської бригади 6-ї Української стрілецької дивізії. Брав участь у визволенні від інтервентів Миколаєва, Херсона, Одеси. Самочинно відвів дивізію на відпочинок у район Єлисаветграда, де 7 травня підняв повстання. Захопив значну територію на півдні України, розстрілював комуністів, влаштовував єврейські погроми і пограбування. У липні з залишками підрозділу приєднався до отамана Н. Махна. 27 липня 1919 р. за наказом Махна був убитий у с. Сентовому.

**ГРИГОРІВ (Григор'єв) Микола Олександрович
(20.01.1924, с. Ставидла)**

Український прозаїк, член Спілки письменників України (1986). Закінчив Кіровоградський педагогічний інститут (1955). Працював директором середніх шкіл на Кіровоградщині та Черкащині, інструктором відділу пропаганди й агітації Бердянського райкому КПУ. З 1968 р. – учитель літератури, історії та суспільствознавства Ірпінської середньої школи. Автор збірок повістей та оповідань «Серпнева тиша» (1973), «Весняний день» (1982).

**ГУЛЯЄВ Дмитро Тимофійович
(5.11.1915, с. Іванівка – 5.09.1943,
м. Старобін, Білорусь)**

Герой Радянського Союзу (1944). Закінчив Московське військово-політичне училище (1936). З липня 1941 р. – у партизанах, з травня 1942 р. – командир загону, з червня 1943 р. – командир бригади, що діяла на території Старобінського району Мінської області. Загинув у бою.

**ГУРТОВИЙ Василь Мусійович
(9.01.1927, с. Івангород – 23.04.2004, м. Кіровоград)**

Організатор сільськогосподарського виробництва, Герой Соціалістичної Праці (1979), заслужений працівник сільського господарства України. Закінчив Черкаський шляхово-будівельний технікум (1934). У 1952 р. екстерном закінчив Білоцерківський сільгосптехнікум. Працював у бурякорадгоспах цукрокомбінатів Кіровоградської та Черкаської областей. У 1966 р. обирається головою колгоспу ім. Леніна Знамянського району. Відстале господарство вивів у число кращих в області. Обирався депутатом Верховної Ради Української РСР. Нагороджений трьома орденами Леніна, орденом Жовтневої Революції та ін.

ДАВИДОВА Ксенія Юріївна
(1905, хутір Дубрава (Красносільський) – 12.09.1992, м. Клин
Московської області)

Музикознавець, заслужений працівник культури РФ. Закінчила гімназію в Києві, трудову школу, бальну студію. Працювала в театрах Києва, Житомира, у музеї П. І. Чайковського в Клину – завідуючою відділом рукописів, заступником директора з наукової частини (1942–1980). Упорядник і редактор книги «Музыкальное наследие П. И. Чайковского». Автор книги «Воспоминание о П. И. Чайковском» (у співавторстві з Г. А. Прибюгіною та Е. С. Бортвиниковою).

ДЕМЧЕНКО Галина Олександрівна
(28.12.1922, смт Олександрівка – 10.06.1986, м. Київ)

Українська поетеса, член Спілки письменників СРСР (1956). Перед Великою Вітчизняною війною закінчила середню школу, пізніше Київське училище прикладних мистецтв (1949). Працювала художником декоративного ткацтва, у редакції журналу «Малютко». Друкувала дитячі поезії в журналах «Барвінок» і «Дошкільне виховання». Автор книг «Малютам» (1955), «Дідусеві казки» (1957), «Загадки та вигадки» (1959), «Оповідання золотавки», «Квіти-квітоньки» (1960), «Що росте на полі» (1963), «Грачиний суд», «Варвара» (1965), «Скаче зайчик» (1970). У 1969 р. написала лібрето до опери для дітей «У зеленому саду» (музика А. Філіпенка).

ДОБРОВОЛЬСЬКА Галина Свиридівна
(4.11.1909, смт Олександрівка –
11.02.2000, смт Олександрівка)

Заслужений ветлікар України (1967). Закінчила Київський ветеринарний інститут (1930). З 1939 р. до 1974 р. працювала в Олександрівській ветеринарно-бактеріологічній лабораторії. Учасниця Великої Вітчизняної війни. Нагороджена орденами Червоної Зірки, Вітчизняної війни, медалями.

ДОЦЕНКО Лідія Григорівна
(17.01.1941, с. Вищі Верещаки)

Українська поетеса, член Національної спілки письменників України (1997). Закінчила Харківське медичне училище № 1 (1965). Працювала сільським фельдшером, медсестрою в Золочівській районній лікарні Харківської області (1965–1995). Писати почала у шкільному віці. Друкувалася в обласних і республіканських виданнях, журналі «Прапор» («Березіль»), колективних збірках «Отчий дім» (1988), «Понад шляхом» (2002). Автор поетичних книжок «Потреба польоту» (1995), «Як завжди, як ніколи...» (1998).

ЄВТУШЕНКО Доментій Гурійович
(19.08.1893, с. Стара Осота – 17.03.1983, м. Київ)

Педагог, професор, заслужений діяч мистецтв УРСР (1943). Наймитував на цукроварні поміщика Терещенка у своєму селі. Навчався в Головіківській учительській школі, де керував хором і виступав як соліст. Пізніше викладав співи в Чигиринській гімназії. Влітку 1919 р. його запросили в музич-

но-драматичну групу К. Дубініна на посаду актора й хормейстера. У серпні 1920 р. на запрошення Г. П. Юри став актором і хормейстером Державного драматичного театру ім. І. Я. Франка. Навчався в Державному музично-драматичному інституті ім. М. В. Лисенка (1923–1927). Був серед перших солістів організованого в 1925 р. Київського радіоцентру. Одночасно керував його вокальним ансамблем. У 1931 р. затверджений завідуючим кафедрою сольного співу Інституту ім. М. В. Лисенка. З 1939 р. – професор Київської державної консерваторії. У роки Великої Вітчизняної війни викладав в Уральській консерваторії, після війни – у Києві. Серед його учнів – П. Кармалюк, Е. Томм, Н. Гончаренко, М. Шевченко, В. Любимова. Нагороджений двома орденами Трудового Червоного Прапора, медалями, Почесною грамотою Президії Верховної Ради СРСР. Написав книгу «Про деякі питання вокальної техніки» (1941).

СВТУШЕНКО Никифор Тимофійович
(7.02.1917, с. Стара Осота – 5.09.2002, м. Москва)

Герой Радянського Союзу (1944). Закінчив Канівський сільськогосподарський технікум (1937) і за комсомольською путівкою вступив до Мелітопольського військово-штурманського авіаційного училища. Служив у Забайкаллі. З перших днів Великої Вітчизняної війни – на Західному, Брянському і 2-му Прибалтійському фронтах. Закінчив війну штурманом 367-го бомбардувального Червонопрапорного авіаційного полку в ранзі капітана. Після війни був слухачем курсів штурманського факультету Військової академії, працівником органів МВС СРСР. З 1965 р. – заступник начальника малярного цеху деревообробного комбінату 3-го тресту Головпромбудматеріалів Москви.

СРУХ Петро Васильович
(16.01.1902, с. Вищі Верещаки – 1986, м. Москва)

Генерал-майор. Закінчив церковнопарафіяльну школу в с. Вищі Верещаки, земську школу в с. Красносілля. У 1922 р. обраний завідуючим земельним відділом Триліської волості від Вищеверещаківської сільради. У 1923 р. обраний секретарем комнезаму. З 1924 р. до 1957 р. – у лавах Збройних Сил. Спочатку служив в Одесі в авіаційному загоні. У 1926 р. відкомандирований до Севастополя, де одержав офіцерське звання. З 1929 р. служив у Миколаєві начальником штабу авіапарку. З 1932 р. навчався в Академії ім. Жуковського в Москві, але у зв'язку зі складною міжнародною ситуацією у складі 55-го авіазагону відбув на Далекий Схід (1933), де займав посади заступника начальника авіачастини з тилу, заступника командира ескадрильї, командира авіатехнічної бази, начальника тилу ВПС Тихоокеанського флоту (1949). Учасник боїв на озері Хасан (1938) та війни з Японією (1945). З 1950 р. до 1957 р. служив на Балтійському флоті. Після звільнення в запас перебрався до Москви. Нагороджений орденом Леніна, трьома орденами Червоного Прапора, двома орденами Червоної Зірки, 12 медалями.

ЄНТАЛЬЦЕВ Андрій Васильович
(1788 – 27.01.1845)

Декабрист, підполковник, член Південного товариства. Учасник Вітчизняної війни 1812 року. В Олександрівці командував 27-ю кінно-артилерійською ротою. Засуджений до каторги. З 1827 р. перебував у Нерчинських рудниках, з 1828 р. – на поселенні в Березові та Ялуторовську.

ЖАРСЬКИЙ Анатолій Михайлович **(17.08.1919, с. Підлісне – 22.04.1969, м. Москва)**

Організатор планування розвитку харчових галузей промисловості СРСР, лауреат Державної премії СРСР (1968), заступник голови Держплану СРСР (1965 – 1969). У 1924 р. батьки переїхали з Підлісного в Оникіївське лісництво Маловисківського району. У 1930–1935 рр. навчався в залізничній школі Кіровограда. Три роки жив у Синицькому лісництві Уманського лісгоспу. Закінчив Ленінградський інститут холодильної промисловості. Учасник ВВВ, яку закінчив політпрацівником у званні майора. Після війни працював директором Ленінградського маслозаводу, у апараті ЦК КПРС, у Держплані РРФСР. З 1963 р. до виходу на пенсію був заступником голови Державного комітету з харчової промисловості при Держплані СРСР.

ЖЕВЧЕНКО Юрій **(17.02.1885, с. Єлизаветградка – близько 1938)**

Єпископ. Закінчив духовну семінарію та Одеський університет (1911). Викладав у 1-й Одеській гімназії (1912–1914). У 1914 р. висвячений на священика. Під час Першої світової війни служив у російській армії. У 1917–1918 рр. – пастир Інструкторської школи старшин у Києві. Член Кирило-Мефодіївського братства, що об'єднало прихильників Української автокефальної церкви після 1-ї сесії Всеукраїнського православного церковного собору (січень 1918). З 1920 р. – настоятель парафії в м. Сквирі на Київщині, священик Андріївської церкви в Києві, член Всеукраїнської православної церковної ради. У квітні 1922 р. висвячений на єпископа Сквирського УАПЦ. Пізніше – єпископ Полтавський (1924–1927) й Одеський (1928–1929). У 1929 р. заарештований ГПУ і засуджений до 8 років ув'язнення в Сибіру. Повторно заарештований, загинув у Карагандинському таборі (1937).

ЗАДОНЦЕВ Антон Іванович **(16.08.1908, с. Ставидла – 5.12.1971, м. Дніпропетровськ)**

Біолог, член-кореспондент АН УРСР (1951), дійсний член Всесоюзної академії сільськогосподарських наук ім. В. І. Леніна (1960), заслужений діяч науки УРСР (1958), лауреат Державної премії СРСР (1951). Закінчив Білоцерківський сільськогосподарський інститут. Працював у Всесоюзному НДІ кукурудзи у Дніпропетровську (1932–1971), з 1941 р. був його директором, викладав у Дніпропетровському сільськогосподарському інституті. Опублікував понад 60 наукових робіт. Був головою зональної комісії з розробки системи ведення сільського господарства в степах.

ЗАДОЯ (Козир) Олександра Федорівна **(25.03.1925, с. Мельники Черкаської області)**

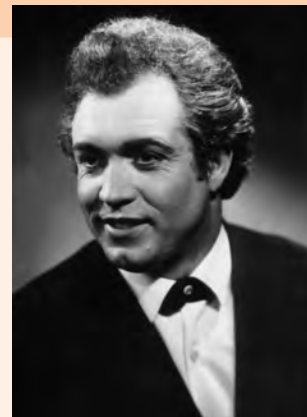
Герой Соціалістичної Праці (1949). Після закінчення семирічки (1944) працювала в бурякорадгоспі цукрокомбінату №2, очолювала рільничу ланку. Звання Героя удостоєна за вирощування рекордних на той час урожаїв озимої пшениці та жита. Нині мешкає в с. Польовому.

ЗІНОВАТНИЙ Василь Ісакович
(27.11.1938, с. Красносілля)

Заслужений артист України. Закінчив режисерське відділення студії Кіровоградського обласного музично-драматичного театру ім. М. Л. Кропивницького (1958), Дніпропетровське театральне училище (1963). Працював у театрах Кіровограда та Дніпропетровська.

ЗЛАТОГОРОВА Броніслава Яківна
(20.05.1905, смт Олександрівка)

Співачка, народна артистка РФ (1951). Початкову музичну освіту здобула в Єлисаветграді. Навчалася в Одеській та Київській консерваторіях у А. Шперлінга та О. Муравйової. Виступала в Харківському оперному театрі 1926–1929 рр. Була солісткою Великого театру СРСР (1929–1953).

КАЛЕНДЮК Іван Хрисанфович
(1.01.1922, с. Грищинці Черкаської області – 26.02.1995,
смт Олександрівка)

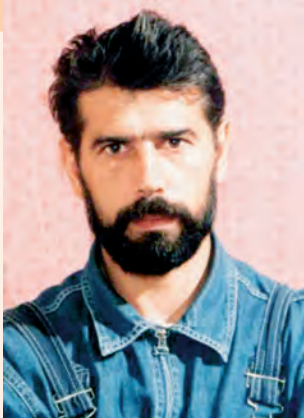
Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1944). Закінчив Ленінградський інститут прикладної зоології і фітопатології (1953) і ВПШ при ЦК Компартії України. З 1947 р. до 1982 р. працював агрономом у бурякорадгоспах, був на керівній радянській і господарській роботі в Долинському, Олександрівському та Ульяновському районах. Нагороджений орденами Леніна, Червоного Прапора, 12 медалями.

КИВГИЛА Микола Григорович
(19.12.1909, с. Ставидла)

Повний кавалер ордена Слави. З 1929 р. працював у місцевому колгоспі, згодом – на металургійному заводі у Дніпродзержинську. З 1941 р. – на фронті. Воював у складі 279-ї стрілецької дивізії. Пізніше, вийшовши з оточення, потрапив у партизанський загін, а після з'єднання цього загону з радянськими військами у грудні 1943 був зарахований бійцем 41-го гвардійського стрілецького полку 14-ї гвардійської стрілецької Вінницької Червонопрапорної дивізії імені Яна Фабріціуса. З боями пройшов від Знам'янки до Праги. Закінчив війну гвардії старшим сержантом, помічником командира взводу. Нагороджений орденом Слави I, II та III ступенів, орденом Вітчизняної війни I ступеня, кількома медалями. Учасник Параду Перемоги. Після війни працював у колгоспі ім. Горького, потім аж до виходу на пенсію – горновим на Криворізькому гірничо-збагачувальному комбінаті імені В. І. Леніна. Мешкав у с. Мошни Черкаської області.

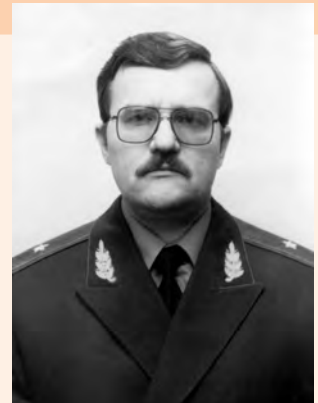

КІРМАН Віктор Григорович
(24.02.1963, с. Бірки)

Член Спільки художників Росії (2001), художник-реставратор, учений. Закінчив Ростовський державний педагогічний інститут (1991). Працює старшим викладачем художньо-графічного факультету Ростовського державного педагогічного університету. Автор понад 20 наукових праць. Учасник більше 20 художніх виставок в Україні та в Росії. Деякі роботи зберігаються в музеях і приватних колекціях України, Росії, Чехії, Словаччини. Реставрував речі для Національного музею історії України, Ростовських обласного музею краєзнавства і навчального музею університету, Олександрівського районного краєзнавчого музею тощо.

КЛАДНИЦЬКИЙ Іван Іванович
(11.08.1950, с. Єлизаветградка)

Генерал-майор міліції. На службу до органів внутрішніх справ Дніпропетровської області прийшов після строкової служби у Збройних Силах. Закінчив Вищу школу МВС СРСР у Горькому. Працював інспектором, старшим інспектором, начальником відділу з особливо важливих справ у ВБРСВ УВС Горьківської області, згодом заступником начальника Нижньгородського РВВС. З 1982 р. – начальник Приокського РВВС. У 1987–1989 рр. – заступник начальника управління карного розшуку УВС Горьківської області. Став першим у своєму регіоні керівником спеціалізованого підрозділу з боротьби з організованою злочинністю («шостий відділ»), що був реорганізований в оперативно-розшукове бюро, а згодом – у Волго-В'ятський РУБОП. Більше року знаходився на Північному Кавказі, де керував операціями спецпідрозділів МВС. У грудні 2001 р. вийшов у відставку у званні генерал-майора міліції. Нині працює заступником генерального директора ВАТ «Заволзький моторний завод».

КЛИМЕНКО Іван Авер'янович
(1906, с. Вищі Верещаки – 1968)

Герой Соціалістичної Праці (1957). У 1930–1934 рр. служив у Червоній Армії. Потім працював у кузні. Учасник Великої Вітчизняної війни. На фронті дістав поранення й потрапив у тил. Працював трактористом, а потім механіком МТС Карбалікського району Кустанайської області (1943–1960). Під час освоєння цілинних і перелогових земель очолював молодіжну тракторну бригаду, механізатори якої розорали 3 тис. га землі. Наступного року на цій площі одержано високий урожай озимої пшениці. З 1960 р. до 1966 р. був ковалем радгоспу «Кустанайський».

КЛИМЕНКО Яків Дмитрович
(17.06.1912, смт Олександрівка – 8.03.1984)

Український прозаїк, член Спільки письменників СРСР (1964), заслужений працівник культури УРСР. Закінчив Київський університет (1964). Працював у редакції газети «Радянська Україна». Автор повісті «Ваша перепустка» (1931); книжок-нарисів «Баранівка» (1944), «Земля чудес» (1960), «Суцвіття весни» (1962), «Роди нам прекрасне» (1964), «Григорій Верьовка» (1972). Нагороджений медалями.

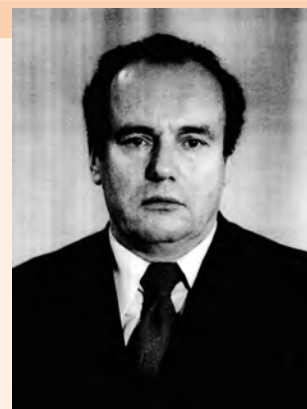

КЛЮЄНКО Василь Миколайович
(17.01.1936, с. Родниківка – 28.03.1997, м. Одеса)

Поет. Закінчив Одеський політехнічний інститут. Працював технологом, економістом, заступником начальника цеху, заступником начальника виробничого відділу, начальником відділу праці і зарплати, заступником головного інженера, секретарем парткому, генеральним директором Одеського заводу сільськогосподарського машинобудування ім. Жовтневої революції, заступником директора Одеського виробничого об'єднання «Сатурн». Автор книг «Розовые вуали» (1996), «Зеркала» (1997).

КЛЮЄНКО Дмитро Миколайович
(3.03.1930, с. Родниківка)

Кандидат історичних наук, член Національної спілки письменників України. Закінчив Одеський університет (1960), ВПШ при ЦК КПУ (1965). Працював у колгоспі, школі в Родниківці, у Єлизаветградківському райкомах комсомолу та КПУ, в Олександрівському райкомі КПУ, Кіровоградському обкомі КПУ. Був проректором Кіровоградського педагогічного інституту, викладачем Черкаського й Одеського обласних інститутів удосконалення вчителів. Лауреат Кіровоградської обласної комсомольської літературної премії ім. Ю. Яновського. Автор художніх та наукових книг «Гартовані партією» (1973), «Ступені мужності» (у співавторстві з В. Чабаненком, 1975), «Хлопці з нашого села» (1979), «У боях за визволення України» (1984), «Лісовичка» (1985), «Передчуття грози» (1992), «Слава солдатська» (1994), «Повісті» (1998), «Невигадані історії», «Нариси з історії України» (у співавторстві з Л. Фурсенком, 1998), «Повінь» (2002). Нариси опубліковано у збірниках «Прославлені у віках», «Діти-герої» та ін.

КОБЗАР Василь Гаврилович
(2.04.1948, смт Олександрівка)

Поет. Закінчив факультет журналістики Київського державного університету. Працював на видавничій роботі. Автор збірок «Ожинова криниця», «Черемховий дощ» (1992) та ін.

КОБЗАР Володимир Федорович
(27.04.1947, с. Восток Башкирської АРСР)

Журналіст, член Національної спілки письменників України. У 50-х роках родина переїздить до с. Матвіївки Черкаської області, а згодом – до смт Олександрівка. Закінчив восьмирічку в Олександрівці (1962). Працював робітником промкомбінату, друкарем, коректором (1962–1965), служив у лавах Радянської Армії (1966–1968), працював літпрацівником олександрійської районної газети «Вперед» (1969). З 1969 р. до 1974 р. навчався в Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка на факультеті журналістики. Працював у Сімферопольському видавництві «Таврія» редактором, старшим редактором, виконуючим обов'язки завідуючого редакції художньої літератури (1975–1979). З грудня 1979 р. до березня 1980 р. навчався в аспірантурі Київського інституту культури ім. О. Корнійчука. Працював касиром-інкасатором у Центральному райпродторзі Сімферополя (1980–1981). У 1981 р. пе-

реїхав до Кіровограда, де працював кореспондентом Кіровоградського обласного комітету з телебачення та радіомовлення (1982). З 1983 р. кореспондент обласної газети «Кіровоградська правда». У 90-х роках розпочав активно займатися політичною діяльністю в Народному русі України, був редактором незареєстрованої газети «Думка». Працював у Кіровоградському районному центрі сертифікатних аукціонів провідним спеціалістом, керівником інформаційної служби, заступником директора (1995–1997). З 1 липня 1997 р. помічник президента Національного університету Києво-Могилянської академії. Твори друкувались в журналі «Дніпро», газетах «Літературна Україна», «Кіровоградська правда», «Молодий комунар». Автор книг «Провулок гвардійський» (1981), «Сіль Чумацького шляху» (1989), «Бувалиці» (1993), «Словник фондового ринку» (1999, у співавторстві).

КОВАЛЕНКО Юрій Кирилович
(6.01.1926, с. Красносілка)

Заслужений агроном України. Закінчив Українську сільськогосподарську академію (1962). Учасник Великої Вітчизняної війни. Працював головою Красносілківського сільського споживчого товариства (1944–1946), головою Красносілківської сільради (1946–1948), головою колгоспу «Червоний промінь» (1948–1952, 1956–1958), інструктором Олександрівського РК КПУ (1952–1956), головою колгоспу «Шляхом Леніна» (1958–1973), начальником управління сільського господарства в Олександрівському районі (1973–1976), директором елітнонасіницького радгоспу «Червоний землероб» Бобринецького району. Нагороджений двома орденами Леніна, орденом Вітчизняної війни I ступеня, орденом «Знак Пошани», багатьма медалями.

КОВТУН Володимир Семенович
(11.04.1953, с. Нова Осота)

Конструктор ракетно-космічної техніки, кандидат технічних наук. Закінчив Московське вище технічне училище ім. Баумана. Працює начальником відділення російської ракетно-космічної корпорації «Енергія» ім. С. П. Корольова.

КОВТУН Олександр Семенович
(30.04.1956, с. Нова Осота)

Заслужений працівник сільського господарства України (2004). Закінчив Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування (1985). Працював експедитором (1975), інженером (1978–1982), старшим інженером (1982–1985), заступником керуючого райоб'єднання «Сільгосптехніка» (1985–1986), начальником (1986–1996), головою правління ВАТ «Олександрівський райагропостач» (1996–1998), головою Олександрівської райдержадміністрації (1998–2005). Почесний житель смт Олександрівка. Першим з мирян Олександрівщини за сприяння в будівництві церкви нагороджений орденом Різдва Христового УПЦ (2000).

КОРНЕР Віктор Дмитрович
(20.01.1912, с. Івангород)

Герой Радянського Союзу (1945), контр-адмірал. Після закінчення семирічки в с. Златополі вступив до Олександрівського сільськогосподарського технікуму, де одержав диплом агронома (1931). У жовтні того ж року добровільно пішов в армію. Був старшим помічником командира канонерського човна «Пролетарий» (1936), командиром канонерки «Красное знамя» (1937), старшим помічником командира і командиром монітора «Сунь Ятсен» (1939). Відзначився в серпні 1945 р. при форсуванні Амуру і наступі на Сансін, Харбін та Баоцін. За блискуче виконання операції на рейді Фуцзинь, що забезпечило висадку десанту, нагороджений орденом Червоного Прапора. Після війни закінчив Військово-морську академію ім. К. Є. Ворошилова у Ленінграді (1949), служив на Тихоокеанському флоті та в Севастополі. З 1952 р. на викладацькій роботі. Пішов у відставку у званні контр-адмірала (1973).

КОРНЄЄВ Олександр Порфирівич
(1903, ст. Цибулеве – 1985, м. Київ)

Кандидат біологічних наук, професор (1962). У 1926 р. закінчив Вищий інститут народної освіти. З 1926 р. працював у Київському університеті асистентом, доцентом, деканом біологічного факультету, завідувачим кафедрою зоології хребетних (1959). Читав курси «Зоологія хребетних» та «Теріологія». Працював у галузі вивчення ссавців України, проводив екологічні дослідження промислових звірів, займався питаннями організації мисливського господарства. Був членом проблемної ради із зоології АН УРСР, членом науково-технічної ради Головного управління мисливства, проректором народного університету «Природа», членом ради та пленуму Українського товариства охорони природи. Нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора та 5 медалями. Автор понад 80 друкованих праць.

КРИМСЬКА Ірина Анатоліївна
(20.10.1981, м. Кіровоград)

Поетеса, лауреат трьох літературних конкурсів, у тому числі Міжнародного конкурсу «Гранослов» (1998). З 1985 р. мешкала в с. Трилісах, де закінчила школу. Випускниця Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Вірші друкувалися в колективних поетичних альманахах «Написане не зникає» та «Брунька розкрилась учора». Автор поетичних збірок: «Пелюстковий сніг» (1997), «Межа» (1999), «Непідкуплені дзвони» (2001).

КРИМСЬКИЙ Андрій Іванович
(13.12.1905, с. Триліси – після 1937, Забайкалля)

Поет, прозаїк. Закінчив Одеський університет (1937). Літературний дебют – на сторінках газети «Радянська думка» у 1925 р. Друкував поезії й оповідання в журналах «Всесвіт», «Глобус», «Нова громада». Роман «Рекорд», рекомендований до друку, було вилучено в 1937 р. при арешті. Репресований. Помер у таборах Забайкалля.

КРИМСЬКИЙ Анатолій Анатолійович **(7.08.1938, с. Триліси)**

Український поет, лікар. Закінчив Харківський медичний інститут. Працював лікарем швидкої допомоги в Харкові та Кіровограді. Нині головний лікар дільничної амбулаторії в с. Трилісах. Автор поетичних збірок: «Перша краплина» (1976), «Погляд крізь відстань» (1993), «Вічний водограй» (1993); збірки поезії, прози і драматургії «Недогризки душ» (2000), «Не всі рани гояться» (2002); книги літературних пародій «Поет на груші» (разом з С. Колесниковим, 1995); збірки віршів, поем, пісень, літературних пародій «Край моїх надій» (2003); повісті «Борис – ім'я Християнське» (2004). Близько 20 віршів покладені на музику композиторами К. Шутенком і П. Лойтрою.

КРЮКОВ Микола Захарович **(1923, с. Єлизаветградка)**

Учасник Великої Вітчизняної війни, повний кавалер ордена Слави. Після закінчення місцевої десятирічки у 1941 р. був призваний до лав Червоної Армії. З першого й до останнього дня війни перебував на фронті. Воював у складі Карельського і 2-го Білоруського фронтів. Сержант, командир відділення взводу пішої розвідки 510-го стрілецького полку 154-ї стрілецької дивізії. Двічі поранений. Нагороджений орденом Слави I, II та III ступенів, кількома медалями.

КУЗИК Борис Миколайович **(19.10.1958, смт Олександрівка)**

Генеральний директор промислового холдингу «Нові програми і концепції». Закінчив з золотою медаллю Олександрівську середню школу №1, з відзнакою Ярославське вище військово-фінансове училище і Фінансову академію при Уряді Російської Федерації (золота медаль). Служив у Збройних Силах на посадах керівника фінансово-економічної служби дивізійної та армійської ланки і в Центральному апараті Міністерства оборони Російської Федерації. Здійснював фінансове планування, фінансування підприємств і організацій оборонного комплексу Росії, організував розробку і впровадження механізму ціноутворення на високотехнологічну продукцію. Брав безпосередню участь у розробці програми озброєнь, що поставляються Міністерству оборони РФ, а також програми конверсії й реструктуризації підприємств ВПК. У 1993–1994 рр. працював у Міністерстві зовнішніх економічних зв'язків РФ першим заступником начальника Головного управління військово-технічного співробітництва Росії із зарубіжними країнами. У 1994 р. запрошений на роботу в Адміністрацію Президента Російської Федерації і призначений помічником Президента Росії з питань промислової політики та військово-технічного співробітництва з зарубіжними країнами (ВТС). Здобув значний досвід роботи у вищій ланці політичного й господарського керівництва країни. Брав участь у вирішуванні стратегічних державних проблем. Організував розробку програми формування системи ВТС Росії в умовах ринкової економіки. Особисто координував створення нової системи ВТС і відпрацювання політичних та фінансових механізмів її функціонування. У результаті значно активізувався експорт російського озброєння і військової техніки, що дало можливість практично вдвічі (1,7 млрд дол. США в 1994 р. до 3,5 млрд дол. у 1996 р.) збільшити обсяги поставок зброї в зарубіжні країни і вийти на нові ринки збуту. Росія посіла друге місце у світі з експорту своїх

озброєнь, а доходи стали практично основним джерелом фінансування оборонного комплексу країни. Вибудував ефективні ділові відносини з представниками вищих політичних, військових і ділових кіл Росії. Широко відомий у політичних, ділових і військових колах Китаю, Індії, США, Німеччини. Сирії, Єгипту, ПАР, країн Перської затоки, Південно-Східної Азії й Латинської Америки. Встановив особисті довірчі відносини з вищим керівництвом цих країн. З 1998 р. керує діяльністю промислового холдингу, що володіє контрольними пакетами акцій багатьох підприємств і займається управлінням активами групи підприємств суднобудівної та авіаційної галузей промисловості, а також виробників озброєння і техніки для сухопутних військ. Фактично у сфері діяльності компанії знаходиться понад 70 оборонних підприємств країни. Підтримує тісні контакти з керівниками регіонів Росії, СНД та багатьма представниками оборонного комплексу – генеральними конструкторами, директорами найбільших підприємств. Член-кореспондент Російської академії наук та дійсний член Академії військових наук РФ, доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки РФ, лауреат Державної премії РФ в області науки і техніки, генерал-майор. Один із засновників Національної інноваційної ради, Російської спілки машинобудівників, член Спілки зовнішньої та оборонної політики РФ, член піклувальної ради. Член Спілки письменників РФ. Член Федерації космонавтики РФ. Автор понад 200 монографій, наукових досліджень, підручників та навчальних посібників з питань економіки, фінансів, військово-технічного співробітництва Росії із зарубіжними країнами. Займається благодійною діяльністю в Україні та Росії. В Україні разом з Василем Білошапкою написав книги «Олександрівка. Погляд крізь віки» (2001), «У плінні часу. Енциклопедія Олександрівщини» (2002), «Олександрівський меридіан: люди, події, час» (2003), «Головківка – серце Холодного Яру» (2004). Разом з Надією Стаценко створив навчальний посібник з англійської мови «Олександрівка. Мій рідний край» (2003). Разом з Людмилою Литвин написав книгу «Олександрівські університети» (2004). Нагороджений кількома російськими державними і церковними орденами й медалями, визнавався в Росії «Людиною року» (1995, 1999, 2003), «Особистістю року» (2001), «Промисловцем-ученим року» (2003). З 1999 р. входить у першу десятку провідних бізнесменів Росії. Почесний житель смт Олександрівка.

КУМАНСЬКИЙ Анатолій Петрович
(8.10.1931, с. Зрайки Київської області)

Журналіст, прозаїк. Закінчив факультет журналістики Кіровоградського педагогічного інституту. З 1933 р. проживав в Олександрівці. Працював завідуючим відділом районної газети (1962), кореспондентом-організатором районного радіомовлення, власкором газети «Кіровоградська правда» по Олександрівському та Знам'янському районах. У 1969 р. виїхав у Кіровоград, де працював в обласних газетах. Друкувався в журналах «Україна», «Перець», газетах «Правда», «Известия», центральних українських ЗМІ. Автор детективних повістей «Восьма луза», «Кулон з діамантом», «Двобій», «Павуки», оповідань «Семенова любов», «Кістка», «Золоте весілля» та ін. Автор книги сатири і гумору «Гоп, мої гречаники, від України до Сахаліну» (2002). Лауреат першої премії кіровоградських обласної організації Національної спілки журналістів України та обласного управління МВС (1993). Занесений до списку шістьох кращих журналістів Кіровоградщини (1992). Член Національної спілки журналістів України та бюро Кіровоградського обласного літературного об'єднання «Степ».

КУМАНСЬКИЙ Броніслав Петрович **(3.04.1937, смт Олександрівка)**

Заслужений журналіст України (1988). Закінчив факультет теорії та історії мистецтва Ленінградського інституту живопису, скульптури й архітектури ім. І. Рєпіна (1972). Співробітничати з пресою розпочав під час служби в армії. На журналістській роботі з 1968 р. Власкор, завідуючий відділом обласної газети «Молодий комунар» (1969–1974), редактор кіровоградської районної газети «Зоря комунізму» (1974–1980), завідуючий відділом, відповідальний секретар обласної газети «Кіровоградська правда» (1980–1990), заступник головного редактора, редактор відділу політики і культури обласної газети «Народне слово» (1990). Друкувався в газетах «Советская культура», «Культура і життя», «Радянська Україна», «Правда України», «Демократична Україна», «Урядовий кур'єр»; журналах «Україна», «Перець», «Соціалістична культура», «Українська культура». Удостоєний Почесного диплома Спілки журналістів України (1987), звання лауреата премії журналу «Соціалістична культура» (1988), обласних премій ім. Ю. Яновського (1986) та ім. В. Винниченка (1994). Член Національної спілки журналістів України.

КУПЧИНСЬКА Наталія Карпетівна **(3.05.1955, с. Китайгород)**

Поетеса, бібліотекар. Закінчила Харківський інститут культури (1998). Працювала в Олександрівській районній бібліотеці для дорослих. Друкувалася в періодиці, колективних збірках. Автор поетичних збірок «Осінній зорепад» (1993), «Весь світ в тобі люблю» (1998), «Щастя мені до лиця» (2003).

КУРГАНСЬКИЙ Анатолій Порфирович **(21.09.1941, с. Вищі Верещаки)**

Поет, музикант, учитель. Закінчив Кіровоградський державний педагогічний інститут (1969). Працював слюсарем цукрозаводу і студював музику в Олександрівському районному Будинку культури, викладав музику у Вищеверещаківській середній школі, створив перший у Вищих Верещаках духовий оркестр. У студентські роки грав у духовому оркестрі, танцював в ансамблі «Юність», гастролював в Україні, Туреччині, Бельгії, Франції, Болгарії. Працював головою комітету фізичної культури і спорту Новоукраїнського райвиконкому. З 1974 р. викладав географію в школі-інтернаті № 2, СШ № 21 та № 17 Кіровограду. Член обласного літературного об'єднання «Степ». Гумористичні твори друкував в обласних газетах, журналах «Перець», «Степ», у колективній антології сміху «П'яте колесо» (2002). Автор книг «Сценарій про віварій» (2000), «Шепіт вітру степового» (2001), «Особисте бажання» (2001), «Міняю, куплю, продаю» (2002), «Веселі заповіти» (2003), «Обое рябое» (2004).

КУЦЕНКО Петро Іларіонович
(13.07.1948, с. Голикове)

Український поет, член Спілки письменників України (1984). Закінчив факультет журналістики Київського університету (1977). Працював літредактором чернігівської обласної газети «Деснянська правда». Автор книжок «Продовження розмови» (1983), «Манливе світло днів непоминутих» (1986), «Забрало вічності» (1993) та збірки віршів для дітей «Пісня безсонного джмеля» (1992).

ЛАГНО Марія Григорівна
(7.01.1926, с. Нова Осота)

Герой Соціалістичної Праці (1971). Закінчила семирічну школу, працювала в рідному селі, протягом 31 року очолювала буряківничу ланку, добивалася високих урожаїв цукрових буряків.

ЛАГНО Федір Федорович
(24.02.1956, с. Нова Осота)

Художник, член Національної спілки художників України (1992). Закінчив Харківський художньо-промисловий інститут (1983). Працював художником колгоспу ім. Кірова (1983–1985), художником колгоспу ім. Куйбишева (1985–1988), художником-проектантом Кіровоградських художньо-промислових майстерень УРСР (1988). Бере участь у республіканських та міжнародних художніх виставках з 1988 р. Лауреат біенале «Львів '91 – Відродження». За твір «Моя маленька чаклунка» нагороджений II премією Всеукраїнського біенале живопису (Львів, 1992). Учасник виставок в Італії, Канаді, США, Австрії, Великобританії, Югославії. Основні твори: «Домашнє ательє» (1990), «Вечірні новини» (1990), «Моя маленька чаклунка» (1990), «Територія Саду» (1992), «Політ великої комахи» (1992). Твори зберігаються в Дирекції виставок Міністерства культури України, Кіровоградському обласному художньому музеї, численних приватних колекціях в Україні та за кордоном.

ЛЕВИТСЬКИЙ Микола Васильович
(25.03.1859, с. Хмільне Черкаської області – 1.12.1936)

Український громадський діяч, ліберальний народник, поет. Народився в родині священника, якого в 1863 р. перевели в с. Федвар. Школу закінчив у м. Білі на Холмщині. У 1879 р. вступив на медичний факультет Московського університету. За участь у виступах студентів-народників був заарештований. Звільнений з «вовчим білетом» і висланий в адміністративному порядку на село до батька. Восени 1880 р. вступив до Харківського університету на юридичний факультет. Взимку навчався, влітку працював на полі вдома, щоб заробити на навчання. Після закінчення університету (1885) повернувся до рідного села, де короткий час працював у земській управі, потім займався адвокатською практикою в Єлисаветграді. У 1894 р. організував першу в Росії землеробську артіль-

кооператив, а згодом ще ряд артилей у Федварі та Єлизаветградці. Виступив з доповіддю на Міжнародному кооперативному конгресі (Париж, 1896), встановив зв'язки з кооператорами Німеччини, Австро-Угорщини, Італії, Великобританії, Норвегії, США. Отримав прізвисько «артільний батько». Його погляди критикував В. І. Ленін. Брав участь у діяльності Центральної Ради (1917–1918). У роки радянської влади займався педагогічною діяльністю, працював у кооперативних установах України. Автор поетичних книг «Сусіди України» (1901), «Тера України» (1917), «Єднання братніх народів, або Князь Володимир», «Братські турботи», «Український марш» (1918) та ін.

ЛИТВИН Людмила Іванівна **(14.01.1970, смт Олександрівка)**

Учитель, краєзнавець. Закінчила Олександрівську восьмирічку № 3 (1985) і СШ № 1 із срібною медаллю (1987). Педагогічну діяльність розпочала у 1987 р. У 1994 р. закінчила історичний факультет Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. З 1995 р. до 2001 р. заступник директора з виховної роботи Олександрівської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 2. З вересня 2001 р. директор Олександрівської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 3. З 2002 р. за підтримки колишнього учня Б. М. Кузика в школі відкрито унікальний музей вчителя, кімнату бойової слави, кабінет труда, кабінет історії, оновлено шкільну бібліотеку та кабінет української мови і літератури. Член Всеукраїнської спілки краєзнавців. Досліджує тему історії району в роки Великої Вітчизняної війни та історії своєї школи. Лауреат премії Б. М. Кузика (2002). Співавтор (разом з Б. М. Кузиком) книги «Олександрівські університети» (2004).

МАЦІЄВИЧ Лев (Левко) Макарович **(13.01.1877, смт Олександрівка – 7.10.1910, м. Санкт-Петербург)**

Вітчизняний корабельний інженер і льотчик. Закінчив Харківський технологічний інститут (1901) і Миколаївську морську академію (1906). Брав участь у будівництві (у Севастополі) броненосця «Іоанн Златоуст». Займався питаннями теорії та практики авіації. Створив у 1909 р. проект гідролітака. Загинув під час польоту (перша жертва російської авіації). Був одним із засновників Революційної української партії (РУП).

МАТВЄЄВ Федір Павлович **(1873, с. Стара Осота – 6.07.1959, м. Київ)**

Доктор медичних наук, професор. Закінчив медичний факультет Київського університету (1898). Завідував акушерсько-гінекологічним відділенням Київського військового окружного госпіталю (1904). Організатор товариства боротьби із злоякісними пухлинами та першої безкоштовної лікарні в Києві (1908). Заснував Київський інститут удосконалення медиків (1919), який очолював 25 років. Після Великої Вітчизняної війни працював у Київському рентгенодіагностичному інституті. Автор 50 наукових праць.

МУЛЯВКА Надія Вікторівна
(24.07.1982, смт Олександрівка)

Дзюдоїстка, самбістка, майстер спорту. Член молодіжної збірної України з самбо. Багаторазова бронзова призерка першості України, чемпіонка України серед студентів (2001), п'ятиразова чемпіонка ЦР ФСТ «Колос», переможець міжнародного турніру класу «Б» з дзюдо (Італія, 2001). Бронзовий призер чемпіонату світу серед юніорів (2001), чемпіонка України (2001) і Всеукраїнської універсиади (2001) з самбо. Навчається в Одеській національній юридичній академії. Перший тренер – О. М. Шалько.

НЕВМЕРЖИЦЬКИЙ Олександр Степанович
(11.09.1957, с. Лучанки Овруцького району Житомирської області)

Голова Олександрівської районної ради (з 2002 р.). Закінчив Київський державний педагогічний інститут ім. М. Горького (1981). У 1981–1985 рр. працював учителем трудового навчання Бишівської середньої школи Макарівського району Київської області. У 1985–1997 рр. перебував на партійній роботі в Овруцькому райкомі КПУ Житомирської області. У 1992–1994 рр. – заступник голови Овруцької райдержадміністрації Житомирської області. У 1994–1998 рр. був референтом-консультантом і помічником-консультантом народного депутата України. З 1998 р. проживає в смт Олександрівка, де працював в апараті Олександрівської райдержадміністрації (1998–2000), заступником голови райдержадміністрації (2000), першим заступником голови райдержадміністрації (2000–2002).

НІМЕНКО Степан Олексійович
(19.12.1911, с. Красносілля)

Герой Радянського Союзу (1945). З 15 років жив у Москві, працював учнем пекаря. У 1930 р. став курсантом Об'єднаної військової школи ім. ЦВК, а в 1935 р. закінчив Борисоглібську військову школу льотчиків. Служив на Ленінградському фронті командиром ланки. Воював на Брянському і 2-му Прибалтійському фронтах як командир ескадрильї, заступник командира авіаполку з льотної підготовки, командир авіаполку. Протягом року його полк здійснив 1 500 бойових вильотів. Після війни служив у Закавказькому військовому окрузі, у 1948–1956 рр. – начальник Красноярського і Тамбовського аероклубів. Нагороджений двома орденами Леніна, двома орденами Червоного Прапора, Олександра Невського, Вітчизняної війни I ступеня, двома орденами Червоної Зірки, десятьма медалями.

НОВГОРОДЧЕНКО Володимир Лукич
(9.05.1959, смт Олександрівка)

Заслужений тренер України з пожежно-прикладного спорту. Працює начальником кафедри організації служби та підготовки Черкаського інституту пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля. Виховав 20 майстрів спорту, які неодноразово ставали переможцями міжнародних змагань, чемпіонами світу й України. Головний тренер збірної України з пожежно-прикладного спорту.

ОРЛИК Михайло Васильович
(5.01.1940, с. Косарі Черкаської області)

Заслужений працівник народної освіти України. Закінчив Черкаський педагогічний інститут за спеціальністю вчитель хімії та біології. Працював причіплювачем МТС (1957–1958) і трактористом колгоспу «Зоря» (1959–1962) Кам'янського району, учителем у школах Родниківки, Івангорода, Красносілля (1962–1979), завідуючим Олександрівського відділу освіти (1979–1995, 1998–2000), завідуючим науково-дослідної лабораторії інноваційних процесів у закладах освіти нового типу, головним інспектором управління освіти Кіровоградської облдержадміністрації (1995–1998). Нині доцент кафедри хімії Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка.

ОСТАПЕНКО Павло Антонович
(7.02.1909, с. Біличі Київської області, за іншими відомостями селище Кам'янка, нині м. Дніпродзержинськ – 1.01.1944, с. Букварка)

Герой Радянського Союзу (1945, посмертно). Працював помічником машиніста. У Червоній Армії з 1929 р. Закінчив Об'єднану військову школу (1933). На фронті з червня 1941 р. Заступник командира батальйону з політичної частини 958-го стрілецького полку (299-та стрілецька дивізія, 53-тя армія, 2-й Український фронт). Удостоєний високого звання за мужність і хоробрість під час визволення с. Роздолля від німецько-фашистських загарбників. Нагороджений орденом Леніна, Вітчизняної війни II ступеня, Червоної Зірки.

ПАВЛИЧЕНКО Микола Іванович
(1925, с. Федвар)

Ветеран Великої Вітчизняної війни, повний кавалер ордена Слави. На військову службу призваний у лютому 1944 р. Воював у складі 2-го Прибалтійського фронту. Сержант, командир відділення 462-го стрілецького полку 168-ї стрілецької дивізії. Двічі поранений. Нагороджений орденом Слави I, II та III ступенів, кількома медалями.

ПАВЛОВСЬКИЙ Іван Данилович
(20.05.1883, с. Соснівка – 1937)

Церковний діяч УАПЦ, голова Всеукраїнської церковної ради (1930), репресований у період сталінського беззаконня. Закінчив Київську духовну семінарію (1915). Був священиком на Чигиринщині й у Зінов'євську (Кіровоград), єпископом Черкасько-Чигиринської й Чернігівської округи, архієпископом Харківським (1926), митрополитом Харківським і всієї України (1934–1936). Учасник Всеукраїнського церковного собору (1921), на якому створено Українську автокефальну православну церкву (УАПЦ). Відповідальний редактор журналу УАПЦ «Церква й життя». Заарештований у Белгороді й «за контрреволюційну діяльність» засуджений до розстрілу трійкою НКВС.

ПАВЛОВСЬКИЙ Федір Кирилович
(2.03.1921, с. Соснівка – 6.10.1943, сел. Комарин
Гомельської області)

Герой Радянського Союзу (1944, посмертно). Навчався в Соснівській восьмирічці. У 1940 р. закінчив Черкаський сільськогосподарський технікум і з дипломом агронома повернувся до рідного колгоспу. Того ж року Олександрівським райвійськкоматом призваний на військову службу. У роки Великої Вітчизняної війни воював на Брянському і 1-му Центральному фронтах. Нагороджений орденом Леніна, медаллю.

ПАЩЕНКО Ганна Семенівна
(7.10.1939, с. Красносілля – 30.05.1998, м. Чернігів)

Народна артистка України (1993). Закінчила театральну студію при Київському українському музично-драматичному театрі ім. І. Франка (1959). Актриса Волинського музично-драматичного театру (1959–1965), Рівненського (1965–1971), Ніжинського та Чернігівського театрів (1972–1998). Виконала понад 200 ролей.

ПЕРЕСУНЬКО Володимир Овксентійович
(30.09.1935, с. Кримки)

Заслужений працівник сільського господарства України (1993). Працював у рідному селі механізатором. Нагороджений орденами «Знак Пошани», Трудового Червоного Прапора, медалями.

ПЕРЕСУНЬКО Сергій Іванович
(2.02.1952, с. Бірки)

Політичний та громадський діяч, заслужений юрист України (2000), кандидат юридичних наук (1998). Закінчив Харківський юридичний інститут (1980). Працював на будівництві БАМу юрисконсультом, народним суддею Кіровограда, головою Компаніївського районного суду, Братського міського суду Іркутської області. З 1994 р. президент благодійного фонду «Єлисавет» у Кіровограді. Був референтом народних депутатів України В. І. Желіби та В. Є. Панченка. У 1998–2002 рр. народний депутат України, член Комітету Верховної ради України з питань правової політики. Ініціатор створення в Україні Національного законотворчого центру. Голова партії Соціал-демократичний союз. Автор монографії «Право державної власності в Україні (Історія, сучасність, перспективи)» (1998), «Право власності в Україні» (навчальний посібник, 2000), «Цивільне право України» (підручник, 2000).

ПЕТРЕНКО Іван Данилович
(1.10.1956, с. Бовтишка)

Краєзнавець, член Всеукраїнської спілки краєзнавців (2004). Закінчив Полтавський педагогічний інститут (1978). Працював учителем на Сумщині, у Тюмені, у школах Івангорода, Нової Осоти, Олександрівки. Нині завідує відділом внутрішньої політики Олександрівської райдержадміністрації. Відкрив і дослідив понад 20 археологічних поселень у районі, займався виявленням і нанесенням на карту давніх курганів, брав участь у створенні експозиції Олександрівського краєзнавчого музею та шкільних музеїв. Член Всеукраїнської спілки краєзнавців. Лауреат премії Б. М. Кузика (2004). Автор багатьох краєзнавчих статей у місцевих газетах.

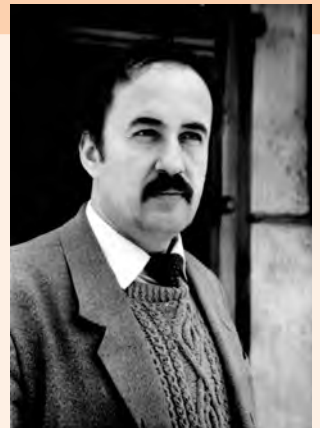

ПІОНТКІВСЬКА Тетяна Остапівна
(1914, м. Купель Волинської губернії –
17.09.1975, смт Олександрівка)

Заслужений учитель України. З 1944 р. до 1969 р. працювала в закладах освіти Олександрівки, Нової Осоти, Красносілка, Старої Осоти, Бірок. Нагороджена медалями СРСР.

ПОВЕЛЬКО Кузьма Іванович
(14.03.1947, с. Іванівка)

Журналіст, прозаїк. Закінчив Бобринецьке профтехучилище (1965), Другий Харківський індустріально-педагогічний технікум (1973), Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування (1981), Київську вищу партійну школу (1987). З 1982 року на журналістській роботі. Довгий час працював редактором Олександрівської газети «Вільне слово». Автор книг «Фатальні три дзвінки» (1994), «Талісман» (1996); віршів у колективній книзі «Джерело» (1992). Член Національної спілки журналістів України.

ПОДЖІО Йосип Вікторович
(5.12.1792 – 21.01.1848,
с. Усть-Кудінськ Іркутської області)

Декабрист, штабс-капітан (з 1818 р. – у відставці). Учасник Вітчизняної війни 1812 р. Довгий час проживав у родовому маєтку Янівка (нині Іванівка), де був заарештований у справі декабристів. Відбув 8 років у Шліссельбурзькій фортеці, після чого відбував довічне заслання в Сибіру.

ПОДЖІО Олександр Вікторович
(8.05.1798, м. Миколаїв – 18.06.1873,
с. Вороньки Чернігівської області)

Декабрист, підполковник. Член Північного (1821) і Південного (1823) товариств декабристів. Довгий час проживав у родовому маєтку Янівка, де був заарештований. Після відбуття покарання жив (1839–1859) на поселенні в Сибіру. З 1863 р. деякий час перебував за кордоном, де зблизився з О. І. Герценом.

ПОТЬОМКІН Григорій Олександрович
(13.09.1739, с. Чижово Смоленської губернії –
5.11.1791)

Князь, російський державний діяч, генерал-фельдмаршал (1784). Наприкінці XVIII ст. володів містечком Олександрівка, селами Бірки, Івангород, Розумівка, Бовтишка, хуторами Нерубаєм, Лісогірським, Антоновим. Ці та інші села він виміняв у польського князя Любомирського.

ПРАСОЛ Яків Дмитрович
(4.11.1940, с. Нова Осота – 2004, с. Веселе)

Заслужений працівник сільського господарства України (1991). Довгий час керував радгоспом 2-го імені Петровського цукрокомбінату.

ПРИСЯЖНА Віра Іванівна
(12.10.1932, с. Цвітне)

Заслужений учитель України (1977). Після закінчення Кіровоградського педагогічного інституту (1956) працювала викладачем російської мови і літератури Березовобалківської середньої школи Вільшанського району. Активіст громадської роботи на селі: голова дитячої кімнати при сільській раді, керівник районної школи передового досвіду вчителів російської мови і літератури та драматичного колективу сільського Будинку культури.

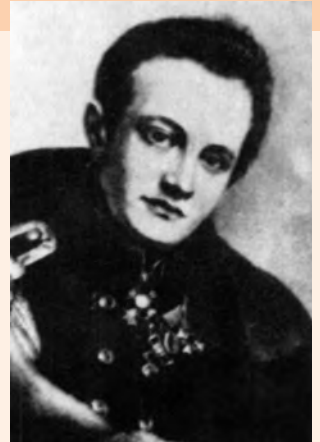

РАЄВСЬКИЙ Микола Миколайович
(25.09.1771, м. Санкт-Петербург – 28.09.1829, с. Бовтишка, похований у с. Розумівці)

Російський військовий діяч, герой Вітчизняної війни (1812), генерал від кавалерії (1813). Відзначився в Бородинській битві (батарея Раєвського). Після закінчення воєнних дій проти французів командував 4-м армійським корпусом, штаб якого містився в Києві. Довгий час проживав у с. Бовтишці. Дружина – С. О. Раєвська (Константинова) (1769–1844) доводилася внучкою видатному російському вченому М. В. Ломоносову. Мав синів Миколу і Олександра, доньок Катерину (Орлову), Олену, Марію (Волконську), Софію, життя яких теж пов'язане з Бовтишкою.

РАЄВСЬКИЙ Микола Миколайович
(1801–1843)

Генерал-лейтенант, син героя війни 1812 р. М. М. Раєвського. Часто бував у маєтку батька в Бовтишці. Захоплювався ботанікою, займався проблемами садівництва на Кавказі. Був членом Московського товариства випробувачів природи, почесним членом Московського товариства заохочення та поліпшення садівництва, одним із засновників Російського товариства любителів садівництва. Працював над проблемою розведення яблук у середніх та північних областях Росії. Будучи начальником Чорноморської берегової лінії (1838–1841), займався акліматизацією тропічної та субтропічної флори. Завдяки йому в Абхазії й досі культивують чайні та цитрусові плантації, вирощують пробкове дерево.

РАЄВСЬКИЙ Микола Миколайович
(5.11.1839–5.11.1876)

Перший вітчизняний бавовняр, полковник, онук генерала Раєвського. Закінчив Московський університет кандидатом природничих наук (1862). На військовій службі з 1863 р. У Криму починає вирощувати бавовну, публікує книгу «Крымский хлопок» (1864). З 1870 р. служив у Туркестані, де переконав начальство в перспективності розведення бавовни в Середній Азії. Організував дві дослідні ферми, видав брошуру «Руководство по разведению хлопчатника» (1872). У 1876 р. їде в Сербію, де спалахнуло повстання проти турків, вступає добровольцем у сербську армію. Загинув у бою при Верхньому Андроваці. У вересні 1876 р. домовину з його прахом перевезли на батьківщину і поховали у с. Розумівці в родинній усипальні Раєвських. У Сербії на місці загибелі полковника побудовано церкву Святої Трійці (1903). Раєвського вважають одним із прототипів Вронського – героя роману Л. Толстого «Анна Кареніна».

РАЄВСЬКИЙ Михайло Миколайович
(1841–1893)

Онук генерала Раєвського. Закінчив Московський університет, захоплювався астрономією. Після навчання вступив до військової служби. Потім займав посади в департаментах загального майна та землеробства, був президентом Російського товариства любителів садівництва. Автор капітальної праці «Плодовая школа и плодовый сад», яка витримала декілька видань; реферату «О плодоводстве в Крыму». Автор збірки віршів, що вийшла в Петербурзі (1894). Тривалий час жив і працював у с. Бовтишці. Похований на цвинтарі поблизу Хрестовоздвиженської церкви в с. Розумівці.

РИБАЛКА Володимир Олександрович
(27.07.1977, смт Олександрівка)

Легкоатлет, майстер спорту. Закінчив Київський національний університет фізичної культури (2001). Член збірної України з легкої атлетики. Переможець Кубка Європи з легкої атлетики (2001), срібний призер Всесвітньої універсиади (2001) та відкритого чемпіонату Ізраїлю «Макабіата» (2001) в естафеті 4×400 м. Живе в Києві. Перший тренер – М. П. Іванов.

САВУСТЯНЕНКО В'ячеслав Михайлович
(30.07.1939, смт Градизьк Полтавської області)

Заслужений працівник культури України. Закінчив Олександрійське культосвітнє училище (1962). Працював викладачем в Олександрівській дитячій музичній школі, акомпаніатором районного Будинку культури, керівником народного самодіяльного хору «Тясмин» (1967–2001, з перервою). Автор обробок кількох українських народних пісень, що ввійшли до друкованого репертуарного збірника «Співає «Тясмин» (1998).

СІКАНЕНКО Василь Никифорович
(11.12.1924, с. Бірки)

Заслужений медичний працівник України. Довгий час працював фельдшером у с. Іванівці. Мешкає в с. Бірках.

СКИРДА Михайло Михайлович
(7.01.1905, смт Єлизаветградка –
2.02.1979, м. Київ)

Один з керівників підпільного і партизанського руху в Україні часів Великої Вітчизняної війни, генерал-майор. Закінчив ВПШ при ЦК КП(б)У (1951). З 1932 р. на партійній роботі в Одеській, Миколаївській, Кіровоградській областях. У серпні 1941 – грудні 1943 рр. – секретар Кіровоградського підпільного обкому КП(б)У, командир партизанського з'єднання. З 1952 р. працював у МВС УРСР.

СКИРДА Тамара Іванівна
(5.01.1925, с. Михайлівка)

Заслужений працівник вищої школи УРСР (1979), професор (1972). Закінчила КДПІ ім. О. С. Пушкіна (1950). Кандидат філософських наук (1954). Учений секретар Інституту філософії АН УРСР (1955–1956), ректор Київського торговельно-економічного інституту (1959–1966). Автор і співавтор монографій: «Суспільно-політична і філософська думка на Україні в кінці XVII – на початку XVIII ст.» (1953), «Етика та естетика в торгівлі» (1974), «Психологія в торгівлі» (1977). Має довічну Державну стипендію як видатний діяч освіти та науки (1999).

СМЕТАНА Микола Григорович
(20.11.1943, с. Розумівка)

Доктор біологічних наук, член-кореспондент Екологічної академії України. У 1957 р. закінчив семирічку в Новій Осоті, де на той час працювали батьки, і вступив до Знам'янського сільськогосподарського технікуму, який закінчив у 1961 р. Потім працював робітником на Фундукліївському хлібоприймальному пункті, старшим піонервожатим у школі. Згодом була служба в лавах Радянської Армії (Закавказький військовий округ). У 1965 р. вступив до Дніпропетровського державного університету, після закінчення якого (1970) працював старшим науковим співробітником, завідувачем наукового відділу та заступником директора з наукової роботи Наурзумського заповідника в Казахстані. Захистив кандидатську дисертацію «Гумус легких ґрунтів аридних областей» у МДУ (1977). До 1981 р. працював старшим науковим співробітником та директором Приаральської дослідної станції ВІР, а потім старшим та провідним науковим співробітником Інституту ботаніки АН Казахської РСР. У 1992 р. повернувся в Україну, а через рік захистив докторську дисертацію «Едафотопи передгірських і гірських біогеоценозів Казахстану, їх зоодіагностика і закономірності просторового розподілу». Працює старшим науковим співробітником у Криворізькому ботанічному саду. Має широке коло наукових інтересів: екологія, біогеоценологія, геоботаніка, ґрунтознавство, зоологія безхребетних. Автор понад 150 наукових праць.

СОКОЛОВ Федір Георгійович
(1891, м. Москва – 1971, с. Івангород)

Військовий діяч, комдив. Почав працювати з 11 років. Служив у царській армії (1912–1918). З фронту повернувся до Москви, працював на заводі «Ізолятор». Вступив до лав Червоної Армії, брав участь у ліквідації есерівського повстання в Москві та Ярославлі. У роки громадянської війни – командир 2-го Московського полку (бився з білополяками під Царицином, проти Краснова – на Дону), комбриг 18-ї стрілецької дивізії (боровся проти англо-американських військ під Архангельськом), окремої бригади (воював проти денікінців під Орлом), боровся проти білополяків. Неодноразово зустрічався з В. І. Леніним, особисто знав І. П. Уборевича, В. К. Блюхера, К. Є. Ворошилова, Й. В. Сталіна. Служив у прикордонних військах на радянсько-польському кордоні (до 1927 р.), командував прикордонними військами Західного Сибіру, а згодом Далекого Сходу. Репресований у 1939 р. Провів 17 років у тюрмах і таборах. Реабілітований у 1956 р. Звільнений у відставку у званні полковника. Оселився в с. Івангороді (1956). Нагороджений орденом Червоного Прапора.

СТАЦЕНКО Надія Іванівна
(20.05.1950, м. Каскелен, Казахстан)

Учитель. У 1956 р. сім'я переїхала до Олександрівки. Закінчила Черкаський педагогічний інститут ім. 300-річчя возз'єднання України з Росією (1972). З того часу працює вчителем англійської мови в школах смт Олександрівка. Учитель вищої категорії, відмінник народної освіти України. Написала у співавторстві з Б. М. Кузиком навчальний посібник з англійської мови «Олександрівка. Мій рідний край» (2003). Лауреат премії Б. М. Кузика.

СТЕЖКА Василь Ананійович
(18.04.1948, с. Ставидла)

Український учений, доктор біологічних наук, професор. Закінчив Київський медичний інститут ім. Богомольця (1972). Працює завідувачим відділом медико-біологічних досліджень Інституту медицини праці АМН України. Академік, дійсний член Нью-Йоркської академії наук, член Міжнародного товариства патологістів, член багатьох європейських наукових робочих груп. Був членом Федерації космонавтики СРСР. Автор 174 наукових праць. До 2005 р. – голова правління громадської організації «Земляцтво Олександрівщини» (Київ).

СТЕПАНОВ Станіслав Миколайович
(7.11.1949, м. Бобринець)

Голова Олександрівської райдержадміністрації (з 2005 р.). Закінчив Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування (1971), Київську вищу партійну школу (1986). Працював на комсомольській та партійній роботі, головою Бобринецького міськвиконкому, Новоархангельського райвиконкому, заступником начальника Кіровоградського обласного транспорту, директором ТОВ «Дорсервіс» у Кіровограді. З 1996 р. до 1998 р. – голова Олександрівської райдержадміністрації, з 1998 р. до 2002 р. – голова Олександрівської районної ради. У 2002–2005 рр. – помічник-консультант народного депутата України.

СТУПНИЦЬКИЙ Олександр Онікійович
(12.09.1925, с. Соснівка)

Професор, доктор медичних наук. Закінчив Куйбишевський медичний інститут (1948). Учасник Великої Вітчизняної війни. Очолює кафедру кардіології Воронежського медичного інституту. Має понад 130 наукових праць у галузі кардіології.

СТЬОЖКА Володимир Іванович
(28.05.1953, смт Єлизаветградка)

Заслужений будівельник України (2001). Закінчив Харківський технічний автодорожній університет (2000). З 1974 р. працював майстром, інженером, головним інженером, з 1986 р. – начальник філії «Олександрівське дорожнє експлуатаційне підприємство» дочірнього підприємства «Кіровоградоблавтодор».

ТИМКО Микола Захарович
(23.05.1925, с. Поселянівка –
2004, м. Дніпропетровськ)

Керівник підпільної комсомольсько-молодіжної групи в роки Великої Вітчизняної війни, майстер парусного спорту, автор книг «Партизани Холодного Яру» (1995, у співавторстві), «Холодноряці» (1997). Закінчив ВПШ (1957), Полтавський педагогічний інститут (1964). Працював першим секретарем Олександрівського райкому комсомолу, секретарем Олександрівського райкому КПУ, директором шкіл в Олександрівському районі та в Дніпропетровську, викладачем ДДУ.

ТИМКО Світлана Парфентіївна
(28.06.1939, с. Олександрівка
Добровеличківського району)

Поетеса, прозаїк. Працювала в колгоспі в Добровеличківському районі, у тирі в смт Олександрівка. Проживає в смт Олександрівка. Твори друкувала в районній газеті «Вперед», кіровоградських обласних газетах. Автор книг поезії «Плач Несміяни» (2000) та «Забута історія» (2002).

ТИТАРЕНКО (Чернявська) Лідія Іванівна
(25.12.1953, с. Поселянівка)

Журналістка. Закінчила Староосотську середню школу. У шкільні роки друкувалася в олександрівській районній газеті «Вперед» та кіровоградській молодіжній газеті «Молодий комунар». Закінчила історико-філологічний факультет Дніпропетровського державного університету (1975). Працювала в дніпропетровському видавництві «Промінь», обласній газеті «Зоря». З 1986 р. до 1990 р. – редактор районної газети «Придніпровський комунар». За публікації про національну символіку та Народний рух України звільнена з посади. З часу заснування газети Верховної Ради України «Голос України» (1991) працює власним кореспондентом у Черкаській області. Пише на соціально-економічні, історико-культурні, краєзнавчі теми. Автор книги «Берег безсмертя» – про невідомі сторінки Другої світової війни. Лауреат черкаської обласної журналістської премії «Прометей» (2003).

ТКАЧЕНКО Григорій Іванович
(10.03.1939, с. Триліси)

Заслужений лікар України (1997), кандидат медичних наук. Після закінчення Харківського медичного інституту (1962) навчався в аспірантурі при Харківському НДІ гігієни праці та профзахворювань. Захистив кандидатську дисертацію «Токсикология новых антрахиновых красителей». Працює в Харківському НДІ медичної радіології: завідувачем відділу радіаційної гігієни (1965–1972), старшим науковим співробітником (1975–1977), ученим секретарем інституту, заступником директора з наукової роботи (1978–1979). За направленням колишнього Міністерства охорони здоров'я СРСР двічі був у відрядженнях на Кубі (1972–1975 та 1979–1981). Після повернення в інститут працював старшим і провідним науковим співробітником, завідуючим відділенням променевої діагностики та радіонуклідної терапії (1992). З березня 1995 р. обіймає посаду заступника директора з наукової роботи. Протягом останніх 20 років основна наукова та практична діяльність спрямована на розробку сучасних променевих методів діагностики та радіонуклідного лікування онкологічних і неонкологічних захворювань щитовидної залози, легень, печінки, нирок. Результати наукових досліджень неодноразово доповідалися на з'їздах та конференціях у колишньому СРСР, в Україні, на Європейських конгресах радіологів. Автор 155 наукових праць, у тому числі 20, виданих за кордоном, та 10 методичних рекомендацій. Має 5 патентів на винаходи. Заступник голови вченої ради, голова проблемної та експертної комісії інституту, член республіканської проблемної комісії «Медична радіологія», заступник головного редактора «Українського радіологічного журналу», має звання Дійсного іноземного члена Кубинського товариства онкології, радіотерапії та ядерної медицини, Дійсного іноземного члена Кубинського товариства фізіологічних наук.

ТОРБЕНКО Семен Віталійович
(28.04.1950, с. Голикове)

Співак, заслужений артист України. Закінчив КДПІ ім. О. С. Пушкіна. Працював учителем у школах Кіровоградщини, в органах державної безпеки. Участь у художній самодіяльності (гастролі в Португалії) привела на професійну сцену після здобуття відповідної освіти. Пісні у виконанні С. В. Торбенка часто звучать по Українському радіо. Нині мешкає в Києві.

ТРОЦ Анатолій Степанович
(1.03.1948, смт Єлизаветградка)

Генерал-лейтенант, доктор психологічних наук. Закінчив Ленінградське ВЗКУ (1970), Військову академію ім. М. В. Фрунзе (1980). Служив у Московському військовому окрузі (1970–1972), у групі радянських військ у Німеччині (1972–1977), у Далекосхідному ВО (1980–1989), у Західній групі військ (1989–1993). З 1993 р. начальник Одеського інституту сухопутних військ. Нагороджений орденом «Знак Пошани». Автор збірки віршів «Детства памятный штришок» (2004).

ФЕДОРЧЕНКО Адольф Михайлович
(1929, с. Олександрівка – 14.12.1994, м. Київ)

Доктор фізико-математичних наук (1970), професор. Закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка. Працював завідуючим кафедрою теоретичної фізики КДУ. Автор багатьох наукових праць і підручників. Видавався за кордоном (Великобританія, Китай).

ФУНДУКЛІЙ Іван Іванович
(13.11.1804–22.08.1880)

Громадський діяч, археолог, статистик. Був Волинським віце-губернатором (1838), Київським губернатором (1839–1852), Головою Варшавського департаменту сенату (1852–1855), генеральним контролером Царства Польського (1855), віце-головою Державної ради Царства Польського (1865), членом імператорської державної ради (1867). Створив першу в Росії жіночу гімназію в Києві. Автор книжок «Обозрение Киева и Киевской губернии по отношению к древностям» (1847), «Обозрение могил, валов и городищ Киевской губернии» (1848), «Статистическое обозрение расходов на военные потребности России с 1649 г. по 1825 г.» та ін. У книзі «Обозрение могил...» міститься матеріал з археології Олександрівщини. Мав на Олександрівщині маєтки в Новій Осоті, Старій Осоті, Янівці (Іванівці). За кошти І. І. Фундуклія в Янівці збудовано церкву (1855), у Старій Осоті – цукрозавод. Всього мав 20 тис. дес. землі. Іменем Фундуклія в 1876 р. названо залізничну станцію Одеської залізниці. На станції Фундукліївка у 2004 р. відкрито меморіальну дошку.

ФУРКАЛО Микола Кузьмич
(23.03.1923, с. Триліси)

Доктор медичних наук (1969), професор, лауреат Державної премії УРСР (1980), кардіолог. Закінчив Івано-Франківський медичний інститут (1953). Працював у Київському інституті удосконалення лікарів (1956–1974). Нині директор НДІ ім. академіка М. Д. Стражеска.

ЦИМБАЛ Никифір Васильович
(1921, с. Несваткове – 5.05.1994, смт Олександрівка)

Поет, прозаїк. Учасник Великої Вітчизняної війни. З 1947 р. до 1983 р. завідував ветеринарною аптекою в Кам'янці Черкаської області. Писати почав під час служби в армії. Відвідував літературний гурток при Центральному будинку Червоної Армії, яким керував поет Євгеній Долматовський. Твори друкував у газетах Московського військового округу, Кам'янки та Олександрівки. Автор двох книг: поезій «Думи, що тривожать серце» (1992) та повісті «Радість і сльози», а також збірки віршів «Надія і любов» (1993).

ЦУПРЕНКО Степан Григорович
(14.11.1916, с. Кримки)

Герой Радянського Союзу (1946). Навчався в Кіровоградській школі ФЗУ, працював на заводі «Червона Зірка». Закінчив Харківське військово-танкове училище. У роки Великої Вітчизняної війни воював на Північному фронті, захищав Ленінград. Особливо відзначився під час боїв за визволення Угорщини. Після війни жив у Харкові. Працював в обласному управлінні трудових резервів. Здобувши юридичну освіту у дворічній школі та в інституті, з 1949 р. працював в органах прокуратури. З 1963 р. був прокурором Орджонікідзевського району Харкова. Нагороджений орденами Леніна, Вітчизняної війни I ступеня (двома), Вітчизняної війни II ступеня, медалями.

ЦЮКАЛО Юрій Федорович
(8.03.1927, с. Красна Слобідка Київської області –
28.01.2004, смт Олександрівка)

Кандидат технічних наук, дійсний член Академії інженерних наук України, заслужений працівник промисловості України (1994). Закінчив Київський технологічний інститут харчової промисловості (1957). З серпня 1957 р. працював на 2-му ім. Петровського цукрозаводі, в т. ч. з 1964 р. до 2003 р. – головним інженером. Автор винаходів з удосконалення технології переробки цукрових буряків. Має 50 наукових праць. Друкувався в журналах «Сахарная промышленность», «Харчова промисловість». Видав книжки «Обладнання цукрових заводів» та «Механізація трудомістких робіт на цукровому заводі». Нагороджений орденами «Знак Пошани», Жовтневої Революції, Трудового Червоного Прапора, «За заслуги» III ступеня та іншими нагородами.

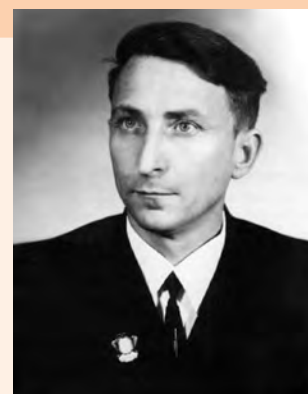

ЧЕРНЮК (Охріменко) Людмила Іванівна
(24.05.1972, смт Олександрівка)

Журналістка. У шкільні роки друкувалася в олександрівській газеті «Вперед». Закінчила Інститут журналістики Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка (1994). Там же навчалась в аспірантурі. Співпрацювала з газетами «Молодь України», «Наша дитина». Нині працює в Національній радіокомпанії. Автор і ведуча військової програми «Наша армія». Веде нарисову рубрику «За кавою» журналу «Камуфляж».

ШАЛАНСЬКИЙ Микола Євстафійович
(18.10.1930, с. Григорів
Тернопільської області – 20.02.1988, смт Олександрівка)

Заслужений учитель України. Закінчив Черкаський педагогічний інститут (1962). Працював учителем, інспектором райвідділу народної освіти, першим секретарем райкому комсомолу на Тернопільщині. Подальша трудова діяльність пов'язана з Олександрівським районом, де працював директором шкіл у с. Гутницька (1949–1958), Несваткове (1960–1963), інспектором шкіл РВНО (1963–1966), директором, заступником директора, учителем Олександрівської середньої школи № 2 (1966–1988).

ШАПОВАЛ Володимир Іванович
(20.10.1924, с. Триліси – 24.09.2001, м. Харків)

Уролог, академік АН України, доктор медичних наук, професор, заслужений діяч науки України (1983). Закінчив Триліську семирічку, Смілянський медичний технікум, Чернівецький медичний інститут. Учасник Великої Вітчизняної війни, партизан Холодного Яру. Очолював Знам'янський міськвідділ охорони здоров'я, кафедру урології Харківського медичного інституту, працював генеральним директором клініки «Урологія» (Харків). Автор численних наукових праць. Має 20 авторських свідоцтв.

ШЕРЕМЕТ Михайло Іванович
(1910, смт Єлизаветградка)

Генерал-майор. Учасник Великої Вітчизняної війни. Був начальником штабу 52-ї армії, що визволяла Кіровоградщину від німецько-фашистських загарбників.

ШЛІФЕР Леонід Йосипович
(1.04.1927, с. Новооситняжка)

Двічі Герой Соціалістичної Праці (1965, 1988), заслужений працівник сільського господарства СРСР (1991). Закінчив Уманський сільськогосподарський інститут. До початку Великої Вітчизняної війни навчався в Олександрівській середній школі. Трудову діяльність розпочав у вересні 1941 р. поштовим агентом у Безим'янівській райконторі зв'язку Саратовської області. У жовтні 1942 р. добровільно вступив до лав Червоної Армії. З 1946 р. працював у фінансових органах Кіровоградської області, з січня 1950 р. до січня 1953 р. очолював Новоархангельський фінвідділ. У січні 1953 р. обраний головою правління колгоспу «Зоря» в с. Надлаку Новоархангельського району, де працює донині. За трудові досягнення, колгосп нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР, обласної, районної та сільської рад. Має 28 державних нагород, з них 5 орденів Леніна, ордени «За заслуги» III ступеня та «За мужність». Нагороджений Почесною грамотою Президії Верховної Ради України і тринадцятьма золотими медалями Головного виставкому СРСР.

ЮРА Гнат Петрович
(8.01.1888, с. Федвар – 18.01.1966, м. Київ)

Український актор, режисер, народний артист СРСР (1940). Один із засновників Нового українського драматичного театру ім. І. Франка у Вінниці (1920), який очолював до 1961 р. (у 1954 р. – разом з М. М. Крушельницьким). З 1946 р. – професор Київського театрального інституту. Ролі: Мартин Боруля, Стьопочка Крамарюк, Терешко Сурма, Бонавентура («Мартин Боруля», «Житейське море», «Суєта», «Сто тисяч» І. Карпенка-

Карого), Мусій Копистка («97» М. Куліша), Лука («На дні» М. Горького), Швейк («Пригоди бравого вояка Швейка» Я. Гашека). Серед вистав, поставлених Г. Юрою – «Іван Гус» (1920) і «Гайдамаки» (1921) за Т. Шевченком (у власних інсценізаціях), «Дон Карлос» Ф. Шіллера (1936), «Украдене щастя» І. Франка (1940), «Безталанна» І. Карпенка-Карого (1937), «Маруся Богуславка» М. Старицького (1941), «Дума про Британку» Ю. Яновського (1957). Знімався в кінофільмах «Прометей» (1936), «Кармелюк» (1939), «Тарас Шевченко» (1951) та ін. Автор праць з питань театрального мистецтва. Лауреат Державної премії СРСР (1949, 1951).

ЮРА Терентій Петрович
(22.04.1884, с. Федвар – 9.05.1973, м. Київ)

Український актор, народний артист УРСР (1940). Брат Г. Юри та О. Юри-Юрського. У 1921–1957 рр. актор Українського драматичного театру ім. І. Франка. Ролі: Хома («Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» М. Старицького), Гнат Гирия («97» М. Куліша), Сатін («На дні» М. Горького), Тартюф («Тартюф» Мольєра); знімався в кіно.

ЮРА-ЮРСЬКИЙ Олександр Петрович
(23.06.1895, с. Федвар – 30.12.1968, м. Київ)

Український актор, народний артист УРСР (1947), народний артист Узбецької РСР (1944). Брат Г. Юри та Т. Юри. Закінчив у 1919 р. драматичну студію «Молодого театру» (Київ). Працював в Українському драматичному театрі ім. І. Франка (1920–1948), у Київській державній філармонії (1948–1968). Ролі: Годвінсон («У пущі» Лесі Українки), Тарас Шевченко («Доля поета» С. Голованівського), Евстеван («Фуенте Овехуна» Лопе де Веги).

ЮРЧЕНКО Григорій Павлович
(6.02.1929, с. Бандурове – 14.01.2004, с. Красносілка)

Герой Соціалістичної Праці (1973). Довгий час очолював тракторну бригаду радгоспу «Шляхом Леніна» у с. Красносілці. Під його керівництвом у бригаді досягнуто високої культури землеробства, високих урожаїв зернових і технічних культур. Нагороджений орденами Леніна (два), Трудового Червоного Прапора, «Знак Пошани», медалями.

ЮРЧЕНКО Дмитро Семенович
(с. Бандурове)

Контр-адмірал. Закінчив військово-політичну академію. Мешкає в Санкт-Петербурзі.

ЯНОВСЬКИЙ Олександр Маркович
(псевдонім Ясний) (26.11.1903, ст. Фундукліївка –
7.02.1945, Грос-Рауден на Одері)

Поет. Навчався на літературному факультеті Московського університету (1928–1931). Один з найвідоміших комсомольських поетів 20-х років (разом з Д. Алтаузенем і М. Голодним). Автор поетичних книг «Каменья» (1923), «Шаг» (1925), «Ухабы» (1925), «Ветер в лицо» (1931). Під час Великої Вітчизняної війни був редактором дивізійної газети, загинув на фронті.

ЯРМОЛЕНКО Марія Федосіївна
(22.04.1937 – 25.06.1985, смт Олександрівка)

Заслужений учитель України, відмінник народної освіти. Закінчила Полтавський педагогічний інститут, працювала в Любомирській середній школі. З 1970 р. – учитель хімії, заступник директора, директор Олександрівської СШ № 1.

- Географічне розташування
- Адміністративний устрій
- Символи міста
- Населення
- Природні умови і природні ресурси
- Історія міста
- Економіка
- Гуманітарна і соціальна сфери
- Зовнішньоекономічна діяльність
- Персоналії

ОЛЕКСАНДРІЯ

МІСТО

**Благословенна у віках!
Не в синім небі голубіє –
На степових семи вітрах –
Моя зоря, Олександріє!**

Н. Гончарова

К І Р О В О Г Р А Д С Ь К А   О Б Л А С Т Ь

МІСТО ОЛЕКСАНДРІЯ

*Герб і прапор
міста Олександрії*

ГЕОГРАФІЧНЕ РОЗТАШУВАННЯ

Олександрія – місто обласного підпорядкування, центр Олександрійського району – розташоване на 32° 15' східної довготи та 48° 30' північної широти, на сході області за 75 км від Кіровограда. Разом з підпорядкованими Олександрії селищами Дмитрове, Пантаївка площа міста становить 6 142 га.

АДМІНІСТРАТИВНИЙ УСТРІЙ

До складу Олександрійської міської ради входять також Дмитрівська селищна рада (смт Дмитрове), Звенигородська сільська рада (с. Звенигородка, с. Головківське, с. Марто-Іванівка, с. Олександро-Степанівка), Пантаївська селищна рада (смт Пантаївка).

СИМВОЛИ МІСТА

Опис герба

Герб виконаний у формі традиційного щита, на якому в золотій главі зображений малиновий лапчастий хрест, у зеленому та малиновому полі золоті перехрещені шаблі обвиті золотою дубовою та лавровою галузками. Щит поділено на три частини, в кожній з них, на відповідному фоні, розміщені гербові фігури, які в цілому характеризують місто Олександрію. Це символи козацької звитяги, які підкреслюють славу та героїзм поколінь у боротьбі за волю та незалежність.

Будинок міської ради

Опис прапора

На квадратному полотнищі основою до древка розташований жовтий трикутник з малиновим лапчастим хрестом у центрі. Решта полотнища прапора розділена на дві рівновеликі горизонтальні частини: верхня – малинового кольору, нижня – зеленого.

Автор герба та прапора м. Олександрії – директор Олександрійської дитячої художньої школи С. Ф. Ніколенко. За це він нагороджений знаком «За заслуги перед містом».

НАСЕЛЕННЯ

Сьогодні Олександрія – місто шахтарів і машинобудівників з чисельністю населення 102,2 тис. чоловік.

Усього в нашому місті зареєстрована 31 релігійна громада різних конфесій. Серед них 12 православних (7 – українських православних церков Московського патріархату, 3 – українських православних церкви Київського патріархату, 2 – українські православні автокефальні церкви) та 15 протестантського спрямування, а також 4 етноконфесійні меншини (лютеранська церква, Німецька євангельсько-лютеранська церква, іудейська та РУН – віра синів і дочок України).

Надзвичайно різноманітною є палітра політичного та громадського життя міста. Олександрійці з активною громадянською позицією, не байдужі до спорту, гендерних, ветеранських та інших проблем, об'єднались у 75 громадських організацій, з них молодіжних – 8, спортивних – 14, із захисту прав громадян – 4,

Покровська церква

МІСТО ОЛЕКСАНДРІЯ

підприємців – 4, з охорони правопорядку – 3, ветеранських, воїнів-інтернаціоналістів – 6, інвалідів – 8, національно-культурних – 6, об'єднання виборців та політичних сил – 4, професійних – 8, жіночих – 4, інших – 6 організацій.

Утворення 55 міських організацій політичних партій – показник високої суспільної активності громадян міста, усвідомлення ними відповідальності за життя малої батьківщини й держави в цілому. Найчисельнішою й найдієвішою є міська організація політичної партії «Трудова Україна». На її рахунок і підтримка ветеранів та вирішення їхніх проблем, і забезпечення участі молоді міста в розвитку міжнародної співпраці, і формування іміджу міста як інвестиційно привабливого. Серед чисельних та активних організацій: Партія регіонів, СДПУ(о), КПУ, «Жінки за майбутнє», Чорнобильська народна партія.

Прагнучи суспільної злагоди та добробуту, найактивніші політичні та громадські лідери у 2002 році об'єднались у громадсько-політичну консультативну раду при міському голові.

Населення працездатного віку становить 35,6 тисячі чоловік. Зайняте населення працює у сфері промисловості (20,83 тис.), бюджетній сфері (9,34 тис.), торгівлі (1,15 тис.), на будівництві (0,52 тис.), у транспорті (0,4 тис.), у сфері надання послуг та інших галузях (3,09 тис. чоловік). У місті 11,3 тисячі школярів, 4,6 тисячі студентів, 5,6 тисячі дітей дошкільного віку, 30,1 тисячі пенсіонерів.

ПРИРОДНІ УМОВИ І ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Геологічна будова

В основі геологічної будови території міста залягають докембрійські кристалічні породи, вік переважної більшості яких сягає за мільярд років. Вони часто виходять на земну поверхню.

Рельєф

Поверхня міста – хвиляста рівнина. Оточують місто з трьох сторін висоти, які мають відмітки 136–142 м. Перевищення висот до 60 м.

Клімат

Клімат помірно континентальний. Літо тривале та жарке, зима коротка, малосніжна. Середня температура січня $-5,7^{\circ}\text{C}$, липня $+21,2^{\circ}\text{C}$. Абсолютна максимальна температура $+35,6^{\circ}\text{C}$ влітку, а мінімальна -32°C взимку. Середньорічна кількість опадів 441 мм. Опади за рік розподіляються нерівномірно: за літній період випадає 336 мм опадів, за холодний – 177 мм. У зимові місяці переважають північні та північно-східні вітри. Влітку господарюють вітри північні та північно-західні. У місті діє метеостанція.

Поверхневі води

Поверхневі води Олександрії включають річки Березівку, Інгулець, Бешку, ставки та озера, Войнівське водосховище.

Ґрунти

У ґрунтовому покриві переважають чорноземи звичайні.

Флора та фауна

На території міста знаходяться два лісових масиви: Звенигородський лісовий масив загальною площею 287 га і лісовий масив біля Будинку ветеранів загальною площею 83 га. Загальна площа зелених насаджень становить 862,48 га.

У лісовій рослинності міста домінують дуб, клен польовий, клен гостролистий, акація, тополя, ясен, калина, верба.

Тваринний світ лісів представлений досить великою кількістю видів: козулі, лосі, дикі кабани, зайці-русаки, лисиці, вовки лісові, їжаки, кроти, миші лісові, кажани, багато птахів, а у водоймах багато карасів, лящів, окунів тощо.

Природно-ресурсний потенціал

На берегах річок у межах міста виявлені гнейси, граніти, кварцити, різноманітні піски, глини та суглинки; часто на глибині до 70 км залягають шари бурого вугілля, що сприяє розвитку гірничої справи на Олександрійщині.

Водні ресурси міста складаються з підземних вод, річок Березівки та Інгульця, Бешки, ставків та озер, Войнівського водосховища.

Частково м. Олександрія забезпечується водою Ново-Пилипівського підземного водозабору. Протягом останніх 6 років було введено в експлуатацію 7 свердловин, загальним дебітом до 5 тис. м³ на добу. Використовується водозабір у районі вуглерозрізу «Костянтинівський» для водозабезпечення вуглерозрізу та с. Березівки. Максимальний дебіт цього водозабору 11 тис. м³ на добу.

Водопостачання міста, селищ у кількісному відношенні задовільне. У різні пори року середньодобова подача води становить 40–50 м³, що дозволило забезпечити нормативну подачу води для різних категорій водокористування.

Екологія, охорона природи

Олександрія, як і всі середні міста, має певні екологічні проблеми. Наприклад, у місті немає зливної каналізації, зливові стоки зносять у річку весь бруд

*Вуглерозріз
«Костянтинівський»*

міста й багатьох промислових зон. Незважаючи на значне скорочення обсягів виробництва по місту, використання води не зменшується, а склад забруднюючих речовин збільшується.

Негативно впливають на якість очищення стічних вод такі підприємства Олександрії, як завод «Автоштамп», м'ясокомбінат, НВО «Етал», пивзавод, цукрозавод, ДХК «Олександріявугілля».

Основним правопорушенням у водоохоронній зоні річок Інгулець, Березівка є розорювання берегів під городами, знищення захисної лісосмуги, будівництво житла в захисній зоні.

Інтенсивна перекачка великої маси води по руслу Інгульця, який перетворено в канал «Дніпро–Кривий Ріг», призвела до інтенсивного замулення основної водної артерії міста. Різко зменшилася глибина річки (в окремих місцях до 20–30 см), відповідно погіршився кислотний баланс. Періодична перекачка води призвела до розмивання берегів, оголення дна після припинення перекачки. Такий режим, безумовно, викликає більш глибокі порушення на біологічному рівні. У річках порушено процес самоочищення. Про це свідчать дані санстанції міста за 1992–1997 роки, наявність плівок, заростання водного дзеркала. Через незадовільний стан річок, озер, ставків гинуть навколводні птахи та рослинність.

В Олександрії працює дві станції спостереження за станом атмосферного повітря Кіровоградського гідрометеоцентру. Аналізуючи дані за 6 років, можна зробити висновок, що забруднення атмосферного повітря не перевищує гранично допустимих концентрацій.

Протягом 1992–1993 років будівництво та реконструкція пилегазоуловлювальних споруд не проводилися. Земельні ділянки з метою будівництва та розміщення об'єктів охорони атмосферного повітря не розглядалися для погодження.

Аналізуючи рівень викидів в атмосферне повітря, можна зробити висновок про скорочення валових викидів шкідливих речовин в атмосферу на підприємствах міста, що зумовлене різким скороченням виробництв. Така тенденція спостерігалася і в 1995–1996 роках.

До найбільш поширених промислових забруднювачів повітря належать пил, діоксид сірки, розчинені сульфати, сажа, діоксид азоту. Становище ускладнюється тим, що з різних причин ряд промислових підприємств залишилися в межах житлової забудови або ж прилягають до цих територій без необхідних санітарно-захисних зон. Зокрема, це Байдаківський та Дмитрівський вуглерозрізи, Семенівський завод гірського воску, фірма «Віра-Сервіс», рудоремонтний завод, АП «Агромаш», АТП-13506, АТП-13561, цегельний завод. Не менше 25 тис. чоловік постійно живуть на території санітарно-захисних зон, у зонах несприятливого впливу підприємств. Найбільше викидів у атмосферне повітря здійснюють підприємства ДХК «Олександріявугілля» (97,8%), де значна частина пилегазоуловлювальних приладів спрацьована і потребує ремонту або ж абсолютної заміни.

Незважаючи на деяке скорочення виробничих потужностей ТЕЦ 1–2 на брикетних фабриках, валові викиди шкідливих речовин не зменшуються, так як помітно погіршилась технологічна дисципліна, ритмічність виробництва.

Викиди шкідливих речовин у повітря від стаціонарних джерел у 1996 р. становили 54,837 тис. т (у 1995 році – 62,2 тис. т), а по Кіровоградській області в цілому – 84,259 тис. т (у 1995 році – 191,9 тис. т). Таким чином, частка Олександрії становить 2/3 від загальної кількості викидів забруднюючих речовин

Рівень забруднення атмосферного повітря

Рік	Кількість проведених аналізів	Види аналізів		
		Пил	Сірний газ	Окиси азоту
1992	Усього	84	84	84
	З них перевищує ГДК, %	56 %	41,7 %	14,3 %
1993	Усього	75	75	75
	З них перевищує ГДК, %	52 %	56 %	21,3 %
1994	Усього	44	44	44
	З них перевищує ГДК, %	27,3 %	59,1 %	43,2 %
1995	Усього	62	62	62
	З них перевищує ГДК, %	0 %	0 %	0 %
1996	Усього	180	180	180
	З них перевищує ГДК, %	0 %	0 %	0 %
1997	Усього	180	180	180
	З них перевищує ГДК, %	1 %	1 %	0 %

в області. У розрахунку на одного мешканця Олександрії припадає 450 кг забруднюючих речовин при середньообласних 68,2 кг. У повітря міста надходить майже 40 найменувань хімічних сполук.

З ІСТОРИЇ МІСТА

Історія міста починається з тих часів, коли Південь сучасної України був ареною боротьби Золотої Орди, Литовської та Польської держав, Російської імперії, Кримської орди. На місці сучасної Олександрії козаки, які протистояли цим силам, формували зимівники і варті.

Перша згадка про поселення з'явилася в 1746 році. Це був козацький зимівник Усівка, який заснував на лівому березі Інгульця запорозький козак Вус. З початком Сербської колонізації (1754) зимівник перетворився у військово-укріплення Шанець Бечей, назва якого нагадувала сербам рідні місця.

У книзі В. М. Кабузан «Заселение Новороссии. 1719–1858 гг.» вказано, що після чергового перепису 1752 року серед 51-го поселення, що вже існували в 40–50-х рр. XIII ст., була й Усівка. У графі «Дата заснування» стоїть 1746 рік,

МІСТО ОЛЕКСАНДРІЯ

*Герб Олександрії
1847 р.*

*Місто Олександрія.
Шестикомплектне училище.
Поштова листівка
початку XX століття*

*Місто Олександрія.
Гімназична церква
та міське училище.
Поштова листівка
початку XX століття*

*Місто Олександрія.
Чоловіча гімназія.
Поштова листівка
початку XX століття*

а в 1752 році в Усівці налічувалося 109 дворів. З утворенням у 1784 році Катеринославського намісництва в його складі формувався Олександрійський повіт з центром у поселенні Беча і з перейменуванням його в Олександрію. У 1759 році збудована перша православна церква імені Святителя Христова Миколая.

Початок XIX ст. для жителів краю ознаменувався тим, що за поданням губернатора Херсона 14 березня 1806 року видано указ про створення Олександрійського повіту в складі Херсонської губернії. У 1806 році Олександрійський повіт складався з п'яти волостей. Основними заняттями олександрійських міщан та жителів повіту в першій половині та середині XIX ст. були: землеробство, городництво та вирощування баштанних культур.

Герб міста російського періоду затверджений 7 листопада 1847 р. У верхній частині пересіченого золотом і зеленню щита герб херсонський: чорний двоголовий коронований орел, що тримає у правій лапі лаврову гілку, а в лівій полум'я, на його груди покладений у блакитному щитку золотий хрест із чотирма променями у верхній частині й маленькому перекладі внизу. У нижній частині – три серпи, спрямовані до центру щита своїми клинками і рукоятками звернені: два – до верхніх кутів, а третій – до основи щита.

Звільнення від кріпацтва та ряд інших реформ стимулювали розвиток господарства Олександрійського повіту. Збільшується кількість переробних підприємств.

Економічному розвитку міста та повіту в другій половині XIX ст. сприяло будівництво та введення в дію залізничних ліній. У 1905–1906 роках у повіті працювало 12 винокурних заводів.

Перші навчальні заклади в цьому краю з'явилися в 1816 році. Це були повітове та парафіяльне училища. Існували дві гімназії: жіноча – з 1873 року та чоловіча – з 1910 року.

У 1866 році до послуг населення повіту був один лікар та два служителя. У місті працювала лише одна лікарня на кілька ліжок. У 1901 році було збудовано приміщення лікарні на 100 ліжок.

У 80-х роках XIX ст. в Олександрії з'явився театр. У місті народився і починав творчу діяльність відомий співак та композитор Леонід Усачов.

У першому десятилітті XX ст. з'явився в місті кінотеатр «Колізей».

Крім театральної газети, з 1909 року виходили «Известия Александрійского земства». На початку століття в місті було кілька друкарень.

1917 рік був роком величезних соціальних потрясінь. Провінційній Олександрії не раз довелося пережити зміну влади.

З перших днів війни жителі Олександрії піднялися на боротьбу з ворогом. 6 серпня 1941 року фашисти окупували

Олександрію, встановивши так званий новий порядок. За час окупації знищено більше 2,5 тис. єврейського населення, розстріляно 320 мирних жителів, більше 5,5 тис. військово-полонених.

6 грудня 1943 року місто звільнено від фашистів. Наказом Верховного Головнокомандуючого 11-ти військовим частинам, що відзначилися при звільненні міста, було присвоєно найменування «Олександрійських».

У післявоєнний період населення міста поступово зростало. Головною причиною цього став розвиток добувної промисловості.

Протягом 1951–1971 років в Олександрії було побудовано 20 промислових підприємств, 9 із них – для видобутку бурого вугілля.

ЕКОНОМІКА

Промисловість

В Олександрії, традиційно й заслужено названій містом вуглярів, буро-вугільна промисловість уже більше як півстоліття займає домінуюче положення і становить 50 % усієї структури промислового виробництва. Очолює Державну холдингову компанію «Олександріявугілля» Анатолій Миколайович Лисенко. На 10 підприємствах холдингу працює близько 7 тис. чоловік. На сьогоднішній день 1 085 працівників холдингу нагороджені державними нагородами та почесними відзнаками, з них 16 мають почесне звання «Заслужений шахтар України», 10 нагороджені орденом Леніна, 8 – орденом «За заслуги».

Машинобудівники Олександрії, примножуючи її добру славу, роблять вагомий внесок у соціально-економічний розвиток міста. Більше 40 % міського обсягу промислової продукції виробляють 9 підприємств машинобудівної галузі: ВАТ «НВО Етал», ВАТ «Фірма «Віра-Сервіс», ЗАТ «Завод «Автоштамп», Концерн «Лан», ТОВ ПКП «Інтермаш», ТОВ ТД «Укрнасоссервіс», ВАТ «Авторемонтний завод», ВАТ «Рудоремонтний завод», ЗАТ «Завод «Поліграфтехніка». Кожне з цих підприємств виборює своє право на життя та розвиток, впевнено крокує до відновлення своїх позицій у машинобудуванні.

За створення та освоєння виробництва вітчизняних зернозбиральних комбайнів «Лан» В. М. Саенку та О. О. Богуну Указом Президента України присуджені Державні премії України в галузі науки і техніки.

Продукція ВАТ «Олександрійська фабрика діаграмних паперів» (голова правління Віктор Йосипович Гурецький) відома далеко за межами області та держави. Підприємство має нагороди та почесні відзнаки, зокрема Почесний диплом Національного конкурсу «Золоті торгові марки» у номінації «Унікальність спеціалізації технологій та продукції». В. Й. Гурецький нагороджений золотою медаллю Міжнарод-

Місто Олександрія.
Казначейство.
Поштова листівка
початку XX століття

Місто Олександрія.
Вокзальна вулиця.
Поштова листівка
початку XX століття

Місто Олександрія.
Соборна вулиця і собор.
Поштова листівка
початку XX століття

Місто Олександрія.
Готель «Брістоль».
Поштова листівка
початку XX століття

*Місто Олександрія.
Південний мікрорайон*

Вид міста Олександрії

*Місто Олександрія.
Проспект ім. Леніна вночі*

Фабрика
діаграмних
паперів

ної кадрової академії за особистий вагомий внесок у розвиток вітчизняної поліграфічної справи та впровадження прогресивних технологій виробництва; Почесною грамотою за перемогу в II Всеукраїнському конкурсі на звання «Кращий роботодавець року» серед підприємств Кіровоградської області.

У нових економічних умовах в Олександрії активно розвивається малий бізнес, для якого міська влада створює всі умови. Тому неабияка частина податків забезпечується підприємствами малого бізнесу та приватними підприємцями, питома вага їх продукції в загальному обсязі становить 10 %.

При міському фонді підтримки підприємництва працюють консультативно-маркетинговий центр та єдина реєстраційна палата.

Транспорт

Місто знаходиться на перехресті важливих торговельних шляхів, які з'єднують Північ з Півднем, Захід зі Сходом. Через Олександрію проходять автомагістралі Кишинів–Волгоград, Одеса–Белгород, Київ–Кривий Ріг–Сімферополь. Через місто пролягають залізничні магістралі: Львів–Донецьк–Луганськ, Одеса–Київ–Кривий Ріг, Одеса–Ростов-на-Дону, Одеса–Харків–Воронеж, Дніпропетровськ–Гродно, Київ–Адлер, Київ–Баку та інші.

Через залізничну станцію Олександрія курсує 40 потягів далекого прямування та 6 – міжміського сполучення. Тільки за 9 місяців 2004 року міжміськими залізничними перевезеннями скористалися 111 752 особи, а приміськими – 41 594 особи.

Через автостанцію м. Олександрії проходить 115 автобусних рейсів міжміського сполучення та 49 маршрутів приміського сполучення.

На сьогодні пасажирські перевезення по місту здійснюються 14 перевізниками, які виконують рейси за 19 маршрутами і 40 графіками. Щоденно в літній період міським пасажирським автомобільним транспортом виконується 97 пільгових рейсів, у зимовий період – 26. Із 100 % регулярністю працюють: ТОВ «Агрофірма «ДимПро», ПП Сизов С. А., ПП Міщенко Ю. Я., ПП Купченко Л. О., ПП Медведєв Ю. В.

Послугами міського пасажирського транспорту щоденно користуються 12,5 тис. осіб. За рік на міських автобусних маршрутах загального користуван-

ня перевозиться близько 4,7 млн чоловік. Також перевезення пасажирів здійснюється легковими таксомоторами. У місті існує 8 добровільних об'єднань, які надають послуги з перевезення пасажирів та їх багажу на таксі. Ними створено свої диспетчерські пункти, через які задіяно 90 легкових таксомоторів. Самостійно надають послуги близько 100 власників легкових таксомоторів. Постійно оновлюється автомобільний парк. Так, у 2004 році об'єднання таксі «Шансон» придбало 7 нових машин, «Таксі-Люкс» – 5, «Експрес-таксі» – 3, таксі 051 – 4 нових автомобілі.

Зв'язок

Послуги поштового зв'язку жителям міста надає розгалужена система поштових відділень.

Мережа «Укртелекому» міста налічує близько 20 тисяч номерів.

До системи Інтернету підключено 320 абонентів. У місті встановлено 150 таксофонів. Ведеться модернізація мереж електрозв'язку із заміною АТС-2 на сучасну цифрову SI-2000.

Будівництво

Будівельні роботи на території міста виконують ВАТ «Олександріябуд», ДВАТ «Олександріярозрізобуд», ДВАТ «Управління по бурінню технічних свердловин». Крім того, існує 35 приватних будівельних організацій, які здійснюють будівельно-монтажні роботи. Серед них найпотужніші: ПП «Будмонтаж», ПП «Елема», ПП «Будівельник», ПП «Гія», СРБУ «Олександріяліфт», ПП «Шляховик».

Залізничний вокзал станції Олександрія

МІСТО ОЛЕКСАНДРІЯ

Житлово-комунальне господарство

Житлово-комунальне господарство – це багатогалузева сфера міста, яка надає послуги з водо- та теплопостачання, водовідведення, експлуатації та ремонту житла, благоустрою, а також ритуальні послуги.

У цій галузі функціонує 19 підприємств, де працюють 1 178 чоловік. Дев'ять підприємств належать до комунальної власності територіальної громади міста, 10 – приватні підприємства.

Побутове обслуговування населення

Побутове обслуговування населення міста здійснюють 110 закладів. Працює 38 перукарень, 9 ательє з пошиття одягу, 8 фотосалонів, 5 майстерень з ремонту складної побутової техніки, 20 салонів з ремонту автомобілів. Надаються також ритуальні, банно-пральні та інші послуги.

Торгівля

На сьогодні торговельна й побутова галузі м. Олександрії залишаються одними із стабільних за рівнем свого розвитку.

Це 307 сучасних магазинів, 70 закладів ресторанного господарства, 11 ринків, 86 об'єктів дрібнороздрібної торгівлі, 11 автозаправних станцій, 37 аптечних пунктів, 15 автостоянок, 8 готелів.

Тільки за 2003 р. місто поповнилося 18 новими об'єктами соціальної інфраструктури.

Річні обсяги роздрібного товарообігу становлять більше 52 млн грн, побутових послуг – близько 20 млн грн.

*Будинок торгівлі
«Жовтневий»*

ГУМАНІТАРНА І СОЦІАЛЬНА СФЕРИ

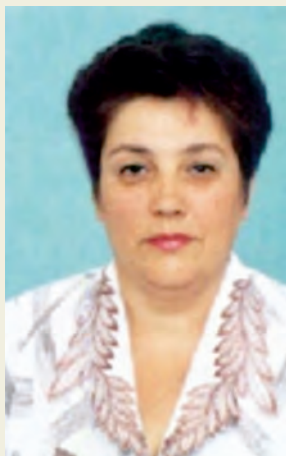
Освіта і наука

У складі 22 загальноосвітніх навчальних закладів (у яких навчається 12 тис. учнів) ефективно працюють заклади нового типу: гімназія ім. Т. Г. Шевченка, Олександрійський навчально-виховний комплекс, навчально-виховний комплекс «Олександрійський колегіум», жіноча гімназія – педагогічний коледж ім. В. О. Сухомлинського.

З метою цілеспрямованого розвитку обдарувань, здібностей та талантів учнів у школах міста запроваджено поглиблене вивчення окремих предметів.

Для розвитку освіти Олександрії в місті прийняті й діють програми «Вчитель», «Освіта Олександрії».

Учні загальноосвітніх навчальних закладів міста декілька років підряд посідали призові місця в обласних олімпіадах, є призерами 4-го етапу всеукраїнських

*Заслужений учитель
України
Л. С. Вотніцева*

*Заслужений учитель
України Н. Й. В'ялих*

*Заслужений учитель
України, кандидат
педагогічних наук
Г. К. Настас'єв*

*Заслужений учитель
України О. П. Зеленьак*

*Заслужений учитель
України Т. І. Зенченко*

*Заслужений учитель
України, кандидат
педагогічних наук
І. А. Шевченко*

*Головний лікар
центральної міської лікарні,
Почесний громадянин
міста Олександрії
О. Х. Холодов*

олімпіад. У цьому їм допомагають досвідчені педагоги, серед яких заслужені вчителі України Надія Йосипівна В'ялих, Олексій Якович Оченаш, Таїсія Іванівна Зенченко, Любов Сергіївна Вотінцева, Олег Петрович Зеленьяк, вчителі вищої категорії Валентин Іванович Мельник, Тетяна Олексіївна Таран.

За рішенням Міжнародного фонду «Відродження» О. П. Зеленьяку, Л. С. Вотінцевій, Н. А. Кюос присвоєно звання «Соросівський учитель».

Мережа навчальних закладів Олександрії працює й розвивається за системою безперервного навчання: «дитячий садок–школа–вуз». Загальноосвітні навчальні заклади співпрацюють з вищими навчальними закладами, що дає можливість одинадцятикласникам ще до здачі державних іспитів стати студентами вузів. Три роки на базі дошкільних закладів працюють перші класи для дітей шестирічного віку, забезпечуючи умови для їх всебічного розвитку.

Значну увагу міська влада приділяє комплектації шкіл комп'ютерами, плануючи найближчим часом забезпечити всі загальноосвітні навчальні заклади комп'ютерними класами.

Не залишаються поза увагою питання молодіжної політики. Депутати Молодіжного парламенту, який працює 3 роки, беруть участь у житті міста й допомагають вирішувати проблеми молоді.

Охорона здоров'я

У галузі охорони здоров'я Олександрії не лише збережено мережу всіх лікувальних закладів, а й намітилася тенденція до їх розвитку.

Організатором створення сучасних приміщень центральної міської лікарні та усіх її відділень була людина високої кваліфікації, відмінник охорони здоров'я, заслужений лікар України Юрій Володимирович Осмоловський, нагороджений багатьма державними орденами та медалями.

В Олександрії працюють 7 комунально-лікувальних закладів та 5 спеціалізованих: шкіровендиспансер, наркодиспансер, тубдиспансер, онкодиспансер та психіатрична лікарня. У місті краще в області офтальмологічне відділення, яке очолює лікар-офтальмолог вищої категорії Віктор Іванович Бараннік. Тут проводяться операції на рівні республіканських центрів хірургії ока.

У місті розвиваються денні стаціонари, відбувається перехід на засади сімейної медицини.

На базі лікувальних закладів Олександрії створюється регіональний центр, у якому жителі найближчих районів області зможуть проходити курс лікування та обстеження.

У місті створена й успішно працює «Міська лікарняна каса», відремонтовано 3 та придбано 2 нових санітарних автомобілі, у нове приміщення переведено венерологічний диспансер.

Капітально відремонтовано операційний блок хірургічного відділення центральної міської лікарні, яке очолює лікар-хірург вищої кваліфікаційної категорії, Почесний громадянин міста Олександр Хомич Холодов.

У 2003 році в Олександрії почав працювати мамограф – апарат для раннього виявлення пухлинних захворювань молочних залоз.

На базі дитячої міської лікарні з 1985 року працює єдиний в області оздоровчий табір, у якому щоліта близько 200 дітей можуть поправити своє здоров'я, не виїжджаючи за межі міста й не залишаючи свої сім'ї.

Культура і мистецтво

Мережу відділу культури міста утворюють 27 закладів: 13 бібліотек, 4 школи естетичного виховання, 2 музеї, 5 клубних закладів, 3 музичних колективи.

За результатами роботи закладів культури Олександрія посідає перше місце в області.

Народний хор «Веселка» міського Палацу культури (художній керівник – Володимир Павлович Скляр, заслужений працівник культури України) зайняв 1-ше місце в II обласно-му фестивалі хорового мистецтва «Калиновий спів».

Ансамбль танцю «Віночок» (художній керівник – Григорій Петрович Абажей, заслужений працівник культури України) став лауреатом Міжнародного фестивалю етнічних регіонів України «Родислав» у м. Івано-Франківську та дипломантом II обласного фестивалю «Козацька слава», який проводився в м. Новоархангельську.

Дитячий духовий оркестр Димитрівської музичної школи успішно виступав на Республіканському фестивалі-конкурсі духових оркестрів у м. Трускавці. Дипломом I Міжнародного фестивалю духової музики в цьому ж місті був нагороджений муніципальний духовий оркестр «Ліра».

Вихованці шкіл естетичного виховання впевнено тримають першість на обласних конкурсах. А художник Віктор Кононенко став лауреатом премії ім. І. Огієнка в галузі мистецтва.

Кращі колективи м. Олександрії – муніципальний духовий оркестр «Ліра» (керівник В. Коваль), професійний ансамбль «Мелодія» (художній керівник В. Воронков), народний ансамбль танцю «Віночок» міського Палацу культури (керівник Г. Абажей), інструментальний оркестр «Камертон» міського Палацу культури (керівник І. Марков), оркестр народних інструментів Вищого училища культури (диригент Т. Макарова), вокальний ансамбль «Перлина» міського Палацу культури, духовий оркестр педагогічного коледжу (керівник В. Науменко).

Сьогодні на базі центральної бібліотеки працює «Інформаційно-ресурсний центр», комп'ютерно-правова довідково-інформаційна система «Ліга-Закон».

Заслужений працівник культури України, директор Олександрійського училища культури В. С. Карнов

Заслужений працівник культури України Г. П. Абажей

*Заслужений працівник
культури України
М. А. Кузів*

*Заслужений працівник
культури України
В. П. Скляр*

У 2004 році центральна бібліотечна система Олександрії виграла гранд у конкурсі «Інтернет для читачів публічних бібліотек», тому читачі бібліотеки протягом двох років зможуть безкоштовно користуватися Інтернет-зв'язком.

Міський краєзнавчий музей є одним з найбільших музеїв Кіровоградщини. Музей миру – єдиний заклад подібного типу в Україні та один з 12 Музеїв миру на планеті.

Видавнича діяльність та ЗМІ

В Олександрії розгалужена система засобів масової інформації: телебачення, радіо, газети. Міська рада є засновником газети «Вільне слово», телеканалу «Олександрія» та Олександрійського радіомовлення.

Крім того, у місті видаються 4 приватні газети: «Олександрійський тиждень», «Олександрійські відомості», «Городской курьер», «Площа свободи», працюють телерадіокомпанія «КТМ», радіомовлення здійснюють: ТРК «КТМ» та радіо «Кур'єр». Нещодавно почало діяти радіо «Маяк» на хвилях FM 107,6.

Фізична культура і спорт

У місті працює два комунальних заклади фізкультурно-спортивної спрямованості, які повністю фінансуються з місцевого бюджету. Це дитячо-юнацький футбольний клуб «Кристал» (команда старших юніорів клубу грає у вищій лізі України серед юніорів) та дитячо-юнацький клуб боксу «Еней». Вихованці клубів показують високі результати, неодноразово ставали переможцями і призерами офіційних змагань та всеукраїнських турнірів.

Головними центрами занять фізичною культурою і спортом у місті є плавальний басейн «Дельфін» та Палац спорту ВАТ «Фірма «Віра-Сервіс».

У місті працюють 2 ДЮСШ (управління освіти та ФСТ «Україна»).

Поряд із спортивними клубами та ДЮСШ, які є комунальними закладами, у місті працюють громадські організації: «Слов'янський ринг», БК «Олександрія», військово-патріотичний клуб «Захист», Клуб східних видів єдиноборств «Ояма», ТОВ «Кристал-Аметист».

Значною підмогою в розвитку дитячого футболу стало створення у 2002 році ТОВ ДЮФК «Кристал-Аметист», засновники якого взяли на себе фінансування чотирьох команд різних вікових груп, що виступають у вищій лізі першості України з футболу.

Спортсмени міста брали участь в офіційних змаганнях різного рівня.

Гордістю Олександрії є олімпійський чемпіон, чемпіон світу та Європи із спортивної гімнастики, заслужений майстер спорту Григорій Мілютін, майстер спорту міжнародного класу з велоспорту, чемпіон світу Олександр Квачук, чемпіон Європи, майстер спорту з кіокушинкай-карате

Олександрійська музична школа № 1

На вулицях міста Олександрії

МІСТО ОЛЕКСАНДРІЯ

Меморіальний комплекс на честь визволення м.Олександрії від німецько-фашистських загарбників

Пам'ятник Т. Г. Шевченку

*Міський
Палац
культури
(колишнє
приміщення
театру)*

*Кінотеатр
«Жовтень»*

Пожежна вежа

Міський обрядовий центр

Олексій Касатонов, майстер спорту міжнародного класу, член збірної команди СРСР з велоспорту Валерій Малашенков, член олімпійської збірної СРСР з футболу Василь Кириченко, Катерина Турська – переможець першості України з триатлону, Адам Бециев – переможець першості України із дзюдо.

Олександрійська «Поліграфтехніка» виступала у вищій лізі першості України з футболу. Нині у другій футбольній лізі місто представлене двома командами.

Олександрійський стадіон «Ніка» є однією з кращих футбольних споруд України.

Туризм, санаторно-курортна справа

На території міста діє ряд профспілкових санаторіїв. Найвідоміші серед них – «Дружба» та «Гірник».

Соціальний захист населення

В органах праці та соціального захисту населення на обліку знаходиться 2 893 сімей, які одержують різні види державної допомоги, що становить 8,3 % від загальної кількості сімей у регіоні.

В органах Пенсійного фонду на обліку перебувають 29,4 тисячі пенсіонерів, які одержують пенсії на підставі 24 законодавчих актів України.

У місті субсидіями користується більше 10,3 тис. сімей. Витрати цих сімей за рахунок субвенції державного бюджету місцевим бюджетам за призначеними субсидіями у 2003 році зменшено майже на 3 268,3 тис. грн, які профінансовано в повному обсязі.

Субсидії на придбання скрапленого газу та твердого палива в місті надані близько 2 тис. сімей на суму 363 тис. грн, які профінансовано з державного бюджету та повністю виплачено.

На обліку в управлінні праці та соціального захисту населення перебуває 21,3 тис. пільговиків, із них: 7,7 тис. ветеранів війни, 11,2 тис. ветеранів праці, 1,8 тис. громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, 416 ветеранів військової служби та органів внутрішніх справ та 102 реабілітованих громадянини, які стали інвалідами внаслідок репресій або є пенсіонерами.

За 2003 рік надано пільг на загальну суму 4 009,1 тис. грн, на відшкодування яких спрямовано 3 970,2 тис. грн.

До складу територіального центру управління праці та соціального захисту населення Олександрійського міськвиконкому входять: відділення соціальної допомоги вдома та відділення соціально-побутової реабілітації. Протягом 2003 року надано різних видів соціальних послуг 795 особам.

У місті Олександрії організовано роботу Олександрійського геріатричного пансіонату зі спеціальним відділенням, в якому на повному державному утриманні знаходяться 220 громадян похилого віку та інвалідів.

Стадіон «Ніка»

Олександрійська міська влада створила благодійний центр соціальної допомоги та реабілітації з притулковими групами для дітей, які залишилися без батьківської опіки, та центр реабілітації для людей, схильних до вживання наркотичних та алкогольних речовин. Це значною мірою зменшило криміногенну ситуацію серед населення цієї категорії.

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Міжнародна співпраця – важливий напрям діяльності виконавчого комітету міської ради. Її мета – залучення інвестицій у розвиток економіки міста, створення нових робочих місць, розвиток та зміцнення національно-культурних зв'язків.

Саме тому в грудні 1998 року міський голова С. Цапюк та віце-мер міста Сінь-І (Китайська Народна Республіка) Лу-Юнь-ань підписали Угоду про побратимські стосунки між містами; у червні 2004 року міський голова Олександрії та бургомістр міста Ярочин (Республіка Польща) підписали Угоду про побратимські стосунки між містами. Відповідними угодами започатковані взаємовигідні напрями діяльності в галузях освіти, охорони здоров'я, економіки, торгівлі, молодіжної політики, спорту.

ПЕРСОНАЛІЇ

БЕЛОЛАПОТКОВ Дмитро Олексійович (4.09.1918)

Герой Соціалістичної Праці (1971). Брав участь у Великій Вітчизняній війні. У повоєнні роки видобував вугілля на розрізах біля Олександрії. Високої відзнаки удостоївся, працюючи машиністом екскаватора Семенівсько-Головківського вуглерозрізу. Нагороджений орденами Леніна, двома Вітчизняної війни, Червоної Зірки та іншими нагородами.

БІЛЬ-БІЛОЦЕРКОВСЬКИЙ Володимир Наумович (9.01.1885, м. Олександрія – 1.03.1970)

Російський письменник, заслужений діяч мистецтв РРФСР (з 1935 р.). Служив на флоті, побував у багатьох країнах. У 1920 р. вийшла його збірка оповідань «Смех сквозь слезы». Автор героїчної драми «Шторм» (1925), п'єси «Голос недр» (1929), драми «Жизнь зовет» та інших творів. Частина його книг видана в перекладі українською мовою. Нагороджений орденами і медалями.

ГЕРАСЮТА Микола Федорович (1919, м. Олександрія)

Український учений, доктор технічних наук (з 1960 р.), професор (з 1962 р.), член-кореспондент АН Української РСР (з 1967 р.), Герой Соціалістичної Праці (з 1961 р.). Закінчив Одеський державний університет у 1941 р. Брав участь у Великій Вітчизняній війні. З 1952 р. – на викладацькій роботі в Дніпропетровському державному університеті, з 1966 р. – завідувач кафедри. Має більше 130 опублікованих наукових праць. Відзначений орденами Леніна, Червоної Зірки, Вітчизняної війни та іншими нагородами.

ГОРОХОВАТСЬКИЙ Ярослав Борисович (17.09.1925, м. Олександрія – 28.05.1976, м. Київ)

Український хімік, член-кореспондент АН Української РСР (з 1972 р.). У 1950 р. закінчив Київський університет і з того часу працював в Інституті фізичної хімії імені Писаржевського АН Української РСР. Основні його наукові праці присвячені гетерогенному каталізу. Досліджував закономірності кінетики, мікрокінетики й механізму неповного окислення вуглецю в газоподібній і рідинній фазах, інші проблеми. Нагороджений орденом Вітчизняної війни II ступеня, медалями.

ГРІНЕР Олег Юрійович (24.01.1984, м. Олександрія)

Майстер спорту з боксу. Закінчив Кіровоградський технікум економіки і права ім. Сая (2003). Нині тренер-викладач з боксу ДЮОК «Еней». Переможець Міжнародного турніру, присвяченого пам'яті М. Яценка.

ЄДКІН Віктор Дмитрович
(21.06.1917, м. Олександрія)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945). Закінчив Маріупольський індустріальний технікум і за комсомольською путівкою поїхав у Чугуївське військове авіаучилище. Воював на Ленінградському, Північно-Західному, 1-му і 2-му Прибалтійських фронтах. Здійснив 350 бойових вильотів, брав участь у 150 повітряних боях. На його рахунку 21 збитий фашистський літак. Після війни служив в авіації. Нагороджений орденами Леніна, Червоного Прапора (три), Червоної Зірки (два), Вітчизняної війни I ступеня (три), Олександра Невського та іншими. Полковник запасу. Мешкає в Одесі.

ЄФРЕМОВ Михайло Єфремович
(1919, с. Подольське
Калінінської області – 1961, м. Олександрія)

Учасник боїв за визволення Кіровоградщини від гітлерівських окупантів, Герой Радянського Союзу (1944). Після закінчення семирічки працював на станції Щербово. У Червоній Армії з 1939 р. Учасник радянсько-фінської війни. Гвардії старший сержант, помічник командира саперного взводу, відзначився в боях за розширення плацдарму на правому березі Дніпра в районі Деріївки. День Перемоги зустрів в Австрії. Після війни працював у Горлівці, потім переїхав до Олександрії, де й помер.

ЗАСЛАВСЬКИЙ Євген Львович
(20.05.1920, м. Олександрія)

Білоруський архітектор, кандидат архітектури (з 1961 р.). Закінчив Московський архітектурний інститут (1949). Працює в Мінську, з 1962 р. – заступник головного архітектора міста. Учасник створення проектів Будинку Товариства дружби і культурних зв'язків з закордоном (1956), житлового масиву Чижовка (1964), мосту через Двіну (1951, Вітебськ), багатоповерхових житлових будинків, ряду комплексів. Є. Л. Заславський – один із авторів генерального плану Мінська (1964). З 1962 р. він викладач Білоруського політехнічного інституту.

ЗВЕРЕВ Ілля Юлійович
(1926, м. Олександрія – 1966)

Російський письменник. Жив на Донбасі та в Сибіру. Заочно закінчував середню школу й педінститут. Друкуватися почав з шістнадцяти років. Його твори присвячені романтиці шахтарської праці, труднощам формування нової людини. У 1946 р. вийшла його перша збірка «Сибирские очерки». Потім побачили світ «На угольном фронте» (1948), «Шахтерский характер» (1955), «Там, на шахте угольной...» (1956), «Дороги вглубь» (1957), «Не ради славы» (1958), «В двух километрах от счастья» (1960), «Ничего особенного» (1963), «Она и он» (1965) та інші книги повістей і оповідань. Написав також п'єсу «Романтика для взрослых» та сценарій кінофільму «Непридуманная история». Публіцистичні твори Зверева публікувалися в газетах «Известия» і «Комсомольская правда», щотижневнику «Неделя», журналах «Знамя» і «Юность».

КВАЧУК Олександр Вікторович **(23.07.1983, м. Олександрія)**

Майстер спорту міжнародного класу. Велоспортом почав займатися в ДЮСШ № 1 з 1993 р. під керівництвом тренера В. П. Іванини. З 1997 р. до 2002 р. навчався в Харківському державному вищому училищі фізичної культури № 1. З 2002 р. навчається в Харківському державному педагогічному університеті. У 2004 р. став студентом Харківської академії фізичної культури. Член збірної команди України. Неодноразовий переможець і призер чемпіонатів України. Переможець туру Джиро де Базіліката (2001). Володар Кубка світу (2001). Переможець туру Джиро дела Луїзіана (2001). Призер XV інтернаціональної велогонки (2001). Чемпіон світу (2001). Срібний призер чемпіонату світу (2001). Бронзовий призер першості Європи (2003).

КРИУЛЕНКО Антоніна Тимофіївна **(1.03.1920, м. Олександрія)**

Краєзнавець, учитель. З 1941 р. учасник бойових дій Великої Вітчизняної війни, інвалід війни. У 1942 р. закінчила Орджонікідзевський педагогічний інститут, філологічний факультет. Більше 50 років трудового життя віддала роботі з молоддю, працюючи в школах Олександрії та району вчителем. У навчальних закладах та організаціях створила 18 історичних музеїв, музеїв трудової та бойової слави. Нагороджена орденом Вітчизняної війни II ступеня та орденом «За мужність». Лауреат обласної педагогічної премії ім. В. Сухомлинського. Почесний громадянин Олександрії. Автор книги «Сторінки життя вчителя».

КОШОВИЙ Петро Кирилович **(21.12.1904, м. Олександрія – 30.08.1976, м. Москва)**

Радянський військовий діяч, Маршал Радянського Союзу (1970), двічі Герой Радянського Союзу (1944, 1945). У Червоній Армії з 1920 р. Учасник громадянської війни. У 1924–1927 рр. навчався в Українській кавалерійській школі в Єлисаветграді (Кіровограді), був секретарем комсомольської організації закладу. У 1939 р. закінчив Військову академію імені Фрунзе. Перед війною – командир мотострілецької дивізії. У роки Великої Вітчизняної командував дивізією і корпусами. Захищав Ленінград і Сталінград, воював на 4-му Українському і 3-му Білоруському фронтах. За бойові подвиги нагороджений п'ятьма орденами Леніна, трьома орденами Червоного Прапора, іншими орденами і медалями. Після війни закінчив Вищі академічні курси при Військовій академії Генерального штабу Збройних Сил СРСР і продовжував військову службу. Був командуючим військами Київського військового округу, Головнокомандуючим Групою радянських військ у Німеччині. З 1969 р. – генеральний інспектор Міністерства оборони СРСР. Був делегатом ряду партійних з'їздів, обирався до складу ЦК КПРС, депутатом Верховних Рад СРСР і РРФСР. У 1949 р. П. К. Кошовому встановлено бронзовий бюст в Олександрії. Він – Почесний громадянин цього міста.

КОХАН Анатолій Ілліч
(14.02.1937, м. Новоград-Волинський
Житомирської області)

Лікар-педіатр, краєзнавець. Навчався в Харківському медичному інституті, який закінчив у 1960 р. Трудову діяльність почав у Близнюківській дільничній лікарні Харківської області. З 1963 р. працює в Олександрії: педіатром 3-ї міської лікарні; викладачем медучилища (1970–1972); заступником головного лікаря дитячої лікарні (1972–1981). З 1981 р. – у центральній районній лікарні: районним педіатром, заступником головного лікаря з охорони материнства і дитинства, лікарем-методистом. Кандидат медичних наук (1980). Автор багатьох краєзнавчих публікацій, зокрема книжок «Александрія. Путеводитель» («Промінь», 1979, у співавторстві з В. Колесніковим), «П. Ф. Кудрявцев» («Медицина», Москва, 1985, у співавторстві з О. І. Лотовою), «Театральна Олександрія» (2002), «Штрихи до портрета Василя Сухомлинського» (2003, у співавторстві з Ю. Ф. Біланюком), «Євреї Александрії» (2004). Член обласного літературного об'єднання «Степ».

КРАВЧЕНКО Юрій Федорович
(1951, м. Олександрія – 2005, м. Київ)

Генерал внутрішньої служби, Почесний громадянин Олександрії. Закінчив індустріальний технікум в Олександрії, Горьківську вищу школу МВС. З 1974 р. – в органах внутрішніх справ. Пройшов шлях від начальника відділу внутрішніх справ Олександрійського міськвиконкому до начальника УВС Кіровоградської області (йому тоді було лише 38 років). Згодом, у 1992 р., – заступник міністра внутрішніх справ, начальник кримінальної міліції. За два роки нове призначення: головою Державного митного комітету. З липня 1995 р. до березня 2001 р. – міністр внутрішніх справ України. Потім працював головою Херсонської облдержадміністрації. З грудня 2002 р. до червня 2004 р. – голова Державної податкової адміністрації України.

МІСЮТІН Григорій Анатолійович
(29.12.1970, м. Олександрія)

Заслужений майстер спорту, чемпіон XXV Олімпійських ігор у Барселоні. У 1981–1989 рр. навчався в спортивному інтернаті Луганська. У 1989–1994 рр. закінчив факультет фізичного виховання Луганського педагогічного інституту. Шестиразовий чемпіон світу, володар Кубка Європи. З 1999 р. – старший тренер молодіжної збірної України зі спортивної гімнастики. Нагороджений відзнаками Президента України (1992, 1996). Почесний громадянин Луганська.

НЕСТЕРОВ Іван Фірсович
(7.07.1904, с. Товкачі, нині Шкловський район
Могилевської області)

Герой Радянського Союзу (24.03.1945). Навчався в Московській гірничій академії. Працював у навчальних закладах. У Червоній Армії з 1939 р. На фронтах Великої Вітчизняної війни з 1941 року. Заступник командира батальйону по політчастині 311-го гвардійського стрілецького полку, гвардії старший лейтенант Нестеров відзначився при форсуванні річки Дунай. 4 грудня 1944 р. одним із перших увірвався на пристань з групою бійців, яка знищила велику кількість гітлерівців. Після війни – у запасі. Працював директором навчального курсового комбінату в Олександрії Кіровоградської обл. Останній час жив у Білій Церкві Київської обл. Нагороджений орденами Леніна, двома – Вітчизняної війни I ступеня, Вітчизняної війни II ступеня, Червоної Зірки, медалями.

НИКИФОРОВ Василь Миколайович
(1832, м. Олександрія – 1908)

Священик, краєзнавець. Закінчив Херсонську духовну семінарію (1855), рукопокладений у священики Успенського собору в Олександрії (з 1858 р.). Викладав Закон Божий в Олександрійській жіночій прогімназії (з 1874 р.) та повітовому училищі. Наглядач за церковнопарафіяльними школами Олександрійського повіту (з 1884 р.). З 1890 р. – голова Олександрійського повітового відділення Єпархіальної Училищної Ради, настоятель Олександрійського собору, протоієрей (з 1893 р.). З 1899 р. – духівник та законовчитель Одеської семінарії. Автор історико-краєзнавчих праць «Нариси Олександрійського повіту Херсонської губернії» (1876), «Матеріали до вивчення церков у Олександрійському повіті», «Матеріали до вивчення історії церков Єлисаветграда». Був членом Одеського товариства історії та давнини, членом Імператорського археологічного товариства.

ОХАПКІН Олександр Ігоревич
(28.01.1962, м. Житомир)

Художник-іконописець. У 1978–1982 рр. навчався в Дніпропетровському державному художньому училищі. 08.1982–08.1984 рр. – викладач Олександрійської дитячої художньої школи. 08.1984–08.1990 рр. навчався в Київському державному художньому інституті. З 08.1990 р. – викладач Олександрійської дитячої художньої школи. Ікони зберігаються у фонді Національної спілки художників України, фондах Державного музею народної архітектури та побуту України, приватних колекціях Німеччини, Франції, США, Канади, Польщі, Англії й Австралії. В Олександрії написав ікони до іконостасу і брав участь у розписі церкви. Учасник виставок «Художники України» (Рим, 1992), «Митці України» (Культурологічний центр у м. Львешайм, Німеччина, 1993), «Пречисті паломниці» (Париж, 1996), Всеукраїнської виставки духовного мистецтва з нагоди 400-річчя Берестейської Унії (Український дім, Київ, 1996), 1-ї Святомихайлівської художньої виставки-конкурсу (Державний історико-культурний заповідник «Стародавній Київ», 1997), де був нагороджений дипломом, «Сучасна українська ікона» (Екзархія Києво-Вишгородського ІГВД, Київ, 1998), Міжнародного культурологічного симпозіуму «Українська ікона. Іконописне мистецтво діаспори» (2003). Мав персональні виставки в галереї мистецтв Національного університету «Києво-Могилянська академія» (1993), Музеї лі-

тератури України (Київ, 1996), Міжнародній організації «Жіноча громада» (Київ, 1999), Інституті економіки, управління та господарчого права (Київ, 1999), Будинку вчителя (Київ, 2000), Державному музеї народної архітектури та побуту України (Київ, 2001), Всеукраїнському товаристві «Просвіта» (2003).

ПІВНЯК Геннадій Григорович
(23.10.1940, м. Олександрія)

Доктор технічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, академік Національної академії наук України. У 1963 р. закінчив Дніпропетровський гірничий інститут і залишився працювати в ньому. З 1982 р. – ректор цього інституту (зараз Національний гірничий університет). Наукова діяльність присвячена проблемам гірничої та металургійної механіки. Автор близько ста наукових праць та двох наукових відкриттів.

ПОНОМАРЕНКО Антон Семенович
(4.09.1921, с. Протопопівка)

Краєзнавець, автор численних публікацій з історії міста Олександрії та району. Автор книг «Вони принесли свободу», «Олександрійсько-Знам'янська операція». Нагороджений орденами Червоної Зірки, Вітчизняної війни I ступеня, Богдана Хмельницького, медалями. Мешкає в Олександрії.

ПОПОВ Леонід Іванович
(31.08.1945, м. Олександрія)

Радянський льотчик-космонавт, двічі Герой Радянського Союзу (11.10.1980, 22.05.1981), генерал-майор авіації. Народився в хліборобській сім'ї. Навчався в Олександрійській восьмирічній школі № 17 та Олександрійській середній школі № 6. До 1964 р. – електромонтажник апаратного цеху Олександрійського електромеханічного заводу. У 1968 р. закінчив Чернігівське вище військове авіаційне училище. Був льотчиком-випробувачем. У 1970 р. зарахований до загону космонавтів, де пройшов повний курс підготовки до польотів за програмою пілотованого корабля «Союз» і орбітальної станції «Салют». 1976 року без відриву від служби в Центрі підготовки космонавтів закінчив Військово-повітряну академію. 9 квітня 1980 р. пілотований ним корабель «Союз-35» вирушив у тривалий космічний політ, маючи завдання стикуватися з орбітальним комплексом «Салют-6»–«Прогрес-8». 14 травня 1981 р. очолив міжнародний екіпаж космічного корабля «Союз-40». 19–27 серпня 1982 р. здійснив політ на кораблі «Союз-Т-7» і орбітальному науково-дослідницькому комплексі «Салют-7»–«Союз Т-5»–«Союз Т-7». Обирався депутатом Верховної Ради СРСР. Нагороджений трьома орденами Леніна, медалями. Має також звання Героя Республіки Куба, Героя Угорської Народної Республіки, Героя Праці Соціалістичної Республіки В'єтнам, Героя Соціалістичної Республіки Румунія, відзначений орденами «Плайя-Хірон» та Хо Ши Міна I ступеня, іншими іноземними орденами. Живе в Москві. На батьківщині встановлено бюст, його іменем названа площа.

ПРОКОПЕНКО Віталій Валерійович **(8.09.1982, м. Олександрія)**

Майстер спорту, боксер. Закінчив Київську академію МВС (2003). Працює в Івано-Франківську викладачем приватного вищого навчального закладу. Майстер спорту, учасник першості Європи, дворазовий переможець чемпіонату України з кікбоксингу, чемпіон України з боксу.

РОМАНЕЦЬ Валерій Володимирович **(18.09.1981, м. Олександрія)**

Майстер спорту, боксер. Тренер-викладач з боксу ДЮКа «Еней» в Олександрії. Переможець Міжнародного турніру пам'яті М. Яценка в Запоріжжі.

РОМАНОВ Володимир Павлович **(12.06.1796, м. Олександрія – 11.10.1864)**

Географ, мандрівник, декабрист. Закінчив Морський кадетський корпус (1818). Плавав на фрегаті «Проворный» до берегів Іспанії, у журналі «Отечественные записки» опублікував «Отрывок из походных записок об Испании» (1820). У 1820–1822 рр. здійснив навколосемну подорож на кораблі «Кутузов». Член Північного таємного товариства, друг М. Бестужева та К. Рилеева. Заарештований 17.01.1826 р. у с. Березівці Олександрійського повіту, де проживав брат його дружини О. Бржеський. Після трьох місяців ув'язнення служив на Чорноморському флоті (1826–1853). Учасник Кримської війни (1853–1856). Склавав та надіслав в Академію наук словник «абхазских и других черкесских наречий» (1837), зробив ґрунтовний опис Дніпра (1857), збирав матеріали з історії Російського флоту. Брав активну участь у роботі Російського географічного товариства, Вільного економічного товариства, Московського товариства сільського господарства (1834–1853). З 1861 р. у званні контр-адмірала – у відставці. Крім Олександрії жив у с. Сніжкове та м. Крилові (нині Світловодський район). Зустрічався з поетом А. Фетом.

ТУЙГУНОВ Леонід Наумович **(5.10.1919, с. Ладейки, нині м. Красноярськ – 22.09.2001)**

Герой Радянського Союзу (5.11.1944). У Червоній Армії з 1939 р. Закінчив Челябінське військово-авіаційне училище в 1940 р. Учасник Великої Вітчизняної війни з червня 1941 р. У 1942 р. закінчив Вищу школу штурманів. Штурман ланки 335-го авіаційного полку. З жовтня 1944 р. у званні старшого лейтенанта здійснив 205 бойових вильотів. Після війни продовжив службу у ВПС. У 1959 р. – полковник запасу. Працював інженером у ДХК «Олександріявугілля». Нагороджений двома орденами Леніна, двома орденами Червоного Прапора, орденами Олександра Невського, трьома орденами Вітчизняної війни I ступеня, двома орденами Червоної Зірки, медалями. Помер у Світловодську. Похований в Олександрії.

ЧЕРНОВ (справжнє прізвище – **Малошийченко) Леонід Кіндратович** **(15.01.1899, м. Олександрія – 23.01.1933)**

Поет, прозаїк. Вчився на юридичному та математичному факультетах Київського університету. Був актором, організатором театру, кінооператором, дипломатом, журналістом. Автор поетичних книжок «Фронт» (поема, 1931), «На розі бур» (1933); нарисів та оповідань «125 день під тропіками» (1928), «Сонце під веслами», «Чудаки прикрашають світ» (1929), «Оповідання про маленьку людину», «Подарунок молодим кінематографістам», «Пригоди професора Вокса на острові Ціпаго», «Станція Знам'янка» (1930), «Людина з іншої планети» (1931).

ЧИЖЕВСЬКИЙ Дмитро Іванович
(23.03.1894, м. Олександрія – 18.04.1977, м. Гейдельберг,
Федеративна Республіка Німеччина)

Філософ, літературознавець, релігієзнавець, логік, лінгвіст. Народився «...в родині, – за спогадами вченого, – художниці та колишнього офіцера, поміщика, який по арешті 1887 року за ліберальні погляди... жив у своєму маєтку». Духовні інтереси батьків рано визначили світогляд Дмитра Чижевського. В Олександрії пройшло його дитинство, тут в часи першої російської революції було обрано мером міста його батька – Івана Костянтиновича; тут майбутній енциклопедист вчився в класичній гімназії (1904–1911), звідси пішов у люди: студент у Петербурзькому університеті (1911–1913), потім у Київському (1913–1919), вихорець Революції, участь у роботі Центральної Ради, а з 1921 р. – еміграція, як виявилось, – назавжди, бо «політика комуністів, що привела до диктатури партії над народом Росії...» вельми розчарувала його. Після такого висновку наукова творчість стає єдиною основою життя Дмитра Чижевського. Перебираючись з одного університетського міста Західної Європи до іншого – Гейдельберг, Фрайбург, Прага, Галле, Марбург, – він працює і вчиться водночас у найвидатніших мислителів ХХ століття К. Ясперса, Е. Гусерля, М. Хайдегера, входить до кола найвідоміших російських філософів та істориків, таких як С. Булгаков, Ф. Степун, С. Франк, М. Трубецький, М. Лоський, М. Бердяєв, Георгій і Антонін Флоровські. Вже в 30-ті роки найвидатніший славист професор Фасмер стверджував: Дмитро Чижевський викладає слов'янську філологію та історію слов'янських літератур на такому науковому рівні, що кожний німецький університет міг би залучати його до числа своїх викладачів. «Дальший поступ української філософії та й загалом гуманітарної науки, – читаємо у відкритому листі до громадськості Кіровоградщини відомих письменників та вчених сучасної України, що надрукувала «Літературна Україна» ще 9 серпня 1990 р., – немислимий без фундаментальних праць Чижевського, як то: «Філософія на Україні», «Нариси з історії філософії на Україні», «Гегель в Росії», «Філософія Сковороди», без його досліджень з логіки та філософії мови, (...) з історії слов'янських культур (етики та психології Ф. Достоевського, гуманізму Я. Коменського тощо), без його розвідок, присвячених І. Вишенському, М. Гоголеві, Т. Шевченку, П. Кулішеві, М. Грушевському, П. Юркевичу, В. Вернадському». З лютого 1992 р. Кіровоградська обласна універсальна наукова бібліотека має ім'я Дмитра Івановича Чижевського.

ХУДЯКОВА Антоніна Федорівна
(20.06.1917, с. Нова Слобода Брянської області)

Герой Радянського Союзу (15.05.1946). Навчалася в церковно-приходській школі с. Нова Слобода, потім у м. Карачеві. Закінчивши семирічку, вступила до індустріального технікуму м. Бежиці Брянської області. У 1937 р. була направлена в Дніпродзержинськ на вагоннобудівний завод на посаду майстра. Працюючи на заводі, навчалася в аероклубі, потім у Херсонській школі Осоавіахіму. У 1940 р., ставши штурманом-льотчиком, розпочала роботу спочатку в Брянському, а потім в Орловському аероклубах. На початку Великої Вітчизняної війни добровольцем пішла в льотну частину Раскової, потім у полк Бершанської. З травня 1942 р. на фронтах Великої Вітчизняної війни. Особисто провела 926 бойових вильотів, мала бойовий наліт 3 139 годин. У роки війни брала активну участь в обороні Північного Кавказу, розгромі німецьких загарбників на Таманському і Кримському півостровах, у Білорусії, Польщі, Східній

Пруссії, Німеччині. Після війни постійно жила в Олександрії. З 1980 р. до 1991 р. працювала директором музею, допомагала в організації краєзнавчого музею, зборі експонатів, створенні експозицій. Нагороджена орденом Леніна, двома орденами Червоного Прапора, двома орденами Вітчизняної війни I ступеня та багатьма бойовими медалями. Почесний громадянин Карачева та Олександрії. У грудні 2003 р. краєзнавчому музею було присвоєно ім'я Героя Радянського Союзу А. Ф. Худякової.

ЦАПЮК Степан Кирилович
(26.01.1954, с. Бринь Галицького району
Івано-Франківської області)

Міський голова Олександрії. Після закінчення середньої школи в Соболях Брагинського району Гомельської області навчався в професійно-технічному училищі в с. Білоріченський Лутугинського району Луганської області. У 1985 р. закінчив Криворізьке технічне авіаційне училище цивільної авіації, у 1990 р. – Ризьку школу менеджменту, у 2004 р. – Харківську національну юридичну академію України ім. Ярослава Мудрого. У 1982 р. працював інженером з експлуатації машинно-тракторного парку радгоспу «Маратик» (Молдова), з жовтня 1982-го до квітня 1984 р. – авіамеханіком Молдовського управління цивільної авіації (м. Кишинів). З червня 1984-го до квітня 1998 р. працював на посадах слюсаря, майстра, начальника цеху, головного інженера, заступника директора з комерційних питань, комерційного директора Акціонерного товариства закритого типу «Завод «Автоштамп». У 1998 р. обраний Олександрійським міським головою. У 2002 р. переобраний міським головою вдруге. Має Подяку Президента України (1999). Нагороджений Грамотою Митрополита Київського і всієї України, Предстоятеля Української православної церкви за заслуги перед Українською православною церквою та ювілейним орденом «Різдво Христове-2000» II ступеня (2000), Почесною грамотою Кабінету Міністрів України з врученням пам'ятного знака за багаторічну сумлінну працю та вагомий внесок у розвиток міста, Грамотою Федерації футболу України як почесний президент міського футбольного клубу «Олександрія» за вагомий внесок у розвиток футболу (2004). Рішенням ученої ради Черкаської академії менеджменту присвоєне вчене звання почесного професора закладу (2000).

ШУЛЬГА Інна Антонівна
(14.09.1924, м. Коростень Житомирської області)

Краєзнавець, учасник Великої Вітчизняної війни. Освіта вища. Творчий шлях історика-пошуковця розпочала, працюючи поза штатом, надалі – у штаті Харківського історичного музею, потім працювала вчителем історії. З 1971 р. проживає в місті Олександрії. Протягом 15 років керувала створеним нею міським загonom юних пошуковців, метою якого було збирання, систематизація та вивчення матеріалів історії рідного краю та пошуки воїнів-земляків, загиблих під час Великої Вітчизняної та Другої світової воєн на рідній землі та в країнах Європи, увічнення імен полеглих воїнів у Книзі пам'яті України. В основу створеного в 1987 р. Музею миру (який у даний час є єдиним в Україні державним Музеєм миру та одним з дванадцяти Музіїв миру у світі) було покладено зібраний і систематизований загonom матеріал. До п'ятої річниці незалежності України в музеї відкрито новий експозиційний зал «Україна в боротьбі за незалежність і мир». Почесний громадянин міста Олександрії.

- Географічне розташування
- Адміністративний устрій
- Символи району
- Населення
- Природні умови і природні ресурси
- З історії краю
- Економіка
- Гуманітарна і соціальна сфери
- Зовнішньоекономічна діяльність
- Персоналії

ОЛЕКСАНДРІЙСЬКИЙ РАЙОН

Степи Олександрійщини, де ночі дивозоряні,
Де люди працюваті – нащадки козаків.
Земля моя завітчана та з піснею повінчана,
Ти гордість моя й слава і край моїх батьків.

Г. Клименко

К І Р О В О Г Р А Д С Ь К А   О Б Л А С Т Ь

ОЛЕКСАНДРІЙСЬКИЙ РАЙОН

ГЕОГРАФІЧНЕ РОЗТАШУВАННЯ

Район розташований на північному сході Кіровоградської області. Він межує із Світловодським, Знам'янським, Новгородківським, Петрівським, Онufrіївським районами Кіровоградщини та з П'ятихатським районом Дніпропетровської області. Відстань від західних до східних кордонів району більше 150 км, від північних до південних – більше 60 км. Крайні точки району: північна – біля с. Бутівського, південна – на південь від с. Леніно Друге, західна – на північний захід від смт Пантаївка, східна – західніше с. Попельнастого.

Територія району становить 185,4 тис. га.

АДМІНІСТРАТИВНИЙ УСТРІЙ

На Олександрійщині діють 2 селищні та 24 сільські ради, до складу яких входять 79 населених пунктів: Новопраська селищна рада (смт Нова Прага, с. Григорівка, с. Лозуватка, с. Олександро-Пашенкове), Приютівська селищна рада (смт Приютівка), Андріївська сільська рада (с. Андріївка, с. Мала Березівка, с. Рожеве, с. Степанівка, с. Сургани), Бандурівська сільська рада (с. Бандурівка, с. Морозівка, с. Оліївка, с. Ясинуватка), Войнівська сільська рада (с. Войнівка), Голоківська сільська рада (с. Голоківка, с. Іванівка), Дівочепільська сільська рада (с. Дівоче Поле, с. Новозолотарівка, с. Петрозагір'я, с. Трудівка), Добронадіївська сільська рада (с. Добронадіївка, с. Зелений Барвінок, с. Зелений Гай, с. Зразкове, с. Катеринівка, с. Леніно Друге), Долинська сільська рада (с. Долинське), Ізмайлівська сільська рада (с. Ізмайлівка, с. Видне, с. Гайок, с. Королівка, с. Піщаний Брід, с. Пустельникове), Комінтернівська сільська рада (сел. Комінтерн, сел. Веселе), Косівська сільська рада (с. Косівка), Костянтинівська сільська рада (с. Костянтинівка, с. Бутівське, с. Занфірівка), Куколівська сільська рада (с. Куколівка, с. Гулевичі, с. Солов'ївка), Лікарівська сільська рада (с. Лікарівка, с. Запоріжжя, с. Новоолексіївка), Михайлівська сільська рада (с. Михайлівка, с. Пахарівка, с. Тарасівка), Недогарська сільська рада (с. Недогарки, с. Вільний

*Будинок
Олександрійської
районної
державної
адміністрації*

Посад, с. Володимиро-Ульяновка, с. Глибоке, с. Мар'ївка), Олександрівська сільська рада (с. Олександрівка, с. Сонине), Попельнастівська сільська рада (с. Попельнасте), Пролетарська сільська рада (с. Пролетарське, с. Братське, с. Зелена Балка, с. Леніно Перше), Протопопівська сільська рада (с. Протопопівка, с. Березівка, с. Діброви, с. Петрівське, с. Федорівка, с. Ягідне), Світлопільська сільська рада (с. Світлопіль), Улянівська сільська рада (с. Улянівка, с. Першотравневе, с. Тарасово-Шевченкове, с. Червоний Поділ), Червонокам'янська сільська рада (с. Червона Кам'янка, с. Таврівка, с. Ялинівка), Шарівська сільська рада (с. Шарівка, сел. Гайове, сел. Квітневе), Щасливська сільська рада (с. Щасливе).

СИМВОЛИ РАЙОНУ

Опис герба

На синьому фоні зображений у русі срібний кінь із золотими гривовою й копитами та повернутою вбік головою; на золотій, відділеній лускоподібно основі – червоні лук і стріла, покладені в балку; у лівій золотій скошеній главі – червоний лапчастий (козацький) хрест.

Опис прапора

Прямокутне полотнище зі співвідношенням сторін 2:3 горизонтально розділене на дві рівні частини: синю та жовту; у верхній половині від древка – жовтий трикутник з накладеним червоним лапчастим хрестом; нижня жовта частина прапора вільна.

*Герб і прапор
Олександрівського району*

НАСЕЛЕННЯ

Населення району становить 40,4 тисячі громадян.

Переважна більшість жителів користуються і вважають рідною мовою українську.

Для задоволення потреб віруючих існує 22 релігійні громади різних конфесій і спрямувань, з них діючих – 20.

Із загальної кількості зареєстрованих релігійних громад православних церков – 10: 6 УПЦ Московського патріархату – Церква Святого Йосипа Обручника (с. Березівка), Свято-Успенська церква (сел. Нова Прага), Різдво-Богородицька церква (с. Червона Кам'янка), Церква Іоанна Богослова (с. Попельнасте), Церква Святого Пророка Іллі (с. Голоківка), Церква Святого Василя Великого (с. Войнівка); 3 УПЦ Київського патріархату – Церква Святої Трійці (с. Протопопівка), Церква Покрови Пресвятої Богородиці (с. Войнівка), Свято-Успенський жіночий монастир (с. Ясинуватка); 1 Українська автокефальна православна церква – Церква Святого пророка Іллі (с. Морозівка). Протестантських союзів та організацій на території району налічується 12, з них: 2 релігійні громади євангельських християн-баптистів

ОЛЕКСАНДРІЙСЬКИЙ РАЙОН

(смт Нова Прага та в с. Недогарки); 9 релігійних громад християн віри євангельської (с. Добронадіївка, Піщаний Брід, Королівка, Косівка, Костянтинівка, Ізмайлівка, Пустельникове; у смт Приютівка кількість прихожан досягла 100 чоловік, тут працює недільна школа, яку відвідують близько 50 дітей).

Крім вищезазначених громад на території району діє автономна громада християн віри євангельської «Девора» (с. Протопопівка), яка не входить до жодного із Союзів релігійних громад християнського віросповідання в Україні і сповідує принципи інтернаціонального руху «Церква Божа», центр якого знаходиться в м. Урбах (Німеччина).

У районі організовано дві релігійні громади Союзу Церкви Божої України в селах Войнівка та Попельнасте. Також легалізована шляхом повідомлення районна організація Всеукраїнського об'єднання громадян на підтримку канонічного православ'я.

У користуванні релігійних громад знаходиться 21 будівля, з них одна типова – Церква Святого Йосипа Обручника (с. Березівка) і 20 пристосованих або перебудованих під типові. Релігійні громади мають у власності 12 будівель і 9 орендують.

Обслуговують релігійні громади 17 священнослужителів. Більшість з них займаються як просвітницькою, так і благодійною діяльністю. Релігійні громади діють у міжконфесійному розумінні.

У с. Войнівці є відділення благодійного фонду «Служба Самарянина», у с. Протопопівці – благодійний фонд захисту дітей «Логос», які проводять різноманітні благодійні заходи в районі.

У районі зареєстровано 48 районних організацій політичних партій та 206 первинних осередків, 23 громадські та 4 благодійні організації, а також налічується 41 профспілкова організація. На сьогоднішній день найбільш чисельними районними організаціями політичних партій є: «Жінки за майбутнє», СДПУ(о), Української народної партії, Комуністичної партії України. Ці ж партії та ВО «Батьківщина» мають найбільшу кількість первинних осередків. Найдієвішими в плані взаємодії з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування є районні комітети профспілок працівників державних установ, освіти і науки, культури, медицини та АПК. Особливо слід відзначити активність районної організації ветеранів, яка є учасником багатьох масових заходів, присвячених пам'ятним датам Великої Вітчизняної війни.

Широко відомою є благодійна діяльність організації товариства Червоного Хреста та консультативна діяльність районної організації Спілки юристів України. З метою більш повного урахування позицій політичних сил при виробленні регіональної політики, налагодження конструктивної взаємодії між органами державної влади й об'єднаннями громадян, для забезпечення стабільності в районі діє громадсько-політична консультативна рада при районній державній адміністрації.

Переважає більшість працездатного населення зайнята в сільськогосподарському виробництві.

ПРИРОДНІ УМОВИ І ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Геологічна будова

В основі геологічної будови Олександрійського району лежить докембрійський кристалічний фундамент, який є частиною Українського кристалічного щита.

У зниженнях докембрійського фундаменту залягають породи бучацького ярусу, які містять буре вугілля. На бурчаку, а там де його немає, безпосередньо на кристалічних породах залягають породи київського ярусу (мергель). На київській товщі або безпосередньо на кристалічних породах відклалися породи світи (зеленуваті піски з глауконітом). Вище залягають породи полтавського ярусу (дрібнозернисті, сірі, жовті піски) і ярус рябих глин (гончарні глини).

Усі вищезазначені породи є відкладами третинного періоду. У перехідний час від третинного до четвертинного періодів відклалися червоно-бурі глини. Третинні відклади і червоно-бурі глини вкриті шаром четвертинних відкладів. На плато, схилах вони представлені три- та чотириярусною лесовою серією, а в річкових долинах і балках – давнім і сучасним алювієм, а також давнім і сучасним делювієм.

Усі третинні й четвертинні породи, що беруть участь у геологічній будові району, відслонюються в ярах, на схилах балок, у долинах і на берегах рік.

Рельєф

Район розташований на Придніпровській височині. Поверхня – підвищена пологохвиляста лесова рівнина, розчленована подекуди долинами річок і густою сіткою балок та ярів. Добре виражені плато, переважно видовжені, вирівняні, іноді значно підвищені. У південно-західній частині рельєф ускладнюється наявністю стародавнього водозерозійного утворення – долини р. Інгулець та притоки р. Бешка. Більш густа сітка балок, яка генетично пов'язана з долинами рік, сильніше розчленовує прилеглу до них місцевість. Тому тут спостерігаються часто вузькі плато, площа яких значно менша площі схилів.

Схили досить довгі, до балок переважно слабологі й пологі, до ярів короткі. Глибинна ерозія найсильніше виражена в зоні рік, де доходять до 5–7 метрів. Такої ж глибини яри зустрічаються на схилах балок по всій території району.

Південно-східна частина території району має більш хвилястий, розчленований рельєф. Ця частина більше порізана балками на окремі ділянки. Схили відрогів центральних балок мають крутість від 25 до 32°. Вони сильно порізані промоїнами, які місцями переходять в яри. Прибалочні схили крутістю від 2 до 6°, іноді до 9° займають більше половини цієї території. Такий розчленований рельєф обумовлює розвиток поверхневого стоку, що призводить до утворення еродованих земель з різними ступенями змитості. У цій частині району діє і глибинна ерозія, про що свідчать яри.

Найвища точка району (207 м) лежить на кордоні зі Світловодським районом, східніше с. Занфірівки.

Клімат

Район розташований у посушливій, дуже теплій агрокліматичній зоні, лежить у межах Дністровсько-Дніпровської північностепової фізико-географічної провінції.

Середня річна температура повітря дорівнює 7,5 °С. Найвищі температури бувають у липні та серпні, найнижчі – у січні. Абсолютний мінімум становить –35 °С, а в липні й серпні в окремі дні температура досягає +37 °С. Середня температура січня –5,7 °С, липня +21,2 °С. Період з температурою вище +10 °С становить 160 днів. Середньорічна кількість опадів 441 мм, основна частина їх випадає в теплий період року (237 мм). За вегетаційний період, який триває 207 днів, випадає 250–290 мм опадів. Висота снігового покриву до 10 см.

За величиною гідротермічного коефіцієнта (менше 1) Олександрійський район можна класифікувати як недостатньо зволожений теплий район.

ОЛЕКСАНДРІЙСЬКИЙ РАЙОН

Поверхневі води

Основні водні артерії Олександрійського району – це ріки Інгулець, Верблюжка, Овнянка, Жовта, Зелена, Бешка, Березівка, Кам'янка, Водяна.

Найбільша з них – Інгулець – бере початок у Знам'янському районі і впадає в р. Дніпро північніше м. Херсона. Довжина її становить близько 550 км. Усі інші річки належать до категорії малих рік, довжина яких не перевищує 100 км. Русла рік хвилясті та нерозгалужені.

Ширина річкових заплавл становить від 50–1 200 м.

За своїм режимом ріки рівнинні, мають переважно снігове живлення. Від льоду вони звільняються в другій декаді березня. Загальна площа під річками становить 171 га, під штучними водотоками (каналами) – 171 га, під ставками – 1 086 га, водосховищами – 700 га.

Ґрунти

Ґрунти району характеризуються значною строкатістю, що пояснюється складністю рельєфу, різноманіттям ґрунтоутворюючих порід, а особливо віковичними змінами лісової та степової рослинності. Здебільшого в районі поширені чорноземи звичайні, глибокі, які на схилах у тій чи іншій мірі змиті. Заплави річок та днища балок вкриті складним комплексом гідроморфних ґрунтів: лучними чорноземами, лучноболотними та болотними.

Флора та фауна

У районі найбільш поширена трав'яниста злаковорізнотравна степова рослинність (тонконіг лучний, стоколос польовий, стоколос безостий, пирій повзучий, шкавка сіра, молочай, щиріця, лобода та інші), яка чергується з невеликими ділянками лісової рослинності. Вона вирізняється густим травостоєм, сильно розвиненою кореневою системою. Унаслідок багаторічної культури землеробства ці рослини збереглися лише на межах полів, на схилах та на дні балок. Обочини доріг вкриває спориш, будяк польовий, бугиля крапчаста тощо.

Ліси мають велике значення для району. Загальна їх площа – 3,5 тис. га. Основні породи дерев: дуб (близько 90 % площі лісів), клен, ясен. Більшість лісів створені штучно у ярах та балках, серед них урочища «Парни», «Колодовате», «Грабовате», «Лиса Гора».

Незважаючи на значну господарську освоєність, тваринний світ району залишається відносно багатим. Найпоширенішими видами тварин є дикий кабан, козуля, заєць-русак, лисиця. З птахів зустрічаються фазан, куріпка, качка, лисуха, кулик, голуб, перепел, лебеді й гуси.

Природно-ресурсний потенціал

Не тільки чорноземи, а й підземні природні надра славлять Олександріщину і за межами України. Це, насамперед, буре вугілля (Дніпровський буровугільний басейн). На території району десятки років працюють шахти та вуглерозрізи з видобутку цієї цінної паливної сировини. Крім цього, у надрах криються і чекають на свою промислову розробку залізна руда (Криворізький залізорудний басейн), каолін, граніт, бутовий камінь, червона і біла глини, підземні води з радоновим насиченням і багато інших копалин, так потрібних економіці України.

Земельний фонд району становить 185 472 га, з них 159 649 га, або 86 %, займають сільськогосподарські угіддя, що свідчить про високий рівень сільськогосподарської освоєності земель.

У структурі сільгоспугідь рілля становить 131 948 га, багаторічні насадження

Войнівське водосховище

ОЛЕКСАНДРІЙСЬКИЙ РАЙОН

– 1 766 га, сіножаті – 2 339 га, пасовища – 23 595 га. Заболочені землі в районі займають 757 га. Землі водного фонду становлять 2 134 га.

Основними землекористувачами в районі є сільськогосподарські підприємства, у користуванні яких знаходиться 91 967 га.

У власності й користуванні громадян знаходиться 51 949 га земель, у тому числі наданих для ведення селянського (фермерського) господарства – 29 409 га, товарного сільськогосподарського виробництва – 8 869 га, особистого селянського господарства 11 048 га, будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель – 1 719 га. Організації, підприємства промисловості, транспорту, зв'язку, оборони займають 12 438 га.

Ліси та інші лісовкриті площі становлять 10 825 га.

На території району 87 ставків з площею водного дзеркала 1 146 га, 4 водосховища з площею водного дзеркала 734 га. Прогнозні запаси підземних вод становлять 44,5, а затверджені – 28,1 млн м³ на рік.

*Річка Сухий Омельник.
Фото Валерія Жванка*

Екологія, охорона природи

Ландшафт краю прикрашають такі заповідні об'єкти місцевого значення: заказник «Велика і мала скелі», комплексна пам'ятка природи «Кам'яна стінка», а також ботанічний заказник загальнодержавного значення «Лікарівський». Вони займають площу 0,06 га.

З ІСТОРІЇ КРАЮ

Пам'ятки археології представлені епохою бронзи – це поховання ямної культури біля с. Протопопівки, поховання катакомбної культури біля с. Войнівки. Про період раннього залізного віку говорять розкопки поховань у курганах біля Головкивки та Протопопівки. П'ять тисяч років тому землі краю були заселені племенами трипільців. Потім їх займали киммерійці, скіфи, сармати. Деякий час край належав до імперії готів, а починаючи із V століття, на території краю поширюються поселення слов'янських племен – полян. Київська Русь, Золота Орда – це ті державні утворення, до яких у різні часи, з IX до XVI століть належали землі краю.

На початку XVII століття виникають перші поселення по зручних вибалках, у долинах річок. На жаль, відомості про цей період досить скупі. І все ж від 1600 року є духовний заповіт Тишка Волевича, «обывателя и козака чигиринского», на спадкове володіння своїми ґрунтами на берегах Чутки, Ірклею, Цибульника і хутором на Березівці.

Сам Богдан Хмельницький за давньою чолобитною та дещо запізним привілеєм польського короля Яна Казимира від 24 травня 1652 року додав до своїх володінь у Суботові «прямою пустынь за Тясмином, от пасеки Хмельницкого, некогда старого, через Ингулец и Черный лес до устья речки Бержка (Бешки) и к Байракам, а с другой стороны от устья речки Каменки (на Ингульці) к речке Каменке, в Ингул впадающей». Не відомо, чи встиг Хмельницький скористатися наданими володіннями, але пустими ці території не залишилися, особливо у верхів'ях Бешки.

У кінці першої половини XVIII століття край стає ареною збройної боротьби між козаками і польсько-шляхетськими військами.

Уже на початку Визвольної війни 1648–1654 рр. у південно-східній частині району відбулися перші битви козацько-селянських загонів проти польської шляхти. Навесні 1648 року в урочищі «Жовті Води» війська Богдана Хмельницького розгромили авангард польських військ, а біля Княжих Байраків (поблизу сіл Попельнасте, Григорівка) у полон до козаків потрапили рештки польських військ.

Від постійних нападів, кровопролитних битв край справді став Диким полем. Особливо постраждали місцеві жителі під час чигиринських походів (1677–1678 рр.), оскільки 200-тисячне турецьке військо спустошило край на кілька десятиліть.

Щоб полегшити управління Запорозькою Січчю, її землі були поділені на вісім паланок. Бугогардівська паланка була однією з найбільших, проте мало заселеною. За часів гетьмана Петра Калнишевського в паланці починають виникати нові поселення, козацькі господарства-зимівники.

Одну з перших згадок про укріплення запорозьких козаків на Олександрійщині знаходимо в «Записках Одеського товариства історії і старожитностей російських» (1850 р.). У ній говориться, що ще до поселення сербів запорожці

ОЛЕКСАНДРІЙСЬКИЙ РАЙОН

Пам'ятні знаки (хрести), встановлені на околиці села Попельнастого на честь 350-річчя Жовтоводської битви. Фото Валерія Жванка

Стара дорога в селі Попельнастому. Фото Валерія Жванка

Ус і Петрик заснували тут зимівники, на місці яких згодом і з'явилися поселення Усівка (нині місто Олександрія) і Петриківка (нині сел. Нова Прага).

Щодо поселення Усиківки (Усівки) – найдавніша згадка, яку наводить відомий краєзнавець Олександрійщини Василь Нікифоров (1836–1907), датується 1751 р. Він наводить також архівні дані про відкриття в Усиківському шанці першої церкви, освяченої 21 березня 1759 року. Зимівник Усиківку краєзнавець розміщує на лівому березі Інгульця, поблизу впадання в нього річки Мала Березівка.

З початку першої половини XVIII ст. почалося інтенсивне заселення краю сербами і чорногорцями. Виникає територіально-адміністративне утворення Нова Сербія. Тут розташовуються гусарські та пандурські полки. У 1754 р. в Петриківці розташувався штаб Другої кірасирської дивізії. У 1756 році в Петриківці засновано думу, перетворену пізніше в ратушу, яка з 1817 року підпорядковувалася військовому начальству поселення.

Карта, складена в 1745 році інженером-полковником Данилом де Боскетом, фіксує наявність запорозьких зимівників на р. Кам'янка – хутір сотника Анофрієнка. Саме з нього започаткувало свою історію село Червона Кам'янка. У 1755 р. Усівка змінює назву на Бечей, з 1784 року – на Олександрійськ, який на десять років стає повітовим містом Катеринославського намісництва. У 1794 р. центр повіту перенесли у Крилов (пізніше Новогеоргієвськ). У 1806 р. Олександрія одержує свою нинішню назву і повертає статус повітового міста.

У грудні 1821 року посад Петриківка перейменовано в Нову Прагу, яка поступово стає значним торговельним пунктом Півдня України. На щорічних базарах-торжках тут скупляли зерно, худобу та іншу сільськогосподарську продукцію для відправки до чорноморських портів. Уже з 1856 року в Новій Празі було щорічно 5 ярмарків, налічувалося 29 крамниць і трактирів, 4 заїжджих двори. Кількість населення в 1859 році становила більше 6,5 тисячі чоловік. А за переписом 1883–1885 рр. у Новій Празі було 1 897 дворів і 9 397 жителів.

У 1872 році в Новій Празі відкрито міську трикласну школу, а на початку XX століття тут діяло 8 навчальних закладів (більше тисячі учнів), у яких працювало 23 вчителі.

У 1884 році була відкрита земська лікарня, у якій більше тридцяти років працював лікар П. Є. Востріков. Його могила знаходиться на території нинішньої новопраської лікарні.

Розвивається і с. Червона Кам'янка. У 1863 році за царським указом вона отримує статус містечка. На кінець XIX століття тут було 49 млинів-вітряків, 4 олійниці, 5 кузень, 6 бакалійних та винних лавок, 2 дизельних млини.

Селище міського типу Приютівка (засноване в 1831 р.) набуло розвитку під час прокладання залізниці Єлисаветград–Крюківка-на-Дніпрі (м. Кременчук), під час якого була

побудована станція Користівка. У жовтні 1869 року на цій ділянці відкрився рух поїздів.

Початок ХХ століття ознаменувався значними селянськими заворушеннями. Так, у 1905 р. у Новій Празі сформувалася революційна група в такому складі: О. Ю. Фондурако, М. І. Андрушенко, О. П. Слизько, А. І. Губа, П. Ф. Жаражайло, М. О. Добридень та інші. Під її керівництвом селяни почали розподіляти землю і майно поміщиків. У лютому 1906 р. уряд вчинив жорстоку розправу над учасниками виступу: семеро найактивніших революціонерів за вироком військового суду Одеського округу були повішені в Єлисаветграді, понад 70 чоловік заслано на каторгу, у 500 повсталих селян конфісковано майно.

Під час Першої світової війни з Олександрійського повіту до армії мобілізували 18 тисяч чоловік.

Після Лютневої та Жовтневої революцій у повіті почали створюватися нові органи влади. 16 лютого 1918 року перший повітовий з'їзд Рад прийняв рішення про перехід влади в повіті до Рад робітничих, солдатських та селянських депутатів. Проте вже в кінці березня ці землі були окуповані австро-німецькими військами. Остаточно радянська влада в краю була встановлена в січні–березні 1920 року. Почалася нова епоха в історії Олександрійщини.

Уже в 1920 році в повіті формується геологорозвідувальна партія для вивчення запасів бурого вугілля, виявлених ще до Першої світової війни. Цього ж року на Семенівському родовищі (12 км від міста) почав працювати брикетний верстат на кінній тязі. На початку 30-х років розпочинається активний видобуток бурого вугілля, створюється Байдаківський вуглерозріз.

У цей час йшло активне адміністративно-територіальне формування. У січні 1921 р. Олександрійський повіт увійшов до складу Кременчуцької губернії, у грудні 1922 р. – до Катеринославської губернії. У березні 1923 р. створено Олександрійський округ, куди ввійшли 14 районів. Після ліквідації губернського поділу в лютому 1932 р. райони округу ввійшли до складу Дніпропетровської області. У січні 1939 року Олександрійський район став частиною Кіровоградської області.

Значні економічні та соціальні перетворення прийшли і на село. Почався процес колективізації. На кінець 20-х років колективною формою господарювання було охоплено більше 90 % селянських господарств. Тільки в Новій Празі в 1929 році було 16 колгоспів. У процесі реформування вони об'єднувалися й укрупнювалися.

Створюються: у 1929 році – Шарівська, у 1930 р. – Червонокам'янська, у 1934 р. – Новопрязька, у 1938 р. – Користівська МТС. На початку 1934 р. розпочинає свою історію Олександрійський кінзавод № 174, створений за безпосередньої участі маршала С. Будьонного і призначений для вирощування коней для армії, пізніше – спортивних коней. Наїзник І. Кизимов на коні Іхор, вирощеному на кінзаводі, виборов на ХІХ Олімпійських іграх у Мехіко «Гран-прі» з виїздки, на ХХ у Мюнхені – золоту медаль.

У період 20–30-х років розвинулася й соціальна сфера – будувалися й відкривалися нові школи, клуби, бібліотеки, медичні установи.

Чорне крило голодомору найбільше накрило тих, хто вирощував хліб. У Червоній Кам'янці померло від голоду близько тисячі осіб, про Нову Прагу маємо такі ж самі відомості, у с. Олександрівка не стало третини села. Особливо постраждали села, віддалені від хоч маленьких, але промислових центрів. Зафіксовані непоодинокі факти людодівства... На жаль, цей період історії вивчений і описаний дуже мало.

ОЛЕКСАНДРІЙСЬКИЙ РАЙОН

Не обійшла Олександрійщину і хвиля репресій 1933–1937 рр. Тільки в с. Червона Кам'янка було репресовано 54 жителі села, серед них учитель середньої школи М. Лисий – ініціатор і організатор створення народного театру, краєзнавчого музею, народного хору. Помер він у засланні на Колимі.

Ще страшніше лихоліття прийшло на початку серпня 1941 року – фашистська окупація.

До початку окупації в діючу армію було призвано більше 17 тисяч чоловік. У перший день війни тільки з Нової Праги більше ста чоловік пішли добровольцями на фронт. На 14 липня в ряди народного ополчення записалися 4 388 олександрійців. З 6 червня 1941 р. розпочалася чорна пора окупації. Каткування, розстріли, відправка молодих юнаків і дівчат до Німеччини, пограбування, вивезення майна, хліба, худоби стали звичайним явищем.

Про цинізм загарбників, на скрижалях яких було викарбуване «З нами Бог», свідчить факт пограбування і знищення церкви в селі Світлополі. Фашисти забрали 16 церковних книг, 60 ікон, іконостас, ризу, підризники, хоругви, хрести, не погребували навіть рушниками і підстилками. Не зумівши повністю зруйнувати церкву, вони знищили все, що знаходилося в приміщенні. І зараз стоять стіни цієї церкви як свідки тих страшних подій.

Та матеріальні збитки не можуть зрівнятися з людськими жертвами, а їх тисячі. У квітні 1942 року в Новій Празі фашисти розстріляли 25 євреїв. Перед стратою чоловіків, жінок, дітей роздягали, а потім у кар'єрі розстрілювали. Завдяки ініціативі краєзнавця Ф. Плотніра на місці новопразького «Бабиного Яру» встановлено пам'ятний знак. Улітку 1943 р. гітлерівці розстріляли 37 сімей новопражців, а біля хутора Душна – 101 військовополоненого.

Звірствам окупантів не було меж. У с. Войнівці гітлерівські бузувіри зігнали на сільську вулицю малолітніх дітей дитячого будинку разом з директором М. Г. Глущенком і після звірячих катувань розстріляли. У жовтні 1943 р. у с. Дівоче Поле гітлерівці стратили 31 жителя села, серед них 70-річну Софію Маковецьку, 11-річного Гришу Кривороту, Тетяну Гаренку з немовлям на руках.

У с. Дубівці фашисти забрали 16 жителів, яких після звірячої розправи (виколювали очі, розрізали животи і набивали прядивом) розстрілювали.

Проте ніщо не могло зупинити патріотів, які піднялися на священну боротьбу з ненависним ворогом.

Повсюдно з перших днів окупації почали створюватися підпільно-диверсійні групи, партизанські загони. У 1941–1943 рр. на території району активно діяли шість підпільно-диверсійних груп та партизанський загін, який з часом переріс у партизанське з'єднання ім. К. Ворошилова (командир І. Д. Діброва, комісар К. І. Сабанський).

Навесні 1942 р. під керівництвом У. Г. Гужелі була створена Косівська підпільно-диверсійна група, яка в 1943 році налічувала 37 чоловік. Восени 1943 р. після звірячих катувань 14 членів групи були розстріляні.

У листопаді 1942 р. у Новій Празі створюється штаб підпільного руху, до складу якого ввійшли О. Н. Оленюк, О. Л. Валяев, Д. З. Сметана, К. І. Сабанський, О. І. Барсуков-Демченко. У ніч на 3 березня 1943 р. відбулася районна партійна конференція (присутні 17 членів ВКП(Б)), яка обрала партійний комітет на чолі з О. Н. Оленюком. Як і інші групи, новопражці проводили агітаційно-масову роботу, чинили диверсії, переправляли людей і зброю, продукти харчування до партизанів.

Не менш трагічною була сторінка життя юнаків і дівчат, відправлених на каторгу до Німеччини. Тільки з Олександрії було відправлено більше 750 чоло-

вік, з Новопраського району – 602, з с. Недогарки – 175, з Дівочого Поля – 120, с. Олександрівка, Протопопівка – 72 чоловіки.

7 грудня 1943 року Олександрійщина була звільнена від німецько-фашистської окупації.

Більше 20 тисяч олександрійців пройшли на фронтах горнило війни, близько 10 тисяч так і не повернулися додому.

Близько 5 600 олександрійців відзначено урядовими нагородами, серед них двічі Герой Радянського Союзу П. К. Кошовий. 12 Героїв Радянського Союзу народилися на території району, а саме: Д. О. Балаханов, О. Д. Барвінський, І. М. Бондаренко, С. Х. Горобець, О. І. Дидишко, О. Ю. Жежеря, Н. Д. Захарченко, Г. М. Калиниченко, І. Д. Очеретько, В. Ф. Турчин, І. А. Чередніченко, І. Р. Якименко. Повні кавалери ордена Слави – М. Д. Нестеренко, С. М. Федченко.

Олександрійці свято шанують безприкладний подвиг народу в грізні роки війни, про що свідчать більше 140 пам'ятників і пам'ятних стел.

З перших же днів визволення починається відбудова народного господарства. З руїн піднімалися шахти, вуглерозрізи, підприємства МТС, школи, лікарні. Незважаючи на те, що йшла війна, вся країна допомагала краю в його відбудові. Це з вдячністю сприймалося олександрійцями і вони в міру своїх можливостей допомагали фронту. 5 березня 1944 року на адресу райвиконкому, райкому партії надійшла телеграма від Верховного Головнокомандуючого: «Передайте трудящим Олександрійського району, які зібрали 3 млн 100 тис. крб. на будівництво танкової колони «Кіровоградський комсомолец», мій братерський привіт і подяку Радянській Армії».

У 1945 році за активну участь у відбудові села колектив Шарівської МТС отримав Червоний прапор Наркомзему СРСР. У 1946 році стала до ладу брикетна фабрика, шахти № 2, 3, почалося спорудження Семенівсько-Головківського розрізу. На цей час були повністю освоєні довоєнні площі орних земель, відбудовані тваринницькі ферми. Почали функціонувати медичні, освітні, культурні заклади.

50-ті роки були ознаменовані активною реорганізацією колективних господарств; їх укрупненням, удосконаленням форм і методів господарювання. Уже до 1962 року виробництво сільськогосподарської продукції порівняно з 1953 роком зросло майже в 4 рази.

У цей час йде широкомасштабне будівництво об'єктів як промислового, сільськогосподарського, так і соціально-культурного призначення. У 1953 році починають будувати центральну районну лікарню, профілакторій (у майбутньому – санаторій) «Дружба», Будинки культури в с. Нова Прага, Бандурівка, виробничих корпусів Червонокам'янської РТС.

У 1957 році після прийняття постанови Ради Міністрів УРСР розпочинається будівництво Олександрійського цукрового заводу. Пізніше тут виросте селище цукроварів із своїми двоповерхівками, школою, лікарнею, дитячим садком, Будинком культури. Уже в 1961 році з'явився перший олександрійський цукор. З тих часів і дотепер завод є одним із найкращих не тільки на Кіровоградщині, а й в усій Україні. Першим директором був І. Г. Босенко. Сьогодні підприємство очолює В. П. Муленко, який працює на заводі ще з часів його будівництва.

У 60-ті роки зміцнювалися сільськогосподарські колективи, розбудовувалася освіта, медицина, культура. У цей час активно розвивається виробнича сфера на селі. Будуються і вводяться в дію птахофабрики в селищі Нова Прага, у селах Недогарки, Измайлівка, де з часом утримувалося близько 100 тис. голів курей.

ОЛЕКСАНДРІЙСЬКИЙ РАЙОН

Іде зростання сільськогосподарського виробництва. За вагомий внесок у розвиток села і здобутки на виробництві звання Героя Соціалістичної Праці присвоюється голові колгоспу «Ленінським шляхом» Л. З. Дубовому, директору радгоспу «Більшовик» К. П. Кисільову, бригадиру колгоспу ім. Леніна В. П. Шеремету, свинарці колгоспу «Росія» П. П. Антоненко.

Будуються й відкриваються нові корпуси Червонокам'янської школи-інтернату, двох шкіл у селищі Нова Прага, школа в селі Бандурівка, Будинки культури в селах Червона Кам'янка, Недогарки, Костянтинівка та селищі Нова Прага.

На початку 70-х років розпочинається газифікація сіл району. Першим газ прийшов до осель мешканців Войнівки та Косівки. У цей час на території району розпочинається будівництво ділянки водоканалу «Дніпро-Кривбас».

У період 70–80-х рр. будуються нові школи в селах Косівка, Шарівка, Щасливе, Войнівка, п'ятиповерховий корпус терапевтичного відділення центральної районної лікарні, навчальний корпус та гуртожиток аграрного технікуму.

Із здобуттям Україною незалежності відкривається нова сторінка в історії краю. Розпочинається активний процес зміни відносин власності. У ході приватизації створюються акціонерні товариства. Працівники стають власниками своїх підприємств. На селі, у ході земельної реформи, виникають нові форми господарювання – селянські (фермерські) господарства, товариства з обмеженою відповідальністю, приватні фермерські господарства. Створюються об'єднання «Олександрія-Хліб» (генеральний директор С. В. Фролов), «УкрАгроКом» (генеральний директор А. І. Кузьменко), що є найбільш потужними господарствами в районі. Активно розвиваються соціальна та культурно-освітня сфери, продовжується газифікація, телефонізація сіл.

ЕКОНОМІКА

Промисловість

Промисловість району тісно пов'язана із переробкою сільськогосподарської продукції. У районі діють 6 промислових підприємств. Флагманом є один із найкращих виробників цукру в Україні – АТЗТ «Олександрійський цукровий завод». За свою сорокалітню історію завод завжди був серед лідерів цукроваріння області й країни. Високий професіоналізм, постійне впровадження науково-технічних розробок, вміле керівництво, добросовісне ставлення працівників до своїх обов'язків (тут переважають трудові династії) передбачають хороші виробничі успіхи і в майбутньому. З перспективою на подальший розвиток працюють ВАТ «Харчовосмакова фабрика», ВАТ «Червонокам'янське РТП», ТОВ «Хімвіскпром», ТОВ «Млиновий комплекс».

Агропромисловий комплекс

Провідне місце в економіці району займає сільське господарство. Близько 70 % від загальної кількості трудових ресурсів району зайнято в сільськогосподарському секторі економіки. У сільському господарстві працюють і допомагають землі віддати щедрий ужинок 39 основних агропромислових формувань з різною формою власності та близько 200 фермерських господарств.

Лідерство тут тримають ТОВ «УкрАгроКом», СВК ім. Фрунзе, ТОВ «АФ Уляннівська», СФГ «Олександрівське».

Олександрійщина завжди була серед лідерів з виробництва зерна в області. Як правило, хлібороби намолочують 180–190 тисяч тонн добірного зерна, а в урожайні роки – більше 200 тисяч тонн.

Крім зерна, хлібороби вирощують і продукти технічних культур, здебільшого соняшник і цукровий буряк. У повазі селян, як давніх гречкосіїв, і круп'яні культури.

Переробкою своєї продукції займаються і самі сільськогосподарські підприємства, де працює 21 млин, 19 олійниць, 6 крупорушок, 5 цехів з виробництва макаронних виробів, 14 хлібопекарень.

У 2003 році обсяги виробництва валової сільськогосподарської продукції у всіх категоріях господарств становили 173 950 тисяч грн. Рентабельність сільськогосподарського виробництва – 25,6 %.

За 2003 рік усіма категоріями господарств району вироблено 4 789 тонн м'яса, 25 980 тонн молока.

Середньодобові привіски свиней за 2003 рік становили 320 грамів.

За підрахунками станом на 1 липня 2004 року в усіх категоріях господарств району утримується 15 512 голів великої рогатої худоби, із них 7 766 гол. корів, 19 305 гол. свиней, 3 179 гол. овець та кіз, 346 620 гол. птиці.

У системі агропромислового комплексу району трудяться заслужені працівники сільського господарства України Петро Іванович Солінський – механізатор ТОВ «УкрАгроКом», Григорій Вікторович Недоньокін – головний зоотехнік Олександрійського кінзаводу № 174. Звання заслуженого працівника сільськогосподарства України мають також А. Д. Скічко, В. Г. Бутенко, Г. В. Шкабура, М. Ф. Моргун, М. І. Омельченко, С. Г. Польща та Л. М. Мамот.

Транспорт

В Олександрійському районі налічується 460,2 км доріг, у тому числі з твердим покриттям 405,8 км. На 23 приміських маршрутах району працює 12 перевізників різних форм власності.

На території краю існує розгалужена залізнична мережа. Шість залізничних станцій, найбільша з яких Користівка, забезпечують рух у будь-якому напрямку.

*У цеху
Олександрійського
цукрового
заводу*

ОЛЕКСАНДРІЙСЬКИЙ РАЙОН

Зв'язок

Олександрійський район обслуговується 28 відділеннями поштового зв'язку. Поштові маршрути становлять 660 км. Доставка пошти щоденна, крім неділі та понеділка. У сільських відділеннях поштового зв'язку працює 121 чоловік (начальники відділень, оператори та листоноші).

У районі більше 3 тисяч сільських абонентів. За 2003 рік на 28,4 % збільшилася ємність телефонних станцій. Додалося 80 нових абонентів.

Будівництво

У всі часи, при всіх негараздах село будувалося й будується. Сьогодні йому допомагає «Агробуд», ВКФ «Цегляр».

Житлово-комунальне господарство

У галузі житлово-комунального господарства району функціонує 5 сільських комунальних підприємств: Новопразьке КП (смт Нова Прага), ККП «Бутівське» (с. Комінтерн), ККП «Струмок» (с. Комінтерн), КП «Войнівське» (с. Войнівка), ПП «Побуткомунсервіс» (смт Нова Прага).

Також надають житлово-комунальні послуги підприємства та господарства району: АТЗТ «Олександрійський цукровий завод» (смт Приютівка), ВАТ «Райагробуд» (с. Войнівка), ВАТ «Комінтерн» (с. Комінтерн), ВАТ «Шарівське» (с. Шарівка), ТОВ АФ «Улянівська» (с. Улянівка), «Райагрохім» (с. Андріївка), ТОВ «Степ» (с. Куколівка).

Житловий фонд району станом на 1.01.2004 року становить 885 тис. м² загальної площі, у тому числі житлова площа – 573,4 тис. м. Кількість житлових будинків – 17 842, трикімнатних гуртожитків – 17. Кількість квартир у районі – 19 174, у тому числі однокімнатних – 5 050, двокімнатних – 7 330, трикімнатних – 5 379, чотирикімнатних – 1 328, п'ятикімнатних – 82, шестикімнатних – 5. Ліфтів та сміттєпроводів немає.

Питома вага забезпеченості комунальними послугами становить: водопроводом – 13,1 % (від загальної площі), каналізацією – 10 %, центральним опаленням – 28,4 %, ваннами – 8,2 %, газом – 82,9 %.

Забезпеченість населення житлом на одну особу становить 22,1 м. Починаючи з 1993 року, мешканцями району приватизовано 1 406 квартир та одноквартирних будинків загальною площею 79,8 тис. м². У районі діє три об'єднання співвласників багатоквартирних будинків.

18 населених пунктів району забезпечені централізованим водопостачанням, кількість користувачів водопровідною водою – 5,3 тис. чол. Загальна протяжність водопроводів у селах та селищах району – 89 км, кількість житлових будинків, які забезпечені централізованим водопостачанням, – 2 190.

Побутове обслуговування населення

Побутове обслуговування населення району здійснює ТОВ «Побут», яке надає послуги населенню з ремонту й пошиття одягу, взуття, ритуальні, столярні та інші послуги.

ТОВ «Лаванда» надає перукарські послуги.

Крім того, побутове обслуговування населення здійснюють 4 приватних підприємці.

Торгівля

У районі налічується 56 торговельних підприємств, обсяг товарообігу яких за 2003 рік становив 27,4 млн грн, темп росту порівняно з 2002 роком становить 117,3 %.

Товарообіг на душу населення за 2003 рік становить 6 74,1 грн. У систему райспоживспілки входить 7 сільських споживчих товариств.

Найбільшу питому вагу в торговельній структурі району займає ТОВ «Ніссі» – 24 % від загального обсягу. На території Новопраської селищної ради працює приватний ринок «Роми».

Банківська сфера

Комерційні, фінансові проблеми господарникам району допомагають вирішити філії Ощадбанку, Промінвестбанку, ПриватБанку, АвтоКразбанку, банку «Аваль».

ГУМАНІТАРНА І СОЦІАЛЬНА СФЕРИ

Освіта та наука

Сучасна Олександрійщина має досить розгалужену мережу освіти. На сьогодні в районі функціонують 56 закладів освіти: 2 загальноосвітніх навчальних заклади I ступеня, на базі яких навчаються 27 учнів; 9 загальноосвітніх навчальних закладів I–II ступенів, у яких навчаються 609 учнів; 22 загальноосвітніх навчальних заклади I–III ступенів, у яких навчаються 4 347 учнів; 2 позашкільних навчальних заклади, на базі яких працює 57 гуртків, які відвідують 1 339 учнів; 2 міжшкільних навчально-виробничих комбінати, на базі яких навчаються 349 учнів; спеціальна школа-інтернат для дітей з вадами розумового розвитку, де виховуються 168 дітей; 2 професійно-технічних училища, на базі яких навчаються 806 учнів. Крім того, функціонують 26 дошкільних навчальних закладів, на базі яких виховуються 456 дітей.

За останні роки відбулися суттєві зрушення на шляху вдосконалення форм і методів навчання.

Це стало можливим завдяки високому професіоналізму педагогів (у загальноосвітніх навчальних закладах працюють: один заслужений учитель України (Лідія Кирилівна Колоярцева – вчитель української мови та літератури Новопраської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 1), 4 учителі-методисти (Валерій Іванович Жванко – вчитель зарубіжної літератури Попельнастівської загальноосвітньої школи I–III ступенів, Віктор Павлович Правий – учитель фізики Користівської загальноосвітньої школи I–III ступенів, Олена Сергіївна Ярчук – учитель біології Новопраської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 1, Лідія Кирилівна Колоярцева), 59 старших учителів. 82 учителі мають вищу категорію, 62 нагороджені знаком «Відмінник освіти України»), розробці оптимальної моделі управління навчальним процесом у школі, запровадженню нових методик і апробованих підручників, творчому використанню прогресивних світових і вітчизняних концепцій і передових вітчизняних технологій.

Олександрійський державний аграрний технікум розпочав свою роботу в 1930 році, тоді він називався сільськогосподарським технікумом рільництва. Перший випуск – у 1931 році, свідоцтво агротехніка-зерновика одержали 30 осіб. Серед перших випускників Петро Молчанов, який загинув у роки Великої Вітчизняної війни, Ольга Березняк – партизанка, розстріляна фашистами. Ректором Білоцерківського сільськогосподарського інституту був перший випускник технікуму Ф. А. Бур'янський. Технікум кілька разів змінював свій профіль з підготовки кадрів і називався по-різному: зерновий, технікум буряківництва, агролісомеліоративний, сільськогосподарський, а вже після війни – зооветеринарний.

ОЛЕКСАНДРІЙСЬКИЙ РАЙОН

*Заслужений учитель України
Л. К. Колоярцева*

*Народний аматорський хор
«Степівчанка»*

У післявоєнні роки закінчили технікум: Герої Соціалістичної Праці В. П. Шеремет, Л. А. Музика, кавалери високих урядових нагород Н. Л. Щербина, Ю. Г. Петренко, М. П. Підгірна, Є. П. Дерун, О. Я. Алуров та ін. Багато випускників стали кандидатами, докторами наук, академіками, керівниками виробничих, державних органів. У повоєнні роки свій внесок у зміцнення матеріально-технічної, навчально-виховної бази закладу зробили і директори технікуму І. Д. Кобильський (1946–1947), В. О. Пігулович (1947–1955), А. П. Русавський (1956–1964), К. А. Устінова (1964–1972).

У 1972 році зооветеринарний технікум був об'єднаний з колгоспом ім. ХХ з'їзду КПРС, директором Олександрійського радгоспу-технікуму став О. В. Бородін, з 1981 року – В. Г. Жаботенко.

З 1997 року колектив технікуму очолює кандидат сільськогосподарських наук Володимир Михайлович Смаліус.

У травні 1998 року технікум одержав статус Державного аграрного технікуму.

За свою історію в цьому навчальному закладі підготовлено близько 15 тис. спеціалістів для сільського господарства країни. Зараз здійснюється підготовка фахівців за спеціальностями «Організація і технологія ведення фермерського

господарства», «Зоотехнія (із спеціалізацією ветеринарна медицина)», «Бухгалтерський облік», «Ветеринарна медицина».

На денному відділенні навчаються 360 осіб, на заочному – 112 осіб. Навчальний процес забезпечує 39 досвідчених, висококваліфікованих викладачів.

До послуг студентів і співробітників навчального закладу бібліотека, актові та читальні зали, спортивні зали та споруди, їдальня. Усі студенти забезпечуються гуртожитком. Для практичного навчання використовуються тваринницькі ферми, клініка ветеринарної медицини, тракторні бригади та підприємства АПК району й області різних форм власності.

Студенти цікаво проводять дозвілля в гуртках художньої самодіяльності, технічної творчості, беруть участь у конкурсах, олімпіадах.

Гордістю технікуму є народний аматорський хор «Степівчанка», у складі якого 50 учасників (викладачі, студенти, ветерани праці). Керівник хору – заслужений працівник культури України В. П. Скіяр. Хор є дипломантом III Всеукраїнського конкурсу народних хорів ім. П. Демуцького (2001 р., м. Київ), неодноразовим лауреатом обласного фестивалю-конкурсу вокально-хорового мистецтва «Калиновий спів», переможцем обласного й регіонального етапу Всеукраїнського конкурсу «Софіївські зорі» серед вищих аграрних закладів освіти та учасником гала-концерту цього конкурсу (2002 р., м. Умань), учасником творчого звіту Кіровоградської області в м. Києві (2004 р.). Щороку серед десяти кращих спортсменів Олександрійщини – студенти технікуму.

Олександрійський професійний аграрний ліцей. У серпні 1933 року згідно з постановою Раднаркому УРСР в Олександрії на базі колишнього технікуму механізації сільського господарства створюється школа бригадирів тракторних бригад. Організатором і першим директором школи був Іван Григорович Жадан. Тут навчалося 180 учнів з трьох областей – Дніпропетровської, Херсонської та Миколаївської. У 1935 році у зв'язку з великою потребою механізаторів для села школа бригадирів тракторних бригад була реорганізована в школу комбайнерів. Випускники школи самовіддано трудилися на ланах України, а випускниця 1938 р. Одарка Петрівна Димчишина за звитяжний труд була удостоєна звання Героя Соціалістичної Праці. У 1938 році навчальний заклад було реорганізовано в школу механізації сільського господарства.

Після звільнення міста Олександрії від німецько-фашистських загарбників школа відновила свою роботу. Повернувся з фронту тяжко поранений викладач Григорій Іванович Писаренко, який її і очолив. Після перемоги прийшли з фронту інші працівники школи, і директором став Костянтин Данилович Байда. Саме на плечі цих двох директорів ліг важкий тягар відновлення матеріально-технічної бази.

З 1950 року навчальний заклад очолював досвідчений спеціаліст Анатолій Іванович Гаєнко. У той час у школі працюють викладачами М. З. Бузаєв, І. П. Курихін, М. Д. Лаврик, М. М. Стригін, І. П. Тарандо. Після закінчення Всесоюзної сільськогосподарської академії сюди отримує направлення Марія Дмитрівна Михайлова, яка в 1965 році за значні успіхи в роботі була удостоєна звання заслуженого працівника профтехосвіти УРСР.

3 грудня 1963 року училище отримало назву Олександрійське професійно-технічне сільське училище № 1. У ці ж 60-ті роки почалося будівництво нового комплексу училища, а в грудні 1971 року навчальний заклад відзначив своє новосілля. З 1974 року училище розпочало підготовку робітників на базі неповної середньої освіти. Тоді ж значно поповнилася матеріально-технічна база

ОЛЕКСАНДРІЙСЬКИЙ РАЙОН

закладу. Тут розміщалося 23 кабінети, 5 лабораторій, 2 майстерні, гуртожиток на 250 місць, бібліотека, читальний зал, спортивний комплекс, стрілецький тир. Щорічно в закладі навчалося 700–800 учнів, які здобували професії тракториста-машиніста широкого профілю, механізатора меліоративних робіт, електрозварювальника, машиніста автомобільних кранів та водія автомобіля. У цьому була велика заслуга всього колективу училища, який у той час очолювали директори Ф. П. Дрощенко та В. Л. Ковальчук. Важливий внесок у справу зміцнення бази училища зробив старший майстер, кавалер ордена «Знак Пошани», заслужений працівник професійно-технічної освіти УРСР А. М. Моторний.

У другій половині 80-х років у закладі повністю був оновлений автомобільний і тракторний парк, удосконалена база з початкової військової підготовки, із загальноосвітніх та спеціальних предметів. Колектив у цей час очолив Василь Миколайович Афанасьєв.

Олександрійський державний аграрний технікум

Випускники училища 80-х років виконували інтернаціональний обов'язок у Республіці Афганістан, виявляючи мужність і стійкість. Багато з них мають медалі, а О. Васильєв та В. Гнида нагороджені орденом Червоної Зірки.

На мирних нивах випускники училища показують приклади звитяжної праці, 56 із них нагороджені орденами, багато продовжують навчання у вищих навчальних закладах країни.

З 2000 року заклад розпочав підготовку перукарів-модельєрів. Для цього створена відповідна матеріально-технічна база.

Сьогодні в Олександрійському професійному аграрному ліцеї (з грудня 2003 року) працює колектив досвідчених викладачів і майстрів виробничого навчання. Серед них 2 викладачі вищої кваліфікаційної категорії, 7 – першої кваліфікаційної категорії. Як і в усі часи існування, колектив бачить своє призначення в тому, щоб готувати висококваліфіковану, ерудовану, національно свідому робітничу зміну зі сформованим економічним мисленням.

Олександрійське сільське професійно-технічне училище № 33. У травні 2002 року виповнилося 50 років з дня заснування цього навчального закладу. Багата подіями і фактами його історія. Починається вона з 21 травня 1952 року, коли згідно з наказом Міністерства сільського господарства УРСР в місті Новогеоргієвськ Кіровоградської області була створена школа механізації, яка потім була реорганізована в училище механізації сільського господарства. Очолив його Семен Якимович Волков.

Уже з перших днів заснування училище розпочало підготовку механізаторів, комбайнерів, слюсарів з ремонту сільськогосподарської техніки, і в тому ж таки 1952 році було підготовлено перші 32 трактористи. А вже в наступному році училище випустило 346 трактористів і 26 бригадирів. З 1954 року в ньому розпочали підготовку і комбайнерів. 50-ті роки були надзвичайно результативними в плані підготовки дипломованих спеціалістів, котрих було випущено близько 2 000 чоловік, з них 1 728 трактористів, 220 комбайнерів та 28 бригадирів сільського господарства.

Змінювався час, і у зв'язку з будівництвом Кременчуцької ГЕС (місто Новогеоргієвськ потрапило в зону затоплення) 11 лютого 1958 року рішенням Кіровоградського обласного управління трудових резервів училище механізації було переведено в місто Олександрію. Тоді ж директором закладу призначили Миколу Петровича Пирого.

Тут продовжували вести підготовку кваліфікованих спеціалістів, а з 1960 року у зв'язку зі збільшенням вимог до якості підготовки робітничих професій у ньому починають готувати спеціалістів на базі неповної середньої і середньої школи. З роками професійне навчання набувало все більшої ваги і у зв'язку з перебудовою існуючих навчальних закладів з 1 вересня 1963 року училище механізації сільського господарства було реорганізоване в Олександрійське сільське профтехучилище № 33.

З 1961 року воно почало підготовку спеціалістів нових професій: електромонтерів сільської електрифікації та зв'язку, бухгалтерів сільського господарства і кулінарів.

Охорона здоров'я

У районі функціонує 54 лікувально-профілактичних заклади: центральна районна лікарня, три дільничні лікарні, 10 лікарських амбулаторій (з яких 7 сімейних), 35 фельдшерсько-акушерських пунктів та 3 здоровпункти, де працює

ОЛЕКСАНДРІЙСЬКИЙ РАЙОН

*Заслужений лікар України
М. М. Бойко*

733 медичних працівники, з них 89 лікарів та 371 молодший медичний працівник.

Радіус медичного обслуговування становить 70 км.

Ліжковий фонд налічує 203 стаціонарних та 83 ліжка денного стаціонару.

Високий рівень професіоналізму медичних працівників дає можливість надавати кваліфіковану медичну допомогу жителям району. Серед лікарів 35 спеціалістів вищої й першої кваліфікаційної категорії, серед середнього медичного персоналу більше половини спеціалістів вищої й першої кваліфікаційної категорії.

У лікувально-профілактичних закладах первинної медико-санітарної ланки працюють 38 лікарів, що становить близько половини від загальної кількості лікарів району та 167 осіб середніх медичних працівників.

У сімейні лікарські амбулаторії реорганізовані фельдшерсько-акушерські пункти й лікарські амбулаторії (у селах Бутівському, Олександрівці, Улянівці, Попельнастому, Войнівці), а також відкриті дільниці сімейного лікаря в Новопраській районній лікарні № 1 та Червонокам'янській дільничній лікарні.

У системі охорони здоров'я району в різні часи працювали й працюють високодосвідчені фахівці: Порфірій Єрмолайович Войстріков – земський лікар (с.мт Нова Прага), Іван Васильович Цимбалістий – земський лікар (с. Попельнасте), Микола Хомович Захаревич – лікар-хірург та його дружина Марія Семенівна – лікар-педіатр, Лідія Михайлівна Гориславець – гінеколог, завідувача поліклінікою центральної районної лікарні, Антоніна Фролівна Міщерякова – завідувача терапевтичним відділенням центральної районної лікарні, Микола Мокійович Бойко – хірург, заслужений лікар України, подружжя лікарів-терапевтів Жанна Максимівна та Олександр Іванович Колісники з с. Бандурівки, Леонід Іванович Третяк – лікар-терапевт з с. Попельнастого, Анатолій Ілліч Кохан і Олександра Іванівна Духнай – завідувачі дитячими відділеннями центральної районної лікарні, Анатолій Іванович Гриневич – лікар-анестезіолог центральної районної лікарні, Василь Миколайович Павлюк – завідувач акушерсько-гінекологічної служби центральної районної лікарні, перший головний лікар центральної районної лікарні, заслужений лікар УРСР Галина Іванівна Черняк та нинішній головний лікар центральної районної лікарні Валентина Корніївна Гарагуля, депутат Кіровоградської обласної ради, член колегії районної державної адміністрації, яка очолює лікарню з 2000 року. Валентина Корніївна – лікар-кардіолог з 25-річним стажем роботи. За час її керівництва в районі впроваджено сімейну медицину, лікарняну касу, створено діагностичний центр центральної районної лікарні, ведеться значна робота з розширення та удосконалення медичної мережі на селі.

Центральна районна аптека № 150 розпочала свою діяльність у 1975 році. Має розгалужену аптечну мережу в Олександрійському районі, охоплюючи найвіддаленіші населені пункти. Забезпечення потреби жителів району в лікарських засобах, медичних препаратах та виробих медичного призначення здійснюється через сільські аптеки, аптечні пункти та ФАПі.

Через аптеки реалізація медикаментів здійснюється в 5 селах: Попельнастому, Олександрівці, Бандурівці, Червоній Кам'янці, Косівці та у 2 селищах міського типу: Приютівка та Нова Прага. Аптечні пункти працюють у с. Улянівці та при Олександрійській центральній районній лікарні. Крім того, у малочисельних населених пунктах району, де здебільшого немає можливості відкрити аптеку чи аптечний пункт, забезпечення потреби населення в ліках здійснюється через 12 ФАПів. Така практика знаходить підтримку і набуває подальшого розвитку в районі.

Роботу районної аптечної мережі ЦРА № 150 забезпечують 43 працівники. Із них – 33 спеціалісти мають вищу фармацевтичну та середню медичну та фармацевтичну освіту. Клієнтів аптеки обслуговують 10 провізорів (9 з яких мають першу та другу, а один – вищу кваліфікаційні категорії) та 11 фармацевтів (четверо з яких мають вищу кваліфікаційну категорію).

Біля джерел становлення та розвитку ЦРА № 150 стояла ветеран праці, кавалер ордена Дружби народів, керівник школи передового досвіду, провізор вищої категорії Валентина Федорівна Бойко. Завдяки кипучій енергії та професіоналізму цієї людини, стаж роботи якої в фармацевтичній галузі склав 43 роки, і була у свій час створена структура центральної районної аптеки № 150, яка з роками змінювалася, вдосконалювалася, дещо перебудовувалася відповідно до вимог часу, але донині в аптеці шанують традиції, започатковані її першим керівником. Працівники ЦРА № 150 – члени найбільш згуртованого аптечного колективу – 17 спеціалістів мають стаж роботи в аптеці більше 16 років і лише один запис у трудовій книжці.

Культура та мистецтво

Свої культурно-освітні потреби олександрійці можуть задовольнити в 40 клубних закладах, 33 бібліотеках (книжковий фонд понад 500 тис. примірників, більше 20 тис. користувачів), музичній школі, 11 музеях, що діють на громадських засадах. У районі діє 53 любительських об'єднання та клуби за інтересами, 197 художньо-аматорських колективів, у яких активну участь беруть більше 1 600 чоловік. Окрасою розвитку культури в районі є існування чотирнадцяти самодіяльних художніх колективів, що мають звання «народний». Серед них особливою глядацькою любов'ю користується Михайлівський (дитячо-юнацький) фольклорний колектив «Червона калина», Олександрівський народний театр, хор «Степівчанка», квартет «Любисток», хор «Хлібодар», фольклорні ансамблі «Калина», «Долинчанка», «Надія», гурт «Петриківські козаки», які демонстрували свою майстерність не тільки на традиційних святах і сценах Кіровоградщини, України, а й за кордоном.

Виступи аматорських колективів отримують високу оцінку на обласних, всеукраїнських та міжнародних оглядах – конкурсах, фестивалях.

Народний аматорський фольклорний ансамбль «Калина» (сmt Нова Прага, керівник Р. Гейко) брав участь у Міжнародному фестивалі фольклору в Бельгії та II Міжнародному фестивалі втрачених колісанок у Польщі.

Не раз презентував народне мистецтво на всеукраїнських фестивалях народний аматорський дитячий фольклорний колектив «Червона калина»

ОЛЕКСАНДРІЙСЬКИЙ РАЙОН

*Заслужений працівник
культури України
І. Г. Скорик*

*Народний гурт
«Петриківські козаки»*

(с. Михайлівка, керівник Д. Коломієць). Вони учасники дитячих свят фольклору в містах Вінниця, Суми, Дніпропетровськ та в Криму.

Берегинею української народної пісні, народних традицій, обрядів є фольклорний колектив «Долинчанка» (с. Долинське, керівник М. Горобець). Усі учасники ансамблю по-ріднені самопосвятою народній пісні, саме через неї та через небаченої краси візерунки на сорочках і рушниках передають вони людям своє зачарування рідним краєм.

«Купається в народній пісні, як лебідонька у воді» – саме ці слова відомого українського пісняра І. Сльоти можна згадати, коли слухаєш чудовий спів народного аматорського колективу «Надія» (с. Приютівка, керівник В. Олефір). Мелос їх пісень несе в собі музично-стильові прикмети різних поколінь.

Народна пісня, заворожуючі звуки скрипки, цимбалів, кобзи та баяна були тим золотим ключиком, що спонукав О. Калашника на створення музичного колективу. Чоловічий гурт «Петриківські козаки» (сmt Нова Прага) став дипломантом фестивалю козацької пісні «Байда» в м. Тернополі та обласних оглядів, конкурсів і фестивалів.

Яскравою перлиною висвічується народний самодіяль-

ний квартет «Любисток» (сміт Нова Прага», керівник М. Лавриненко). Здається, голос їм подарували солов'ї, а краса їх душі невід'ємна від матінки-землі, про яку з гідністю розповідається в авторських піснях С. Софронової, однієї з учасниць квартету.

Здавна славиться новопраська земля талановитими, обдарованими людьми. Гордістю селища є народний аматорський колектив хору «Хлібодар» (керівник В. Хода), який існує більше 35 років і залишається вірним своєму творчому кредо.

Театральне мистецтво несуть людям аматорські народні театри Олександрівського районного Будинку культури та Олександрівського сільського Будинку культури.

Усім відомі в районі агітаційно-художні колективи «Консенсус» Олександрівського районного Будинку культури та «Петриківська громада» Новопраського селищного Будинку культури № 2. Їх виступи завжди вражають своїми оригінальними задумами, яскравою, неповторною грою.

Діяльність закладів культури селищ Нова Прага, Приютівка, сіл Протопопівка, Михайлівка, Войнівка, Олександрівка, Червона Кам'янка, Долинське спрямована на забезпечення цікавого дозвілля, збереження традицій та звичаїв свого краю, рідної мови, розвиток мистецтва, виховання молоді.

Співпраця з навчальними закладами району і міста внесла свіжий струмінь у дозвілля студентської молоді. При проведенні посвяти в студенти та відзначенні дня студентів «Студентський вернісаж» (Олександрівська філія Черкаської академії менеджменту та Олександрівський педагогічний коледж) часто проводять міні-КВК.

Великою популярністю в населення користуються свята сіл. Їх колоритність, яскравість ваблять малого й старого. Особливо творчо, цікаво, зворушливо проходять подібні свята у селищі Нова Прага, селах Войнівка, Протопопівка, Михайлівка, Добра Надія, Бандурівка, Червона Кам'янка.

При районному Будинку культури створений Олександрівський районний благодійний інформаційно-консультативний центр (ОРБІКЦ), основним завданням якого є розвиток інфраструктури третього сектору (недержавні організації) у регіоні шляхом організації інформаційно-консультативної мережі в закладах культури з метою консолідації та підвищення активності населення для вирішення місцевих проблем. У рамках діяльності ОРБІКЦ було успішно реалізовано проект «Виставка соціальних проєктів», який виконувався в рамках заходів «Воля громадська – сила могутня!», що впроваджується ІСС та ІСАР «Єднання» за фінансування Агентства США з міжнародного розвитку.

У закладах культури клубного типу працюють ентузіасти своєї справи, справжні творці культури, чия діяльність увінчана шаною простих українських людей. Адже саме там, у селах, селищах району, твориться справжня народна культура, там чисті джерела духовності, віковичних традицій. І якщо збереглися, не замулилися досі на землі нашій джерела духовності, то це завдяки заслуженим працівникам культури України Ігорю Івановичу Скорику, Галині Іванівні Сухині, Євгенії Семенівні Логвін, Раїсі Степанівні Гейко, Дмитру Івановичу Коломойцю та Дарії Василівні Коломoeць, Ніні Никифорівні Портній, Валентині Сергіївні Кравцовій, Тамарі Іванівні Біляковій.

На території району налічується 11 пам'яток архітектури XIX століття загальнодержавного і місцевого значення, 72 пам'ятки історії та культури, 114 археологічних пам'яток.

ОЛЕКСАНДРІЙСЬКИЙ РАЙОН

Видавнича діяльність та ЗМІ

У районі з 1 січня 1991 року виходить у світ районна газета «Сільський вісник» (тираж на 1.07.2004 року 5 100 примірників).

З серпня 2002 року Ясинуватський жіночий монастир випускає свою газету «Ясинуватка православна» (тираж 2 000 примірників).

Діє районне радіомовлення.

При редакції газети «Сільський вісник» діє первинна організація Національної спілки журналістів України у складі шести чоловік.

Фізична культура і спорт

У районі діють 64 низових осередки фізкультури і спорту, які охоплюють усі види фізкультурно-оздоровчої роботи більше 6 тисяч жителів району.

Значна увага приділяється організації фізкультурно-спортивної роботи у навчально-виховній сфері. Щорічно проводяться масові спортивні змагання за програмою районної спартакіади загальноосвітніх шкіл району, у яких беруть участь 30–35 % учнів.

У 25 загальноосвітніх школах району запроваджено проведення трьох уроків фізичної культури на тиждень та успішно проводиться робота з державного тестування фізичної підготовленості учнівської молоді, щороку учні складають нормативні заліки.

У районі проводяться масові заходи за програмою спартакіади, у загальнокомандний залік якої включаються результати виступів спортивних команд загальноосвітніх шкіл, підсумки районних, сільських спортивних ігор серед колективів фізкультури та фізично-спортивних клубів, а також результати участі команд у районних спортивних святах, турнірах.

На Олександрійщині започатковано проведення щорічного огляду-конкурсу «Краще спортивне село».

У низових осередках спорту накопичено позитивний досвід щодо поліпшення фізичної підготовки допризовної молоді. Двічі на рік проводяться районна спартакіада серед майбутніх воїнів, а збірний колектив молодих призовників району постійно посідає призові місця в змаганнях обласного масштабу.

У зв'язку з реформуванням агропромислового комплексу проведена значна робота зі створення нових низових осередків фізкультурно-спортивних клубів за місцем проживання, на території сільських та селищних рад району створено 20 фізкультурно-спортивних клубів, що сприяє поліпшенню фізкультурно-оздоровчої роботи на селі.

На високому рівні поставлена спортивно-масова та фізкультурно-оздоровча робота на підвідомчих територіях Приютівської селищної та Голоківської, Протопопівської, Комінтернівської, Андріївської, Добронадіївської, Червонокам'янської сільських рад.

Щорічно в районі готується 2–3 кандидати в майстри спорту України, 10–15 спортсменів першого спортивного розряду. Збірний колектив району постійно входить до п'ятірки кращих за підсумками обласної спартакіади, а за підсумками обласного огляду-конкурсу на кращу роботу серед фізкультурних організацій неодноразово ставав переможцем області.

У низових осередках працюють і передають спортивний досвід і майстерність 63 працівники фізичної культури та спорту: майстер спорту міжнародного класу, 2 майстри спорту України, 6 кандидатів у майстри з різних видів спорту.

Тренер з кінного спорту В. А. Вошакін – майстер спорту міжнародного класу – входить до складу збірної команди України з кінного спорту, 3 спортсмени – до резерву збірних команд країни, 10 – захищають честь області на всеукраїнських та міжнародних змаганнях.

За межами області відомі імена майстрів спорту Сергія Миколаєнка (класична боротьба), Василя Філіпова (вільна боротьба), Олега Табунщика (плавання), Андрія Вошакіна та Віктора Мінаєва (кінний спорт) та ін.

У районі діє дитячо-юнацька спортивна школа (більше 300 дітей і підлітків), філії якої відкрито в селищах Приютівка, Нова Прага, селах Лікарівка, Комінтерн, Голоківка. Тут проводяться тренування з футболу, легкої атлетики, кінного спорту, боксу. Колектив дитячо-юнацької спортивної школи неодноразово ставав переможцем обласного огляду-конкурсу серед шкіл фізкультурно-спортивного товариства «Колос».

Авторитетом та повагою серед молоді району користуються ветерани фізкультурного руху М. М. Антонюк (сmt Нова Прага), В. І. Максимук з аграрного технікуму, О. М. Ткаченко (с. Войнівка), П. І. Якунін, П. В. Бурлака (сmt Приютівка), М. М. Горбань (с. Косівка), В. С. Касьян (с. Улянівка), Л. Г. Дьякова (с. Щасливе), Г. П. Грек (с. Добра Надія) та інші.

До спортивних послуг населення району – 99 спортивних майданчиків, 24 футбольних поля, 19 спортивних та 18 гімнастичних залів, 13 стрілецьких тирів, закритий кінний манеж.

Туризм, санаторно-курортна справа

Санаторна справа представлена ТОВ «Дитячий позашкільний оздоровчий заклад «Дружба», що розташований у мальовничому куточку Олександрійщини і потопає в зелених насадженнях. Чудодійне, оздоровче повітря напоєне сосновим ароматом.

Затишні корпуси, кабінети обладнані сучасною медичною апаратурою. В оздоровчому закладі висококваліфіковані спеціалісти лікують остеохондрози та поліартрити; захворювання органів дихання; периферійну нервову систему (радикуліт, неврити та інше); неврастенії та неврози; хронічні запалення жіночої статеві сфери та безпліддя; облітеруючий ендартеріт та тромбофлебіт. Тут працюють лікувальні кабінети: фізіотерапевтичний; масажний; лазеротерапії; лікувальної фізкультури; психотерапії, голкорексфлексотерапії; аерозольний кабінет із дисками Солотвенських шахт, що застосовуються при захворюваннях органів дихання, особливо астмах.

До послуг відпочиваючих, серед яких сільські жителі, а в літню оздоровчу пору – їх діти, діти-сироти, чорнобильці, – різні види лікувальних ванн: радонні, каштанові, скипидарні, медові, хвойні, морські, сірководневі, кисневі, перлинні; підводний душ-масаж.

В оздоровчому закладі діє грязьове та озокеритне відділення, душева ка-федра. Хворих лікують з допомогою озокеритно-парафінових аплікацій, лікувальних грязей курорту «Куяльник», електричних та світлових процедур, процедури магнітотерапії, електросну, кисневих інгаляцій та вітамінно-кисневих коктейлів, ручного класичного масажу, гідромасажу, голковколівання, лазеротерапії та гіпнозу, мануальної терапії та лікувальної фізкультури. Проводиться лікування продуктами бджільництва. У лікувальному корпусі працює стоматологічний кабінет, зубопротезна лабораторія.

Поряд з лікувальними процедурами забезпечується хороший відпочинок. Є можливість пограти у волейбол, баскетбол, футбол. Заклад знаходиться на

ОЛЕКСАНДРІЙСЬКИЙ РАЙОН

березі Войнівського водосховища, тож є пляж, а для відпочинку на воді – човни, водні велосипеди.

Соціальний захист населення

В органах праці та соціального захисту населення на обліку знаходиться 1 561 сім'я, яка одержує різні види державної допомоги.

В органах Пенсійного фонду на обліку перебувають 13,3 тис. пенсіонерів, які одержують пенсії на підставі 24 законодавчих актів України.

У районі субсидіями користується більше 3,5 тис. сімей. Їх витрати за рахунок субвенції державного бюджету місцевим бюджетам за призначеними субсидіями у 2003 році, зменшено майже на 650,4 тис. грн, які профінансовано в повному обсязі. Субсидії на придбання скрапленого газу та твердого палива в районі надані більше 1,3 тис. сімей на суму 292,5 тис. грн, які стовідсотково профінансовано з державного бюджету. Кошти отримали всі сім'ї, яким була призначена субсидія.

На обліку в управлінні праці та соціального захисту населення перебуває 7 626 пільговиків, із них: 3 992 ветерани війни, 3 282 ветерани праці, 327 громадян, які постраждали внаслі-

Санаторій «Дружба»

док Чорнобильської катастрофи, 19 ветеранів військової служби та органів внутрішніх справ та 6 реабілітованих громадян, які стали інвалідами внаслідок репресій або є пенсіонерами.

За 2003 рік надано пільг на загальну суму 987,2 тис. грн, на відшкодування яких спрямовано 963,6 тис. грн.

До складу територіального центру управління праці та соціального захисту населення Олександрійської райдержадміністрації входить відділення соціальної допомоги вдома. Територіальним центром надаються послуги з ремонту та пошиття одягу. Протягом 2003 року надано різних видів соціальних послуг 430 особам.

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Експорт здійснюють два підприємства: ТОВ «Хімвіск-пром» – вуглелужні реагенти до Туркменії та ТОВ «Олександрія-хліб» – борошно до Росії.

Імпорт здійснюють п'ять підприємств: ТОВ «УкрАгроКом», ТОВ «Агросвіт», Агрофірма «Косівська», ТОВ «Олександрія-хліб», ПП «Коло друзів Неємія».

ПЕРСОНАЛІЇ

АНТОНЕНКО Параска Павлівна
(1925, с. Куколівка – 1996, с. Тарасівка)

Герой Соціалістичної Праці (1971). Закінчила курси механізаторів. З 1944 р. працювала трактористкою, потім ланковою. У 1956–1973 рр. була свинаркою колгоспу «Росія». З 1973 р. до 1981 р. завідувала свиновідгодівельним комплексом у цьому ж господарстві. Персональний пенсіонер союзного значення.

БАЙСАК Михайло Григорович
(13.04.1921, с. Овнянка, тепер с. Щасливе)

Учасник Великої Вітчизняної війни, контр-адмірал (з 2000 р.). Прототип головного героя роману Василя Кучера «Голод», у якому описано стійкість і мужність моряків-захисників Криму. До війни працював секретарем Петрівського райкому комсомолу (1939–1940), звідки наприкінці 1940 р. був призваний на Чорноморський флот. Закінчив школу зброї Навчального загону за фахом торпедист. З першого і до останнього дня активно брав участь у героїчній обороні Севастополя у складі 1-го Севастопольського морського полку, а потім 8-ї бригади морської піхоти Чорноморського флоту. До 1968 року М. Г. Байсак обіймав відповідальні офіцерські посади у Військово-Морському флоті СРСР. Зумів установити долю більше 400 своїх однополчан – морських піхотинців, що числилися в списках безвісти зниклих. Його зусиллями вдалося зібрати і передати музеям більше 5 тисяч документів і експонатів. Особливу увагу М. Г. Байсак приділяє допомозі незаможним ветеранам війни, праці й військової служби. Багатьом ветеранам він допоміг одержати заслужені у свій час медалі «За оборону Севастополя», інші державні нагороди, домогтися збільшення пенсії, переселитися з тісної кімнатки в упоряджену квартиру. Член Союзу журналістів Росії. Автор більше півтори тисячі нарисів, розповідей і статей, кількох книжок, зокрема повісті «Матроси йдуть по землі», «Море у вогні» (1995), «Тих днів не змовкне слава», співавтором книг «Нам дорогі їхні імена» (1976), «Вічне світло подвигу» (1995). Лауреат літературної премії імені О. Фадєєва. Нагороджений сімома орденами і 30 медалями. Ім'я занесене в книгу «Солдати ХХ століття» у розділ «200 видатних діячів сучасності-учасників Великої Вітчизняної війни». Почесний громадянин села Щасливого.

БАЛАХАНОВ Дмитро Олександрович
(7.11.1904, смт Нова Прага – 12.12.1939)

Учасник радянсько-фінської війни. Герой Радянського Союзу (1940, посмертно). У 1925–1930 рр. служив на Чорноморському флоті. Закінчив ад'юнктуру військового факультету інституту фізкультури. Працював у політвідділах Ленінградського і Білоруського військових округів. Батальйонний комісар Балаханов відзначився в бою за село Салварве. З двома ротами бійців відбив кілька контратак білофіннів. У тому ж бою загинув. Його ім'ям у радянський час було названо село в Карельській АРСР.

БАРАНОВ Петро Олександрович
(1909, м. Луга Ленінградської області – 29.11.1943)

Учасник боїв за визволення Кіровоградської області від гітлерівських загарбників, Герой Радянського Союзу (1944, посмертно). Гвардії старший лейтенант відзначився при форсуванні Дніпра і в боях за визволення с. Недогарки Олександрійського району. Тут своїм танком Т-34 він знищив два «тигри», багато іншої бойової техніки і живої сили противника. Загинув у бою. Похований у с. Михайлівці.

БАРВІНСЬКИЙ Олексій Дмитрович
(4.04.1924, с. Занфірівка)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1943). Закінчив артилерійське училище в Ленінграді. Командир батареї особливо відзначився в боях за переправу через Дніпро в районі с. Гребінки Київської області. Визволяв Угорщину, Польщу, Чехословаччину. Був учасником Параду Перемоги 24.06.1945 р. на Красній площі. Після війни закінчив ВПШ при ЦК КПРС, був на партійній роботі в Кемеровській, Полтавській і Кримській областях. Живе в Ялті.

БОБКОВ Филип Денисович
(1.12.1925, с. Червона Кам'янка)

Один з керівників КДБ СРСР, генерал армії (1987). Шкільні роки пройшли в місті Макіївці на Донбасі. Учасник Великої Вітчизняної війни, нагороджений двома медалями «За відвагу» та орденом Слави III ступеня. Двічі тяжко поранений. У 1945–1946 рр. – навчається в Ленінградській школі контррозвідки «Смерш». В органах держбезпеки СРСР прослужив 45 років. У 1961 р. – заступник начальника Головного управління контррозвідки КДБ СРСР. Безпосередньо причетний до викриття шпигуна Пеньковського, агентів іноземних розвідок у Раді економічної взаємодопомоги та інших спецоперацій. З 1967 р. – заступник, а потім і начальник 5-го управління КДБ. З 1985 р. – перший заступник Голови КДБ СРСР. Після відставки в 1991 р. займався аналітичною роботою в ТОВ «Група-мост». Дійсний член Академії соціальних наук Росії. Автор книги спогадів «КГБ и власть» (1995), «Современный глобальный капитализм» (у співавт., 2003).

БОНДАРЕНКО Іван Максимович
(30.03.1918, с. Нова Прага)

Герой Радянського Союзу (1945). Служив у Червоній Армії з 1938 р. Учасник радянсько-фінської та Великої Вітчизняної воєн. З фашистами воював на Північному, Ленінградському, Західному, 2-му Білоруському фронтах. Зі своїм батальйоном капітан Бондаренко прославився при визволенні Гродно, фронтовими шляхами дійшов до Ельби. Після війни працював секретарем Новопраського райвиконкому. Потім жив у Дніпропетровську.

БРАТЧЕНКО Іван Григорович **(3.10.1923, с. Головківка)**

Публіцист і прозаїк, пише російською мовою. Закінчив Київський педінститут (1949). Працював власкором газети «Молодь України», а з 1951 р. – кореспондент газети «Правда України». Автор книг нарисів, оповідань та повістей «Нашли свою судьбу» (1980), «Ровесники» (1983), «Мужество» (1985), «Огонь ведут «катюши» (1985), «Пулеметчики» (1986), «Такая она, война» (1988), «Ему выпало жить» (1990) та інших. Іван Братченко – ветеран Великої Вітчизняної війни, учасник бойових дій. Нагороджений орденами Великої Вітчизняної війни I ступеня, Слави III ступеня, «Знак Пошани», медалями. Двічі лауреат журналістської премії імені Юрія Яновського. За повість «Ровесники», яка присвячена живим і тим, хто не повернувся з війни, землякам-друзям дитячих і юнацьких літ із села Головківки Олександрівського району, 5 грудня 1983 р. присвоєно звання Почесний громадянин села Головківка.

БУЗАНОВ Іван Феоктистович **(29.04.1903, с. Нова Прага, тепер селище –** **10.01.1984, м. Кривий Ріг)**

Учений-фізіолог рослин, лауреат Ленінської премії (1960). Закінчив Одеський сільськогосподарський інститут (1928). З 1930 р. працював у Всесоюзному науково-дослідному інституті цукрових буряків, протягом довгих років був його директором. Трудився над проблемами підвищення урожайності й цукристості буряків. Вивів одноросткове їх насіння. У 1956 р. обраний дійсним членом ВАСГНІЛ і віце-президентом Української академії сільськогосподарських наук.

ВОЩАКІН Володимир Адріанович **(21.09.1958, м. Донецьк)**

Майстер спорту міжнародного класу з кінного спорту, тренер. У 1983 р. закінчив Київський інститут фізичної культури. Володар кубків з кінного спорту СРСР (1989, 1990, 1991), Кубка світу (1992, 1998, 1999). Переможець Кубка «Слов'янський» (2002), Кубка України (2003, 2004). З 1978 р. до 1986 р. – тренер-викладач Донецької дитячо-юнацької спортивної школи, з 1986 р. – тренер Сумської дитячо-юнацької спортивної школи. З 1987 р. працює тренером Олександрівської районної дитячо-юнацької спортивної школи, філія якої діє на базі Олександрівського кінзаводу № 174 в селі Лікарівці.

ГОРОБЕЦЬ Степан Христофорович **(8.02.1913, с. Долинське – 8.02.1942, с. Бола** **Старицького району Тверської області,** **Російська Федерація)**

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1942, посмертно). Працював на заводі у Дніпродзержинську. Воював на Калінінському фронті. Молодший сержант, командир танка. 17 жовтня 1941 року провів Т-4 центральною вулицею окупованого фашистами м. Калініна. Про цей подвиг писали майже всі центральні й військові газети. Відзначився в бою на Волоколамському шосе. 8 лютого 1942 року поблизу с. Петеліного екіпаж танка С. Х. Горобця знищив три протитанкові гармати, 15 бліндажів, 12 мінометів, 22 кулеметних гнізда і близько 70 гітлерівців. Загинув у бою в день свого народження. Похований у с. Бола Старицького району Калінінської області. На його могилі встановлено пам'ятник. У рідному селі ім'ям Героя названа одна з вулиць.

ГОРОВЕЦЬКИЙ Іван Феофанович
(1917, с. Стройнікове, тепер с. Марто-Іванівка)

Герой Соціалістичної Праці (1966), депутат Верховної Ради СРСР четвертого і п'ятого скликань. З 1933 р. працював буровиком, буровим майстром на Байдаківському вуглерозрізі. У 1941 р. пішов на фронт зв'язківцем 262-го батальйону Південно-Західного фронту. 14 лютого 1942 р. був тяжко поранений і знаходився на лікуванні. У листопаді 1942 р. направлений у 362-й стрілецький полк Калінінського фронту як стрілок. У жовтні 1945 р. демобілізований з армії, почав працювати машиністом екскаватора на будівництві Байдаківського вуглерозрізу, тут же працював до січня 1967 р. Нагороджений орденом Леніна, медалями.

ДИДИШКО Олександр Іванович
(1.07.1911, с. Попельнасте – 5.02.1944)

Герой Радянського Союзу (1940). Навчався і працював у Верхньодніпровську. У Червоній Армії з 1929 р. У 1933 р. закінчив Одеське артилерійське училище. Капітан, командир артдивізіону відзначився в радянсько-фінській війні в грудні 1939-го – лютому 1940 р. Лише в одному з боїв бійці його підрозділу знищили п'ять артилерійських і дві мінометні батареї, два залізобетонних укріплення. Брав участь у Великій Вітчизняній війні. Загинув у бою за м. Городок Вітебської області. Відзначений орденами Леніна, Червоної Зірки та іншими нагородами.

ДУБОВИЙ Лука Зіновійович
(18.09.1903, с. Войнівка – 1978)

Герой Соціалістичної Праці (1958). У 1913 р. закінчив церковно-приходську школу. Працював за наймом. З 1925 р. до 1927 р. – голова сільської ради, з 1928 р. до 1939 р. – голова місцевого колгоспу. У 1939 р. закінчив однорічну школу полеводів в Олександрії й працював агротехніком у колгоспі. У 1940 р. обраний головою колгоспу в с. Звенигородці. З серпня 1941 р. евакуйований у Сталінградську область, де також працював головою колгоспу. У 1944 р. повертається в Україну і знову обирається головою колгоспу «Трудова сім'я». З 1945 р. до серпня 1966 р. працює головою колгоспу імені XVIII з'їзду ВКП(Б) (с. Войнівка), який пізніше перейменований у колгосп «Ленінським шляхом». За особливі заслуги в розвитку сільського господарства, досягнення високих показників у виробництві рослинницької та тваринницької продукції нагороджений орденами Леніна, Трудового Червоного Прапора, медалями.

ЖЕЖЕРЯ Олександр Юхимович
(9.04.1910, с. Богоявленське, тепер с. Олександрівка – 13.08.1944)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1944, посмертно). До війни працював пасічником, обирався до складу правління колгоспу в рідному селі. На фронті з 1943 р. Гвардії сержант, командир кулеметного розрахунку. Відзначився в боях за визволення Кіровоградщини, при форсуванні Південного Бугу і Дністра, на Сандомирському плацдармі. Особисто знищив близько 600 гітлерівських солдатів і офіцерів. Загинув у бою. У 1957 р. на честь Героя його рідне село перейменоване в Олександрівку. У польському місті Ченстохові йому встановлено пам'ятник. Станковий кулемет № 0181 з іменем Героя експонувався в Центральному музеї Збройних Сил у Москві.

ЖЕЛІЗНЯКОВ Євген Михайлович (20.10.1950, с. Протопопівка)

Поет і прозаїк. Закінчив Кіровоградський педінститут (1972). Працював журналістом у телерадіокомітеті, літконсультантом у «Кіровоградській правді» і «Народному слові». Автор поетичних та прозових творів для дітей «Ходить весело вітрець» (1976), «Виріс в полі колосок» (1985), «Танкодром» (1987), «Мое село» (1993) і документальної повісті «Вибухи гримлять на Волині» (у співавторстві з Г. В. Балицьким, 1990).

ЗАРУБА Юрій Володимирович (21.04.1914, с. Нова Прага – 13.05.1973)

Публіцист, член Спілки письменників України (з 1952 р.). Закінчив Вищу партійну школу при ЦК Компартії України (1948). Працював заступником редактора газети «Молодь України», редактором журналу «Блокнот агітатора», заступником редактора журналу «Комуніст України», редактором газети «Радянська Україна», завідувачим відділом преси Міністерства закордонних справ УРСР. Виступав у пресі з публіцистичними статтями, нарисами, рецензіями. Нагороджений орденами і медалями.

ЗАХАРЧЕНКО Михайло Дмитрович (13.11.1910, с. Червоно-Венедиктівка, тепер с. Ялинівка)

Військовослужбовець, Герой Радянського Союзу (1945), генерал-майор авіації (з 31 травня 1954 р.). Навчався в Шамівській сільгоспшколі. У 1930 р. закінчив Качинське військово-авіаучилище, а в 1951 р. – Військово-повітряну академію. Війну з фашистами почав командиром ескадрильї, закінчив – командиром авіаполку. Воював на різних фронтах у складі 15-ї та 17-ї повітряних армій. На штурмовику ІЛ-2 особисто здійснив 64 бойових вильоти. Після війни командував авіачастиною, був начальником авіаційного училища. Відзначений орденами Леніна, Червоного Прапора, Олександра Невського та Вітчизняної війни I ступеня, трьома орденами Червоної Зірки.

КАЛИНИЧЕНКО Григорій Мартинович (13.03.1903, с. Ганнівка – 30.09.1943)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1943, посмертно). Навчався в Куколівському початковому училищі. Жив у Попельнастому. Наймитгував, служив у армії, працював на підприємствах Азербайджану. На фронті з 1942 р., гвардії лейтенант, командир роти 13-ї армії, особливо відзначився при переправах через Дніпро і Прип'ять у районі Чорнобиля. У бою за визволення с. Оташів знищив понад 50 гітлерівців і сам загинув.

КИСЕЛЬОВ Костянтин Петрович (14.09.1923, Татарстан – 5.10.1996, с. Улянівка)

Герой Соціалістичної Праці (1966). Учасник бойових дій Великої Вітчизняної війни, інвалід війни. У 1949 р. закінчив Київську сільськогосподарську академію. На посаді головного агронома радгоспу

«Більшовик» працював з 1949 р., з 1957 р. – директор радгоспу. Господарство, яким він керував упродовж 20 років, багато років утримувало республіканський перехідний Червоний прапор за першість у виробництві тваринницької продукції – м'яса і молока.

**КОЛЕСНИК Євдокія Василівна
(1.05.1942, с. Пустельникове)**

Співачка (сопрано), народна артистка УРСР (з 1978 р.). У 1968 р. закінчила Київську консерваторію. Працює в Київському театрі опери і балету імені Шевченка. За високопрофесійне виконання партій в операх «Запорожець за Дунаєм» Гулака-Артемовського, «Катерина Ізмайлова» Шостаковича, «Трубадур» Верді та інших у 1976 р. удостоєна Державної премії Української РСР імені Шевченка.

**КОТОВ Іван Григорович
(1925, с. Оліївка)**

Учасник Великої Вітчизняної війни, повний кавалер ордена Слави. Працював у Північному Казахстані, звідки на початку 1934 р. пішов до лав Червоної Армії, навесні 1944 р. став сапером-розвідником мотоінженерної розвідувальної роти, яка діяла у складі 60-ї інженерно-саперної Кіровоградської Червонопрапорної бригади. Відзнак солдатської доблесті удостоївся у травні 1944 р., у лютому 1945 р. і в травні 1946 р. Нагороджений також орденом Вітчизняної війни, багатьма медалями. Після війни служив у Радянській Армії. Зараз живе в Підмосков'ї.

**ЛИСОГОРОВ Сергій Дмитрович
(1903, с. Протопопівка)**

Український учений у галузі землеробства, доктор сільськогосподарських наук (з 1949 р.), професор (з 1951 р.). У 1925 р. закінчив Херсонський сільськогосподарський інститут. Працював за фахом. З 1939 р. – викладач у Херсонському сільгоспінституті, у післявоєнні роки був завідувачем кафедрою загального та зрошувального землеробства цього вузу. Розробляв проблеми зрошування у степових районах республіки. Автор книг «Зрошувальне землеробство» (1965), «Особливості зрошувального землеробства на Україні» (1962) та ще багатьох наукових праць. Нагороджений орденами Леніна, Трудового Червоного Прапора, Вітчизняної війни (два) та медалями.

**ЛЕГУР Євдокія Іванівна
(весна 1894, с. Нова Прага – 6.10.1972)**

Державний діяч. У 1922 р. працювала в Олександрії завідуючою повітовим собезом. Після закінчення курсів та Харківської школи Охматдиту (охорона материнства та дитинства) працювала в цій системі, а потім була заввідділом ЦК Товариства Червоного Хреста. 27 липня 1938 р. затверджена народним комісаром соціального забезпечення. З 1945 року працювала першим заступником наркома, а згодом міністра соціального забезпечення України. Нагороджена орденом «Знак Пошани».

**ЛОГВИН Григорій Никонович
(22.05.1910, с. Косівка)**

Український мистецтвознавець, доктор мистецтвознавства (з 1968 р.). У 1931–1934 рр. навчався в Харківському художньому інституті, у 1938–1941 рр. – у Московському інституті образотворчих мистецтв. Автор наукових праць з історії української архітектури та образотворчого мистецтва. Автор численних мистецтвознавчих видань, зокрема книг «З глибин. Давня книжкова мініатюра XI–XVIII ст.» (1974), «З глибин. Гравюри українських стародруків XVI–XVIII ст.» (1990). Брав участь у створенні

ОЛЕКСАНДРІЙСЬКИЙ РАЙОН

ПЕРСОНАЛІЇ

колективних праць «Нариси історії архітектури Української РСР» (1957), «Історія українського мистецтва» (томи 2–3, 1967–1969), «Искусство стран и народов мира» (том. 4, 1978) та інших.

НЕСТЕРЕНКО Микола Дементійович (1.09.1918, с. Березівка)

Повний кавалер ордена Слави. У жовтні 1939 р. призваний до лав Червоної Армії, закінчив полкову школу молодших командирів. На фронті з першого й до останнього дня війни. Гвардії старший сержант, командир взводу 109-ї окремої гвардійської розвідувальної роти 97-ї гвардійської стрілецької Полтавської Червонопрапорної ордена Суворова дивізії. Тричі поранений. Після демобілізації повернувся в рідне село. Працював завідуючим господарством, бригадиром, рільником, завідуючим фермою, механізатором відділка радгоспу «Більшовик». Нагороджений орденом Слави I, II та III ступенів, орденом Вітчизняної війни I та II ступенів, кількома медалями.

ОКСАНИЧ Федір Федорович (22.04.1914, с. Інгуло-Кам'янка Новгородківського району – 13.03.1997)

Заслужений учитель України, краєзнавець. У 1941 р. закінчив Одеський державний університет. Розпочав трудову діяльність у 1937 р. на посаді заступника директора Компаніївської середньої школи Кіровоградської області, з 1938 р. працює директором Ганно-Требинівської середньої школи Устинівського району Кіровоградської області. З 1941 р. до 1944 р. – директор Біловської середньої школи Ребрихінського району Алтайського краю, з 1944 р. до 1974 р. – директор Новопразької середньої школи. Автор книг «У тісному зв'язку з життям», збірника з досвіду трудового навчання і профорієнтації учнів (1969), «Нова Прага – селище хліборобів» (1987), «В боях за рідну землю» (1987). Нагороджений орденами Леніна, Трудового Червоного Прапора. Встановлено районну педагогічну премію імені Ф. Ф. Оксанича. На школі, де він працював, встановлено меморіальну дошку.

ОЧЕРЕТЬКО Іван Данилович (15.09.1908, с. Попельнасте – 1.12.1989, м. Олександрія)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1943). У 1922 р. закінчив шість класів. На фронт призваний 25 червня 1941 р. Олександрійським райвійськкоматом з посади заступника голови колгоспу «Зоря комунізму». У серпні 1941 р. відзначився в боях на Каховському плацдармі, де протягом п'яти днів стримував зі своїм взводом натиск гітлерівців. Воював на Воронезькому фронті, визволяв міста і села Курської, Сумської, Чернігівської областей. Тричі поранений: під Білою Церквою, Каховкою і на Дніпрі. Його рота першою в полку вийшла до Дніпра і сягнула правого його берега. Відбивши дві ворожі контратаки біля острова східніше Вишгорода, старший лейтенант забезпечив переправу всьому батальйону. Потім ще два дні відбивав шалені атаки ворога. Особисто знищив понад 150 гітлерівців. Після війни головує в колгоспах рідного району, до виходу на пенсію очолює шляховий відділ Олександрійського райвиконкому. Жив в Олександрії. Відзначений орденами Леніна, Вітчизняної війни I ступеня, Червоної Зірки, медалями.

ПЕТРОВ Микола Гаврилович
(21.12.1923, с. Нова Прага)

Прозаїк. Учасник Великої Вітчизняної війни. Закінчив філологічний факультет Кіровоградського педінституту (1953) та факультет іноземних мов Київського університету (1967). Друкується з 1940 р. Автор збірки оповідань «Перша заповідь» (1995), переклав з німецької художньо-документальну повість «Тихий фронт» (1995).

ПЕТРУНІН Микола Андрійович
(11.01.1947, с. Верблюжка
Новгородківського району)

Голова Олександрійської районної ради, заслужений працівник сільського господарства України (1993). Після закінчення в 1961 р. Богданівської восьмирічної школи навчався в Олександрійському сільськогосподарському технікумі, де у 1965 р. отримав кваліфікацію молодшого зоотехніка. У 1971 р. закінчив Білоцерківський сільськогосподарський інститут, у 1991 р. – Київський інститут політології, а в 1997 р. – Національну юридичну академію ім. Ярослава Мудрого. Трудову діяльність розпочав у 1966 р. обліковцем з тваринництва радгоспу «ІІІ Вирішальний» Новгородківського району Кіровоградської області, з квітня 1966 р. до грудня 1968 р. працював у цьому господарстві спеціалістом середньої ланки в галузі тваринництва. З січня 1969 р. Микола Андрійович – зоотехнік-селекціонер Олександрійської держплемстанції. У 1971 р. призваний до лав Радянської Армії. Після звільнення з армії працював з грудня 1972 р. старшим зоотехніком-селекціонером Олександрійської держплемстанції. У липні 1974 р. призначений старшим зоотехніком управління сільського господарства виконкому Олександрійської районної Ради депутатів трудящих, з вересня 1976 р. – головним зоотехніком управління сільського господарства виконкому Світловодської районної Ради депутатів трудящих. З жовтня 1978 р. працює начальником відділу виробництва продуктів тваринництва – заступником начальника Кіровоградського обласного управління сільського господарства. З березня 1979 р. трудиться головним зоотехніком, а з січня 1983 р. – заступником начальника управління сільського господарства Світловодського райвиконкому Кіровоградської області. У липні 1983 р. призначений начальником управління сільського господарства Олександрійського райвиконкому, у лютому 1986 р. – головою Олександрійського районного агропромислового об'єднання. У січні 1989 р. обраний головою виконкому Олександрійської районної Ради народних депутатів, а в січні 1991 р. – головою районної Ради народних депутатів, головою виконкому районної Ради народних депутатів. У квітні 1992 р. призначений представником Президента України, головою Олександрійської районної державної адміністрації. У червні 1994 р. обраний головою районної ради, у липні 1995 р. призначений головою райдержадміністрації. У квітні 2003 р. обраний головою Олександрійської районної ради.

ПЛІЧКО Анатолій Миколайович **(20.07.1949, с. Червона Кам'янка)**

Доктор фізико-математичних наук, професор кафедри прикладної математики Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. У 1972 р. закінчив факультет кібернети Київського університету. У 1972–1975 рр. навчався в аспірантурі Київського університету. У 1975–1979 рр. – молодший науковий співробітник Київського університету, у 1979–1995 рр. – старший науковий співробітник Інституту прикладних проблем механіки і математики АН УРСР (Львів). З 1995 р. – професор Кіровоградського державного педагогічного університету. У 1975 р. захистив кандидатську дисертацію «Деякі питання теорії двоїстості банахових і топологічних векторних просторів», а в 1994 р. – докторську дисертацію «Студії з теорії двоїстості банахових просторів». Автор близько 100 статей, майже всі реферовані в «Mathematical Review» та «Zentralblatt für Mathematik»; 5 праць у журналах Філадельфійського списку, двох монографій (одна у видавництві «Вища школа», друга – у «Польському науковому видавництві»). Референт «Mathematical Review» та «Zentralblatt für Mathematik». Список цитувань налічує близько 150 посилань математиків з різних країн. Результати включені до 5 монографій інших авторів, виданих у міжнародних видавництвах. Запрошений учасник (фінансувалися оргкомітетами) близько 10 міжнародних (тих, що проводились за межами колишнього СРСР) наукових конференцій. Здійснив наукові візити на запрошення до університетів у Болгарії, Великобританії, Ізраїлі, Іспанії, Італії, Німеччині, Польщі, Франції, Швеції. Отримав наукові гранти DAAD (німецький), INTAS (європейський), Мяннівського (польський). Член Американського математичного товариства. Тематика досліджень – теорія банахових просторів.

ПЛОТНІР Федір Миколайович **(3.10.1918, с. Нова Прага)**

Краєзнавець. Закінчив Тульське збройно-технічне училище. Працював лаборантом, електриком, інспектором відділу соціального забезпечення в с. Нова Прага. Створив унікальну приватну бібліотеку. Постійно досліджує і вивчає історію рідного краю. Учасник Великої Вітчизняної війни. Автор книг «Петриківські бувальщини» (2000), «Новопразький літопис» (2002), «Наші земляки» (2004). Лауреат обласної краєзнавчої премії ім. В. Ястребова. Нагороджений орденом Богдана Хмельницького.

ПОПІЛЬНИЦЬКИЙ Олексій Захарович **(1850, с. Нова Прага – 07.1929)**

Історик, етнограф, економіст, бібліограф, збирач унікальних книг. Закінчив Новоросійський університет (Одеса), кандидат права. Його працю «Значення переоцінки повинностей у селянській справі» цінували всі економісти Європи, її повністю законспектував і у своїх працях посилався Ф. Енгельс. У травні 1929 р. передав свою унікальну бібліотеку Академії наук УРСР.

СИЛЕНКО Лев
(27.09.1924, с. Богоявленське (Ратьківка),
нині с. Олександрівка)

Засновник Рідної Української Національної Віри (РУН віри). Навчався в Кременчуцькому бібліотечному технікумі. Після Другої світової війни опинився в Західній Європі. Навчався в Гейдельберзькому університеті. У 1953 р. переїхав до Канади. Багато мандрував, досліджував духовні пам'ятки Індії, Ірану, країн Близького Сходу. Дав нове життя національній релігії України-Русі, основи якої виклав у книзі «Мага Віра».

СТОРОЖУК Василь Федорович
(23.03.1913, с. Червона Кам'янка)

Український журналіст і письменник. Навчаючись у Єресьєвському сільськогосподарському технікумі, друкував свої вірші в газетах П'ятихаток і Кривого Рогу. Працював кореспондентом газети «Комсомольская правда», редагував обласну газету «Кіровоградська правда», був кореспондентом «Сельской жизни» по УРСР. У 1944 р. видав документальну повість «Ляля Убийвовк», у 1954 р. – книжку нарисів «Великі перетворення», у 1946 р. – книжку про Марка Озерного «Майстер урожаю». Нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора.

СУХИНОВ Іван Іванович
(бл. 1795, с. Краснокам'янка
Олександрійського повіту, тепер с. Червона Кам'янка –
1(13).12.1828)

Декабрист, член Товариства об'єднаних слов'ян, поручик. Учасник Вітчизняної війни 1812 року, закордонних походів 1813–1814 рр. Один з керівників Чернігівського полку повстання на Україні. Засуджений до страти, вирок замінено довічною каторгою. У 1828 р. зробив спробу організувати повстання в Зерентуйській каторжній тюрмі з метою визволення засланих декабристів, за що був засуджений до смертної кари. Покінчив життя самогубством.

ТКАЧОВ Макар Лукич
(1909, с. Нова Прага – 1966)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1940). Початкову освіту здобув у Новій Празі. З раннього дитинства наймитував у куркулів. У 1921 р. разом з батьками вступив до першої в селі сільськогосподарської трудової комуни імені Леніна. Працював у машинно-тракторному товаристві «Шлях агрономії». Учасник боїв радянсько-фінської війни. Особливо відзначився 11 лютого 1940 р. під час прориву лінії Маннергейма на Карельському перешийку, зокрема в боях на острові Піісаарі. Артилеристи вогневого взводу разом з сусідніми підрозділами захопили п'ять ворожих гармат, дві тисячі снарядів та два мільйони патронів. Пізніше старший лейтенант М. Л. Ткачов командував батареєю 567-ї стрілецької дивізії, був начальником артилерії 490-го стрілецького полку. Брав участь у Великій Вітчизняній війні. Удостоєний кількох бойових орденів.

ТУРЧИН Василь Федорович

(5.07.1922, смт Нова Прага – 3.11.1980, м. Калінінград)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945). У 1937 р. закінчив місцеву семирічку і пішов працювати в колгосп. Через два роки очолив комсомольську організацію колгоспу «Червоний прапор». У липні 1941 р. Новопраським райвійськкоматом призваний до лав Червоної Армії. Після двомісячного навчання на кулеметних курсах у Ворошиловграді воював на фронтах: Західному, Центральному, Брянському і 1-му Білоруському. Бойове хрещення отримав у грудневих боях під Москвою. Відзначився 22 квітня 1945 р. під час форсування Шпрее. Одним з перших встановив свій станковий кулемет на вогневому рубежі й відбив три ворожі контратаки, знищивши близько сотні гітлерівців, чим забезпечив переправу на південний берег кавалерійського ескадрону. З 1946 р. жив у Калінінграді, де працював на м'ясокомбінаті, у риболовецькому порту, у транспортній конторі зв'язку. Нагороджений орденами Леніна, Червоної Зірки, медалями.

ФЕДЧЕНКО Степан Михайлович

(7.07.1913, с. Піщаний Брід)

Учасник Великої Вітчизняної війни, повний кавалер ордена Слави. У 1928 р. закінчив місцеву початкову школу й пізніше пішов працювати в колгосп імені Кірова. У травні 1941 р. призваний на дійсну службу до лав Червоної Армії. Тут і застала його Велика Вітчизняна війна. Воював на Сталінградському, Степовому, Воронежському, 1-му Прибалтійському та 2-му Білоруському фронтах. Старший сержант. У 1945 році демобілізувався з лав Радянської Армії й повернувся до свого рідного села. Працював у колгоспі, обирався головою виконкому сільської Ради, а з 1949 року – протягом двадцяти років – був помічником завідуючого складом Королівського хлібоприймального пункту. З 1975 р. – пенсіонер. Нагороджений орденом Слави I, II та III ступенів, орденом Червоної Зірки, кількома медалями.

ЧЕРЕДНИЧЕНКО Іван Антонович

(10.09.1910, с. Піщаний Брід – 27.03.1945)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1946). Навчався в рідному селі. Працював у кам'яному кар'єрі. З 1933 р. жив у Ленінграді, потім у Іваново-Вознесенську. Призваний до лав Червоної Армії, служив на Далекому Сході. Закінчив військово-політичні курси, був політруком. У роки Великої Вітчизняної воював на Південно-Західному, Брянському, Центральному, 1-му і 2-му Білоруських фронтах. Визволяв Україну, Білорусію, Прибалтику, Польщу. Відзначився під час прориву ворожої оборони на Віслі південніше Варшави, у боях на Одері. Загинув 27 березня 1945 р. під містом Штаргардом.

ЧЕСТАХІВСЬКИЙ Григорій Миколайович
(1816, с. Петрівка, тепер смт Нова Прага – 1893)

Відомий український художник. У 1854 р. закінчив імператорську Академію мистецтв. Близький друг Т. Г. Шевченка. Відіграв визначальну роль у перепохованні тіла Т. Г. Шевченка в Каневі. Відомий як автор портретів визначних людей Росії, іконописець. Одну з ікон присвятив Т. Г. Шевченку.

ЧИЖЕВСЬКИЙ Іван Костянтинович
(3.10.1863, с. Секретарівка
Олександрійського повіту – 1923, м. Олександрія)

Земський діяч, астроном. Батько Д. І. Чижевського. Закінчив Псковський кадетський корпус і артилерійську академію. Служив у Кронштадтській фортечній артилерії, де викладав фізику й математику. За участь у народницькому гурткові перебував на засланні у Вологді. У лютому 1892 р. повертається в Олександрійський повіт під нагляд поліції. З 1898 р. до 1908 р. – дійсний член земської управи, завідував земськими школами. Після революції 1917 р. був директором семирічної школи, викладав математику в Олександрійському сільськогосподарському технікумі. Захоплювався астрономією, був членом Російського товариства «Мироведення», французького Астрономічного товариства. В «Известиях Русского Общества любителей мироведения» у 1913–1917 рр. надруковано 14 статей.

ЧМИГА Ганна Федорівна
(1914, с. Войнівка)

Доктор історичних наук. Закінчила 7 класів. З 1929 р. почала працювати в колгоспі. З 1932 р. працювала в Олександрійському, Ярмолинецькому, Шепетівському райкомах комсомолу. Потім навчалась у Вищій школі пропагандистів ім. Свердлова при ЦК ВКП(б). Після закінчення навчання була направлена на роботу в органи держбезпеки. Потім була начальником відділу кадрів Мособлгеотресту та інструктором, завідуючим парткабінетом, завідуючим відділом пропаганди в Держинському райкомі партії Москви. З червня 1942 р. до квітня 1946 р. перебувала в лавах Радянської Армії. Після демобілізації закінчила історичний факультет й аспірантуру Московського державного університету. Працювала на кафедрі історії СРСР історичного факультету МДУ.

ЧУБЕНКО Володимир Аврамович
(12.11.1927, с. Дубівка Новопраського району,
тепер територія Олександрійського району)

Прозаїк, член Спілки письменників України (з 1975 р.). Освіта середня. З 1944 р. до 1951 р. служив у лавах Радянської Армії. Працював слюсарем-складальником на заводі, літпрацівником багатотиражної газети «Машинобудівник» Запорізького моторобудівного заводу. Пише українською та російською мовами. Автор гумористичних збірок «Балакучий автомат» (1971), «Торт і чорт» (1973), «Вакантний холостяк» (1975), «Критичне зауваження» (1978), «Закодоване доброчестя» (1982), «Сміх сміхом» (1986) та збірки віршів для малят «Моторний коник» (1986).

ОЛЕКСАНДРІЙСЬКИЙ РАЙОН

ПЕРСОНАЛІЇ

ШЕРЕМЕТ Василь Петрович **(14.10.1928 – 24.12.2000, с. Лозуватка)**

Герой Соціалістичної Праці (1977). Працював бригадиром комплексної бригади колгоспу імені Леніна. У його підпорядкуванні було понад півтори тисячі земельних угідь, численний машинно-тракторний парк. Найбільша цінність у його характері – вміння цінувати і вирощувати кадри, що допомогло йому досягнути кращих в області врожаїв. Нагороджений орденами Леніна, Жовтневої революції.

ЯКИМЕНКО Іван Родіонович **(13.03.1903 – 7.09.1971, с. Куколівка)**

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945). Наймитував у багатіїв. Одним з перших вступив до сільськогосподарської комуні. До війни – голова колгоспу «Червона громада» у рідному селі. На фронті – з перших днів війни. З боями пройшов Україну, Румунію, Болгарію, Югославію, Австрію. Надзвичайні мужність і відвагу виявив у грудневих боях 1944 р. під Будапештом. У ніч на 5 грудня його батальйон першим у дивізії форсував Дунай у районі міста Ерчі, зламав опір фашистів і зайняв плацдарм на правому березі ріки. Тут гвардійці витримали атаку 25 фашистських танків, захопили три гармати і стільки ж мінометів, взяли в кільце колону автомашин, яка мчала до цистерн з бензином, щоб висадити їх і станцію в повітря. Після війни знову очолив колгосп у Куколівці. Потім працював головою сільради. Нагороджений орденом Леніна, Вітчизняної війни I і II ступенів, Червоної Зірки, медалями.

- Географічне розташування
- Адміністративний устрій
- Символи району
- Населення
- Природні умови і природні ресурси
- З історії краю
- Економіка
- Гуманітарна і соціальна сфери
- Зовнішньоекономічна діяльність
- Персоналії

ОНУФРІЇВСЬКИЙ РАЙОН

Довкруг чаруюча земля,
Небес ясна блакить.

Анатолій Загравенко

К І Р О В О Г Р А Д С Ь К А   О Б Л А С Т Ь

ГЕОГРАФІЧНЕ РОЗТАШУВАННЯ

Розташований район на північному сході області. На північному сході район омиває Дніпродзержинське водосховище. Межує: на півночі – з Полтавською областю (на суші – з Кременчуцьким, по воді – з Кременчуцьким і Кобиляцьким районами), на сході – зі Світловодським районом Кіровоградської області, на півдні й південному сході – з Олександрійським районом Кіровоградської області і П'ятихатським районом Дніпропетровської області, на сході – з Дніпродзержинським районом Дніпропетровської області. Крайні точки району: північна – острів Москаль на Дніпродзержинському водосховищі Дніпра, південна – південно-західніше с. Краснофедорівки, західна – на захід від с. Василівки, східна – на воді на схід від с. Куцеволівки.

Територія району становить 0,999 тис. км².

АДМІНІСТРАТИВНИЙ УСТРІЙ

У районі 29 населених пунктів, які підпорядковані 2 селищним і 11 сільським радам: Онufрiївська селищна рада (смт Онufрiївка), Павлиська селищна рада (смт Павлиш, с. Браїлівка, с. Шевченка), Василівська сільська рада (с. Василівка), Вишнівцівська сільська рада (с. Вишнівці, с. Лозуватка), Деріївська сільська рада (с. Деріївка), Зибківська сільська рада (с. Зибкове), Камбурліївська сільська рада (с. Камбурліївка), Куцеволівська сільська рада (с. Куцеволівка, с. Ясинуватка), Мар'ївська сільська рада (с. Мар'ївка, с. Краснофедорівка, с. Омелянівка), Млинківська сільська рада (с. Млинок, с. Морозівка, с. Петрівка, с. П'ятомиколаївка), Омельницька сільська рада (с. Омельник, с. Байдакове), Попівська сільська рада (с. Попівка, с. Калачівка, с. Костянтинівка, с. Любівка, с. Павловолуйськ, с. Солдатське), Успенська сільська рада (с. Успенка, с. Дача).

Герб і прапор Онufрiївського району

СИМВОЛИ РАЙОНУ

Опис герба

У синьому полі над срібною хвилястою пониженою балкою золотий поштовий ріжок, крізь який просунута золота козацька шабля в перев'яз зліва.

Опис прапора

Синє прямокутне полотнище зі співвідношенням сторін 2:3, у крижі якого жовта емблема району (поштовий ріжок, крізь який просунута козацька шабля), а внизу біла хвиляста горизонтальна смуга шириною 2/7 ширини прапора, відстань смуги від нижнього краю полотнища – 1/14 ширини прапора.

Пояснення символіки

Застосування в гербі поштового рижка з козацькою шаблею пояснюється історичним фактом – у XVIII ст. по території району проходив поштовий шлях, який охоронявся козаками. Щит обрамований золотою рослинною композицією (калиновий кетяг, ясеневе і кленове листя, пшеничні колоски та декоративні галузки). Угорі золота розкрита книга, над якою сходить золоте стилізоване сонце-соняшник. Рослини перевиті синьою стрічкою із золотим девізом «Праця і добробут». Срібна (біла) хвиляста балка (смуга) означає р. Дніпро, на правому березі якої розташовано район. Синій колір символізує славу і честь козацьку, вірність нащадків духовним традиціям пращурів; золото – природні багатства краю, велич людської праці та шану до трудівників; срібло – чистоту та бездоганність моральних орієнтирів жителів району, мудрість обраного ними шляху до добробуту людей та розквіту краю. Жовтий та білий кольори в прапорі, згідно з правилами вексилології, відповідні геральдичним золоту та сріблу в гербі.

Символіка затверджена у 2002 році. Автор символіки М. І. Явтушенко.

НАСЕЛЕННЯ

У районі проживає 21,7 тис. чоловік. Переважну більшість населення становлять українці. Мешкають також росіяни – 3 496 (с. Зибкове та с. Камбурліївка засновані в 1808 р. переселенцями з Курської та Тамбовської губерній), білоруси – 96, молдовани – 97, болгары – 10, інші національності – 115. Переважна частина населення розмовляє українською мовою. Російську мову вважають рідною 3 538 чоловік.

У районі діє 6 релігійних організацій, є осередки 30 політичних партій.

Працевдатне населення в районі становить 11 тис. чол. Переважна частина населення зайнята в сільськогосподарському виробництві. Безробітних – 700 осіб.

ПРИРОДНІ УМОВИ І ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Геологічна будова

Онуфріївський район входить у межі Дніпровського схилу Українського кристалічного масиву при переході його в південно-західне крило Дніпровсько-Донецької западини. Геологічна будова цього району характеризується розвитком чверткових відкладів, представлених лесоподібними суглинками і піщано-глиноземними породами, нижче яких залягають третинні відклади або кристалічні породи.

Рельєф

Район розташований на південно-східних відрогах Придніпровської височини. Поверхня – підвищена хвиляста лесова рівнина, дуже розчленована долинами річок, балками, ярами; поблизу Дніпродзержинського водосховища – зсуви. Особливо густа сітка ярів перерізує схили вздовж річки Омельник і Дніпродзержинського водосховища. Яри в цій частині району настільки розгалужені, що нерідко, з'єднуючись між собою, утворюють ізольовані один від одного вододіли різної крутизни, довжини та експозиції. У період злив в умовах такого рельєфу поверхневий стік води дуже великий і тому тут сильно розвинена площинна і зливово-ерозія ґрунтів. Зливово-ерозія представлена густою

ОНУФРІІВСЬКИЙ РАЙОН

сіткою ярів глибиною до 20 м та більше. Найбільш підвищеною є південно-західна частина району (до 208 м). Найвища точка розташована на захід від с. Зибкового.

Клімат

Онуфріївський район лежить у Дністровсько-Дніпровській північностеповій фізико-географічній провінції. Клімат району помірно континентальний.

Середня температура січня -6°C , липня $+21,4^{\circ}\text{C}$. Абсолютний мінімум температури дорівнює -35°C , а максимум $+37^{\circ}\text{C}$. Період з температурою понад $+10^{\circ}\text{C}$ становить 160–170 днів. Середня річна температура повітря становить $+9,2^{\circ}\text{C}$.

Середньорічна кількість опадів 455 мм; більша частина їх випадає в теплий період року.

Середня висота снігового покриву 5–10 см; у грудні – 2–5 см, у січні – 6–11 см, у лютому – до 9 см, перші дві декади березня – 1–3 см.

Переважають західні та східні вітри, у холодний період – східні. З впливом північно-східних вітрів у період весняної вегетації виникають суховії, супроводжувані «чорними бурями».

Район розташований у посушливій, теплій агрокліматичній зоні.

Поверхневі води

На північному сході район омиває Дніпродзержинське водосховище. Основна річка – Омельник (притока Дніпра) з притоками Омельничком, Лозуваткою. Річка Омельник має довжину 63 км, її притоки Сухий Омельничок – 46 км та Лозуватка й Куплівата – 18 км. Ставки використовують для зрошування, рибальства, сільськогосподарського водоспоживання і культурно-побутових оздоровчих заходів.

Ґрунти

Основною ґрунтоутворюючою породою є лес. На меншій частині території району ґрунтоутвірною породою є давні алювіальні відклади (одноманітні, жовтуватого кольору карбонатні піски).

Найпоширеніші чорноземи звичайні середньогумусні (65 % площі району); є також чорноземи типові малогумусні, дернові оглеєні піщані та інші ґрунти.

Оскільки на території району слабо-, середньо- та сильнозмиті ґрунти займають більше 70 %, особливу увагу потрібно приділяти системам обробітки ґрунтів, внесення добрив та захисту ґрунтів від ерозії.

Чорноземи опідзолені реградовані й темно-сірі свідчать про те, що в недалекому минулому основна маса території району була вкрита лісовою рослинністю.

Флора та фауна

Рослинність у районі різнотравна (ковила, типчак, тонконіг звичайний, коношина, житняк тощо), багато байрачних лісів і чагарників. Основні породи лісів: дуб (60 % площі лісів), сосна (15 %), клен, акація, ясен.

На схилі балок переважають в основному полин степовий, м'ятлик ріпчастий, чебрець, пирій, в'юнок польовий, люцерна степова і жовта, житняк гребінчастий, стоколос, синяк, лобода та інші, на дні балок і берегах річок – м'ятлик степовий, тимофіївка степова, житняк гребінчастий, коношина біла та рожева, осока, пирій, кульбаба тощо.

На території Онуфріївського району зустрічаються козулі, лосі, дикі свині, вовки, лисиці, зайці-русаки, куниці, борсуки, хом'яки, ховрахи, миші; з птахів

– горлиця, яструб, дятел, жайворонок, перепел, качка, рідше – сіра куріпка, кулик, дрохва, орел. Акліматизовані ондатра, нутрія, норка.

Природно-ресурсний потенціал

Корисні копалини представлені глинами, у т. ч. керамічними, мігматитами, пісками, залізними рудами. Пісок та граніт виходять на поверхню біля берега Дніпродзержинського водосховища, вздовж берегів р. Омельник та в інших місцях району. Основними родовищами корисних копалин є: Деріївське родовище граніту (знаходиться в північно-західній частині села Деріївка на правому березі Дніпродзержинського водосховища; тут представлені діорити та граніти рожевувато-червоні дрібнозернисті з жилами пігментів, на окремих ділянках є ксеноліт тонкосмугастого мігматиту), Федорівське родовище мігматитів (розміщене на лівому березі р. Омельник між селами Попівка і Федорівка

*Онуфрїївський дендропарк.
Острів*

являє собою великі пологі скелі, що виступають над рівнем річки на 15–20 м; мігматити сірі з рожевими смугами, слюдисті, розбиті тріщинами на плоскі шмати; у західній частині мігматит залягає до 2–3 м глибиною, нижче – граніт темно-сірий, дрібнозернистий, місцями рожевувато-червоний крупнозернистий), Онуфріївське родовище суглинків (розташоване на захід від райцентру; тут залягають суглинки лесоподібні, жирні, піщані, донизу сильно вапнякові), Морозівське родовище пісків (знаходиться на лівому березі р. Омельник проти села Морозівка між селами Млинок та Федорівка; пісок використовується для будівництва).

На території району 55 ставків з площею водного дзеркала 648 га. Прогнозні запаси підземних вод становлять 15 млн м³ на рік.

Екологія, охорона природи

У селищі Онуфріївка розташований Онуфріївський дендрологічний парк – пам'ятка садово-паркової архітектури ХІХ ст. Цей парк має значну природно-історичну цінність як цікавий приклад ландшафтного парку, створеного в умовах посушливого центрального Степу. На початку 20-х рр. ХІХ ст. графом Михайлом Дмитровичем Толстим було закладено Старий парк. У другій половині ХІХ ст. ним же завершено будівництво Нового парку. Пам'ятку відносять до парків ландшафтно-архітектури англійського типу. Незважаючи на те, що парк нині займає значно меншу площу – 63 гектари (150 десятин), він є улюбленим місцем відпочинку жителів та гостей Онуфріївки, своєрідною оазою в степу. Це пам'ятка загальнодержавного значення.

Усього в Онуфріївському районі 17 заповідних об'єктів загальною площею 522,71 га. Це заказники загальнодержавного значення: лісовий «Велика стінка», ботанічний «Бузове»; ландшафтні заказники місцевого значення «Недогарський», «Майорове», «Суховершок», зоологічний заказник місцевого значення «Деріївський», ботанічна пам'ятка природи місцевого значення «Каштан», заповідні урочища місцевого значення «Довге», «Шереметів ліс» (с. Куцеволівка), «Сиротін ліс», «Ясинуватка», «Шеметів ліс» (с. Деріївка), «Житлове», «Лисячий кут», «Литкевич», «Солдатське».

З ІСТОРІЇ КРАЮ

Найдавніші сліди існування людини на території Онуфріївського району відносять до доби неоліту.

Районний центр – селище Онуфріївка – засноване на початку ХVІІ ст. запорозьким відставним козаком Онуфріємком, від імені якого й пішла назва населеного пункту.

У роки визвольної війни українського народу 1648–1654 років тут вже була велика слобода, мешканці якої брали участь у походах Богдана Хмельницького.

Населення Онуфріївки зростало за рахунок селян-утікачів з Волині, Галичини, Бессарабії, яких приваблювали великі масиви незайманого степу, ліси, річки та розкішні луки. Місцеві жителі займалися переважно тваринництвом, хліборобство було розвинене слабше. Щороку восени тут відбувалися великі ярмарки, на які приїздили кременчуцькі та київські купці.

У 1752 році зі створенням військових поселень Онуфріївка ввійшла до складу Нової Сербії і стала власністю Івана Хорвата-Откуртича, а в 70-х роках ХVІІІ ст. нащадки Хорвата-Откуртича продали Онуфріївку Михайлу Івановичу Камбурлею, який був радником, сенатором і цивільним губернатором Волині.

Узимку 1805 року Камбурлей переселив із своїх маєтків Орловської та Тамбовської губерній частину селян-кріпаків. Пізніше десять сімей він виграв у карти в одного поміщика із Куртини, а інших кріпосних виміняв у якогось князя за породисту собаку. Він розмістив їх на своїх землях, заснувавши села Камбурліївка та Зибкове. І в наш час ці села, у яких проживають нащадки вихідців з Росії, залишаються російськомовними.

Село Вишнівці (колишня Іванівка) виникло у 1777 році. Камбурлей у зимівнику запорозького старшини Холодія купив за 30 крб. сріблом полоненого татарина Петра Сагайдиса, вихрестив його, одружив на українці й поселив на хуторі. Поруч з хутором 1792 р. за завданням Камбурлея були осе-

Герб смт Онуфріївка

"По північному краю Дикого поля, по всьому Омельнику до самого його гирла самий найпильніший погляд не побачив би ні живої душі ні навіть найменшого руху в темному, та прив'ялому бур'яні".
 Генрік Сенкевич "Вогнем і Мечем" стр. 8.
"On north side the Wild Field, on the whole Omeliniku before most his mouth the most sharp-eyed glance did not see neither alive showers? nor even the most slightest motion in dark? dry and lowered weed".
 The Novel G. Senkevicha "Fire and mosque".

"Po północnemu kraju Dzikiego Pola, po całemu Omielniku do samego jego ujścia, dopoki można rzucić okiem nic ujrzesz ani żadnej żywej duszy, ani najmniejszego ruchu ciemny, suchy trawie".
 Roman H. Sienkiewicza "Ogniem i miecem" str. 8.

Умовні позначки

- Маршрут руху Б. Хмельницького на Січ в 1647 році.
- Межі Онуфріївського району
- Місце встановлення пам'ятного знаку (місце зустрічі Б. Хмельницького з Я. Скшетуським).
- Маршрут руху Я. Скшетуського з Криму.

Фрагмент карти України сер XX-го ст.

Карта, де відображено події, що відбулись на території нинішнього Онуфріївського району в часи Богдана Хмельницького

ОНУФРІЇВСЬКИЙ РАЙОН

лені декілька сімей з Польщі. Так виникло село, яке на честь свого батька поміщик назвав Іванівка.

Після смерті М. Камбурлея (1821) уся його маєтність (села Онуфрїївка, Камбурліївка, Лозуватка, Іванівка, тобто 13 тис. десятин землі) перейшла у володіння графа Михайла Дмитровича Толстого, одруженого на донці Камбурлея Катерині Михайлівні. Рід графів Толстих був багатий і давній, про що свідчить його герб з девізом: «Преданностью и усердием».

Михайло Дмитрович Толстой був багатим землевласником і впроваджував на своїх землях передові методи господарювання. У його маєтках використовувалася доскональна на той час техніка: залізні плуги, кінні молотарки та віялки. Був навіть трактор «Фордзон». На фермах вирощувались коні орденської породи, які користувались попитом у Росії та за її кордонами, вівці породи рамбульє (8 тис. голів) і корови сіро-української породи (600 голів). Овечу вовну відправляли на Білостоцьку і Лодзинську суконні фабрики. На всю потужність працював власний цегельний завод: усі споруди в маєтку побудовано з власної цегли, яка відзначалася високою якістю. У 1911 р. на кошти графів Толстих було збудовано школу, у якій і досі навчаються діти і приміщення якої відзначається привабливим зовнішнім виглядом та внутрішньою продуманістю та красою. Також було зведено лікарню та школу в селі Павлиш, а в Онуфрїївці – волосну й земську управи, ветлікарню, будинок священика.

З родиною графів Толстих пов'язане заснування Онуфрїївського дендропарку.

На території колишньої економії графів Толстих розмістився кінний завод № 175 – постійний учасник всеукраїнських та міжнародних змагань з кінного спорту. Вирощені тут коні чистокровної англійської верхової породи – олімпійські чемпіони, призери великих та малих Дербі, переможці змагань на Ростовських та Одеських іподромах.

Графи Толсті були видатними благодійниками і меценатами свого часу. На кошти Михайла Михайловича було збудовано станцію «Швидкої допомоги» в Одесі. Кожен з графів був попечителем училищ та шкіл для дітей з бідних родин. Графи зробили величезний внесок у розвиток землеробства та виноградарства Півдня Росії. Після революції 1917 року життя останнього графа Толстого склалося трагічно. Позбавлений усього майна, тяжко хворий Михайло Михайлович Толстой разом з матір'ю Оленою Григорівною виїздить до Женеви. Там і закінчився його життєвий шлях (30 серпня 1927 року). З його смертю обірвалася одна з гілок славного роду Толстих, пов'язана з нашим краєм.

У роки Великої Вітчизняної війни 3 940 жителів району не повернулися до рідних домівок. За визволення району віддали своє життя 5 543 радянських воїни, імена яких відомі, та 2 110 невідомих солдатів.

Графська родина Толстих

ЕКОНОМІКА

Промисловість

В Онуфріївському районі діє 6 промислових підприємств, у т. ч. друкарня, ПП «Хлібодар», ПП «РВС», ковбасний цех хлібокомбінату.

Агропромисловий комплекс

У районі налічується 129 сільськогосподарських підприємств, з них 69 селянських (фермерських) господарств, які спеціалізуються на тваринництві та рослинництві. Загальна площа сільськогосподарських земель – 88 908 га, з них ріллі 53 051 га. У рослинницькій галузі спеціалізуються на вирощуванні зернових і олійних культур. Серед зернових культур провідне місце займає озима пшениця – до 29 % у структурі посівних площ, дещо менші площі займає ярий ячмінь – 17 %, зернова кукурудза – 15 %. Під соняшником зайнято 18 % посівних площ.

У районі створено елітне господарство ТОВ «Верес», яке спеціалізується на вирощуванні елітного насіння гороху. У поточному році планується виростити і реалізувати 1 200 т елітного насіння.

СФГ, АФ «Славутич» та СТОВ «Родіна» спеціалізуються на вирощуванні материнських літніх та гібридів першого покоління соняшнику та кукурудзи.

У роки незалежності звання заслуженого працівника сільського господарства України присвоєно О. П. Сліпейко, М. І. Паламарчуку, Л. М. Тесленко.

Транспорт

Загальна довжина автомобільних шляхів на території району становить 264,4 км, у тому числі 36,9 км доріг державного значення, 209,5 км доріг місцевого значення. Районні дороги мають довжину 136,8 км, а сільські – 72,7 км. Через район проходять автомагістралі загальнодержавного значення Первомайськ–Полтава і Кременчук–Верхньодніпровськ, дорога регіонального значення Кременчук–Кривий Ріг.

Залізнична лінія Кременчук–Олександрія проходить через станцію Павлиш.

Зв'язок

Послуги зв'язку в районі надають поштові відділення Українського державного підприємства поштового зв'язку «Укрпошта».

Телефонний зв'язок забезпечують відділення Українсько-американсько-голландсько-німецького Закритого акціонерного товариства «Утел» та Відкритого акціонерного товариства «Укртелеком».

Будівництво

Будівельною організацією державної форми власності на території району є філія «Онуфріївський райавтодор».

Пам'ятка архітектури і містобудування місцевого значення – приміщення школи в смт Онуфріївка

Куточок парку

ОНУФРІЇВСЬКИЙ РАЙОН

Підприємство виконує роботи з капітального полегшеного, поточного ремонту та утримання автомобільних доріг.

Будівництво житлового фонду здійснюється за рахунок підприємств приватної форми власності; розвивається індивідуальне житлове будівництво.

Житлово-комунальне господарство

На території району житлово-комунальні послуги, зокрема з водопостачання та водовідведення, надає ДКП «Комунальник».

Торівля

У районі працюють 20 магазинів, два кафе, два бари.

Банківська сфера

На території району є представництва банків «Аваль», «ПриватБанк», відділення ВАТ «Державний ощадний банк».

Онуфріївські коні

ГУМАНІТАРНА І СОЦІАЛЬНА СФЕРИ

Освіта і наука

В Онуфріївському районі функціонує 14 загальноосвітніх навчальних закладів, де навчається 2 817 учнів.

На базі Онуфріївської та Зибківської ЗОШ І–ІІІ ст. відкриті очно-заочні класи, у яких навчається 67 учнів.

У районі працює будинок позашкільної роботи з учнівською молоддю, у якому функціонує 31 гурток (885 учнів). Міжшкільний навчально-виробничий комбінат відвідують 515 учнів, з них 336 – учні 10–11 класів шкіл району.

У закладах освіти працює 360 педагогічних працівників, 263 з яких мають вищу освіту. Спеціалістів вищої категорії – 94, першої – 137. У районі працює один заслужений учитель України, 11 учителів-методистів, 30 старших учителів.

У районі налічується 1 106 дітей дошкільного віку, з них 319 відвідують 9 дошкільних закладів, у селищах Онуфріївка, Павлиш та селах Успенка, Куцеволівка, Камбурліївка, Зибкове, Вишнівці, Деріївка, Млинок. У селах Мар'ївка, Омельник, Попівка, Василівка, де відсутні дошкільні заклади, при школах створені групи з короткотривалим перебуванням дітей.

Одним з найкращих навчальних закладів району й області є **Павлиська загальноосвітня школа**. Вона заснована в 1910 р. З 1948 р. до 1970 р. тут працював Василь Олександрович Сухомлинський. Після нього директорами школи були Микола Іванович Кодак, Григорій Кирилович Настасьєв, Микола Васильович Семенов, Олександр Володимирович Пеннер. Нині школу, яка у 2003 р. удостоєна першої обласної премії ім. В. О. Сухомлинського, очолює В. Ф. Деркач.

Вчитель початкових класів Катерина Марківна Жаленко була депутатом Верховної Ради УРСР, а вчитель Іван Федорович Малолітко – народним депутатом України.

Ольга Василівна Сухомлинська продовжує справу батька. Нині вона – професор, академік-секретар відділення теорії та історії педагогіки Академії педагогічних наук України.

Зараз у школі працює 35 учителів, з них вищу категорію мають 19 осіб, 16 учителів нагороджено знаком «Відмінник освіти України». Раїса Микитівна Гришина удостоєна звання заслуженого вчителя України.

Учитель початкових класів С. М. Лідкова була переможцем обласного і лауреатом Всеукраїнського конкурсу «Учитель року-96».

У школі навчається 495 учнів.

На її базі функціонує автоклас, у якому щорічно випускники школи мають можливість вивчати автосправу й після закінчення школи отримати посвідчення водія категорії «В» і «С». У навчальному закладі працюють духовий оркестр та ансамбль «Сопілкарі».

Школа в снт Павлиш

Пам'ятник на могилі В. О. Сухомлинського

ОНУФРІЇВСЬКИЙ РАЙОН

Охорона здоров'я

В Онуфріївському районі медичне обслуговування населення забезпечують центральна районна лікарня на 112 лікарняних ліжок, 5 лікарських амбулаторій (сmt Павлиш, с. Куцеволівка, Млинок, Зибкове, Успенка), з них три працюють на засадах сімейної медицини (Млинок, Успенка, Зибкове). Також у районі діє 13 фельдшерсько-акушерських пунктів.

У сфері охорони здоров'я працює 334 чол. медичного персоналу, з них лікарів – 48 (8 мають I категорію), середнього медичного персоналу – 160, обслуговуючого – 126.

У центральній районній лікарні налічується 50 ліжок денного стаціонару, 20 ліжок соціального захисту: з них 10 – у хірургічному відділенні, 10 – у терапевтичному. Забезпеченість населення лікарняними ліжками на 10 тис. населення – 50,7.

Діють в'їзна поліклініка, відділення реанімації, відділення інтенсивної терапії, кабінет планування сім'ї, кабінет дитячої та підліткової гінекології.

Культура та мистецтво

Культурно-просвітницька галузь об'єднує 18 закладів клубного типу, на базі яких працює 115 формувань. У них беруть участь майже 1 200 чоловік. У районі три колективи мають звання «народний самодіяльний»: вокальний ансамбль «Берегиня» (Деріївський СБК), оркестр народних інструментів та агітаційно-художня бригада районного Будинку культури.

Бібліотечний фонд 18 бібліотек становить 228,2 тис. примірників. Їх послугами користується 11,5 тис. чоловік.

У двох школах естетичного виховання в сmt Онуфріївка та Павлиш закладається фундамент підготовки дітей до занять художньою творчістю, а для більш обдарованих учнів – до вибору професії в галузі культури та мистецтва. У школах навчається 150 учнів, забезпечують навчальний процес 18 викладачів.

У районі працюють три музеї: музей історії Онуфріївського району, народний музей історії селища Павлиш, громадський музей історії села Мар'ївки. У селищі Павлиш розташований Державний педагогічно-меморіальний музей В. О. Сухомлинського.

Діє також кінотеатр «Мрія» (селище Онуфріївка).

На території розміщено 49 історичних пам'яток, з них: братських могил радянських воїнів – 38, історико-меморіальних будівель – 3, одиночних могил радянських воїнів – 8. Також налічується 10 пам'яток архітектури та садово-паркового мистецтва, серед яких приміщення Павлиської та Онуфріївської загальноосвітніх шкіл, Павлиська та Браїлівська церкви, млин-вітряк у с. Вишнівці, каретний сарай, «Біла їдальня», кузня та дендропарк у сmt Онуфріївка.

Видавнича діяльність та ЗМІ

У районі виходять газета Онуфріївської районної ради та районної державної адміністрації «Придніпров'я» та районна радіогазета «Сільські вісті»

Онуфріївська районна газета почала виходити з 1932 р. і мала назву «Ударна праця». Першим її редактором був Яків Данилович Ромашко. З вересня 1933 р. «Ударну працю» редагував М. І. Черевань, потім її редакторами були П. І. Селезньов, І. І. Злакович, Б. Ю. Авраменко, І. С. Синипостіл, Л. О. Бацак. Газета також виходила під назвами «Зоря комунізму» і «Соціалістичне село». Зараз тираж часопису становить 2 800 примірників.

Редакція районного радіомовлення створена рішенням сесії районної ради у 1996 р. Передача районного радіомовлення «Сільські новини» тривалістю 15 хв виходить тричі на тиждень. Усього за рік готується 156 радіопередач, які транслюються в 3,5 тис. радіоточок.

Фізична культура і спорт

На Онуфріївщині проводяться масові змагання з 12 видів спорту.

Найбільш популярними є змагання з футболу, у яких беруть участь команди 9 населених пунктів. Проводяться чемпіонат району; змагання на кубки «Виклик», «Відкриття», В. Кубанова (серед аматорів та ветеранів), змагання на приз О. Калюжного, районної газети «Придніпров'я», І. Верховініна та товариські зустрічі з командами сусідніх районів, юнацькі змагання тощо.

У районі діє Онуфріївська дитячо-юнацька спортивна школа «Юність». Тут працюють вісім тренерів з 5 видів спорту (футбол, настільний теніс, шахи, волейбол, легка атлетика).

Туризм, санаторно-курортна справа

Для туристів в Онуфріївському районі є цікавими меморіально-педагогічний музей та могила видатного вченого-педагога В. О. Сухомлинського в селищі Павлиш; Онуфріївський парк – пам'ятка садово-паркової архітектури XIX ст. та кінний завод № 175 в селищі Онуфріївка; пам'ятні місця, пов'язані з народженням та дитинством видатного українського композитора М. М. Колачевського, в с. Попівці; братські могили та обеліски й пам'ятні знаки, установлені в придніпровських селах на честь героїв Дніпровської переправи під час Великої Вітчизняної війни.

На Онуфріївщині створили реєстр підприємств туристично-рекреаційного комплексу району, у який входить і культурно-оздоровчий комплекс «Успіх», що знаходиться на березі Дніпродзержинського водосховища біля села Куцеволівка.

Соціальний захист населення

В органах праці та соціального захисту населення на обліку знаходиться 670 сімей, які одержують різні види державної допомоги, що становить 7,7 % від загальної кількості сімей у районі.

В органах Пенсійного фонду на обліку перебувають 7 тис. пенсіонерів, які одержують пенсії на підставі 24 законодавчих актів України.

У районі субсидіями користується більше 1,4 тис. сімей. Їх витрати за рахунок субвенції державного бюджету місцевим бюджетам за призначеними субсидіями у 2003 р. зменшено на 414 тис. грн, які профінансовано в повному обсязі. Субсидії на придбання скрапленого газу та твердого палива в районі надані 770 сім'ям на суму 163,1 тис. грн, які стовідсотково профінансовано з державного бюджету. Кошти отримали всі сім'ї, яким була призначена субсидія.

На обліку в управлінні праці та соціального захисту населення перебуває 4 318 пільговиків, із них: 2 372 ветерани війни, 1 824 ветерани праці, 101 громадянин, що постраждав внаслідок Чорнобильської катастрофи, 14 ветеранів військової служби та органів внутрішніх справ та 7 реабілітованих громадян, які стали інвалідами внаслідок репресій або є пенсіонерами.

За 2003 р. надано пільг на загальну суму 660,5 тис. грн, на відшкодування яких спрямовано 658,6 тис. грн.

До складу територіального центру управління праці та соціального захисту населення Онуфріївської райдержадміністрації входять відділення соціальної

допомоги вдома та відділення соціально-побутової реабілітації. Протягом 2003 р. надано різних видів соціальних послуг 646 особам.

У районному центрі відкрито Онufрiївський геріатричний пансіонат, у якому на повному державному утриманні перебуває 90 громадян похилого віку та інвалідів.

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Зовнішньоторговельний оборот товарів у 2003 р. становив 8,26 тис. дол., у 2004 р. (за неповний рік) – 46,12 тис. дол., що в 6 разів більше, ніж у попередньому році.

Головним партнером зовнішньої діяльності району залишається Росія. Розширюється співробітництво з Республікою Молдова.

Важливою для району є співпраця з Республікою Польща, у першу чергу як однією з країн, що має досвід інтеграції до Європейського Союзу. Після проведення неодноразових зустрічей з польськими бізнесменами пропозиція наших земляків щодо встановлення пам'ятного знака героям роману Г. Сенкевича «Вогнем і мечем» була схвалена й підтримана польською стороною.

ПЕРСОНАЛІЇ

БАБАК Демид Іванович (1911, с. Савинці Полтавської області – 1.11.1943)

Учасник боїв з німецько-фашистськими загарбниками за визволення Кіровоградщини. Герой Радянського Союзу (1944, посмертно). Відзначився у битві за Дніпро. Разом з 1 234 радянськими воїнами загинув у бою за визволення с. Млинка Онufрiївського району.

БАЗИЛЕВСЬКИЙ Володимир Олександрович (14.08.1937, смт Павлиш)

Поет, критик, публіцист, член Спілки письменників України (з 1972 р.), член комітету Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка (з 09.1999 р.). Закінчив філологічний факультет Одеського університету ім. І. І. Мечникова (1962). Був на журналістській роботі в редакціях газет Одеси і Кіровограда, у дніпропетровському видавництві «Промінь». Нині живе і працює в Києві. Перша збірка поезій «Ятрань» вийшла окремих виданням у 1963 році. Автор збірки віршів «Рівновага», документально-публіцистичної повісті «Делегат конгресу», книг «Поклик простору» (1977), «Допоки музика звучить» (1982), «Чуття землі небесне» (1983), «Труди і дні» (1984), «Вибране» (1987), «Колодязь» (1988), «Вертеп» (1992), «Вокзальна площа» (1995) та інших. Лауреат Державної премії України ім. Т. Шевченка (1996, за книгу «Вертеп»), літературної премії ім. П. Тичини (1990, за книгу «Колодязь»).

БАХАРЕВ Іван Іванович (1910, с. Домгуз Саратовської області – 30.09.1943)

Учасник визволення області від гітлерівських загарбників, Герой Радянського Союзу (1943, посмертно). До війни працював у колгоспі. Гвардії старший сержант. Брав участь у Сталінградській та Курській битвах. З очолюваною ним групою розвідників 29 вересня 1943 року першим зайняв плацдарм на правому березі Дніпра в районі с. Деріївки Онufрiївського району. Загинув на другий день бою.

БІЛОДІД Іван Костянтинович (29.08.1906, с. Успенка – 1981, м. Київ)

Визначний український мовознавець, державний діяч УРСР. Вищу освіту одержав у Харкові (1932). Працював викладачем у вузах Харкова і Львова. Доктор філологічних наук і професор (1952), академік АН УРСР (1957), заслужений діяч науки УРСР (1966). Академік АН СРСР (1972). Директор Інституту мовознавства АН УРСР (1961). Міністр освіти Української РСР (1957–1962). З 1963 р. – віце-президент АН УРСР. Автор наукових праць з історії і сучасної української мови, загального мовознавства, лінгвістики, методології та історії мовознавства, теорії перекладів. Відзначений орденами Леніна, Трудового Червоного Прапора та іншими нагородами.

ВАСИЛЕНКО Іван Андрійович (8.08.1927, с. Куцеволівка)

Сталевар, Герой Соціалістичної Праці (1971). Після закінчення фабрично-заводського училища працює на Дніпропетровському заводі металургійного обладнання. Виступив ініціатором суміс-

ництва робітничих професій, що сприяло поліпшенню організації й підвищенню продуктивності праці бригад сталеварів. Обирався депутатом Верховної Ради Української РСР. Відзначений двома орденами Леніна та іншими нагородами. Живе у Дніпропетровську.

ВОРОВЧЕНКО Григорій Данилович **(1911, м. Прохладне Кабардино-Балкарської АР – 1943)**

Учасник боїв за визволення Кіровоградщини від німецько-фашистських загарбників, Герой Радянського Союзу (1944, посмертно). До війни працював токарем паровозоремонтного підприємства. На фронті став артилеристом. Гвардії старший сержант. Обезсмертив себе на плацдармі, що знаходився на правому березі Дніпра біля с. Куцеволівки. Лише за один день, 7 жовтня 1943 р., він підбив чотири ворожих танки, знищив два бронетранспортери і майже взвод гітлерівців. Загинув у бою.

ВОРОНКОВ Іван Якович **(1919, с. Глухомиколаївка Омської області – 14.10.1943)**

Учасник боїв за визволення нашого краю від фашистських поневолювачів. Герой Радянського Союзу (1943, посмертно). До лав Червоної Армії призваний у 1939 р. Гвардії старший сержант, артилерист, особливо відзначився на правому березі Дніпра на території Онуфріївського району. Відбив багато контратак ворога, знищив шість броньованих машин. Загинув у бою.

ГАВРИЛОВ Кузьма Антонович **(5.09.1922, с. Зибкове)**

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1944). Трудову діяльність почав у Тбілісі токарем на заводі імені 26 бакинських комісарів. Брав участь у боях під Ростовом. Будучи рядовим телефоністом 38-ї стрілецької дивізії, особливо відзначився під час форсування Дніпра. У ніч з 23 на 24 вересня з першими десантниками перебрався на правий берег, установив зв'язок і корегував вогонь наших батарей. Під шаленим обстрілом противника тричі у воді лагодив пошкодження лінії зв'язку. Після війни жив і працював у Тбілісі.

ГАЙВОРОНСЬКИЙ Іван Іванович **(18.10.1925, смт Єлань** **Волгоградської області –** **06.1944, м. Котовськ Одеської області)**

Учасник боїв за визволення Кіровоградщини від гітлерівських загарбників, Герой Радянського Союзу (1944). До призову в Радянську Армію жив у селищі Єлань Волгоградської області. Відзначився у битві за Дніпро і визволенні сіл Деріївки й Куцеволівки. Помер від ран.

ГАЛЕНКО Йосип Панасович **(2.11.1910, с. Іванівка, нині с. Вишнівці)**

Заслужений будівельник Української РСР, Герой Соціалістичної Праці (1963). З 1934 р. працює машиністом екскаватора. У 1943–1950 рр. відбудовував шахти Донбасу. Брав участь у спорудженні каналів Сіверський Дінець–Донбас і Дніпро–Кривий Ріг. З 1964 р. машиніст екскаватора в Кривому Розі. Відомий як ініціатор створення комплексних госпрозрахункових екскаваторних бригад. На XXII і XXIII з'їздах Компартії України обирався членом Центрального Комітету. Депутат Верховної Ради СРСР шостого і сьомого скликань. Автор книги «Трудимось по-комуністичному».

ГЛУХОВ Федір Дмитрович
(1906, с. Александров Гай Новокзенського району
Саратовської області – 6.10.1943)

Учасник боїв за визволення Кіровоградщини від фашистських загарбників, Герой Радянського Союзу (1944, посмертно). Працював механізатором у радгоспі «Горькореченський». У діючій армії з листопада 1942 року. Гвардії сержант, командир кулеметного підрозділу 62-ї стрілецької дивізії, воював на Північнокавказькому і Степовому фронтах. Найбільше відзначився при форсуванні Дніпра та утриманні плацдарму біля с. Деріївки. На світанку 30 вересня 1943 р. парторг роти одним з перших форсував ріку, гранатами знищив кулеметне гніздо гітлерівців і установив там свій «максим». На плацдармі почались тривалі бої, у ході яких він знищив до двох взводів німецьких автоматників. Загинув у бою за висоту 122,7. У Саратовській області іменем Глухова названо радгосп, у якому він працював. У 1966 р. у центральній садибі цього господарства споруджено пам'ятник Герою.

ГРИБ Кузьма Петрович
(24.07.1911, с. Синське Лоєвського району
Гомельської області, Білорусь – 29.09.1943)

Учасник боїв за визволення Кіровоградщини від німецько-фашистських окупантів, Герой Радянського Союзу (1944, посмертно). На фронті з перших днів війни. Гвардії молодший лейтенант, командир стрілецького взводу. Головний свій подвиг звершив у битві за Дніпро і визволення від гітлерівців с. Куцеволівки. Тут знищив більше 70 солдатів і офіцерів противника. Був поранений, але не залишив позиції, поки не загинув.

ДЯКОВА-ТОЛКАЧОВА Ольга Віталіївна
(7.07.1913, с. Омельник – 18.08.1975)

Російська письменниця. Народилася в сім'ї вчителя. У 1934 році закінчила Кіровоградський будівельний технікум. Працювала за спеціальністю в Москві та на будовах Уралу. Друкуватись почала в 1938 р. Перший роман «Советские люди» вийшов у 1959 році.

ЄВЛАШОВ Іван Петрович
(1922, с. Шамотойлова Свердловської області – 1.10.1943)

Учасник боїв за визволення території нашої області від німецько-фашистських загарбників у період Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1944, посмертно). Працював у колгоспі рідного села. На фронті з 1942 р. Гвардії сержант, помічник командира взводу. Особливо відзначився в бою поблизу с. Успенки. Відбиваючи контратаки фашистів, підбив два ворожих танки, знищив три вогневі точки і кількох гітлерівців. Загинув у бою.

ЄВЧЕНКО Іван Петрович
(28.01.1936, с. Вишнівці)

Український художник у жанрі станкового і монументального мистецтва. Закінчив Одеське художнє училище (1963). З 1965 р. бере участь у республіканських і всесоюзних виставках. Основні роботи: «Первісток» (1965), «Буряководи» (1967), у співавторстві з І. О. Маляренком виготовив мозаїчне панно «Героїка наших днів» (Запоріжжя, 1964) та інші твори.

КОЛАЧЕВСЬКИЙ Михайло Миколайович
(14(26).09.1851, с. Попівка – між 1910–1912, м. Кременчук)

Український композитор. Мав юридичну та музичну освіту. У 1876 р. закінчив Лейпцигську консерваторію. Одним з найвизначніших його творів була дипломна робота «Українська симфонія» (1876). Сталося так, що її до 20-х років минулого століття в Україні не виконували, а зараз вона включена в репертуар багатьох симфонічних оркестрів. Автор фортепіанних п'єс («Романс», «Ноктюрн», «Баркарола», «Вальс-каприс»), романсів на тексти російських поетів «Вона співає», «Зви надію сподіванням», «Спускалася ніч на землю» та інших. Ряд творів досі не знайдено. Композитор більшу частину свого життя жив у Кременчуці.

КОТЕНКО Григорій Пантелійович
(12.01.1907, с. Онуфріївка)

Герой Соціалістичної Праці (1966). Закінчив Дубровицьку школу директорів радгоспів (Московська область). Трудову діяльність розпочав в Онуфріївці столяром, приймальником хліба в споживспільці, заступником директора місцевого радгоспу. У 1939 р. Наркоматом радгоспів був призначений директором радгоспу «Партизан» Тамбовського району Амурської області. Керував цим господарством протягом 45 років. У 1976 р. радгосп був нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора. Нагороджений двома орденами Леніна, орденами Жовтневої Революції, Трудового Червоного Прапора, «Знак Пошани», багатьма медалями.

КОТЕГОВ Олексій Олександрович
(1924, с. Старобелово Кемеровської області – 21.10.1943)

Учасник боїв за визволення території області від німецько-фашистських загарбників, Герой Радянського Союзу (1944). У 1942 р. закінчив залізничне училище і працював за фахом у Кемеровській області. З серпня 1942 р. у Червоній Армії. Закінчив військово-піхотне училище (1943). Командир кулеметного взводу, гвардії молодший лейтенант. 29 вересня 1943 р. під вогнем противника висадився з групою десантників на дніпровський острів біля села Деріївки. Десантники знищили два станкових кулемети і декількох фашистів. 17 жовтня, штурмуючи висоту 113,7, був тяжко поранений і через кілька днів помер. Похований на хуторі Потягайлівка Кобеляцького району Полтавської області. Навічно занесений до списків військової частини.

КРЮКОВА Неоніла
(1952, с. Попівка)

Народна артистка України, майстер розмовного жанру. Нині проживає в Києві.

ЛАПТЄВ Михайло Якович
(1918, с. Стара Коса
Кіровоградської області – 6.10.1943)

Учасник боїв за визволення Кіровоградщини від німецько-фашистських загарбників, Герой Радянського Союзу (1943, посмертно). У Червоній Армії з 1939 р. Закінчив курси молодших лейтенантів. Командир взводу автоматників, відзначився в битві за Дніпро. У районі сіл Деріївки і Куцеволівки його взвод, розширюючи плацдарм, штурмом оволодів панівною висотою й закріпився на її південних схилах. Загинув у бою при відбитті контратаки противника. Нагороджений орденами Леніна, Червоної Зірки, медалями. Похований у Деріївці. Його ім'я має одна з вулиць Омська.

**ЛОВЕЦЬКИЙ (справжнє прізвище – Левицький)
Павло Федосійович
(1.02.1911, с. Куцеволівка – 29.10.1975)**

Прозаїк, член Спілки письменників України (з 1966 р.). Закінчив ветеринарно-зоотехнічний інститут у Новочеркаську (1931) та біологічний факультет Ростовського університету (1940). Учасник Великої Вітчизняної війни. Має бойові нагороди. Працював ветлікарем. Друкувався в журналах, альманахах, газетах з 1931 р. Автор збірок оповідань «На власні очі», «Перші стежки-доріжки» (1962), «Билиці з диво-краю» (1964), «Крізь марева степів» (1972), інших книг.

**МАНІЛО Олексій Михайлович
(1904, с. Лозуватка – Санкт-Петербург)**

Генерал-лейтенант артилерії. Учасник Великої Вітчизняної війни. Нагороджений двома орденами Леніна, трьома орденами Червоного Прапора, орденом Суворова II ступеня, двома орденами Кутузова.

**ОВСІЄНКО Дмитро Юхимович
(15.02.1912, с. Куцеволівка)**

Доктор фізико-математичних наук (1964), професор (1966), заслужений діяч науки УРСР (1982). Закінчив Дніпропетровський університет (1938). З 1948 р. працював в Інституті металофізики АН УРСР, з 1965 р. – завідуючий відділом. Автор праць у галузі вивчення процесів зародження й росту кристалів.

**ОВЧАРЕНКО Іван Тихонович
(1905, Онуфріївський район)**

Учасник Великої Вітчизняної війни, повний кавалер ордена Слави. Разом з батьками займався хліборобством. У 1924 р. призваний на дійсну військову службу в Червону Армію. Після служби працював на вугільних шахтах Донбасу. У 1941 р. знову мобілізований в армію. У складі I і II Українських фронтів пройшов з боями від Дніпра до Влтави. Гвардії молодший сержант, помічник командира взводу 8-ї гвардійської розвідувальної роти 9-ї гвардійської повітрянодесантної Полтавської Червонопрапорної дивізії 5-ї гвардійської армії. Тричі поранений. Нагороджений орденом Слави I, II та III ступенів, кількома медалями.

**ОВЧАРЕНКО Іван Тихонович
(29.12.1909, с. Калачівка – 21.10.1943, с. Синяк
Вишгородського району Київської області)**

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1944, посмертно). У 1919 р. переїхав з батьками до Криворіжжя, де навчався у школі, на робітфаку, працював у рудничній лікарні. У 1931 р. обраний секретарем комсомольської організації рудника імені В. І. Леніна. Повернувшись у 1935 р. з армії, знову на комсомольській і партійній роботі: другий секретар Криворізького міськкому комсомолу (1936), секретар Дзержинського райкому партії (1938), інструктор Тернопільського обкому партії по кадрах (1939). З 1941 р. – слухач Військово-політичної академії імені В. І. Леніна. На фронті – з 9 травня 1942 р. Особливо відзначився під час форсування Дніпра. У ніч з 1 на 2 жовтня 1943 р. організував переправу підрозділів на правий берег ріки. Оволодів лісовим

ОНУФРІВСЬКИЙ РАЙОН ПЕРСОНАЛІЇ

масивом і висотою 109,4, перерізав шосе Лютеж–Демидове і вибив гітлерівців із села Синяк Вишгородського району Київської області. З 1 до 18 жовтня його батальйон просунувся вперед на 15 кілометрів. Загинув у бою. Нагороджений орденом Леніна, медаллю.

ОНОПА Микола Савелійович **(18.11.1913, с. Василівка – 17.02.1962, смт Павлиш)**

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945). Працював у колгоспі, звідки 18 серпня 1939 р. призваний Онufрiївським райвійськкоматом до лав Червоної Армії. Закінчив полкову школу. На фронті Великої Вітчизняної – з 5 липня 1941 року. Потрапивши в оточення, пробрався на Кіровоградщину, перейшов лінію фронту і став бійцем-кулеметником. Відзначився в боях під час визволення Угорщини. У бою на станції Банхіда витримав з групою гвардійців п'ятиденний бій у повному оточенні, відбивши 40 атак гітлерівців і знищивши танк, три бронетранспортери, понад 70 фашистів. Лише в боях із розширення плацдарму за Дунаєм особисто знищив 25 і полонив 9 гітлерівців. По війні жив у рідному селі, працював у колгоспі імені Ілліча, на залізниці.

ПАСІЧНИК Артем Спиридонович **(31.12.1913, с. Байдакове – 11.03.1940, ст. Горелого** **Ленінградської області)**

Учасник радянсько-фінської війни, Герой Радянського Союзу (1940, посмертно). Сімнадцятилітнім юнаком почав працювати діловодом Байдаківської сільради. У 1931 р. Онufрiївським райвійськкоматом призваний до лав Червоної Армії. Після закінчення льотної військової школи з 1936 р. служив у Ленінградському військовому окрузі, де й застала його радянсько-фінська війна. В умовах суворой карельської зими здійснив 95 бойових вильотів. 11 березня 1940 р. повів ескадрилью винищувачів на виручку двом пілотам, які здійснили вимушену посадку в глибокому тилу білофінів. Але його підбита машина втратила управління і врізалась у глибоку кучугуру снігу. Білофіни вчинили над комісаром жорстоку розправу: вирізали на тілі зірку, облили мазутом і, прив'язавши до сидіння літака, напівживого, кинули під лід озера. Лише через 11 днів тіло комісара було відбите у ворога. Нагороджений орденом Леніна.

СУХОМЛИНСЬКИЙ Василь Олександрович **(28.09.1918, с. Василівка – 2.09.1970, смт Павлиш)**

Визначний український педагог, член-кореспондент Академії педагогічних наук СРСР, заслужений учитель Української РСР, Герой Соціалістичної Праці, лауреат Державної премії УРСР (1974). За походженням з простої селянської сім'ї. В. О. Сухомлинський все життя високо цінував народну педагогіку, яка стала для нього невичерпним джерелом творчості. Закінчив Полтавський педінститут (1939). Перші кроки на педагогічній ниві зробив у рідній Василівській школі. У роки Великої Вітчизняної війни був молодшим політруком, дістав тяжке поранення, що зробило його інвалідом II групи. До 1944 р. працював директором Увинської середньої школи в Удмуртії. У 1944 р. повернувся на рідну українську землю, де був призначений на посаду завідуючого Онufрiївським райвно. Але відчував, що його справжнє місце в школі, біля дітей. Тільки

там він міг здійснити на практиці свої плани, задуми, сміливі ідеї. Саме тому Павлиська середня школа, директором якої він був (1947–1970), перетворилась із звичайної сільської школи в справжню лабораторію педагогічної думки, де досліджувалися питання теорії й методики виховання. Автор «Павлиських казок», педагогічних робіт у 5-ти томах.

**ТЕРЕН (справжнє прізвище – Таран)
Віктор Васильович
(9.07.1941, с. Павлиш)**

Поет, член Спілки письменників України (з 1975 р.). Закінчив Харківський авіаційний інститут (1965). Працював інженером на заводі «Арсенал», редактором у видавництві «Дніпро», відповідальним секретарем Комісії щодо роботи з молоддю у Київській організації СПУ. Автор книжок «Причетність» (1969), «Переклик» (1975), «Лінія часу» (1978), «Подих степу» (1982), «Сполохи» (1983), «Тривога і обов'язок» (1985), «У прихистку долонь» (1986), а також книжок для дітей «Котилася горошина» (1985), «Так весело мається» (1987). Лауреат обласної комсомольської премії ім. О. Бойченка.

ЧЕРЕДІЙ М. П. (сmt Павлиш)

Герой Соціалістичної Праці. Працював майстром Кременчуцького вагонобудівного заводу.

**ШАПОВАЛ Н. С.
(сmt Павлиш)**

Герой Соціалістичної Праці. Працював майстром Кременчуцького вагонобудівного заводу.

**ШАШЛО Тимофій Максимович
(21.02.1915, с. Куцеволівка)**

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1941), доктор педагогічних наук (1973), професор. Навчався в рідному селі, очолював шкільну комсомольську організацію, вчителював після закінчення курсів, заочно закінчив педтехнікум, а згодом – Кременчуцький педінститут. Працював завучем і директором сільської школи в Куцеволівці. З 1939 р. – у Червоній Армії. Перше бойове хрещення одержав 23 червня 1941 р. під Равою-Руською. 1 жовтня 1941 р. відзначився в бою за село Штепівку, через яке пролягали дороги на Харків і Суми. Екіпаж його танка знищив три ворожі машини, вісім гармат, близько сорока автомашин. Змушений покинути підбитий танк, Т. М. Шашло підняв в атаку піхотний батальйон і вибив гітлерівців зі Штепівки. По війні – перший секретар Печорського райкому Компартії України в Києві. Очолював Київський обласний відділ народної освіти (1951). З 1967 р. – проректор Київського педагогічного інституту імені О. М. Горького. Автор документальних повістей «Дорожче за життя», «Алмази шліфують», «Батько і син». Нагороджений орденами Леніна (двома), Червоного Прапора (двома), Вітчизняної війни I ступеня (двома), Вітчизняної війни II ступеня, Трудового Червоного Прапора, медалями.

ШЕВЧЕНКО Іван Іванович
(21.09.1902, с. Павлиш – 22.04.1977)

Поет, член Спілки письменників України. Навчався в Кременчуцькому залізничному технікумі. У роки громадянської війни брав участь у революційному підпіллі. Був на комсомольській роботі, редактором газет «Молоде село», «Радянський юнак». Належав до літературної організації «Молодняк». Працював у рідному селі в колгоспі. Друкуватись почав з 1920 р. Поет-пісняр. Автор збірок «Комсомольське», «Юнкорія», «Червоний пісенник» (1925), «Поезії» (1962).

ШЕВЧЕНКО Тарас Іванович
(19.10.1923, с. Успенка, – 8.02.1993)

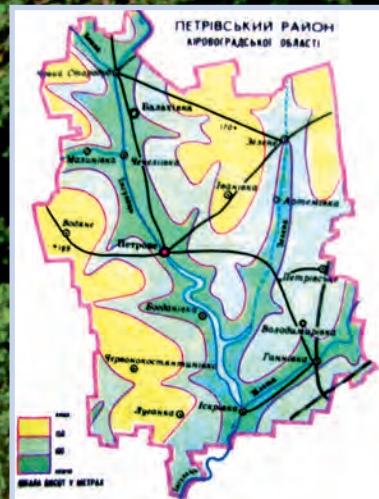
Герой Соціалістичної Праці (1966). Закінчив технікум механізації. Працював головою колгоспу «Шлях Леніна».

ЮРЕЧКО Віталій Іванович
(24.09.1936, с. Онуфріївка)

Поет, прозаїк, дитячий письменник, перекладач, член Національної спілки письменників України. Пише українською і російською мовами. Закінчив Онуфріївську семирічку (1950), Олександрійський культосвітній технікум (1955), Харківський інститут культури (1962). Довгий час працював у Сибіру, був головним редактором Донецького державного телебачення. У 1986–1992 рр. очолював обласне об'єднання літераторів при донецькій письменницькій організації. Автор 23 поетичних збірок «Щасливої дороги» (1962), «Пристань» (1965), «Гарбузенок» (1968), «Тобик» (1970), «Зелені поезда» (1975), «Улиця Донецька на БАМе» (1979), «Радуга лета» (1985), «Внутренний свет» (1989), «Кошки-мышки» (1992), «Это вам, улыбочивые» (1992), «Черные подснежники» (1994), «Медведятко клишоноге» (1993), «Кулема или приключения Ивана Андреевича» (1993), «Рассказки» (1993), «Сонячне коло» (1993), «Веселая прогулка» (1993), «Тормозок» (1993), «Хулиганские стихи» (1993), «Вікно» (1994), «Білий налив» (1995), «Кленовий лист» (1995, переклад віршів С. Гудзенка), «Сонные сказки» (1995), «Букватека» (1995). Мешкає в Донецьку.

- Географічне розташування
- Адміністративний устрій
- Символи району
- Населення
- Природні умови і природні ресурси
- З історії краю
- Економіка
- Гуманітарна і соціальна сфери
- Персоналії

ПЕТРІВСЬКИЙ РАЙОН

...Петрівський край і сивий, і дитинний,
І неповторний, як матусин спів.
Петрівський край і вічний, і гостинний,
Поетом названий колискою степів.

Григорій Крячко

К І Р О В О Г Р А Д С Ь К А   О Б Л А С Т Ь

ПЕТРІВСЬКИЙ РАЙОН

ГЕОГРАФІЧНЕ РОЗТАШУВАННЯ

Петрівський район розташований у східній частині Кіровоградської області на відстані 95 км від обласного центру – міста Кіровограда в межах Придніпровської височини, у степовій зоні. Район межує: на півночі – з Олександрійським районом, на заході – з Новгородківським і Долинським районами Кіровоградської області, на сході – з П'ятихатським, на південному сході – з Криворізьким районами Дніпропетровської області. Крайні точки: північна – біля с. Червоносілля, південна – південніше с. Луганки, західна – на захід від с. Водяного, східна – західніше с. Ганнівки.

Територія району становить 1 195 км².

АДМІНІСТРАТИВНИЙ УСТРІЙ

У районі 2 селищні й 13 сільських рад, яким підпорядковані 39 населених пунктів: Балахівська селищна рада (смт Балахівка), Петрівська селищна рада (смт Петрове, с. Новомануйлівка, с. Олександродар, с. Покровка), Богданівська сільська рада (с. Богданівка, с. Мала Ганнівка, с. Солдатське), Водянська сільська рада (с. Водяне, с. Маловодяне, с. Сабадашове), Ганнівська сільська рада (с. Ганнівка, сел. Володимирівка, сел. Рядове), Зеленська сільська рада (с. Зелене, с. Артемівка), Іванівська сільська рада (с. Іванівка), Іскрівська сільська рада (с. Іскрівка, с. Новофедорівка), Йосипівська сільська рада (с. Йосипівка), Луганська сільська рада (с. Луганка, с. Братське), Малинівська сільська рада (с. Малинівка), Новостародубська сільська рада (с. Новий Стародуб, с. Мар'янівка, с. Олімпіадівка, с. Федорівка, с. Червоносілля), Петрівська сільська рада (с. Петрівське, с. Зелений Гай, с. Лани, с. Олександро-Мар'ївка), Червонокостянтинівська сільська рада (с. Червонокостянтинівка, с. Баштине, с. Краснопілля, с. Лелеківка, с. Новопетрівка), Чечеліївська сільська рада (с. Чечеліївка, с. Олександрівка).

*Герб і прапор
Петрівського району*

СИМВОЛИ РАЙОНУ

Герб

У синьому полі срібна вузька балка; у верхній частині щита золоте полуденне сонце, внизу – золоті перехрещені булава та колос.

Прапор

Прямокутне полотнище зі співвідношенням сторін 2:3, у верхньому древковому куті якого зображені перехрещені жовті булава та колос. Складається з трьох горизонтальних смуг: синьої, білої та синьої; співвідношення ширини смуг 3:1:1.

Пояснення символіки

Срібна вузька балка є символом річки Інгулець, що протікає територією Петрівщини і має велике значення у формуванні району.

Зображення сонця у верхній частині щита символізує життя, тепло і світло. У даному випадку цей символ опосередковано походить від поховальних могил (курганів), що височать на території району. Археологи стверджують, що за віком вони ровесниці єгипетських пірамід, також пов'язують їх семантично, підкреслюючи солярну символіку цих двох культур.

Перехрещені булава та колос характеризують Петрівщину як козацький край, землі якого входили до вольностей Війська Запорозького, з чим і пов'язаний початок їх заселення. Козацька (отаманська) шапка в оздобленні гербового щита та булава в гербі нагадують про роль кошового отамана Петра Калнишевського та козацького руху в історії Петрівщини.

Автор символіки В. Є. Кривенко. Символіку Петрівського району затверджено рішенням сьомої сесії Петрівської районної ради 24-го скликання 28 березня 2003 року.

НАСЕЛЕННЯ

Населення району становить 28,6 тисячі чоловік. За національним складом абсолютна більшість – це українці. Мовою населення Петрівського району є українська.

На території району діють релігійні громади Української православної церкви Московського патріархату (сmt Балахівка, Петрове, с. Новий Стародуб, Володимирівка, Чечеліївка, Іскрівка, Петровське), церкви євангельських християн-баптистів Всеукраїнського союзу об'єднань євангельських християн-баптистів (с. Новий Стародуб, Червоносілля, Рядове, Володимирівка), Церква Божа «Церква Ісуса Христа» Союзу «Церкви Божої України» (сmt Петрове, с. Зелене), християн віри Євангельської «Церква Божа в пророцтвах», об'єднання релігійних громад християн віри євангельської «Церква Божа в пророцтвах в Україні Воскресіння» (с. Новий Стародуб).

На Петрівщині зареєстровані районні організації понад 30 політичних партій. Найчисленніші осередки мають Аграрна партія України (1 003 члени), Народно-демократична партія (423), «Трудова Україна» (350), ВО «Батьківщина» (228), ПНЕРУ (165), СДПУ(о) (153), Комуністична партія України (102).

Зайнято в усіх сферах економічної діяльності 12,9 тис. чоловік, у тому числі в промисловості – 1,1 тис. чоловік, у сільському господарстві – 2,9 тис. чоловік, малих підприємствах – 0,55 тис. чоловік.

Унаслідок ринкових перетворень, особливо в сільському господарстві, у районі спостерігається надлишок робочої сили. Усього потребують працевлаштування 537 чоловік. Реальним способом вирішення проблеми зайнятості є створення нових робочих місць у галузях економіки та розвиток малого підприємництва. У 2003 році на вільні та новостворені робочі місця було працевлаштовано 359 безробітних.

За підсумками 2003 року у сфері малого бізнесу постійний заробіток мали більше однієї тисячі громадян. У 2003 році зареєстровано 122 суб'єкти підприємницької діяльності, у тому числі 13 юридичних осіб. Кількість суб'єктів малого підприємництва на 10 тис. населення складає 207 одиниць.

ПРИРОДНІ УМОВИ І ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Геологічна будова

Територія Петрівського району розташована на Азово-Подільському кристалічному масиві, який значною мірою обумовлює рельєф даної території. Кристалічні породи вкриті пізнішими відкладами третинного (піски, глини) і значною товщею відкладів четвертинного періодів, останній представлений в основному лесами.

Рельєф

Рельєф району хвилястий, розчленований річковими долинами, численними балками та ярами. Найвища точка над рівнем моря – 174 м, знаходиться на південний захід від с. Братського.

Рельєф належить до широкохвилястого водно-ерозійного типу, за винятком західної прирічкової частини, якій властивий акумулятивний тип водно-ерозійного рельєфу. Широкохвилястий тип рельєфу характерний територіям корінного плато зі стародавньою, добре вираженою водно-ерозійною мережею. Балки, що розміщені на досліджуваній території, глибокі, широкі, з великою протяжністю, але порівняно мало розгалужені.

Заплава річки Інгулець являє собою рівнинну місцевість з сильно вираженим рельєфом. На її поверхні часто зустрічаються як негативні (западини малих розмірів), так і позитивні (горби, насипи) форми рельєфу. Утворилися вони внаслідок дії річкової води. Заплава, як правило, заболочена й часто заливається водою (навесні при розтаненні снігу, влітку – при сильних зливах).

У цілому рельєф району дуже складний, а це, у свою чергу, обумовлює велику строкатість ґрунтового покриву. Рельєф території значно впливає на процеси ґрунтоутворення, що виражається в перерозподілі елементів природної родючості, у зв'язку з різним припливом води в різних умовах рельєфу. Рельєф відіграє велику роль і в розвитку ерозійних процесів.

Клімат

Клімат помірно континентальний, напівзасушливий, з тривалим жарким літом та короткою малосніжною зимою.

Найтепліший місяць року – липень (середньомісячна температура повітря становить +21,1 °С). Найхолодніший місяць – січень (середньомісячна температура –5,8 °С).

Середньорічна температура повітря становить +8 °С.

Тривалість безморозного періоду в середньому становить 160 днів.

Загальна річна кількість опадів – у середньому 430 мм. Найбільша кількість їх випадає влітку, а найменша – взимку.

Перерозподіл опадів за сезонами є несприятливим: у період весняної вегетації рослин опадів випадає мало, максимальна кількість їх спостерігається в період з травня до серпня, але через їх зливовий характер, а також через високу температуру повітря та інтенсивне випаровування їх недостатньо для підтримки вологи в ґрунті.

У зимовий період сніжний покрив через часті відлиги нестійкий, у роки з раннім похолоданням він з'являється на одну-дві декади раніше середніх термінів, а в роки з теплою зимою – на один-півтора місяці пізніше. У середньому за зиму налічується 75 днів із сніговим покривом. Руйнування стійкого снігового покриву, як правило, спостерігається в першій декаді березня. Найпізніше

сходження снігового покриву зафіксовано в другій декаді квітня. Висота снігового покриву – до 8 см.

Важливим кліматоутворюючим фактором є циркуляція повітряних мас, особливо в холодний період року. Характерною особливістю зими є велика мінливість температури в різні роки: амплітуда коливання температури в січні становить 20 °С.

У літній період циклонічна діяльність згасає, температура стає більш стійкою. Найбільших значень температура повітря досягає в період з травня до вересня.

Поверхневі води

Територія Петрівського району розділяється рядом річок басейну Дніпра. Найбільш значущими з них є: річки Інгулець, Жовта, Бешка, Зелена, Верблюжка.

Річкова сітка району помірно розвинута, середня густина окремих частин її басейну, з урахуванням річок довжиною менше 10 км, становить 0,3 км/км², ширина долин коливається від 0,5 до 2,5 км, ширина заплав річок від 50 до 500 м.

Глибина залягання ґрунтових вод різна: на плато вона становить 25–30 м, на днищах балок і в долині річки 0,5–1,5 м.

Ґрунти

Згідно з агроґрунтовим районуванням, складеним Українським науково-дослідним інститутом землеробства, територія Петрівського району входить у південно-східну частину Кіровоградської області, де земельний покрив порівняно однаковий.

*Лівобереж-
ся річки
Інгулець*

ПЕТРІВСЬКИЙ РАЙОН

У долинах рік переважають алювіальні ґрунти, на схилах долин і вододілах – звичайні середньогумусні чорноземи і тільки в південній частині району частково вклинюються малогумусні чорноземи.

Флора і фауна

За характером рослинного світу територія району належить до підзони різнотравних злакових степів Придніпровського округу.

Район характеризує наявність невеличких лісків, степових чагарників (терників). У деревостой лісків переважають низькорослі дерева – дуб, ясен, клен та інші. Росте ліщина, глід, терен, дереза, шипшина, ожина, степова вишня, багато трав.

Тваринний світ Петрівщини, незважаючи на значне господарське освоєння території та фрагментацію природних біотопів, залишається відносно багатим. Цьому сприяє географічне положення даної території, а також наявність невеличких, відокремлених ділянок ландшафту із цінними природними комплексами. Здебільшого це балки. Складний рельєф таких ділянок зумовлює утворення широкого спектра екологічних умов – від посушливих верхніх частин схилів до заболочених днищ. Балки Петрівського району зберегли в природному стані рослинність та тваринний світ головним чином завдяки своїй непридатності для сільськогосподарського використання. Оточені розораними землями, нерідко вони є єдиним сховищем для тварин та птахів, своєрідним Ноевим ковчегом.

Видовий склад хребетних тварин балок є типовим для північної степової зони України. Серед вищих тварин переважають види, що тяжіють до деревно-чагарникових заростів, степових ділянок та водойм.

Із ссавців у Петрівському районі, зокрема у Власівській балці, мешкають козуля, заєць-русак, лисиця звичайна, енотоподібна собака, зрідка зустрічається свиня дика, а на межі з агроценозами зустрічається ховрах рябий та кріт звичайний.

У заростях чагарників з поодинокими деревами є багато птахів, таких як витютень, фазан, сорока, сойка, синиця велика, вівсянка звичайна, коноплянка, зеленьяк та інші. Зрідка зустрічається крук та одуд.

У Петрівському районі добре представлена група водоплавних та навколоводних тварин, які населяють річки району та невеличкі водойми. Ядро водноболотного комплексу утворюють птахи, такі як лиска, водяна курочка, пастушок та крижень. З Іскрівського водосховища часто злітають лунь болотяний та мартини – звичайний і сріблястий.

На лугових ділянках зустрічаються кулики та дрібні пастушкові.

На степових ділянках на початку весни можна побачити небагато хребетних тварин. Найчастіше трапляються польові жайворонки, куріпки сірі та сліпаки. Улітку фауна Петрівського району значно збагачується за рахунок появи птахів, що прилітають пізно, таких як іволга, бджолоїдка, різні славки, ковалики, плиски та інші, а також плазунів. Нерідко можна зустріти на території Петрівщини степову гадюку та багато ящірок.

Природно-ресурсний потенціал

У долинах річок і глибоких балках залягають кристалічні породи, корисні копалини: граніт, буре вугілля, уран, графіт, пісок, залізна руда.

На території Петрівського району 103 847 га сільськогосподарських угідь, у тому числі 87 159 га ріллі, 828 га багаторічних насаджень, 15 635,8 га пасовищ, 5 656,8 га лісів та інших лісовкритих площ, 4 280,5 га забудованих земель, 1 948,9 га земель знаходяться під водою.

Лісистість району становить всього 4,6 % при оптимальній 10–12 %. До того ж недостатня забезпеченість населення паливом під час опалювального сезону стала причиною поширення в районі незаконних порубок дерев у лісах, зелених лісонасадженнях, зелених зонах населених пунктів.

На території району 42 ставки з площею водного дзеркала 696 га. Одне водосховище з площею водного дзеркала 1 110 га, яке використовується для водозабезпечення смт Петрове, с. Петровського, Володимирівки та Жовтих Вод.

Прогнозні запаси підземних вод становлять 4,5, а затверджені – 3,5 млн м³ на рік.

Екологія, охорона природи

Багато рослин, що ростуть на території району, занесені в Червону книгу України. Налічується багато лікарських видів. Але внаслідок нераціонального використання земель та інтенсивного рекреаційного навантаження кількість деяких видів рослин різко зменшується.

Інтенсивного антропогенного впливу зазнають і мисливські угіддя району, що призводить до скорочення чисельності деяких тварин.

Погіршення екологічного стану внутрішніх водойм, низька ефективність заходів із штучного відтворення риблих запасів негативно впливають на якісний склад цих запасів, зменшують кількість риби.

Важливою проблемою для району є збереження існуючих заповідних територій для охорони унікальних природних комплексів, генофонду рослинного і тваринного світу.

Ботанічний заказник загальнодержавного значення «Власівська балка»

ПЕТРІВСЬКИЙ РАЙОН

У Петрівському районі існує 5 заповідних об'єктів місцевого значення (заповідні ботанічні урочища «Питомник», «Новомогильне», «Ганнівське» та «Бабеньківське», орнітологічний заказник «Петровський») та ботанічний заказник загальнодержавного значення «Власівська балка» площею 1 193,7 га.

З ІСТОРІЇ КРАЮ

Найдавніші населені пункти району – село Зелене (розташоване на місці запорозького зимівника, заснованого в другій половині XVII ст.), село Новий Стародуб (згадується в письмових документах початку XVIII ст.) та сучасний районний центр – селище міського типу Петрове. Щодо заснування останнього існують суперечливі версії. З усних переказів, Петрове виникло в кінці XVII століття як хутір козака Петрика – Петра Івановича Іваненка, який у 1696 році загинув у бою з російсько-гетьманським військом під час татарсько-козацького набігу на Лівобережжя. За іншим варіантом, селище засноване запорозьким козаком Петром Глобою в 1760-х роках.

Інші населені пункти району виникли переважно у другій половині XVIII століття.

У період Нової Січі (1734–1775) Петрове було великою запорозькою слободою, де налічувалося близько 300 дворів і розвивалося ковальське, швецьке, кравецьке та інші ремесла. Тут був чималий церковний прихід, до якого належали навколишні села й хутори.

У 1775 році ненаситна цариця Катерина II вирішила знищити фортецю української вольності – Запорозьку Січ. Після ліквідації останнього коша запорозького слобода Петрове була виділена в державні маєтності. В адміністративному підпорядкуванні була віднесена в 1784 році до Олександрійського повіту Херсонської області.

Під час створення на Півдні України «Південних військових поселень» (1821–1822) Петрівська волость увійшла до її кавалерійської округи. Тяжкою повинністю на плечі петрівчан ліг тягар військових поселень. Крім несення служби, яку відбувало все чоловіче населення віком від 18 до 45 років, жителям Петрівської волості, в якій налічувалося 7 000 чоловік (з них 4 000 працездатних), доводилося сіяти і збирати 140 десятин пшениці, 800 десятин жита, 900 десятин вівса і 600 десятин ячменю. Косити на сіно 1 800 десятин сіножатей.

***

З ліквідацією військових поселень (1863) Петрове було перетворене на цивільне село. До складу Петрівської волості тоді входили села Петрове, Мар'янівка, Новоселівка, Графітівка, Ново-Григорівка, Іванівка (Сабадашеве), хутори Шапошникова, Торти, Тартаковського, Шпаково, Шуйського, Форселесь та інші.

В основному населення займалося хліборобством, але зустрічалися торговці й ремісники. Земля в той час оброблялася ралами та дерев'яними плугами.

Тяжка праця на казну, експлуатація селян глителями і панами будила до боротьби. Першим відомим виступом було заворушення влітку 1876 року. Приводом до виступу стало збільшення орендної плати за казенні землі. Це повстання було швидко ліквідовано.

Широкого розмаху набув революційний рух селян у 1905 році. Навесні 1906 року організувались революційні гуртки, члени яких вели політичну агітацію

серед селян, завозили з Олександрії, Катеринослава, Кривого Рогу зброю, нелегальну літературу для розповсюдження серед населення.

У перші два десятиріччя ХХ століття село Петрове швидко зростає. Його вулиці розтяглися вздовж Інгульця не менш ніж на 12 кілометрів. У селі налічувалося понад 12 тисяч жителів. У 1905 році тут побудовано 3 початкові і одну ремісничу школи, земську лікарню. Розвивалась місцева промисловість з переробки сільськогосподарських продуктів. На гористих вигонах працювало понад півсотні вітряків. На околиці села в 70-х роках ХІХ ст. жив один із перших дослідників Криворізького залізорудного басейну О. М. Поль, який у 1872 році виявив поклади графіту і розпочав їх розробку.

На початку ХХ століття було налагоджено видобуток каоліну, парафіну, велося розвідування залізних руд.

* * *

Однією з найскладніших сторінок в історії селища були 1917–1921 роки. У цей час Петрівська волость увійшла до складу Криворізького округу і всі події того часу пов'язані з діяльністю більшовиків Криворіжжя. Відгомін лютневої буржуазно-демократичної революції долинув до села в березні 1917 року.

У лютому 1918 року почався розподіл поміщицьких і церковних земель. Наділи одержали насамперед безземельні й малоземельні селяни, мирну працю яких порушив прихід в Україну німців. 6 березня 1918 року Раднарком Донецько-Криворізької республіки звернувся до трудящих із закликом встати на захист соціалістичної революції. Було введено військовий стан. Створювалися червоногвардійські загони. У Петровому налічувалося 50 бійців. Під натиском німців загін відступив з частинами Червоної Армії, яка в січні 1919 року нанесла поразку петлюрівцям під Лозовою.

У липні 1919 року під натиском денікінців червоні частини вимушені тимчасово залишити Криворіжжя. Більшовики пішли в підпілля, звідки керували боротьбою проти денікінців. Організували партизанські загони в селах Петровому, Зеленому та інших.

На початку 1920 року почалося повстання проти денікінщини. У березні в Петровому відновлюють свою роботу Ради та Комітет незаможних селян (КНС). Але жорстокі сутички із залишками банд не припиняються. Для допомоги загонам криворізької міліції з боротьби з бандитизмом у Петровому створюється загін із членів КНС.

Навесні 1921 року в Петровому організовується перша комуна, в яку вступили колишні партизани і бідняки. Тієї ж весни вперше було засіяно 30 гектарів колективної землі.

З 1922 р. до 1926 р. майже 1 000 сімей вийшли із селянських общин і заснували нові села: Червонокостянтинівку, Виночаївку, Петропіль, Мишоловки, Вершиновласівку та інші.

До революції в Петровому було організовано ощадне та кредитне товариства. На їх основі в 1925 році було створено сільськогосподарський банк, який допомагав селянам з кредитами для придбання сільськогосподарських машин та інвентарю.

У лютому 1927 року на Петрівській графітній копальні створено шахтний комітет профспілки, первинна парторганізація, комсомольська організація. Комуністи очолили організацію лікнепів та культосвітніх установ. Перший клуб було створено на графітній копальні.

У 1929 році у складі Криворізької округи з'явився Петрівський район. У 1930

ПЕТРІВСЬКИЙ РАЙОН

році, після ліквідації округів, Петрове входить до складу П'ятихатського району. У 1935 році знову організовано Петрівський район з П'ятихатського, Новгородківського та Новопраського. У нього ввійшли 16 сільських рад, 66 колгоспів, 2 радгоспи, 2 МТС і м'ясорадгосп, а площа земель становила 92 756 га.

У тому ж році почала виходити районна газета «За більшовицькі колгоспи». У селі Петровому функціонували середня і неповна середня школи, районна лікарня та бібліотека. Нові реалії сприяють тому, що з колишніх батраків і незможних селян виростають передовики соціалістичного виробництва.

***

Гітлерівська навала перервала мирну працю народу. З перших днів Великої Вітчизняної війни 4 219 мешканців Петрівського району пішли захищати Батьківщину, з них майже 400 петрівців.

Коли в село вдерлися німці, почалася боротьба проти окупантів, однією з форм якої був саботаж у проведенні сільськогосподарських робіт, приховування виробленої продукції, перешкоджання вивезенню молоті на німецьку каторгу тощо.

У 1942 році виникли підпільні групи в селах Богданівці, Петровому, Рядовому.

Частина вчителів та молоді організували групу опору в Петровому, учасники якої налагодили приймання зведень інформбюро, а потім розповсюджували їх серед населення.

21 жовтня 1943 року війська 2-го Українського фронту визволили від німецько-фашистських загарбників Петрове – перший районний центр Кіровоградщини, а двома днями раніше (19 жовтня) – село Зелене. Жорстокі бої за кожен населений пункт на землях Петрівщини тривали до 6 березня 1944 року.

Дорогою ціною заплачено за визволення району. Загинуло близько 10 000 воїнів. Світла пам'ять про радянських людей та наших односельчан, які полягли у боях на підступах до Петрового, буде жити у віках.

Поряд з героїзмом воїнів стоїть самовіддана звитяга працівників тилу: робітників, колгоспників, інтелігенції. Перемогу над ворогом у тилу кували працівники 108 районних організацій і установ, у тому числі 66 колгоспів. Понад 1 370 петрівчан були удостоєні урядової нагороди «За доблестный труд в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.»

***

У мирні часи розгортається відбудова народного господарства. Відтворюється громадське тваринництво. На кінець 1947 року зростає врожайність зернових і збільшується поголів'я великої рогатої худоби. У 1950 році сім колгоспів Петрового об'єдналися у три великі господарства – імені Леніна, імені Калініна та імені 20-річчя Жовтня.

17 грудня 1962 року було створено Петрівське колгоспно-радгоспне управління, в якому 28 господарств (з них 25 колгоспів і 3 радгоспи) мали 155,5 тис. га угідь, у тому числі орної землі 134,3 тис. га. На території управління налічувалося 66 населених пунктів.

На річці Інгулець трудівники села спорудили колгоспну гідроелектростанцію, що дало можливість механізувати трудомісткі роботи на токах і фермах. У хати колгоспників прийшла електрика.

Починаючи з 1950 року, в господарствах району першочергова увага в галузі будівництва приділялася зміцненню матеріально-технічної бази куль-

тури та освіти. В усіх населених пунктах побудовано клуби, Будинки культури та школи.

Найвизначніші новобудови 50-х років – це Петрівський маслозавод (1952) та Іскрівське водосховище (1956).

Важкими виявилися післявоєнні роки. Та прагнення людей зробити життя кращим перемогли розруху. Труднощі були позаду. Надійшов час світлих надій.

* * *

3 квітня 1963 року Петрове набуло статусу селища міського типу. У 1970 році в райцентрі побудовано стадіон. У районі прокладено 258 км автомобільних шляхів, у тому числі 211 км з твердим покриттям.

Наприкінці 70-х років створюється база з видобутку залізної руди.

За якихось 5–10 років у Петровому виростили два мікрорайони – Сонячний та Артемівський з п'ятитисячним населенням.

У сімдесятих роках прийшло голубе паливо в села Володимирівку, Петрівське, Луганку та Іскрівку, а в 1996 році розпочалася газифікація районного центру.

ЕКОНОМІКА

Промисловість

У районі випускають промислову продукцію дочірнє підприємство «Хлібодар» Петрівського райспоживтовариства та Петрівська виправна колонія № 49. Також діють малі підприємства, що переробляють значну кількість сільськогосподарської продукції, виробляють товари народного споживання. Працює Петрівська районна друкарня.

На території району розташований Петрівський кар'єр № 3, 4 ВАТ «Центральний гірничо-збагачувальний комбінат», на якому працює близько 700 чоловік та проводиться видобуток залізної руди (до 400 тис. т на місяць).

Агропромисловий комплекс

У процесі реформування сільського господарства на базі вісімнадцяти колективних сільськогосподарських підприємств створено: чотири сільськогосподарських виробничих кооперативи, чотири приватних сільськогосподарських підприємства, п'ять товариств з обмеженою відповідальністю, одне сільськогосподарське підприємство з обмеженою відповідальністю. Крім того, створені й діють 130 селянсько-фермерських господарств.

Для допомоги фермерам, сільськогосподарським підприємствам, індивідуальним підсобним господарствам, населенню в матеріально-технічному забезпеченні в районі діють представництво Кіровоградської фірми «Агроленд», торгова марка «Агро-Союз», приватне підприємство «Краснюк Л. В.», ТОВ «Петрівський торговий дім».

Спеціалізація галузі рослинництва – вирощування зернових і технічних культур (озима пшениця, соняшник, цукрові буряки), тваринництва – виробництво м'яса та молока (скотарство та свинарство).

Одне з кращих господарств району та області – сільськогосподарський виробничий кооператив «Агрофірма Маріампольська», яке з 1979 р. і до цього часу очолює заслужений агроном України, досвідчений спеціаліст, вимогливий працівник та керівник Анатолій Гаврилович Лисицін.

У роки незалежності звання заслуженого працівника сільського господарства удостоєний А. А. Трюхан.

ПЕТРІВСЬКИЙ РАЙОН

Транспорт

Транспортно-пасажи́рське обслуговування в районі здійснюють приватні підприємці за 13 маршрутами. Територією району проходять ще 5 автобусних маршрутів підприємців Олександрійського району. Із 39 населених пунктів 27 мають автобусне сполучення з районним центром та містами Олександрія, Кіровоград, Кривий Ріг, Кременчук, Жовті Води, Світловодськ.

У 2003 році введено два додаткові маршрути Петрове–Олександрія, Петрове–Луганка, через смт Петрове проходить маршрут Олександрія–Долинська. Завдяки дорозі Петрове – межа Дніпропетровської області налагоджене транспортне сполучення з с. Луганка, Червонокосянтинівка, Баштине, Братське.

Зв'язок

Послуги зв'язку в районі надаються Петрівським цехом електрозв'язку та Петрівським вузлом поштового зв'язку.

Мережа телефонного зв'язку та радіомовлення складається з телеграфу, двох міських телефонних станцій ємністю 1 612 номерів, 15 сільських АТС загальною монтованою ємністю 1 300 номерів та з двох радіовузлів. У 2003–2004 рр. на 50 номерів розширена телефонна мережа в селах Луганка та Володимирівка.

З метою донесення суспільно-важливої інформації до широких верств населення, особливо в сільській місцевості, вирішується питання впровадження ефірного радіомовлення.

До поштової мережі району входять Петрівський районний вузол поштового зв'язку, 18 сільських відділень та 2 сільських пункти поштового зв'язку.

У 2004 році в районі введений в дію мобільний зв'язок «Київстар».

Будівництво

За останні десять років у Петрівському районі побудовано понад 200 об'єктів виробничого та житлово-цивільного призначення. Введено в експлуатацію інфекційний корпус центральної районної лікарні, Будинок культури та школу в с. Луганці, побудовано три млини, п'ять хлібопекарень, ковбасний та макаронний цехи. Відкрито 17 магазинів продовольчих та промислових товарів загальною площею 1,7 тис. м².

Побудовано 117 житлових будинків загальною площею 11 830 м². Газифіковано села Луганку, Петрівське, Іскрівку, Володимирівку. Завершується газифікація смт Петрове, де тільки за останні три роки прокладено понад 49 км газових мереж.

У 2004 р. завершено будівництво магістралі високого тиску Петрове–Братське довжиною 12 км. У стадії завершення будівництво такої ж магістралі Володимирівка–Ганнівка. Незабаром розпочнеться спорудження газової магістралі Петрове–Новий Стародуб, що дасть можливість газифікувати 14 населених пунктів району.

Спостерігається значне зростання освоєння капіталовкладень під час будівництва та ремонту шляхів загального користування та населених пунктів Петрівського району. Так, якщо у 2001 р. філією Петрівського райавтодору виконані ремонтні роботи на суму 368,1 тис. грн, то у 2002 р. вона становила вже 504,8 тис. грн, у 2003 році 1 918,2 тис. грн, а за перше півріччя 2004 р. філією освоєно кошти на суму 1 543,6 тис. грн. У 2002 р. спільними зусиллями дочірнього підприємства «Кіровоградський облавтодор» на території Петрівського району збудовано автодорогу Петрове–Луганка – межа Дніпропетровської області.

У 2004 р. розпочато будівництво автомобільної дороги з твердим покриттям Петрове – Зелене довжиною 19 км.

Житлово-комунальне господарство

Житлово-комунальне господарство району переживає стадію реформування: це і повне відшкодування споживачами затрат за надані комунальні послуги, і створення об'єднань співвласників житла, і ще цілий ряд заходів, які забезпечують самоокупність житлово-комунальних підприємств.

Так, у 2001 р. розпочато переведення системи опалення селища Балахівки з централізованого на автономне. На сьогодні роботу завершено. Відповідні роботи ведуться в багатоповерхових житлових будинках смт Петрове.

Вдосконалюється система очищення стічних вод у смт Петрове та с. Новий Стародуб. У 2004 р. розпочато проектувально-вишукувальні роботи з будівництва станції біологічного очищення стічних вод. Для цих потреб виділено 1,5 млн грн. Ведеться активна робота із забезпечення централізованого очищення населених пунктів району від господарських залишків.

Побутове обслуговування населення

Сфера побутового обслуговування населення району надає такі послуги: ремонт взуття, пошиття та ремонт одягу, ремонт складної побутової техніки, годинників, теле- та радіоапаратури, послуги перукаря, фотосалон. На території Петрівської селищної ради та Новостародубської сільської ради діють побутові комбінати.

Торгівля

У районі торговельне обслуговування населення здійснюють суб'єкти підприємницької діяльності різних форм власності. Тут функціонують 156 об'єктів торгівлі й 10 об'єктів громадського харчування.

У районі збережена мережа райспоживтовариства. Для забезпечення сільського населення товарами широкого вжитку створені 14 госпрозрахункових виробничих підрозділів споживчої кооперації, які охоплюють 38 магазинів.

Одним із найкращих закладів громадського харчування в районі є кафе «Шарм» ТОВ «Світанок» (керівник О. Д. Муравйова), працівники якого постійно підвищують свою кваліфікацію, беруть участь в обласних конкурсах: у 2001 р. у номінації «Кращий заклад громадського харчування» кафе зайняло 3-тє місце і нагороджене дипломом, у 2003 р. у номінації «Кращий офіціант» нагороджене дипломом «За високий професіоналізм, продемонстрований у ході обласного конкурсу професійної майстерності фахівців сфери громадського харчування». Підприємство сприяє вирішенню проблеми зайнятості населення в районі, впровадженню високого рівня культури обслуговування, надає благодійну допомогу учасникам Великої Вітчизняної війни.

Банківська сфера

До послуг жителів району чотири банки: Петрівське відділення Кіровоградської дирекції АППБ «Аваль», Петрівське відділення Кіровоградського регіонального управління ПриватБанку, Петрівське відділення Ощадного банку № 5347, відділення № 1 філії ВАТ КБ «Надра», які надають весь спектр банківських послуг населенню, проводять кредитування фізичних та юридичних осіб, здійснюють страхування, продаж Інтернет-карток, телефонних ваучерів, валюти, золота.

ГУМАНІТАРНА І СОЦІАЛЬНА СФЕРИ

Освіта і наука

У районі здійснюють освітню діяльність 21 дошкільний, 21 загальноосвітній навчальні заклади (3 школи I ступеня, 5 шкіл I–II ступенів, 10 шкіл I–III ступенів, одна школа II–III ступенів, гімназія, загальноосвітня школа соціальної реабілітації) та Центр дитячої юнацької творчості.

За роки незалежності України в районі забезпечено реалізацію чергового етапу плану створення незалежних умов для навчання та виховання дітей: усі заклади освіти переведено на автономне опалення, у 15 закладах освіти виконано капітальний ремонт приміщень.

Щороку в районі збільшується кількість дошкільних навчальних закладів комунальної власності у зв'язку з передачею в цю сферу дитячих садків сільськогосподарських підприємств. Уже передано 18 дошкільних закладів.

У селах Луганці, Малинівці, Володимирівці, Петрівському, смт Петрове дитячі садки відвідують до 80 % дітей.

Переважна більшість працівників дошкільних закладів району прагне модернізувати зміст і форми навчання й виховання дітей, спрямувати свою діяльність на розвиток їх особистісних якостей. Це притаманне педагогічним колективам дошкільного навчального закладу (ДНЗ) № 1 смт Петрове та дитсадка с. Луганки.

Забезпечене систематичне безкоштовне підвезення всіх дітей та педагогічних працівників, які проживають поза межею пішохідної доступності, до закладів освіти. Майже 70 % учнів отримують гаряче харчування.

Щороку збільшується кількість груп подовженого дня для учнів 1–4 класів. Улітку оздоровлюється майже 50 % дітей шкільного віку. У тому числі при всіх ЗНЗ організовано роботу оздоровчих таборів.

Усі школи забезпечені комп'ютерною технікою.

З метою надання більш якісної освіти і поглиблення знань у 1998 р. у районному центрі створено гімназію. Робота з гімназистами базується на програмі «Творча особистість». У закладі працює наукове товариство «Прометей» (секції: біологія, англійська мова, природничі науки, суспільні дисципліни), інтелект-клуб любителів поезії «Горицвіт»; клуб «Ерудит-еліт», англomовний театр. Гімназія входить до комплексу безперервної освіти Кіровоградського педуніверситету ім. В. Винниченка. Укладено угоди про організацію та реалізацію спільної діяльності у сфері профорієнтаційної роботи з Жовтководським інститутом підприємництва «Стратегія» (Дніпропетровська обл.), Кіровоградським інститутом регіонального управління. Учні гімназії – переможці не лише районних олімпіад, а й призери обласних. Беруть участь у науково-дослідній роботі, у всеукраїнських конкурсах, навчаються в Малій академії наук. Гімназистка Ольга Тимченко у 2002 р. стала переможцем Всеукраїнського конкурсу журналістських талантів, який проходив у Міжнародному інституті лінгвістики та права. За його результатами вона стала студенткою названого вузу. Олександр Ганжа – відмінник навчання Київського інституту міжнародних відносин, Олена Кроловецька – переможець районних, регіональних олімпіад, обласного конкурсу на краще знання положень Конституції України тощо.

У загальноосвітніх навчальних закладах району працюють 32 вчителі (9 %) з вищою кваліфікаційною категорією, 92 вчителі (26 %) мають I кваліфікаційну категорію, п'ятьом (2 %) присвоєно педагогічне звання «вчитель-методист», 22 (6 %) – «старший учитель».

Говорячи про кадровий потенціал педагогів району, не можна не згадати про вчительку початкових класів Балахівської загальноосвітньої школи I-III ступенів, заслуженого вчителя України, кандидата педагогічних наук Світлану Панасівну Логачевську. Її нагороди – відзнака Президента України, орден «За заслуги» III ступеня, орден «Знак Пошани», медаль «За трудову доблесть» та медаль Ушинського, знак «Відмінник народної освіти України», Грамота Президії Верховної Ради України, звання «вчитель-методист» достойно вінчають працю вчительки. Однією з перших вона стала лауреатом обласної премії імені В. О. Сухомлинського. Окрім того, Світлана Панасівна – доцент Уманського державного педуніверситету, автор численних методичних посібників для вчителів початкових класів.

Позашкільна освіта Петрівщини – це перш за все діяльність Центру дитячої та юнацької творчості, дитячо-юнацької спортивної та музичної шкіл. Саме завдяки їй забезпечується творче, інтелектуальне, моральне становлення вихованців.

Розширено мережу гуртків ЦДЮТ у сільській місцевості – з 10 у 2002 р., де навчалися 462 учні, до 28 у 2003 році, у яких набували навичок 1 060 вихованців. Гуртки ЦДЮТ працюють за такими напрямками: науково-технічний, еколого-натуралістичний, туристсько-краєзнавчий, спортивний, художньо-естетичний, гуманітарний. Усього в Центрі діє 33 гуртки (83 групи), які відвідує 1 660 вихованців.

ДЮСШ «Олімп» відвідують 350 учнів (у 2002 р. – 294), з них 110 дівчат. Дитячо-юнацька спортивна школа розвиває два види спорту: гандбол серед дівчат і хлопців та футбол. Контингент учнів ДЮСШ складається з 15 навчальних груп (гандболом займається 230 вихованців: 7 груп дівчат, 5 груп хлопців; футболом охоплено 120 вихованців: 3 групи хлопців).

Гандбольні групи працюють у трьох філіях: Луганській, Іскрівській сільських та Петрівській селищних радах на базах ЗНЗ СВК «Агрофірми Маріампольська» та дошкільного навчального закладу «Рудана». Футболом займаються у Йосипівській сільській та Петрівській селищній раді на базах ЗНЗ I–II ступенів, II–III ступенів, гімназії та ЗНЗ I ступеня.

Охорона здоров'я

Галузь охорони здоров'я налічує 27 закладів, у тому числі – 20 фельдшерсько-акушерських пунктів, 6 сільських лікарських амбулаторій, з них 2 лікарські амбулаторії сімейної медицини. Належним чином працює колектив центральної районної лікарні, ліжковий фонд якої становить 145 місць. Усього в районі працює 342 медичних працівники за 14 спеціальностями.

Очолоє центральну районну лікарню Володимир Михайлович Горчєєв – акушер-гінеколог вищої категорії, який працює тут 32 роки.

*Заслужений учитель України
С. П. Логачевська*

*Заслужений учитель України,
директор Балахівської
загальноосвітньої школи
соціальної реабілітації
О. Г. Скоринін*

ПЕТРІВСЬКИЙ РАЙОН

При формуванні первинної медичної мережі району значна увага приділяється створенню сільських амбулаторій сімейної медицини. Луганська амбулаторія сімейної медицини є однією з найкращих у Кіровоградській області. Вона розміщена в типовому приміщенні й оснащена сучасним лікувальним та діагностичним обладнанням. Цей заклад очолює лікар-терапевт I категорії Олег Володимирович Корінь, який працює в Луганській амбулаторії понад 20 років. Велику допомогу цій зразковій амбулаторії сімейної медицини надає місцеве господарство СВК «Агрофірма «Маріампольська», яке очолює Анатолій Гаврилович Лісіцин.

У 2005 р. планується відкриття в районі ще двох амбулаторій сімейної медицини – у селах Новий Стародуб та Ганнівка. Одним з найкращих фельдшерсько-акушерських пунктів у районі є Водянський. Його очолює Лариса Борисівна Орищенко. Відповідальна робота цього закладу характеризується відсутністю протягом декількох десятиріч років смертності дітей віком до 1 року, тут найнижча захворюваність на так звані соціальні хвороби.

Останнім часом активно реалізується програма зміцнення матеріально-технічної бази районної лікарні. З метою покращення діагностики захворювань придбано сучасний апарат ультразвукового дослідження та гастрофіброскоп. У 2003 р. у районній лікарні встановлено рентген-апарат.

У районі працює лікарняна каса та медична страхова компанія «Остра-Київ». Завдяки залученим коштам цих організацій у районі було проліковано 1 570 хворих на загальну суму 141 тис. грн. Витрати на лікування при цьому становили 9,8 грн на день на одного хворого, що суттєво переважає бюджетні витрати на ці потреби.

Культура та мистецтво

У районі повністю збережено мережу культосвітніх закладів, яка об'єднує 19 клубних, 26 бібліотечних закладів, дві школи естетичного виховання дітей та 7 музеїв, що працюють на громадських засадах.

У 19 клубних закладах району для задоволення різноманітних культурних потреб населення працює 102 клубних формування, які відвідує 1 121 чоловік.

Традиційним стало проведення творчих звітів колективів художньої самодіяльності району в розрізі сільських та селищних рад.

У клубних закладах Петрівщини працює 4 творчих колективи із званням «народний самодіяльний». Це жіночий вокальний ансамбль «Тополя» (Володимирівський сільський Будинок культури), фольклорний колектив «Джерело» (Олександрійський сільський Будинок культури), агітаційно-художня бригада «Обрій» (Петрівський районний Будинок культури), жіночий вокальний квартет «Елегія» (Петрівський районний Будинок культури).

26 бібліотек району обслуговують 10,8 тисячі читачів. У приміщенні районної бібліотеки для дорослих працює громадська правова приймальня, яка надає безкоштовні консультації населенню з різних питань. На базі районної бібліотеки діє публічний центр регіональної інформації (ПЦРІ).

У бібліотеках району створено 16 клубів за інтересами.

У районі працює 2 школи естетичного виховання – смт Петрове та с. Новий Стародуб, у яких працюють відділи: народних інструментів, теоретичних дисциплін, хореографічні відділи, фортепіанний, хоровий. У музичних школах навчається 137 учнів.

Такі учні, як Наталія Пиріжок та Євгенія Манжула стали переможцями Всеукраїнського фестивалю-конкурсу «Золоте зернятко» (Херсонська область).

Учні Петрівської та Новостародубської музичних шкіл беруть активну участь у районних та обласних масових заходах.

До пам'яток архітектури та містобудування місцевого значення належать Свято-Покровська церква в смт Петрове (початок ХХ ст.), будівля Хрестовоздвиженської церкви в с. Іскрівці (початок ХХ ст.), будівля Свято-Покровської церкви в с. Чечеліївці (кінець ХІХ ст.), приміщення поліклініки, гінекологічного відділення та адміністративний корпус центральної районної лікарні в смт Петрове (початок ХХ ст.).

У районі налічується 32 пам'ятки історії та монументального мистецтва і 168 пам'яток археології.

Видавнича діяльність та ЗМІ

На Петрівщині видається районна газета «Трудова слава» та працює редакція районного радіомовлення. Засновниками цих засобів масової інформації є районна державна адміністрація та районна рада.

У 2002 р. Кіровоградським поліграфічно-видавничим центром ТОВ «Імекс ЛТД» було видано книгу «Заворожений степом» Григорія Григоровича Крячка – члена Національної спілки журналістів України, члена Кіровоградського обласного літературного об'єднання «Степ», жителя села Новий Стародуб Петрівського району. У 2004 р. вийшла ще одна збірка оповідань цього автора, що має назву «Повінь».

У 2003 р. у Кривому Розі вийшла книга «Священномученик Николай Искровский. Житие (в воспоминаниях), акафист, молитвы». Автором та упорядником її є священнослужитель Хрестовоздвиженського православного храму с. Іскрівки Петрівського району отець Василій.

Фізична культура і спорт

На підприємствах та в закладах району функціонує 18 фізкультурних колективів.

При 4 сільських радах створено фізкультурно-спортивні клуби товариства «Колос». Збережено 4 спортивних зали в сільських радах, 21 зал належить загальноосвітнім навчальним закладам, 46 ігрових майданчиків з різних видів спорту належить різним установам та організаціям.

Значна частка в розвитку спорту на території району здійснюється ДЮСШ «Олімп» відділу з питань фізичної культури та спорту Петрівської районної державної адміністрації Кіровоградської області. Її відкрито рішенням виконкому № 62 від 2 лютого 1992 р. та наказом № 18 від 1 вересня 1992 р. комітету у справах молоді та фізичної культури і спорту, які є засновниками школи.

Збірні команди дівчат і хлопців з гандболу беруть участь і перемагають в обласних спартакіадах, успішно виступають у зональних змаганнях на приз клубу «Стрімкий м'яч», всеукраїнських турнірах у містах Кривому Розі, Скадовську, Запоріжжі, у першості МОН України. Воротаря Валентину Вікторівну Саламаху 23 лютого 2001 р. зараховано до команди вищої ліги (групи «А») запорізького клубу «Мотор-2». У вересні 2002 р. вона виконала норматив майстра спорту України.

31 вересня 2003 р. кращих учениць школи Вікторію Петренко та Аліну Федун зараховано до Броварського вищого училища фізичної культури, де вони продовжують підвищувати спортивну майстерність. Тренували дівчат старший тренер ДЮСШ Наталія Станіславівна Кононенко та Володимир Миколайович Кононенко.

У школі працюють групи з футболу, діти виступають в обласних і районних

ПЕТРІВСЬКИЙ РАЙОН

змаганнях. Нападаючого Максима Мансурова зараховано в дубль професійної команди «Кривбас». Керує школою заслужений тренер України, кавалер ордена Дружби народів Віра Григорівна Смелова.

Туризм, санаторно-курортна справа

У Петрівському районі, на лівобережжі річки Інгулець, розташовано 256 баз відпочинку різної форми власності. Тут відпочивають, крім місцевих жителів, і працівники підприємств міст Кривий Ріг та Жовті Води Дніпропетровської області.

Соціальний захист населення

В органах праці та соціального захисту населення на обліку знаходиться 688 сімей, які одержують різні види державної допомоги, що становить 7,1 % від загальної кількості сімей у районі.

В органах Пенсійного фонду на обліку перебувають 8,1 тис. пенсіонерів, які одержують пенсії на підставі 24 законодавчих актів України.

У районі субсидіями користується більше 1,7 тис. сімей. Субсидії на придбання скрапленого газу та твердого палива надані більше 700 сім'ям на суму 205,5 тис. грн, які профінансовано з державного бюджету в повному обсязі. Кошти отримали всі сім'ї, яким була призначена субсидія.

На обліку в управлінні праці та соціального захисту населення перебуває 6 239 пільговиків, із них: 2 253 ветерани війни, 3 532 ветерани праці, 387 громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, 42 ветерани військової служби та органів внутрішніх справ та 25 реабілітованих громадян, які стали інвалідами внаслідок репресій або є пенсіонерами.

За 2003 р. надано пільг на загальну суму 471,5 тис. грн, на відшкодування яких спрямовано 467,5 тис. грн.

До складу територіального центру управління праці та соціального захисту населення Петрівської райдержадміністрації входить відділення соціальної допомоги вдома. Територіальним центром надаються послуги перукаря та пралі. Протягом 2003 р. надано різних видів соціальних послуг 361 особі.

ПЕРСОНАЛІІ

БЕЗСОНОВ Олександр Андрійович (1923, с. Осинівка Пермської області – 18.10.1943)

Учасник боїв за визволення Кіровоградщини від німецько-фашистських загарбників, Герой Радянського Союзу (1944, посмертно). Старший сержант, кулеметник-радист танка. Обезсмертив себе в бою за визволення с. Зеленого. У сутичці з ворогом екіпаж бойової машини знищив близько 150 фашистів, 15 транспортних одиниць противника, таранив гітлерівський танк. Загинув у тому бою. У с. Зеленому встановлено меморіальний пам'ятник Герою.

БУЛДА Степан Костянтинович (1912, с. Вовчанка – 21.11.1965, м. Кривий Ріг)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1944). Працював у колгоспі рідного села. З кінця 1943 р. – на фронті. Був кулеметником 52-ї стрілецької дивізії. Брав участь у боях за визволення від окупантів Кіровоградської, Вінницької областей, Молдавії. Головний подвиг звершив 13 квітня 1944 р. при форсуванні Дністра. Відбиваючи контратаку противника, влучним вогнем знищив 24 фашисти. Після війни працював на шахтах Кривого Рогу, а в останні роки був слюсарем Криворізької ДРЕС.

ВЕРВЕС Григорій Давидович (15.04.1920, смт Петрове – 10.01.2001)

Учений-літературознавець, критик, член-кореспондент НАН України (1978), член Спілки письменників України (з 1976 р.). Закінчив Об'єднаний Український університет (1942, Кизил-Орда Казахської РСР). Брав участь у Великій Вітчизняній війні. З 1945 р. – аспірант, учений секретар, старший науковий співробітник, зав. відділом Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Був заступником голови Українського комітету славістів, головою Українського комітету та членом Бюро Міжнародної асоціації з вивчення й поширення слов'янських культур при ЮНЕСКО. Вів дослідження з історії слов'янських літератур, міжслов'янських літературних зв'язків. Автор праць «А. Міцкевич в українській літературі» (1952, 1955), «Ю. Словацький і Україна» (1959), «Тарас Шевченко і Польща» (1964), «Зустріч з Міцкевичем», «Про традиційне і новаторське в слов'янській поезії ХХ ст.» (1968), «В інтернаціональних літературних зв'язках» (1976), «Максим Рильський в колі слов'янських поетів» (1972), «Українська література в загальнослов'янському контексті», «Ярослав Івашкевич» (1978), «Польська література і Україна» (1985), «Як література самоутверджується у світі» (1990) та інших книг. Роботи неодноразово видавалися в перекладах польською, словацькою, болгарською, німецькою, угорською мовами. Нагороджений орденами Червоної Зірки (двома), «Знак Пошани» і медалями, а також медаллю Польської Народної Республіки «За заслуги перед польською культурою» (1972). Лауреат премії ім. І. Я. Франка НАН України (1997).

ГАЛУГАН Олексій Іванович
(21.03.1912, с. Баштинне – 1.11.1948, м. Полтава)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945). Працював у баштинській комуні імені Леніна, очолював виконком сільради. У Червоній Армії з 1935 року. Гвардії старший лейтенант, командир роти стрілецької дивізії. Відзначився при форсуванні Одера. Його рота першою увірвалася у м. Раудтен. Нагороджений орденами Олександра Невського, Вітчизняної війни II ступеня, Червоної Зірки. Після війни деякий час працював у Долинському районі. Потім жив у Полтаві, де й похований.

ГРОМІЙЧУК П. П.

Герой Соціалістичної Праці. Працювала в с. Кленовому.

ДИЧЕСКУЛО Леонід Аполлонович
(1847, с. Водяне – 9.05.1889, Румунія)

Український революційний народник. Закінчив Уманське училище садівництва і лісництва. Вступив до Петрівської академії в Москві, звідки за активну участь у студентському русі був виключений і висланий до Єлисаветграда. У 1874 р. переїхав до Одеси, де зблизився з гуртком чайковців. Потім поселився у с. Попельнастому (нині Олександрійського району), щоб вести революційну пропаганду серед селянства, за що був арештований. У 1878 р. примкнув до гуртка народників «південні бунтарі». У 1879 р. брав участь у замаху на харківського губернатора Кропоткіна, після чого втік за кордон.

ДРИГІН Василь Михайлович
(8.03.1921, с. Чечеліївка)

Учасник Великої Вітчизняної війни. Герой Радянського Союзу (1943). У дитинстві залишився сиротою, виховувався у Дніпродзержинському дитячому будинку. У 1939 р. закінчив Дніпропетровський індустріальний технікум, Качинське військово-авіаційне училище (1941). У роки війни служив у 4-й повітряній армії. Капітан, командир ланки винищувачів. Здійснив 260 бойових вильотів, збив 17 ворожих літаків. Був двічі тяжко поранений. Нагороджений орденами Леніна, Червоного Прапора (трьома), Вітчизняної війни (трьома), Олександра Невського та іншими орденами й медалями. Після війни закінчив Військову академію Генерального штабу Збройних Сил та Інститут народного господарства. Полковник у відставці. Живе в Ростові-на-Дону.

ДУНАЄВ Іван Васильович
(1922, с. Груздиха Новгородської області –
18.10.1943, с. Зелене)

Учасник боїв за визволення Кіровоградщини від німецько-фашистських загарбників, Герой Радянського Союзу (1944, посмертно). Лейтенант, командир танка. Відзначився в боях за визволення с. Зеленого. Його екіпаж у жорстокій сутичці з ворогом знищив 15 автомашин, 146 гітлерівців, таранив фашистський танк. На могилі відважних воїнів встановлено меморіальний комплекс.

ЖУРАВЕЛЬ Петро Олексійович
(1901, с. Ганнівка)

Учений-гідробіолог, доктор біологічних наук, професор. У 1926 р. закінчив Дніпропетровський інститут народної освіти. Працював викладачем в інститутах Дніпропетровська і Семипалатинська. З 1944 р. – заступник директора, а з 1947 р. – директор інституту гідробіології Дніпропетровського університету. Вів дослідження в галузі фауни великих водоймищ. Опублікував понад 120 наукових праць.

ЗАВАЛО Сергій Трохимович
(23.02.1919, с. Ганнівка)

Учений, доктор фізико-математичних наук. У 1941 р. закінчив Московський університет. У 1952 р. захистив кандидатську дисертацію. З 1954 р. – доцент, з 1958 р. – доктор наук. У 1946–1957 рр. працював у Черкаському педагогічному інституті. У 1957 р. був призначений заступником міністра освіти Української РСР. Праці присвячені операторним вільним групам (математичне поняття).

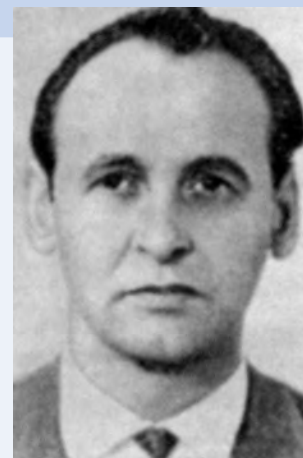

ЗАСЯДЬКО Володимир Олексійович
(1919, м. Харків – грудень 1943, смт Петрове)

Учасник боїв за визволення Кіровоградської області від німецько-фашистських загарбників, Герой Радянського Союзу. Закінчив Алма-Атинський гірничо-металургійний інститут. Учасник Сталінградської битви. Артилерист, гвардії старший лейтенант відзначився в останні дні вересня 1943 р. при форсуванні Дніпра. Забезпечуючи переправу наших підрозділів через ріку, його батарея знищила два мінометних гнізда, п'ять автомашин з боеприпасами, близько двох рот ворожої піхоти. Загинув при визволенні с. Варварівки Долинського району.

КНИШ (Книшев) Георгій Арсенович
(17.11.1922, с. Петрове)

Український поет, член Спілки письменників України (з 1961 р.). Учасник Великої Вітчизняної війни, воював на різних фронтах. Навчався у Львівському університеті. Друкуватися почав у фронтових газетах. З 1950 р. працює у пресі. Автор збірок віршів «Вірність» (1951), «Джерело» (1955), «Скарб» (1961), «За горами, за лісами» (казка у співавторстві з А. Волощак, 1951), «Рубежі» (1963), «Поєднались ріки» (1964), «Високість» (1966), «Фарватер» (1971), «Антени» (1973), «Роса» (1976), «Імення» (1986), романів «Жайвір» (1975), «Приціл» (1977), «Гніздо» (1979), «Брость» (1981), «Літа на долоні» (1985); книжки нарисів «Троянди на мрамурі» (1980) та інших книг. Романи перекладалися російською мовою. Живе у Львові. Нагороджений орденами Вітчизняної війни I та II ступенів, Червоної Зірки (двома) та медалями.

КРАВЧИНСЬКИЙ Сергій Михайлович
(літературний псевдонім **Степняк**)
(13.07.1851, с. Новий Стародуб – 23.12.1895, м. Лондон)

Визначний російський революціонер-народник, письменник. Дитинство пройшло в Олександрії, Єлисаветграді (Кіровограді), Умані. Закінчив Михайлівське артилерійське училище в Петербурзі (1870), там же навчався в Лісовому інституті (1871–1873). Був членом гуртка чайковців, одним з ініціаторів «ходіння в народ», фундатором партії «Земля і воля». У 1874 р. був заарештований, після втечі виїхав за кордон. Брав участь у національно-визвольному повстанні в Герцеговині (1875), повстанні анархістів в італійській провінції Беневенто. У травні 1878 р. повернувся до Петербурга, де 4 серпня 1878 р. вбив шефа жандармів Мезенцева і наприкінці того ж року вимушений був емігрувати. З 1884 р. жив у Лондоні. Був особисто знайомий з Ф. Енгельсом, Г. В. Плехановим, Е. Л. Войнич, І. Я. Франком. Для видання й розповсюдження нелегальної літератури заснував «Фонд вільної російської преси». Видав книги публіцистичних нарисів «Подпольная Россия» (1881), «Русские грозные тучи», «Россия под властью царей» (1885), які перекладались на інші мови; художні твори «Андрей Кожухов» (1889) та «Домик на Волге» (1896). Пропагував українських письменників, з багатьма листувався.

КРИШЕНЬ Павло Федорович
(12.07.1923, с. Зелене)

Доктор медичних наук, професор, заслужений діяч науки УРСР. Коли йому було 10 місяців, батьки переїхали до села Петрівського цього ж району. Тут закінчив 4-річну школу і продовжив навчання в Жовтих Водах. У 1937 р. закінчив семирічну школу і вступив до авіаційного технікуму в Запоріжжі. Після закінчення технікуму працював майстром на авіаційному заводі в Куйбишеві. У вересні 1941 р. добровільно пішов на фронт. Був кулеметником у піхоті. При форсуванні річки Терек і захопленні Моздока був тяжко поранений в ноги й груди. Після закінчення короткострокових курсів стає механіком-водієм танка. Звільняв Прибалтику. Відзначився мужністю і майстерністю в бою за литовський населений пункт Седа, коли врятував палаючий танк і екіпаж. Для нього війна закінчилася на Далекому Сході під Мукденом. У 1953 р. закінчив Дніпропетровський медичний інститут з відзнакою. Нині директор Дніпропетровського науково-дослідного інституту гастроентерології. Автор більше 200 наукових робіт і 4 монографій. Нагороджений орденом Слави III ступеня та ще 15 орденами й медалями.

КРЯЧКО Григорій Григорович
(с. Новий Стародуб)

Член Національної спілки журналістів України, член Кіровоградського обласного літературного об'єднання «Степ». Поезії та прозові твори друкував у газетах «Літературна Україна», «Сільські вісті», «Україна-Центр», «Кіровоградська правда», «Народне слово», «Відомості». Його вірші та новели транслювались республіканським й обласним радіо і телебаченням. Автор книг «Заворожений степом» (2002), «Повінь» (2004).

**КОВПАК Олексій Павлович
(1918, с. Зелене – 21.10.1968)**

Учасник Великої Вітчизняної війни, повний кавалер ордена Слави. Перед війною працював електромонтером на металургійному заводі імені Петровського в Дніпропетровську. До Радянської Армії призваний у 1943 році. Гвардії старший сержант, командир 76-міліметрової гармати. Відзначився при форсуванні Південного Бугу, визволенні Угорщини і в боях за Прагу. Після закінчення війни працював на залізниці в Киргизії.

**КОЛЕСНИКОВ Микола Васильович
(1922, с. Новоп'ятниця Пензенської області –
30.11.1943, смт Петрове)**

Учасник боїв за визволення Кіровоградщини від німецько-фашистських окупантів, Герой Радянського Союзу (1943). Служив в артилерії, старший сержант. Особливо відзначився в боях за розширення плацдарму в районі Бородаївки–Погрібної (вересень–жовтень 1943 р.), коли знищив дві ворожі машини з боеприпасами, шість кулеметних гнізд і більше 120 гітлерівських солдатів і офіцерів. Загинув у бою.

**КОСОЛАПОВ Віктор Григорович
(1922, с. Богданівка)**

Учасник Великої Вітчизняної війни, повний кавалер ордена Слави. Перед війною працював у Ленінградській області, звідки і був призваний до лав Червоної Армії (1941). На фронті був розвідником. Кавалер ордена Слави I, II та III ступенів (1944, 1945, 1966). Працював головою виконкому Чечелівської сільради. На мирному фронті удостоївся орденів Трудового Червоного Прапора і «Знак Пошани».

**ЛЕОНОВ Михайло Олексійович
(с. Романівка Кемеровської області –
18.10.1943, с. Зелене)**

Герой Радянського Союзу (10.03.1944, посмертно). Учасник Великої Вітчизняної війни з 1941 року. Командир башти танка розвідувального відділу штабу 18-го танкового корпусу (5-та гвардійська танкова армія, Степовий фронт). Проявив себе в боях за утримання плацдарму на правому березі Дніпра. Під час бою за с. Зелене його екіпаж першим увірвався до села. Танк було підпалено, але Леонов продовжував вести із нього вогонь, доки танк не вибухнув. Було знищено один ворожий танк, 15 транспортних машин, велику кількість гітлерівців. Нагороджений орденом Леніна.

**ЛИТВИНОВ Іван Пилипович
(1907, с. Катеринівка Сумської області – 22.12.1943, смт Петрове)**

Учасник боїв за визволення території області від гітлерівських загарбників, Герой Радянського Союзу (1943). Працював у колгоспі, обирався головою сільської ради. Брав участь у радянсько-фінській війні. На фронтах Великої Вітчизняної війни з липня 1943 року. Командир

ПЕТРІВСЬКИЙ РАЙОН ПЕРСОНАЛІЇ

гармати, старший сержант, разом із розрахунком гармати першим форсував Дніпро в районі с. Бородаївки Верхньодніпровського району Дніпропетровської області. Знищив три танки і близько 80 гітлерівців. 22 грудня 1943 р. в бою поблизу Петрового разом з обслугою гармати підбив ще сім ворожих танків. Загинув у бою. На могилі в смт Петрове встановлено меморіальний знак. Ім'я Героя тепер має його рідне село в Сумській області.

ЛУБЕНЕЦЬ Микола Кузьмович **(30.10.1913, с. Новий Стародуб – 6.01.1987, м. Київ)**

Герой Соціалістичної Праці (1958), радянський державний діяч. Після закінчення Дніпропетровського інженерно-будівельного інституту (1940) працював на інженерних та керівних посадах. Заступник міністра будівництва підприємств металургійної та хімічної промисловості УРСР (1956–1957). Міністр будівництва УРСР (1963–1967). Міністр будівництва підприємств важкої індустрії (1967). Здійснював керівництво великомасштабних будівництв (прокатний стан 3600 на заводі «Азовсталь», Криворізької доменної печі № 9). Сприяв будівництву нового приміщення школи в рідному селі. Депутат Верховної Ради УРСР 6–10 скликань. Автор 122 наукових праць з організації виробництва та управління будівництвом. Нагороджений трьома орденами Леніна, орденом Жовтневої Революції, двома орденами Трудового Червоного Прапора, медалями.

МАТЯШ Микита Маркович **(16.04.1897, с. Новий Стародуб – 6.10.1988)**

Герой Соціалістичної Праці (1966). Працював у колгоспі імені 40-річчя Жовтня Петрівського району. Був знаменитим землеробом, керівником ланки кукурудзоводів. Розробив особливу технологію догляду за кукурудзою на всіх етапах її вирощування. Його ланка одержувала понад 100 ц/га кукурудзи. Нагороджений орденами Леніна і Трудової Слави, золотою і срібною медалями ВДНГ. Ім'я занесено до Золотої книги кукурудзоводів.

МЕЩАНИНОВ Олександр Іванович **(16.08.1879, м. Путивль Курської губернії)**

Доктор медичних наук, професор. Рано залишився без батька, з великими труднощами здобув середню освіту і вступив на медичний факультет Київського університету, який закінчив у 1904 році. Через півроку почалася російсько-японська війна, і він опинився в Маньчжурії. Після демобілізації три роки працював ординатором у лікарні св. Анни російського товариства Червоного Хреста в Єлисаветграді, а згодом перейшов на самостійну роботу хірургом у с. Петрове, а звідти в повітову лікарню Олександрії. Працюючи у Петрівській земській лікарні, він за зразком Єлисаветградської зробив там водопровід, каналізацію, водяне опалення. Багато уваги приділяв питанням асептики й антисептики, застосовував нові засоби, що сприяють поліпшенню протікання процесу загоювання ран. Широко популяризував застосування «зеленки» для обробки операційного поля. Виконав багато операцій на шлунково-кишковому тракті. Свій оригінальний оперативний метод лікування ран шлунка узагальнив у доповіді, з якою виступив на Всесоюзному з'їзді хірургів, а згодом надрукував у хірургічному журналі. За час роботи в Олександрійському та Єлисаветградському земствах підготував понад тридцять сестер милосердя. Проводив санітарно-просвітительську роботу серед населення, боровся проти знахарства. В Олександрії був організатором і головою наукового лікувального товариства.

За час роботи в Петровому й Олександрії написав 15 праць з актуальних питань медицини і хірургії. З 1919 р. до 1957 р. працював у Харківському інституті удосконалення лікарів на посаді завідуючого кафедрою, де підготував понад 500 фахівців. Під його керівництвом виконано чотири кандидатські і одна докторська дисертація, написано близько 100 наукових праць. Неодноразово обирався делегатом всесоюзних і республіканських з'їздів та конференцій лікарів.

ОНИЩЕНКО Григорій Харлампійович
(22.08.1913, с. Ганнівка – 17.05.1945)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1943). Після закінчення чотирьох класів та гірничого технічного училища протягом п'яти років працював на Криворіжжі. З 1938 р. – у колгоспі «Нованива» у рідному селі. За успіхи в роботі нагороджений свідоцтвом ВДНГ (1940). Був учасником сільськогосподарської виставки в Москві. На фронті – з перших днів війни. Особливо відзначився під час боїв за Київ. Серед перших переправився зі своєю гарматою через Дніпро і відкрив вогонь по ворожих вогневих точках. Відбив кілька контратак, забезпечивши переправу основних підрозділів. Нагороджений орденом Леніна, медалями.

ПАРШИН Віктор Степанович
(1921, м. Кам'янка Пензенської області – 14.11.1943)

Герой Радянського Союзу (15.01.1944, посмертно). Закінчив 7 класів. У Червоній Армії з 1939 року. На фронтах Великої Вітчизняної війни з липня 1941 року. Закінчив Орловське танкове училище (1942). Командир взводу 32-ї танкової бригади (9-й танковий корпус, 5-та гвардійська танкова армія, Степовий фронт). У бою 12 серпня 1943 р. біля с. Вівка знищив 7 ворожих танків і майже роту автоматників. Загинув у бою. На честь Героя відкриті меморіальні дошки в Пензі та Кам'янці, названі вулиці в м. Козельок Калузької області та в с. Червонокостянтинівка Петрівського району.

ПЕСТУШКО Костянтин Юрійович
(псевдонім **Кость Степовий-Блакитний**)
(10.02.1898, с. Ганнівка – 29.04.1921)

Військовий діяч. Після закінчення міністерської двокласної школи до 1915 р. навчався в механіко-технічному училищі в Олександрівську (Запоріжжя). Добровольцем пішов на Першу світову війну. Закінчив військову школу, дослужився до офіцерського чину. З 1918 р. – в Армії УНР. Був обраний головою волосного революційного комітету в Ганнівці (1920). Переконав мобілізованих у Червону Армію селян об'єднатися в повстанський загін. У травні 1920 р. створив та очолив Степову дивізію, яка налічувала від 12 до 18 тисяч бійців. Вів боротьбу з більшовицьким режимом партизанськими методами. Згодом командував Першою Олександрійською повстанською армією, був обраний Головним отаманом Холодного Яру. Повстанський рух під проводом отамана Степового-Блакитного восени 1920 р. охопив усю Херсонщину і частину Катеринославщини. Загинув у Ганнівці в бою з підрозділом криворізьких чекістів.

ПЕСТУШКО Федір Юрійович
(псевдонім **Юрко Степовий**) (1908, с. Ганнівка –
1987, м. Нью-Джерсі, США)

Громадський діяч, письменник. Брат Костя Пестушка (отамана Степового-Блакитного). Після закінчення середньої школи в П'ятихатках навчався в Київському університеті, став його професором. Брав участь у радянсько-фінській війні (1940). Потрапивши до Західної України, став членом керівництва ОУН. Після Другої світової війни – в еміграції. 18 років редагував «Нову зорю» – українську католицьку газету та 10 років – часопис «Українське життя». Вважався бездоганим знавцем української мови. Автор документальних книг про ганнівських повстанців, очолюваних братом, «В херсонських степах» (1947) та «Зв'язкова Віра», збірки оповідань про голодомор 1932–1933 рр. «Сміх скрізь сльози».

ПОГОРІЛИЙ Семен Олексійович
(15.02.1915, с. Новий Стародуб – 21.02.1945, м. Маніл, Польща)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945). Здобувши освіту в рідному селі, працював у школі. У листопаді 1937 р. призваний до лав Червоної Армії. Закінчив полкову школу і військово-танкове училище. Звільняв Київщину, Черкащину, Вінниччину, Молдавію, Румунію, Білорусію, Польщу. Його взвод особливо відзначився у боях за визволення міст Сохачів, Любень, Іновроцлав, де знищив два паровози, два ешелони, дві гармати, 47 автомашин, 17 літаків, понад 300 фашистів, а 200 солдатів і офіцерів узяв у полон. У бою під містом Альтдам був смертельно поранений. Нагороджений орденами Леніна, Червоної Зірки.

ПУТІЛОВ Сидір Антонович
(15.05.1916, с. Лакушине Тюменської області –
30.10.1943, с. Петрове)

Герой Радянського Союзу (26.10.1943). Закінчив сільську школу та курси трактористів. Працював у МТС, потім – у районному відділенні міліції Свердловська. На фронтах Великої Вітчизняної з липня 1941 року. Командир відділення зв'язку 1844-го винищувального протитанкового артилерійського полку (30-та окрема винищувально-протитанкова артилерійська бригада, 7-та гвардійська армія, Степовий фронт). Під сильним вогнем ворога на підручних засобах 27 вересня 1943 р. переправився через Дніпро в районі с. Бородаївки (Верхньодніпровський район Дніпропетровської області), проклав кабельну лінію та протягом 5 діб жорстокого бою підтримував безперервний зв'язок між підрозділом та КП полку, своєчасно ліквідував пошкодження на лінії. Нагороджений орденом Леніна, медаллю.

СИСОЛЕТІН Михайло Іванович
(12.1918, с. Аникіне Комі-Пермяцького
автономного округу – 18.10.1943, с. Зелене)

Герой Радянського Союзу (10.03.1944, посмертно). Закінчив п'ять класів. Працював у колгоспі, на будівництві. У Червоній Армії з 1938 р. З початку Великої Вітчизняної війни – водій танка розвідувального батальйону (18-й танковий корпус, 5-та гвардійська танкова армія, Степовий фронт). Загинув у бою за с. Зелене.

**СМЕЛОВА Віра Григорівна
(1939, смт Петрове)**

Заслужений тренер СРСР, заслужений тренер України з плавання, заслужений працівник фізичної культури, відмінник народної освіти. Закінчила Львівський державний інститут фізичної культури і спорту. Працювала старшим тренером збірної з плавання СРСР. Підготувала двох олімпійських чемпіонів – Сергія Фесенка та Олександра Сидоренка (1980), десятки майстрів спорту та майстрів міжнародного класу, чимало спортсменів-розрядників. Повернулася в Петрове в 1990 році, де очолила районний спортивний комітет. Багато зусиль доклала до відкриття дитячої спортивної школи, яку очолює донині. Бере активну участь у громадському житті району. Почесний громадянин Петрового (2001).

**СТЕЦЬ Павло Денисович
(1935, с. Новий Стародуб)**

Учений-металург, заслужений винахідник СРСР. Закінчив Дніпропетровський металургійний інститут. Шість років працював на Сталінському машинобудівному заводі гірничошахтного обладнання, одночасно був викладачем та керівником індійських інженерів з Дургапурського машинобудівного заводу, побудованого за участю СРСР. З 1964 р. працює в Донецькому науково-дослідному інституті гірничої металургії (старший науковий співробітник, провідний науковець). Читав лекції індійським спеціалістам з металургійного комбінату міста Ранчі. Наукові дослідження проводив на металургійних комбінатах Кривого Рогу, Дніпродзержинська, Макіївки, Маріуполя, Магнітогорська, Челябінська, Караганди, Новокузнецька. Захистив кандидатську дисертацію, практична цінність якої полягала в можливості підвищення довговічності великих форм для виливання сталевих зливок існуючої конструкції. Економічний ефект від впровадження у виробництво цієї розробки на заводах імені Ілліча та «Запоріжсталь» у цінах 1975 року становив 500 тисяч карбованців. Автор 100 наукових праць, має близько 30 патентів та авторських свідоцтв СРСР за винахідництво. Діяльність останніх років пов'язана з працею на маріупольських металургійних комбінатах «Азовсталь» та імені Ілліча. Провідна тема: якість чавуну, з якого виготовляють ливарні форми. Паралельно на комбінаті імені Ілліча розпочав роботу над проблемою поліпшення якості сталі.

**СТОЯНОВСЬКИЙ Дмитро Микитович
(24.12.1921, с. Новий Стародуб)**

Заслужений лікар України, почесний член Міжнародного конгресу зі східної та народної медицини. Після закінчення 11-го класу поступив до Олександрійської медичної школи. Війна застала в армії, де він служив артилеристом у місті Перемишлі. Закінчив війну в Дрездені. Після сильної контузії півроку лежав у госпіталі, де знову вчився розмовляти і ходити. На санітарному потязі потрапив до Китаю (1945), уже звільненого від японців. У званні старшого лейтенанта фельдшер Стояновський прослужив у Китаї два роки, де й оволодів одним із найстаріших методів китайської народної медицини: голковколювання та припікання. Практикувати почав ще в Китаї, надаючи допомогу нашим офіцерам і солда-

там. Пізніше продовжував удосконалювати навички під час навчання в Ленінградській військово-медичній академії, навіть вилікував її начальника. Служив у Гатчині Ленінградської області та в Казахстані. Перша робота «Иглоукальвание и прижигание» побачила світ у 1977 році. Потім вийшли «Рефлексотерапия», «Знахарство и народная медицина», «Энциклопедия народной медицины», «Народная медицина», «Довідник-атлас», «Иглоукальвание», «Краткий гомеопатический справочник», «Лечение почечно-каменной болезни», «Медицинская пиявка и кровопускание» та інші. Кандидат медичних наук. Відповідальний працівник Інституту міжнародних проблем. Проживає в Одесі.

ТАРАНЕЦЬ Олександр Михайлович
(26.03.1924, с. Зелене – 27.02.1998, м. Київ)

Український співак (баритон), народний артист України (1984). Закінчив Київську консерваторію (1955). Соліст Укрдержжестради (1953), Укрконцерту (1959), Київконцерту (1987–1991). Перший виконавець пісень «Ми підем, де трави похилі», «Марічка», «Пісня про рушник», «Ясени», «Чорнобривці», «Моя стежина», «Прилетіла ластівка» та інших. Брав участь в озвученні 48 кінофільмів, серед яких «Літа молодії», «Киянка», «Роман і Франческа». Понад 120 днів співав для учасників ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС (1986–1987).

ТКАЧЕНКО Платон Петрович
(1915, с. Федорівка – 10.06.1944, м. Ленінград)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1941). Навчався в рідному селі, а згодом – в Олександрійському культосвітньому технікумі, після якого вчителював у Чечеліївській восьмирічці. Учасник радянсько-фінської війни. На фронті Великої Вітчизняної – з червня 1941 року. Особливо відзначився у вересневих боях (1941) на території Харківської й Полтавської областей, де знищив кілька ворожих танків і взяв у полон обслугу з гарматою. Закінчив курси молодших політкерівників при Свердловському військово-політичному училищі Уральського військового округу та Вищу офіцерську бронетанкову школу у Магнітогорську. З жовтня 1942 р. – старший лейтенант, політрук 30-го окремого навчального танкового полку. Служив у 220-му гвардійському Гатчинському танковому полку на Ленінградському фронті. 10 червня 1944 року загинув на Карельському перешийку під час форсування річки Сестра. Похований на ленінградському Богословському кладовищі. Нагороджений орденом Леніна, Вітчизняної війни I ступеня.

ТЮЛЕНЄВ Микола Олександрович
(5.04.1889, с. Ганнівка – 12.12.1969, м. Київ)

Агротеліоратор, доктор сільськогосподарських наук (1940), професор (1955), член-кореспондент Академії наук України (1948). Після закінчення гімназії вчився на сільськогосподарському відділі Київського політехнічного інституту. Деякий час працював у Департаменті землі, згодом близько десяти років був науковим співробітником Радовельської болотної дослідної станції на Житомирщині.

В Українському науково-дослідному інституті гідротехніки і меліорації працював консультантом та обіймав посаду завідуючого відділом. Коло його наукових інтересів – освоєння осушених торфоболотних ґрунтів для сільського господарства. У повоєнний час трудився в Київському гідромеліоративному інституті. З 1949 р. працював в Інституті фізіології рослин і агрохімії АН України, де розробляв агротехніку вирощування цукрових буряків та інших культур і методику досліджень на торфоболотних ґрунтах. Сконструював разом із колегою С. І. Рудичем п'ятикорпусну кротово-дренажну машину, що дала можливість підвищити врожаї сільськогосподарських культур до 40 відсотків. Автор 250 наукових і науково-популярних праць із питань сільськогосподарського освоєння осушених торфоболотних ґрунтів, серед яких монографії «Культура цукрових буряків на осушених торфових ґрунтах України» (1938), «Осушення та освоєння боліт і заболочених земель» (1952), «Вирощування картоплі, овочевих та кормових культур на осушених болотах України» (1952), «Сіяні луки та пасовища на осушених торфових ґрунтах» (1953). Розроблена ним методика дослідів на торфоболотних ґрунтах свого часу була прийнята науковими установами Радянського Союзу. З 1964 р. до останніх днів життя працював професором-консультантом Українського науково-дослідного інституту гідротехніки і меліорації.

УЗЛОВ Іван Герасимович
(14.08.1923, с. Олімпіадівка)

Доктор технічних наук (1971), професор (1973), заслужений діяч науки УРСР (1983). Після закінчення Дніпропетровського металургійного інституту (1949) працював на Костянтинівському металургійному комбінаті, потім – в Інституті чорної металургії, який очолив у 1978 році. Основні напрями діяльності – створення сталей нових марок, розробка технологічних процесів термічного зміцнення прокату масових видів.

ХОМЕНКО Іван Євтихійович
(29.09.1919, с. Зелене – 14.08.1968, м. Київ)

Поет, член Спілки письменників України (1962). Закінчив Дніпропетровське театральне училище (1938), вчився в педінституті. Був актором. Учасник Великої Вітчизняної війни. Окремими виданнями вийшли збірки «Дуби не хиляться» (1958), «Лірика та поеми» (1959), «Схід сонця» (1960), «Солов'їні світанки» (1962), «Горицвіт» (1963), «Правда не вмирає» (1964), «Живе зерно» (1965); драматична поема «Марина Чурай» (1967); збірки віршів для дітей «Яринка-сирітка» (1962), «Хоробрий Грицик» (1963), «Земля Арідна» (1966), «Зірка щастя» (1967), «Казки» (1969); вибране «В дорозі до вершин» (1969). Нагороджений орденом Червоної Зірки і медалями.

ШЕВЕЛУХА Віктор Степанович
(11.01.1929, с. Лелеківка)

Дійсний член Всесоюзної академії сільськогосподарських наук (ВАСГНІЛ) (1985). Очолював кафедру рослинництва Білоруської сільськогосподарської академії та Білоруський науково-дослідний інститут землеробства. Працював заступником міністра сільського господарства СРСР. Автор 166 наукових праць. Під його редакцією вийшло 12 наукових робіт. Має 10 авторських свідоцтв.

ЧИРВА Михайло Тимофійович
(13.07.1929, с. Байраки, нині територія
Червонокосянтинівської сільської ради)

Герой Соціалістичної Праці (1957). Після закінчення 5 класів був евакуйований від німецько-фашистських загарбників за Волгу (1941). У серпні 1944 р. пішов навчатися у ремісниче училище № 2 Олександрії на автослюсаря. Працював на Байдаківському вуглерозрізі (1946). Згодом закінчив курси машиністів крана (1947) і став працювати за набутою спеціальністю. У 1967 р. переведений гірничим майстром видобувної дільниці. Нині на пенсії, проживає в Олександрії.

ШЕВЧЕНКО Іван Теодорович
(1905, с. Новий Стародуб)

Хірург-онколог, професор. Шлях до медицини розпочав з Херсонської фельдшерської школи, після закінчення якої протягом двох років працював у лікарні. У 1930 р. успішно закінчив Харківський медичний інститут. Хірургічну діяльність почав у 1934 році, коли став головним лікарем санаторно-курортного управління України. Цього ж року був призначений керівником і завідувачим хірургічним відділенням одного з медичних об'єднань Києва. Подальша лікувальна й адміністраторська діяльність продовжувалася на посаді начальника лікувально-санаторної служби Південно-Західної залізниці. Закінчив аспірантуру в Київському медінституті, захистив кандидатську дисертацію, яку присвятив передраковим захворюванням (1940). Цього ж року був призначений доцентом кафедри хірургії Київського інституту вдосконалення лікарів. У роки Великої Вітчизняної війни, маючи звання військового лікаря першого рангу, був начальником медчастини оборонних формувань Народного комісаріату шляхів сполучення. Потім – провідним хірургом ряду армійських медичних формувань. Виконуючи практичну роботу військового хірурга, лікуючи поранених, не залишив наукової діяльності. Результати його наукових спостережень переважно були присвячені пораненням великих суглобів і лікуванню поранень у груді. Підготував 16 докторів і 54 кандидати медичних наук. Автор 250 наукових праць, серед яких 13 монографій. Нагороджений 6 орденами і медалями. Почесний член Всесоюзного, а також Білоруського та Казахського республіканських наукових товариств лікарів-онкологів.

ЩУР Феодосій Андрійович
(9.02.1915, с. Малинівка – 17.04.1954, м. Макіївка Донецької області)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1944). Навчався і працював у колгоспі в рідному селі. Згодом переїздить до Макіївки, де працює в шахті коногоном. У Червоній Армії з 1938 р. Закінчив полкову школу. На фронті – з 1942 року. У боях з гітлерівськими загарбниками неодноразово виявляв зразки мужності і героїзму. 27 жовтня 1943 р. у бою за оволодіння хутором Первомайський Запорізької області на чолі взводу першим увірвався до ворожих окопів і знищив 26 фашистів. Коли закінчились патрони, у рукопашному бою убив ще трьох ворожих піхотинців. На правому березі Дніпра знищив 50 солдатів та офіцерів противника. Після війни знову повернувся до Макіївки, де працював на шахті та на металургійному заводі імені С. М. Кірова. Нагороджений орденом Леніна, медалями.

- Географічне розташування
- Адміністративний устрій
- Символи міста
- Населення
- Природні умови і природні ресурси
- З історії міста
- Економіка
- Гуманітарна і соціальна сфери
- Зовнішньоекономічна діяльність
- Персоналії

СВІТЛОВДСЬК

МІСТО

Світловдськ, мов з пісні слово,
 Бо і справді – світло і вода,
 Як троянда зріс в будові,
 Музика у нашій мові,
 У серця проміння шле тепла.

Володимир Сідун

К І Р О В О Г Р А Д С Ь К А   О Б Л А С Т Ь

МІСТО СВІТЛОВДСЬК

ГЕОГРАФІЧНЕ РОЗТАШУВАННЯ

Світловодськ – місто обласного підпорядкування, адміністративний і промисловий центр. Місто розташоване в північно-східній частині Кіровоградської області на Кременчуцькому водосховищі на відстані 320 км від м. Києва. Місто займає територію 2 195 га.

АДМІНІСТРАТИВНИЙ УСТРІЙ

Світловодській міській раді підпорядкована Власівська селищна рада (сmt Власівка).

СИМВОЛИ МІСТА

Опис герба

У синьому полі три срібних мушкети у стовпи та дві ламані (у три злами) нитяні смуги.

Опис прапора

Синє квадратне полотнище з двома білими ламаними (у три злами) горизонтальними смугами шириною в 1/9 сторони прапора; відстань між зламами становить 1/4 сторони прапора.

Пояснення символіки

Місто Світловодськ веде свою історію від старовинного міста Крилова, яке отримало Магдебурзьке право у XVII столітті. Джерельні матеріали свідчать

*Будинок
міської
ради*

про те, що на давньому гербі міста Крилова зображені три карабіни. У привілеї короля Станіслава-Августа від 30 березня 1792 року, яким підтверджувалися міські права Крилова, зберігся тогочасний варіант герба, де зображені три штикові фузеї кінця XVIII століття. Оскільки на початку XVII століття не було штикових фузей, у гербі Світловодська подані мушкети, як більш відповідні до часів першого герба Крилова. Зображення ламаних срібних хвиль у гербі символізує створення в наші часи біля Світловодська штучного моря. Гербові фігури (срібні мушкети та хвилі) розташовані в однопольному щиті, який найбільш поширений в українській геральдиці. Герб увінчаний міською срібною короною та вписаний у декоративний картуш. У колористичному вирішенні символики Світловодська застосовані: синій колір – символ слави, честі, духовності та вірності, срібло – символ шляхетності, чистоти та бездоганності. У прапорі міста повторений елемент герба – срібні хвилі на синьому полотнищі. Символіку затверджено у 2000 році. Автори символіки: В. Є. Кривенко, К. В. Шляховий.

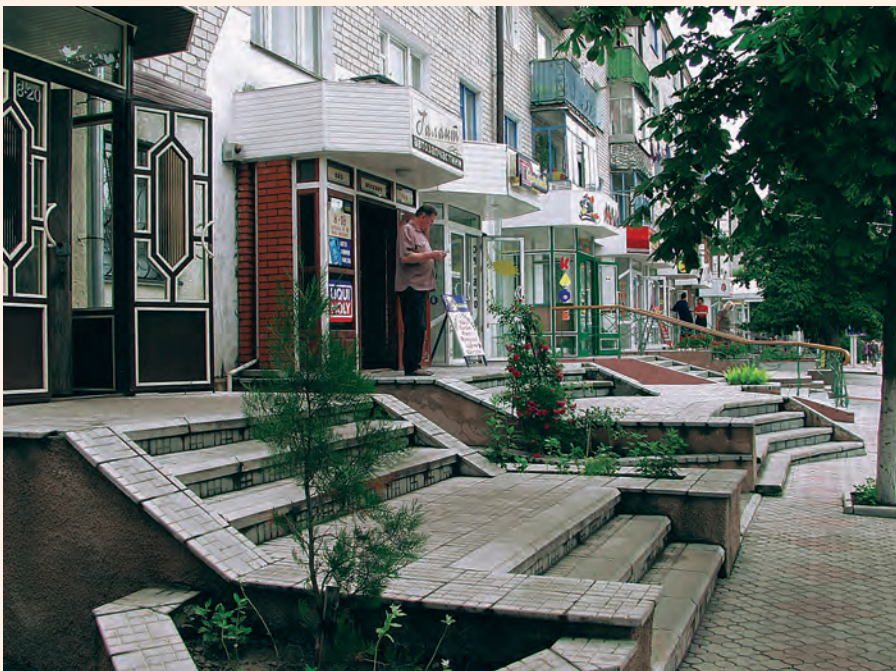

Герб і прапор міста Світловодська

НАСЕЛЕННЯ

Чисельність постійного населення на 1.01.2002 р. становила 57,4 тис. чол. (м. Світловодськ – 49,9 тис. чол., смт Владівка – 7,5 тис. чол.), серед них українців – 48,1 тис., росіян – 8,3 тис., осіб інших національностей – 0,3 тис. чол.

У місті діє 20 церков та релігійних формувань: 4 – православні, 10 – християн віри євангельської, 1 – адвентистів сьомого дня, 1 – новоапостольської церкви, 1 – Свідків Ієгови,

У центрі м. Світловодська

МІСТО СВІТЛОВДСЬК

1 – іудаїстська релігійна громада, 1 – буддійська традиційна громада «Драхма-лінг», 1 – німецької євангельсько-лютеранської церкви.

У Світловодську зареєстровано 63 осередки політичних партій, 90 громадських та 59 профспілкових організацій.

ПРИРОДНІ УМОВИ І ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Рельєф

Місто розташоване на хвилястій рівнині. Найвища точка (198 м) знаходиться на південь від міста.

Клімат

Клімат помірно континентальний. Середня температура січня становить $-5,4^{\circ}\text{C}$, липня $+21,4^{\circ}\text{C}$. Середньорічна кількість опадів – 450 мм.

Поверхневі води

Місто розташоване на Кременчуцькому водосховищі на Дніпрі.

Ґрунти

У ґрунтового покриві переважають типові чорноземи.

Природно-ресурсний потенціал

На території міста основними дослідженими родовищами є: Табурищанське родовище граніту, Золотарівсько-Ревівське родовище мергелю, Ревівське родовище глини, Власівське родовище граніту.

Природні запаси підземних вод становлять 27,1 млн м³. Головні джерела водопостачання – Кременчуцьке водосховище, артезіанські свердловини, шахти, колодязі. Зелені масиви й насадження загального користування в межах міста займають 325 га, на одного жителя припадає 36,3 м² зелених насаджень. У місті насаджено 164 види дерев і кущів (одного лише клена 12 видів).

Кожна вулиця міста має своє неповторне зелене вбрання: вул. Леніна – пірамідальні тополі, вул. Приморська – білі акації, вул. Єгорова – чорні тополі, вул. Шевченка – липи, вул. Гагаріна – каштани.

У самому центрі міста розташовано Парк культури і відпочинку ім. Т. Шевченка. Це лісовий масив площею 109 га, де переважають кримська і сибірська сосна, клени, акації, квітучі кущі.

Загальна площа території держлісфонду Світловодського держлісгоспу становить 17 495 га, у тому числі вкритої лісом – 16 099,5 га. У місті та районі налічується більше 10 рибальських господарств. У промислових уловах домінують такі види: плотва, лящ, товстолобик.

Екологія, охорона природи

З метою створення умов для збереження природної флори і фауни, ландшафтів створено 9 заповідних територій загальною площею до 286 га. Серед них комплексна пам'ятка природи місцевого значення «Придніпровські кургани», ботанічна пам'ятка природи місцевого значення «Степовий горб», ландшафтний заказник місцевого значення «Кінські острови», комплексна пам'ятка природи місцевого значення острів «Обеліск» (дві останні знаходяться в Кременчуцькому водосховищі).

Продовжуються роботи зі створення нових природно-заповідних територій, насамперед, Світловодського регіонального ландшафтного парку та ландшафтного заказника загальнодержавного значення «Білецьківські плавні-2».

*Михайлівський храм
у с. Табуриці*

Вид на Кременчуцьке водосховище

З ІСТОРІЇ МІСТА

Про давнє заселення території міста свідчать знахідка стоянки давніх людей кам'яного віку, курганний могильник епохи бронзи, городище чорноліської культури, скіфське поховання некурганного типу, кілька пам'яток черняхівської культури та скарб давньоримських монет.

Виник Світловодськ у зв'язку з будівництвом гідроелектростанції на місці с. Табурище. Історія Світловодська – це історія і Крилова, і Табурища, і Новогеоргіївська.

Перша писемна згадка про цей край датується XII століттям («Київський літопис»): у 1190 році князі Святослав Всеволодович Чернігівський та Рюрик Ростиславович Белгородський вдало полювали біля гирла ріки Тясмин.

Як місто Крилів започатковане в червні 1615 року, коли польський король на прохання старости Чигиринського Яна Даниловича дарував місту Магдебурзьке право. Можливо, з мисливського стану київських князів і почався Крилов – місце красних ловів, тобто полювання на красного (цінного) звіра, або критих ловів, тобто полювання за допомогою тенет.

За Дмитра Вишневецького (1550–1563) Крилов був одним із пунктів, де збиралися козацькі полки для походів на турків і татар.

У XVII столітті на правому березі річки Тясмин, неподалік від місця її впадіння в Дніпро, вихідцями із містечка Крилова, яке знаходилося на лівому березі Тясмину, була заснована Крилова слобода.

1647 роком датується перебування в Криловській фортеці в ув'язненні Богдана Хмельницького.

У 1732 році слобода була підпорядкована Миргородському полку й у 1741 році стала сотенним містечком під назвою Крилов шанець.

У 1821 році заштатне місто Крилов було віднесено до Орденського кірасирського полку, з яким була пов'язана доля майбутнього поета-лірика О. О. Фета. У його спогадах є опис міста. 1822 року місто перейменоване на Новогеоргіївськ.

Місто здобуло славу завдяки ремісникам: у ті часи тут були розвинуті швацьке, кожушане, столярне, бондарне, екіпажні ремесла. Край був відомий покладами граніту й гончарних глин. За даними 1910 року Новогеоргіївськ стояв попереду всіх міст Херсонської губернії за кількістю ярмарків і торжків. Опис міста кінця XIX століття зробив Новогеоргіївський священник Василь Шахов і оприлюднив у «Доповненнях до Херсонських епархіальних відомостей». Дані про місто початку XX століття включено до видання «Города России в 1910–1914 гг.» Повітовий, окружний та районний статус Новогеоргіївська об'єктивно сприяли розвитку його як міста.

Після прибуття сюди гідробудівників край невідомо змінився. Іншими стали і назви поселення: у 1955 році це було селище Хрущов, у 1961 році – місто Хрущов, у 1962 році – Кремгес. З 1969 року місто має теперішню назву – Світловодськ, що означає світло, яке дає вода.

Таким чином, можна стверджувати, що Світловодськ – прямий нащадок стародавнього містечка Крилова і має всі права на його старшинство.

ЕКОНОМІКА

Промисловість

Місто Світловодськ має потужний виробничий потенціал та соціальну інфраструктуру. Наявність Кременчуцької гідроелектростанції та створеної

МІСТО СВІТЛОВОДСЬК

у зв'язку з її будівництвом потужної будівельної індустрії, водних ресурсів, залізничних колій та інших умов сприяють розвитку промисловості.

Промисловий комплекс міста утворюють 15 великих підприємств. Основними галузями промисловості є: електроенергетична (Кременчуцька гідроелектростанція), промисловість будівельних матеріалів (ЗАТ «Дніпроенергобудпром» – виробництво одно- і двоповерхових споруд для промислових потреб, гаражів, складів залізобетонних стояків ліній електропередач та зв'язку, вироби для промислового будівництва, траверс для залізобетонних опор ЛЕП, металоформ для залізобетонних виробів, металевої єврочерепиці, пиломатеріалів, столярних виробів, стінових і покрівельних панелей з оцинкованого сталевого профільованого листа, блок-контейнерів для житла піонерних поселень, піску, каменещебеневої продукції, каміння бутового, гранульованого відсіву; ВАТ «Світловодський завод теплоізоляційних та будівельних матеріалів» – вироби з пінополіуретану у вигляді

*Світловодськ розташований
на мальовничих берегах
Кременчуцького водосховища
на Дніпрі*

плит різної товщини, напівциліндрів та суцільноізольованих труб різного діаметра для утеплення різних приміщень та трубопроводів; АТЗТ «Спецзалізобетон» – виробництво залізобетонних опор низьковольтних ліній електропередач, адсорбент для очищення трансформаторних масел), машинобудування (ВАТ «Олімп» – станції тропосферного та електрозв'язку, кормозбиральні комбайни, котли опалювальні, телемагнітоли, радіопристрої, магнітоли, ланцюги для сільськогосподарської техніки, каркаси офісних меблів, деталі та вироби з пластмас), кольорова металургія (СП «Силікон», ВАТ «Чисті метали» – напівпровідникова продукція – виготовлення у великих розмірах зливків та пластин кремнію та арсеніду галію, які застосовуються для виготовлення сонячних елементів та батарей, електронних та електронно-оптичних приладів; ВАТ «Придніпровське управління Запорізького алюмінієвого комбінату» – вироби з алюмінієвого профілю, геліонагрівачі), легка (місцева) промисловість (ТОВ «Луч» – виготовляє ранцеві оприскувачі «Ера», садово-городній інвентар, вироби з пластмас, географія поставок – Україна, держави СНД, Єгипет, Індія, В'єтнам; ТОВ «Скло» виробляє гутне скло, різноманітні вази, плафони для світильників, стакани, декоративні вироби на індивідуальне замовлення винно-горілчаних підприємств; ТОВ «Фарфор» виготовляє фарфоровий посуд, сувенірні вази, шкатулки).

У місті діють підприємства легкої, харчової та переробної промисловості.

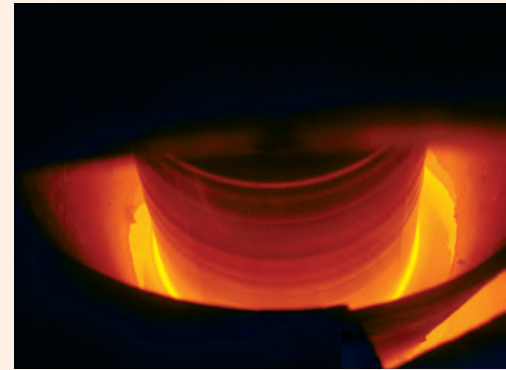
Транспорт

Транспортна система міста є достатньо розвиненою. Зовнішні зв'язки здійснюються автомобільним, залізничним та річковим транспортом. Територію міста перетинає магістральна залізнична лінія Олександрія–Полтава. Приміська залізнична колія обслуговує пасажирів та головні промислові підприємства через мережу під'їзних колій. Їх загальна довжина 5,9 км. Довжина міської вулично-шляхової мережі становить 118 км. Через Світловдськ проходять дві автодороги державного значення, а річковий порт знаходиться на перетині маршрутів, що сполучають міста, розташовані вздовж славетного Дніпра. У місті бере початок водовід «Дніпро–Кіровоград», який забезпечує водою, окрім Світловдська, ще міста обласного підпорядкування: Олександрію, Знам'янку та Кіровоград.

Зв'язок

Послуги електрозв'язку в місті надаються центром електрозв'язку Кіровоградської дирекції ВАТ «Укртелеком», де зареєстровано 18 586 абонентів, що дозволяє говорити про достатньо високий рівень телефонізації міста.

Поштовий зв'язок міста забезпечують один центральний вузол зв'язку, Власівський вузол зв'язку та 6 міських відділень.

Процес вирощування кристалів кремнію на ВАТ «Чисті метали»

Житлово-комунальне господарство

Житлово-комунальне господарство міста – це багатогалузева сфера народного господарства, підприємства якої надають послуги з водо-, тепlopостачання, водовідведення, експлуатації та ремонту житла, розвитку, поновлення, утримання елементів благоустрою.

У житлово-комунальному господарстві м. Світловодська налічуються такі об'єкти (у т. ч. комунальної власності): житловий фонд, що обслуговується житлово-експлуатаційними конторами міста, 646,1 тис. м²; мережа водопостачання – 167,5 км; мережа водовідведення – 108,9 км; котельні – 7 од.; каналізаційні очисні споруди – 1 од.; водозабір – 1 од.

Крім того, у комунальній власності знаходяться три водонасосні станції, 10 каналізаційних насосних станцій, 1 661,7 тис. м² вулично-дорожньої мережі, у тому числі 1 002,5 тис. м² з твердим покриттям, 2 мости, 3 кладовища,

Світловодськ вечірній

101 км мереж зовнішнього освітлення тощо. Тільки 37 % вулиць, доріг, проїздів, набережних мають удосконалене покриття, що становить 612,7 тис. м². Ремонт та утриманням вулиць та доріг займається спеціалізоване комунальне підприємство «Шляховик».

У цій галузі функціонує 13 комунальних підприємств, де працюють близько 900 чоловік. 12 підприємств належать до комунальної власності, 1 підприємство (СП ТОВ «Світловодськпобут») – колективної форми власності (50 % – приватна власність, 50 % – комунальна). Житловий фонд міста обслуговує 7 комунальних підприємств (5 ЖЕК, КП «Господарник», КП «Зелене господарство»), 2 житлово-будівельних кооперативи (ЖБК-10, ЖБК-13). КП «Добробут» утримує п'ятиповерховий гуртожиток.

Теплозабезпеченням м. Світловодська займається СП ТОВ «Світловодськпобут», яке експлуатує 6 котельень. Протяжність теплових мереж становить 75,8 км у прямому та зворотному напрямках.

У 2002 р. СП ТОВ «Світловодськпобут» частково із залученням коштів міського бюджету збудовано котельню, яка опалює Ревівський мікрорайон. Функціонує в місті одна міні-котельня (буд. 18 по вул. Павлова). Теплозабезпеченням мікрорайону Лісозаводський займається КП «Зелене господарство». Котельня, яка опалює Лісозаводський, працює на твердому паливі.

Водопровідно-каналізаційні системи міста обслуговує Світловодське виробниче управління водопровідно-каналізаційного господарства. Водопостачання та водовідведення для населення та бюджетних установ міста здійснюється водопроводами загальною потужністю 28 тис. м³/добу та каналізаціями з пропускною спроможністю очисних споруд 15 тис. м³/добу.

Послуги з санітарної очистки міста надає комунальне підприємство «Комбінат комунальних послуг», яке використовує спеціалізовану техніку для збору та вивозу сміття на міське сміттєзвалище.

Освітленням міста та утриманням зовнішніх вуличних мереж займається комунальне підприємство «Міськвітло». Протяжність мереж – 101 км. До складу «Міськвітло» входить аварійно-диспетчерська служба.

КП «Карат» займається експлуатацією та утриманням 6 насосних станцій та системи поверхневого водовідведення.

Побутове обслуговування населення

У місті налічується 68 закладів побутового обслуговування населення, серед яких перукарські салони, майстерні з ремонту та пошиття взуття, одягу, салони фотопослуг, бюро ритуальних послуг, стоматологічні кабінети, пральня, клуб фітнесу та бодібілдингу, косметичні салони, агентства рекламних послуг, комп'ютерні клуби, автостоянки. Лідером з надання побутових послуг у місті є сервіс-центр «Еліпс плюс», відомий великим комплексом послуг, високими якістю та культурою обслуговування. У його складі перукарня вищої категорії, ательє першого розряду, косметологічний кабінет, зал манікюру, зал шейпінгу, майстерня з ремонту взуття.

Торівля

У місті діє розгалужена система торговельного обслуговування населення, що складається зі 190 магазинів, 160 об'єктів дрібнороздрібної торгівлі, 30 торговельних павільйонів, 13 відкритих літніх майданчиків. У сфері громадського харчування діють 6 ресторанів, 38 кафе, 17 барів, 7 закусочних та буфетів.

Банківська сфера

У м. Світловодську діють 8 відділень банків: Укрінбанку, банку «Аваль», Східноєвропейського банку, Ощадбанку, банку «Національний кредит», «Правекс-банку», «ПриватБанку», банку «Надра». Мікрокредитування малого бізнесу здійснюють 2 кредитні спілки: «Оберіг», «Наша справа».

ГУМАНІТАРНА І СОЦІАЛЬНА СФЕРИ

Освіта і наука

У мережі освітніх закладів міста налічується 15 дошкільних, 9 денних загальноосвітніх навчальних закладів, 3 позашкільних заклади, вечірня школа, 2 школи інтернатного типу.

Дошкільною освітою охоплені 1 655 дітей, що становить 74 % від загальної кількості дітей віком від 1 до 7 років. Функціонує 83 вікові групи. 15 з них є спеціалізованими.

Різнобічному розвитку нахилів та здібностей кожної дитини сприяють створені на базі ДНЗ гуртки «Веселі музики», ниткової графіки (ДНЗ № 12), «Золоті нотки», вишивання, юних футболістів (ДНЗ № 21), біологічний, «Зелена аптека» (ДНЗ № 5), англійської мови (ДНЗ № 7) тощо. На базі ДНЗ № 2, 3, 6, 7, 19, 21, 25 створені умови для навчання в перших класах 290 дітей 6-річного віку.

6 004 учні здобувають освіту в загальноосвітніх навчальних закладах, 126 – у вечірній школі, 16 – за індивідуальною формою, 20 – за екстернатом, 298 дітей навчаються в інтернатних закладах.

Задоволенню потреб дітей у підвищеному та якісному рівні освіти, профільній підготовці сприяє діяльність гімназії (НВК № 4), спеціалізованих навчальних закладів з поглибленим вивченням іноземних мов (СЗНЗ № 3), предметів природничо-математичного профілю (СЗНЗ № 7), у яких навчається 977 учнів. 75 старшокласників ЗНЗ № 1 здобувають професію водіїв у профільних класах, 676 учнів відвідують факультативи.

Навчальні заклади міста забезпечені 119 комп'ютерами. Постійно поновлюється бібліотечний фонд.

Позашкільну освіту здобувають 2 800 учнів через систему гуртків трьох позашкільних закладів: ЦДЮТ, СЮН, ЦВПВ.

У місті проводяться традиційні заходи: фестивалі дитячої творчості «Шлях до успіху», екологічних бригад, юних пожежників, конкурс «Що? Де? Коли?», благодійні акції «Хай живе надія», ярмарки-продажі учнівських робіт, кошти від яких використовуються на благодійні акції.

Послідовно й цілеспрямовано проводиться оздоровлення дітей і підлітків на базі освітніх закладів. Усі 15 дитячих дошкільних закладів щороку працюють в оздоровчо-санаторному режимі.

У місті готуються висококваліфіковані робочі кадри в технікумі радіоелектронного приладобудування та середньому профтехучилищі.

Світловодський технікум радіоелектронного приладобудування заснований у 1988 році. Це навчальний заклад I рівня акредитації. У ньому можна набути таких спеціальностей: на базі 9 класів – програмування для електронно-обчислювальної техніки і автоматизованих систем; конструювання, виробництво та технічне обслуговування радіотехнічних пристроїв; технічне обслуговування та ремонт електронно-обчислювальної техніки; обробка матеріалів на верстатах та автоматичних лініях; економіка підприємств; на базі 11 класів – бух-

галтерський облік; економіка підприємств (вечірня форма). Нині в технікумі навчається 660 студентів: 600 чоловік на денному і 60 на вечірньому відділеннях. Після закінчення технікуму студенти мають можливість продовжити навчання на другому–третьому курсах вищих навчальних закладів 3–4 рівня акредитації, з якими технікум має довгострокові договори про співробітництво.

Професійно-технічне училище № 5 засноване в листопаді 1975 року. Сьогодні воно готує спеціалістів за такими професіями: тракторист-машиніст сільськогосподарського виробництва; продавець непродовольчих товарів; оператор комп'ютерного набору; верстатник широкого профілю; продавець продовольчих товарів; електрогазозварник; кухар, кондитер; водій категорії «С». На базі училища проводяться курси перепідготовки спеціалістів за договором з міськрайцентром зайнятості населення. Щороку понад 200 чоловік набувають нових спеціальностей та влаштовуються на роботу на підприємства та в установи міста.

Охорона здоров'я

Центральна районна лікарня – багатопрофільний лікувальний заклад, де медичну допомогу жителям міста і району надають 143 лікарі та 367 спеціалістів середнього медичного персоналу, професіоналізм яких підтверджено 65 вищими, 107 першими і 97 другими кваліфікаційними категоріями. У 1993 р. С. К. Деружинська відзначена званням заслуженого лікаря України. У складі лікарні працює поліклінічне відділення на 600 відвідувань за зміну. У стаціонарі налічується 345 ліжок у відділеннях усіх профілів, а при поліклінічному відділенні – 112 ліжок денного стаціонару.

Культура та мистецтво

У сфері культури міста діє 16 закладів: два Будинки культури, 9 бібліотек, 4 школи естетичного виховання для дітей та міський краєзнавчий музей. Тут працюють 220 культосвітніх працівників, закоханих у свою справу.

У гуртках та колективах художньої самодіяльності займається понад 2 тис. чол. Особливого розвитку набуває театральне, циркове дитяче хореографічне мистецтво, народний вокальний спів. У місті працюють молодіжні гуртки естрадної пісні. Світловодські аматори відомі в області та за її межами. Вони є учасниками та переможцями численних обласних та всеукраїнських різножанрових конкурсів та фестивалів.

Характерною ознакою для шкіл естетичного виховання є високий рівень професіоналізму, виконавської майстерності викладачів та учнів.

Місто багате на талановитих людей. Світловодськ пишається своїми самодіяльними композиторами та поетами. У репертуарі музичних вокальних колективів пісні про рідний край на слова В. Сідуна, Ю. Френкеля, А. Загребельного,

В обіймах веселки

*Заслужений лікар України
С. К. Деружинська*

місцевих композиторів М. Донця, Д. Дейнеги. На багатих традиціях навчається і творча молодь Світловодщини. Улюбленицею глядача стала молода виконавиця власних пісень Юлія Алексахіна.

У місті багато людей закохані в декоративно-ужиткове мистецтво. Це вишивальниці, майстри з обробки дерева, килимарства, різьблення, виготовлення виробів з соломки. Серед них відомі в місті майстри В. В. Попов (медальєр), П. А. Башук і І. М. Якименко (майстри з обробки дерева), М. В. Пасько (вишивальниця), К. Мельник, О. Овсянников (гончарі). Пейзажі рідного краю, життя його людей у творах відображають на своїх персональних виставках професійні художники В. Чумаченко, Н. Бойчук, В. Товкайло.

Історію рідного краю, його чудових людей зберігає і пропагує міський краєзнавчий музей, директор якого О. П. Аболмасова – лауреат обласної краєзнавчої премії імені В. Ястребова.

Діяльність культосвітніх закладів міста спрямована на відродження національної культури, культур інших національностей, розвиток духовності та демократизації суспільства.

У місті працюють 2 дитячі бібліотеки, центральна бібліотека та 6 її філіалів.

У самому центрі міста знаходиться Парк культури і відпочинку ім. Т. Шевченка, де в 1978 р. було встановлено пам'ятник Кобзарю (скульптор А. Мацієвський, архітектор А. Губенко). Пам'ятником історії є будинок, у якому жив Герой Соціалістичної Праці М. Д. Карпов. Сьогодні в ньому розміщено міський краєзнавчий музей.

У 1975 р. під час будівництва водоводу «Дніпро–Кіровоград» було виявлено давнє поховання, яке датується IV–III ст. до н. е. Сьогодні це є пам'ятник археології – ґрунтовий могильник скіфської культури.

У 1956 р. було перенесено із зони затоплення водосховищем Кременчуцької ГЕС на міський цвинтар пам'ятник і братську могилу загиблих при звільненні в грудні 1943 р. м. Новогеоргіївська. У 1956 р. перенесено могилу і встановлено пам'ятник на честь борців за радянську владу, загиблих від рук бандитів в 1918–1920 рр. Пам'ятник встановлено і в Хмельницькому мікрорайоні міста на могилі радянських воїнів, які загинули при визволенні с. Табурища і смт Власівка.

На честь 20-річчя Перемоги відкрито обеліск Слави (архітектори Самохвалов, Маяк, Мошенський). У пам'ять про юних підпільників, які діяли у складі підпільно-диверсійної групи в роки Великої Вітчизняної війни, встановлено пам'ятний знак.

В ознаменування 30-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні на Приморському узвозі було урочисто відкрито пам'ятник загиблим при форсуванні Дніпра, сюди були перенесені із с. Бугруватки й урочисто перепоховані останки невідомого солдата. У визволенні краю від фашистів у 1943 р. брали участь воїни 5-ї гвардійської повітрянодесантної дивізії. У пам'ять про подвиг воїнів цієї дивізії на вул. Гагаріна встановлено технічний пам'ятний знак – літак МІГ-19.

Об'єктами архітектурної спадщини України у Світловодську є міський Палац культури і будинки по вул. Шевченка, Суворова, які були збудовані в 1954–1956 роках.

Видавнича діяльність та ЗМІ

З комунальних засобів масової інформації в місті працюють: редакція міського радіомовлення, ТРК «41-й канал» та газета «Світловодськ вечірній».

На комерційних засадах працюють ТРК «Веселка» у м. Світловодську та ТРК

«Компаньйон» у смт Власівка, газети «Світловодськ-Інформ», «09», «Світ-Перспектива».

Фізична культура і спорт

Невід'ємною частиною повноцінного життя Світловодська є фізична культура і спорт. У місті успішно працюють спортивний комплекс, 2 дитячо-юнацькі спортивні школи, клуби за інтересами. Світловодськ має впорядкований стадіон, Палац спорту з плавальним басейном, сучасний тенісний корт, яхт-клуб. Світловодські спортсмени займають провідні позиції на обласних та всеукраїнських змаганнях.

Туризм, санаторно-курортна справа

Світловодськ – одне з небагатьох міст, яке в самому центрі має давній за насадженням лісово-парковий масив площею більше 100 га. Завдяки багатому природному ландшафту (великі водні простори Кременчуцького водосховища та зелені масиви) у місті діють пансіонат «Славутич», бази відпочинку, табори для оздоровлення дітей влітку.

Соціальний захист населення

В органах праці та соціального захисту населення на обліку знаходиться 1 375 сімей, які одержують різні види державної допомоги, що становить 7,2 % від загальної кількості сімей у місті. Допомоги фінансуються вчасно, заборгованості з виплати немає. В органах Пенсійного фонду на обліку перебувають 16,6 тис. пенсіонерів, які одержують пенсії на підставі 24 законодавчих актів України.

У місті субсидіями користується майже 5 тис. сімей. Їх витрати за рахунок субвенції державного бюджету місцевим бюджетам за призначеними субсидіями у 2003 році зменшено на 1 296,7 тис. грн, які профінансовано в повному обсязі.

Субсидії на придбання скрапленого газу та твердого палива у місті мають більше 260 сімей на суму близько 100 тис. грн, які профінансовано з державного бюджету та повністю виплачено населенню.

На обліку в управлінні праці та соціального захисту населення перебуває 9 978 пільговиків, із них: 4 564 ветерани війни, 4 773 ветерани праці, 420 громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, 216 ветеранів військової служби та органів внутрішніх справ та 5 реабілітованих громадян, які стали інвалідами внаслідок репресій або є пенсіонерами.

За 2003 рік надано пільг на загальну суму 2 385,4 тис. грн, на відшкодування яких спрямовано 2 222,9 тис. грн.

До складу територіального центру управління праці та соціального захисту населення Світловодського міськвиконкому входять: відділення соціальної допомоги вдома та відділення медико-соціальної реабілітації. Територіальним центром надаються послуги швачки та перукаря. Протягом 2003 року надано різних видів соціальних послуг 922 особам.

Пам'ятник на могилі невідомого солдата

У селищі Власівка діє один з найкращих у Кіровоградській області пансіонатів для ветеранів війни та праці з геріатричним відділенням на 225 ліжко-місць.

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Зовнішньоекономічну діяльність у м. Світловодську здійснюють такі підприємства: ЗАТ «Об'єднання Дніпроенергобудпром» (виробництво та експорт виробів залізобетону, металоконструкцій, швидкокомтованих будівель), ВАТ «Чисті метали» (виробництво та експорт напівпровідникових матеріалів для мікроелектроніки та силової техніки: кремній монокристалічний, арсенід галію, кадмій, телур, спеціальне технологічне оснащення), ТОВ «Силікон» (виробництво та експорт напівпровідникових матеріалів: кремнію монокристалічного, легованого бором, фосфором, горном та миш'яком), ВАТ «Олімп» (виробництво та експорт теплових станцій, цифрових тропосферних багатоканальних радіостанцій), ВАТ «Світловодський маслосиркомбінат» (виробництво та експорт молочної продукції та твердих сирів), ВАТ «Завод «Промінь» (виробництво та експорт виробів з пластмаси: оприскувачів для сільського господарства), ТОВ «Світловодський завод «Скло» (виробництво та експорт виробів з гутного скла).

ПЕРСОНАЛІІ

АРИСТАРОВ Микола Васильович
(5.08.1916, с. Важини Ленінградської області –
5.03.1996, м. Світловодськ)

Заслужений будівельник України. Закінчив Ленінградський будівельний інститут. Учасник Великої Вітчизняної війни – командир партизанського загону в Ленінградській області. У Світловодськ приїхав у 1956 р., маючи досвід участі в будівництві Свірської та Каховської ГЕС. Працював начальником управління житлового будівництва, начальником управління суднохідних споруд, директором, зам. директора виробничого об'єднання «Дніпроенергобудпром». Нагороджений орденами Вітчизняної війни I і II ступенів, двома орденами «Знак Пошани», медалями.

БОЙКО Вадим Леонідович
(5.11.1962, м. Світловодськ – 14.02.1992)

Журналіст, український державний діяч. Із золотою медаллю закінчив Світловодську середню школу № 2. Навчався в Київському державному університеті імені Т. Г. Шевченка на факультеті журналістики. Працював редактором, редактором молодіжної редакції Українського телебачення, ведучим студії «Гарт». У 1990 р. обраний депутатом Верховної Ради України. Був заступником голови депутатської комісії з питань гласності. Трагічно загинув у Києві з нез'ясованих причин. Похований на кладовищі у Світловодську.

БОНДАРЕНКО Григорій Антонович (Августович)
(12.02.1892, м. Новогеоргіївськ, тепер м. Світловодськ –
31.01.1969, м. Харків)

Художник, професор (з 1948 р.). Освіту здобував у художній школі у Миргороді (1909), школі малювання у Вільно (1909–1911), художньому училищі в Одесі (1911–1915), Імператорській академії в Петрограді (1915–1917), Вищому художньо-технічному інституті в Ленінграді. Працював у майстерні УкрРОСТА (1920–1923), був ілюстратором художніх видань для дітей у Харкові і Києві (1927–1941), викладачем художньо-промислового інституту (з 1963 р.). Виставлятися почав з 1924 р. З 1938 р. – член Спілки художників СРСР. Публічні колекції: Художній музей у Харкові, Національний музей художнього мистецтва в Києві, Історичний музей у Харкові. Персональні виставки: 1962 р. – Харківський художній інститут, 1974 та 2002 р. – Харківський художній музей. Працював у галузі станкової та книжкової графіки. Основні твори: «О. С. Пушкін серед циган» (1937), «Т. Г. Шевченко в Орській фортеці» (1939); кольорові літографії «Донбас» (1957), «Малий Тарас слухає свого діда Якіма» (1964).

БОРОВСЬКИЙ Микола Степанович
(14.04.1930, м. Новогеоргіївськ, тепер м. Світловодськ)

Заслужений художник України (1980). Навчався у Київському художньому інституті (1954–1960). Дипломна робота – «Коліївщина» (керівник Г. С. Мелехов). Викладав у Дніпропетровському художньому училищі (з 1960 р.). Картина «Романтики» (1961) зберігається в Кіровоградському обласному художньому музеї.

ВАРШАВСЬКИЙ Борис Якович
(18.09.1902, м. Новогеоргіївськ, тепер м. Світловодськ)

Учений-агротехнік, доктор сільськогосподарських наук (1967), заслужений діяч науки Української РСР (1977). Учасник Великої Вітчизняної війни. Закінчив Харківський сільськогосподарський

інститут (1928). Працював у партійних, радянських та сільськогосподарських органах. З 1949 р. – у Всесоюзному науково-дослідному інституті цукрових буряків. Основні дослідження – удосконалення механізації вирощування буряків. Нагороджений двома орденами Вітчизняної війни, орденом Трудового Червоного Прапора, медалями.

ВАСИЛИШИН Микола Якович **(1925, с. Писарівка Вінницької області – 29.01.1945)**

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945, посмертно). Жив у Новогеоргіївську (тепер Світловодськ). Звідси навесні 1944 р. пішов на фронт. Брав участь у боях за визволення України, Польщі. Загинув при форсуванні Одера.

ГАВРИЛЮК Юрій Миколайович **(20.12.1942, Оренбурзька область)**

Учений у галузі сталі й сплавів, професор (з 2004 р.), член-кореспондент НАН України, лауреат Державної премії України (1991). Народився в родині залізничників з Помічної, яка перебувала в евакуації в Оренбурзькій області. З золотою медаллю закінчив школу, потім Одеський політехнічний інститут (1965). Трудовий шлях розпочав інженером Томського філіалу НВАН. На Світловодському заводі чистих металів працював майстром, начальником цеху, з 1983 р. до 1990 р. – генеральний директор Львівського науково-дослідного інституту. У 1991–1997 рр. – директор Світловодського заводу чистих металів. У 1980 р. рада НДІ сталі й сплавів (Москва) присуджує ступінь кандидата технічних наук. У 1991 р. за створення нової технології з виробництва напівпровідників Ю. Гаврилюку присуджено Державну премію України. З 1998 р. – зав. кафедрою маркетингу і менеджменту Кременчуцького інституту економіки та нових технологій. З 2003 р. – ректор інституту. Автор понад 100 наукових розробок, 50 винаходів. Його розробки в галузі технології напівпровідників і матеріалів електронної техніки неодноразово нагороджувалися золотими, срібними, бронзовими медалями ВДНГ СРСР. У 1993 р. обирається дійсним членом Української екологічної академії наук, у 1998 р. – членом-кореспондентом НАН України. Проживає у Світловодську.

ГАЛУЗО Анатолій Олександрович **(14.07.1931, м. Умань Черкаської області)**

Лауреат Державної премії СРСР (1979). У 1955 р. закінчив Київський політехнічний інститут. Працював на підприємствах м. Костянтинівки в Донбасі. З 1962 р. на Світловодському заводі чистих металів обіймав посади заступника начальника цеху, начальника цеху. Бере активну участь у винахідницькій і раціоналізаторській роботі по розробці прогресивних технологій одержання напівпровідникових матеріалів.

ГНУЧИЙ Пантелеймон Панасович **(1925, с. Степанівка Черкаської області)**

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1944). Навчався у фабрично-заводському училищі. Гвардії рядовий. Відзначився в боях за визволення Молдавії. Після війни закінчив інститут інженерів залізничного транспорту. Працював начальником станції Світловодськ.

ГУСАЧ Степан Терентійович
(12.02.1906, с. Власівка)

Герой Соціалістичної Праці (1958). Трудову діяльність розпочав ще підлітком у куркульських господарствах. Одним із перших вступив до колгоспу. Брав участь у Великій Вітчизняній війні. У 1947 р. очолив ланку з вирощування кукурудзи в колгоспі «Маяк» Кременчуцького району Полтавської області. Згодом трудився в колгоспі імені Калініна у Власівці. Відзначений орденами і медалями, зокрема двома орденами Леніна, нагородами ВДНГ СРСР.

ДОНЕЦЬ Микола Єрофійович
(24.05.1924, с. Михайлівка Черкаської області)

Композитор. Закінчив Полтавське музичне училище, Київську державну консерваторію. Учасник Великої Вітчизняної війни. У Світловодську проживає з 1964 р. Перший директор музичної школи. Автор понад 50 пісень. Нагороджений Почесним знаком Світловодської міської ради «За заслуги перед Світловодщиною».

ЄРГАКОВ Валерій Костянтинович
(4.10.1939, м. Горлівка Донецької області)

Лауреат Державної премії СРСР (1979). Закінчив Київський політехнічний інститут (1963). Працював на Світловодському заводі чистих металів на посадах інженера, майстра, начальника дільниці, начальника цеху. Брав активну участь у розробці прогресивних технологій одержання напівпровідникових матеріалів. Удостоєний ордена Трудового Червоного Прапора, інших нагород.

ЗАСЕЦЬКИЙ Ернст Петрович
(11.04.1933, м. Вязьма Смоленської області)

Лауреат Державної премії Української РСР. Закінчив Московський хіміко-технологічний інститут (1957). П'ять років працював майстром на Запорізькому титаномагнієвому комбінаті. З 1962 р. на Світловодському заводі чистих металів працював старшим майстром, начальником дільниці, начальником цеху, заступником начальника технічного відділу підприємства. Під його керівництвом 18 серпня 1962 р. було одержано перший злиток напівпровідникового германію. Удостоївся ордена Трудового Червоного Прапора, інших нагород.

КАПКАНЕЦЬ Тамара Микитівна
(1.05.1917, м. Новогеоргіївськ, тепер м. Світловодськ)

Українська художниця. У 1939 р. вступила до Харківського художнього інституту, навчання у якому було перерване Великою Вітчизняною війною. У 1946 р. закінчила Київський художній інститут. З 1957 р. бере участь у республіканських виставках. Її спеціалізація – станковий живопис. Основними творами є «Літо» (1960), «Жіноча доля» (1964), «Ранок» (1966), «Чекають перевозу» (1967) та інші. Живе в Луганську.

КАРПОВ Михайло Дмитрович **(1905 – 06.1971, м. Світловодськ)**

Герой Соціалістичної Праці (1958). Трудову діяльність розпочав гірником на Волховбуді. У 1925–1927 рр. працював землекопом на ленінградському заводі «Більшовик», з 1929 р. – в управлінні Ленінградських водоводів, у 1937–1939 рр. – у тресті «Свірбуд». У роки війни працював такелажником, арматурником на Молотовській ГЕС, з 1948 р. – арматурником Горьківської ГЕС. У 1955 р. переведений на будівництво Кременчуцької ГЕС. Працював арматурником, з 1962 р. – бригадир арматурників, електрозварників. У 1952 р. присвоєне звання кращого стаханівця, у 1953 р. визнаний кращим арматурником Гесбуду. Нагороджений орденом Леніна та багатьма медалями.

КОДЬЄВ Петро Іванович **(25.07.1899, м. Новогеоргіївськ, тепер м. Світловодськ –** **21.12.1968, м. Київ)**

Художник. Трудове життя почав в 11 років на цегельних заводах, де працював до 17 років. Не маючи можливості ходити до школи, самостійно, дякуючи батькові, опанував початкову грамоту. З приходом революції негайно включився в революційну боротьбу. У складних умовах того часу, працюючи на відповідальних роботах, невтомно малює для газети, оформлює місто, пише пісні й навіть одноактні п'єси для самодіяльних молодих комсомольських колективів. Він був надзвичайно різнобічною людиною: однаковою мірою захоплювався живописом, музикою, літературою. Після громадянської війни працює на заготівлі хліба для голодуючого Поволжя, на шахтах Донбасу. Він прагне стати художником. Тому в 1929 р. за активну політвиховну і художню діяльність Кадіївське відділення спілки гірників відряджає його на навчання в Київський художній інститут. Як активного борця за мистецтво соціалістичного реалізму Київський окружком партії в 1930 р., коли він був ще студентом, направляє на роботу директором Київського художнього технікуму. У 1934 р. стає відповідальним секретарем новоствореної Спілки художників України, де працює до 1939 р. У 1938 р. його призначають директором науково-дослідної реставраційної майстерні. У роки Великої Вітчизняної війни – політрук. Після демобілізації – штатний лектор Томського міському партії, а потім – директор картинних фондів музеїв України. З 1949 р. до 1952 р. – секретар парторганізації Спілки художників України. Багато працював над тематикою громадянської, Великої Вітчизняної воєн, над образами Т. Г. Шевченка, М. Горького, О. С. Пушкіна, особливе місце у творчості художника займав пейзаж.

КОНЬКО Іван Кузьмич **(1919, с. Табурище, тепер у складі м. Світловодська –** **9.04.1944, с. Вікторія, Румунія)**

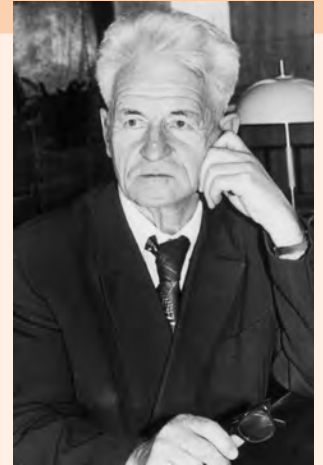
Учасник Великої Вітчизняної війни. Герой Радянського Союзу (1944, посмертно). У рідному селі був секретарем комсомольської організації. На фронті – з перших днів війни. лейтенант, командир кулеметного взводу. Форсував Дніпро, визволяв Кіровоградщину, Молдавію, Румунію. Загинув у бою.

ЛИСОКОНЬ Петро Іванович
(8.12.1908, с. Крутовщина Полтавської області –
22.12.1993, м. Світловодськ)

Співак, диригент, заслужений артист Росії. Співав у церковному сільському хорі. У 1922 р. вступив до Миргородської школи-семирічки, організував триголосний хор, співає в Миргородському соборі. Після закінчення школи вступив на диригентські курси Григорія Давидовського в Лубнах. Закінчив 3 курси педінституту, музичний технікум, сільсько-господарський технікум. Працював агрономом, диригентом хору Ростовського обласного радіокомітету, керівником ансамблю пісні і танцю, диригентом і художнім керівником Державного ансамблю пісні і танцю донських козаків, диригентом і художнім керівником Ансамблю пісні і танцю кубанських козаків, у Буковинському народному хорі. З 1971 р. працював у Світловодську, де створив академічну хорову капелу, якою керував 22 роки.

МАЛЕНЧЕНКО Юрій Іванович
(22.12.1961, м. Світловодськ)

Льотчик-космонавт, Герой Росії й Народний Герой Казахстану, полковник повітряно-космічних сил Росії. У 1978 р. закінчив Павлівську середню школу із золотою медаллю. Вступив до Харківського інституту радіоелектроніки, а в 1979 році був зарахований на навчання в Харківське вище військово училище ім. Грицавця. Після закінчення училища з відзнакою служить в Одеському військовому окрузі командиром ланки винищувачів на МІГ-29. У 1985 р. відібраний на навчання до Центру підготовки космонавтів. Закінчив космічну академію (фах – космонавт-випробовувач) та авіаційно-технічну академію ім. М. Є. Жуковського. 4 червня 1994 р. вивів на орбіту навколо Землі космічний корабель «Союз ТМ-19». Будучи командиром корабля, вперше в історії освоєння космосу стикував ручним керуванням вантажний корабель з головним модулем станції «Мир» і працював там до 4 листопада 1994 р. Три рази виходив у відкритий космос (загальний час 6 год. 14 хв). З 8 до 20 вересня 2000 р. здійснив другий космічний політ у складі російсько-американського екіпажу на кораблі «Шатл-2» і працював на міжнародній орбітальній станції «Альфа». 26 квітня 2003 р. вивів на орбіту космічний корабель «Союз», успішно стикував його з орбітальною станцією «Альфа» для виконання там довготермінової програми. Почесний громадянин Світловодська.

МАРОН Іван Едуардович
(1.03.1932, с. Сельцо Хмельницької області)

Заслужений енергетик СРСР (з 1982 р.), заслужений будівельник України (з 1989 р.). Закінчив Ростовський інженерно-будівельний інститут. Голова ради ЗАТ «Об'єднання «Дніпроенергобудпром». 29 років очолює колектив з 8 промислових підприємств різного профілю. Занесений до Золотої книги української еліти та книги «500 впливових особистостей України». Нагороджений срібною медаллю «Честь. Слава. Труд» міжнародного відкритого рейтингу популярності та якості «Золота фортуна». Почесний громадянин міста Світловодська (2004).

ПЕТРОВ Микола Дмитрович **(2.04.1948, с. Ореховське Донецької області)**

Заслужений металург України (1968). Закінчив Світловодський філіал Харківського політехнічного інституту. З 1968 р. працював плавильником на заводі чистих металів. У 1975 р. нагороджений орденами «Знак Пошани» (1975), Жовтневої Революції. Лауреат премії Ленінського комсомолу. Проживає у Світловодську.

ПОПОВ В'ячеслав Васильович **(24.08.1937, м. Херсон)**

Медальєр, член Національної спілки художників України. Шкільні роки провів у Запоріжжі. З 1952 р. до 1957 р. навчався на скульптурному факультеті Дніпропетровського художнього училища. Учасник республіканських, всесоюзних та міжнародних виставок. Член Federation international de la medalle Paris (F.I.D.E.M.). Учасник XXVI конгресу F.I.D.E.M. (Гаага, Голландія, 1998), XXVII конгресу F.I.D.E.M. (Веймар, Німеччина, 2000). Роботи знаходяться в Ермітажі (Санкт-Петербург), музеях Т. Г. Шевченка (Київ), Кобзаря (Черкаси), О. С. Пушкіна (Пушкінські Гори), М. Хергіані (Местія, Грузія), Національному історико-культурному заповіднику «Чигирин» (Чигирин, Черкаська область), Шевченківському заповіднику (Канів, Черкаська область), Історичному музеї (Москва), музеї медалі (Леден, Голландія), музеї Монетного двору (Париж), обласних краєзнавчих музеях (Суми та Кіровоград), художньому музеї (Севастополь), у приватних колекціях. Мешкає у Світловодську. Нагороджений Почесним знаком Світловодської міської ради «За заслуги перед Світловодщиною».

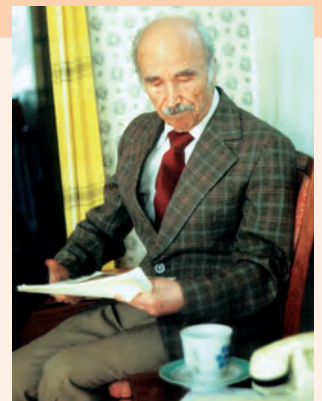
СМІРНОВ Борис Григорович **(2.08.1932, м. Світловодськ)**

Професор, член-кореспондент Суднобудівної академії України. У 1956 р. закінчив Миколаївський суднобудівний інститут. У 1966 р. захистив кандидатську дисертацію. У Кіровоградському інституті сільськогосподарського машинобудування працює з 1980 р. З 1996 р. до 2002 р. – завідувач кафедри електротехніки та мікроелектроніки, голова профспілкового комітету Кіровоградського національного технічного університету (1995–2000). Професор кафедри експлуатації та ремонту машин. Сфера наукових інтересів – автоматизація виробничих процесів, пов'язаних з електротехнологією та мікроелектронікою. Автор понад 50 наукових праць.

СОКОЛОВ Віктор Вікторович **(17.04.1919, с. Табурище, нині м. Світловодськ – 24.04.2002, м. Київ)**

Поет, прозаїк, член Спілки письменників України (з 1950 р.). Закінчив Макіївський металургійний технікум (1939). Працював техніком-сталеплавильником на заводі ім. Кірова, у редакціях газет «Кировець», «Макевський робочий», «Комсомолец Донбасса». З 1958 р. до 1966 р. – голова правління Донецької організації СПУ, згодом – головний редактор журналу «Донбас». Автор збірок «Весна» (1949), «Лицем до сонця» (1951), «Роботящими руками» (1955), «Вірші та поеми» (1957), «Тобі» (1958), «Народи мені сина» (1962), «Жити хоче людина» (1963), «Тривоги серця» (1965), «Крило під вітром» (1966), «Солодка земля» (1967), «Люби!» (1969), «Сейсмічна станція душі» (1972), «Червоний рядок» (1974), «Ода

бульдозеру» (1975), «Спадок» (1977), «Черемховий цвіт» (1978), «Сивий квітень» (1979), «Запали свою зорю» (1983), «Чекання» (1984); поеми «Китаянка» (1954); віршованої повісті «На берегах Ішима» (1956), роману у віршах «Мое серце в Донбасі» (1960); поеми для дітей «Сталевар» (1976), збірки нарисів «Разговор с земляком» (1957); документальних повістей «Володя» (1967), «Серце сильніше вогню» (1973) та інших творів. Збірки «Табурище мое, Табурище», «З полицок пам'яті» не встиг завершити. Твори перекладалися російською, білоруською, казахською, литовською, болгарською, угорською, китайською мовами. Нагороджений орденом «Знак Пошани», медалями та Почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР. Почесний громадянин Світловодська.

ТИЩЕНКО Микола Іванович
(25.02.1906, м. Новогеоргіївськ, тепер м. Світловодськ –
1990, м. Сальвадор-Байя, Бразилія)

Графік, карикатурист. Походив з офіцерської родини. У 1920 р. у складі Кримського кадетського корпусу евакуювався в Сербію. Закінчив навчання у м. Біла Церква (1925). Написав кілька ікон для іконостасу корпусної церкви. Навчався в Державній художній школі та на філософському факультеті Белградського університету. Працював карикатуристом російського сатиричного журналу «Бух!» (1930–1936) та сербської гумористичної газети «Подстриженный еж» (1935–1941). Автор багатьох політичних та антивоєнних карикатур, коміксів, ілюстрацій для дитячих та юнацьких книг. Під час Другої світової війни жив у Берліні. На початку 50-х років переїхав до Бразилії, де малював карикатури для газет.

ТОВКАЙЛО Володимир Геннадійович
(4.12.1966, м. Кривий Ріг)

Член Національної спілки художників України (з 1994 р.). Закінчив Дніпропетровське державне художнє училище ім. Вучетича (1986), педагоги з фаху – Л. Антонюк, Г. Чернета. Проживає у Світловодську. Бере участь у виставковій діяльності з 1985 р., у республіканських та регіональних виставках – з 1990 р. Групові виставки: 1985 р. (Дніпропетровськ), 1987, 1989 рр. (Світловодськ), 1991, 1992, 1993, 1996, 2003 рр. (Кіровоград), 1996 р. (Київ), 1996 р. – Міжнародна виставка українського мистецтва в Іспанії. Персональні виставки: 1995, 1997, 1998, 1999, 2000 рр. (м. Київ). Твори знаходяться в колекції Міністерства культури України, а також в приватних колекціях України, Німеччини, США, Іспанії. Основні твори: «Похід сліпих» (1990), «Блакитний натюрморт» (1993), «Згадка про дитинство» (1998), «Зеленооке таксі» (2001).

ТУЗОВСЬКИЙ Анатолій Михайлович
(3.07.1929, с. Чернасьво Кемерівської губернії –
26.09.1990, м. Світловодськ)

Доктор технічних наук, лауреат Державної премії СРСР. Закінчив Уральський політехнічний інститут. На Запорізькому титаномагнієвому комбінаті пройшов шлях від інженера до начальника цеху. З 1961 р. призначений директором новогеоргіївського заводу «Чисті метали». Майже 30 років працював на цій посаді, нагороджений орденами Леніна, Трудового Червоного Прапора, «Знак Пошани».

ЦИМБАЛ Андрій Калинович
(13.12.1916, с. Табурище, тепер у складі м. Світловодська)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945). З восьми років, залишившись без батька, батракував. П'ятнадцятилітнім юнаком вступив до колгоспу, був обраний бригадиром. З 1938 р. – у прикордонних військах на західному кордоні СРСР, з травня 1941 р. – командир роти. Учасник боїв з фашистами на Південно-Західному напрямі. Потрапивши в районі Прилук в оточення, з вересня 1941 р. приєднався до Путивльського партизанського загону під командуванням С. А. Ковпака, де спершу був бійцем, потім командиром оперативної групи, командиром окремої роти з'єднання партизанських загонів Сумської області, здійснив ряд сміливих операцій. Брав участь у 97 бойових операціях, у зруйнуванні чотирьох залізничних мостів. Лише під час Львівсько-Варшавського рейду його батальйон знищив понад тисячу гітлерівців. З листопада 1944 року – голова колгоспу в Серединобудському районі на Сумщині, згодом – на Кіровоградщині. Жив у місті Світловодську, працював у Крилівському лісництві. Нагороджений двома орденами Леніна, орденом Червоного Прапора, Вітчизняної війни I ступеня (двома), медалями. Влада Польщі вручила найвищу нагороду своєї країни – Золотий Хрест. Почесний громадянин Світловодська.

- Географічне розташування
- Адміністративний устрій
- Символи району
- Населення
- Природні умови і природні ресурси
- З історії краю
- Економіка
- Гуманітарна і соціальна сфери
- Персоналії

СВІТЛОВОДСЬКИЙ РАЙОН

**Рідні ці простори.
Тут мої джерела:
Світловодськ і море,
Наддніпрянські села.**

Володимир Сідун

К І Р О В О Г Р А Д С Ь К А   О Б Л А С Т Ь

СВІТЛОВДСЬКИЙ РАЙОН

ГЕОГРАФІЧНЕ РОЗТАШУВАННЯ

Світловдський район розташований у північно-східній лісостеповій зоні. Межує на півночі з Полтавською областю й Онуфрїївським районом Кіровоградської області, на півдні – з Олександрійським районом Кіровоградської області, на заході – зі Знамянським районом Кіровоградської та Чигиринським районом Черкаської областей. Крайні точки: північна – с. Нагірне, південна – на південний захід від с. Захарівки, західна – с. Сніжкове, східна – на схід від с. Павлівки.

Займає територію 121,8 тис. га, з яких суходіл – 80,9 тис. га та акваторія Кременчуцького водосховища – 40,9 тис. га.

АДМІНІСТРАТИВНИЙ УСТРІЙ

У районі 12 сільських рад, яким підпорядковані 33 населених пункти: Великоандрусівська сільська рада (с. Велика Андрусівка, с. Іллічівка, с. Калантаїв, с. Сніжкова Балка), Великоскелівська сільська рада (с. Велика Скельова, с. Мала Скельова), Глинська сільська рада (с. Глинськ, с. Арсенівка, с. Ганнівка, с. Семигір'я), Григорівська сільська рада (с. Григорівка, с. Кобзарівка, с. Оврагове, с. Перехрестівка, с. Яремівка), Захарівська сільська рада (с. Захарівка, с. Аудиторівка, с. Серебряне), Іванівська сільська рада (с. Іванівка), Микільська сільська рада (с. Микільське, с. Бугруватка, с. Золотарівка), Миронівська сільська рада (с. Миронівка), Озерська сільська рада (с. Озера, с. Олексіївка, с. Талова Балка), Павлівська сільська рада (с. Павлівка, с. Свердловка), Подорожненська сільська рада (с. Подорожне, с. Бабичівка, с. Нагірне), Федірківська сільська рада (с. Федірки, с. Сніжкове).

*Герб і прапор
Світловдського району*

СИМВОЛИ РАЙОНУ

Опис герба

У синьому полі срібний Юрій-змієборець з червоним хрестом на щиті на коні б'є списом срібного змія, зліва – срібний боковик.

Опис прапора

Прямокутне полотнище зі співвідношенням сторін 2:3, яке складається з двох рівновеликих горизонтальних смуг – синьої та білої, від древка (відстань на 5/11 довжини прапора) йде жовтий трикутник, у якому червоний хрест Святого Юрія.

Пояснення символіки

Основна фігура символіки Світловдського району – Св. Юрій-змієборець, запозичена з історичного герба міста Новогеоргіївська, замість якого побудоване місто Світловдськ – адміністративний центр колишнього Новогеоргіївського (тепер Світловдського) району. Св. Юрій-змієборець – покровитель христілюбивого воїнства та землеробів,

символ боротьби добра і зла. Срібний боковик символізує Дніпро, до правого берега якого прилягають землі Світловдського району. Гербовий щит увінчаний стилізованою композицією, у якій поєднані промені сонця та срібні хвилі на синьому фоні, оздоблені з боків декоративними галузками. Щит з боків прикрашений дубовим листям, перевитим синьою стрічкою із золотим девізом «Рідна земля найкраща». У прапорі використаний хрест Св. Юрія та відповідні гербові кольори. Символіку затверджено у 2000 році. Автори символіки: В. Є. Кривенко, К. В. Шляховий.

НАСЕЛЕННЯ

На території Світловдського району проживає 16,6 тис. чол., у т. ч. до 16 років – 3,1 тис., пенсіонерів – 5,8 тис., працездатного населення – 7,2 тис. осіб.

За національним складом переважають українці – 14,2 тис. чол. Росіян у районі – 2 тис. чол. (переважно на території Микільської сільської ради), представників інших національностей (угорців, татар, вірмен, білорусів, табасаран, німців) – 482 особи. Національні меншини становлять 14,8 % населення району.

У районі зареєстровано громади Української православної церкви Московського патріархату (у селах Григорівці, Великій Скельовій, Подорожньому, Андрусівці, Іванівці, Павлівці, Глинську, Захарівці). Діють також Микільська православна старообрядницька церква білокрицької згоди та 10 громадських протестантських організацій (ЄХБ, ХВС).

На Світловдщині зареєстровані районні організації 40 політичних партій та 15 громадських організацій (4 – легалізовані шляхом повідомлення про існування, 9 – зареєстровані, 2 – благодійні).

*Церква
у селі
Іванівці*

СВІТЛОВОДСЬКИЙ РАЙОН

На обліку в центрі зайнятості перебуває 718 жителів району, що пояснюється дисбалансом у галузевій структурі попиту й пропозиції робочої сили, невідповідністю обсягів скорочення робочих місць та створення нових. Постійна співпраця з роботодавцями дала змогу тільки за одинадцять місяців 2004 року працевлаштувати 421 особу, набули нову професію та підвищили свою кваліфікацію 121 особа, на громадських роботах працювало 432 особи.

ПРИРОДНІ УМОВИ І ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Геологічна будова

В основі геологічної будови лежить Український кристалічний щит, вкритий неогеновими і палеогеновими відкладами. У четвертинному періоді під час Дніпровського зледеніння через територію району по лінії Миронівка–Талова Балка–Іванівка проходила південна межа льодовика.

Рельєф

Світловодський район розташований у межах Придніпровської височини. Рельєф території району в основному середньохвилястий, місцями переходить у сильнохвилястий, пересічений густою сіткою ярів, балок і проваль. Територія району, яка не прилягає безпосередньо до русла річки Дніпра та його приток, характеризується більш рівнинним ландшафтом. Найвища точка району (207 м) знаходиться на південний захід від с. Миронівки.

Клімат

Природно-кліматичні умови типові для цієї підзони (правобережного Лісостепу).

Середньомісячна температура січня становить $-6,5^{\circ}\text{C}$, липня $+21,4^{\circ}\text{C}$. Середньорічна температура повітря дорівнює $7,7^{\circ}\text{C}$.

Перші осінні заморозки в повітрі спостерігаються на початку жовтня, останні в кінці квітня. Середня відносна вологість повітря у травні–серпні становить 58–62%. У період посух вона падає до 30% і менше.

Географічне розташування району зумовлює тривалий вегетаційний період, що становить 200 днів, безморозний період сягає 160 днів. Сума температур за вегетаційний період вище $+5^{\circ}\text{C}$ становить 3036° , вище -10°C – 2880° , вище -15°C – 2081° .

Середня річна кількість опадів становить 440 мм, при цьому до 63% їх припадає на вегетаційний період. Однак режим річних і місячних опадів не відзначається стійкістю. Навіть в роки з нормальною кількістю опадів рослини на території району часто відчувають значну нестачу вологи через велику хвилястість та розчленованість рельєфу, що призводить до нерівного розподілу снігу та надмірного стікання дощових і талих вод, а отже, до низького вбирання їх ґрунтами.

Постійний сніговий покрив на території району утворюється в середині грудня, а зникає в першій декаді березня. Тривалість стійкого снігового покриву становить 75 днів.

Пануючими вітрами є північні, північно-східні й північно-західні. При суховіях переважають східні й південно-східні вітри, особливо шкідливі сильні вітри (зі швидкістю більше 15 м/с), які у весняний період викликають пилові бурі, літом сильне випаровування, а при поєднанні з низькою вологістю повітря – суховії.

Поверхневі води

Район розташований на берегах Кременчуцького водосховища. Серед малих річок найбільшою є Цибульник з притокою Обломіївка, який належить до басейну Дніпра. Через територію району проходить канал Дніпро–Інгuleць.

Ґрунти

Ґрунтовий покрив району досить складний. Це пов'язане перш за все з неоднорідністю рельєфу, складом ґрунотвірних порід, умовами поверхневого та ґрунтового зволоження, але головну роль відіграли особливості розвитку природної рослинності та складні взаємовідносини лісу та степу.

Найбільш поширеними на орних масивах району є чорноземи реградовані. Значно менше чорноземів опідзолених та чорноземів глибоких малогумусних.

Невеликі площі займають чорноземи глинисто-піщані та супіщані, дернові, піщані ґрунти і темно-сірі опідзолені ґрунти.

У кожному господарстві району, як і на всій його території, орні землі строкаті за ґрунтовим покриттям.

Нерідко в господарстві може налічуватися 15–25 і більше ґрунтових відмін, різних за своїми природними характеристиками, а також за родючістю.

Флора та фауна

У природному рослинному покриві району переважають лісові та степові угруповання. Природні ліси характеризуються різноманітністю порід. Переважає дуб звичайний, зустрічаються також клен польовий, в'яз, ясен, береза, осика. Ліси дуже густі, тому підлісок (ліщина, бруслина та свидина) розвинений лише місцями.

Трав'яний покрив утворюють типові для Лісостепу види.

У сосновому лісі

Світловодський район славний не тільки Дніпром...

*Лелека у гнізді.
Фото В. Стригуна*

У лісах району, котрі до того ж є ще й мисливськими угіддями, водяться козулі, свиня дика, заєць сірий та лисиця. Трапляються лось, куниця лісова, собака єнотоподібний. У водоймищах є такі види риб, як лящ, судак, короп, плітка, сом, синець, товстолобик, чехоня, карась та інші.

Досить багатий видовий склад комах, серед яких зустрічаються види, занесені до Червоної книги – жук-олень, махаон та мнемозина, та регіональні рідкісні види – турун лісовий, красотіл золотоямчастий.

Природно-ресурсний потенціал

Надра району багаті на будівельні матеріали, хоча досліджених родовищ небагато. Основними дослідженими є Табурищанське та Глинське родовища граніту. Виходи граніту є біля с. Мала Скельова та с. Федірки. Розроблені Золотарівсько-Ревівське родовище мергелю, Ревівське родовище глини, родовища суглинків у с. Глинську, Таловій Балці, Олексіївці.

Орні землі в районі займають площу 43,6 тис. га.

Ліси Світловодського держлісгоспу займають площу 17 851 га. Усього в лісовому фонді ДЛГ насадження дуба високостовбурного становлять 33 %, сосни – 18 %, дуба – низькостовбурного – 15 %. Розподіл насаджень за віком нерівномірний (молодняк – 40 %, середньовікові дерева – 38 %, спілі й перестійні – 18 %). Середній вік насаджень ДЛГ налічує 44 роки, бо більшість лісів держлісгоспу створювалися в кінці 1950-х – на початку 1960-х років після спорудження Кременчуцької ГЕС, адже тоді майже весь ліс був вирубаний під чашу водосховища.

Загальна площа території району, що вкрита водою, становить 41 142,1 га (33,8 %), з неї 39 781,4 га займають Кременчуцьке та Дніпродзержинське водосховища Дніпровського

*Степом, степом...
Фото В. Стригуна*

каскаду – водний об'єкт загальнодержавного значення. На території району 24 ставки з площею водного дзеркала 448 га. Прогнозні запаси підземних вод становлять 13,1 млн м³ на рік.

Екологія, охорона природи

У районі 4 заповідних об'єкти. Це ботанічний заказник загальнодержавного значення «Цапина балка», ландшафтний заказник місцевого значення «Кінські острови», комплексна пам'ятка природи місцевого значення «Острів Обеліск», заповідне урочище місцевого значення «Барвінкова і тюльпанова гора». На території району є також інші заповідні урочища: «Московська гора», «Вовче-Ворожчине», «Садове», «Цибульницька заплава».

З ІСТОРІЇ КРАЮ

Землі сучасного Світловодського району заселялися здавна, про це свідчать археологічні знахідки, знайдені на території району. У межах краю ще за доби бронзи (кінець III – початок I тис. до н. е.) почало формуватися основне ядро протослов'янських племен. У районі Великої Андрусівки й Калантаєва виявлені залишки поселень доби трипільської культури (III тис. до н. е.). Досліджено також 2 городища чорноліської культури (VIII–VII ст. до н. е.), поселення та кілька курганів скіфського періоду (VI–III ст. до н. е.), сарматський могильник (I–II ст. н. е.) та залишки ранньослов'янського поселення (VI–VIII ст.).

Поблизу села Арсенівки виявлений курганний могильник доби бронзи (II тис. до н. е.). Біля Григорівки знайдені кам'яні знаряддя праці доби раннього палеоліту (понад 40 тис. років тому). Такі самі знаряддя праці відшукуються і біля сіл Захарівки та Іванівки. Біля с. Іванівки також знайдено знаряддя праці доби трипільської культури. Біля с. Напрасівки, в урочищах «Квашиному» і «Печалівці», виявлені два поселення доби бронзи. Поблизу Микільського знайдено бронзові речі ранньослов'янської черняхівської культури (VI–VII ст. н. е.) – казан і орнаментована діадема, срібна чаша. Біля с. Мала Скельова, Озер (поблизу затопленого селища Чаплина) виявлено поселення доби бронзи (II ст. до н. е.), знайдено бронзові знаряддя чорноліської культури (IX–VIII ст. до н. е.). Поблизу Павлівки досліджено курганні поховання доби бронзи (II тис. до н. е.) та скіфського періоду, виявлено поселення чорноліської та ранньослов'янської черняхівської культур. На території Павлівки знайдено кілька римських монет.

На території с. Подорожнього знайдено кам'яну зернотерку і ліпний глечик (XI–IX ст. до н. е.). Таку саму зернотерку знайдено і в Захарівці. На території Захарівської сільської ради відшукано наконечник кремнієвого списа, скіфської стріли та кремнієву сокиру донецько-придніпровської культури, які експонуються в сільському музеї. Але систематичних, глибоких археологічних досліджень, крім Великої Андрусівки, на території району проводилося мало.

З розкопаних археологами городищ відомі Тясминське (Андрусівське) та Калантаївське. Розкопки Тясминського городища проводилися під керівництвом кандидата історичних наук, археолога Є. В. Максимова в 1956 році, а Калантаївське городище було розкопане і досліджене у тому ж році археологічною групою на чолі з кандидатом історичних наук Е. Ф. Покровською.

На території Світловодського району виявлені сліди поселень періоду Київської Русі (IX–XIII ст.). У селі Захарівці, наприклад, знайдено мідний гребінець рядового дружинника часів князя Святослава.

У середині XIII ст., як вогняний смерч, пронеслися через наші землі монголо-татарські полчища. Переходячи Дніпро, вони зруйнували всі навколишні поселення. Землі сучасного Світловодського району на довгий час перетворилися на дике поле.

У середині XV – на початку XVI ст. ці території почали освоюватися козаками, які вели уперту боротьбу з Кримським ханством та Туреччиною. По долинах річок і глибоких степових балках виникали невеликі поселення – так звані запорозькі зимівники. В адміністративному плані вони об'єднувалися в паланки. Територія нинішнього Світловодського району входила до складу Інгульської паланки, розташованої на правобережжі Дніпра. Такими зимівниками були Янове, або Яновський (розташований на лівому березі невеликої степової річки Березівка, названий за ім'ям свого першого поселенця), Андрусівка (зимівник козака Андруся), Аудиторівка (зимівник Аудитора, або Аудита). Росії належав Криловський шанець, більшість жителів якого були вихідцями з Миргородського полку. До складу Криловської сотні Миргородського полку входили села Андрусівка, Калантаїв, Федірки, Бабичівка. До Власівської сотні належали села Золотарівка, Серебряне, Мала Березівка, Павлівка, слобода Скельова, Свилярня. На 1752 р. Глинськ був містечком, населяли його в основному козаки – 168 чоловік.

У 1751 року частині сербів на чолі з Іваном Самійловичем Хорватом дозволено було поселитися в Росії. Цього ж року він з 218 своїми земляками, серед яких були офіцери з сім'ями, почав селитися на півночі нинішньої Кіровоградщини. Утворилася лінія військових поселень під назвою Нова Сербія. У Янові розмістилася 14-та рота Пандурського піхотного полку, у Чонграді (Андрусівка) – 16-та, у Золотарівці – 18-та рота. У Глинську розташувалася 19-та рота гусарського полку Хорвата. Решта поселень призначалися на рангові наділи для офіцерів та духовенства. Крім того, у кожному полку відмежовувалися ще запасні землі для вдів, сиріт службовців (Піщанівка, Медерово, Захарівка, Федірки, Миронівка, Григорівка).

Оскільки на місці новоутворених рот чи шанців уже жили люди, їм, за розпорядженням сенату, наказано було продати свої домівки новопоселенцям, а самим виїхати в ті місця, звідки вони прибули, або поселитися за межами Нової Сербії, де вони й заклали, з допомогою державних коштів, нові слободи. Із відомостей Криловської сотні бачимо, що на кінець 1753 року «на ту сторону ріки Дніпра» із Андрусівки переселилися 92 жителі, Калантаєвого – 90, Федірок – 12, містечка Глинськ – 64, слободи Золотарівка – 111, Скіловатої – 77. Водночас жителі Миргородського полку переїжджали в поселення Нової Сербії.

У 1760 році вихідцями з Орловської, Курської та Калузької губерній засноване російськомовне село Микільськ.

У 1784 році царським указом на новозаселених землях утворене Катеринославське намісництво, яке поділялося на дві губернії: Новоросійську й Азовську. У Новоросійській губернії був утворений Олександрійський повіт, до якого входили села Світловодського району. Через 10 років намісництва були перейменовані в губернії. Олександрійський повіт відійшов до Херсонської губернії.

У 1834 році Крилов став військовим містом і його перейменували на Новогеоргіївськ.

Після ліквідації військових поселень жителів було переведено на становище державних селян.

У «Херсонських епархіальних відомостях» повідомляється, що в 1806 році у Таловій Балці на кошти поміщика Федора Боровського побудовано Преоб-

раженську церкву – архітектурний витвір вражаючої краси та сумної долі (була зруйнована в роки Великої Вітчизняної війни).

У 1919 році на території району отаман Григор'єв підняв заколот проти радянської влади: активістів радянської влади вилучували і розстрілювали, але уже наприкінці травня цього ж року заколот було придушено.

У серпні 1919 року територію району захоплюють денікінці. У Піщанівці, Захарівці, Медерові створюється партизанський загін, на чолі якого став Ілля Данилович Діброва. А в селі Янове з місцевих жителів формується повстанський загін, який очолює Іван Маркович Покотило (отаман Сірко). У грудні 1919 року партизани загону Діброва визволяють від денікінців Новогеоргіївськ і навколишні села ще до приходу Червоної Армії.

1932–1933 роки ввійшли в історію України як період голодомору. Не обійшло це страшне лихо і наддніпрянський край. Тільки по Захарівській сільській раді з 700 жителів від голоду померло 400.

У 1939 році Новогеоргіївський район увійшов до складу новоствореної Кіровоградської області.

Територія Світловодського району була окупована фашистами 7 серпня 1941 року. Уже з перших місяців окупації німці зустріли масовий опір. Влітку 1942 року виникають підпільні групи у Захарівці, Андрусівці, Миронівці, Федірках.

Велике значення для піднесення патріотичного духу населення мав рейд по тилах гітлерівців кавалерійського партизанського з'єднання під командуванням Героя Радянського Союзу М. І. Наумова. Переправившись через Дніпро у районі Воронівки, наумівці зайняли села Малу та Велику Андрусівку, розгромили каральний загін гітлерівців, що був присланий із Новогеоргіївська, пройшли степовими шляхами через Семигір'я, Сніжкове і далі на Захід.

Не старіють душою ветерани. Село Григорівка. Фото В. Стригуна

На початку 1943 року на Кіровоградщину була закинута з літака підпільно-диверсійна група на чолі з І. Д. Дібровою – уродженцем села Піщанівка. Під час приземлення він пошкодив ногу, але добрався до свого села і, переховуючись у друзів та знайомих, гуртував актив підпільних груп. Неодноразово на нього влаштовувалися облави і засідки в Захарівці, Аудиторівці, Яновому, але безрезультатно. У травні Діброва у Чорному лісі зустрівся з членами підпільного обкому партії. У короткі строки було створено партизанське з'єднання ім. Ворошилова, яке вже в червні-липні налічувало 1000 осіб, вело активні бойові дії на території Знам'янського, Олександрійського та Новогеоргіївського районів. Янівська, Миронівська, Федірська, Захарівська, Аудиторівська підпільні організації та групи входили до складу цього партизанського з'єднання.

Бої за Дніпро і визволення території нашого краю були жорстокими. Після успішного форсування Дніпра ще понад два місяці тривали запеклі бої на правобережному плацдармі в районі сіл Старе і Нове Липове.

У ніч з 30 листопада на 1 грудня 1943 року оборону гітлерівців було прорвано. Почалося звільнення території району від окупації частинами 2-го Українського фронту під командуванням І. С. Конєва. 19 грудня 1943 року звільнено весь район. 7 550 бійців і офіцерів загинуло за звільнення Світловодщини. За форсування Дніпра під Новогеоргіївськом присвоєно звання Героя Радянського Союзу Ф. І. Анісічкіну, В. А. Жукову, М. М. Зар'янову, О. В. Приглебову, М. С. Циганкову. З фронтів Великої Вітчизняної війни не повернулися додому 7 026 жителів району, 2 880 з них пропали безвісти.

ЕКОНОМІКА

Промисловість

Промисловий комплекс району охоплює 4 провідні галузі, у яких працюють 7 промислових підприємств: промисловість будівельних матеріалів займає 44,5 %, харчова – 41,5 %, кольорова металургія – 12,9 %, деревообробна – 1,1 %.

У районі працює єдине в Україні підприємство з виготовлення вольфрамового дроту і заготовок виробів із важкого сплаву типу ВНЖ-90. Це Світловодський казенний комбінат твердих сплавів і тугоплавких металів (СККТС і ТМ). Підприємство спеціалізується на випуску вольфрамового, ниткового вагового дроту, прутків та інших напівфабрикатів із вольфрамової кислоти, які використовуються у виробництві джерел світла, виробів із спецкераміки на основі карбиду бору, що застосовуються для виготовлення засобів індивідуального захисту (бронежилети) та захисту техніки спеціального призначення, а також в електронній та електротехнічній промисловості.

Промисловість будівельних матеріалів представляє завод

*Добрий вилов у рибальській артілі у с. Великій Андрусівці.
Фото В. Стригуна*

силікатних виробів, який виготовляє силікатну цеглу й силікатну масу. Його річна потужність – 36,8 млн штук силікатної цегли.

Основне підприємство харчової промисловості – промислово-комерційна фірма «Каскад», яка займається виробництвом і переробкою сільськогосподарської продукції; зокрема виготовляє борошно, олію.

У районі працює три риболовецьких підприємства: «Андрусівське», «Ера» та «Сом». Улов та реалізація риби в середньому за рік становить близько 180 тонн.

Агропромисловий комплекс

Сільське господарство району представляють 20 сільгоспідприємств та 68 фермерських господарств.

У галузевій структурі валової продукції сільського господарства провідне місце належить рослинництву: його питома вага становить 67 %, тваринництва – 33 %.

Загальна площа сільськогосподарських угідь – 56,1 тис. га (2,7 % від загальної площі сільськогосподарських угідь області). Основні зернові культури, що вирощуються в районі – озима пшениця, ячмінь, кукурудза на зерно, зернобобові, гречка та просо. Значне місце серед технічних культур займають соняшник та цукровий буряк.

Вирощують також яблука, груші, сливи, вишні та інші ягідні культури.

Тваринництво базується на розведенні великої рогатої худоби, свиней та птиці.

ТОВ «Нікольське» має консервний завод, який займається переробкою овочів та плодово-ягідних культур.

*Добре
родять
світловод-
ські поля.
Фото
В. Стригуна*

СВІТЛОВДСЬКИЙ РАЙОН

Звання заслуженого працівника сільського господарства України мають Г. Д. Буркуш, Г. Г. Бур'янський та В. А. Татаров.

Транспорт

Довжина автомобільних доріг у районі становить 264 км, у тому числі з твердим покриттям – 226 км. Південно-східною частиною району проходить невеличкий відрізок залізничної вітки, що з'єднує Олександрію та Кременчук.

Зв'язок

Послуги зв'язку в районі надає Центр електрозв'язку № 2 Кіровоградської філії ВАТ «Укртелеком» та Світловодський вузол поштового зв'язку Кіровоградської дирекції УДППЗ «Укрпошта». Ємність телефонних станцій – 1 815 номерів. Доходи від надання послуг зв'язку становлять близько 1 млн грн.

Будівництво

Спостерігається позитивна тенденція збільшення капітальних інвестицій в економіку Світловодського району. Найбільше їх спрямовується в капітальне будівництво – 49,5 % від загальної суми. Традиційно основним джерелом фінансування капітальних інвестицій залишаються власні кошти підприємств та організацій, які становлять 55,1 % від загальної суми капітальних вкладень.

У 2004 році за рахунок коштів населення побудовано 9 житлових будинків загальною площею 1 735 м², що на 380 м² більше, ніж у 2003 році, введено в експлуатацію два склади для зберігання зерна та трансформаторна підстанція на території промислово-комерційної фірми «Каскад», ведуться роботи з берегоукріплення в с. Андрусівці, проводиться реконструкція вокзалу річкового порту під розважальний комплекс. Павлівською сільською радою виділено 27 тис. грн на реконструкцію дитячого садка, а Глинською сільською радою – 22 тис. грн на газифікацію вул. Шевченка.

Житлово-комунальне господарство

При трьох сільських радах із 12 створені й діють 8 підприємств з надання комунальних послуг населенню, одне знаходиться в стадії оформлення й реєстрації. Форма господарювання цих підприємств – безоплатна оренда основних фондів сільських рад. Фінансування – за рахунок надходжень від населення.

Довжина мереж вуличного освітлення району – 12,4 км. Об'єкти благоустрою утримуються за рахунок місцевих бюджетів.

У районі діє 15 централізованих джерел водопостачання: 11 комунальних, 4 сільських водогони.

Торгівля

У торговельній мережі району налічується 48 магазинів, у тому числі 13 приватних, 25 кіосків, 10 об'єктів громадського харчування. З них до системи райспоживтовариства входить 58 об'єктів торгівлі. Для покращення торговельного обслуговування населення в с. Григорівці заплановано ввести в експлуатацію супермаркет.

ГУМАНІТАРНА І СОЦІАЛЬНА СФЕРИ

Освіта і наука

Нині на території району функціонує 16 загальноосвітніх шкіл, де навчаються 1 886 дітей.

Село Григорівка. У загальноосвітній школі

Село Федірки. У дитячому садку. Фото В. Стригуна

СВІТЛОВДСЬКИЙ РАЙОН

Виховання дітей дошкільного віку здійснюється в 6 освітніх закладах, з яких 4 сезонних (Велика Андрусівка, Миронівка, Федірки, Золотарівка) та 2 постійних (Глинськ, Григорівка). Дошкільні заклади району відвідують 122 дитини.

Для забезпечення позашкільної освіти в районі діє Центр дитячої та юнацької творчості. Позашкільною освітою охоплено 850 дітей, які відвідують 50 гуртків.

Охорона здоров'я

Сфера охорони здоров'я представлена дільничною лікарнею, 22 фельдшерсько-акушерськими пунктами, 4 медамбулаторіями. Діє 5 аптек. Центральна районна лікарня заснована в 1979 році та знаходиться в місті Світловодську.

Сільських жителів обслуговують 10 лікарів, 61 середній медпрацівник, 25 молодших медичних сестер.

Однією з найстаріших лікарень області є Глинська дільнична лікарня, що побудована та почала діяти в 1909 році як земська. Тоді медичний персонал складався з одного фельдшера та двох санітарок. У період громадянської війни лікарня обслуговувала червоноармійців та хворих на тиф. У роки Великої Вітчизняної війни вона була зайнята окупантами та частково зруйнована. Після війни силами медичних працівників все відбудовано. У 1978 році лікарня отримала перший санітарний автомобіль. З 2002 року тут впроваджено сімейну медицину.

Культура та мистецтво

У районі працює 20 клубних закладів (у тому числі 12 сільських Будинків культури, 3 сільських клуби та 4 сільських клуби-бібліотеки, 18 бібліотечних закладів, музей історії с. Захарівки та 3 громадських музеї. У закладах культури працює 92 спеціалісти, з них 93,5 % мають фахову освіту.

*Аптека
в селі
Подорож-
ньому.
Фото
В. Стригуна*

*Ансамбль бального танцю
«Ритм»*

У районі діє 136 клубних формувань, що об'єднують 1 581 учасника, у тому числі 109 колективів художньої самодіяльності. Дванадцятьом з них присвоєне почесне звання народного аматорського колективу, один дитячий зразковий художній колектив.

Ансамбль бального танцю «Ритм» (керівник Ірина Шабаліна) є лауреатом I Всесоюзного фестивалю художньої самодіяльної творчості, присвяченого 40-річчю Перемоги, Міжнародного фестивалю танцю в турецькому місті Бурса (1993), фестивалю телебачення і преси «Золота осінь Славутича», учасником концерту на I з'їзді вчителів України в Києві, постійним учасником і переможцем обласних оглядів-конкурсів «Весняні ритми».

Чоловічий вокальний ансамбль «Відлуння» (керівник Олександр Безуглов) у 1991 році отримав звання народного

*Чоловічий вокальний ансамбль
«Відлуння»*

*Заслужений працівник
культури України
К. П. Сокурєнко*

аматорського колективу. У 1994 р. колектив виступав перед товариством української діаспори в Мінську. 1996 р. – учасник I фестивалю Національних мистецтв Республіки Білорусь у Гродно. Ансамбль – учасник Всеукраїнського фестивалю майстрів мистецтв і колективів народної творчості Кіровоградщини в Києві, присвяченого 10-й річниці незалежності України, лауреат обласних фестивалів «Калиновий спів», лауреат фестивалю-конкурсу «Встань, козацька славо! Засвіти знамено!», присвяченого 352-й річниці битви під Берестечком (м. Радивілів).

Вокальний ансамбль «Мрія» (керівник Валентина Перехрест) удостоєний звання народного в 1987 році. Він постійний учасник обласних фестивалів-конкурсів «Калиновий спів», районних свят, фестивалів, дипломант Всеукраїнського фестивалю пісенної творчості ім. Машкіна в м. Іршава Закарпатської області.

Народному хоровому колективу «Калина» Іванівського сільського Будинку культури звання присвоєно у 2003 році. Це учасник обласних, районних свят, святкових концертів. Соліст хору та ідейний натхненник – директор ТОВ «Дружба» Іван Якович Середа.

Усі перелічені колективи – учасники творчого звіту Кіровоградської області в Києві «Мистецтво золотого поля» (2004 р.).

Агітбригада Микільського сільського Будинку культури з 1992 року має звання «народна». Постійно бере участь в усіх обласних оглядах-конкурсах, завжди виходить переможцем.

Світловодська центральна районна бібліотека – одна з найстарших бібліотек краю. Її вік – майже 100 років. Про це свідчить книга «Города России в 1910 году», що вийшла в Санкт-Петербурзі в 1914 році. У ній знаходимо інформацію, що в 1910 році в цьому районі на 12 461 мешканця була одна бібліотека-читальня. Також про її поважний вік свідчать

Вокальний ансамбль «Мрія»

і архівні документи. З них відомо, що в 1921 році в Новогеоргіївську працювали відділ РАТАУ, курси соціального виховання, бібліотека-читальня, фонд якої напередодні війни становив близько 30 000 тис. примірників. У роки Великої Вітчизняної війни бібліотека була знищена. Дата 1 січня 1944 року вважається другим народженням бібліотеки. З лютого 1949 року до січня 1973 року бібліотеку очолювала ветеран Великої Вітчизняної війни Анастасія Федорівна Бондаренко. З будівництвом Кременчуцької ГЕС бібліотека з Новогеоргіївська була переведена в новозбудоване місто. У квітні 1978 року створена Світловодська районна централізована бібліотечна система, яка включає: центральну бібліотеку, районну бібліотеку для дітей та 16 сільських філіалів. Протягом 1973–1987 років систему очолював Федір Григорович Пугач. З 1987 року директор ЦРБС – заслужений працівник культури України Катерина Павлівна Сокуренко.

Музей історії с. Захарівка засновано 8 травня 1980 року. Незмінний директор музею – Любов Семенівна Шкірай. Тут представлена історія краю від первіснообщинного ладу до сьогодення. Загальна кількість одиниць зберігання – 8 тисяч, у тому числі основного фонду – 2,5 тисячі. У музеї працює клуб «Пошук».

У районі є чимало пам'яток архітектури і містобудування, серед яких муровані церкви в селах Іванівці, Микільському й Таловій Балці.

На Світловодщині з археологічних пам'яток виявлено поселення черняхівської культури, кургани та курганні групи, могильники, які датуються I–II ст. н. е. та VI–III ст. до н. е. Усього в районі 74 пам'ятки археології, з них 38 курганів і 36 курганних груп. Є також 33 пам'ятки історії та монументального мистецтва.

Видавнича діяльність та ЗМІ

Газета Світловодської районної ради та райдержадміністрації «Вісті Світловодщини» заснована у вересні 1999 року. Тираж – 1 600 примірників. Виходить один раз на тиждень.

Районна радіогазета «Наддніпрянська зоря» заснована у 1950 році. Першим кореспондентом-організатором був В. В. Тумаков (на громадських засадах). Засновник радіогазети – Світловодська районна рада та районна державна адміністрація. Радіогазета виходить тричі на тиждень. З 1993 року її редактором є Аїда Мелкумівна Саркісова.

Фізична культура і спорт

До послуг населення району – 10 стадіонів, 13 спортивних залів, 6 стрілецьких тирів, один пневматичний тир. Працює секція з волейболу комплексної обласної ДЮСШ ФСТ «Колос», 10 спортивних гуртків для учнівської молоді.

Найвищий рівень спортивної діяльності досягнутий у селі Глинську. Неодноразово його мешканці ставали призерами обласних змагань. Призерами обласних змагань II Спортив-

Село Глинськ. Пам'ятник радянським воїнам, загиблим у роки Великої Вітчизняної війни

*А мати жде додому сина...
Ніна Іванівна Маленченко.
Фото В. Стригуна*

них ігор молоді України 2004 року стала команда з настільного тенісу села Федірки. У першості району з футболу брали участь 8 команд сільських рад, у яких працюють тренери на громадських засадах. У 2004 році в районі створений фізкультурно-спортивний клуб при Миронівській сільській раді (керівник Олександр Лещенко).

Соціальний захист населення

В органах праці та соціального захисту населення на обліку знаходиться 766 сімей, які одержують різні види державної допомоги, що становить 13,8 % від загальної кількості сімей у районі.

В органах Пенсійного фонду на обліку перебувають 5,9 тис. пенсіонерів, які одержують пенсії на підставі 24 законодавчих актів України.

Субсидіями користується більше 2,6 тис. сімей району. Їх витрати за рахунок субвенції державного бюджету місцевим бюджетам за призначеними субсидіями у 2003 році зменшено на 428,4 тис. грн, які профінансовано в повному обсязі. Субсидії на придбання скрапленого газу та твердого палива в районі надані більше 1,2 тис. сімей на суму 257,6 тис. грн, які стовідсотково профінансовано з державного бюджету. Кошти отримали всі сім'ї, яким була призначена субсидія.

На обліку в управлінні праці та соціального захисту населення перебуває 3 045 пільговиків, із них: 2203 ветерани війни, 771 ветеран праці, 65 громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

За 2003 рік надано пільг на загальну суму 479 тис. грн, на відшкодування яких спрямовано 486,6 тис. грн.

До складу територіального центру управління праці та соціального захисту населення Світловдської райдержадміністрації входить відділення соціальної допомоги вдома. Територіальним центром надаються послуги швачки та пралі. Протягом 2003 року надано різних видів соціальних послуг 410 особам.

ПЕРСОНАЛІЇ

БОЙЧУК Андрій Прокопович (20.10.1918, с. Бугруватка – 30.04.1985)

Літературознавець. Закінчив політпросвітній технікум в Олександрії, Кіровоградський педінститут (1949), аспірантуру та докторантуру. Працював завідуючим клубом, учителем, потім завідуючим кафедрою української літератури в Кіровоградському педінституті. Професор, кандидат філологічних наук. Автор книги «Українська сатира другої половини XIX століття» (1972).

ВИСІКАН Панас Захарович (22.07.1922, с. Подорожнє – 4.03.1963, м. Київ)

Український письменник і художник. Брав участь у Великій Вітчизняній війні. У 1951 р. у Києві набув спеціальності майстра декоративно-монументального живопису. Працював у республіканській газеті «Молодь України». Окремими виданнями вийшли твори «Ігорьок Мережка» (1956), «В печері Святої Магдаліни» (1963), «Страховисько з однією зяброю» (1968) та інші книги.

ВОРФЛИК Анатолій Васильович (1942, с. Іванівка)

Поет. Після закінчення сільської десятирічки працював чабаном у місцевому колгоспі, потім вступив до Харківського державного університету, де успішно студіював українську філологію. Свого першого вірша «Доброго ранку» опублікував на сторінках районної газети «Наддніпрянська правда» в 1960 р. Автор багатьох поезій про рідне село, його славних людей. Друкувався в журналах «Борисфен», «Кур'єр Кривбасу», у газеті «Літературна Україна». Записав почутих від односельчан чимало жартів і усмішок, образних висловів, окремі добірки друкувалися в київській газеті «Сільські вісті». Живе і працює у Жовтих Водах на Дніпропетровщині.

ГОЛОВ'ЯНКО Зіновій Степанович (12.11.1876, с. Талова Балка – 23.09.1953)

Лісівник і ентомолог. Закінчив Петербурзький лісний інститут (1901). Працював у різних лісництвах в Україні. У 1924 р. заснував Дарницьку дослідну лісну станцію і до 1934 р. очолював її. У 1937–1953 рр. – професор Київського лісгосподарського інституту. Його наукові праці присвячені екології і морфології комах-шкідників лісу, розробці заходів боротьби з ними, вивченню витривалості лісових культур відповідно до потужності продуктивного шару ґрунту, іншим проблемам лісівництва.

ДИКИЙ Антон Васильович (1900–1951)

Поет. Належав до Спілки селянських письменників «Плуг», літературної організації ВУСПП. Автор збірки поезій.

ДИКИЙ Михайло Прокопович (1917, с. Велика Андрусівка – 30.03.1967, м. Вінниця)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1943). Закінчив Дніпродзержинський металургійний технікум, Луганську школу військових льотчиків. Капітан, відзначений орденом Червоного Прапора за бої в радянсько-фінській війні. За період війни з гітлерівською Німеччиною здійснив 367 бойових вильотів, провів більше ста повітряних боїв, особисто збив 18 літаків противника. Воював на Північному Кавказі, у небі України, Молдавії, Румунії, Болгарії, Югославії, Угорщини. Після війни – полковник, льотчик першого класу. Відзначений орденами Леніна, Червоного Прапора (три), Вітчизняної війни (два) та іншими нагородами. З 1958 р. – у відставці. Жив у Вінниці.

ДІБРОВА Ілля Данилович
(1891, с. Піщанівка, нині с. Катеринопіль –
14.10.1944, Чехословаччина)

Командир партизанського з'єднання імені Ворошилова. З 9 до 12 років батракував у поміщика Ситченка в с. Баштанці на Миколаївщині. З 1904 р. працював шахтарем на російсько-бельгійських рудниках (Криворіжжя), там і стає більшовиком. Після революції повертається в рідне село. У 1918 р. організовує партизанський загін, що діяв у районі Знам'янки проти німецьких окупантів, згодом командує партизанським загonom, що бореться проти денікінців. Після громадянської війни працював директором Косовського млина, а потім директором комбінату м. Олександрії. З 1943 р. – командир партизанського з'єднання ім. Ворошилова, що діяло в районі Чорного лісу на Кіровоградщині. З вересня 1944 р. призначений комісаром партизанської бригади, що організована на базі двох словацьких загонів. 14 жовтня 1944 року І. Д. Діброва загинув у бою з фашистами на території Чехословаччини. Був похований у лісі Шпаньє. У 1945 р. останки перевезені в Олександрію і поховані в братській могилі. Нагороджений орденом Леніна, Червоного Прапора, Богдана Хмельницького, двома орденами Вітчизняної війни I ступеня, медаллю «Партизан Вітчизняної війни» I ступеня. Президент Чехословаччини нагородив І. Д. Діброву вищою нагородою – орденом «Воїнський хрест» та присвоїв звання генерала Чехословацької народної армії.

КОВАЛЕНКО Віктор Федорович
(13.09.1942, с. Павлівка)

Український учений, фізик-експериментатор, доктор фізико-математичних наук (1986). Закінчив технікум залізничного транспорту, а в 1970 р. Харківський державний університет. З 1970 р. працював апаратником, а з 1974 р. – начальником групи лабораторій на Світловодському заводі чистих металів. Заочно закінчив аспірантуру і в 1976 р. захистив дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата фізико-математичних наук. Опублікував більше десяти наукових праць, виступив з багатьма доповідями і повідомленнями на всесоюзних і республіканських нарадах та консультаціях. Має чимало авторських свідоцтв на винаходи.

КОШМАН Микола Павлович
(5.04.1944, с. Миронівка)

Генерал-полковник, російський державний діяч. Закінчив Дніпропетровський автодорожній технікум, Уссурійське військово-училище та Військову академію транспорту й тилу (1973). Заступник Голови уряду Російської Федерації, його повноважний представник у Чеченській Республіці (1999–2000). З 2002 р. – голова комітету уряду Російської Федерації з питань капітального будівництва та житлово-комунального господарства.

КРИВОРУЧКО Надія Михайлівна
(8.08.1937, с. Старе Липове)

Герой Соціалістичної Праці (1971), лауреат Державної премії СРСР (1973). Після закінчення школи працює в тваринництві. З 1957 р. – доярка, з 1967 р. – майстер машинного доїння корів колгоспу імені Куйбишева Кременчуцького району Полтавської області, майстер тваринництва першого класу. Відзначена орденом Леніна та іншими нагородами.

ПАНЧЕНКО Олексій Якович
(23.03.1907, с. Калантаїв – 15.10.1943, с. Гута Межигірська
Київської області)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1943, посмертно). Навчався і працював у рідному селі, звідки в 1930 р. призваний на дійсну військову службу. Служив механіком на аеродромі в місті

Прилуках Чернігівської області. З 1933 року, після демобілізації, працював на меблевому комбінаті в Прилуках. Там же перебував і під час тимчасової окупації міста. У діючій армії з вересня 1943 р. Брав участь у боях з ворогом на Воронежському, згодом 1-му Українському фронтах. Особливо відзначився на правому березі Дніпра, у бою за село Гуту Межигірську Київської області. Взявши на себе командування взводом, 48 годин утримував захоплений плацдарм. Особисто висадив у повітря великий склад боеприпасів і змусив замовкнути ворожий дот. Загинув у бою. Нагороджений орденом Леніна.

ПЕТРОВ Іван Семенович
(1(4).10.1923, с. Миронівка – 3.07.1990)

Заслужений художник України (1983), член Спілки художників СРСР (з 1961 р.). У 1948 р. закінчив Харківське художнє училище, у 1954 р. – Київський художній інститут. Його вчителями були К. Трохименко, Л. Чичкан, М. Сліпченко, В. Черніков. Учасник Великої Вітчизняної війни. 14 років був викладачем Кримського художнього училища в майстерні історико-батального живопису. Працював у галузі історичного жанру в живопису і графіці. Учасник обласних, республіканських і всесоюзних виставок. З 1950 р. був учасником понад 50 виставок. Роботи знаходяться у вітчизняних та зарубіжних музеях, приватних колекціях. Створив низку діорам «Штурм Перекопу», «Штурм Бахчисарая графом Мінхом. 1736», «Облога Корсуня військами київського князя Володимира в 989 році». Автор багатьох серій графічних робіт: «Земля Перекопська» (12 ліногравюр), за мотивами творів Т. Г. Шевченка (5 ліногравюр, 6 літографій, акварелі), «3 дорожнього альбому» (понад 50 малюнків і акварелей). Роботами оформлено до 30 книг. У 1993 р. частина його робіт була придбана Фондом культури Тайваню. У 1998 р. роботи художника експонувалися на виставці кримських живописців у Хайделберзі (Німеччина), у 2000 р. – на виставці, присвяченій 60-річчю Спілки художників України (з 1991 р. – Національна спілка художників України).

ПОНОМАРЬОВ Семен Федорович
(1904, с. Серебряне – 1989)

Російський письменник. У рідному селі закінчив 4 класи. Батракував. Після революції служив у Червоній Армії, потім працював на Кавказі при Міністерстві внутрішніх справ. Звідти направлений у Вищий комуністичний інститут журналістики в Ленінград. Працював відповідальним працівником у редакції на Північному Кавказі. З перших днів Великої Вітчизняної війни на фронті. Двічі поранений. Часто приїжджав у рідне село, зустрічався з учнями місцевої школи, подарував книгу «Тамань» про бійців та командирів дивізії, у якій воював.

РОМАНОВСЬКИЙ Олексій Корнійович
(18.02.1918, с. Талова Балка)

Літературознавець, перекладач, доктор філологічних наук, професор, член Спілки письменників України (1966). Учасник Великої Вітчизняної війни. Працював на відповідальній роботі в Пензенському і Київському обкомах партії, а також у політвідділах Південно-Західної та Литовської залізниць. Закінчив літературний факультет Київського педагогічного інституту (1951) та Академію суспільних наук при ЦК КПРС (1958). Працював зав. відділом пропаганди, секретарем Київського міськкому Компартії України, вченим секретарем Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР. З 1964 р. – ректор Київського педінституту іноземних мов, згодом – ректор Київського педінституту ім. Горького, з 1973 р. – міністр культури УРСР, з 1977 р. – ректор Київського педінституту іноземних мов. Депутат Верховної Ради УРСР дев'ятого скликання. Автор книжок «Із історії підготовки Першого з'їзду радянських письменників» (1958), «Знаменна віха» (1965), «Знаменательная вежа» (1970), «Партія веде» (1967), «Література ленинського гарту» (1969, 1973, 1979), «Жизнь во имя»

будущего» (у співавторстві, 1974, 1984). Брав участь у написанні першого тому «Історії української радянської літератури» (1964). Переклав з російської мови п'єси «Нерівний бій» В. Розова, «Сержант міліції» І. Лазутіна, «Океан» О. Штейна; повість «В горах Таврії» І. Вергасова; романи «На березі дикім» Б. Полевого, «Брестська фортеця» С. Смирнова, «Філософський камінь» С. Сартакова тощо. Нагороджений орденами Вітчизняної війни II ступеня, Трудового Червоного Прапора (двома), Дружби народів, «Знак Пошани», медалями та Почесними грамотами Президій Верховних Рад Білоруської та Естонської РСР.

СЛАВИНСЬКИЙ Микола Борисович **(28.03 1948, с. Павлівка)**

Критик, прозаїк, член Національної спілки письменників України. Закінчив факультет журналістики Київського державного університету (1978). Працював у газетах «Молода гвардія» та «Літературна Україна», заввідділом журналу «Київ». Видав збірки літературно-критичних есе «Як зловити сонячний промінь» (1980), «Волшебные звезды детства» (1984). «Від імені свого покоління» (1985); документально-художню книжку (у співавторстві) «Ключі до заповітного» (1987), повість «Третій арешт» (журнал «Київ», 1983).

ФЕДУРУС Григорій Аврамович **(11.04.1909, с. Талова Балка)**

Доктор технічних наук (1974), професор (1981), заслужений діяч науки України (1980), лауреат Державної премії УРСР (1981). Закінчив техніко-математичне відділення Кам'янець-Подільського інституту соціального виховання (1932). У 1935–1942, 1946–1960 рр. працював в Інституті фізики АН УРСР. З 1960 р. – завідуючий відділом Інституту напівпровідників АН УРСР. Основні праці присвячені прикладній фотоелектроніці напівпровідників.

ШКІРАЙ Любов Семенівна **(8.09.1953, с. Тарасівка Полтавської області)**

Учитель, краєзнавець. Після закінчення школи навчалася на історичному факультеті Полтавського державного педагогічного інституту. У 1974 р. отримала направлення у Червоновершську середню школу Компаніївського району. З 1977 р. почала працювати у Захарівській середній школі. Організувала клуб «Пошук», до якого ввійшли учні 5–10 класів, а зараз працюють і випускники. Було створено музей бойової слави, який відкритий 8 травня 1980 р. Пошуковці клубу запрошувалися на зустрічі з ветеранами в Москву, Харків, Ленінград, неодноразово ставали лауреатами Всеукраїнських та обласних конкурсів, зльотів, конференцій. У 1994 р. фонди музею значно розширилися і для нього виділене окреме приміщення колишнього дитячого садка. У 1996 р. музею Захарівської загальноосвітньої школи було присвоєно звання народного. Л. С. Шкірай призначена на посаду директора музею, якому нині надано статус державного.

ЧИГИРИН Віталій Єлисейович **(11.05.1908, с. Липове Новогеоргіївського повіту – 15.11.1937)**

Прозаїк. Наймитував, був на комсомольській, журналістській роботах (дніпропетровський журнал «Зоря», «Літературна газета» з 1935 р.). 22 квітня 1937 р. звинувачений у належності до української націоналістично-фашистської терористичної організації й 15 листопада 1937 р. розстріляний у київській в'язниці. Автор книжок оповідань і повістей «Під кавперами», «Фрагмент доби» (1932), «Світання» (1934), «Перший гарт» (1935), «Дівчата» (1936), роману «Квітень» (1937).

- Географічне розташування
- Адміністративний устрій
- Символи району
- Населення
- Природні умови і природні ресурси
- З історії краю
- Економіка
- Гуманітарна і соціальна сфери
- Персоналії

УЛЬЯНОВСЬКИЙ РАЙОН

**Цвіт яблуневих садів,
Колос дорідних хлібів –
Дивні серпанки.**

**Де ще такі є поля,
Де ще така є земля,
Рідна Ульяновщина моя!**

Алла Ізовіта

К І Р О В О Г Р А Д С Ь К А   О Б Л А С Т Ь

УЛЬЯНОВСЬКИЙ РАЙОН

ГЕОГРАФІЧНЕ РОЗТАШУВАННЯ

Ульяновський район розташований у південно-західній частині Придніпровської височини, у лісостеповій зоні. Територія району історично є частиною брацлавського Поділля. Ульяновський район знаходиться на крайньому заході Кіровоградської області. Він межує на сході з Голованівським, на заході – з Гайворонським районами Кіровоградської області, на півдні – з Кривоозерським районом Миколаївської області та Савранським районом Одеської області, на півночі – з Уманським районом Черкаської області. Крайні точки: північна – біля с. Синьки, південна – біля с. Лупалового, західна – західніше с. Кам'яної Криниці, східна – на північний схід від с. Змійового.

Територія району займає 0,7 тис. км², що становить 2,8 % від загальної території області.

АДМІНІСТРАТИВНИЙ УСТРІЙ

У районі 17 сільських і одна міська рада, яким підпорядковані 27 населених пунктів: Ульяновська міська рада (м. Ульяновка), Богданівська сільська рада (с. Богданове, с. Маньківське), Великотроянівська сільська рада (с. Великі Трояни), Вільхівська сільська рада (с. Вільхове, с. Сергіївка), Грушківська сільська рада (с. Грушка, с. Станіславове), Даниловобалківська сільська рада (с. Данилова Балка, с. Шевченка), Йосипівська сільська рада (с. Йосипівка), Кам'янобрідська сільська рада (с. Кам'яний Брід, с. Петрівка, с. Христофорове), Кам'янокриничанська сільська рада (с. Кам'яна Криниця), Лозуватська сільська рада (с. Лозувата, с. Дельфінове, с. Змійове), Луполівська сільська рада (с. Луполове, с. Кошаро-Олександрівка), Мечиславська сільська рада (с. Мечиславка), Ново-

*Будинок
Ульянов-
ської рай-
держадмі-
ністрації*

селищська сільська рада (с. Новоселиця), Розношенська сільська рада (с. Розношенське), Сабатинівська сільська рада (с. Сабатинівка), Синицівська сільська рада (с. Синицівка), Синьківська сільська рада (с. Синьки), Шамраївська сільська рада (с. Шамраєве).

СИМВОЛИ РАЙОНУ

Опис герба

У червоному полі золотий хвилястий стовп, на якому зображений синій хвилястий нитяний стовп.

Опис прапора

Прямокутне полотнище зі співвідношенням сторін 2:3 складається з вертикальних смуг: червоної, жовтої, синьої, жовтої та червоної. Співвідношення ширини зазначених смуг 4:1:1:1:4.

Пояснення символіки

Червоне поле щита підкреслює складну історію території Ульяновського району, за володіння якою протягом віків боролися різні сили, символізує мужність, хоробрість, життєздатність. Синій хвилястий нитяний стовп означає річку Синиця, що протікає територією даного району. Золотий хвилястий стовп характеризує прилеглі до річки землі як хліборобський край, символізує пшеничні поля – багатство та запоруку добробуту людей. В оздобленні щита – золотий пшеничний сніп, який супроводжується обабіч двома золотими декоративними галузками, з-під нього виходить срібний рушник, гаптований синім українським орнаментом. Щит охоплений двома золотими дубовими галузками, з'єднаними внизу синьою стрічкою, яка обрамлює три калинові листочки з червоним калиновим кетягом. Девіз на стрічці «Праця породжує почесі» відповідає латинському виразу «Labores Pariunt Honores». У прапорі повторюються символи та кольори герба.

Символіку затверджено у 2000 році. Автори – В. Є. Кривенко та К. В. Шляховий.

Герб і прапор Ульяновського району

НАСЕЛЕННЯ

Населення району становить 28,6 тис. чол. (2,5 % від загальної кількості населення області): міське населення – 7,5 тис. чол. (26,2 %), сільське – 21,1 тис. чол. (73,8 %). Густота населення – 40,8 чол. на 1 км² (при 45,3 чол. на км² по області). За національним складом переважають українці.

У районі мешкає здебільшого православне населення. Діє 15 церков УПЦ Київського патріархату. Є громади християн віри євангельської.

За кількістю членів найбільшими політичними партіями є Народна аграрна партія України, Комуністична партія Укра-

Церква в селі Богдановому

їни, Соціал-демократична партія України (об'єднана), Всеукраїнське об'єднання «Жінки за майбутнє», Партія регіонів, Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина». Найбільшою популярністю в регіоні користується Народна аграрна партія України та Всеукраїнське об'єднання «Жінки за майбутнє», Соціалістична партія України, партія «Трудова Україна». Домінуючого впливу на політичну ситуацію в районі якоїсь однієї партії не спостерігається.

ПРИРОДНІ УМОВИ І ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Геологічна будова

Район розташований у межах відрогів Українського кристалічного щита. Геологічна будова території двоярусна: нижній – кристалічний фундамент, верхній – осадовий чохол.

Рельєф

Ульяновщина розміщена в південній частині Придніпровської височини. Поверхня району являє собою підвищену пологохвилясту лесову рівнину, розчленовану долинами річок, балками і ярами. Загальний похил поверхні – на південний схід. Найвища точка рельєфу – 211 м – знаходиться західніше с. Кам'яної Криниці.

Клімат

Клімат району – помірно континентальний. Середньомісячна температура січня $-5,1^{\circ}\text{C}$, липня $+20,3^{\circ}\text{C}$. Період з температурою понад $+10^{\circ}\text{C}$ становить 169 днів. Середньорічна кількість опадів 520 мм. Основна частина вологи випадає в теплий період року. Висота снігового покриву – до 10 см. Північна частина Ульяновщини розташована в недостатньо вологій, теплій агрокліматичній зоні, а південна – у посушливій, дуже теплій агрокліматичній зоні.

Церква в селі Йосипівці

*Рідні простори.
Фото А. Шеремет*

Поверхневі води

Основна річка Ульяновщини – Південний Буг. Протікає на південній межі району. Решта річок належать до його басейну. Найбільша з малих річок Синиця з притоками Таужнянка й Кам'янка. На річці Синиця збудовано водосховище.

Ґрунти

У районі переважають чорноземи типові середньо- та малогумусні, а також чорноземи реградовані (понад 90 % території району). Є також чорноземи опідзолені, лучні та чорноземно-лучні ґрунти.

Річка Синиця в Ульянівці

УЛЬЯНОВСЬКИЙ РАЙОН

Флора і фауна

Район розташований у лісостеповій зоні. Природна рослинність (лучно-стєпова, діброви та чагарники) збереглася на схилах долин. Лісом (дуб, граб, клен, акація, берест, сосна, липа) вкрито 2,6 тис. га, лісосмугами – 1,0 тис. га. Близько 90 % площі лісів займають дуби. На Ульяновщині багато таких трав'янистих рослин, як горицвіт, звіробій, астрагал, валеріана, подорожник та ін.

Серед ссавців найбільш поширені дикі кабани, лисиці, зайці, білки, вовки, їжаки, тхори, хом'яки, миші полівки, серед птахів – дятли, сороки, лелеки, дикі качки, синиці, іволги, сорокопуди, серед плазунів – черепахи, вужі, ящірки та жаби, серед комах – метелики, бабки, бджоли, оси, гедзі, павуки, комарі, богомоли. У річках часто зустрічаються коропа, щуки, соми, товстолобики, водяться видри.

Природно-ресурсний потенціал

Породи кристалічного фундаменту є сировиною для добування будівельного каменю, який у районі виходить на поверхню на схилах рік Південний Буг і Синиця.

Розроблені Луполівське, Йосипівське, Великотроянівське родовища граніту.

Дуже поширені в районі цегельно-черепичні суглинки, первинні каоліни. Каоліни залягають поблизу с. Грушки, Кам'яного Броду. Відрізняються високою білизною, за хімічним складом придатні для виготовлення тонкої кераміки. Є і вторинні каоліни, які придатні для тонкої кераміки як вогнетривка сировина.

Залягають також нікелеві руди, графіт, буре вугілля.

Площа лісів, що входять до Державного лісового фонду, становить 1 284 га.

Водні ресурси представлені річками, ставками та підземними водами. На території району 137 ставків з площею водного дзеркала 625 га, одне водосховище з площею водного дзеркала 65 га. Прогнозні й затверджені запаси підземних вод становлять 5,3 млн м³ на рік.

Екологія, охорона природи

На території району розташовані два заповідні об'єкти місцевого значення, що займають площу 7,82 га. Це гідрологічна пам'ятка природи «Кам'яна криниця» та парк-пам'ятка «Ульяновський парк».

До Червоної Книги занесені такі рослини Ульяновського району: астрагал шерстистоквітковий (*Astragalus dasyanthus* Pall), тюльпан дібровний (*Tulipa hupanic* Hlon), шафран сітчастий (*Crocus zeticulatus* stev). Потребують особливої охорони айр звичайний (*Acorus culanus*), анемона лісова (*Anemone sylvestris*), астрагал блідий (*Astragalus pallescens* Bieb), валеріана російська (*Valeriana rossia*), гадюча цибулька занедбана (*Muscari neglacturu* Cyss), тіацінник блідий (*Hyaciuthella sencophala*), горицвіт весняний (*Adonis Vernalis*), конвалія звичайна (*Convalaria magalis*), ломиніс цілолистий (*Clematis integrifolia*), льон Черняєва (*Linun csrniacvi*), оман високий (*Inula helenium*), півники маленькі (*Iris pumila*), фізаліс звичайний (*Physilis abkekengi*).

До Червоної Книги занесені такі представники фауни, які мешкають на території району: вечірниця мала (*Nystalus leisleria*), видра річкова (*Lutra lutra*), тхір степовий (*Mustela eversmanni*), сокіл-сапсан (*Falco peregrinus* Tunst), шуліка рудий (*Mitvus milvus*), бражник скабіозоподібний (*Hemaris tityus*), жук-олень (*Lukanus cervus*), махаон (*Papilio machaon*). Потребують особливої охорони ящірка зелена (*Lacetra viriolis*), ропуха сіра (*Bufo bufo*), богомол звичайний (*Mautis religiosa*), бронзівка мідна (*Potosia afinis*), красотіл бронзовий малий (*Calosota ingusitos*), майка звичайна (*Melve proscarabalus*).

З ІСТОРІЇ КРАЮ

Територія Ульяновського району була заселена здавна, про що свідчать археологічні знахідки, які датуються верхнім (пізнім) палеолітом (40–10 тисяч років тому). Біля сіл Данилова Балка, Луполове та Сабатинівка знайдені трипільські поселення, однієї з найяскравіших археологічних культур доби енеоліту (IV – середина III тисячоліття до н. е.). Село Сабатинівка дало назву археологічній культурі пізнього періоду бронзового віку. Сабатинівська культура існувала у XIV–XII ст. до н. е., мала кам'яну архітектуру й розвинуті для того часу металургію та хліборобсько-скотарське господарство.

У різні часи на цій землі панували кіммерійці, скіфи, сармати, готи, гуни, обри, хозари, угри, печеніги. Унаслідок запеклої боротьби слов'ян з печенігами вона була приєднана до Київської Русі (середина X ст.). У другій половині XI ст. сюди дійшла експансія половецьких ханів. Половці постійно нападали на Русь, яка в процесі нескінченних зовнішніх та внутрішніх воєн у першій половині XII ст. розділилася на ряд князівств. У ті часи територія сучасного Ульяновського району відійшла до Половецького ханства, яке у другій половині XII ст. хан Кончак перетворив у могутню державу.

У першій половині XIII ст. монголо-татарські завойовники розбили розрізнені війська руських князівств і розгромили Половецьке ханство.

У 1362 р. на умовах автономного удільного князівства ввійшла до Великого князівства Литовського Київська земля. Ординці не могли погодитись із втратою васалів і намагалися відновити статус-кво, але в битві на Синіх Водах (1363) з русько-литовським військом, очолюваним великим князем Ольгердом, потерпіли поразку, внаслідок чого Подільська земля відійшла до Великого князівства Литовського.

***

Частина Поділля, де тепер знаходиться Ульяновський район, після складного періоду невизначеності остаточно була включена до Великого князівства Литовського на початку 1430-х років.

За Люблінською унією 1 липня 1569 р. Литва і Польща об'єдналися в єдину державу під назвою Річ Посполита. Звенигородський повіт, якому належали землі сучасного Ульяновського району, увійшов до складу Брацлавського воєводства Королівства Польського, оскільки умовою збереження Литвою суверенності в Речі Посполитій був перехід українських земель (Брацлавщини, Волині, Київщини і Підляшшя) до Польщі.

З початком визвольної війни 1648–1654 рр. польську адміністрацію на Україні було скасовано і її замінив полковий адміністративно-територіальний устрій, за яким територія сучасного Ульяновського району відійшла до Уманського полку.

За Білоцерківським мирним договором, укладеним між гетьманом України Богданом Хмельницьким і польським урядом (18 вересня 1651 р.), козацькою територією визначалося лише Київське воєводство, а в Брацлавському воєводстві була відновлена польська адміністрація. У травні 1652 р. Богдан Хмельницький анулював умови цього договору, а російсько-польська війна, розпочата після проголошення рішення Переяславської Ради про з'єднання України з Московією (8 січня 1654 р.), на довгі роки зробила цю територію театром військових дій.

Унаслідок укладання гетьманом Юрієм Хмельницьким Слободищенського трактату (17 жовтня 1660 р.) правобережні полки підпали під владу Польщі.

Війна закінчилася Андрусівською угодою (9 січня 1667 р.), за якою вся Правобережна Україна, крім Києва, залишилася за Польщею. Брацлавське воєводство було відновлене, але в 1671 р. спалахнула війна між Польщею і Туреччиною, внаслідок якої, згідно з Бучацьким мирним договором (18 жовтня 1672 р.), Поділля відійшло до Туреччини. Таким чином Брацлавщина опинилася під владою залежного від турків гетьмана Петра Дорошенка.

У квітні 1673 р. польський сейм відмовився затвердити умови Бучацького договору, що призвело до нової польсько-турецької війни. За Журавненським мирним договором (17 жовтня 1676 р.) Поділля залишилося в складі Туреччини, а значна частина Правобережної України, у тому числі й землі сучасного Ульяновського району, визнавалися козацькою територією під протекторатом Туреччини. Але цей договір не був ратифікований польським сеймом. Бахчисарайський мирний договір (13 січня 1681 р.), яким закінчилася російсько-турецька війна 1677–1681 рр., обумовив закріплення Брацлавщини і південної Київщини за Туреччиною.

Мирний договір між Польщею та Росією, підписаний у Москві 6 травня 1686 року (так званий Вічний мир) примусив Польщу відмовитися від Поділля на користь Туреччини, а Брацлавщина і південна Київщина мали стати незаселеною нейтральною територією. Після російсько-турецької війни 1686–1699 рр. за рішенням Карловицького конгресу (16 січня 1699 р.) Польщі повернули Поділля, Брацлавщину та південну Київщину. У червні 1699 р. польський сейм ухвалив постанову про ліквідацію територіальних полків у Київському та Брацлавському воєводствах. Таким чином територія сучасного Ульяновського району знову опинилася у Звенигородському повіті Брацлавського воєводства Королівства Польського, де й перебувала ще майже сто років.

***

Сучасне заселення території почалося приблизно з середини XVIII століття.

Унаслідок другого поділу Речі Посполитої (2 квітня 1793 р.) у складі Російської імперії було створене Брацлавське намісництво. Його частина увійшла до складу новоствореного Вознесенського намісництва, а ульяновські землі відійшли до Єленського повіту (27 січня 1795 р.). За указом Павла I (12 грудня 1796 р.) Вознесенське намісництво було скасоване. Єленський повіт увійшов до складу утвореної тим же указом Подільської губернії. З приєднанням до Єленська слободи Балти (26 вересня 1797 р.) повіт був перейменований на Балтський, в якому й опинилася територія сучасного Ульяновського району.

Багатим на події було XIX століття. Втікачі від кріпосної залежності не лише з України, а й з Польщі та Молдови почали заселяти найпридатнішу для господарювання місцину. Майже всі населені пункти та землі стали належати графам Потоцьким. Територія Потоцьких від Умані постійно розширювалась.

У 1861 році було скасоване кріпосне право. Через деякий час виникає поселення на місці сучасної Ульяновки. У 1870 році Марія Строганова з родини Потоцьких на своїй землі розпочала будівництво цукрового заводу, водяного млина, винокурні. Одночасно будувалися 20 хат та 2 казарми для робітників. У 1873 році завод перейшов у власність товариства, створеного на паях, а пакет акцій став належати чоловікові княгині – графу Григорію Строганову. Товариство встановило на заводі бельгійське обладнання і законтрактувало 1 051 десятину землі для вирощування цукрових буряків. Оскільки завод розташувався поблизу с. Грушки, його назвали Грушківським. Восени того ж року переробне підприємство видало першу продукцію. Економіка краю почала розвиватися інтенсивніше. Все більше і більше населених пунктів виникає навколо заводу.

***

Після Лютневої революції влада перейшла до Центральної Ради, яка 7 (20) листопада 1917 р. проголосила створення Української Народної Республіки у федеральному складі Росії. 22 січня 1918 р. Центральна Рада проголосила повну незалежність УНР. 2 березня 1918 р. уряд УНР прийняв закон про новий територіально-адміністративний поділ держави на 30 земель, ухвалений Центральною Радою (6 березня 1918 р.). За цим устроєм, що через політичну нестабільність не був впроваджений, територія сучасного Ульяновського району повинна була ввійти до складу землі Побужжя з центром в Умані.

Гетьманат Павла Скоропадського, що взяв владу в Україні (29 квітня 1918 р.), відмінив закон про новий територіально-адміністративний устрій. Гетьманський уряд повернувся до старої адміністративно-територіальної системи, тільки перейменував губернії та повіти на губернські й повітові староства. 14 грудня 1918 р. влада в Україні перейшла до створеної 13 листопада того ж року Директорії, яка теж не змогла провести адміністративно-територіальну реформу, але перетворила староства на губернські та повітові комісаріати.

Дуже складний політичний період 1917–1920 рр. не дав можливості створити в Україні сталий адміністративно-територіальний устрій. Радянська влада, яка остаточно встановилася в Україні на початку 1920 року, відновила губернський територіальний поділ, але відразу почала готувати і проводити його реформування. 28 січня 1920 р. постановою Всеукраїнському було затверджене створення Одеської губернії. Постановою ВУЦВК (18 липня 1920 р.) до її складу ввійшов Балтський повіт колишньої Подільської губернії.

*Відкриття
пам'ятника
Герою
Радянського
Союзу
А. С. Мані
в с. Лозу-
ватці
(1983)*

УЛЬЯНОВСЬКИЙ РАЙОН

Наступні великомасштабні адміністративно-територіальні перетворення було покладено постановою ВУЦВК «Про впорядкування і прискорення робіт по адміністративно-територіальному устрою УРСР» (1 лютого 1922 р.). Друга сесія ВУЦВК (25 жовтня 1922 р.) затвердила основні принципи майбутньої грандіозної реформи, яка передбачала створення з укрупнених повітів округів, а з укрупнених волостей – районів, а далі поступову передачу губернських повноважень окружним органам з наступною ліквідацією губерній.

Реформа проводилася згідно з постановою ВУЦВК (7 березня 1923 р.), затвердженою II сесією ВУЦВК 12 квітня 1923 р. Згідно з цим документом Балтський повіт з волостями було скасовано, а його територія ввійшла до складу Первомайського округу Одеської губернії. Тоді ж був створений Данилово-Балківський район з центром в с. Данилівій Балці.

Наприкінці 1928 р. районним центром Данилово-Балківського району стало селище Ульяновка, перейменоване в 1924 р. на честь В. І. Ульянова селище Грушківського цукрового заводу, заснованого місцевою землевласницею Строгановою в 1870 р.

Постановами ВУЦВК та РНК УРСР (13 червня 1930 р.) Первомайський округ було скасовано, а 9 лютого 1932 р. IV позачерговою сесією ВУЦВК прийнято постанову про створення Одеської області, у складі якої опинився Грушківський (колишній Данилово-Балківський) район.

У 1938 р. селище Ульяновка отримало статус селища міського типу.

Згідно з Указом Президії Верховної Ради СРСР 12 лютого 1954 р. Ульяновський район був переданий до складу Кіровоградської області.

У 1963 році згідно з Указом Президії Верховної Ради УРСР (30 грудня 1962 р.) щодо укрупнення сільських районів до складу Ульяновського району ввійшли селища Голованівськ і Салькове, сільради скасованого Гайворонського району та деякі сільради Голованівського району. Але таким Ульяновський район проіснував недовго: згідно з Указом Президії Верховної Ради УРСР (4 січня 1965 р.) його було розукрупнено.

У 1974 р. смт Ульяновка стала містом районного підпорядкування.

У 1988 р. Ульяновський район ще раз було розукрупнено.

ЕКОНОМІКА

Промисловість

В економіці району провідна роль належить сільському господарству.

Питома вага району у випуску продукції (робіт) по області становить 1,5 %.

Промисловість району в основному представлена підприємствами з переробки сільськогосподарської сировини.

У районі функціонує 5 підприємств харчової промисловості. Одне з найбільших АТЗТ «Ульяновський молокозавод», який переробляє 50 т молока на добу. На підприємстві введено в дію лінію з виробництва масла та казеїну. Планується розпочати виробництво морозива, сиру твердого.

Об'єднання підприємств громадського харчування – займається виробництвом хліба та хлібобулочних виробів, кондитерських та ковбасних виробів. Проектна потужність підприємства – 0,5 т хліба, 0,3 т кондитерських виробів та 0,1 т ковбасних виробів за добу.

ДП «Гуан-Лянь» – займається виробництвом борошна. Проектна потужність підприємства 100 т борошна за добу.

ВАТ «Ульяновський завод продтоварів» (характерне сезонне виробництво).

Основна продукція підприємства – виготовлення фруктово-овочевих консервів. Проектна потужність підприємства 8 туб консервів на добу.

ТОВ «Темп ЛТД» займається виробництвом безалкогольних напоїв. Проектна потужність підприємства – 500 тис. пляшок за добу.

Поліграфічна промисловість району представлена ТОВ «Поліграф сервіс», яке займається випуском газет, бланків, виготовленням офісних вивісок, пам'ятних адрес, сувенірів до знаменних дат.

У ВАТ «Ульяновське РТП» ремонтують вузли й агрегати до комбайнів, відновлюють запасні частини.

Мале підприємство «Будівельник-2» займається виробництвом асфальту та асфальтобетонних блоків. Проектна потужність підприємства – виробництво 4 000 м² асфальту та 3 000 од. блоків за рік.

У районі все більшого значення набувають підсобні промисли, які також забезпечують населення району борошном, макаронними та кондитерськими виробами, крупами та олією. Діє 11 млинів, 10 хлібопекарень, 10 крупорушок на господарчих територіях кооперативів та товариств, а також 3 пекарні малих приватних підприємств.

Агропромисловий комплекс

Провідну роль в економічному розвитку району відіграє агропромисловий комплекс. На сільське господарство припадає переважна частина валового продукту, який виробляється на Ульяновщині. Спеціалізація району – зернобурякова, також розвинене тваринництво м'ясо-молочного напрямку.

Загальна площа сільськогосподарських угідь становить 62,1 тис. га, у тому числі 56,9 тис. га орних земель. Внаслідок реформування аграрного сектору економіки в районі утворилося 16 сільськогосподарських суб'єктів господарювання, успішно працюють 89 селянсько-фермерських господарств.

Робота на току СФГ Мельника

Заслужений працівник сільського господарства України І. М. Болгаренко

Агровиробництво – різногалузеве. Провідним залишається рослинництво. Вирощуються пшениця, ячмінь, круп'яні та бобові культури, а також соняшник, цукровий буряк, кукурудза. Освоюється виробництво сої, ріпаку, льону та інших нетрадиційних культур, які користуються попитом на агроринку України.

В аграрному секторі району виробляється щороку понад 100 000 т зерна. Урожайність зернових у 2002 р. становила 41,3 центнера з гектара.

Гордістю агропромислового комплексу району є науково-дослідний центр «Південний», який почав свою діяльність як Кіровоградська обласна державна сортовипробувальна станція в 1987 р. Знаходиться він на території Новоселицької сільради. Потужне науково-дослідне і виробниче підприємство розмістилося на 1 156 га землі. Крім сортовипробування, воно забезпечує господарства центрального регіону України високоякісним насінням еліти і високих репродукцій нових, занесених до реєстру України сортів рослин і перспективних сортів та гібридів сільськогосподарських культур.

До складу НДЦ «Південний» входять дві сортодільниці – польова і плодово-ягідна. У випробуванні знаходиться більше 50 культур, проводиться близько 5 тисяч сортодослідів. Кращі сорти й гібриди пропонуються до реєстру сортів рослин України і впроваджуються у виробничі посіви. Після всебічного вивчення, за рекомендацією науково-дослідного центру, впроваджені у виробництво нові сорти озимої пшениці: Ніконія, Селянка, Ятрань 60, Знахідка одеська, Одеська 267, Зустріч, Колумбія. Вони добре зарекомендували себе в цій місцевості.

Науково-дослідний центр підтримує тісні зв'язки із зарубіжними фірмами та науково-дослідними установами земле-

На жнивах–2004

робства України, зокрема, з селекційно-генетичним інститутом УААН України (Одеса) та Інститутом фізіології рослин і генетики.

НДЦ «Південний» став науково-методичним центром землеробства. Тут проводяться обласні та районні семінари, наради, всеукраїнські науково-практичні конференції.

Завдяки творчому впровадженню досягнень науки і світового передового досвіду НДЦ досяг неабияких успіхів у своїй агровиробничій діяльності. Урожайність зернових культур за останні три роки становить у середньому 45 центнерів: головного хліба – озимої пшениці – 55 центнерів, ячменю – 45. Деякі сорти озимої пшениці дивують 75-центнерною урожайністю.

Ведеться тут і селекція нетрадиційних культур – ріпаку, сої, маку, коріандру, гірчиці. Робиться все можливе, аби наука сходилась з практикою, аби підвищувалась родючість нашої землі. Очолює НДЦ з початку його заснування кандидат сільськогосподарських наук, заслужений працівник сільського господарства Л. Уліч.

Свіжий подих у землеробство району вносить недавно створене науково-виробниче підприємство «Райз-Агро». Відома в Україні й київська компанія «Райз», яка на орендованих розпайованих землях у селах Великі Трояни та Кошаро-Олександрівці створила Ульяновську філію ЗАТ НВП «Райз-Агро». Підприємство орієнтується на виробництво насіння високоякісних сортів зернових культур. Компанія співпрацює із всесвітньо відомими іноземними фірмами, які займаються вирощуванням насіння суперелітних сортів, виробництвом міндобрив та засобів захисту рослин. На демонстраційних ділянках та на площах товарних посівів вирощуються нові сорти пивоварного ячменю, гороху, сої, ріпаку, гібридної кукурудзи від чеської фірми «Осева», американської – «Піонер», німецької – «Лембке», а також сорти озимої та ярої пшениці вітчизняного виробництва Інституту фізіології рослин і генетики та Одеського селекційно-генетичного інституту.

Вони дивують кожного, хто буває на полях. А побували тут за останні два роки на днях поля, які проводить компанія «Райз», аграрії-науковці та агрономи з усіх регіонів України і навіть з Молдови. У семінарах систематично беруть участь представники закордонних фірм-партнерів та вчені селекційно-генетичних інститутів України, виробники сучасної закордонної техніки, канадські, американські та австрійські фермери.

На полях філії «Райз-Агро» працює унікальна найсучасніша зарубіжна техніка. Найпотужніший у Європі зернозбиральний комбайн «Лексіон» німецької фірми «Клаас» спроможний за день намолотити 350 тонн зерна, широкозахватні пневматичні сівалки одночасно з насінням вносять мінеральні добрива та засоби захисту рослин. Сьогодні тут застосовують нульовий варіант обробки ґрунту, тобто обходяться без оранки. Поля чисті. Жодна бур'янинка не проглядає з посівів. Пшениці та ячмені стоять стіною.

На території Ульяновки недавно споруджено насінневий завод «Кімбрія», який здійснює чотири операції з підготовки високоякісного насіння – тонке очищення зерна, відбір схожих насінин на вібростолі, протруювання та розфасування. Таке насіння повністю відповідає нормам міжнародних стандартів. НВП «Райз-Агро» сьогодні вивчає світовий ринок і прагне найближчим часом представити на ньому свою продукцію.

Значного підвищення урожайності та продуктивності тваринництва в районі досягнуто за рахунок агропідприємств СТОВ «Зоря» (с. Лозувата) та СТОВ «Агрофірма Нива» (с. Кам'яний Брід). Директори підприємств Михайло Ми-

УЛЬЯНОВСЬКИЙ РАЙОН

хайлович Сулима та Микола Іванович Московчук подають приклад сучасного господарювання в умовах ринкової економіки. Обидва господарства повністю зберегли цілісний комплекс виробництва і нині докладають зусиль, аби його вдосконалювати та розширювати. Працюють з прибутком у всіх виробничих галузях.

Приємною новиною для району стало те, що директора СТОВ «Зоря» М. М. Сулиму нагороджено орденом «За заслуги» III ступеня. У 2002 р. СТОВ «Зоря» було визнано в районі агропідприємством року. Тут зібрано по 52,9 ц/га ранніх зернових, надоено на кожну корову в середньому по 3 057 кілограмів молока. На полях сільгоспідприємства працює новий комбайн «Лан» вітчизняного виробництва та інша сучасна техніка.

Колесо потужного агропідприємства крутиться в інтересах людей, села: щоб у школі та дитсадку, будинку для одиноких людей похилого віку, у дільничній лікарні та в закладах культури і спорту були нормальні умови, щоб кожна працездатна людина була забезпечена роботою.

Постійно зростає рівень агровиробництва СВК «Мир» (голова Валерій Борисович Кравченко), СВК ім. Б. Хмельницького (очолює Павло Васильович Куценко). Успішно господарює селянсько-фермерське господарство «Кондор» Ігоря Аркадійовича Кримського.

Одним з основних напрямків у тваринницькій галузі є виробництво молока та м'яса.

За роки незалежності почесного звання заслуженого працівника сільського господарства України удостоєні А. М. Трибуцький, І. М. Болгаренко, Л. М. Медарковський та В. І. Регуш.

Будівництво

За кошти державного бюджету здійснюється будівництво школи на 250 учнів у с. Шамраївці, реконструюються Будинки культури в Ульяновці та Мечиславці.

Уздовж автомагістралі Київ–Одеса приватні фірми створюють комплекс дорожнього сервісу. Приватними підприємцями проводиться будівництво магазинів у сільській місцевості.

Транспорт

Довжина автомобільних шляхів на Ульяновщині становить 305 км, у т. ч. з твердим покриттям – 204 км. Після реконструкції, яка триває, територією району пройде міжнародний транспортний коридор, що зв'яже нашу столицю з країнами Європи. Через всю територію району з півдня на північ проходить автомагістраль Одеса–Київ.

У райцентрі є автостанція. За допомогою місцевих автобусів транспортне сполучення підтримується з Києвом та Кіровоградом, Одесою. Через Ульяновку транзитні автобуси курсують на Київ, Одесу, Миколаїв, Херсон, Вінницю та в інші міста України. Перевезення пасажирів здійснюється приватним транспортом фізичних осіб згідно з затвердженими маршрутами та тарифами.

Із заходу на схід через район пролягає залізнична лінія Рудниця–Підгородня із залізничною станцією Грушка.

Зв'язок

Історія розвитку Ульяновської райконтори зв'язку Міністерства зв'язку СРСР розпочалася в 1944 р. після визволення території району від німецько-фашистських загарбників. З 1963 р. її переформовано в Ульяновський вузол зв'язку.

У ході реформи організаційної структури в галузі зв'язку з 1.01.1995 р. Улья-

*Будівництво автобану
Київ–Одеса*

новський вузол зв'язку був розділений на два підприємства: Ульяновський районний вузол поштового зв'язку Міністерства зв'язку України й районний вузол електрозв'язку «Ульяновкателеком».

У 1998 р. РВЕЗ «Ульяновкателеком» реорганізовано в Ульяновський цех електрозв'язку № 10 Голованівського центру електрозв'язку № 7 Кіровоградської філії ВАТ «Укртелеком».

З 1 січня 1999 р. Ульяновський районний вузол поштового зв'язку був перейменований на Ульяновський вузол поштового зв'язку Кіровоградської дирекції УДППЗ «Укрпошта».

Ульяновський цех електрозв'язку № 10 постійно збільшує обсяги надання послуг зв'язку, при цьому впроваджує нові технології в цій галузі. У грудні 2002 р. в Ульяновському цеху № 10 підключено Інтернет-вузол, на сьогоднішній день користувачами послуг Інтернету є 31 абонент.

*Будівництво автобану
Київ–Одеса*

УЛЬЯНОВСЬКИЙ РАЙОН

Місто Ульяновка. Будинок зв'язку

Місто Ульяновка. Будинок побуту

Житлово-комунальне господарство

Житловий фонд району становить 744,6 тис. м². Більша частина його має садибний характер, притаманний сільській місцевості.

Водозабезпечення райцентру здійснюється в основному за рахунок комунального водогону, куди вода надходить з артезіанських свердловин. Населення отримує воду також з 174 криниць та 16 водогонів у сільській місцевості.

Житлово-комунальні послуги надають шість комунальних підприємств.

Побутове обслуговування населення

Побутові послуги населенню району надає колективне підприємство «Побутовик», до складу якого входять майстерня з пошиття й ремонту верхнього одягу, перукарня, фотосалон, косметичний салон. «Побутовик» надає також ритуальні послуги. ТОВ «Телеательє» займається ремонтом телерадіоапаратури, встановлює телевізійні антени, ремонтує складну побутову техніку. В Ульяновці працює три приватні перукарні, майстерня з ремонту й виготовлення ювелірних виробів.

Побутові послуги населенню надають і непрофільні підприємства: Ульяновське комунальне підприємство, ДП філії «Гуан-Лянь», НДЦ «Південний», управління з експлуатації газового господарства, комунальні підприємства Вільхівської та Грушківської сільських рад та інші.

У Вільховому працює майстерня з пошиття та ремонту верхнього одягу, у Лозуватому – перукарня та майстерня з ремонту взуття, у Шамраєвому – майстерня з ремонту і пошиття одягу, надаються ритуальні послуги.

У сфері побуту працюють 23 фізичні особи, які здійснюють перукарські послуги, ремонтують годинники, друкують

Місто Ульяновка. Дорожній комплекс «Ятрань»

фотографії, шують одяг, займаються прокатом касет, пропонують комп'ютерні ігри.

Торівля

Торговельна мережа району представлена 72 магазинами, 47 закладами громадського харчування, двома фірмовими магазинами і одним ринком. Є 12 автозаправних станцій, 6 аптек, одна ветеринарна аптека та 16 спеціалізованих місць для торгівлі в сільській місцевості.

Мережу кіосків і палаток роздрібної торгівлі утворюють 17 одиниць. У загальній кількості мережі роздрібної торгівлі найбільшу питому вагу займають магазини – 72,6 %, кіоски і палатки – 27,4 %.

Насиченість району підприємствами роздрібної торгівлі та ресторанного господарства на 10 тис. жителів становить

Місто Ульяновка. Відділення ПриватБанку

*Заслужений учитель України
В. В. Балан*

27 одиниць. У розрахунку на душу населення обсяг роздрібного товарообороту на 30 % перевищує середньообласний показник. За цим показником район займає перше місце в області.

Банківська сфера

В Ульяновці функціонують 5 відділень комерційних банків: «Аваль», «ПриватБанк», «Надра», «Промінвестбанк», Ощадний банк України.

ГУМАНІТАРНА І СОЦІАЛЬНА СФЕРИ

Освіта і наука

Загальну освіту в районі можна здобути в 19 школах I–III ступенів. Особлива увага приділяється найефективнішим освітнім технологіям. Шкільні навчальні кабінети поступово обладнуються комп'ютерами. По одному комп'ютеру має переважна більшість сільських шкіл. У двох міських школах обладнано комп'ютерні класи. У кожній школі ведеться індивідуальна робота з обдарованими дітьми, у 10–11 класах впроваджується профільне навчання.

Успішно діє Ульяновське міське профтехучилище, яке готує будівельників та фахівців інших професій. Педагогічний колектив докладає зусиль, аби в майбутньому перетворити училище на ліцей.

У закладах освіти працює понад 400 педагогів. Серед них два мають звання «Заслужений учитель України», 2 вчителі-методисти, 34 відмінники освіти України, 21 старший учитель.

Охорона здоров'я

Медичну допомогу населенню надають три лікувальних, 6 амбулаторно-поліклінічних закладів, 18 фельдшерсько-

*Заслужений учитель України
Н. А. Субота*

акушерських пунктів, Лозуватська дільнична лікарня. У селах Великі Трояни, Данилова Балка, Сабатинівка, Новоселиця діють амбулаторії сімейного лікаря, у с. Великі Трояни – міжрайонний тубдиспансер. У лікувальних закладах понад 150 ліжок (52,4 на 10 тис. населення). Планова ємність становить 688 відвідувань за зміну. У закладах охорони здоров'я працюють 58 лікарів та 150 працівників середнього медичного персоналу. Протягом двох останніх років бюджетні кошти на охорону здоров'я в розрахунку на одного жителя району збільшилися на 25,5 відсотка.

У районі функціонує лікарняна каса, у якій нараховується 1 838 членів.

Культура та мистецтво

Мережу культури району представляє 17 сільських Будинків культури, 4 сільських клуби, районний Будинок культури, 21 бібліотека, школа мистецтв, 11 кіноустановок.

Візитною карткою району стали аматорські художні колективи, які мають звання народного. Це народна самодіяльна агітаційно-художня бригада Уляновського районного Будинку культури, народний самодіяльний хорівий колектив Розношенського Будинку культури, фольклорний народний самодіяльний колектив Кам'янобродського сільського Будинку культури, народний самодіяльний естрадно-духовий оркестр Уляновського будинку культури, народний самодіяльний драматичний колектив Грушківського сільського Будинку культури, дитячий зразковий колектив «Чорнобривці» Уляновського району.

У районній школі мистецтв навчаються 130 учнів.

Багата культура району майстрами ужиткового народного художньо-прикладного мистецтва. Кожне свято районного масштабу, кожне театралізоване дійство сяє

Уляновське ПТУ № 11

*Місто Уляновка.
Центральна районна лікарня*

УЛЬЯНОВСЬКИЙ РАЙОН

Ульяновський районний Будинок культури

Народна самодіяльна агітаційно-художня бригада Ульяновського районного Будинку культури

розмаїттям барвистих вишивок, різноколірних писанок, саморобних килимків, картин тощо. А фігури, вирізьблені з дерева Ю. Я. Чиркою з с. Мечиславки, і на виставці у столиці побували.

На території району є 56 пам'яток історії, 3 пам'ятки монументального мистецтва (пам'ятник Т. Г. Шевченку в с. Грушці, Богдану Хмельницькому в с. Богдановому, В. І. Леніну в Ульяновці). До пам'яток археології місцевого значення відносять 22 курганні групи. Вони розташовані на територіях с. Великі Трояни (3 групи), Лозуватого (12), Луполового (3), Сабатинівки (3), Кошаро-Олександрівки (1).

Гарно спланований мальовничий парк в Ульяновці, розташований на березі р. Синиця, займає площу всього 2 га. Композиційний вузол Ульяновського парку утворює центральна клумба, від якої зірчасто розходяться 6 алей. Окрасою парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва є цікава дендрологічна колекція, до складу якої входять екзотичні рослини середземноморського, азіатського, північноамериканського походження. Серед них – самшит, сосна австрійська, жасмин садовий, форзиція зелена, липа американська, клен сріблястий, гіркокаштан, софора японська та інші види. У значній кількості тут мешкають кільчасті горлиці, які збираються в парку на ночівлю. Зустрічаються поодинокі строкаті дятли, великі синиці, іволги, сороки й щиглики.

В Ульяновці збереглася гуральня XIX ст., яка віднесена до пам'яток архітектури місцевого значення. Біля Ульяновської загальноосвітньої школи № 1 споруджено погруддя партизанки Валентини Шевченко, яку разом з іншими підпільниками стратили фашистські прислужники за кілька годин до звільнення Ульяновки від німецьких окупантів. У центрі міста височить обеліск Слави, споруджений у пам'ять воїнів-земляків, що загинули під час Ве-

Вишивальниця з села Йосипівки Л. А. Гаврилюк

Художник-аматор С. Степанюк

*Меморіал загиблим
радянським воїнам у селі
Даниловій Балці*

ликої Вітчизняної війни, та пам'ятний знак воїнам-інтернаціоналістам всіх поколінь.

На території району збереглося кілька пам'яток архітектури й містобудування місцевого значення. До них належать церква 1989 р. в с. Кам'яному Броді, Святодухівська церква 1804 р. і пам'ятка природи «Кам'яна Криниця» (джерельце) у с. Кам'яній Криниці, водяний млин кінця XIX ст. у с. Луполовому, церква XIX ст. у с. Даниловій Балці й Сабатинівський човен (с. Сабатинівка).

Видавнича діяльність та ЗМІ

Місцеві засоби масової інформації представлені районною інформаційно-публіцистичною газетою «Слово і час», яка виходить два рази на тиждень українською мовою. Тираж – 2 482 примірники.

Парк в Ульяновці

Поштові листівки про Ульяновку

Фізична культура і спорт

У районі функціонує 22 спортивних зали, стадіон, 16 футбольних полів, три тренажерних зали, два стрілецьких тири.

Пріоритетними видами спорту в районі є легка атлетика, гандбол і футбол.

Сьогодні плідно працює гандбольна секція в Ульяновці, секція з настільного тенісу у Великих Троянах. Юні гандболісти, вихованці тренерів батька та сина Каганюків, неодноразово впродовж багатьох років ставали призерами та чемпіонами області й України.

Соціальний захист населення

В органах праці та соціального захисту населення на облік знаходиться 889 сімей, які одержують різні види державної допомоги, що становить 9,3 % від загальної кількості сімей у районі.

УЛЬЯНОВСЬКИЙ РАЙОН

*Млин у селі Лутоловому.
Пам'ятка архітектури*

В органах Пенсійного фонду на обліку перебувають 9,7 тис. пенсіонерів, які одержують пенсії на підставі 24 законодавчих актів України.

У районі субсидіями користується більше 4,8 тис. сімей. Їх витрати за рахунок субвенції державного бюджету місцевим бюджетам за призначеними субсидіями у 2003 р. зменшено на 1 196,9 тис. грн, які профінансовано в повному обсязі. Субсидіями на придбання скрапленого газу та твердого палива в районі користується близько 4,2 тис. сімей. Їм надано допомогу на суму 1 039,4 тис. грн, які стовідсотково профінансовано з державного бюджету. Кошти отримали всі сім'ї, яким була призначена субсидія.

На обліку в управлінні праці та соціального захисту населення перебуває 7 497 пільговиків, із них: 2 460 ветеранів війни, 4 502 ветерани праці, 512 громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, 21 ветеран військової служби та органів внутрішніх справ та 2 реабілітованих громадян, які стали інвалідами внаслідок репресій або є пенсіонерами.

За 2003 р. надано пільг на загальну суму 792,0 тис. грн, на відшкодування яких спрямовано 790,6 тис. грн.

До складу територіального центру управління праці та соціального захисту населення Ульянівської райдержадміністрації входять відділення соціальної допомоги вдома та стаціонарне відділення. Протягом 2003 р. надано різних видів соціальних послуг 371 особі.

ПЕРСОНАЛІ

БОЧАРОВ Юрій Юрійович (31.12.1945, м. Ульяновка – 14.02.1993, м. Тинда)

Передовик будівництва Байкало-Амурської магістралі, Герой Соціалістичної Праці (1984), лауреат премії Ленінського комсомолу (1976). Після закінчення середньої школи (1964) деякий час працював на місцевому цукрозаводі. Після армії працював у будівельному тресті Калуги, був секретарем комсомольської організації. Обирався делегатом XVII з'їзду ВЛКСМ. У квітні 1974 р. очолив загін добровольців, які їхали на БАМ. Керував комсомольсько-молодіжною комплексною бригадою будівельно-монтажного поїзда № 697 управління «БАМбудшлях». Нагороджений орденами Леніна, Трудової Слави III ступеня, медалями.

ВАЙСБЕН Ігор Зіновійович (м. Ульяновка)

Доктор медичних наук, професор. Викладає в Калінінградському медичному інституті.

ДВОРСЬКИЙ Анатолій Михайлович (13.06.1948, с. Мечиславка)

Художник-декоратор, член Національної спілки художників України (2000). Закінчив Київський художньо-промисловий технікум та факультет художньої кераміки Львівської академії мистецтв (1976). З 1977 р. працював у Кіровоградських художньо-промислових майстернях; викладачем Кіровоградського інституту регіонального управління та економіки на кафедрі художньо-промислового дизайну; викладачем Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка на кафедрі хореографічних дисциплін, образотворчого мистецтва та дизайну. Досяг визнання в галузі монументально-декоративного мистецтва, живопису, графіки та скульптури. Учасник Всеукраїнських, регіональних та персональних виставок: «Фізкультура і спорт» (1983), «Світ і молодь» (Київ, 1985), «Квітуча Україна» (Полтава, 1990), «Барви Степу» (Київ, 1994), «Художники України» (Берлін, 2003) та багатьох інших. Творчі роботи зберігаються в музеях та приватних колекціях України, Польщі, Німеччини, Росії. Основні твори: «Рекордсменка» (1997, теракота, кераміка), «Ворона хитра» (1997, теракота, кераміка), «Марсіанка» (1997, теракота, кераміка), «Веселка» (1991, полотно, олія, 79x65), «Тбіліська весна» (1989, полотно, олія, 79x85), «Мандрівник» (1987, полотно, олія, 76x54), монументально-мозаїчне панно «Підкорення вогню» (1982), монументально-мозаїчне полотно «Ятрань» (1980).

ДОБРЯНСЬКИЙ Ігор Анатолійович (3.05.1955, м. Ульяновка)

Доктор педагогічних наук. Закінчив Кіровоградський державний педагогічний інститут імені О. Пушкіна (1977). Працював на виборних посадах у комсомольських органах (1978–1984). Викладач, заступник директора професійно-технічного училища (1984–1987). Аспірант НДІ загальних проблем виховання АПН СРСР (1987–1989). Викладач, старший викладач, доцент, завідуючий кафедрою Кіровоградського педінституту (1989–1992). Докторант НДІ професійної педагогіки АПН України (1992–1995). З 1995 р. – ректор Кіровоградського інституту регіонального управління економікою, професор кафедри педагогіки вищої школи. Відмінник народної освіти. Автор 92 наукових праць, у тому числі п'яти монографій.

ЖУКОВСЬКИЙ Олександр Тимофійович (1884, с. Юзефове, нині с. Йосипівка – 1925)

Український військовий і політичний діяч. Полковник російської армії, який перейшов на бік УНР (1917). Член Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР). У 1917–1918 рр. входив до складу Центральної Ради та Українського Генерального військового комітету, виконував функції представника при генеральному штабі в Петербурзі. У січні 1918 р. призначений товаришем міністра військових справ і праці М. Порша, з лютого 1918 р. – військовий міністр (кабінет В. Голубовича) Української Народної Республіки У кінці 1918-го – на початку 1919 р. – командир Окремого прикордонного корпусу і начальник залоги в Кам'янці-Подільському. У вересні 1919 р. працював ревізором військових місій УНР у Празі, Відні та Берліні. Секретар президії Закордонної делегації УПСР у Відні. Улітку 1920 р. разом із М. Грушевським написав листа до ЦК КП(б)У з пропозицією про співпрацю. У серпні 1921 р. побував у Харкові, де вів переговори з більшовицьким керівництвом про можливість повернення віденської групи УПСР в Україну.

КИСІЛЬ Марія Степанівна (15.06.1915, с. Вільхове – 1977)

Герой Соціалістичної Праці. Навчалася в лікнепі. Працювала ланковою в колгоспі імені Ульянова.

КОЛЕСНИКОВ Сергій Вікторович (2.05.1949, с. Кам'яний Брід Ульяновського району)

Поет, член Національної спілки письменників України (2001). Закінчив Кіровоградське медучилище (1963), філософський факультет Київського університету (1981). Працював фельдшером, асистентом у вузі, соціологом. Нині – підприємець. Автор книг пародій «Шлях у генії» (Кіровоград, Центрально-Українське видавництво, 1994) і «Поет на груші» (К-д, ЦВУ, 1995 – у співавторстві з Анатолієм Кримським), книг поезій «Весни обірване суцвіття» (К-д, ЦВУ, 1995) і «Кам'яна Криниця» (К-д, 1997). Пісня «Чорний лебідь» покладена на музику А. Фоменком, стала лауреатом конкурсу «Світязь-96». Вірші та пісні звучали на українському та обласному радіо і телебаченні.

КОМПАНИЄЦЬ Л. Р.

Герой Соціалістичної Праці. Працював в Ульяновці.

КОНДРАТЮК Сергій Якович
(м. Ульяновка)

Доктор біологічних наук, професор. Працює в Інституті ботаніки НАН України (Київ).

КРАВЕЦЬ Антон Пилипович
(27.04.1922, с. Данилова Балка)

Пілот цивільної авіації, Герой Соціалістичної Праці (1966). У 1942 р. закінчив військову авіаційну школу пілотів. До 1947 р. перебував на військовій службі. З 1949 р. – у цивільній авіації. Був другим пілотом, командиром екіпажу, ланки, заступником командира ескадрильї на літаках ПО-2, АН-2, ЯК-40. Був у числі тих, хто першим освоював реактивний літак ЯК-40 на авіатрасах України, зокрема на маршруті Київ–Ізмаїл. Вищої нагороди удостоївся за видатні успіхи у виконанні завдань семирічного плану з перевезення пасажирів повітряним транспортом, застосуванні авіації в народному господарстві країни, освоєнні нової авіаційної техніки. З 1982 р. – персональний пенсіонер союзного значення. Нагороджений орденом Леніна, багатьма медалями.

КУЛИК Йосип Опанасович
(8.03.1912, с. Йосипівка)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1944). У рідному селі закінчив п'ять класів, працював у колгоспі. Призваний до лав Червоної Армії (червень 1941 р.), закінчує саперні курси в Житомирі, командує взводом. Воює на Південно-Західному, Південному, Північно-кавказькому та 1-му Українському фронтах. Поранений і двічі контужений. Разом із своїми саперами забезпечив форсування рік Дону, Дніпра, Вісли, Бугу, Одера. Особливо відзначився в липні 1944 р. на Віслі, де керував десантною переправою. Півтори доби під мінометним обстрілом і кулеметним вогнем переправляв на лівий берег наступаючі підрозділи. Після демобілізації був директором тваринницького радгоспу, головою сільської ради в Ульяновському районі. З 1954 р. жив у Йошкар-Олі. Відзначений орденами Леніна, Вітчизняної війни I ступеня, Червоної Зірки, кількома медалями, у тому числі чехословацькою «За хоробрість».

КУЦЕНКО Леонід Васильович
(16.02.1953, с. Вільхове)

Літературознавець, доктор філологічних наук, професор, член Національної спілки письменників України, заслужений працівник народної освіти України. Працював у школі, на будові. Закінчив філологічний факультет Кіровоградського педагогічного інституту (1978). Був секретарем комітету комсомолу інституту, деканом філфаку. З 1982 р. працює на кафедрі української літератури педуніверситету імені Володимира Винниченка. Професор, доктор філологічних наук. Автор книг «Музей І. Микитенка в Рівному» (Дніпропетровськ, «Промінь», 1985), «Боян Степової Еллади» (Кіровоград, «Вечірня газета», 1993), «Благовісненні ви, сліди...» (К-д, Центрально-Українське видавництво, 1995), «Літературний словник Кіровоградщини» (Кіровоградське державне видавництво, 1995), «До джерел історії краю» (у співавторстві з Н. Бокій та

О. Брайченком – К-д, ЦУВ, 1995), «Євангеліє чужих піль. Подорож до двох вигнанців» (разом з В. Панченком – К-д, «Народне слово», 1996), «Ні, вже ніколи не покаюся...» Євген Маланюк: історія ісходу» (К-д, «Народне слово», 1997), «Євген Маланюк. Невичерпальність» (упорядкування, вступна стаття, примітки – К, «Веселка», 1997, 2001 – друге видання), «Час вчитися любити. Біблія на уроках літератури» (К-д, «Степова Еллада», 1999), «Так розчахнулося дерево родини...» (К-д, РВПЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 1999), «Як перший пелюсток весни...» Інтимна лірика Є. Маланюка. Три обраниці поетової музи» (К-д, видавництво ДІАУ, 2000), «Dominus Маланюк: тло і постать» (К-д, ЦУВ, 2001; видання друге, доповнене – К, «Просвіта», 2002), «Євген Маланюк: дорогами втрат і сподівань» (К-д, ЦУВ, 2002), «Князь Духу. Статті про життя і творчість Євгена Маланюка» (К-д, 2003), «Маланюк Євген. Поезії з нотатників» (підготовка текстів, вступна стаття, упорядкування, примітки – К-д, «Спадщина», 2003), «Дараган Юрій. Срібні сурми» (К-д, «Спадщина», 2003; друге видання – К, «Веселка», 2004), «Крицеве слово» (К, «Веселка», 2003), «Біографія поетичного рядка. (Антологія історій одного вірша)» (К-д, 2004). Лауреат обласної літературної премії імені Євгена Маланюка (2003) та премії Фонду Воляників-Швабінських Фундації Українського Вільного Університету в США (2003).

КУЦЕРДА Сергій Петрович **(25.12.1914, м. Ульяновка – 1993)**

Герой Соціалістичної Праці (1948). Освіта – середня спеціальна, механік. Працював бригадиром тракторної бригади Ульяновського бурякорадгоспу.

МАНІТА Архип Самійлович **(1922, с. Лозувата – 23.04.1945, Німеччина)**

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945, посмертно). У Радянській Армії з 1943 року. Визволяв Молдавію, Румунію, Польщу. Гвардії сержант. Обезсмертив себе в районі Сілезького вокзалу Берліна. У критичну хвилину закрив своїм тілом амбразуру ворожого дзоту, чим забезпечив успіх наступу. Це був останній в історії Другої світової війни подібний приклад.

МАРЧЕНКО Анатолій Юхимович **(м. Ульяновка)**

Доктор технічних наук, лауреат Державної премії СРСР. Працює завідувачим лабораторією Інституту електрозварювання ім. Е. О. Патона.

МУЗИКА (Бершадська) Людмила Ананіївна **(17.02.1937, с. Йосипівка)**

Герой Соціалістичної Праці (1958). Закінчила Олександрійський сільськогосподарський технікум, зоотехнік. З 1953 р. працювала дояркою, з 1967 р. – зоотехніком, завідувачою молочнотоварною фермою в колгоспі «Росія» у с. Йосипівці. У 1962–1966 р. обиралася депутатом Верховної Ради СРСР. Нагороджена орденом Леніна, медаллю «За трудову відзнаку».

НАПХАНЮК Володимир Климентійович
(6.02.1950, с. Грушка)

Завідуючий кафедрою, доктор біологічних наук, академік УАННП. Закінчив Одеський медичний інститут, де працює завідуючим кафедрою.

НЕКРАСОВ Миколай Олексійович
(10.12.1821, с. Синьки – 8.01.1878, м. Москва)

Російський поет. Автор відомих поетичних творів «Кому на Русі жить хорошо», «Железная дорога», «Плач детей», «Русские женщины», «Мороз, красный нос» та ін. Тривалий час (з 40-х років ХХ століття) серед дослідників творчості тривала дискусія про місце народження письменника. Знайдені науковцями Інституту російської літератури документи про здійснення обряду хрещення дають підставу стверджувати, що місцем народження Некрасова є Синьки, а не Немирів, як вважалося раніше.

ОХМАН Микола Петрович
(22.12.1908, с. Великі Трояни – 3.06.1977, м. Волгоград)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945), генерал-майор. Після семирічки вступив до Грушківської агрошколи. Працював агрономом у рідному колгоспі, звідки покликаний на дійсну військову службу (1930). В армії закінчив полкову школу молодших командирів та військове училище. Учасник радянсько-фінської війни. Велику Вітчизняну війну зустрів у Молдавії. Воював на Донбасі, на Тамані, під Житомиром. Особливо відзначився в боях на Сандомирському плацдармі. Його бригада, будучи в передовому загоні, заглибилась у ворожу оборону й увірвалась до міста Радзеюв, перерізавши всі виходи і підходи до нього. На залізничних коліях було підірвано 18 ешелонів з танками, гарматами і боеприпасами, спалено 150 нічних бомбардувальників на аеродромі, захоплено чимало пального, штаб ворожого тилу фронту, понад 5 тисяч фашистських солдатів та офіцерів, багато техніки. З 1961 року – військовий комісар Волгоградської області. Про його подвиг свідчить книга «Медаль за бій, медаль за труд». Відзначений орденами Леніна (двома), Червоного Прапора (трьома), Кутузова II ступеня, Суворова II ступеня, Червоної Зірки (двома), медалями.

ПОВОРОЗНЮК Іван Семенович
(1920, с. Великі Трояни – 7.08.1943)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1944, посмертно). Працював у рідному колгоспі. Був комсомольським активістом. Призваний на дійсну військову службу восени 1939 року. Закінчив полкову танкову школу молодших командирів та офіцерські курси. На фронті з липня 41-го. Бойове хрещення одержав у лісах Підмосков'я. Згодом воював на Дону й Кубані. У січні 1943 р. взяв на себе командування танковою ротою, яка знищила чотири автомашини, кілька гармат і кулеметів і з цінними розвідданими вирвалася з кільця оточення. Командування відзначило сміливців нагородами. Особливо відзначився в боях під Єльнею і Смоленськом. 7 серпня 1943 р. на чолі взводу прорвався до центру села Веселухи. З'ясувавши розташування вогневих точок ворога, повернувся до своєї частини. У бою за висоту 233,3 його танк подавив во-

рожу батарею, але був підбитий. З палаючої машини офіцер вів кулеметний вогонь, кидав гранати по гітлерівцях через сигнальний люк, підбив «фердинанда». Загинув у цьому бою.

ПОПЛАВСЬКИЙ Михайло Михайлович (29.11.1949, с. Мечиславка)

Доктор педагогічних наук, професор, заслужений діяч мистецтв України. Закінчив Київський державний інститут культури (1979). Навчався в ПТУ м. Горлівки (1967–1968). З 1968 р. – машиніст електровозу шахти № 6 у м. Кіровську Донецької області. Займав посади директора Великотроянівського сільського та Ульяновського районного Будинків культури (1971–1975). У 1975–1979 р. – студент, голова профкому Київського державного інституту культури. Згодом заступник директора Республіканського будинку народної творчості Держкомпрофтехосвіти УРСР. Навчався в аспірантурі Академії педагогічних наук СРСР. З 1985 р. – викладач, старший викладач, доцент, професор, завідувач кафедри, декан факультету і ректор Київського державного інституту культури (1995), Київського державного університету культури і мистецтв (1997), Київського національного університету культури і мистецтв (1999). Народний депутат України 4-го скликання (2002). Лауреат загальнонаціональної програми «Людина року» у номінації «Діяч культури і мистецтв» (1997) та «Золота фортуна» (1998). Нагороджений Грамотою Президії Верховної Ради УРСР (1984). Автор підручників «Менеджер культури» (1996), «Азбука паблік-релейшенз» (1997), «Менеджер шоу-бізнесу» (1999), «Формула успіху» (2000).

РАВЛЮК Микола Трохимович (21.12.1921, с. Грушка – 9.11.1993)

Критик, літературознавець, публіцист, перекладач, член Спілки письменників України (з 1958 р.). За путівкою комсомолу працював на Далекому Сході. Був на комсомольській і профспілковій роботі. Під час лижного походу на Амурі дуже обморозився, втратив кисті рук і стопи ніг. Закінчив Київський педагогічний інститут (1947). Працював у редакції газети «Радянський селянин», видавництві «Радянська школа». З 1955 р. до 1961 р. – завідувач редакцією критики та літературознавства Держлітвидаву України. Автор книжок «Народ у творчості Олесь Гончара» (1960), «Шевченко і сучасність» (1964), «Партійна, народна» (1981) та понад п'ятисот виступів у періодиці. Низка публікацій видрукувана російською, грузинською, литовською, угорською мовами. З російської переклав романи, повісті О. Серафимовича, Є. Тарле, Ю. Нагибіна, Н. Кальми, В. Тевекеляна, І. Токмакової, В. Шорора, Х. Лакснаса (у співавторстві) та ін. Нагороджений медалями, Почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР.

РИБАЛКІН Валерій Сидорович (19.05.1952, м. Ульяновка)

Доктор філологічних наук. Працює завідувачим відділом класичного сходу Інституту сходознавства НАН України. Автор понад 150 публікацій та восьми книг.

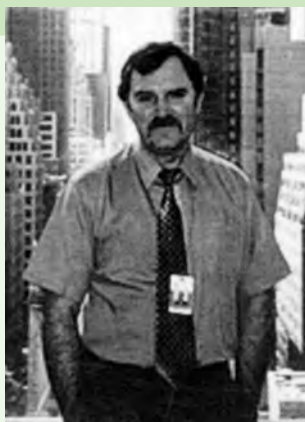

РУСАВСЬКИЙ Микола Олександрович

Герой Соціалістичної Праці. Працював головою колгоспу імені К. Маркса в с. Луполовому.

**СТРУТИНСЬКИЙ Вілен Митрофанович
(16.10.1929, с. Данилова Балка)**

Член-кореспондент АН УРСР (1972). Закінчив Харківський університет (1952). У 1953–1970 рр. працював в Інституті атомної енергетики ім. І. В. Курчатова, гість-професор Інституту Нільса Бора в Копенгагені (1967–1970). З 1970 р. – завідуючий відділом Інституту ядерних досліджень АН УРСР. Наукові праці присвячені вивченню структури атомного ядра.

**ТКАЧЕНКО Сергій Іванович
(13.05.1951, с. Ново-Шепеличі Чорнобильського району
Київської області)**

Поет-перекладач, доктор філологічних наук. Навчався в Ульяновській середній школі № 2. У 1973 р. закінчив Київський державний університет імені Т. Г. Шевченка (факультет романо-германської філології), працював викладачем Київського інституту іноземних мов. З 1987 р. працює в ООН. Перекладає англійських поетів Великої Британії, США, Канади, країн Африки. Автор збірки поезій та перекладів «Сповідь правнука сільського писаря» (2000). Разом з братом Всеволодом заснували літературно-мистецький і громадсько-політичний часопис творчої інтелігенції Приятрання і Надбужжя «Ятрань».

**ХИТРУК Василь Онупрійович
(1950, с. Великі Трояни)**

Поет. Закінчив філологічний факультет Київського університету, аспірантуру при Інституті літератури АН України. Кандидат філологічних наук. Автор книги віршів та поеми «Письмо на дереві» (1992).

**ЧЕРВОНІЙ Логвин Данилович
(16.10.1902, с. Грушка – 29.01.1980, м. Запоріжжя)**

Учасник Великої Вітчизняної війни, генерал-майор, Герой Радянського Союзу (1945). У 1924 р. призваний до лав Червоної Армії. Закінчив Одеську піхотну школу (1929) і з того часу все своє життя присвятив військовій службі. Командував взводом, ротою, батальйоном. Захищав республіканську Іспанію, учасник радянсько-фінської війни. У роки Великої Вітчизняної воював під Орлом і Курськом. Учасник легендарного Апальковського бою. Його дивізія брала Гомель, форсувала Дніпро, звільняла Польщу. З 18 травня 1950 р. – у відставці. Жив у Запоріжжі. Нагороджений орденами Леніна (трьома), Червоного Прапора (трьома), Суворова II ступеня, Кутузова II ступеня, Вітчизняної війни II ступеня, медалями.

ЧЕРПАК Борис Давидович (1.09.1941, с. Грушка)

Доктор медичних наук, професор, академік. Закінчив Уманське медичне училище та Київський медичний інститут. Більше 30 років займався педагогічною діяльністю на кафедрі госпітальної хірургії Українського державного медичного університету, де пройшов шлях від асистента до професора кафедри. Нині мешкає в Києві.

ЧОРНОБАЙ Сергій Олександрович (15.09.1922, с. Розношенське)

Герой Соціалістичної Праці (1966). Освіта неповна середня. З 1940 р. до 1941 р. навчався на курсах трактористів при Даниловобалківській машинно-тракторній станції Ульянівського району. Учасник Великої Вітчизняної війни. Працював різноробочим, трактористом, бригадиром тракторної бригади, інженером машинно-тракторного парку колгоспу імені Калініна в с. Розношенському. Нагороджений орденами «Знак Пошани» (1971), Леніна (1973), медалями.

ШОСТАКІВСЬКИЙ Михайло Федорович (6.06.1905, с. Новоселиця)

Член-кореспондент АН СРСР (1960), лауреат Державної премії СРСР (1949). Закінчив Іркутський університет (1929). У 1932–1962 рр. працював в Інституті органічної хімії АН СРСР та Іркутському інституті органічної хімії, який очолював з 1957 р. до 1971 р. У 1971–1973 рр. – директор Інституту хімії нафти АН СРСР. З 1973 р. працює у Всесоюзному заочному політехнічному інституті (Москва). На основі полівінілбутилового ефіру створив оболікаючий і протизапальний засіб – вінілін, або бальзам Шостаківського (1939).

ЯРЕМЧУК Дмитро Онуфрійович (6.11.1914, с. Станіславове – 22.08.1955)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945). Після закінчення середньої школи працював у колгоспі. Закінчив Харківське військове училище. На фронті – з 1942 року. Воював на Донському, Сталінградському, Південному, 4-му Українському, 1-му Прибалтійському фронтах. Брав участь у бойових операціях: Котельниківській, Донбаській, Мелітопольській, Нікопольській, Кримській, Шауляйській, Мемельській, Східно-Пруській. Особливо відзначився 6 жовтня 1944 р. в районі міста Кельме Литовської РСР, де його група з чотирьох танків і саперами на броні утримала до підходу наших військ важливий міст і врятувала його від зруйнування. У бою було знищено 12 гармат, 4 міномети, близько 50 гітлерівців. Після війни закінчив Військову академію бронетанкових військ імені маршала Радянського Союзу Р. Я. Малиновського. З 1951 р. – у запасі. Жив і працював у Москві, потім у Воронежі. Трагічно загинув у 1955 р. у Харкові. Нагороджений орденами Леніна, Вітчизняної війни II ступеня, Червоної Зірки, п'ятьма медалями.

- Географічне розташування
- Адміністративний устрій
- Символи району
- Населення
- Природні умови і природні ресурси
- З історії краю
- Економіка
- Гуманітарна і соціальна сфери
- Персоналії

УСТИНІВСЬКИЙ РАЙОН

Де батьківська хата – там сонця багато...

Катерина Горчар

К І Р О В О Г Р А Д С Ь К А   О Б Л А С Т Ь

УСТИНІВСЬКИЙ РАЙОН

ГЕОГРАФІЧНЕ РОЗТАШУВАННЯ

Устинівський район розташований у південній частині Кіровоградської області. Межує на півночі з Долинським та Компаніївським районами, на заході – з Бобринецьким районом Кіровоградської області, на сході й півдні – з Новобузьким і Казанковським районами Миколаївської області. Крайні точки району: північна – на північ від с. Тирлової Балки, південна – південніше с. Березівки, західна – західніше с. Медвежої Балки, східна – східніше с. Садків.

Район займає площу 0,942 км², або 3,6 % від загальної території області.

АДМІНІСТРАТИВНИЙ УСТРІЙ

Нині до складу району входить одна селищна та 14 сільських рад, що об'єднують тридцять вісім населених пунктів: Устинівська селищна рада (смт Устинівка), Березівська сільська рада (с. Березівка), Брусівська сільська рада (с. Брусівка), Ганно-Леонтовичівська сільська рада (с. Ганно-Леонтовичеве, с. Мала Ганнівка, с. Новочигиринка), Ганно-Требинівська сільська рада (с. Ганно-Требинівка, с. Костянтинівка), Димитрівська сільська рада (с. Димитрове, с. Мар'янівка, с. Тирлова Балка, с. Третій Інтернаціонал), Докучаєвська сільська рада (с. Докучаєве, с. Мальчевське, с. Медове), Жовтнева сільська рада (с. Жовтневе, с. Новокиївка), Інгульська сільська рада (с. Інгульське, с. Завтурове, с. Любовичка, с. Медвежа Балка), Криничненська сільська рада (с. Криничне, с. Любиме, с. Нариманівка, с. Новоустинівка, с. Садки, с. Шевченкове), Криничуватська сільська рада (с. Криничуватка, с. Березуватка), Олександрівська сільська рада (с. Олександрівка, с. Козлівське), Седнівська сільська рада (с. Седнівка, с. Переможне, с. Селіванове), Сонцівська сільська рада (с. Сонцеве), Степанівська сільська рада (с. Степанівка, с. Ленінка, с. Орлова Балка).

Будинок Устинівської районної державної адміністрації

СИМВОЛИ РАЙОНУ

Опис герба

У верхній синій половині вигнуто-перетятого щита вісім золотих колосків, у нижній золотій частині з трьома синіми переплетеними кроквами – чорний сокіл з червоним дзьобом у польоті.

Опис прапора

Прямокутне полотнище зі співвідношенням сторін 2:3 складається з трьох горизонтальних смуг: жовтої, синьої та жовтої (співвідношення їх ширини 1:5:1); у центрі синьої смуги – золотий сокіл, що летить.

Пояснення символіки

Розташування Устинівського району на півдні Кіровоградщини в сприятливій теплій агрокліматичній зоні та фактор переважаючого сільськогосподарського виробництва зумовили застосування вигнуто-перетятого поділу щита, у якому нижня (жовта) частина разом із золотими променями-колосками на синьому тлі відображають сонце. Сонце в геральдиці символізує життя, тепло та світло. Золоте сонце із золотими променями у вигляді колосся відображають хліборобську спрямованість діяльності жителів району.

Наявність сокола в центрі гербового щита пояснюється тим, що серед рідкісних птахів, занесених до Червоної Книги України, є боривітер степовий, гнізда якого виявлені в природних заповідниках Устинівського району. Сокіл є символом перемоги, величі духу, світла та свободи. Ці чесноти завжди були притаманні нашим пращурам і зараз є невід'ємною рисою характеру мешканців району. Символ сокола завжди ототожнювався з образом козака-захисника християнської віри та рідної землі.

Три сині переплетені крокви символізують три річки, що протікають територією району. Інгул та його притоки – Березівку та Сагайдак. Загальний силует переплетених крокв нагадує про наявність могил (курганів) на території району.

Застосовані в гербі кольори символізують: синій – духовність та вірність; золото (жовтий) – багатство та велич.

У прапорі застосовані основні гербові фігури та кольори.

НАСЕЛЕННЯ

Станом на 1.01.2004 р. чисельність населення становила 16,4 тис. осіб.

Діють 7 релігійних громад, переважно православних, одна з яких здійснює свої обряди в єдиній на території району типовій релігійній споруді – церкві Казанської ікони Божої Матері в с. Олександрівці, збудованій у 1860 р.

На території Устинівського району зареєстровані й діють

Герб і прапор Устинівського району

УСТИНІВСЬКИЙ РАЙОН

37 районних організацій політичних партій та 14 громадських організацій. Найбільшими серед них є осередки Народної аграрної партії України, СДПУ(о), «Жінки за майбутнє», Партії регіонів, ПНЕРУ, «Трудової України». Серед громадських організацій наймасовішою і найактивнішою є районна рада ветеранів Великої Вітчизняної війни і праці, яка об'єднує більше тисячі ветеранів.

ПРИРОДНІ УМОВИ І ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Геологічна будова

Район розташований на південній межі Українського кристалічного щита. Давні кристалічні породи зверху вкриті комплексом неогенової системи.

Рельєф

Територія району – переважно степова рівнина, одноманітність якої порушується сухими балками, кряжами та ярами; входить до складу Придніпровської височини. Загальний похил поверхні – на південний схід. Найвища точка над рівнем моря – 161 м – розташована між селами Нариманівкою і Шевченковим.

Клімат

Устинівський район міститься в посушливій, дуже теплій агрокліматичній зоні. Середня температура січня $-5,9^{\circ}\text{C}$, липня $+21^{\circ}\text{C}$. Період з температурою понад $+10^{\circ}\text{C}$ становить 169 днів. Річна кількість опадів – 450 мм. Переважна кількість їх випадає в теплу пору року. Висота снігового покриву – до 5 см.

Поверхневі води

На території району протікає річка Інгул з притоками Сагайдак і Березівка, що належать до басейну Південного Бугу.

*Річка Інгул
поблизу
села Ганню-
Требинівка*

Ґрунти

Основними ґрунтами Устинівщини є чорноземи звичайні малогумусні (76 % території району). У північній частині району трапляються чорноземи середньогумусні, а в південній – лучно-чорноземні, лучні, чорноземно-лучні солонцюваті ґрунти.

Флора і фауна

Рослинність району – типова степова, тобто переважає різнотрав'я: ковила, тонконіг, полин, пирій, чебрець, житняк, що поєднується у свою чергу з чагарниками (глодом, тереном, шипшиною). Байрачні ліси займають незначну площу. У них переважають дуб, клен, ясен, берест.

З представників тваринного світу найбільш поширені зайці-русаки, тхори степові, куниці, лисиці, ондатри, дуже рідко зустрічаються борсуки, мігрують кабани, лелеки, біла та сіра чаплі, куріпки, фазани, лисухи, качки, гуси.

Природно-ресурсний потенціал

З корисних копалин у достатній кількості є поклади граніту, вапняку, червоної глини та піску, які використовуються для місцевого будівництва.

На території району 111 ставків з площею водного дзеркала 585 га, 4 водосховища з площею водного дзеркала 210 га. Прогнозні запаси підземних вод становлять 1,8 млн м³ на рік.

Екологія, охорона природи

Напевне, у кожному краї є своя Швейцарія – мальовничий куточок природи, який приваблює розмаїттям барв, цікавою флорою та фауною, рельєфами. На Устинівщині таких місць декілька – це ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Монастирище», зоологічний заказник «Полозова балка», ландшафтний заказник «Садківський степ», ботанічний заказник «Інгільські крутосхили», ботанічні пам'ятки природи «Ковалівська» та «Ганно-Леонтовицька», два заповідні урочища місцевого значення під назвою «Солоноозерне» та «Селіванівське», ботанічний заказник «Роза».

Багато рослин Устинівщини занесені до Червоної Книги України. На степових кам'янистих схилах зростає тюльпан бузький, який є унікальним не тільки в Устинівському районі, а й в усій Україні. Жовто-зелені хвилі його можна побачити на стрімких схилах долини р. Інгулу в урочищі «Монастирище». А навесні тут квітує сон чорніючий: під поривами вітру розхитуються квітки фіолетових дзвоників. Оберігаючи пилок від роси і туманів, квітка схиляється, ніби дримає. Тому й назвали в народі її сон-травою. Тільки на гранітних відслоненнях правобережного степу росте гвоздика прибузька, яка охороняється навіть на європейському рівні – занесена до Європейського червоного списку. Численну популяцію цієї рослини містить «Ганно-Леонтовицька» ботанічна пам'ятка. Річка Інгул тут робить мальовничий вигин, перерізає кристалічний щит з кам'яними брилами вздовж русла та стрімким схилом над ним. Гвоздика прибузька своєю красою не поступається перед славетними садовими красунями, підкреслюючи ще раз, що грецька назва гвоздики «діантус» означає «божественна квітка». Неповторної краси їй надають рожеві квіти, які густими півкулястими «подушками» ніби лежать на поверхні каменя або звисають з нього. Найцінніші ділянки з цією квіткою представлені в заказнику загальнодержавного значення «Монастирище», що розташований між селами Інгільським і Завтуровим. Це справжній каньйон, що його прорізав Інгул у скельній породі, і посередині якого, між старим і новим річищем,

знаходиться масивний скельний останець – власне Монастирище. Місцеві старожили переповідають, що гранітний останець є дуже давньою культовою спорудою, від якої збереглися до наших часів жертівні вогнища, символічні знаки та культові каміння. У зв'язку з цим «Монастирище» стало одним з об'єктів природно-заповідного фонду області, які привертають до себе найбільшу увагу. Уперше цей дивний острів згадується в кінці XIX ст. етнографом В. Ястребовим як «кам'яний стовп посеред Інгулу». Про нього місцеві жителі розповідають безліч цікавих історій. Розповідають, що в тому острові є печера з козацькими чи то татарськими скарбами, які надійно охороняються гадюками. Вхід прихований десь на вершині, а вихід (у часи, коли скеля була островом) знаходився під водою.

Комусь на острові вчувалася музика, комусь приходило поетичне натхнення, хтось бачив у небі світловий стовп. У місячні ночі величезні камені скелі й справді нагадують кладку таємничого монастиря. Тож це особливе місце не могло не привертати увагу населення, що жило тут з давніх-давен, тому серед місцевих жителів існують численні легенди, присвячені Монастирищу. Як вважають дослідники, основна їх частина входить до кола легенд про так звану Дівич-гору, пов'язану з культом материнства. Урочище і нині багате рідкісними та лікарськими рослинами, якими лікують патології вагітності: деревій звичайний, подорожник, шпорич, кропива дводомна, а також звіробій, дикі коноплі, ромашка, астрагал, мати-й-мачуха та інші. Крім того, тут мешкає степова гадюка – символ оберегу та плодючості в багатьох народів, у тому числі і слов'ян.

З ІСТОРІЇ КРАЮ

З погляду археології, Устинівський район, як і переважна більшість районів Кіровоградської області, все ще залишається білою плямою. Тут зустрічається чимало курганів, які водночас є рукотворними пам'ятками минулих епох і прикрасою степного ландшафту. Археологічні розвідки і розкопки курганів проводилися експедиціями Інституту археології АН УРСР, Кіровоградського обласного краєзнавчого музею та Кіровоградського педагогічного інституту ім. О. Пушкіна відповідно у 1967, 1969, 1986-му роках.

Під час розвідки на землях, відведених під Завтурівську зрошувальну систему, О. І. Тереножкіним було виявлено понад 30 курганів доби бронзи – раннього залізного віку, а також ряд поселень. Біля с. Костянтинівки – зрубної й черняхівської культур; біля сіл Ганно-Требинівки й Завтурового – черняхівської культури. Але їхні розкопки не проводилися.

Розкопки Н. М. Бокій кургану доби бронзи біля с. Березівки дали цікавий матеріал з погляду символіки обрядів. У кургані було виявлено два різночасових поховання: основне – ямної культури і впускне – михайлівської. Основне поховання супроводжувалося характерним ліпним гостродонним, яйцеподібної форми горщиком, з високими вінцями, орнаментованими опущеними додолу сьома трикутниками.

Орнаментальні композиції на кераміці доби бронзи, що включають числа 6, 7, 9, 11, 12, 13, дослідники відносять, як правило, до календарних, а яйцеподібна форма горщика і технологія його виготовлення вказує ще й на його відношення до космогонічного міфу, відомого серед багатьох народів світу, про виникнення Всесвіту з яйця. Впускне ж поховання було здійснене в кам'яному ящику, виготовленому з обтесаних і підігнаних привізних вапнякових плит. Зовнішня

поверхня плит південної, західної та північної стінок орнаментовано заглибленими знаками з паралельних горизонтальних, вертикальних ліній, косими хрестами, а внутрішня поверхня плит ящика була покрита зображеннями світового дерева, направленою кроною як вгору, так і вниз. Накладання обох типів дерев одне на одне могло символізувати зустріч двох світів – денного (світу людей) і нічного-потойбічного (світу предків).

Малюнки виконані червоною фарбою. Потрібно відзначити, що червона вохра широко використовувалася в поховальних обрядах ямних і михайлівських племен. Прийнято вважати, що символіка червоної фарби в цих обрядах тісно пов'язана з ідеєю крові, вогню, відродження-переродження. Саме ж поховання в ящику є одним із найпівнічніших поховань цього типу, які переважно тяжіють до побережжя Чорного моря і типологічно належать до могильників дольменного типу Середземномор'я. У цих похованнях знайдені бронзові ножі та шила – зразки найдавнішого бронзоливарного виробництва в нашому краї. З погляду символіки, кам'яна скриня це не тільки дім померлого, але й потойбічний світ як такий.

Біля с. Седнівки було розкопано скіфський курган IV ст. до н. е., що репрезентував наступну після доби бронзи епоху раннього залізного віку. Кочові культури доби середньовіччя на території району представляла випадково знайдена ще в

Пам'ятний знак на честь визволення смт Устинівка від німецько-фашистських загарбників

УСТИНІВСЬКИЙ РАЙОН

30-х роках XX ст. половецька антропоморфна стела, що досить довго знаходилася на території с. Ганно-Требинівки. Тюркські племена хозарів, печенігів, кипчаків, монголо-татар, татар панували в степовій частині України до XV ст.

***

З XV ст. у степах України, у тому числі й на території сучасного Устинівського району, з'являються козаки, які поступово витісняють татар на південь. З утворенням Нової Січі (1735) територія краю ввійшла до однієї з територіально-адміністративних одиниць володінь Війська Запорозького – Бугогардівської паланки. На території краю виникають поодинокі козацькі зимівники та хутори. Але активізується заселення цієї частини сучасної Кіровоградської області з 40-х років XVIII ст. у результаті того, що кошовий отаман П. Калнишевський дозволив переселенцям осідати на землях запорожців, та внаслідок планомірної колонізаційної політики Росії щодо цього краю. Так виникли села Седнівка, Степанівка, Березівка, а на початку XIX ст. – села Криничуватка, Інгулець.

У 1847 році на березі р. Інгул засноване село Ганно-Требинівка. За переказами, цими шляхами подорожували чумаки і, першими примітивши це місце, зупинялись у так званій чумацькій балці на перепочинок. Назва ж села пішла від пана Требинського, який приїхав у ці краї з Черкащини разом із сестрою Ганною.

З ліквідацією Запорозької Січі (1775) землі сучасного Устинівського району ввійшли до складу Новоросійської губернії, а з утворенням Катеринославського намісництва (1784) до складу Єлисаветградського повіту (1784). У 1796–1805 рр. вони перейшли до Єлисаветградського повіту поновленої Новоросійської губернії, яка невдовзі була перейменована на Миколаївську, а згодом на Херсонську.

У радянський період землі Устинівського району входять до складу Кіровоградської області. Сучасні кордони району остаточно визначалися після низки укрупнень і розукрупнень лише в 1966 році.

Понад п'яти тисяч жителів Устинівщини брали участь у розгромі німецько-фашистських загарбників у роки Великої Вітчизняної війни.

ЕКОНОМІКА

Промисловість

Серед промислових підприємств найбільшим і найпотужнішим є дочірнє підприємство «Устинівський сирцех» ВАТ «Кіровоградські сири». Виробництво сиру в Устинівському районі розпочалося ще в післявоєнні роки на Березуватському маслосирзаводі. На початку 60-х років XX ст. у смт Устинівка почалося будівництво сучасного сирзаводу, який в 1963 р. введено в дію. Основною продукцією заводу є твердий сир «Естонський», який виготовляється за новітньою технологією без консервантів, барвників, розпушувачів. Технологію виробництва сиру «Естонський» збережено до нинішнього часу, а з 1999 р. асортимент продукції заводу розширено випуском напівтвердого сиру «Сусанінський». Щорічно підприємством виготовляється близько 350 т продукції, яка користується попитом не тільки на території України, а й за її межами.

На території району є ще одне промислове підприємство – кооператив «Казка», який займається виробництвом борошна, хліба і хлібобулочних виробів. Завдяки цьому район повністю забезпечений хлібом власного виробництва. Крім того, кооператив займається виробництвом панчішних виробів.

*Млин приватного підприємця
С. Ю. Абрамяна*

Агропромисловий комплекс

В економіці району провідне місце займає сільське господарство. Сільськогосподарські угіддя становлять 84 тис. га, з них орної землі – 70 тис. га, під пасовищами – 13,837 тис. га; багаторічними насадженнями зайнято 24 тис. га.

Основною галуззю сільського господарства є рослинництво, значно меншу питому вагу мають тваринництво, садівництво, птахівництво та овочівництво.

На території району діють 22 агроформування, найкращі з яких – ПСП «Україна», ПСП «Димитрово», ТОВ «Ворошиловське». Створено 41 селянське (фермерське) господарство. Працює 230 приватних підприємців.

У Криничному знаходиться найбільше серед сільськогосподарських підприємств – приватне сільськогосподарське підприємство «Україна», у користуванні якого 7377,9 га орної землі. З 1975 р. господарство незмінно очолює Ана-

*Хлібопекарня приватного підприємця
С. Ю. Абрамяна*

толій Олексійович Петренко – заслужений працівник сільського господарства України. Завдяки старанням і наполегливості А. О. Петренка в Криничному працюють пекарня, макаронний цех, олійниця, млин. Прокладено 26,6 км газової магістралі. На газове опалення переведено котельні місцевої школи, дитячого садка, фельдшерсько-акушерського пункту, Криничненської сільської ради, газифіковано 310 житлових будинків та квартир.

Звання заслуженого працівника сільського господарства України мають також С. О. Васильчик та В. О. Штицько.

Транспорт

На території району діє одне автотранспортне підприємство – автоколону Бобринецького АТП. Дане підприємство працює стабільно, порушень графіків перевезень пасажирів не відмічено. Щорічно даним підприємством перевозиться близько 60 тис. пасажирів. Усі населені пункти району охоплені транспортним сполученням. На території району також працюють інші перевізники, які перемогли в обласному конкурсі на перевезення пасажирів.

У смт Устинівка розташована залізнична станція Седнівка.

Зв'язок

Послуги зв'язку в районі надають поштові відділення. На Устинівщині налічується 14 сільських АТС, послугами яких користуються 1 587 абонентів.

Житлово-комунальне господарство

Продовжується газифікація в селах Докучаєвому, Дмитровому, Жовтневому, Криничному, Криничуватці та Березуватці. У районі газифіковано і прийнято на державне обслуговування дві школи та близько 700 житлових будинків.

Побутове обслуговування

Побутове обслуговування в районі здійснює ПП «Мрія», до складу якого входять фотоательє, майстерня з ремонту та

Магазин у смт Устинівка

пошиття взуття, перукарня, майстерня з ремонту телерадіоапаратури. Також побутові послуги населенню надають майстерня з ремонту взуття «Чобіток» приватного підприємця П. С. Фесенка, перукарня «Чарівниця» приватного підприємця Н. І. Фесенко.

Торівля

Товари повсякденного вжитку можна придбати у 74 магазинах району.

Банківська сфера

В Устинівці працюють два відділення банків України: Відкрите акціонерне товариство «Державний ощадний банк України» і територіально відокремлене безбалансове відділення Кіровоградської дирекції акціонерного поштово-пенсійного банку «Аваль».

ГУМАНІТАРНА І СОЦІАЛЬНА СФЕРИ

Освіта і наука

Район має 20 загальноосвітніх шкіл, 14 дошкільних закладів. У загальноосвітніх школах району навчається 2 570 учнів, вихованням і навчанням яких займаються 304 вчителі. Професійну підготовку сільської молоді здійснює філія Кіровоградського ПТУ № 8, яка знаходиться в с. Інгульському. У цьому закладі бажаючі можуть отримати спеціальність тракториста-машиніста, слюсаря з ремонту сільськогосподарської техніки, кухаря. В Устинівці працює районний Будинок школяра. Є два дитячих дошкільних заклади, де виховуються 116 малят.

Серед освітян району – заслужений учитель України А. М. Вербова.

Охорона здоров'я

У районі діють Устинівська центральна районна лікарня, Березівська та Димитрівська дільничні лікарні, Докучаєвська і Седнівська лікарські амбулаторії,

*Смт
Устинівка.
Районний
Будинок
культури*

УСТИНІВСЬКИЙ РАЙОН

20 фельдшерсько-акушерських пунктів. Всього в районі працюють 25 лікарів, 102 медичні сестри та 64 особи обслуговуючого персоналу.

Культура та мистецтво

У районі знаходиться 18 клубних, 20 бібліотечних закладів, дитяча музична школа, 5 музеїв історії сіл, картинна галерея. Створені 107 колективів художньої самодіяльності, 10 клубів за інтересами. Два художніх колективи отримали звання народного самодіяльного. Це хор Докучаєвського Будинку культури та агітаційно-художня бригада районного Будинку культури.

На Устинівщині є кілька пам'яток архітектури і містобудування місцевого значення, у т. ч. мурована церква в с. Олександрівці.

На території Устинівського району знаходяться 30 пам'яток історії та монументального мистецтва, 20 пам'яток археології. Курган епохи бронзи біля с. Седнівки входить до Державного реєстру національного культурного надбання.

Видавнича діяльність та ЗМІ

Районна газета «Трудівник Устинівщини» заснована в жовтні 1931 р. Перша назва газети – «Ударник Устинівщини», потім – «Промінь комунізму».

Фізична культура і спорт

У районі проводяться змагання з футболу за участю 20 команд, з волейболу – 18 команд, з баскетболу – 14 команд,

*Самодіяльний хор
Устинівського районного
Будинку культури*

з настільного тенісу – 10 команд, з легкої атлетики – 10 команд, з шахів і шашок – 20 команд.

Команда дівчат з Докучаєвської загальноосвітньої школи I–III ступенів – переможець першості області з волейболу, а футбольна команда, що змагалася на приз клубу «Шкіряний м'яч», увійшла в десятку кращих команд області.

Соціальний захист населення

В органах праці та соціального захисту населення на обліку знаходиться 692 сім'ї, які одержують різні види державної допомоги, що становить 12,4 % від загальної кількості сімей у районі.

В органах Пенсійного фонду на обліку перебувають 4,8 тис. пенсіонерів, які одержують пенсії на підставі 24 законодавчих актів України.

У районі субсидіями користуються близько 1 тис. сімей. Їх витрати за рахунок субвенції державного бюджету місцевим бюджетам за призначеними субсидіями у 2003 р. зменшено на 231,6 тис. грн, які профінансовано в повному обсязі. Субсидії на придбання скрапленого газу та твердого палива в районі надані 844 сім'ям на суму 191,6 тис. грн, які стовідсотково профінансовано з державного бюджету. Кошти отримали всі сім'ї, яким була призначена субсидія.

На обліку в управлінні праці та соціального захисту населення перебуває 2 772 пільговики, із них: 1 204 ветерани війни, 1 514 ветеранів праці, 45 громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, 6 ветеранів військової служби та органів внутрішніх справ та 3 реабілітованих громадян, які стали інвалідами внаслідок репресій або є пенсіонерами.

За 2003 р. надано пільг на загальну суму 250,5 тис. грн, на відшкодування яких спрямовано 237,4 тис. грн.

До складу територіального центру управління праці та соціального захисту населення Устинівської райдержадміністрації входять відділення соціальної допомоги вдома та відділення медико-соціальної реабілітації (15 ліжко-місць при лікарні). Протягом 2003 р. надано різних видів соціальних послуг 661 особі.

*Пам'ятник Двічі Герою
Радянського Союзу
О. Ю. Мазуренку*

ПЕРСОНАЛІЇ

БЕРЕСТОВЕНКО Михайло Порфирович (10.10.1921, с. Брусівка – 5.07.1979, м. Вільнюс)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1944). З 1930 р. жив у м. Харовськ Вологодської області. У Червоній Армії з травня 1941 року. Закінчив курси молодших лейтенантів. Воював на Карельському фронті. Особливу мужність проявив при прориві ворожої оборони на р. Свірі, де його взвод вибив противника з кількох населених пунктів. Був учасником Параду Перемоги на Красній площі. Продовжував службу в армії в повоєнні роки.

ВИШНЕВЕЦЬКИЙ Костянтин Григорович (8.06.1914, с. Солдатське – 30.07.1944, м. Львів)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1943). Жив і навчався в Долинській. Закінчив школу ФЗН у Миколаєві, працював машиністом камендробильного заводу. У 1934 р. був обраний секретарем Казанківського райкому комсомолу Миколаївської області. У 1936 р. з відзнакою закінчив школу військових льотчиків у Могильові. Війну почав командиром ланки, потім був інструктором, командував ескадрильєю, авіаційним полком. Здійснив 123 бойових вильоти, особисто збив 10 літаків противника. Загинув у бою під час Львівсько-Сандомирської наступальної операції. Нагороджений орденом Леніна, трьома орденами Червоного Прапора, орденом Вітчизняної війни I ступеня. Похований у Львові на Пагорбі Слави.

ДОВГИЙ Станіслав Олексійович (23.07.1954, с. Ганно-Требинівка)

Доктор фізико-математичних наук (1996), професор (1997), член-кореспондент НАН України (1997), заслужений діяч науки і техніки України. Закінчив механіко-математичний факультет Київського університету (1976). Працював в Інституті гідромеханіки Академії наук України, брав участь у науково-дослідницьких роботах у галузі суднобудування, літакобудування та ракетобудування. Директор Українського інституту дослідження навколишнього середовища та ресурсів (1997), міністр у справах науки і технологій (1998), генеральний директор ОАО «Укртелеком» (2000), народний депутат України (2002), голова Державного комітету зв'язку та інформатизації України (2001). Директор Інституту телекомунікацій та глобального інформаційного простору НАН України. Президент Малої академії наук України.

КАМЕННОЙ Микола Іванович (28.12.1924, с. Новоустинівка)

Український художник. У 1957 р. закінчив Харківський художній інститут. З 1965 р. бере участь у всесоюзних виставках. Працює в галузі станкової, книжкової та промислової графіки, рекламного плаката. Найвизначнішими творами є ліногравюри «Ми – червона кавалерія» (1967), «Йшов загін по берегу» (1968), «Комсомольці 20-х років» (у співавторстві з В. Гольбою).

КИРДАН Борис Петрович
(25.09.1922, с. Ганно-Леонтовичеве)

Фольклорист і літературознавець, доктор філологічних наук (1958). Учасник Великої Вітчизняної війни. У 1951 р. закінчив Московський університет. З 1953 р. працює в Інституті світової літератури Академії наук СРСР. Наслідком копітких наукових пошуків і досліджень стали книги «Українські народні думи XV – початку XVII ст.» (1962), «Український народний епос» (1965), «Збирачі народної поезії. З історії української фольклористики XIX ст.» (1974), «Народні співці-музиканти на Україні» (1980) та інші. Відзначений трьома орденами Вітчизняної війни, орденом Червоної Зірки та іншими нагородами.

КИЯШКО Віктор Іванович
(22.04.1920, с. Устинівка – 16.04.1945)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945). Навчався в Запорізькій середній школі № 39. У роки війни – сержант-артилерист. Бився з гітлерівцями на різних фронтах. Свій головний подвиг звершив на Одері. У складній обстановці взяв на себе командування гарматою, підняв в атаку артилеристів і піхотинців. Тоді було знищено 110 гітлерівців, 4 гармати і 3 кулемети. У бою під Брестом був смертельно поранений. Одній із вулиць Запоріжжя присвоєно ім'я Героя.

ЛАПІНСЬКА Є. С.

Герой Соціалістичної Праці. Працювала в с. Докучаєвому.

МАЗУРЕНКО Олексій Юхимович
(7.07.1917, с. Ленінка, – 11.03.2004, м. Санкт-Петербург)

Радянський військовий льотчик, генерал-майор авіації, двічі Герой Радянського Союзу (1942, 1944). До призову в Червону Армію працював електрослюсарем, помічником майстра на шахті «Октябрьская революция» в Ростовській області. Навчався в планерній школі, аероклубі. У 1940 р. закінчив Єйську школу військових льотчиків. Служив на Балтиці. За роки Великої Вітчизняної війни пройшов шлях від льотчика-винищувача до командира штурмового авіаполку. Здійснив майже 300 бойових вильотів. На його особистому рахунку вісім потоплених кораблів гітлерівців і 22 – у складі групи. Полк під його командуванням знищив понад сотні бойових кораблів і транспортних суден та чимало ворожої техніки на суші. Після війни продовжував службу в авіації. У 1949 р. закінчив Вищі офіцерські льотно-тактичні курси авіації ВМФ, а в 1952 р. – Військово-морську академію. Командував авіаційними з'єднаннями, працював в апараті Міністерства ВМФ, був на викладацькій роботі. З 1972 р. – у запасі. Нагороджений орденами Леніна, трьома Червоного Прапора, Ушакова II ступеня, двома Вітчизняної війни I ступеня, Вітчизняної війни II ступеня, Червоної Зірки, українським орденом Ярослава Мудрого V ступеня, медалями. В Устинівці йому встановлено бронзовий бюст.

РЕШЕТИЛОВ Вадим Григорович (6.12.1934, с. Березівка)

Прозаїк, публіцист, член Спілки письменників України (з 1974 р.). Закінчив факультет журналістики Київського університету (1957). Завідував відділами публіцистики та прози журналу «Вітчизна», був начальником Українського республіканського відділення ВААП, зав. відділом публіцистики журналу «Київ». Автор повістей «Сповідь дивної душі» (1970), «Бути!» (1973), «Вогонь» (1974); збірок оповідань та повістей «По той бік обличчя» (1970), «Сучасники» (1976).

ФІЛЬШТЕЙН Леонід Михайлович (10.06.1926, с. Устинівка)

Доктор економічних наук, професор, дійсний член Академії економічних наук України, заслужений працівник народної освіти України. У Кіровоградській інститут сільськогосподарського машинобудування (нині Кіровоградський національний технічний університет) прийшов працювати з великим практичним і науковим досвідом роботи на керівних посадах у фінансово-банківській системі та органах управління (1947–1963). Займав посади начальника Центральної науково-дослідної лабораторії праці Придніпровського раднаргоспу, завідувача Придніпровського відділення Науково-дослідного інституту праці Держкомпраці СРСР (1963–1975). Завідував кафедрою економіки та організації виробництва (1975–1987). У 1988 р. захистив докторську дисертацію. З 1987 р. до 2003 р. – декан економічного факультету. Нині завідувач кафедри економіки праці та менеджменту. Сфера наукових інтересів: економіка праці, фінанси, кредит. Підготував 18 кандидатів наук. Працював головою спеціалізованої ради з захисту дисертацій. Автор 257 наукових праць, 7 монографій, 6 підручників. Має 12 державних нагород. Відмінник освіти України. Учасник Великої Вітчизняної війни.

ХУДОЖНИКИ

КІРОВОГРАДЩИНИ

«Живопис, як музика, як вірш поета,
завжди повинен викликати у глядача
насолоду...»

Костянтин Коровін

К І Р О В О Г Р А Д С Ь К А   О Б Л А С Т Ь

КІРОВОГРАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПІЛКИ ХУДОЖНИКІВ УКРАЇНИ

Наш степовий край завжди славився своїми талантами. Діячі театру М. Кропивницький і брати Тобілевичі, композитори К. Шимановський, Ю. Мейтус і Г. Нейгауз, літератори й філософи Д. Чижевський, Є. Маланюк, В. Винниченко, Ю. Яновський, Я. Івашкевич – без них не можна сьогодні уявити як історії України, так і історії світової культури. Були серед них і майстри образотворчого мистецтва – П. Крестоносцев, І. Похитонов, О. Осмьоркін, П. Покаржевський, І. Золотаревський та інші.

І зараз земля наша не збідніла. Підтвердженням тому є творчість митців Кіровоградської обласної організації Національної спілки художників України. Утворена у 1989 році і будучи однією з наймолодших серед обласних організаційних ланок НСХУ, вона пройшла майже 60-літній шлях становлення мистецьких осередків, пошуку та згуртування творчих особистостей. Адже після 1917 року Єлисаветградщина, а потім Кіровоградщина пережила, як і вся Україна, страшні часи жорстокого геноциду серед інтелігенції, і тільки на початку 1950-х років починається відтворення мистецького середовища.

У 1949 році в м. Кіровограді організовується Товариство художників, яке з 1963 року стає структурним підрозділом Одеського відділення виробничих майстерень Художнього фонду України. Тут працювали живописці Борис Вінтенко, Володимир Федоров, Микола Бондаренко, художник театру і графік Микола Добролежа. Більшість з них були кіровоградцями, випускниками Одеського художнього училища, які пройшли через горнило вогню Другої світової війни і повернулися до рідного міста.

У той же час на початку 1960-х років у Кіровоградській дитячій художній школі згуртувалася група молодих митців – Михайло Надеждін, Леонід Бондар, Юрій Іващенко, Людмила Ходак, мистецтвознавець Олена Гуренко, які з 1964 до 1968 років влаштували серію художніх виставок, що мали широкий резонанс у місті.

Розповідаючи про ті часи, не можна не зацентувати увагу на особистостях художників, які своїм творчим доробком та проявами власної ініціативи практично вплинули на подальший розвиток мистецтва в регіоні. В. Федоров, М. Бондаренко, Б. Вінтенко та М. Надеждін – їхній вплив на вибір мистецького шляху багатьох кіровоградських митців на сьогодні є незаперечним.

Володимир Федоров та Микола Бондаренко дотримувалися позицій офіційного радянського мистецтва, але їхню творчість не можна розглядати лише як «примусовість тоталітаризму», швидше за все, це був їхній власний мистецький вибір, в якому знайшли своє відображення «реалістичні» або «неокласичні» тенденції, характерні для художньої культури тієї епохи. Обидва пройшли війну, повернувшись до міста офіцерами запасу, мабуть тому не випадковим є звернення цих митців до теми Великої Вітчизняної війни. «Битва за Кіровоград», «Перехід через Хін-Ган», «Ветерани» – ці картини займають чільне місце у творчості М. Бондаренка. Особливе місце у творчості В. Федорова посідала «ленініана» та історична тематика. Картини «Погляд в майбутнє», «Ленін в Розливі», «Честь вождю», «Російські посли у Б. Хмельницького», «М. Заньковецька в гостях у Л. Толстого» стали своєрідним відображенням мистецьких та ідеологічних уподобань доби соціалістичного реалізму.

Наприкінці 60-х – на початку 70-х років минулого століття в українському малярстві, зорієнтованому на обов'язкові теми соцпраці, революційного та

військового подвигу, з'явилася і течія «нового реалізму», або «тихого живопису», в якому утвердив свою творчу особистість Борис Вінтенко. Майстер пейзажу-картини, Б. Вінтенко зберіг своєрідне «калейдоскопічне бачення життя», пропустивши його через фольклоризм 1960-х років. «Старий млин», «На краю села», «Українська хата» – це любовно занотовані художником ознаки сивої української давнини. Колорит його творів стриманий, структура ілюзорна й майже графічна, у той самий час їх вирізняє декоративність та авторська живописна техніка, близька до пуантилізму.

Михайло Надеждін вів свої пошуки в живопису, беручи за основу не лише традиційні форми, але й активно експериментуючи з кольором, пластикою, матеріалами, враховуючи «мистецькі відкриття» початку ХХ ст., поєднуючи як фігуративне, так і нефігуративне малярство. У своїх картинах митець спирається не лише на оповідність реальних подій, а й на емоційно-чуттєву реальність сприйняття факту, відтворюючи реальність в узагальненій знаковій формі, що надає творам філософського звучання («Фауст», «Сон»). У його творах знаходять своє відображення соціальні конфлікти («Стандартизація», «Страта», «Хіросіма»). А «Портрет батька», «Весілля», «Портрет дружини», «Збирачі трав» – це гімн природі, життю, традиціям селянського побуту.

Незважаючи на різні уподобання та шляхи мистецьких пошуків цих художників, їх об'єднувала велика працелюбність, прискіпливе ставлення до себе як до творчої особистості, активна життєва позиція. Беручи участь у виставковій діяльності, вони ініціювали створення виїзних творчих груп, проведення колективних художніх виставок, студії вечірнього малюнка та інше.

Крім того, М. Надеждін десять років займався педагогічною діяльністю, а, наприклад, Леонід Бондар і донині очолює дитячу художню школу. Тонкий лірик у живопису, у творчості якого чільне місце посідає портрет (серія діячів культури Кіровоградщини), природа степового краю та поетичні краєвиди рідного міста, він є чуйним викладачем і вихователем, з легкої руки якого прийшли у світ мистецтва багато нинішніх членів НСХУ. У даному контексті згадаємо постать випускника Ленінградського інституту живопису, скульптури і архітектури ім. І. Рєпіна, учня О. Мойсеєнка, Олександра Логвинюка. Майстер станкової картини, професіонал високого рівня, представник школи петербурзького живопису, його творчість також мала серйозний вплив на тих, хто визначав свій творчий шлях у 70-ті роки.

Таким чином готувалося підґрунтя до приходу нових молодих художників.

З середини 70-х років повертається в місто після закінчення вищих та середніх навчальних закладів творча молодь. З Київського художнього інституту – Сергій Шаповалов, Анатолій Янев, Віктор Перепічай, з Одеського художнього училища – Неля та Микола Фірсови, Юрій Вінтенко, Микола Алексєєв, Володимир Плітін, зі Львова – Наталія Федоренко та Анатолій Дворський. Яскравими творчими особистостями виявляють себе живописець Григорій Гнатюк, графік Володимир Кир'янов.

Хоча кожен з них мав вплив тієї чи іншої мистецької школи, у результаті творчого взаємозбагачення поступово викристалізуються особливі мистецькі риси, що стали проявом своєрідності місцевого колориту, степового космогенезу.

Період з середини 70-х – 80-х років на Кіровоградщині визначився великою кількістю різноманітних обласних художніх виставок, участю художників у творчих групах та відрядженнях. Але справжній поштовх до нових пошуків та можливостей розкриття власної творчої особистості митці відчули у другій

половині 80-х років, що було пов'язано зі зміною політичного курсу в СРСР, а значить, і в Україні.

Яскравим проявом нового мистецького відродження в місті стала виставка «Єлисаветград–Кіровоград, 1913–1988 рр.» до 75-річчя I міської художньої виставки. «Ця виставка, яка була розгорнута в приміщенні Картинної галереї, вперше надала можливість кіровоградським митцям створити масштабну, цілісну експозицію. 62 художники представили на ній понад 250 творів живопису, графіки, скульптури та декоративно-ужиткового мистецтва. Думається, що притаманні кіровоградцям скептицизм та упередження по відношенню до місцевого художнього життя в основі своїй похитнуться. Яскраві творчі особистості, твори, які заслуговують на увагу, у Кіровограді Є!» – писав у вступній статті до каталогу виставки мистецтвознавець Володимир Босько.

Після цієї події місто ознайомилося з цілою низкою персональних та групових художніх виставок кіровоградських живописців – Сергія Шаповалова, Григорія Гнатюка, Анатолія Янева, Бориса Вінтенка та інших.

Ініціатором розширення виставкової діяльності виступив на той час головний художник художньо-виробничих майстерень Худфонду УРСР М. Надєждін. Плекаючи надію на згуртування творчо налаштованих митців та утворення Кіровоградського відділення Спілки художників, він проводить активну діяльність з популяризації творчості кіровоградців. У 1989 році у Києві за підтримки Спілки художників України презентується виставка творів Григорія Гнатюка, художника самотнього світобачення, творчість якого вирізняється закоханістю в життя і побут українського села. «Холодно в руки», «Небелівські цитати», «Залишки світла» – у всіх його творах простежується бажання митця відтворити єдиний безкінечний простір життя. «Г. Гнатюк належить до тих українських художників, які прагнуть примирити національну культуру і сучасну цивілізацію».

Наприкінці 80-х років на повну силу виявляє свій творчий потенціал і живописець Сергій Шаповалов. У 1989-му в приміщенні міської Картинної галереї відкривається його перша персональна виставка. До того часу С. Шаповалов був відомий як майстер натюрморту і пейзажу, які й тоді вирізнялися експресивністю, насиченістю кольору, особливим динамізмом. Художник напрацював своєрідну манеру – живопис за допомогою мастихіну. За кілька років (1987–1991) він створив близько 20 творів у жанрі історично-побутової картини, використовуючи авторську техніку: «Добрий вечір, щедрий вечір», «Козак Мамай», «Гомін, гомін», «Чумацькі мари», «Козацька слава», які пронизані духом української пісні, старовинних легенд і вирізняються монументальністю, масштабністю, колірною та емоційною напруженістю.

Треба констатувати, що – свідомо чи підсвідомо – образи, почерпнуті з глибин української культури, тим чи іншим чином означили свою присутність у творах більшості кіровоградських митців.

У даному контексті досить цікавою видається і творчість Федора Лагна. Хоча більш характерним для митця є звернення до традицій західноєвропейського модернізму та американського авангарду, як, наприклад, у творах «Політ великої комахи», «Аероплан». Але Ф. Лагно вкладає в ці ремінісценції власний авторський зміст, дивовижно поєднуючи сучасне й минуле.

Поряд з модерними та фольклорними пошуками існує та має своїх подвижників і суто реалістичний підхід, своєрідна документальна фіксація дійсності, а через неї й узагальнення тих процесів, які пропонує сучасність. У цьому на-

прямку працюють Олександр Логвинюк, Віктор Перепічай, Анатолій Янев, Юрій Вінтенко, Любов Кир'янова.

Вагомим внеском у створення Кіровоградської організації НСХУ став і творчий доробок художників-графіків. Микола Добролежа, Ігор Смичек, Володимир Кир'янов – митці, які й сьогодні продуктивно займаються книжковою та станковою графікою.

Микола Добролежа – один зі старійшин Кіровоградської організації НСХУ, учасник Великої Вітчизняної війни. Довгий час працював у галузі театральнореконструкційного мистецтва, оформив понад 100 вистав, співпрацюючи з театрами Кіровограда, Черкас, Одеси, Миколаєва, Дніпропетровська, Донецька, Києва, Сум. Ілюстрував близько 20 книг. У станковій графіці М. Добролежі знайшли своє відображення події Вітчизняної війни та історична тематика за мотивами народних пісень, історичних дум.

Ігор Смичек – випускник Українського поліграфічного інституту, активно співпрацював з молдавським та всеукраїнським книжковими видавництвами. Графічна мова І. Смичека сформувалася під впливом мистецтва українського бароко, німецької й нідерландської графіки XVI ст. Крім того, І. Смичек займається живописом, в якому знаходять відображення філософські мотиви українського космогенезу.

Для творчості Володимира Кир'янова вельми показовим є його персоніфікований підхід до твору, присутність у творі постаті художника, при цьому він виступає в іпостасях зовсім різних героїв. Його обличчя можна зустріти в образі Івана Никифоровича, і в образі «Коробочки» з серії ілюстрацій до творів М. Гоголя, і в багатьох суто авторських творах-роздумах (наприклад, «Дзеркало», «Садівник»), серії графічних аркушів на тему «Нового Завіту». Усі його твори виконані в техніці «малюнок пером», в якій він досяг дуже високого рівня професіоналізму.

Не останнє місце в образотворчій палітрі Кіровоградщини займають декоративно-ужиткове мистецтво та скульптура. Макраме і батиком займається Марія Церна, але перевагу віддає декоративному шитву, відпрацювавши власну техніку об'ємного колажу. Килимарством та гобеленами – Емілія Руденко. Спираючись на традицію гобелена-картини, вона в той же час зберігає знаковість образу. В її гобеленах «Хлібне поле», «Думи мої, думи», «Світ книги» яскраво присутні конкретика фігури, постаті, речі.

Наталія Федоренко віддає перевагу техніці батик. Для її творів характерна цілісність композиції, вона сміливо долає шлях від реальності ситуацій, покладених в основу твору, до єдності утвердження знаковості. При всій декоративності вирішення її твори «У вирій», «Знак», «Очікування свята» вирізняються глибокою деталізацією, безмежністю простору, яскравою живописністю.

Не менш яскравими є твори кіровоградських скульпторів. Пам'ятні знаки О. Пушкіну біля педагогічного університету ім. Винниченка, загиблим червонозорівцям у роки Великої Вітчизняної війни – роботи Аркадія Мацієвського і Віктора Френчка; пам'ятний комплекс «Жертвам голодомору» у с. Червоній Кам'янці – Віктора Самійленка; скульптурна група «Пантери» та барельєф «Шляхами пращурів» – Віктора Френчка та Григорія Савченка визначаються монументальністю та глибокою пластикою форм.

Завдяки активній творчій діяльності кіровоградських митців наприкінці 80-х років складаються умови для створення Кіровоградської обласної організації Спілки художників України, що й було зроблено в 1989 році. Головою

обласного об'єднання було обрано Михайла Володимировича Надеждіна, свої обов'язки він виконує і до теперішнього часу.

За період 1990–2000 років Кіровоградська обласна організація Спілки художників України поповнилася новими молодими митцями, серед яких Юрій Гончаренко, Сергій та Олександр Фірсови, Андрій Хворост, Ольга Пунгіна, Володимир Товкайло, Андрій та Оксана Надеждіни. Кожен з них торує свій шлях у мистецтві.

І якщо у 60–70-х роках національне мистецтво вирізнялося зовнішньо-декоративним впливом народного мистецтва, то творчість художників 80-х і особливо 90-х років стає своєрідним духовним перегуком-відлунням від першообразів української культури. Такою є творчість Оксани Надеждіної, в абстрактних сентенціях якої знаходять відгомін асоціативно-знакові форми, що неначе генерується підсвідомістю; Юрія Гончаренка, який шукає свої образи в історичному минулому Кіровоградщини, в його степовій культурі, Ольги Пунгіної, чий графічні твори насичені символікою світосприйняття праукраїнського етносу, Андрія Надеждіна, який сприймає Україну та її історію через призму християнських цінностей.

За роки незалежності Кіровоградська обласна організація Національної спілки художників України якісно зросла і зміцніла. З'явилися нові теми для творчості. Деякі з митців, наприклад Микола Бондаренко, Фелікс Полонський, Олександр Лісовенко, Леонтій Орлик, виявили себе в новій іпостасі. Досить вдало, незважаючи на економічні труднощі, працює керамічна майстерня родини Фірсових. Широкий творчий діапазон – від реалістичних пошуків Миколи Фірсова та фольклорних мотивів, характерних для творів Нелі Фірсової, до символічних композицій та технологічних розробок їхніх синів Сергія та Олександра – поступово знаходить своє місце у новому суспільному середовищі.

Сьогодні в кіровоградській організації митці різного фаху та творчого спрямування, кожен з яких – неповторна, своєрідна особистість у сучасному українському образотворчому мистецтві. Крім того, КіОНСХУ широко пропагує мистецтво, організовуючи обласні, міські та персональні художні виставки, які проводяться у виставковому залі КіОНСХУ, приміщенні обласної бібліотеки ім. Д. Чижевського, Будинку культури ім. М. Компанійця, госпіталі для ветеранів Великої Вітчизняної війни. Художники Кіровоградщини презентували свої твори великою групою виставкою «Барви степу» у столиці України (1994). Тоді ж вийшов і каталог з однойменною назвою.

Особливо продуктивною є співпраця художників з художньо-меморіальним музеєм О. Осмьоркіна. За період 1995–2002 років було проведено 17 персональних та 9 групових виставок, одна з яких експонувалася в Москві в Посольстві України в Російській Федерації (1996). Крім того, завдяки співпраці з музеєм кіровоградці переглянули три виставки з фондів Дирекції виставок НСХУ, як-от: «Шедеври українського живопису», «Творчість народного художника України Сергія Шишка», седневський пленер «Стоїть гора високая» (2002).

Завдячуючи діяльності КіОНСХУ та розумінню з боку обласної державної адміністрації, у 2001 році в місті почав діяти і обласний художній музей, який перебував на реставрації майже 10 років.

Активну участь беруть кіровоградські митці у всеукраїнських, міжнародних виставках. Це – «Імпреза-89» у м. Івано-Франківську; «Сучасне мистецтво України в американській перспективі» (1992); «Трієнале графіки Балтійських держав» (1993); «Українська сучасність» (Київ, Прага, Відень, 1994); Всеукраїнська

виставка Національної асоціації митців «Хутір» (1994); Міжнародна бієнале живопису «Пан-Україна» (Дніпропетровськ, 1995); міжнародна акція «Fulfinim» (Хорватія, 2002), «Мистецтво України 1991–2002 рр.» у рамках Року України в Російській Федерації та ін., де відзначалися також преміями.

За значний внесок у розвиток українського образотворчого мистецтва та культури, високий професіоналізм почесних звань були удостоєні: Борис Михайлович Вінтенко, Наталія Петрівна Федоренко – заслужені художники України; Михайло Володимирович Надеждин – заслужений діяч мистецтв та народний художник України, Василь Макарович Остапенко – заслужений працівник культури України.

Крім того, у 2001 році Михайло Надеждин та Леонід Бондар були відзначені Подякою Президента України.

Незважаючи на труднощі, які сьогодні переживає НСХУ, що обумовлено складною економічною ситуацією в Україні, своєю невтомною працею, відданістю мистецтву кіровоградські митці кожного дня доводять снагу навіть найтонкішої гілки спілчанського дерева, яке, попри всі негаразди, оновлюється в пошуках світла і благодаті, нових сучасних ідей, форм на благо утвердження української національної духовності.

Андрій НАДЕЖДИН, мистецтвознавець

Долинський район.
Сорбат В.
«Боковенька біля села
Олександрівки»

Добровеличківський район.
Добролежа М. Т.
«Козацька рада».
Папір, туш, 1976 р.

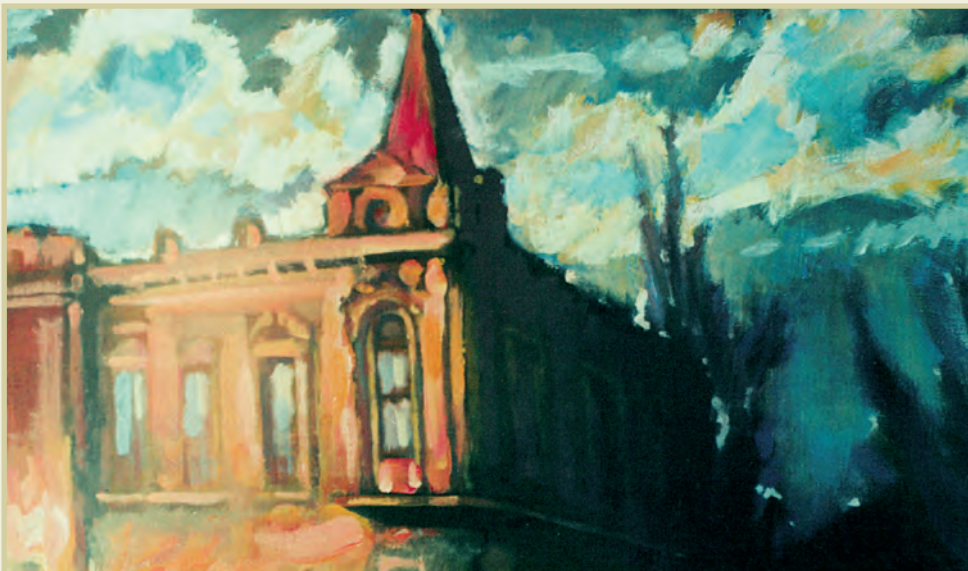
Долинський район.
Сорбат В.
«Долинська»

м. Кіровоград.
Алексєєв М. М. «На Івана Купала». Полотно, олія, 1992 р.

*м. Кіровоград.
Бондар Л. І.
«Будинок зі шпилем».
Акріл, полотно, 2002 р.*

*м. Кіровоград.
Бондар Л. І.
«Кафедральний собор».
Полотно, олія, 2002 р.*

*м. Кіровоград.
Бондаренко М. Г.
«Травень».
Полотно,
олія, 1989 р.*

*м. Кіровоград.
Бондаренко М. Г.
«На Синюсі».
Полотно,
олія, 1989 р.*

м. Кіровоград.
Вінтен-
ко Ю. Б.
«Зимовий
день».
60×90,
полотно,
олія, 1986 р.

м. Кіровоград.
Вінтен-
ко Ю. Б.
«Березень».
50×70,
картон, олія,
1980 р.

м. Кіровоград.
Гончаренко Ю. Б.
«Озброєний і наречена».
Полотно, олія, 1993 р.

м. Кіровоград.
Гончаренко Ю. Б. «Фрагменти історії». Полотно, олія,
1993 р.

м. Кіровоград.
Кири'янов В. В.
«Бовканья».
38,5×49, папір,
туш, перо,
1989 р.
Міжнародна
бієнале
«Імпреза-91»,
м. Івано-Франківськ

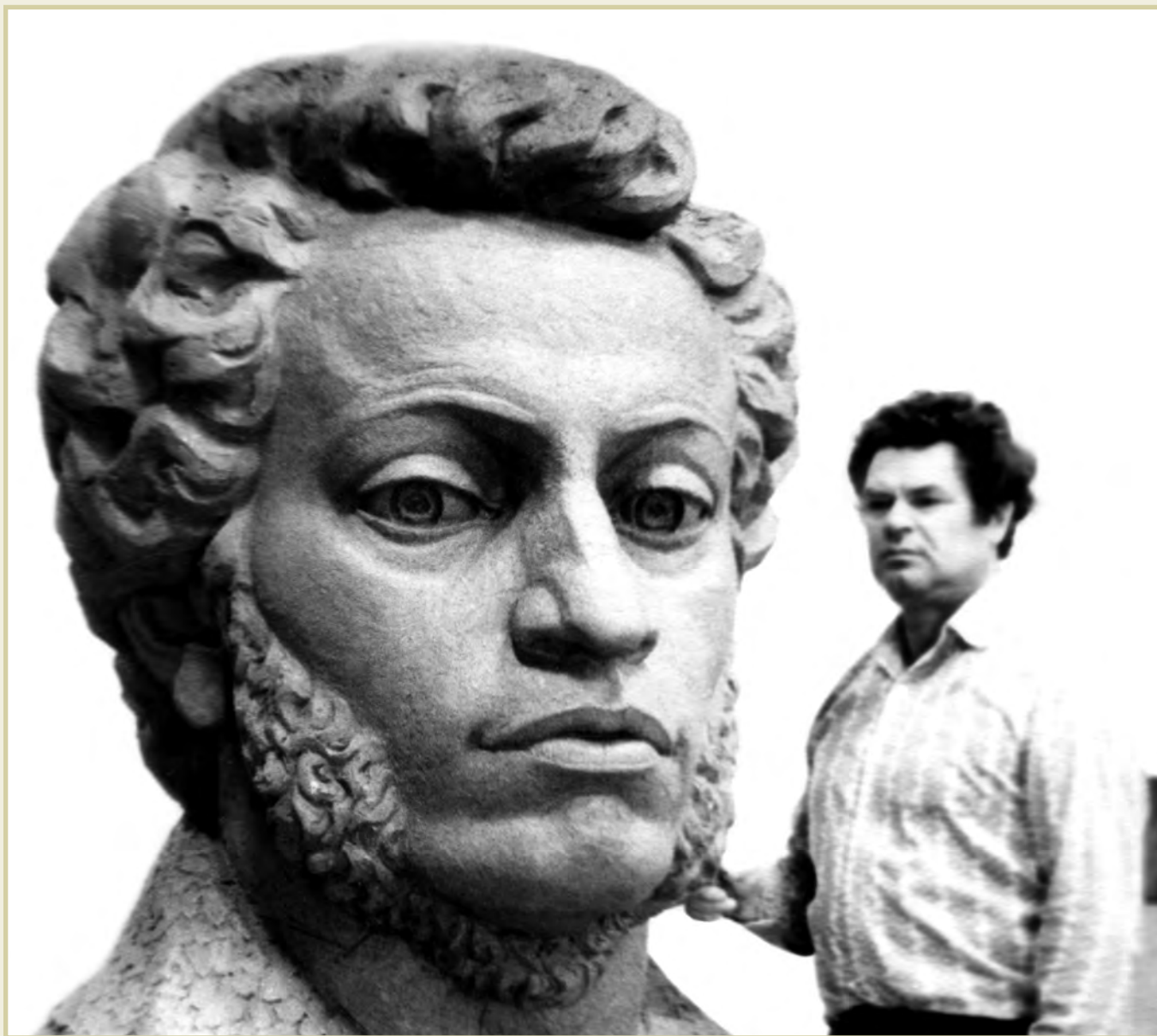
м. Кіровоград.
Кири'янова Л. Г.
«Портрет поета
В. Гончаренка»

м. Кіровоград.
Логвинюк О. С. «Т. Г. Шевченко».
100×90, полотно, олія, 1993 р.

м. Кіровоград.
Логвинюк О. С.
«Верби над ставком».
50×70,
полотно,
олія, 2001 р.

*м. Кіровоград.
Мацієвський А. Ю. «Пам'ятник О. С. Пушкіну». 1994 р.*

*м. Кіровоград.
Надеждін А. М.
«Канівська феєрія».
Папір, змішана техніка,
1990 р.*

*м. Кіровоград.
Надеждін А. М.
«Спогади дитинства».
Полотно, олія, 2004 р.*

м. Кіровоград.
Надєж-
дін М. В.
«Двоє»
(подружжя
художника).
30×40, папір,
ретуш,
1958 р.

м. Кіровоград.
Надєж-
дін М. В.
«Сон».
70×90,
полотно,
оля,
1975 р.

*м. Кіровоград.
Надеждіна О. М. «Пісня». 75×75,
картон, змішана техніка, 1999
р.*

*м. Кіровоград.
Надеждіна О. М. «Майже вихід». 80×100, ДВП, змішана техніка,
2001 р.*

*м. Кіровоград.
Орлик Л. І. «Бузок».
90×60, полотно, олія, 1987 р.*

*м. Кіровоград.
Орлик Л. І. «Виноградник біля Ай-Петрі».
40×50, полотно, олія*

м. Кіровоград.
Плітін В. Г. «Сни». 130,5×97,5,
полотно, олія, 1991 р.

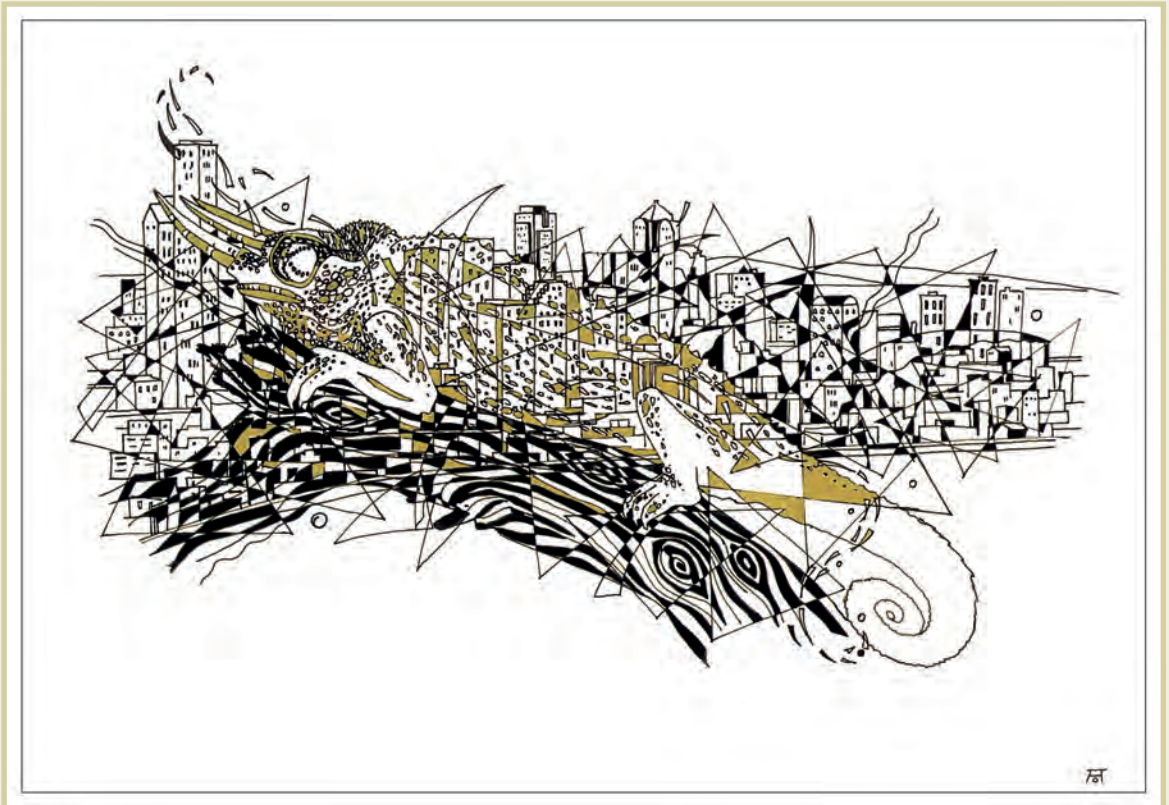
м. Кіровоград.
Плітін В. Г.
«Пейзаж з козами». 70,5×107,5,
полотно, олія, 1989 р.

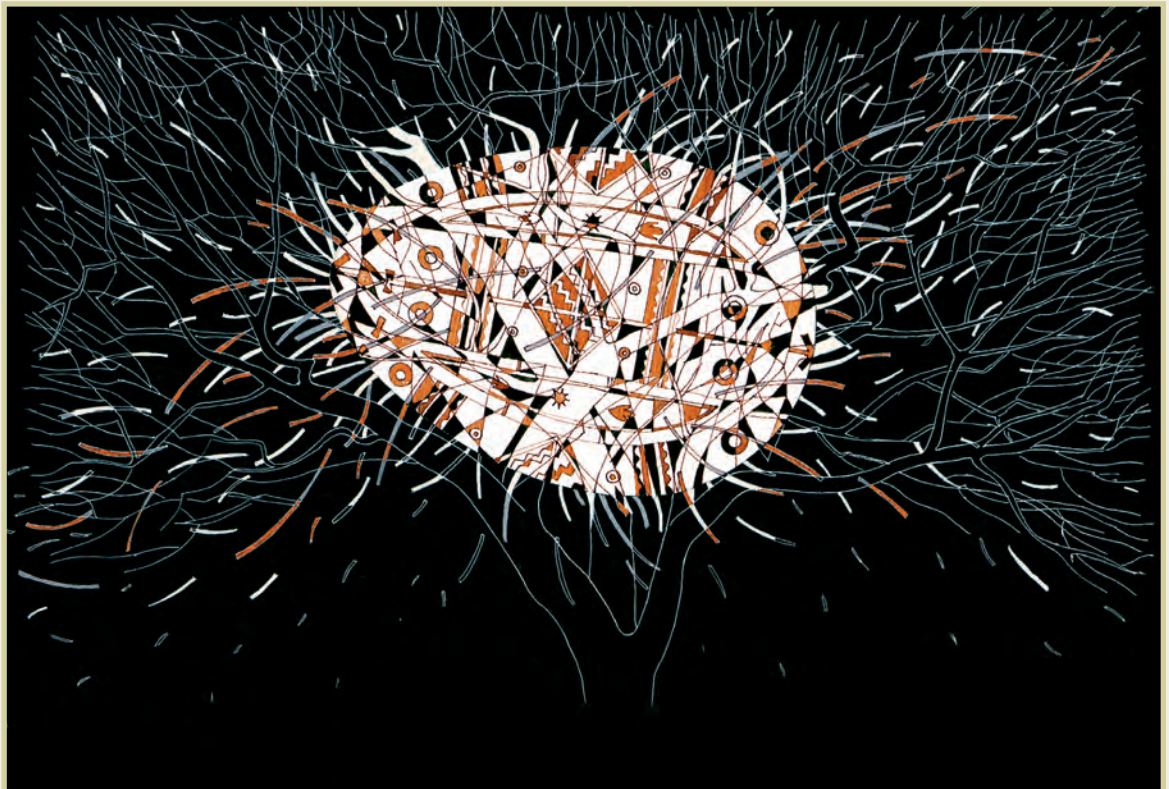

*м. Кіровоград.
Пунгін А. А. «Кручені паничі». 220×400, вітраж, скло, свинець, розпис, 1996 р.
Бізнес-клуб компанії «Інтерресурси»*

м. Кіровоград.
Пунгіна О. А.
«Привиди
міста».
Змішана
техніка,
папір,
1998 р.

м. Кіровоград.
Пунгіна О. А.
«Вічність».
Змішана
техніка,
папір,
1999 р.

ХУДОЖНИКИ КІРОВОГРАДЩИНИ

м. Кіровоград.
Руденко Є. М. «Зустріч». 100×200,
вовна, ручне ткацтво, 2003 р.

м. Кіровоград.
Руденко Є. М. «Корифеї
української сцени». 350×670,
вовна, ручне ткацтво,
1982 р.

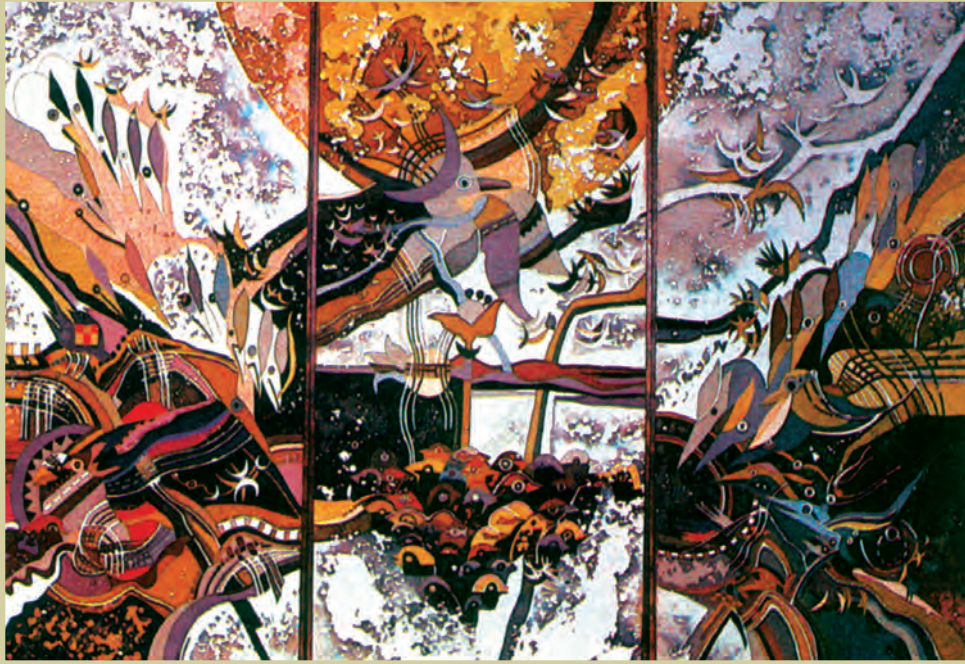
м. Кіровоград.
Смичек І. В. «Закохані». 42×32,
полотно, олія, 2000 р.

м. Кіровоград.
Смичек І. В. «Туман над Інгулом». 80×60,
полотно, олія, 2000 р.

ХУДОЖНИКИ КІРОВОГРАДЩИНИ

*м. Кіровоград.
Федоренко Н. П.
«У вирій». 160×240,
батік, 1993 р.*

*м. Кіровоград.
Федоров В. О.
«Корифеї українського
театру». 129×126,
полотно, олія, 1976 р.*

*м. Кіровоград.
Фірсов М. І. «Метелики». Шамот, глазур,
2001 р.*

*м. Кіровоград.
Фірсов М. І. «Лісова пісня». Шамот, глазур, 2001 р.*

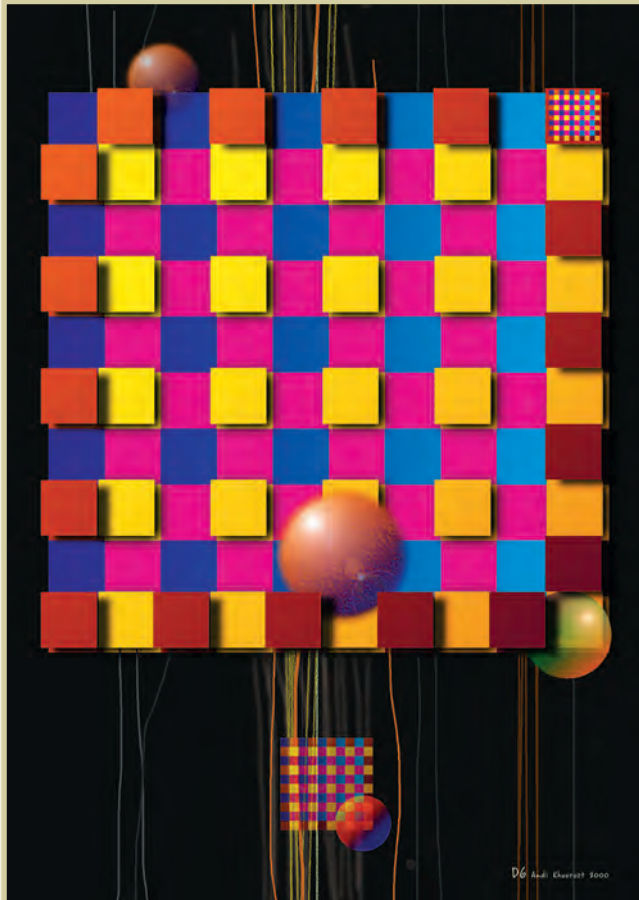
ХУДОЖНИКИ КІРОВОГРАДЩИНИ

*м. Кіровоград.
Фірсов О. М.
«Козаки за вечерєю».
Кераміка, 2000 р.*

*м. Кіровоград.
Фірсов С. М.
Таріль «Місто».
Шамот, емаль,
1993 р.*

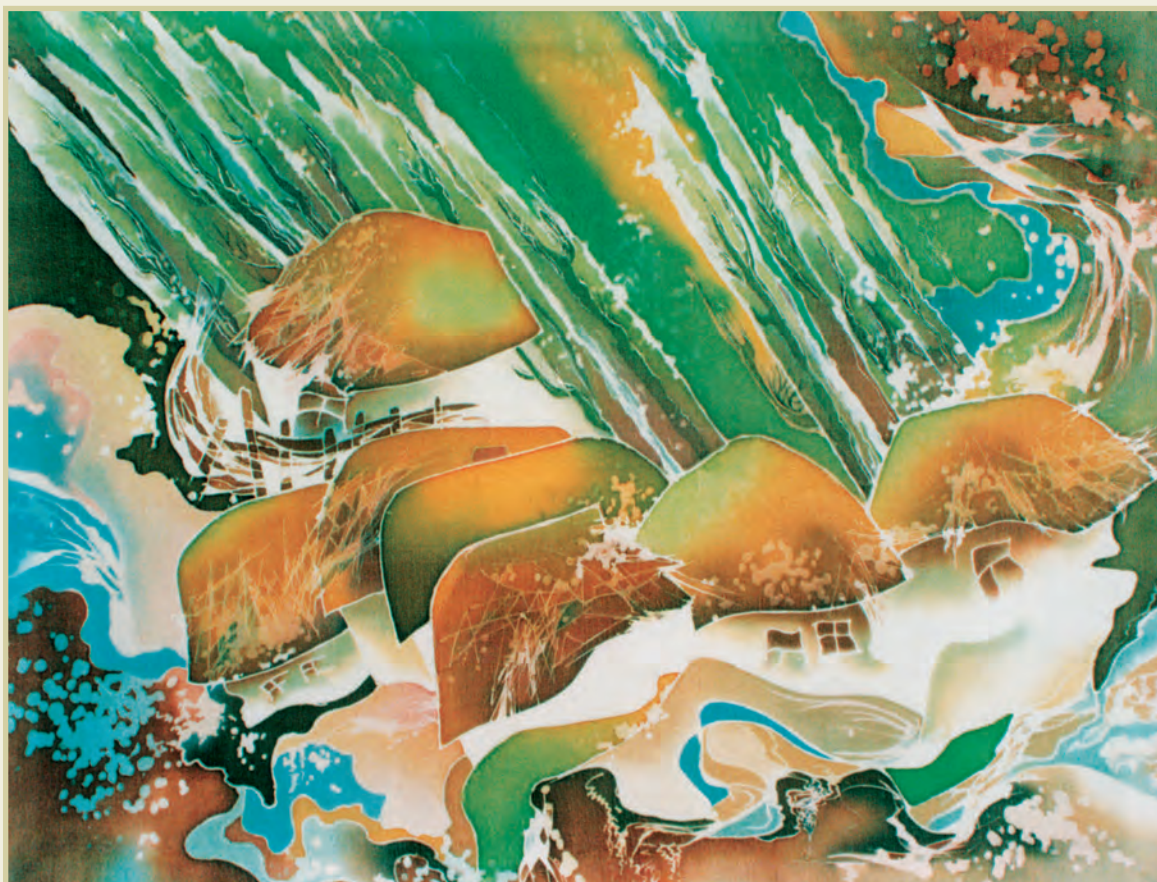
м. Кіровоград.
Хворост А. В. «Квадрат». Папір, САД, 2000 р.

м. Кіровоград.
Хворост А. В. «Минуле». Папір, САД, 2000 р.

*м. Кіровоград.
Черна М. І.
«Метамор-
фози осені».
55×90,
текстиль*

*м. Кіровоград.
Черна М. І.
«Світе
тихий,
краю мій».
55×80,
батік, шовк*

Кіровоград-
ський район.
Вінтен-
ко Б. М.
«В Україні».
80×110,
полотно,
олія, 1998 р.

Кіровоград-
ський район.
Вінтен-
ко Б. М.
«Квіти
України».
60×90,
полотно,
олія, 1995 р.

Кіровоградський район.
Остапенко В. М.
«Кіт у чоботях».
1980 р.

Кіровоградський район.
Остапенко В. М.
«Твоя зірочка».
1974 р.

Маловисків-
ський район.
Полон-
ський Ф. М.
«Паморозь».
86×154,
полотно,
олія, 1992 р.

Маловисків-
ський район.
Полон-
ський Ф. М.
«Осінь».
75×85,
полотно,
олія, 2001 р.

*Маловисківський район.
Фірсова Н. Ф. «Звір». Глина, глазур*

*Маловисківський район.
Фірсова Н. Ф. Декоративне блюдо
«Господарочка». Глина, глазур*

Новгородківський район.
Шаповалов С. Г.
«Соняхи». Полотно, олія,
2000 р.

Новгородківський район.
Шаповалов С. Г.
«Кіровоград,
сонячні парасольки».
Полотно, олія, 1989 р.

*Новгородківський район.
Янів А. М.
Диптих «Озерна балка».
60×80, полотно, олія,
2003 р.*

Новоархангельський район.
Гнатюк Г. М. «Небелівські
цитати». Полотно, олія, 1992 р.

Новоархангельський район.
Гнатюк Г. М. «Ранок».
Полотно, олія, 1986 р.

Олександрівський район.
Лагно Ф. Ф.
«Апостоли в місті».
2003 р.

Олександрівський район.
Лагно Ф. Ф. «В очікуванні дива». 2000 р.

Олександрівський район.
Лагно Ф. Ф. «Життя Марії». 2003 р.

м. Світло-
водськ.
Попов В. В.
«Хіросима
ніколи».
d 120,
бронза,
литво,
1987 р.

м. Світло-
водськ.
Попов В. В.
Дитих
«Війна».
d 110,
бронза,
литво,
1995 р.

*м. Світловодськ.
Товкайло В. Г.
«Хоахи, або Підземна культура».
Полотно, олія, 1991 р.*

*м. Світловодськ.
Товкайло В. Г.
«Похід сліпих».
Полотно, олія, 1991 р.*

Ульяновський район.
Дворський А. М. «Марсіанка».
63×25×23, декоративна пластика,
теракота, 1998 р.

Ульяновський район.
Дворський А. М. «Рекордистка».
55×32×32, декоративна пластика,
теракота, 1996 р.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

- Археологічні пам'ятки Української РСР (Короткий список). – К., 1966.
- Архів МО СРСР. – Ф. Р-328, оп. 4852, спр. 172, арк. 86.
- Базилевський В. О. Делегат конгресу. – Дніпропетровськ, 1989.
- Базилевський І. О. Вибране: поезії. – Київ, 1987.
- Боковенька-2000: Історико-краєзнавчий збірник. – Долинська, 2000.
- Боковенька-2002: Літературно-художній альманах. – Кіровоград, 2003.
- Босий О., Харитонов Г. Чарівний круг. – Кіровоград, 1993.
- Босько В. Визначні постаті Степової Еллади. – Кіровоград, 2004.
- В пам'ять подвигу. Ветеранам Великої Вітчизняної війни. – Ульяновка, 2003.
- Гавазов М. Алфатарские болгары в Ольшанке. – Силистра, 2004.
- Гайда Л. Вчителі-краєзнавці, засновники музеїв Кіровоградщини. – Кіровоград, 2004.
- Географічна енциклопедія України. – Київ: УРЕ, 1990. – Т. 2.
- Герои Советского Союза: В 2 томах. – Москва, 1988.
- Гуржос И. Краткий очерк истории поселка Ольшанка и сел Ольшанского района Кировоградской области. – Южноукраинск, 1998.
- Державний архів Кіровоградської області. – Ф. 2306, оп. 1, спр. 7, арк. 6.
- Державний архів Миколаївської області. – Ф. Р-2738, оп. 1, спр. 1, арк. 17.
- Державний архів Одеської області. – Ф. Р-599, оп. 1, спр. 217, арк. 23.
- Добруджа 5: Сборник. – Варна, 1988.
- История на Алфатар. – Алфатар, 1984.
- Історія міст і сіл Української РСР. Кіровоградська область. – Київ, 1972.
- Заповідні куточки Кіровоградської землі. – Київ, 1999.
- Журавський В. Іванівка (Янів). Нариси з історії села. – Світловодськ, 2000.
- Кабузан В. Н. Заселение Новороссии (Екатеринославской и Херсонской губернии) в XVIII – первой половине XIX в. (1719–1858). – Москва: Наука, 1976.
- Кіровоградщина в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.: Зб. документів і матеріалів. – Дніпропетровськ: Промінь, 1965.
- Книга Пам'яті України. Кіровоградська область. – Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 1995.
- Кохан А. Наша доле, Олександрія. – 2004.
- Кузик Б. М., Білошапка В. В. Голоківка – серце Холодного Яру. – Чигирин, 2004.
- Кузик Б. М., Білошапка В. В. Олександрівка. Погляд крізь віки. – Київ, 2001.
- Кузик Б. М., Білошапка В. В. Олександрівський меридіан: люди, події, час. – Київ, 2003.
- Кузик Б. М., Білошапка В. В. У плині часу. Енциклопедія Олександрівщини. – Київ, 2002.
- Левицький В. І. Онуфріївський парк: путівник. – Дніпропетровськ, 1976.
- Левицький В. І. Светловодск. – Дніпропетровськ: Промінь, 1981.
- Літературний словник Кіровоградщини / Автор-упоряд. Л. Куценко. – Кіровоград, 1995.
- Лобачевський В. С. Летопись прихода с. Ольшанка св. Иоанна Милостивого церкви (писание начата в 1875-м году) // Прибавления к «Херсонским епархиальным ведомостям». – 1891.
- Мавроди И. Катаржи. – Киев, 1978.
- Материалы для оценки земель Херсонской губернии. – Херсон, 1885.
- Матеріали Вільшанського районного українсько-болгарського музею історії.
- Матеріали з фондів Бобринецького музею історії краю.
- Матеріали з фондів Олександрівського районного краєзнавчого музею.
- Матеріали музею історії Новоукраїнського району.
- Матеріали музею історії Онуфріївського району.
- Матеріали музею історії села Захарівки Світловодського району.
- Митці України: енциклопедичний довід. – Київ, 1992.
- Мищенко Г. П. Кіровоградська область (географічний нарис). – Київ, 1961.
- Народное образование в Елисаветградском уезде Херсонской губернии в 1903 году. – Елисаветград, 1904.
- Новоукраїнський район // Новоукраїнські новини. – № 50 (10319). – 2002. – 18 жовтня.
- Нудьга Г. Козак, філософ, поет. – Львів, 2002.
- Перебийніс Г. М. Мала Виска. – Кіровоград, 2000.
- Перебийніс Г. М., Красний Г. О., Тільнов В. Б. Маловісківський район. – Мала Виска, 2003.
- Пивовар А. В. Поселення Задніпрянських місць до утворення Нової Сербії. В документах середини XVIII ст. – Київ, 2003.

- Письменники Радянської України. 1917–1987. – Київ, 1988.
- Піддубний С. Голованівський район. Енциклопедія. Архівні матеріали. Характерні особливості. – Голованівськ, 1993.
- Піддубний С. Між Ятранню і Бугом. – Кіровоград, 2002.
- Плотнір Ф. Наші земляки. – Кіровоград, 2004.
- Плотнір Ф. Новопраський літопис. – Кіровоград, 2002.
- Плотнір Ф. Петриківські бувальщини. – Кіровоград, 2000.
- Рак І. П. Історичний нарис с. Калантаєво. – Світловодськ, 1998.
- Рак І. П. Становлення і розвиток освіти на Світловодщині. Історико-краєзнавчий нарис. – Світловодськ, 2001.
- Результаты подворной переписи Елисаветградского уезда 1883–1885 гг. Приложение ко II тому «Материаловъ для оцѣнки земель Херсонской губернии». Издание Елисаветградской Уездной Земской Управы. – Херсон: Типографія Н. О. Ващенко, 1886.
- Солгутовський Л. І. Нариси з історії Гайворонського краю. – Хашувате, 1999.
- Терен В. В. Тривога і обов'язок: вірші та поеми. – Київ, 1985.
- Тимофеєнко В. І. Города Северного Причерноморья во второй половине XVIII в. – Киев: Н. д., 1992.
- Українська радянська енциклопедія. – Київ: УРЕ, 1962. – Т. 10.
- Украинская советская энциклопедия. – Київ: УСЭ, 1982. – Т. 7.
- Чабаненко В. В. Прославлені у віках. – Дніпропетровськ, 1983.
- Шишмарев В. Ф. Романские поселения на юге России. – Ленинград: Наука, 1975.
- Энциклопедический словарь. – Санкт-Петербург: Ф. А. Брокгауз, И. А. Эфрон, 1897. – Т. XXI (41).
- Юрченко В. Внутренний свет: стихи поэмы. – Донецк, 1989.
- Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків. – Київ: Н. д., 1990. – Т. 1.
- Ястребов В. Н. Материалы по этнографии Новороссийского края, собранные в Елисаветградской губернии. – Одесса, 1894.

А ЦІ КНИГИ ВИ ЧИТАЛИ?

Кузык Б. М., Білошапка В. В.
Олександрівка. Погляд крізь віки.
– К.: Мистецтво, 2001. – 240 с.: іл.
Кузык Б. Н., Білошапка В. В.
Александровка. Взгляд через века.
– К.: Мистецтво, 2001. – 240 с.: ил.

Книга розповідає про минуле й сьогодення селища міського типу Олександрівка Кіровоградської області та багатьох славних людей, чий імена пов'язані з цим краєм.

За це видання автори у 2002 році стали лауреатами Кіровоградської обласної краєзнавчої премії імені Володимира Ястребова.

Кузык Б. М., Білошапка В. В.
У плині часу. Енциклопедія Олександрівщини. – К.: Мистецтво, 2002. – 320 с.: іл.

Кузык Б. Н., Білошапка В. В.
По ходу времени. Энциклопедия Александровщины. – К.: Мистецтво, 2002. – 320 с.: ил.

Ілюстрована книга розповідає про історію, сьогодення Олександрівського району Кіровоградської області, про відомих людей, які тут народилися, жили чи відвідали цей район.

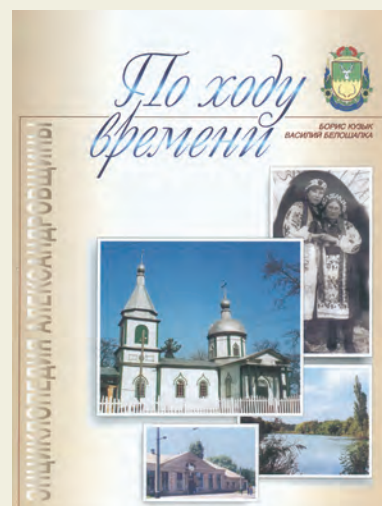
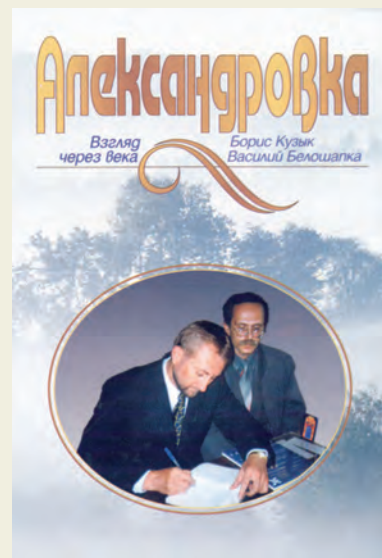
Подібне видання (енциклопедія району) здійснене вдруге в Кіровоградській області та втретє в Україні.

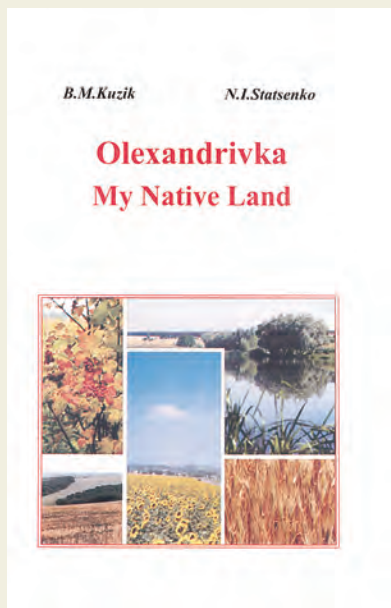
У 4-й Всеукраїнській добродійній рейтинговій акції «Книга року'2002» у номінації «Візитівка» підномінації «Туристична література» посіла третє місце (2003 р.).

Кузык Б. М., Білошапка В. В.
Олександрівський меридіан: люди, події, час. – К.: Мистецтво, 2003. – 512 с.: іл.

Кузык Б. Н., Білошапка В. В.
Александровский меридиан: люди, события, время. – К.: Мистецтво, 2003. – 512 с.: ил.

Ілюстрована книга-календар розповідає про історію й сьогодення Олександрівського району Кіровоградської області, про відомих людей, які народилися, жили чи бували тут. У виданні є чималий довідковий матеріал з історії календаря, таблиці для визначення днів і переведення дат з юліанського календаря на григоріанський і навпаки, поради городникам, садівникам, пасічникам, рибалкам, метеорологічні відомості, гороскопи тощо.

Кузик Б. М., Стаценко Н. І.
Олександрівка. Мій рідний край: Навч. посіб. з англ. мови для шкіл Олександрівщини. – Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2003. – 68 с.: іл.

Навчальний посібник, написаний переважно на основі книг Б. М. Кузика та В. В. Білошапки «Олександрівка. Погляд крізь віки» та «У плінні часу. Енциклопедія Олександрівщини», містить тематичні матеріали краєзнавчого характеру та завдання до них.

Кузик Б. М., Литвин Л. І.
Олександрівські університети (Історія Олександрівської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 3). – Олександрія: РВА «Світло», 2004. – 408 с.: іл.

Книга-фотоальбом розповідає про історію Олександрівської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 3. Містить відомості про випускників та вчителів школи, шкільний календар.

Кузик Б. М., Білошапка В. В.
Головківка – серце Холодного Яру. – Чигирин, 2004. – 372 с.: іл.

Книга розповідає про минуле й сучасне мальовничого села Головківки Чигиринського району Черкаської області, з яким пов'язані імена Тараса Шевченка, Івана Фундуклія, Миколи Терещенка, родів Грушевських та Кузиків.

ВІДВІДАЙТЕ ОЛЕКСАНДРІВСЬКИЙ РАЙОННИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

Містечко Олександрівка має чимало пам'ятних місць. Тут побували українські письменники Тарас Шевченко та Пантелеймон Куліш, мешкав польський письменник «української школи» Міхал Грабовський, народились один з перших вітчизняних льотчиків, корабельний інженер, український громадський діяч Левко Мацієвич, член-кореспондент Російської академії наук, генерал-майор Борис Кузик, доктор фізико-математичних наук, професор Адольф Федорченко, доктор філологічних наук, професор, письменниця Світлана Барабаш, письменники Галина Демченко, Василь Кобзар, Яків Клименко, художник Віктор Величко, народна артистка Російської Федерації Броніслава Златогорова та багато інших відомих людей.

В Олександрівці встановлені пам'ятники Тарасу Шевченку (два), Григорію Петровському, Володимирі Леніну, жертвам голодомору 1932–1933 років, односельцям, загиблим у роки Великої Вітчизняної війни, воїнам-визволителям, меморіальні дошки на честь Левка Мацієвича, Івана Фундуклія.

На мальовничих берегах Тясмину багато тисячоліть мешкають люди. У самому центрі Олександрівки знайдені сліди поселень чорноліської культури, скіфів. На околицях селища височать скіфські кургани, зберігаються залишки поселення черняхівської культури.

А ще раніше через цей край проходила південна межа найбільшого в Європі Дніпровського зледеніння, що й сформувало сучасний рельєф. Мільйони років тому на олександрівську землю впав метеорит, що привело до виникнення в надрах горючих сланців.

Через Олександрівський район пролягала межа Лісостепу й Степу, а біля райцентру розташований Георгіївський гай, де росте рідкісна для цих країв кримська сосна.

Про все це та багато іншого з минулого й сучасного чудового краю можна дізнатися, коли завітати в Олександрівський районний краєзнавчий музей. Він створений у 1987 році й має чотири зали та філіал – кімнату-музей Л. М. Мацієвича.

У першому залі відображено історію Олександрівського району з найдавніших часів до 1917 року. Тут можна побачити археологічну колекцію знарядь праці давніх людей, зброю, уламки посуду та інші речі племен чорноліської та черняхівської культур, скіфів. Ви дізнаєтеся про перебування в краю давньоруських князів Святослава і Рюрика, почуєте легенду про місто Біргород.

Безперечно, зацікавить відвідувачів і експозиція про добу козаччини, адже селом Бірками володів гетьман Богдан Хмельницький, тут він приймав послів іноземних держав, збирав військо для походу проти Польщі. Доказом існування козацького села є численні предмети XVII століття, знайдені в Бірках і представлені в музеї. Експонуються також предмети побуту кримських татар, фрагменти речей з палацу польських королів у Краківі, хоругва козацької доби тощо.

Досить широко представлена історія краю XVIII – початку XX століть. Це колекції черепиці та цегли, ікон, рушників, цвітнян-

ської кераміки та інших предметів побуту. Експозиція розповідає про героя Вітчизняної війни 1812 року генерала Миколу Раєвського та членів його родини, серед яких знаменита Марія Волконська, про декабристів, письменників Міхала Грабовського та його гостей Тараса Шевченка і Пантелеймона Куліша, київського цивільного губернатора Івана Фундуклія, іменем якого названо залізничну станцію в Олександрівці. Не залишить байдужою й експозиція про земляків-учасників Першої світової війни.

Буремним 1920–1930 рокам присвячено другий зал музею. Відвідувачі дізнаються про події громадянської війни в краю, зокрема побачать гроші холодноярського отамана Пилипа Хмари і Нестора Махна. До речі, на території Олександрівського району за наказом батька Махна був убитий інший отаман – Григор'єв.

Свідками епохи стали документи і фотографії учасників колективізації і культурної революції на селі. Відведене місце й ушануванню пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років та сталінських репресій. Доповнюють розповідь про довоєнний радянський час численні предмети побуту.

Історія краю в роки Великої Вітчизняної війни відображена в експозиції третього залу. Кулемет «максим», фрагменти рушниць та автоматів, гранати, гільзи снарядів, патронів, радіоприймач і репродуктор, солдатські фляги та інші речі переносять у полум'я війни. Численні документи розповідають про фашистський терор у краю, рух опору окупантам, визволення району. Чільне місце відведене землякам-Героям Радянського Союзу. Зокрема, представлені їх особисті речі. Доповнюють експозицію твори художників про війну.

Четвертий зал присвячений історії краю у післявоєнний час, сьогодні, славним землякам та природі Олександрівщини.

Відкривають експозицію фотографії руїн 2-го імені Петровського цукрозаводу. Далі йде розповідь про те, як підприємство стало одним з найпотужніших на Кіровоградщині. Велика заслуга в цьому дійсного члена Академії інженерних наук України, автора багатьох винаходів у галузі цукроваріння, головного інженера Юрія Цюкала, про якого теж є матеріали в музеї.

Окремі експозиції присвячені учасникам ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та житомирянам-переселенцям із зони радіоактивного забруднення в село Несваткове, воїнам-інтернаціоналістам, розвитку культури в районі.

Через Олександрівщину проліг магістральний газопровід «Союз», який споруджувала молодь Німецької Демократичної Республіки. Про їх працю розповідає один з розділів залу. Тут можна побачити навіть автограф Егона Кренца – останнього керівника НДР, а в той час молодіжного лідера країни.

Представлена в експозиції й символіка краю.

Велике місце відведене землякам, які уславили Олександрівщину. В експозиції є матеріали про члена-кореспондента Російської академії наук, генерал-майора Бориса Кузика, генерал-лейтенанта Анатолія Троца, заслуженого юриста України, українського державного і політичного діяча Сергія Пересунька, заслуженого журналіста України Василя Бирзула, доктора фізико-математичних наук, професора Адольфа Федорченка, двічі Героя Соціалістичної Праці Леоніда Шліфера, народного артиста СРСР Гната Юру, Героя України, керівника хору імені Григорія Ве-

рвовки Анатолія Авдієвського, інших земляків, які мають звання Героя Соціалістичної Праці чи інші почесні звання. Зацікавлять відвідувачів книги письменників-земляків з їх автографами.

Любителі спорту можуть оглянути розділ про спортсменів, які у свій час стали чемпіонами і призерами світу, СРСР, України, побачать їх трофеї.

Природничий відділ показує неповторну природу краю. Хочете побачити кістки мамонта, кита-цитотерія, ріг тура, відбитки давніх молюсків і рослин, то приходьте в музей. Тут знайдете колекцію гірських порід і мінералів, виявлених олександрійськими геологами. Ви ще не бачили бовтиські горючі сланці й олександрівське буре вугілля? А камені, оброблені льодовиком? Є у природничому відділі й експонати про флору й фауну краю.

Відразу приверне увагу макет ракети, виготовлений юними техніками Олександрівки під керівництвом Степана Кононенка. А це моделі ракет, які показали найкращі результати на всесоюзних і республіканських змаганнях юних авіа- і ракетомоделістів. Саме в цій малій авіації починав свій шлях до космонавтики конструктор ракетно-космічної техніки Володимир Ковтун. Йому довелось працювати над багатьма проектами. Про це свідчать не тільки фотографії, а й, наприклад, пропуск Володимира Ковтуна в американський Хьюстон.

Своєрідним продовженням авіаційно-космічної експозиції стала кімната-музей Левка Мацієвича, відкрита 2003 року в будинку, де народився піонер авіації, автор першого у світі проекту авіаносця, одного з перших у світі гідропланів, багатьох проектів підводних човнів, один із засновників першої

в Наддніпрянській Україні політичної партії, перша жертва російської авіації. У філіалі Олександрівського районного краєзнавчого музею ви побачите численні фотографії й документи, що розповідають про багатогранне життя і діяльність сина неба і землі. У музеї зберігаються речі побуту того періоду, макет літака «Фарман-4», на якому літав і загинув авіатор.

Ви вирішили відвідати Олександрівський районний краєзнавчий музей? Правильно зробили! За розміром фонду це третій музей Кіровоградщини. Не пожалкуєте!

Адреса музею:

27300,
Кіровоградська область,
смт Олександрівка,
вул. Коцюбинського, 1.

Телефон для довідок:

(05342)3-27-39 – по Україні,
(242) 3-27-39 – по області.

З Кіровограда до Олександрівки можна добратись автобусами або маршрутним таксі:

Кіровоград–Київ,
Кривий Ріг–Київ,
Кіровоград–Олександрівка,
Кіровоград–Черкаси,
Олександрія–Київ,
Кіровоград–Кам'янка,
Кіровоград–Медведівка,
Кіровоград–Цвітне.

Їхати до зупинки Центр.

Залізницею слід їхати:

до станції Фундукліївка Одеської залізниці. Сюди курсують як електропоїзди, так і пасажирські потяги.

Олександрівський районний краєзнавчий музей чекає гостей. Ласкаво просимо!

ШИРО ВДЯЧНІ ЗА ДОПОМОГУ

Безкорисливу допомогу в підготовці та збиранні матеріалу для книги надали:

Ю. І. Компанієць, Н. Ю. Овчаренко, О. К. Кравченко, В. О. Кінзер, Л. І. Демещенко, О. Ф. Коваленко, Т. А. Григор'єва, В. В. Бондар, М. В. Надєждін, Ю. М. Сердюченко, В. Є. Кривенко, К. В. Шляховий, В. К. Моцний, А. В. Перевозник, М. І. Черноvol, Є. Б. Осадчий, С. М. Неділько, О. С. Ковтун, М. І. Кравченко, Л. Я. Бакаленко, Т. М. Плисенко, О. П. Яременко, В. Г. Єрмолаєв, В. Г. Ніколаєнко, А. Я. Бойко, Ю. Є. Куліковський, С. В. Снісаренко, В. П. Черній, Т. П. Макарова, Г. В. Пастух, В. В. Бондаренко, В. О. Ковальов, І. В. Волков, М. М. Суворов, Т. В. Чвань, І. В. Владов, С. І. Шахадинець, Н. П. Моторна, Б. А. Лорман, Н. М. Бридихіна, С. О. Пастернак, В. І. Приліпко, О. Л. Твердоступ, О. П. Шутова, О. М. Гаращенко, В. Г. Животовська, С. П. Лобус, Е. В. Лещенко, Ю. Р. Михалевський, В. П. М'ятович, В. Г. Ніколаєнко, П. П. Мельник, Л. А. Гайда, В. М. Босько, С. М. Янчуков, В. О. Сердюк, О. В. Чуднов, М. М. Гарба (**Кіровоградська область**), М. І. Заїка, О. А. Вишневецька, О. А. Гадемська, В. П. Лобань, О. Л. Павленко, Л. О. Наумчак, Т. В. Добрик, І. В. Адаменко, Л. О. Гребень, Н. А. Лісник, Г. В. Пастух (**Бобринецький район**), В. В. Вовченко, В. С. Земнорій, І. О. Людвічук, В. В. Мірошниченко, М. В. Смоглієнко, Н. О. Харковенко, Н. А. Лісник, Г. В. Пастух (**Вільшанський район**), О. А. Павличук, К. В. Завальнюк, О. С. Пересунчак, В. Г. Березовський, Г. С. Бровченко (Берізка), К. Й. Волошина, В. М. Орел, В. О. Павличук, Н. А. Пашковська, В. О. Сандул, В. В. Соломко, Ф. Х. Шевчук, В. С. Земнорій, Л. Г. Панченко, Н. А. Лісник, Г. В. Пастух (**Гайворонський район**), С. В. Піддубний, В. В. Бондар, В. К. Холоднюк, Г. М. Чопенко, Т. В. Піщик, Н. А. Лісник, Г. В. Пастух (**Голованівський район**), Д. Д. Проскаченко, Т. І. Руднік, Н. А. Лісник, Г. В. Пастух (**Добровеличківський район**), В. Г. Маруценко, В. Криворучко, М. І. Стахов, Г. В. Пастух (**Долинський район**), В. І. Сиромятников, Г. В. Пастух (**місто Знам'янка**), Н. І. Олєфірова, К. В. Шляховий, Г. В. Пастух (**Знам'янський район**), Н. А. Грищенко, Ю. М. Матівос, Г. В. Пастух (**місто Кіровоград**), А. О. Медведєв, Г. В. Пас-

тух (**Кіровоградський район**), А. В. Олійник, С. В. Матюшенко, Т. В. Полудень, К. С. Мунтян, К. В. Шляховий, Г. В. Пастух (**Компаніївський район**), Г. М. Перебийніс, С. Б. Щербак, А. Л. Лойтра, Г. В. Пастух (**Маловисківський район**), Н. А. Лісник, Г. В. Пастух (**Новгородківський район**), Ю. Б. Садовенко, Л. М. Сіденко, Г. В. Пастух (**Новоархангельський район**), В. О. Височин, Г. В. Пастух (**Новомиргородський район**), Ю. М. Гальченко, М. О. Гаращенко, А. А. Бондар, Г. В. Пастух (**Новоукраїнський район**), І. Д. Петренко, В. Г. Кірман, О. К. Кравченко, М. Д. Третяк, К. Г. Бондаренко, І. О. Шулик, О. С. Ковтун, Г. Д. Волошаненко, О. В. Сметана, А. М. Бабиш, М. В. Іщенко, Г. В. Пастух (**Олександрівський район**), О. В. Чернявська, І. М. Баранов, Г. В. Пастух (**місто Олександрія**), А. С. Надольський, Н. М. Педяш, Г. В. Пастух (**Олександрійський район**), А. Г. Гончар, Н. А. Галайдюк, М. І. Євтушенко, Н. В. Сорока, О. В. Король, М. М. Бойчук, С. В. Артишок, С. О. Афанасьєв, Г. В. Пастух (**Онуфріївський район**), М. Я. Михальчук, М. М. Савіцький, Г. Л. Москалець, А. М. Горністов, В. М. Горчєєв, В. І. Бульба, А. К. Ткаченко, І. В. Педан, В. А. Голоовко, Н. Г. Развозова, Б. І. Гнатюк, Л. О. Киця, Т. В. Притула, Г. В. Пастух (**Петрівський район**), Н. І. Клокар, О. П. Аболмасова, Г. В. Пастух (**місто Світловодськ**), О. В. Тітова, Л. С. Шкірай, Г. В. Пастух (**Світловодський район**), В. Ф. Кизима, Н. В. Царенко, А. А. Шеремет, О. І. Мельничук, П. Т. Пустовіт, В. П. Кучер, Л. І. Лебедева, О. Г. Скакунова, О. Ю. Христич, В. Д. Ярчевський, Г. В. Пастух (**Ульяновський район**), Л. Д. Суворцева, В. Є. Кривенко, М. Тупчієнко, Г. В. Пастух (**Устинівський район**).

*Спасибі вам щире за допомогу
й розуміння.*

Автори фотоілюстрацій: В. Москалик, В. Земнорій, П. Арчиков, В. Білокрил, Ю. Бруснін, О. Кравченко, А. Бабиш, О. Сметана, В. Білошапка, І. Скічко, Ю. Гальченко, В. Кизима, Н. Царенко, А. Шеремет.

ЗМІСТ

Новгородківський район	3
Новоархангельський район	29
Новомиргородський район.....	53
Новоукраїнський район.....	81
Олександрівський район	115
Місто Олександрія	181
Олександрійський район.....	213
Онуфріївський район.....	255
Петрівський район.....	277
Місто Світловодськ.....	307
Світловодський район	331
Ульяновський район.....	353
Устинівський район	385
Художники Кіровоградщини	401
Використана література.....	441
А ці книги ви читали?	443
Відвідайте Олександрівський районний краєзнавчий музей	445
Щиро вдячні за допомогу	450

Науково-популярне видання

**Кузик Борис Миколайович
Білошапка Василь Вікторович**

КІРОВОГРАДЩИНА: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ ЦЕНТРУ УКРАЇНИ

Двотомне видання

Том II

Відповідальний за випуск *О. А. Сєров*
Редактори *О. О. Котова, Ю. А. Лигун*
Технічний редактор *В. А. Усенко*
Коректор *Л. В. Куценко*
Комп'ютерна верстка *Т. В. Карпенко*

Підписано до друку 26.04.2005. Формат 60×84 1/8.
Папір крейдований. Друк офсетний. Гарнітура Garamond.
Ум. друк. арк. 52,54. Ум. фарбовідб. 211,12. Обл.-вид. арк. 50,98.
Тираж 4000 прим. Замовлення № 241/1.

Видавництво ТОВ «Виробничо-комерційна фірма «АРТ-ПРЕС»
49050, м. Дніпропетровськ, вул. Козакова, 3
Свідоцтво ДК № 1042 від 17.09.2002 р.

Друкарня ТОВ «Виробничо-комерційна фірма «АРТ-ПРЕС»
49050, м. Дніпропетровськ, вул. Козакова, 3
Тел./факс (056) 370-20-27

ISBN 966-348-022-X (загальний)
ISBN 966-348-021-1